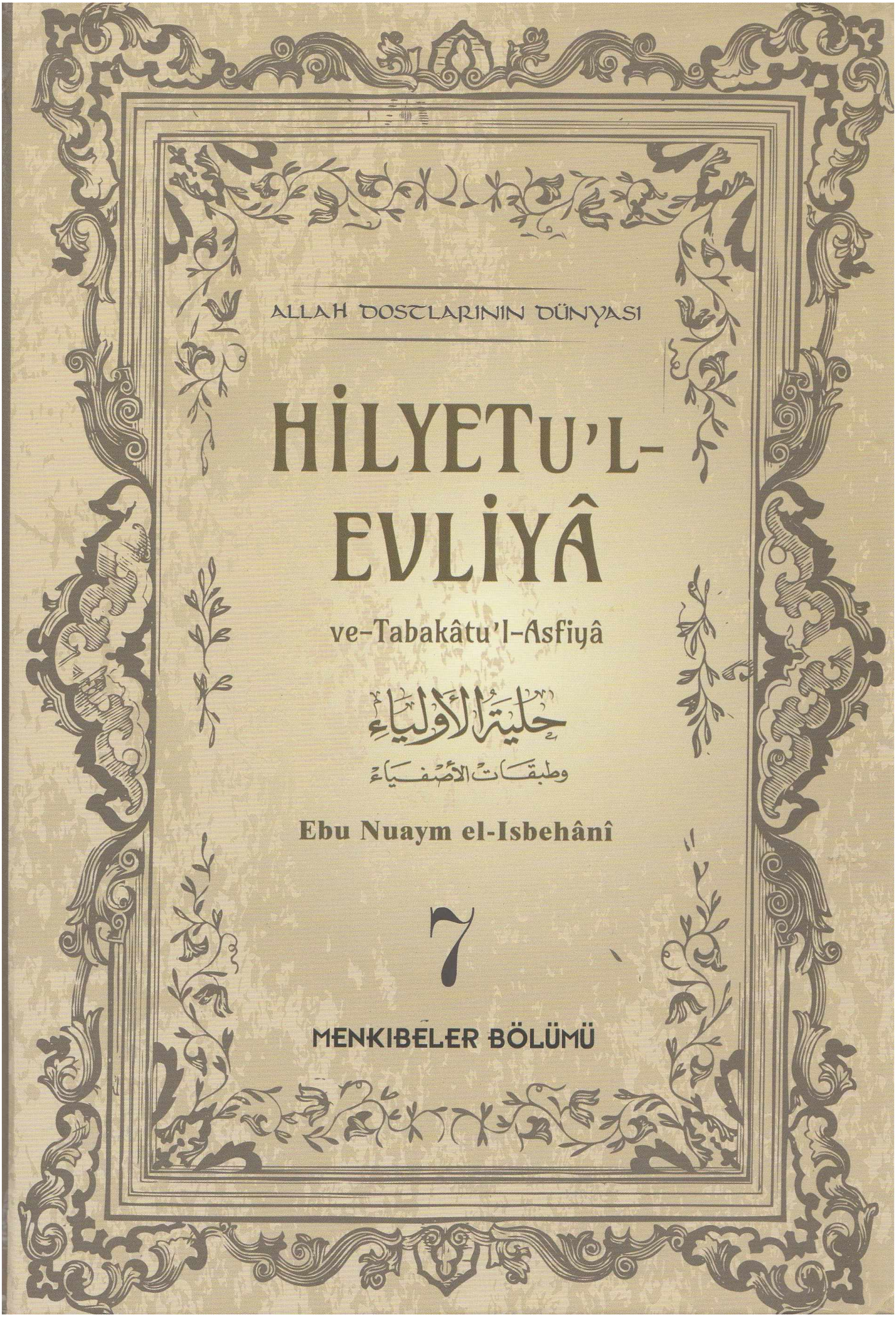

ALLAH DOSTLARININ DÜNYASI

HİLYETU'L-EVLİYÂ

ve-Tabakâtu'l-Asfiyâ

حلية الأولياء

وطبقات الأصفياء

Ebu Nuaym el-Isbehânî

7

MENKIBELER BÖLÜMÜ

Hilyetu'l-Evliyâ
1. baskı – İstanbul
Cilt 7
Ocak 2015
Özgün adı: Hilyetu'l-Evliyâ ve-Tabakâtu'l-Asfiyâ
Yazarı: Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-Isbehânî (öl. 430/1038).
Arapça neşirleri: 10 cilt, Kahire 1351-1357/1932-1938; Dâru's-Seâde, Mısır 1974; 12 cilt, yayına hazırlayan: Mustafa Abdülkâdir Atâ, Beyrut 1418/1997).
İSBN: 978-605-4659-10-4

Tercüme: Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız ve Zekeriya Yıldız
Redaksiyon: Yusuf Özbek
Kapak: Edib Agagjyshi
Baskı ve Cilt: Step Ajans Matbaacılık Ltd Şti.
Göztepe Mah. Bosna Cad. No. 11
Bağcılar/ İSTANBUL
Tel: 0212.4468846 Matb. Sertifika No: 12266

İsteme ve Haberleşme Adresi
www.ocakyayincilik.com
OCAK YAYINCILIK
Millet Cad. Gülsen Apt.
No. 19 Kat: 4 D. 7
Yusufpaşa
Aksaray, İstanbul
GSM: 05353107416 (Yusuf Özbek)

HİLYETU'L-EVLİYÂ

حلية الأولياء

وطبقات الأصفياء

EBÛ NUAYM
el-ISBEHÂNÎ

Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillah b.

İshâk el-Isbehânî

(öl. H. 430/M. 1038)

Cilt 7

İÇİNDEKİLER

İmâm Şâfiî (Devam) 6
Ahmed b. Hanbel 138
İshâk b. İbrâhim el-Hanzalî 269
Muhammed b. Eslem et-Tûsî 271
Ebû Süleymân ed-Dârânî 294
Ahmed b. Âsım el-Antâkî 350
Muhammed b. el-Mübarek es-Sûrî 389
Saîd b. Yezîd es-Sâcî 401
Ali b. Bekkâr 417
Kâsım b. Osmân el-Cuv'î 419
Madâ b. İsa 422
Mansûr b. Ammâr 424
Zünnûn el-Mısrî 433
Ahmed b. Ebî'l-Havâri 577
Ebû Yezîd el-Bistâmî 615
Ahmed b. Hadiraveyh 632
İbrâhîm el-Herevî 634
Dâvûd el-Belhî 636
Ebû Turâb en-Nahşebî 637

İmâm Şâfiî (Devam)

İmamların ve Alimlerin Şâfiî Hakkındaki Sözleri

(١٣٥٧٣)- [٩١/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: سَمِعْتُ الْخَضِرَ بْنَ دَاوُدَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ مُحَمَّدٍ الزَّعْفَرَانِيَّ، يَقُولُ: قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ " إِنْ تَكَلَّمَ أَصْحَابُ الْحَدِيثِ يَوْمًا فَبِلِسَانِ الشَّافِعِيِّ "، يَعْنِي لَمَّا وَضَعَ كِتَابَهُ

Hasan b. Muhammed ez-Za'firânî der ki: Muhammed b. el-Hasan, Şâfiî'nin yazdığı kitabı okuyunca: "Şâyet hadisçiler bir gün konuşacak olsalar Şâfiî'nin diliyle konuşurlardı" dedi.

(١٣٥٧٤)- [٩١/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ الْمَكِّيُّ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ بِنْتِ الشَّافِعِيِّ ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي وَعَمِّي، يقولان: " كَانَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ إِذَا جَاءَهُ شَيْءٌ مِنَ التَّفْسِيرِ وَالرُّؤْيَا يُسْأَلُ عَنْهَا "، الْتَفَتَ إِلَى الشَّافِعِيِّ، فَيَقُولُ: " سَلُوا هَذَا "

Şâfiî'nin kızının oğlu olan Ahmed b. Muhammed, babasından ve amcasından bildirir: Süfyân b. Uyeyne'ye tefsir veya rüyalar konusunda bir soru geldiği zaman Şâfiî'ye doğru döner ve: "Şu adama sorun!" derdi.

(١٣٥٧٥)- [١٣٥٩٣] حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْدَانَ، ثنا أَبُو مُحَمَّدِ بْنُ أَبِي حَاتِمٍ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ رَوْحٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الشَّافِعِيِّ، قَالَ: كُنَّا فِي مَسْجِدِ سُفْيَانَ بْنَ عُيَيْنَةَ يحَدِّثُ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ مَرَّ بِهِ رَجُلٌ فِي بَعْضِ اللَّيْلِ، وَهُوَ مَعَ امْرَأَتِهِ صَفِيَّةَ، فَقَالَ: " هَذِهِ امْرَأَتِي صَفِيَّةُ "، فَقَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ ! فَقَالَ: " إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنَ الإِنْسَانِ مَجْرَى الدَّمِ "، فَقَالَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ لِلشَّافِعِيِّ: مَا فِقْهُ هَذَا الْحَدِيثِ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ؟ فَقَالَ: إِنْ كَانَ الْقَوْمُ اتَّهِمُوا النَّبِيَّ ﷺ كَانُوا بِتُهْمَتِهِمْ إِيَّاهُ كُفَّارًا لَكِنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَدَّبَ مَنْ بَعْدَهُ، فَقَالَ: إِذَا كُنْتُمْ هَكَذَا فَافْعَلُوا هَكَذَا، حتَّى لا يُظَنَّ بِكُمْ ظَنَّ السُّوءِ، لأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لا يُتَّهَمُ، وَهُوَ أَمِينُ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ "، فَقَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ: جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ

İbrâhim b. Muhammed eş-Şâfiî der ki: Süfyân b. Uyeyne'nin mescidindeydik. Süfyân, Zührî kanalıyla Ali b. el-Hüseyn'den şunu aktardı: Gecenin bir vaktinde adamın biri Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) yanından geçti. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) de hanımı Safiyye ile birlikteydi ve (yanlış anlamaması için) adama: *"Bu benim eşim Safiyye'dir"* buyurdu. Adam: "Ey Allah'ın Resûlü! Sübhânallah!" deyince, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Şeytan kan gibi insanın damarlarında dolaşır"* buyurdu.

Süfyân bunu aktardıktan sonra Şâfiî'ye döndü ve: "Ey Ebû Abdillah! Bu hadisten anlamamız gereken nedir?" diye sordu. Şâfiî şöyle dedi: "Şâyet o zamanlar ashâb bu konuda Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) herhangi bir suçlamada bulunsalardı bu suçlamadan dolayı kafir olurlardı. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) daha sonradan gelecek olanlara bu konuda bir yol göstermiş ve: "Böylesi bir duruma düşerseniz şu şekilde bir açıklama yapınız ki insanlar sizler hakkında kötü düşünmesinler" demek istemiştir. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Allah'ın yeryüzündeki emîni olduğu için bu konuda suçlanacak biri değildir." İbn Uyeyne, Şâfiî'nin bu cevabı üzerine: "Ey Ebû Abdillah! Allah sana hayırlar ihsan etsin!" dedi.

(١٣٥٧٦)- [١٣٥٩٤] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، ثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنِ أَبِي عَاصِمٍ، ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الشَّافِعِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِدْرِيسَ الشَّافِعِيَّ، يَقُولُ فِي حَدِيثِ النَّبِيِّ ﷺ: " إِنَّمَا هِيَ صَفِيَّةُ " مَا هَذَا مِنَ النَّبِيِّ ﷺ لِلتُّهْمَةِ، لَوِ اتَّهَمَاهُ لَكَفَرَا، هَذَا مِنَ النَّبِيِّ ﷺ عَلَى الأَدَبِ، يَقُولُ: " إِذَا مَرَّ أَحَدُكُمْ عَلَى رَجُلٍ يكَلِّمُ امْرَأَةً، وَهِيَ مِنْهُ بِنَسَبٍ فَلْيَقُلْ: إِنَّهَا فُلانَةٌ، وَهِيَ مِنِّي بِنَسَبٍ "، فَقَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ: جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ

İbrâhim b. Muhammed eş-Şâfiî der ki: Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yanımdaki (eşim) Safiyye'dir"* sözü konusunda Muhammed b. İdrîs eş-[illegible] şöyle dedi: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu sözü, [illegible] herhangi bir suçlamayı def etmek için değildi. Zira ashâb ona öyle bir suçlamada bulunacak olsalardı küfre girerlerdi. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) bu sözü ise edebe yönelikti. Bununla: "[illegible] akrabası olduğu bir kadınla konuşurken biri onu gördüğü zaman "Bu [illegible] kadındır ve benim şu şekilde akrabamdır" şeklinde bir açıklamada bulunsun" demek istemiştir."

ibn Uyeyne, Şafiî'nin bu sözü üzerine: "Ey Ebû Abdillah! Allah sana hayırlar **ihsan** etsin!" dedi.

(١٣٥٧٧ (- ل٩/١٩٢ حدثنا أثو أخم د 'محزيفئء حد ش أبو عيي آدم بن مدى
الحواري، هاد: شمعت بأبا معين، مولت: تبغ تيعقس أصحابنا، بموت: تأل رجل
نمثان ش عيثه عن من ئفخ في صلاته نا "كمارثت؟ داق نتأت ن ما0 الئلج ئ، وكان
فيت جسه، صا3 \الئفلعي: " ئثخ: ن ف خ أحذف يكئزة نيها

Yahyâ b. Saîd der ki: "Ben, kırk yıldır namazımda Şâfiî için dua ediyorum."

(١٣٥٨٠)- [٩٣/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي رَجَاءٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الرَّبِيعَ بْنَ سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ الشَّافِعِيَّ، يَقُولُ: " كَانَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ يَقْرَأُ عَلَيَّ جُزْءًا فَإِذَا جَاءَ أَصْحَابُهُ قَرَأَ عَلَيْهِمْ أَوْرَاقًا "، فَقَالُوا لَهُ: إِذَا جَاءَ هَذَا الْحِجَازِيُّ قَرَأْتَ عَلَيْهِ جُزْءًا، وَإِذَا جِئْنَا قَرَأْتَ عَلَيْنَا أَوْرَاقًا؟ قَالَ: اسْكُتُوا إِنْ تَابَعَكُمْ هَذَا لَمْ يَثْبُتْ لَكُمْ أَحَدٌ

Şâfiî der ki: Muhammed b. el-Hasan bana bir cüz okurdu. Kendi öğrencileri geldiği zaman ise onlara sadece birkaç sayfa okurdu. Ona: "Bu Hicazlı yanına gelince ona bir cüz, biz gelince ise birkaç sayfa okuyorsun" dediklerinde: "Susun! Şâyet bu adama tâbi olursanız artık hiç kimse karşınızda duramayacaktır" karşılığını verdi.

(١٣٥٨١)- [٩٣/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، ثَنَا أَبُو الطَّيِّبِ أَحْمَدُ بْنُ رَوْحٍ ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي حَاتِمٍ، قَالا: ثنا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحُمَيْدِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ الزَّنْجِيَّ مُسْلِمَ بْنَ خَالِدٍ، يَقُولُ لِلشَّافِعِيِّ: " أَفْتِ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، فَقَدْ وَاللَّهِ آنَ لَكَ أَنْ تُفْتِيَ "، وَهُوَ ابْنُ خَمْسَ عَشْرَةَ سَنَةً

Humeydî der ki: Müslim b. Hâlid ez-Zencî'nin, Şâfiî'ye: "Ey Ebû Abdillah! Fetva ver! Zira fetva vermeyi hak ediyorsun!" dediğini işittim. O zamanlarda da Şâfiî henüz on beş yaşındaydı.

(١٣٥٨٢)- [٩٣/٩] سَمِعْتُ سُلَيْمَانَ بْنَ أَحْمَدَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ مُحَمَّدٍ الشَّافِعِيَّ، يَقُولُ: " كَانَتِ الْحَلْقَةُ فِي الْفُتْيَا بِمَكَّةَ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ لابْنِ عَبَّاسٍ وَبَعْدَ ابْنِ عَبَّاسٍ لِعَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، وَبَعْدَ عَطَاءٍ لِعَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ جُرَيْجٍ، وَبَعْدَ ابْنِ جُرَيْجٍ لِمُسْلِمِ بْنِ خَالِدٍ الزَّنْجِيِّ، وَبَعْدَ مُسْلِمٍ لِسَعِيدِ بْنِ سَالِمٍ الْقَدَّاحُ ، وَبَعْدَ سَعِيدٍ لِمُحَمَّدِ بْنِ إِدْرِيسَ الشَّافِعِيِّ، وَهُوَ شَابٌّ "

Ahmed b. Muhammed eş-Şâfiî der ki: "Mekke'de Mescid-i Haram'da gençlerin ders halkasının hocası İbn Abbâs'tı. Ondan sonra bu halkanın hocası Atâ b. Ebî Rebâh, ondan sonra Abdulmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc

سِنِينَ، فَكَانَ يَكْتُبُ عَنْهُ كُلَّ شَيْءٍ، يَقُولُ، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: وَكُلُّ مَنْ سَمِعَ مِنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ، بَعْدَ الثَّمَانِينَ فَسَمَاعُهُ ضَعِيفٌ، وَسَمِعَ مِنْهُ أَبِي قَدِيمًا

Abdullah b. Ahmed der ki: Babam şunu anlattı: "İlk meclis dışında Abdürrezzâk'ın ezberinden hiç hadis yazmadık. İlk mecliste de gece vakti yanına girdiğimizde bir yerde oturmuştu. Orada bize yetmiş hadis yazdırdı. Sonra oradakilere dönüp beni kastederek: "Bu adam olmasaydı bu hadisleri size aktarmazdım" dedi. Abdurrezzâk da dokuz yıl boyunca Ma'mer'in hadis meclislerine katılmış ve ondan duyduğu her şeyi yazmıştır."

Abdürrezzâk'tan, seksen yaşından sonra hadis dinleyenlerin semâı zayıftır. Babam ise daha eskilerde ondan hadis dinlemişti.

(١٤٠٧٨)- [١٨٥/٩] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عُثْمَانُ بْنُ يَحْيَى الْقُرْقُسَانِيُّ، قَالَ: " كُنَّا عِنْدَ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ، وَكَانَ فِي مَجْلِسِهِ زَحْمَةٌ شَدِيدَةٌ فَغُشِيَ عَلَى أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، وَكَانَ أَصَابَهُ حَرُ الزَّحْمَةِ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْمَجْلِسِ، يُقَالُ لَهُ: زَكَرِيَّا، وَكَانَ يَخْدُمُ سُفْيَانَ وَيَحْمِلُهُ إِلَى الْمَجْلِسِ، فَقَالَ لِسُفْيَانَ: تُحَدِّثُ وَقَدْ مَاتَ خَيْرُ النَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ؟ فَقَالَ: هَاتِ مَاءً، فَأُخْرِجَ مِنْ مَنْزِلِ سُفْيَانَ كُوزُ مَاءٍ، فَقَالَ: صُبُّوهُ عَلَى أَحْمَدَ، فَلَمَّا أَحَسَّ بِبُرُودَةِ الْمَاءِ كَشَفَ عَنْ وَجْهِهِ، وَاتَّقَى الْمَاءَ بِيَدِهِ، وَأَفَاقَ، وَقَطَعَ سُفْيَانُ الْحَدِيثَ وَقَامَ "

Osmân b. Yahya el-Kurkusânî der ki: Süfyân b. Uyeyne'nin hadis meclisinde idik. Meclise gelenler çok kalabalık olduğu için izdihamdan ve ortamın sıcaklığında dolayı Ahmed b. Hanbel bayıldı. Mecliste Zekeriyâ adında bir adam vardı. Bu adam Süfyân'ın hizmetinde bulunur, onu meclise getirirdi. Zekeriyâ, Süfyân'a: "İnsanların en hayırlısı olan Ahmed b. Hanbel ölmüşken sen derse devam mı edeceksin?" deyince, Süfyân: "Su getir" dedi. Zekeriyâ, Süfyân'ın evinden bir sürahi su getirince: "Ahmed'in üzerine dökün" dedi. Ahmed suyun serinliğini hissedince kendine geldi ve eliyle suya karşı yüzünü kapattı. Süfyân da hadis imlasını kesip kalktı.

(١٤٠٧٩)- [١٨٥/٩] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، قَالَ: كَتَبَ إِلَيَّ الْفَتْحُ بْنُ خَشْرَفٍ، يَذْكُرُ أَنَّهُ سَمِعَ مُوسَى بْنَ حِزَامٍ التِّرْمِذِيَّ بِتِرْمِذَ، يَقُولُ: " كُنْتُ

أَخْتَلِفُ إِلَى أَبِي سُلَيْمَانَ الْجُرْجَانِيِّ فِي كُتُبِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ، فَاسْتَقْبَلَنِي أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ عِنْدَ الْجِسْرِ "، فَقَالَ لِي: إِلَى أَيْنَ؟ فَقُلْتُ: " إِلَى أَبِي سُلَيْمَانَ "، فَقَالَ: الْعَجَبُ مِنْكَ ! تَرَكْتُمْ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ ثَلاثَةً، وَأَقْبَلْتُمْ عَلَى ثَلاثَةٍ، إِلَى أَبِي حَنِيفَةَ، فَقُلْتُ: " كَيْفَ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ؟ " قَالَ يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ بِوَاسِطَ: يَقُولُ: حدثنا حُمَيْدُ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهَذَا يَقُولُ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ، عَنْ يَعْقُوبَ، عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ، قَالَ: مُوسَى بْنُ حِزَامٍ " فَوَقَعَ فِي قَلْبِي قَوْلُهُ، فَاكْتَرَيْتُ زَوْرَقًا مِنْ سَاعَتِي، فَانْحَدَرْتُ إِلَى وَاسِطَ فَسَمِعْتُ مِنْ يَزِيدَ بْنِ هَارُونَ "

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Feth b. Haşref'e, Mûsâ b. Hizâm et-Tirmizî'nin, Tirmiz'de şöyle dediğini yazdı: Muhammed b. el-Hasan'ın kitaplarıyla Ebû Süleymân el-Curcânî'nin yanına giderdim. (Bir defasında) Ahmed b. Hanbel köprüde beni karşılayıp: "Nereye gidiyorsun?" diye sordu. Ben: "Ebû Süleymân'a" deyince, "Halinize şaşıyorum. Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) üç şeyi bırakıp, üç şeyle Ebû Hanîfe'nin yanına mı gidiyorsunuz?" dedi. Ben: "Ey Ebû Abdillah! Bu dediğin nasıl oluyor?" diye sorunca, Ahmed: "Yezîd b. Hârûn, Vâsıt'ta der ki: Humeyd, Enes'ten: «Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu» derken bu kişi «Muhammed b. el-Hasan, Yâkûb'dan, o da Ebû Hanîfe'den şöyle diyor» diye başkasının sözünü naklediyor" dedi. Mûsâ b. Hizâm der ki: "Ahmed'in sözleri aklıma yattı ve iki saatimi ayırarak Vâsıt'a gidip Yezîd b. Hârûn'u dinledim."

(١٤٠٨٠)- [١٨٥/٩] حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ، قَالَ: أَمْلَى عَلَيَّ أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَدِّثًا، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا دَاوُدَ، يَقُولُ: " رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ كَأَنَّ رَجُلا خَرَجَ مِنَ الْمَقْصُورَةِ، يَعْنِي مَسْجِدَ طَرَسُوسَ، فَقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: اقْتَدُوا بِالَّذِينَ مِنْ بَعْدِي أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، وَرَجُلٍ آخَرَ نَسِيتُهُ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: نَسِيتُهُ، وَكَانَ خَضِرًا، فَفَسَّرَهُ عَلَى أَبِي دَاوُدَ إِنْسَانٌ كَانَ بِطَرَسُوسَ، فَقَالَ: الْخَضِرُ مَالِكٌ "

Ebû Dâvud der ki: "Rüyamda bir adamın Tarsus mescidinden çıkıp: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): «Benden sonra iki kişiye tâbi olun!» buyurdu" dediğini gördüm. Bunlardan biri olarak Ahmed b. Hanbel'i söyledi.

Diğerinin ise kim olduğunu unuttum. Bunu söyleyen kişi de yeşiller giyinmişti."

Ebu'l-Abbâs der ki: "Tarsus'ta bulunan bir adam Ebû Dâvud'a yeşiller giymiş bu adamın Mâlik olduğunu söyledi."

(١٤٠٨١)- [١٨٥/٩] حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، قَالَ: قَالَ أَبُو نَصْرٍ سَمِعْتُ عَبْدَ بْنَ حُمَيْدٍ، يَقُولُ: " كُنَّا فِي مَسْجِدٍ، أَظُنُّهُ بِبَغْدَادَ، وَأَصْحَابُ الْحَدِيثِ يَتَذَاكَرُونَ، وَأَحْمَدُ يَوْمَئِذٍ شَابٌّ إِلا أَنَّهُ الْمَنْظُورُ إِلَيْهِ مِنْ بَيْنِهِمْ، فَجَاءَ أَبُو سَعِيدٍ شَيْخٌ عِنْدَنَا بَلْخِيٌّ، فَدَنَا مِنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ، فَأَجَابَهُ، فَقَلَبَ الشَّيْخُ عَلَيْهِ الْكَلامَ، وَكَانَ أَحْمَدُ قَلِيلَ الْكَلامِ فَلا يَرُدُّ إِلا أَنَّهُ قَالَ بِيَدِهِ الْيُمْنَى هَكَذَا، أَيْ تَنَحَّ، فَفَطِنَ بَعْضُ أَصْحَابِهِ أَنَّهُ سَأَلَهُ عَمَّا لا يَعْنِيهِ، فَأَقْبَلَ أَحْمَدُ عَلَى أَبِي سَعِيدٍ الْبَلْخِيِّ، فَقَالَ: يَا هَذَا إِنَّمَا مَجْلِسُنَا، مَجْلِسُ مُذَاكَرَةِ حَدِيثِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَحَدِيثِ أَصْحَابِهِ، فَأَمَّا الَّذِي تُرِيدُ أَنْتَ فَعَلَيْكَ بِابْنِ أَبِي دُؤَادٍ "

Abd b. Humeyd der ki: Bir mesciddeydik, sanırım Bağdat'ta bir mesciddi. Bu mescidde muhaddisler müzakare ediyordu. Ahmed de o zamanlar henüz genç biriydi, ancak herkesin gözdesiydi. Bizim Belh'ten Ebû Saîd adında bir hoca gelip Ebû Abdillah'a yaklaştı ve bir şeyi sordu. Ahmed cevabını verince Ebû Saîd başka şeyleri de sormaya başladı. Ahmed de az konuşan biriydi. Ebû Saîd laflarına cevap vermedi, sadece eliyle "Kenara çekil" anlamında işaret yaptı. Bu işareti yapınca arkadaşları Ebû Saîd'in kendisini ilgilendirmeyen şeyleri sorduğunu anladılar. Sonra Ahmed, Ebû Saîd el-Belhî'ye doğru döndü ve: "Buradaki meclisimiz Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ve ashabının hadislerini müzakere meclisidir. Sen ise bu sorduklarının cevabını almak istiyorsan İbn Ebî Duâd'a git" dedi.

(١٤٠٨٢)- [١٨٦/٩] حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثَنَا أَبُو الأَسْوَدِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْفَيْضِ، قَالَ: سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ، يَقُولُ: أُدْخِلَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ عَلَى الْخَلِيفَةِ، وَكَانُوا هَوَّلُوا عَلَيْهِ، وَقَدْ كَانَ ضُرِبَ عُنُقُ رَجُلَيْنِ، فَنَظَرَ أَحْمَدُ إِلَى أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ الشَّافِعِيِّ، فَقَالَ: " أَيَّ شَيْءٍ تَحْفَظُ عَنِ الشَّافِعِيِّ فِي الْمَسْحِ؟ " فَقَالَ ابْنُ أَبِي دُؤَادٍ: انْظُرُوا رَجُلا هُوَ ذَا يُقَدَّمُ لِضَرْبِ عُنُقِهِ يُنَاظِرُ فِي الْفِقْهِ

İbrâhim b. Muhammed b. Ahmed der ki: Ahmed b. Hanbel halifenin yanına sokuldu. Daha öncesinde iki adamın boynu vurulmuş, Ahmed'e gözdağı verilmişti. Ahmed içerde Ebû Abdirrahman eş-Şâfiî'ye baktı ve: "Mesh konusunda Şâfiî'nin görüşlerinden neleri biliyorsun?" diye sordu. Bunun üzerine İbn Ebî Duâd oradakilere: "Boynu vurulmak üzere getirildiği halde fıkıh tartışan bu adama bakın!" dedi.

(١٤٠٨٣)- [١٨٦/٩] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ، ثنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، حدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ ثَابِتِ بْنِ شَبُّوَيْهِ: " كان يخيل إلى ان لابي فَضِيلَةً عَلَى أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، لِلْجِهَادِ وَفِكَاكِ الأُسَارَى، وَلُزُومِ الثُّغُورِ، فَسَأَلْتُ أَخِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ أَيُّهُمَا كَانَ أَرْجَحَ فِي نَفْسِكَ؟ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، فَلَمْ أَقْنَعْ بِقَوْلِهِ وَأَبَيْتُ إِلا الْعُجْبَ بِأَبِي أَحْمَدَ بْنِ شَبُّوَيْهِ، فَأُرِيتُ بَعْدَ سَنَةٍ فِي مَنَامِي كَأَنَ شَيْخًا حَوْلَهُ النَّاسُ يَسْمَعُونَ مِنْهُ وَيَسْأَلُونَ، فَقَعَدْتُ إِلَيْهِ فَلَمَّا قَامَ تَبِعْتُهُ، فَقُلْتُ: أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ! أَخْبِرْنِي أَحْمَدُ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَنْبَلٍ، وَأَحْمَدُ بْنُ شَبُّوَيْهِ أَيُّهُمَا عِنْدَكَ أَفْضَلُ وَأَعْلَى؟ فَقَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ ! إِنَّ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ ابْتُلِيَ فَصَبَرَ، وَإِنَّ أَحْمَدَ بْنُ شَبُّوَيْهِ عُوفِيَ، الْمُبْتَلَى الصَّابِرُ كَالْمُعَافَى؟ ! هَيْهَاتَ مَا أَبْعَدَ مَا بَيْنَهُمَا "

Ahmed b. Sâbit b. Şebbuveyh der ki: Cihad, esirleri kurtarma, nöbet tutma konularından dolayı babamı, Ahmed b. Hanbel'den daha üstün görürdüm. Kardeşim Abdullah b. Ahmed'e: "Sana göre hangisi daha üstündür?" diye sorduğumda: "Ebû Abdillah Ahmed b. Hanbel" dedi. Ama bu cevabı beni tatmin etmedi, babam Ahmed b. Şebbuveyh'i daha üstün görmeye devam ettim. Bundan bir yıl sonra rüyamda insanların yaşlı bir adamın etrafında toplanıp onu dinlediklerini gördüm. Ben de oturup dinledim. Adam kalkınca peşinden gittim ve: "Ey Ebû Abdillah! Sence Ahmed b. Muhammed b. Hanbel ile Ahmed b. Şebbuveyh'ten hangisi daha faziletli ve üstündür?" diye sordum. Bana şu cevabı verdi: "Sübhanallah! Ahmed b. Hanbel belaya maruz kalıp sabretti. Ahmed b. Şebbuveyh ise belaya maruz kalmadı. Belaya maruz kalıp sabreden kişi ile belaya maruz kalmayan kişi aynı olabilir mi? Heyhat! Birbirlerine ne kadar da uzaktırlar!"

(١٤٠٨٤)- [١٨٦/٩] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنَا الْهَيْثَمُ بْنُ خَلَفٍ، ثنَا الْعَبَّاسُ بْنُ مُحَمَّدٍ الدُّورِيُّ، حدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ أَبِي حَرَارَةَ جَارٌ لَنَا، قَالَ: " كَانَتْ أُمِّي مُقْعَدَةٌ نَحْوَ عِشْرِينَ سَنَةً، فَقَالَتْ لِي يَوْمًا: اذْهَبْ إِلَى أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ فَاسْأَلْهُ أَنْ يَدْعُوَ اللَّهَ لِي؟، فَسِرْتُ إِلَيْهِ، فَدَقَقْتُ عَلَيْهِ الْبَابَ، وَهُوَ فِي دِهْلِيزِهِ فَلَمْ يَفْتَحْ لِي، وَقَالَ: مَنْ هَذَا؟ فَقُلْتُ: أَنَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ ذَاكَ الْجَانِبِ، سَأَلَتْنِي أُمِّي وَهِيَ زَمِنَةٌ مُقْعَدَةٌ أَنْ أَسْأَلَكَ أَنْ تَدْعُوَ اللَّهَ لَهَا، فَسَمِعْتُ كَلامَهُ كَلامَ رَجُلٍ مُغْضَبٍ، فَقَالَ: نَحْنُ أَحْوَجُ إِلَى أَنْ تَدْعُوَ اللَّهَ لَنَا، فَوَلَّيْتُ مُنْصَرِفًا فَخَرَجَتِ امْرَأَةٌ عَجُوزٌ مِنْ دَارِهِ، فَقَالَتْ: أَنْتَ الَّذِي كَلَّمْتَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَتْ: قَدْ تَرَكْتُهُ يَدْعُو اللَّهَ لَهَا، قَالَ: فَجِئْتُ مِنْ فَوْرِي إِلَى الْبَيْتِ، فَدَقَقْتُ الْبَابَ فَخَرَجَتْ أُمِّي عَلَى رِجْلَيْهَا تَمْشِي، حَتَّى فَتَحَتِ الْبَابَ، فَقَالَتْ: قَدْ وَهَبَ اللَّهُ لِيَ الْعَافِيَةُ "

Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî anlatıyor: Komşumuz olan Ali b. Ebî Harâre bana şunu anlattı: Annem yirmi yıl boyunca kötürüm olarak kaldı. Bir gün bana: "Ahmed b. Hanbel'e git ve benim için Allah'a dua etmesini iste" dedi. Yanına gidip kapısını çaldım. Sofada olmasına rağmen kapıyı açmadı ve içerden: "Kim o?" diye seslendi. "Ben kenar mahalleden biriyim. Hasta ve kötürüm olan annem beni yanına gönderdi ve kendisi için Allah'a dua etmeni istedi" karşılığını verdim. Öfkeli bir sesle: "Bizim kendimiz için dua etmeye herkesten çok ihtiyacımız var!" dedi. Dönüp gitmek isterken içerden yaşlı bir kadın çıktı ve: "Ebû Abdillah ile konuşan sen miydin?" diye sordu. "Evet!" karşılığını verdiğimde: "Ahmed'in yanından gelirken senin annene dua ediyordu" dedi. Hemen eve geldim. Kapıyı çaldığımda annem ayağa kalkmıştı. Yürüyerek gelip kapıyı açtı ve: "Allah bana afiyeti ihsan etti" dedi.

(١٤٠٨٥)- [١٨٧/٩] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، ثنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ الثَّقَفِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ يَعْقُوبَ بْنَ يُوسُفَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عُبَيْدَةَ، يَقُولُ: قَالَ صَدَقَةُ: " رَأَيْتُ فِيَ النَّوْمِ كَأَنَّا بِعَرَفَةَ، وَكَأَنَّ النَّاسَ يَنْتَظِرُونَ الصَّلاةَ، فَقُلْتُ: مَا لَهُمْ لا يُصَلُّونَ؟ قَالُوا: يَنْتَظِرُونَ الإِمَامَ، فَجَاءَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ فَصَلَّى بِالنَّاسِ "، قَالَ مُحَمَّدٌ: " وَكَانَ صَدَقَةُ يَذْهَبُ إِلَى رَأْيِ الْكُوفِيِّينَ، فَكَانَ بَعْدَ ذَلِكَ إِذَا سُئِلَ عَنْ شَيْءٍ قَالَ: سَلُوا الإِمَامَ "

Sadaka der ki: “Rüyamda kendimi Arafat’ta gördüm. İnsanlar namaz kılmayı bekliyordu. «Neden namaza başlamıyorlar?» diye sorduğumda: “İmamın gelmesini bekliyorlar” denildi. Sonra Ahmed b. Hanbel gelip insanlara namazı kıldırdı.”

Muhammed b. Ubeyde der ki: Önceleri Sadaka, Kufelilerin görüşlerini savunurdu. Bu rüyadan sonra kendisine bir konu sorulunca: “İmama (Ahmed b. Hanbel’e) sorun” demeye başladı.

(١٤٠٨٦)- [١٨٧/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ حُبَيْشٍ، ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِسْحَاقَ الْمَدَائِنِيُّ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ، ثَنَا عُبَيْدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثَنَا عَمَّارٌ، قَالَ: " رَأَيْتُ الْخَضِرَ عَلَيْهِ السَّلامُ فِي الْمَنَامِ فَسَأَلْتُهُ، قُلْتُ: أَخْبِرْنِي عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَنْبَلٍ؟ قَالَ: صِدِّيقٌ "

Ammâr der ki: Rüyamda Hızır’ı gördüm. Ona: “Ahmed b. Hanbel nasıl biridir?” diye sorduğumda: “Sıddîk biridir” dedi.

(١٤٠٨٧)- [١٨٧/٩] حَدَّثَنَا ظُفَرُ بْنُ أَحْمَدَ، ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَرِيرِيُّ، قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ صَالِحٍ يَعْنِي ابْنَ ذُرَيْحٍ، قَالَ بِلالٌ الْخَوَّاصُ: " رَأَيْتُ الْخَضِرَ عَلَيْهِ السَّلامُ فِي النَّوْمِ، فَقُلْتُ لَهُ: مَا تَقُولُ فِي بِشْرٍ؟ قَالَ: لَمْ يُخَلِّفْ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، قُلْتُ: مَا تَقُولُ فِي أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ؟ قَالَ: صِدِّيقٌ، قُلْتُ: مَا تَقُولُ فِي أَبِي ثَوْرٍ؟ قَالَ: رَجُلٌ طَالِبُ حَقٍّ، قُلْتُ: فَأَنَا بِأَيِّ وَسِيلَةٍ رَأَيْتُكَ؟ قَالَ: بِبِرِّكَ بِأُمِّكَ "

Bilâl el-Havvâs bildiriyor: Rüyamda Hızır’ı gördüm. Ona: “Bişr hakkında ne dersin?” diye sorduğumda: “Ondan sonra onun gibi birisi kalmadı” dedi. Ona: “Ahmed b. Hanbel hakkında ne dersin?” diye sorduğumda: “Doğru sözlü, dürüst birisidir” dedi. Ona: “Ebû Sevr hakkında ne dersin?” diye sorduğumda: “Hakkı arayıp isteyen birisidir” dedi. Ona: “Ben seni hangi vesileyle rüyamda görebildim?” diye sorduğumda ise: “Annene iyi davranmakla!” dedi.

(١٤٠٨٨)- [١٨٧/٩] حَدَّثَنَا ظُفَرُ بْنُ أَحْمَدَ، ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْقَاسِمِ الْقُرَشِيُّ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ الْقَاشَانِيُّ، ثنا إِسْحَاقُ بْنُ حَكِيمٍ، قَالَ: " رَأَيْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ فِي

الْمَنَامِ فَإِذَا بَيْنَ كَتِفَيْهِ سَطْرَانِ مَكْتُوبَانِ مِنْ نُورٍ، كَأَنَّهُمَا بِحِبْرٍ﴿فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ "

İshâk b. Hakîm der ki: Rüyamda Ahmed b. Hanbel'i gördüm. İki omuzu arasında mürekkeple yazılmış gibi iki satırlık nurdan bir yazı vardı. **"Allah onlara karşı seni koruyacaktır. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir"**[1] yazıyordu.

(١٤٠٨٩)- [٩/١٨٧] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ حُبَيْشٍ، ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِسْحَاقَ الْمَدَائِنِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: " رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ، كَأَنَّ الْحَجَرَ قَدِ انْصَدَعَ وَخَرَجَ مِنْهُ لِوَاءٌ، فَقُلْتُ: مَا هَذَا؟ فَقِيلَ: أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ بَايَعَ اللَّهَ ﷾ وَقِيلَ إِنَّهُ كَانَ فِي الْيَوْمِ الَّذِي ضُرِبَ فِيهِ "

Abdullah b. İshâk el-Medâinî, babasından bildirir: Rüyamda Hacer-i Esved'in çatlayıp içinden bir sancak çıktığını gördüm. "Bu ne?" diye sorduğumda: "Ahmed b. Hanbel'dir! Zira Allah'a biat etti" denildi.

Ravi der ki: "İshâk'ın bu rüyayı Ahmed'in dövüldüğü gün gördüğü söylenir."

(١٤٠٩٠)- [٩/١٨٨] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ حُبَيْشٍ، ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي دَاوُدَ، ثَنَا عَلِيُّ بْنُ سُهَيْلٍ السِّجِسْتَانِيُّ، وَكَانَ مُرْجِئًا، فَجَعَلْتُ أَقُولُ لَهُ ارْجِعْ عَنْ هَذَا، فَقَالَ: " أَنَا لَمْ أَرْجِعْ عَنْ قَوْلِ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ بِقَوْلِكَ "، فَقُلْتُ لَهُ: أَرَأَيْتَ أَحْمَدَ ؟ قَالَ: " نَعَمْ، رَأَيْتُهُ فِي الْمَنَامِ "، قُلْتُ: كَيْفَ رَأَيْتَ؟ قَالَ: " رَأَيْتُ كَأَنَّ الْقِيَامَةَ قَدْ قَامَتْ وَكَأَنَّ النَّاسَ جَاءُوا إِلَى مَوْضِعٍ عِنْدَهُ قَنْطَرَةٌ لا تَتْرُكُ أَحَدًا يَجُوزُ حَتَّى يَجِيءَ بِخَاتَمٍ وَرَجُلٌ نَاحِيَةً يَخْتِمُ النَّاسَ وَيُعْطِيهِمْ، فَمَنْ جَاءَ بِخَاتَمٍ جَازَ، فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا الَّذِي يُعْطِي النَّاسَ الْخَوَاتِمَ؟ فَقَالُوا: هَذَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ رَحِمَهُ اللَّهُ "

Abdullah b. Ebî Dâvud der ki: Ali b. Süheyl es-Sicistânî Murcie'nin görüşlerini benimsiyordu. Bu görüşlerden dönmesi konusunda onunla konuştuğumda: "Senin sözünle Ahmed b. Hanbel'in sözünü bırakacak değilim" dedi. Ona: "Ahmed'i gördün mü ki?" diye sorduğumda: "Evet, rüyamda gördüm" dedi. Ona: "Ne gördün?" diye sorduğumda ise şu karşılığı verdi: "Rüyamda kıyametin kopmuş olduğunu gördüm. İnsanlar da kemerli olan bir yerin yanında toplanmışlardı. Bu kemerden içeriye de sadece mühürlü belgesi olanlar girebiliyordu. Bir kenarda da adamın biri elinde mühür gelenlere belge mühürlüyordu. Mühürlü belgeyle gelen her bir kişi de geçip gidiyordu. «İnsanlara mührü basan kim?» diye sorduğumda: «Ahmed b. Hanbel» dediler."

---

[1] Bakara Sur. 137

(١٤٠٩١)- [٩/١٨٨] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْفَضْلِ السَّقَطِيُّ ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ بَحْرٍ، قَالا: ثنَا سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، قَالَ: " كُنَّا فِي أَيَّامِ الْمُعْتَصِمِ يَوْمًا جُلُوسًا عِنْدَ أَحْمَدِ بْنِ حَنْبَلٍ، فَدَخَلَ رَجُلٌ، فَقَالَ: مَنْ مِنْكُمْ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ؟ فَسَكَتْنَا فَلَمْ نَقُلْ لَهُ شَيْئًا، فَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: هَا أَنَا أَحْمَدُ، فَمَا حَاجَتُكَ؟ قَالَ: جِئْتُكَ مِنْ أَرْبَعمِائَةِ فَرْسَخٍ بَرًّا وَبَحْرًا، كُنْتُ لَيْلَةَ جُمُعَةٍ نَائِمًا فَأَتَانِي آتٍ، فَقَالَ: أَتَعْرِفُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ؟ قُلْتُ: لا، قَالَ: فَأْتِ بَغْدَادَ وَسَلْ عَنْهُ فَإِذَا رَأَيْتَهُ، فَقُلْ لَهُ: إِنَّ الْخَضِرَ يقْرِئُكُ السَّلامَ، وَيَقُولُ لَكَ إِنَّ سَاكِنَ السَّمَاءِ الَّذِي عَلَى عَرْشِهِ رَاضٍ عَنْكَ، وَالْمَلائِكَةُ رَاضُونَ عَنْكَ بِمَا صَبَرْتَ نَفْسَكَ لِلَّهِ، زَادُ ابْنُ بَحْرٍ فِي حَدِيثِهِ، فَقَالَ لَهُ أَحْمَدُ: مَا شَاءَ اللَّهُ لا قُوَّةَ إِلا بِاللَّهِ، أَلَكَ حَاجَةٌ غَيْرُ هَذِهِ؟ قَالَ: مَا جِئْتُكَ إِلا لِهَذَا، فتَرَكَهُ وَانْصَرَفَ "

Seleme b. Şebîb der ki: Mu'tasım döneminde bir gün Ahmed b. Hanbel'in yanında otururken adamın biri geldi ve: "Ahmed b. Hanbel hanginiz?" diye sordu. Biz susup adama cevap vermedik. Ahmed b. Hanbel: "Ahmed benim! Ne istiyorsun?" diye sorunca, adam şöyle dedi: "Kara ve deniz olmak üzere dört yüz fersah uzaklığında bir yerden geliyorum. Bir Cuma gecesi uyurken rüyamda biri geldi ve bana: «Ahmed b. Hanbel'i tanıyor musun?» diye sordu. «Hayır!» karşılığını verdiğimde şöyle dedi: «Bağdat'a gidip onu sor. Gördüğünde de ona: "Hızır'ın sana selamı var. Gösterdiği sabra karşılık semada Arş'ı üzerinde olanın (Allah'ın) ve meleklerin ondan razı olduklarını söyle»."

İbn Bahr rivâyetinde şu ziyade geçmektedir: “Ahmed: «Sübhanallah! Kuvvet ancak Allah’ındır. Bundan başka bir ihtiyacın var mı?» deyince, adam: «Sadece bunu iletmek için gelmiştim» karşılığını verdi ve çekip gitti.”

(١٤٠٩٢)- [١٨٨/٩] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عُثْمَانَ، ثَنَا حَمْزَةُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ الْجِلْدِ الدَّعَّا، يَقُولُ: " الْيَوْمُ الَّذِي مَاتَ فِيهِ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ كَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَانْصَرَفْتُ فَلَمَّا أَرَدْتُ أَنْ أَنَامَ، قُلْتُ: اللَّهُمَّ أَرِنِيهِ هَذِهِ اللَّيْلَةَ فِي مَنَامِي، فَرَأَيْتُهُ كَأَنَّهُ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ عَلَى نَجِيبٍ مِنْ نُورٍ وَبِيَدِهِ خِطَامٌ مِنْ نُورٍ فَضَرَبْتُ بِيَدِي الْخِطَامَ فَأَخَذْتُهُ، فَقَالَ: أُقِرُّ لَيْسَ الْخَبَرُ كَالْمُعَايَنَةِ، فَتَرَكْتُهُ وَانْتَبَهْتُ "

Ahmed b. el-Cild ed-Da’â der ki: Ahmed b. Hanbel’in vefat ettiği gün bir Cuma günüydü. Uyumaya gittiğimde: “Allahım! Onu bana rüyamda göster” diye dua ettim. Rüyamda da onu yerle gök arasında nurdan bir atın üzerinde gördüm. Elinde nurdan bir yular vardı. Elimi uzatıp yuları aldım. Bana: “İtiraf etmeliyim ki duymak bizzat görmek gibi değildir” deyince de yuları bıraktım. Bırakmamla da uyandım.

(١٤٠٩٣)- [١٨٩/٩] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ، ثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ الأَبَّارُ، حدَّثَنِي حُبَيْشُ بْنُ الْوَرْدِ، قَالَ: " رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فِي الْمَنَامِ، فَقُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ مَا بَالُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ؟ فَقَالَ: سَيَأْتِيكَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلامُ فَاسْأَلْهُ، فَإِذَا أَنَا بِمُوسَى عَلَيْهِ السَّلامُ، فَقُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ مَا بَالُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ؟ فَقَالَ: أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ بُلِيَ فِي السَّرَّاءِ، وَالضَّرَّاءِ، فَوُجِدَ صِدِّيقًا، فَأُلْحِقَ بِالصِّدِّيقِينَ "

Hubeyş b. el-Verd der ki: Rüyamda Hz. Peygamber’i (sallallahu aleyhi vesellem) gördüm. “Ey Allah’ın Resûlü! Ahmed b. Hanbel’e ne oldu?” diye sorduğumda: “Hz. Mûsa yanına gelecek, ona sorarsın” karşılığını verdi. O esnada Hz. Mûsa geldi. Ona: “Ey Allah’ın Peygamberi! Ahmed b. Hanbel’e ne oldu?” diye sorduğumda: “Ahmed b. Hanbel iyi gününde de, kötü gününde de sınandı. Sıddîk biri olarak görülünce sıddîk olanların arasına katıldı” dedi.

(١٤٠٩٤)- [١٨٩/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مُسْلِمِ بْنِ حَاتِمٍ الْعُكْلِيِّ، ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ جَعْفَرٍ الْمَرْوَزِيُّ، قَالَ: " رَأَيْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ فِي الْمَنَامِ

يَمْشِي مِشْيَةً يَخْتَالُ فِيهَا، فَقُلْتُ: مَا هَذِهِ الْمِشْيَةُ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ؟ قَالَ: هَذِهِ مِشْيَةُ الْخُدَّامِ فِي دَارِ السَّلامِ "

İbrâhim b. Câfer el-Mervezî der ki: Rüyamda Ahmed b. Hanbel'i fiyakalı bir şekilde yürüdüğünü gördüm. Ona: "Ey Ebû Abdillah! Bu nasıl bir yürümektir?" diye sorduğumda: "Bu, cennetteki hizmetçilerin yürüyüşüdür" dedi.

(١٤٠٩٥)- [١٨٩/٩] حَدَّثَنَا أَبُو نَصْرٍ الصُّوفِيُّ الْحَنْبَلِيُّ، ثنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ النَّهْرَوَانِيُّ، ثنَا أَبُو الْقَاسِمِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْقَاسِمِ الْقُرَشِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ الْمَرْوَزِيَّ، يَقُولُ: " رَأَيْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ فِي الْمَنَامِ وَعَلَيْهِ حُلَّتَانِ خَضْرَاوَتَانِ وَفِي رِجْلَيْهِ نَعْلانِ مِنَ الذَّهَبِ الأَحْمَرِ شِرَاكُهُمَا مِنَ الزُّمُرُّدِ الأَخْضَرِ، وَعَلَى رَأْسِهِ تَاجٌ مِنَ النُّورِ مُرَصَّعٌ بِالْجَوْهَرِ، وَإِذَا هُوَ يَخْطِرُ فِي مِشْيَتِهِ، فَقُلْتُ لَهُ: حَبِيبِي يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ! تَمْشِي مِشْيَةً تَخْتَالُ فِيهَا، فَقُلْتُ: مَا هَذِهِ الْمِشْيَةُ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ؟ قَالَ: هَذِهِ مِشْيَةُ الْخُدَّامِ فِي دَارِ السَّلامِ "

Mervezî der ki: Ahmed b. Hanbel'i rüyamda gördüm. Üzerinde yeşil iki giysi, ayağında iplikleri yeşil zümrütten olan kırmızı altından bir ayakkabı, başında da cevherle donatılmış nurdan bir taç vardı. Fiyakalı bir şekilde yürüdüğünü gördüğümde: "Sevdiğim Ebû Abdillah! Fiyakalı mı yürüyorsun? Ey Ebû Abdillah! Bu nasıl bir yürümektir?" dediğimde: "Bu, cennetteki hizmetçilerin yürüyüşüdür" karşılığını verdi.

(١٤٠٩٦)- [١٨٩/٩] حَدَّثَنَا أَبُو نَصْرٍ الصُّوفِيُّ الْحَنْبَلِيُّ، ثنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ النَّهْرَوَانِيُّ، ثنَا أَبُو الْقَاسِمِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْقَاسِمِ الْقُرَشِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ الْمَرْوَزِيَّ، يَقُولُ: " رَأَيْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ فِي الْمَنَامِ وَعَلَيْهِ حُلَّتَانِ خَضْرَاوَتَانِ، وَفِي رِجْلَيْهِ نَعْلانِ مِنَ الذَّهَبِ الأَحْمَرِ، شِرَاكُهُمَا مِنَ الزُّمُرُّدِ الأَخْضَرِ، وَعَلَى رَأْسِهِ تَاجٌ مِنَ النُّورِ مُرَصَّعٌ بِالْجَوْهَرِ، وَإِذَا هُوَ يَخْطِرُ فِي مِشْيَتِهِ، فَقُلْتُ لَهُ: حَبِيبِي يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ مَا هَذِهِ الْمِشْيَةُ الَّتِي لا أَعْرِفُهَا لَكَ؟ قَالَ: هَذِهِ مِشْيَةُ الْخُدَّامِ فِي دَارِ السَّلامِ، فَقُلْتُ: حَبِيبِي يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، مَا هَذَا التَّاجُ الَّذِي أَرَاهُ عَلَى رَأْسِكَ؟ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ ﷾ غَفَرَ لِي وَأَدْخَلَنِي الْجَنَّةَ، وَحَبَانِي، وَكَسَانِي، وَتَوَّجَنِي بِيَدِهِ وَأَبَاحَنِي النَّظَرَ إِلَيْهِ، وَقَالَ لِي: يَا أَحْمَدُ فَعَلْتُ بِكَ هَذَا، لِقَوْلِكَ: الْقُرْآنُ كَلامِي غَيْرُ مَخْلُوقٍ "

Mervezî der ki: Ahmed b. Hanbel'i rüyamda gördüm. Üzerinde yeşil iki giysi, ayağında iplikleri yeşil zümrütten olan kırmızı altından bir ayakkabı, başında da cevherle donatılmış nurdan bir taç vardı. Fiyakalı bir şekilde yürüdüğünü gördüğümde: "Sevdiğim Ey Ebû Abdillah! Böyle yürüdüğünü hiç görmemiştim. Bu nasıl bir yürümektir?" dediğimde: "Bu, cennetteki hizmetçilerin yürüyüşüdür" karşılığını verdi. Ona: "Sevdiğim Ey Ebû Abdillah! Şu başında gördüğüm taç ne oluyor?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Allah beni bağışlayıp cennete soktu. Orada beni yedirdi, giydirdi. Eliyle yerime yerleştirdi ve kendisini görmeme izin verdi. Sonra bana: «Ey Ahmed! Bütün bunları Kur'ân'ın benim kelamım olduğunu ve mahluk olmadığını söylediğin için yaptım» dedi."

(١٤٠٩٧)- [١٨٩/٩] أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الرَّازِيُّ فِي كِتَابِهِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْقَاسِمِ أَحْمَدَ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ السَّائِحِ ، حدَّثَنِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ بْنِ خُزَيْمَةَ، قَالَ: " لَمَّا مَاتَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ اغْتَمَمْتُ غَمًّا شَدِيدًا فَبِتُّ مِنْ لَيْلَتِي، فَرَأَيْتُهُ فِي الْمَنَامِ، وَهُوَ يَتَبَخْتَرُ فِي مِشْيَتِهِ، فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ أَيُّ مِشْيَةٍ هَذِهِ؟ قَالَ: مِشْيَةُ الْخُدَّامِ فِي دَارِ السَّلامِ، قَالَ: قُلْتُ: مَا فَعَلَ اللَّهُ بِكَ؟ قَالَ: غَفَرَ اللَّهُ لِي، وَتَوَّجَنِي، وَأَلْبَسَنِي نَعْلَيْنِ مِنْ ذَهَبٍ، وَقَالَ لِي: يَا أَحْمَدُ، هَذَا بِقَوْلِكَ: الْقُرْآنُ كَلامِي غَيْرُ مَخْلُوقٍ، ثُمَّ قَالَ: يَا أَحْمَدُ، ادْعُنِي بِتِلْكَ الدَّعَوَاتِ الَّتِي بَلَغَتْكَ عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، كُنْتَ تَدْعُو بِهَا فِي دَارِ الدُّنْيَا، قَالَ: فَقُلْتُ: يَا رَبِّ كُلُّ شَيْءٍ بِقُدْرَتِكَ فَبِقُدْرَتِكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ لا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ، وَاغْفِرْ لِي كُلَّ شَيْءٍ، فَقَالَ: يَا أَحْمَدُ، هَذِهِ الْجَنَّةُ، فَقُمْ فَادْخُلْ إِلَيْهَا، فَدَخَلْتُ فَإِذَا أَنَا بِسُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ وَلَهُ جَنَاحَانِ أَخْضَرَانِ يَطِيرُ بِهِمَا مِنْ نَخْلَةٍ إِلَى نَخْلَةٍ، وَهُوَ يَقُولُ: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ﴾ ، قَالَ: فَقُلْتُ: مَا فَعَلَ عَبْدُ الْوَهَّابِ الْوَرَّاقُ؟ قَالَ: تَرَكْتُهُ فِي بَحْرٍ مِنْ نُورٍ، فِي زُلالَةٍ مِنْ نُورٍ، يَزُورُ رَبَّهُ الْمَلِكَ الْغَفُورَ، فَقُلْتُ لَهُ: مَا فُعِلَ بِبِشْرٍ، قَالَ لِي: بَخٍ بَخٍ، وَمَنْ مِثْلُ بِشْرٍ، تَرَكْتُهُ بَيْنَ يَدَيِ الْجَلِيلِ وَبَيْنَ يَدَيْهِ مَائِدَةٌ مِنَ الطَّعَامِ، وَالْجَلِيلُ جَلَّ جَلالُهُ مُقْبِلٌ عَلَيْهِ، وَهُوَ يَقُولُ: كُلْ يَا مَنْ لَمْ يَأْكُلْ، وَاشْرَبْ يَا مَنْ لَمْ يَشْرَبْ، وَانْعَمْ يَا مَنْ لَمْ يَنْعَمْ، أَوْ كَمَا قَالَ "

Ebû Abdillah b. Huzeyme anlatıyor: Ahmed b. Hanbel vefat ettiğinde çok üzüldüm. O günün gecesinde rüyamda onu gördüm. Fiyakalı bir şekilde yürüyordu. Ona: "Ey Ebû Abdillah! Bu nasıl bir yürüyüştür öyle?" dediğimde: "Bu, cennetteki hizmetçilerin yürüyüşüdür" karşılığını verdi. Ona: "Allah sana ne yaptı?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Allah beni bağışladı. Yedirdi, altından bir çift ayakkabı giydirdi ve: "Ey Ahmed! Bütün bunları Kur'ân'ın benim kelamım olduğunu ve mahluk olmadığını söylediğin için yaptım" buyurdu.

Sonra bana: "Ey Ahmed! Süfyân es-Sevrî'den naklen sana ulaşan ve dünyadayken ettiğin o duaları şimdi etsene" buyurunca şöyle dedim: "Rabbim! Her şey senin kudretin altındadır. Her şeye olan bu kudretin aşkına beni hesaba çekme ve her şeyimi bağışla" dedim. Allah: "Ey Ahmed! İşte cennet şurada! Kalk ve içine gir!" buyurdu. İçeriye girdiğimde Süfyân es-Sevrî ile karşılaştım. Yeşil iki kanadı vardı. Bir hurma ağacından diğerine uçuyor ve: **"Hamd, bize olan vaadini gerçekleştiren ve bizi cennetten dilediğimiz yere konmak üzere bu yurda varis kılan Allah'a mahsustur. Sâlih amel işleyenlerin mükâfatı ne güzelmiş!"**[1] diyordu.

Ahmed'e: "Abdulvehhâb el-Verrâk'a ne oldu?" diye sorduğumda, Ahmed: "Yanından ayrıldığımda nurdan bir deniz içinde, nurdan bir suyun içinde, her şeyi bağışlayan yüce hükümdarı ziyaret ediyordu" dedi. Ona: "Bişr'e ne oldu?" diye sorduğumda da şöyle dedi: "Oh oh! Bişr gibisi var mı? Yanından ayrıldığımda Celîl olan Allah'ın huzurunda, önünde yemek sofrası vardı. Karşısında da Celîl olan Allah durmuş: «Ey (dünyadayken) yemeyen! Ye! Ey (dünyadayken) içmeyen! İç! Ey (dünyadayken) nimet yüzü görmeyen! Nimetler içinde yaşa!» buyuruyordu."

(١٤٠٩٨)- [٩/١٩٠] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنَا أَحْمَدُ بْنُ عُمَرَ، حدَّثَنِي نَصْرُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: ذَكَرَ ابْنُ مُجَمِّعِ بْنِ مُسْلِمٍ، قَالَ: " كَانَ لَنَا جَارٌ قُتِلَ بِقَزْوِينَ، فَلَمَّا كَانَ اللَّيْلَةُ الَّتِي مَاتَ فِيهَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ خَرَجَ إِلَيْنَا أَخُوهُ فِي صَبِيحَتِهَا، فَقَالَ: إِنِّي رَأَيْتُ رُؤْيَا عَجِيبَةً، رَأَيْتُ أَخِي اللَّيْلَةَ فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ رَاكِبًا عَلَى فَرَسٍ، فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَخِي، أَلَيْسَ قَدْ قُتِلْتَ بِقَزْوِينَ؟

---

[1] Zümer Sur. 74

قَالَ: إِنَّ اللَّهَ ﷻ أَمَرَ الشُّهَدَاءَ، وَأَهْلَ السَّمَاوَاتِ أَنْ يَحْضُرُوا جَنَازَةَ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، فَكُنْتُ فِيمَنْ أُمِرَ بِالْحُضُورِ، فَأَرَّخْنَا تِلْكَ اللَّيْلَةَ، فَإِذَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ مَاتَ فيها "

İbn Mucemmi' b. Müslim anlatıyor: Kazvin'de öldürülen bir komşumuz vardı. Ahmed b. Hanbel'in öldüğü günün sabahında bu adamın kardeşi yanımıza geldi ve şöyle dedi: "Dün gece acayip bir rüya gördüm. Kardeşimi en güzel surette bir at üzerinde gördüm. Ona: "Kardeşim! Sen Kazvin'de öldürülmemiş miydin?" diye sorduğumda şu karşılığı verdi: "Allah şehitlere ve semada bulunanlara Ahmed b. Hanbel'in cenazesine katılma emrini verdi. Katılma emri verilenlerden biri de bendim."

Adamın rüyasını anlattığı tarihi hesapladığımızda o gün içinde Ahmed b. Hanbel'in öldüğünü anladık.

(١٤٠٩٩)- [١٩٠/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنَا أَحْمَدُ، ثنَا نَصْرٌ، قَالَ ذَكَرَ ابْنُ مُجَمِّعٍ، عَنْ حَجَّاجِ بْنِ يُوسُفَ، قَالَ: " رَأَيْتُ عَمِّي فِي الْمَنَامِ، وَقَدْ كَانَ كَتَبَ عَنْ هُشَيْمٍ، فَسَأَلْتُهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، فَقَالَ: ذَاكَ مِنْ أَصْحَابِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ "

Haccâc b. Yûsuf der ki: Rüyamda Huşeym'den hadis yazan amcamı gördüm. Ona Ahmed b. Hanbel'i sorduğumda: "O, Ömer b. el-Hattâb'ın arkadaşlarından biridir" dedi.

(١٤١٠٠)- [١٩١/٩] حَدَّثنَا أَبِي، ثَنَا أَحْمَدُ، ثنَا نَصْرٌ، قَالَ ذَكَرَ ابْنُ مُجَمِّعٍ عَنْ أَبِي الْقَاسِمِ الأَحْوَلِ، ثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: " رَأَيْتُ سَرِيًّا السَّقَطِيَّ فِي النَّوْمِ، فَقُلْتُ: مَا فَعَلَ اللَّهُ بِكَ؟ قَالَ: أَبَاحَنِي النَّظَرَ إِلَى وَجْهِهِ، فَقُلْتُ: مَا فُعِلَ بِأَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، وَأَحْمَدَ بْنِ نَصْرٍ؟ فَقَالَ: شُغِلا بِأَكْلِ الثِّمَارِ فِي الْجَنَّةِ "

Yâkûb b. Abdillah der ki: Rüyamda Seriy es-Sakatî'yi gördüm. Ona: "Sana ne yaptılar?" diye sorduğumda: "Allah yüzüne bakmama izin verdi" dedi. Ona: "Ahmed b. Hanbel'e ne oldu?" diye sorduğumda: "Cennet hurmalarından yemekle meşgul" dedi.

(١٤١٠١)- [١٩١/٩] حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ، ثنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ بَحْرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الصَّبَّاحِ، قَالَ: " رَأَيْتُ

فِي الْمَنَامِ، كَأَنِّي عَلَى شَيْءٍ مُرْتَفِعٍ، وَكَانَ بَيْنَ يَدَيَّ رَجُلانِ يَبْكِيَانِ إِذْ سَمِعْتُ أَحَدُهُمَا، يَقُولُ لِصَاحِبِهِ: قَدْ أُخِذَ صَاحِبُ ابْنِ عُمَرَ بِهَجَرَ، وَقَالَ الآخَرُ: إِنَّهُمْ لا يَجْتَرِئُونَ عَلَيْهِ، إِذْ أَقْبَلَ رَجُلٌ مِنْ بَعِيدٍ مَخْضُوبُ الرَّأْسِ وَاللِّحْيَةِ، فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ: هَذَا جَلِيسُ ابْنِ عُمَرَ حَتَّى نَسْأَلَهُ، فَلَمَّا دَنَا الرَّجُلُ، فَإِذَا هُوَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، قَالَ: فَالْتَفَتُّ يَسَارِي فِي الْمَوْضِعِ الْمُرْتَفِعِ، فَإِذَا أَنَا بِابْنِ عُمَرَ وَاقِفٌ يَنْفُضُ لِحْيَتَهُ وَهُوَ مُصَفِّرٌ اللِّحْيَةَ، فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: أَبْنَاءُ الأَنْجَاسِ، وَأَبْنَاءُ الأَرْجَاسِ مَا لَهُمْ وَلِهَذَا؟ وَمَا كَلامُهُمْ فِي هَذَا، لا يَقْوَوْنَ عَلَيْهِ، ثُمَّ انْتَبَهْتُ، وَقَالَ: رَأَيْتُ هَذِهِ الرُّؤْيَا قَبْلَ أَنْ رَأَيْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ، ثُمَّ رَأَيْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ بَعْدُ، فَكَانَ كَمَا رَأَيْتُهُ فِي الْمَنَامِ مُسْتَوِيًا "

Ebû Abdirrahman b. es-Sabbâh der ki: Rüyamda kendimi yüksek bir yerde gördüm. Önümde de iki adam ağlıyordu. Bu iki adamdan biri diğerine: “Hecer’de İbn Ömer’in arkadaşı yakalandı” deyince, diğeri: “Bunu yapmaya cüret edemezler” karşılığını verdi. O sırada uzaktan saç ile sakallarına kına yakmış bir adam göründü. Biri diğerine: “Bu adam İbn Ömer’in meclis arkadaşlarından biri, ona soralım” dedi. Adam yaklaşınca Ahmed b. Hanbel olduğunu gördük. O sırada bulunduğum yüksek yerde soluma baktığımda İbn Ömer’i gördüm. Sararmış olan sakallarını çekiştiriyor ve: “Pisliğin çocukları! Çirkinin çocukları! Bununla (Ahmed’le) ne alıp veremedikleri var? Onun hakkında neden öyle konuşuyorlar? Güçleri ona mı yetiyor!” diyordu. O sırada da uyandım. Bu rüyadan sonra Ahmed b. Hanbel’le karşılaştığımda rüyamda gördüğüm vasıflarda olduğunu gördüm.

(١٤١٠٢)- [١٩١/٩] حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ، ثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ يَحْيَى، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْهَيْثَمِ بْنِ عَلِيٍّ الْقَسْوَرِيُّ، قَالَ: " لَمَّا أَنْ قَدِمَ حَمْدُونَ الْبَرْدَعِيُّ عَلَى أَبِي زُرْعَةَ لِكِتَابَةِ الْحَدِيثِ، دَخَلَ وَرَأَى فِي دَارِهِ أَوَانِيَ وَفُرُشًا كَثِيرَةً، قَالَ: وَكَانَ ذَلِكَ لأَخِيهِ، فَهَمَّ أَنْ يَرْجِعَ وَلا يَكْتُبَ عَنْهُ، فَلَمَّا كَانَ مِنَ اللَّيْلِ رَأَى كَأَنَّهُ عَلَى شَطِّ بِرْكَةٍ، وَرَأَى ظِلَّ شَخْصٍ فِي الْمَاءِ، فَقَالَ: أَنْتَ الَّذِي زَهَدْتَ فِي أَبِي زُرْعَةَ، أَعَلِمْتَ أَنَّ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ كَانَ مِنَ الأَبْدَالِ؟ فَلَمَّا أَنْ مَاتَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، أَبْدَلَ اللَّهُ مَكَانَهُ أَبَا زُرْعَةَ

Muhammed b. el-Heysem b. Ali el-Kasvarî der ki: Hamdûn el-Berdaî hadis yazmak için Ebû Zür'a'nın yanına gelmişti. Evine girince içerde çok sayıda kap kacak ve döşek gördü. Bunun üzerine hiçbir şey yazmadan geriye döndü. Bu eşyalar da Ebû Zür'a'nın değil kardeşinindi. Aynı günün gecesinde Hamdûn rüyasında kendini bir göletin kenarında gördü. Suyun içinde de bir adamın karartısını gördü. Göletin içindeki adam Hamdûn'a şöyle dedi: "Ebû Zür'a'dan yüz çeviren adam sen misin? Ahmed b. Hanbel'in abdallardan biri olduğunu biliyor musun? Ahmed b. Hanbel ölünce Allah onun yerine Ebû Zür'a'yı getirdi."

(١٤١٠٣)- [١٩١/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ، ثنا نَصْرُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: ذَكَرَ ابْنُ مُجَمِّعٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ، حدَّثَنِي عَمَّارٌ، وَكَانَ رَجُلا صَالِحًا وَرِعًا، قَالَ: " رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فِي النَّوْمِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، ادْعُ اللَّهَ لِي بِالْمَغْفِرَةِ، فَدَعَا لِي، فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ، رَأَيْتُ الْخَضِرَ عَلَيْهِ السَّلامُ فِي النَّوْمِ، فَقُلْتُ لَهُ: أَخْبِرْنِي عَنْ بِشْرِ بْنِ الْحَارِثِ؟ قَالَ: مَاتَ يَوْمَ مَاتَ وَمَا عَلَى الأَرْضِ أَتْقَى لِلَّهِ مِنْهُ، قُلْتُ: أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ؟ قَالَ: ذَاكَ صِدِّيقٌ، قُلْتُ: حُسَيْنُ الْكَرَابِيسِيُّ؟ فَغَلَّظَ فِيهِ حَتَّى كَادَ أَنْ يُخْرِجَهُ مِنَ الإِسْلامِ، قُلْتُ: أَخْبِرْنِي عَنِ الْقُرْآنِ؟ قَالَ: كَلامُ اللَّهِ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، قَالَ: قُلْتُ: أَخْبَرَنِي عَنِ النَّبِيذِ؟ قَالَ: انْهَ النَّاسَ عَنْهُ، قَالَ: قُلْتُ: لا يَقْبَلُونَ، قَالَ: مَنْ قَبِلَ فَقَدْ قَبِلَ، وَمَنْ لَمْ يَقْبَلْ فَدَعْهُ "

Abdurrezzâk der ki: Sâlih ve vera sahibi biri olan Ammâr bana şunu anlattı: Rüyamda Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi vesellem) gördüm. "Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a dua et de beni bağışlasın" dediğimde bu yönde dua etti. Daha sonraları rüyamda Hızır'ı gördüm. Ona: "Bişr b. el-Hâris nasıl biridir?" diye sorduğumda: "Öldüğü zaman yeryüzünde ondan daha takvalı kimse yoktu" dedi. Ona: "Ya Ahmed b. Hanbel?" dediğimde: "Ahmed sıddîk biridir" karşılığım verdi. Ona: "Ya Hüseyn el-Kerâbîsî?" diye sorduğumda hakkında o kadar ağır laflar etti ki neredeyse İslam dininden çıkaracaktı. Ona: "Bana Kur'ân'ın ne olduğunu söyle" dediğimde: "Allah'ın kelamıdır ve mahluk değildir" karşılığını verdi. Ona: "Bana şıranın hükmünü söyle" dediğimde: "İnsanlara onu içmemelerini söyle" karşılığını verdi. Ona: “Ama kabul etmezler” dediğimde: “Kabul eden etsin, etmeyeni de bırak” karşılığını verdi.

(١٤١٠٤)- [١٩٢/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، ثَنَا أَحْمَدُ، ثَنَا نَصْرُ بْنُ خُزَيْمَةَ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرِ بْنِ مَطَرٍ أَخُو خَطَّابٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّزَّاقِ، يَقُولُ: " رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فِي النَّوْمِ، فَقُلْتُ لَهُ: مَا تَقُولُ فِي بِشْرِ بْنِ الْحَارِثِ؟ فَقَالَ: كَانَ خَيْرَ أَهْلِ زَمَانِهِ، قُلْتُ: فَأَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ؟ قَالَ: ذَا صِدِّيقٌ "

Abdurrezzâk der ki: Rüyamda Hz. Peygamber’i (sallallahu aleyhi vesellem) gördüm. Ona: “Bişr b. el-Hâris hakkında ne dersin?” diye sorduğumda: “Zamanının en hayırlı kişisiydi” dedi. “Ya Ahmed b. Hanbel?” diye sorduğumda: “O sıddîk biridir” dedi.

(١٤١٠٥)- [١٩٢/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، ثَنَا أَحْمَدُ، حَدَّثَنِي نَصْرُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: ذَكَرَ ابْنُ مُجَمِّعٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ، قَالَ: " رَأَيْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ فِي النَّوْمِ، وَهُوَ فِي الْجَنَّةِ، فَسَأَلْتُهُ عَنْ بِشْرِ بْنِ الْحَارِثِ؟ فَقَالَ: ذَاكَ مِنْ أَهْلِ عِلِّيِّينَ "

Abdurrezzâk der ki: Rüyamda Ahmed b. Hanbel’in cennette olduğunu gördüm. Ona Bişr b. el-Hâris’i sorduğumda: “O İlliyyûn’da bulunanlardan biridir” dedi.

(١٤١٠٦)- [١٩٢/٩] قَالَ نَصْرٌ: وَذَكَرَ ابْنُ مُجَمِّعٍ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ حَمَّادٍ الْمُقْرِئِ، قَالَ: " كُنْتُ نَائِمًا فِي مَسْجِدِ الْخَيْفِ، فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا فَعَلَ بِشْرُ بْنُ الْحَارِثِ؟ فَقَالَ لِي: أُنْزِلَ فِي وَسَطِ الْجَنَّةِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَأَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ؟ قَالَ: أَمَّا حَدَّثَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، أَنَّ اللَّهَ إِذَا أَدْخَلَ أَهْلَ الذِّكْرِ الْجَنَّةَ، ضَحِكَ إِلَيْهِمْ "

Ebû Bekr b. Hammâd el-Mukrî der ki: Hayf mescidinde uyurken rüyamda Hz. Peygamber’i (sallallahu aleyhi vesellem) gördüm. Ona: “Ey Allah’ın Resûlü! Bişr b. el-Hâris’e ne oldu?” diye sorduğumda: “Cennetin orta yerinde ikamet ediyor” dedi. Ona: “Ey Allah’ın Resûlü! Ahmed b. Hanbel’e ne oldu?” diye sorduğumda: “Abdullah b. Ömer, Allah’ın zikir ahalisinden olan birini cennete soktuğu zaman ona gülümseyeceğini söylemedi mi?” karşılığını verdi.

(١٤١٠٧)- [١٩٢/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا نَصْرٌ، حدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مَخْلَدٍ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ الْكُوفِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ بْنَ حَرْزَانَ، قَالَ: " رَأَى جَارٌ لَنَا رُؤْيَا، كَأَنَّ مَلَكًا نزلَ مِنَ السَّمَاءِ وَمَعَهُ سَبْعَةُ تِيجَانٍ، فَأَوَّلُ مَنْ تُوِّجَ مِنَ الدُّنْيَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، ثُمَّ بَدَأَ بِصَدَقَةَ فَتَوَجَّهَ، قَالَ لِي أَحْمَدُ: فَحَدَّثْتُ بِالرُّؤْيَا صَدَقَةَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ، فَقَصَّ عَلَيَّ رُؤْيَا، فَقَالَ: رَأَى صَاحِبُ الرُّؤْيَا، كَأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَاقِفٌ عِنْدَ الْجِسْرِ الثَّانِي، وَأَوَّلُ مَنْ صَافَحَهُ وَعَانَقَهُ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ "

İbrâhim b. Harzân der ki: "Bir komşumuz rüyasında bir meleğin gökten elinde yedi taçla indiğini gördü. Dünyada ilk olarak Ahmed b. Hanbel'e tacını giydirdi. Daha sonra diğerlerine taçlarını giydirmeye Sadaka'dan başladı."

Ravi Ahmed b. Muhammed b. Abdilhamîd el-Kûfî der ki: Bunu Sadaka b. İbrâhîm'e anlattığımda bana şöyle dedi: "Adamın biri rüyasında (âhirette) Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi vesellem) ikinci köprünün yanında gördü. Onun yanına gelip tokalaşan ve ona sarılan ilk kişi de Ahmed b. Hanbel oldu."

(١٤١٠٨)- [١٩٢/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ، ثنا نَصْرُ بْنُ مَخْلَدٍ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ الأَنْمَاطِيُّ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عُمَرَ بْنِ يُونُسَ، ثنا شَيْخٌ رَأَيْتُهُ بِمَكَّةَ يُكْنَى أَبَا عَبْدِ اللَّهِ مِنْ أَهْلِ سِجِسْتَانَ ذُكِرَ لَهُ عَنْهُ فَضْلا وَدِينًا، قَالَ: " رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي الْمَنَامِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ تَرَكْتَ لَنَا فِي عَصْرِنَا هَذَا مِنْ أُمَّتِكَ نَقْتَدِي بِهِ فِي دِينِنَا؟ قَالَ: عَلَيْكُمْ بِأَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ "

Ahmed b. Ömer b. Yûnus der ki: Mekke'de gördüğüm Ebû Abdillah künyeli Sicistan ahalisinden faziletli ve dindar bir adam bize şunu anlattı: "Rüyamda Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) gördüm. Ona: «Ey Allah'ın Resûlü! Bu devirde dinimiz konusunda kendisine tâbi olacağımız kimi bıraktın?» diye sorduğumda: «Ahmed b. Hanbel'e tâbi olun» dedi."

(١٤١٠٩)- [١٩٣/٩] أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَمُّوَيْهِ الْعَسْكَرِيُّ، وَحَدَّثَنِي عَنْهُ الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ سَعِيدٍ قَاضِي حِمْصٍ، حدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي

خَيْثَمَةَ، ثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ الْمَقْدِسِيُّ، قَالَ: " رَأَيْتُ كَأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَائِمٌ وَعَلَيْهِ ثَوْبٌ مُغَطًّى، وَأَحْمَدُ، وَيَحْيَى، يَذُبَّانِ عَنْهُ "

Yahya b. Eyyûb el-Makdisî der ki: Rüyamda Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi vesellem) gördüm. Giysiyle üzerini örtmüş uyuyordu. Ahmed ve Yahya da onun üzerine konan sinekleri kovuyorlardı."

(١٤١١٠)- [١٩٣/٩] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ، ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ، قَالَ: كَتَبَ إِلَيَّ أَبُو نَصْرٍ الْفَتْحُ بْنُ شَخْرَفٍ بِخَطِّ يَدِهِ، قَالَ: قَالَ أَبُو حُطَيْطٍ رَجُلٌ قَدْ سَمَّاهُ مِنْ أَهْلِ الْفَضْلِ مِنْ أَهْلِ خُرَاسَانَ، قَالَ: حُبِسَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، وَبَعْضُ أَصْحَابِهِ فِي الْمِحْنَةِ قَبْلَ أَنْ يُضْرَبَ، قَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: " لَمَّا كَانَ اللَّيْلُ نَامَ مَنْ كَانَ مَعِي مِنْ أَصْحَابِي، وَأَنَا مُتَفَكِّرٌ فِي أَمْرِي، فَإِذَا أَنَا بِرَجُلٍ طَوِيلٍ يَتَخَطَّى النَّاسَ حَتَّى دَنَا مِنِّي "، فَقَالَ: أَنْتَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ؟ فَسَكَتُّ، فَقَالَهَا ثَانِيَةً فَسَكَتُّ، فَقَالَ فِي الثَّالِثَةِ: أَنْتَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ؟ قُلْتُ: " نَعَمْ "، قَالَ: اصْبِرْ وَلَكَ الْجَنَّةُ، قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: " فَلَمَّا مَسَّنِي حَرُّ السَّوْطِ ذَكَرْتُ قَوْلَ الرَّجُلِ "

Abdullah b. Ahmed der ki: Ebû Nasr Feth b. Şahref kendi eliyle bana şöyle bir mektup yazdı: Horasan ahalisinden fazilet sahibi olan Ebû Hutayt adında bir adamın dediğine göre *mihne* zamanında Ahmed b. Hanbel ve bazı arkadaşları dövülmeden önce hapsedilmişlerdi. Ahmed bunu anlatırken şöyle demiştir:

Gece olduğu zaman benimle olan arkadaşlarım uyumuş, ben ise durumumu düşünüyordum. Bu sırada insanların arasından geçen uzun boylu bir adam bana yaklaştı ve: "Sen Ahmed b. Hanbel misin?" diye sordu. Adamın sorusuna cevap vermedim. İkinci defa aynı şeyi sorunca yine sustum. Üçüncü defasında: "Sen Abdullah'ın babası Ahmed b. Hanbel misin?" diye sorunca: "Evet" karşılığını verdim. Adam: "Sabret ve bunun karşılığında cenneti kazan" dedi. Kırbacın acısını bedenimde hissettiğim zaman adamın söylediği aklıma geldi.

(١٤١١١)- [١٩٣/٩] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ، ثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ الأَبَّارُ، حَدَّثَنِي يَعْقُوبُ أَبُو يُوسُفَ ابْنُ أَخِي مَعْرُوفٍ الْكَرْخِيُّ، قَالَ: " بَيْنَمَا أَنَا نَائِمٌ فِي أَيَّامِ الْمِحْنَةِ، إِذْ

دَخَلَ رَجُلٌ عَلَيْهِ جُبَّةُ صُوفٍ بِلا كَمِينٍ، فَقُلْتُ لَهُ: مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: أَنَا مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ، فَقُلْتُ: أَنْتَ مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ الَّذِي كَلَّمَكَ اللَّهُ وَمَا بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ تُرْجُمَانٌ، فَبَيْنَمَا أَنَا كَذَلِكَ إِذْ هَبَطَ عَلَيْنَا رَجُلٌ مِنَ السَّقْفِ عَلَيْهِ حُلَّتَانِ جَعْدُ الشَّعْرِ، فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ، ثُمَّ قَالَ مُوسَى: أَنَا مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ الَّذِي كَلَّمَنِي اللَّهُ وَمَا بَيْنِي وَبَيْنَهُ تُرْجُمَانٌ، وَهَذَا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ، وَنَبِيُّكُمْ ﷺ وَأَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، وَحَمَلَةُ الْعَرْشِ، وَجَمِيعُ الْمَلائِكَةِ، يَشْهَدُونَ أَنَّ الْقُرْآنَ كَلامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ "

Ma'rûf el-Kerhî'nin yeğeni Ebû Yûsuf der ki: Mihne zamanında uyurken rüyamda yanıma üzerinde yünden cübbe giymiş bir adam girdi. "Sen kimsin?" diye sorduğumda: "Mûsa b. İmrân'ım" karşılığını verdi. Ona: "Allah'ın arada hiçbir vasıta olmadan kendisiyle konuştuğu Mûsa b. İmrân mısın?" diye sorarken evin tavanından kıvırcık saçlı bir adam indi. "Bu kim?" diye sorduğumda Mûsa: "Bu İsa b. Meryem'dir" karşılığını verdi ve şöyle devam etti: "Evet, Allah'ın arada hiçbir vasıta olmadan kendisiyle konuştuğu Mûsa b. İmrân benim. Bu da İsa b. Meryem'dir. Peygamberiniz (sallallahu aleyhi vesellem), Ahmed b. Hanbel, Arş'ı taşıyan melekler ve diğer tüm melekler Kur'ân'ın Allah kelamı olduğuna ve mahluk olmadığına şehadet ederler."

(١٤١١٢)- [١٩٣/٩] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدُوسِ بْنِ كَامِلٍ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْفَرَجِ أَبُو جَعْفَرٍ جَارُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ ، قَالَ: " لَمَّا نَزَلَ بِأَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ مَا نَزَلَ مِنَ الْحَبْسِ، وَالظُّلْمِ وَالضَّرْبِ، دَخَلَتْ عَلَيَّ مِنْ ذَلِكَ مُصِيبَةٌ فَأَتَيْتُ فِي مَنَامِي، فَقِيلَ لِي: أَمَا تَرْضَى أَنْ يَكُونَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى بِمَنْزِلَةِ أَبِي السَّوَادِ الْعَدَوِيِّ أَوَ لَسْتَ تَرْوِي خَبَرَ أَبِي السَّوَادِ؟ قُلْتُ: بَلَى، قَالَ: فَإِنَّهُ عِنْدَ اللَّهِ بِتِلْكَ الْمَنْزِلَةِ "

Ahmed b. Hanbel'in komşusu Muhammed b. el-Ferec Ebû Câfer der ki: Ahmed b. Hanbel hapsedilip zulme ve işkenceye maruz kalınca bunu başıma gelen bir musibet olarak gördüm. Bunun üzerine rüyamda biri bana: "Ahmed b. Hanbel'in Allah katında Ebu's-Sevâd el-Adevî'nin konumunda olmasını istemez misin? Zira sen de Ebu's-Sevâd'ın rivâyetlerini aktarıyorsun" dedi. "Tabi ki" karşılığını verdiğimde: "Ahmed, Allah katında böylesi bir konumdadır" dedi.

(١٤١١٣)- [١٩٤/٩] قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْفَرَجِ وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي عَاصِمٍ، عَنْ بِسْطَامَ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبِي الْحَسَنِ، قَالَ: دَعَا بَعْضُ مُتْرَفِي هَذِهِ الأُمَّةِ أَبَا السَّوَادِ الْعَدَوِيَّ، فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ مِنْ أَمْرِ دِينِهِ، فَأَجَابَهُ بِمَا يَعْلَمُ، فَلَمْ يوَافِقْهُ عَلَى ذَلِكَ، فَقَالَ: وَإِلا فَأَنْتَ بَرِيءٌ مِنَ الإِسْلامِ، قَالَ: " فَإِلَى أَيِّ دِينٍ أَفِرُّ؟ " قَالَ: وَإِلا فَامْرَأَتُهُ طَالِقٌ، قَالَ: " فَإِلَى مَنْ آوِي بِاللَّيْلِ؟ " فَضَرَبَهُ أَرْبَعِينَ سَوْطًا، فَقَالَ: " وَاللَّهِ لا تَذْهَبُ أَسْوَاطُهُ عِنْدَ اللَّهِ "، قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْفَرَجِ: فَأَتَيْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ فَأَخْبَرْتُهُ بِذَلِكَ فَسُرَّ بِهِ

Hasan b. Ebi'l-Hasan der ki: Bu ümmetin şımarık zenginlerinden biri Ebu's-Sevâd el-Adevî'yi çağırdı ve kendisini ilgilendiren dini bir konuda ona bir şeyi sordu. Ebu's-Sevâd bildiği kadarıyla ona cevap verdi, ancak adam hükmünü kabul etmedi. Ebu's-Sevâd: "Aksi halde İslam dininden çıkmış olursun" deyince, adam: "O zaman hangi dine kaçayım?" karşılığını verdi. Ebu's-Sevâd: "Aksi halde karın senden boş olur!" deyince, adam: "O zaman geceleri kimin koynuna gireyim?" karşılığını verdi. Bunun üzerine Ebu's-Sevâd adama kırk kamçı attı. Adam da: "Vallahi bu kamçılar Allah katında zayi olmaz" dedi.

Ebû Câfer Muhammed b. el-Ferec der ki: "Ebû Abdillah'a gelip bunu anlattığımda yapılana sevindi."

(١٤١١٤)- [١٩٤/٩] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، حدَّثَنِي أَبُو مَعْمَرٍ الْقَطِيعِيُّ، قَالَ: " لَمَّا حَضَرْنَا فِي دَارِ السُّلْطَانِ أَيَّامَ الْمِحْنَةِ، وَكَانَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، قَدْ أُحْضِرَ، فَلَمَّا رَأَى النَّاسَ يَجِيئُونَ انْتَفَخَتْ أَوْدَاجُهُ، وَاحْمَرَّتْ عَيْنَاهُ، وَذَهَبَ ذَلِكَ اللِّينُ الَّذِي كَانَ فِيهِ، قُلْتُ: إِنَّهُ قَدْ غَضِبَ لِلَّهِ "، قَالَ أَبُو مَعْمَرٍ: " فَلَمَّا رَأَيْتُ مَا بِهِ، قُلْتُ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ أَبْشِرْ "

Ebû Ma'mer el-Katî'î anlatıyor: Mihne zamanında sultanın sarayına gittik. Ebû Abdillah Ahmed b. Hanbel de oraya getirilmişti. İnsanların yoğun bir şekilde saraya geldiğini gören Ahmed b. Hanbel'in öfkeden boyun damarları kabardı ve gözleri kıpkırmızı kesildi. O yumuşak tavırlı halinden eser kalmamıştı. İçimden: "Allah için öfkelendi!" dedim. Ahmed b. Hanbel'in içinde bulunduğu bu öfke durumunu görünce de ona şöyle dedim: "Ey Ebû Abdillah! Ne mutlu sana!

(١٤١١٥)- [١٩٤/٩] وَقَدْ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلِ بْنِ غَزْوَانَ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جُمَيْعٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، قَالَ: " كَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ مَنْ إِذَا أُرِيدَ عَلَى شَيْءٍ مِنْ دِينِهِ، رَأَيْتَ حَمَالِيقَ عَيْنَيْهِ فِي رَأْسِهِ تَدُورُ، كَأَنَّهُ مَجْنُونٌ "

Muhammed b. Fudayl b. Ğazvân, Velîd b. Abdillah b. Cumey' vasıtasıyla Ebû Seleme b. Abdirrahman b. Avf'tan bildirir: "Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbından her biri, dini konusunda bir kasta uğradığı zaman öfkesinden gözleri yerinden fırlar ve deliye dönerdi."

(١٤١١٦)- [١٩٤/٩] حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ صَالِحِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، حدَّثَنِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ السَّلالُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدَ بْنَ نُوحٍ، قَالَ: قُلْتُ لأَبِي عَبْدِ اللَّهِ: إِنْ رَأَيْتَنِي ضَعُفْتُ، أَوْ خَذُلْتُ، فَلا تَضْعُفْ، فَلَسْتَ أَنْتَ كَأَنَا، فَقَالَ لِي: " أَبْشِرْ فَإِنَّكَ عَلَى إِحْدَى ثَلاثٍ: إِمَّا أَنْ لا تَرَاهُ وَلا يَرَاكَ، وَإِمَّا رَأَيْتَهُ فَكَذَّبْتَهُ، فَقَتَلَكَ، فَكُنْتَ مِنْ أَفْضَلِ الشُّهَدَاءِ، وَإِمَّا رَأَيْتَهُ فَصَدَّقْتَهُ، فَحَالَ اللَّهُ بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ "

Ebû Abdillah Muhammed b. Nûh der ki: Ebû Abdillah'a: "Şâyet ben zayıf düşer de seni mahçup edersem sen zayıflık gösterme! Zira sen benim gibi değilsin" dediğimde şu karşılığı verdi: "Sevin! Şu üç durumdan birinde olacaksın! Ya ne sen onu (halifeyi) görürsün, ne de o seni görür. Ya da onu görüp yalanlarsın ki, seni öldürtmesi halinde şehitlerin en faziletlisi olursun. Ya da onu görüp tasdik edersin ki bu durumda da Allah aranıza engel koyar."

(١٤١١٧)- [١٩٤/٩] أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ، وَحَدَّثَنِي عَنْهُ الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثَنَا أَبِي، ثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ، قَالَ: قَالَ أَحْمَدُ بْنُ غَسَّانَ: حُمِلْتُ أَنَا وَأَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ فِي مَحْمَلٍ عَلَى جَمَلٍ يُرَادُ بِنَا الْمَأْمُونُ، فَلَمَّا صِرْنَا قَرِيبَ عَانَةٍ، قَالَ لِي أَحْمَدُ: " قَلْبِي يُحِسُّ أَنَّ رَجَاءَ الْحَصَّارَ يَأْتِي فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ فَإِنْ أَتَى وَأَنَا نَائِمٌ، فَأَيْقِظْنِي وَإِنْ أَتَى وَأَنْتَ

نَائِمٌ، أَيْقَظْتُكَ "، فَبَيْنَمَا نَحْنُ نَسِيرُ، إِذْ قَرَعَ الْمَحْمَلَ قَارِعٌ فَأَشْرَفَ أَحْمَدُ، فَإِذَا بِرَجُلٍ يَعْرِفُهُ بِالصِّفَةِ، وَكَانَ لا يَأْوِي الْمَدَائِنَ وَالْقُرَى وَعَلَيْهِ عَبَاءَةٌ قَدْ شَدَّهَا عَلَى عُنُقِهِ، فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ قَدْ رَضِيَكَ لَهُ وَافِدًا فَانْظُرْ لا يَكُونُ وُفُودُكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ وُفُودًا مَشْئُومًا، وَاعْلَمْ أَنَّ النَّاسَ إِنَّمَا يَنْتَظِرُونَكَ لأَنْ تَقُولَ، فَيَقُولُوا، وَاعْلَمْ أَنَّمَا هُوَ الْمَوْتُ وَالْجَنَّةُ، فَلَمَّا أَشْرَفْنَا عَلَى الْبُذَيْذُونَ، قَالَ لِي: " يَا أَحْمَدَ بْنَ غَسَّانَ إِنِّي مُوصِيكَ بِوَصِيَّةٍ فَاحْفَظْهَا عَنِّي: رَاقِبِ اللَّهَ فِي السَّرَّاءِ، وَالضَّرَّاءِ وَاشْكُرْهُ عَلَى الشِّدَّةِ، وَالرَّخَاءِ، وَإِنْ دَعَانَا هَذَا الرَّجُلُ أَنْ نَقُولَ الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَلا تَقُلْ، وَإِنْ أَنَا قُلْتُ، فَلا تَرْكَنَ إِلَيَّ، وَتَأَوَّلْ قَوْلَ اللَّهِ تَعَالَى:﴿وَلا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ﴾ "، فَتَعَجَّبْتُ مِنْ حَدَاثَةِ سِنِّهِ وَثَبَاتِ قَلْبِهِ، فَلَمْ يَكُنْ بِأَسْرَعَ أَنْ خَرَجَ خَادِمٌ وَهُوَ يَمْسَحُ عَنْ وَجْهِهِ بَكُمِّهِ، وَهُوَ يَقُولُ: عَزَّ عَلَيَّ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، أَنْ جَرَّدَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ سَيْفًا، لَمْ يُجَرِّدْهُ قَطُّ، وَبَسَطَ نِطْعًا، لَمْ يَبْسُطْهُ قَطُّ، ثُمَّ قَالَ: وَقَرَابَتِي مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لا رَفَعْتُ عَنْ أَحْمَدَ وَصَاحِبِهِ حَتَّى يَقُولا الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، قَالَ: فَنَظَرْتُ إِلَى أَحْمَدَ وَقَدْ بَرَكَ عَلَى رُكْبَتَيْهِ وَلَحَظَ السَّمَاءَ بِعَيْنَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: " سَيِّدِي غَرَّ هَذَا الْفَاجِرَ حِلْمُكَ حَتَّى يَتَجَرَّأَ عَلَى أَوْلِيَائِكَ بِالْقَتْلِ، وَالضَّرْبِ، اللَّهُمَّ فَإِنْ يَكُنِ الْقُرْآنُ كَلامَكَ غَيْرَ مَخْلُوقٍ، فَاكْفِنَا مُؤْنَتَهُ "، قَالَ: فَوَاللَّهِ مَا مَضَى الثُّلُثُ الأَوَّلُ مِنَ اللَّيْلِ، إِلا وَنَحْنُ بِصَيْحَةٍ وَضَجَّةٍ وَإِذَا رَجَاءٌ الْحَصَّارَ قَدْ أَقْبَلَ عَلَيْنَا، فَقَالَ: صَدَقْتَ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، الْقُرْآنُ كَلامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، قَدْ مَاتَ وَاللَّهِ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ

Ahmed b. Ğassân anlatıyor: (Halife) Me'mûn'a götürülmek üzere Ahmed b. Hanbel'le birlikte bir deveye bindirildik. Aneh yakınlarına ulaştığımızda bana: "Kalbim bana bu gece Recâ el-Hassâr'ın geleceğini söylüyor. Gelince ben uyuyorsam uyandır, sen uyuyorsan ben seni uyandırırım" dedi. Yolda giderken bir ara içinde bulunduğumuz hevdece birinin vurduğunu işittik. Ahmed açıp bakınca sima olarak tanıdık birini gördü. Bu kişi şehir ve kasabalarda kalmayan biriydi ve üzerinde boynunda bağladığı bir aba vardı. Ahmed'e: "Ey Ebû Abdillah! Allah bu gelişinde senin müslümanları temsil etmeni takdir etti. Onun için müslümanların kınayacağı bir temsilci olma. İnsanlar senin diyeceğin şeyi bekliyorlar ve onlar da aynı şeyi diyecekler. Bil ki bundan dolayı ölüm gelecekse cennet de gelecektir" dedi.

Bezeyzun'a (Bezendum/Pozantı) ulaştığımızda Ahmed bana: "Ey Ahmed b. Ğassân! Sana bir nasihatte bulunacağım, onu aklından çıkarma! İyi günde kötü günde Allah'ı unutma. Yoklukta da bollukta da ona şükret. Bu adam (Me'mûn) Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylememiz için bizi yanına çağırdı. Ben mahluk olduğunu söylesem dahi sen söyleme ve bu konuda sakın bana uyma! Bu konuda Allah'ın: **«Zulmedenlere meyletmeyin. Yoksa size de ateş dokunur»**[1] buyruğunu düşün" dedi. Genç biri olmasına rağmen kalbindeki azme hayran kaldım.

Çok geçmeden görevlilerden biri yanımıza çıktı. Bir yandan giysisinin koluyla yüzünü siliyor, bir yandan şöyle diyordu: "Gücüme gidiyor ey Ebû Abdillah! Müminlerin emiri daha önce hiç kullanmadığı bir kılıcı kınından çıkardı, daha önce hiç kullanmadığı bir yaygıyı serdi ve: «Resûlullah'la (sallallahu aleyhi vesellem) olan akrabalığıma andolsun ki Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylemedikçe Ahmed'in ve yanındaki arkadaşının boynundan bu kılıcı kaldırmayacağım!» dedi."

Ahmed'e baktığımda dizlerinin üzerine çökmüştü. Semaya doğru baktı ve: "Efendim! Senin hilmin bu günahkarı yoldan çıkardı ki senin dostlarını öldürmeye ve onları dövmeye cüret ediyor. Allahım! Şâyet Kur'ân senin kelamın ise ve mahluk değilse beni onun şerrinden koru" dedi. Vallahi gecenin henüz ilk üçtebiri geçmeden bağrış çağrış sesleri işittik. Recâ el-Hassâr yanımıza geldi ve: "Ey Ebû Abdillah! Doğru söylüyorsun! Kur'ân Allah'ın kelamıdır ve mahluk değildir. Müminlerin emiri öldü!" dedi.

(١٤١١٨)- [١٩٥/٩] حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْقَاضِي الإيذجي بِهَا، حَدَّثَنِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْجَوْهَرِيُّ، ثنَا يُوسُفُ بْنُ يَعْقُوبَ بْنِ الْفَرَجِ، قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ الْقُرَشِيَّ، قَالَ: لَمَّا قَدِمَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ لِيُضْرَبَ بِالسِّيَاطِ أَيَّامَ الْمِحْنَةِ وَجُرِّدَ وَبَقِيَ فِي سَرَاوِيلِهِ، فَبَيْنَمَا هُوَ يُضْرَبُ إِذِ انْحَلَّ السَّرَاوِيلُ فَجَعَلَ يُحَرِّكُ شَفَتَيْهِ بِشَيْءٍ، فَرَأَيْتُ يَدَيْنِ خَرَجَا مِنْ تَحْتِهِ وَهُوَ يُضْرَبُ فَشَدَّا السَّرَاوِيلَ، قَالَ: فَلَمَّا فَرَغُوا مِنَ الضَّرْبِ، قُلْنَا لَهُ: مَا

---

[1] Hûd Sur. 113

كُنْتَ تَقُولُ حِينَ انْحَلَّ السَّرَاوِيلُ؟ قَالَ: قُلْتُ: " يَا مَنْ لا يَعْلَمُ الْعَرْشُ مِنْهُ أَيْنَ هُوَ إِنْ كُنْتُ أَنَا عَلَى الحَقِّ، فَلا تُبْدِ عَوْرَتِي "، فَهَذَا الَّذِي قُلْتُ

Ali b. Muhammed el-Kuraşî der ki: Mihne zamanında Ahmed b. Hanbel kamçılanmak üzere getirildiğinde giysileri çıkarılmış üzerinde sadece şalvarı kalmıştı. Kamçılanırken şalvarı çözülünce bir şeyler der gibi dudaklarını oynattığını gördüm. Kamçılanmaya devam edilirken alt taraftan iki elin çıkıp şalvarını bağladığını da gördüm. Bu şekilde kamçılanması bittikten sonra ona: "Şalvarın çözülünce ne diyordun?" diye sorduk. Şu karşılığı verdi: "Ey Arş'ı bile O'nun nerede olduğunu bilmeyen! Şâyet hak yolda olan bensem avretimi ortaya çıkarma, dedim."

(١٤١١٩)- [١٩٦/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، وَعَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ، قَالا: ثنا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَحْمَدَ، ثَنَا أَبُو الْفَضْلِ صَالِحُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: " لَمَّا دَخَلْنَا عَلَى إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ قُرِئَ عَلَيْنَا كِتَابُهُ الَّذِي كَانَ صَارَ إِلَى طَرَسُوسَ، فَكَانَ فِيمَا قُرِئَ عَلَيْنَا: لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ، فَقُلْتُ: ﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ ، فَقَالَ بَعْضُ مَنْ حَضَرَ سَلْهُ مَا أَرَادَ بِقَوْلِهِ: ﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ ؟ "، فَقَالَ أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ: فَقُلْتُ: " كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى "، قَالَ صَالِحٌ: ثُمَّ امْتَحَنَ الْقَوْمَ فَوَجَّهَ بِمَنِ امْتَنَعَ إِلَى الْحَبْسِ فَأَجَابَ الْقَوْمُ جَمِيعًا غَيْرَ أَرْبَعَةٍ: أَبِي، وَمُحَمَّدُ بْنُ نُوحٍ، وَعُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ، وَالْحَسَنُ بْنُ حَمَّادٍ سَجَّادَةُ، ثُمَّ أَجَابَ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، وَالْحَسَنُ بْنُ حَمَّادٍ، وَبَقِيَ أَبِي، وَمُحَمَّدُ بْنُ نُوحٍ فِي الْحَبْسِ، فَمَكَثَا أَيَّامًا فِي الْحَبْسِ، ثُمَّ وَرَدَ الْكِتَابُ مِنْ طَرَسُوسَ بِحَمْلِنَا فَحُمِلَ أَبِي، وَمُحَمَّدُ بْنُ نُوحٍ مُقَيَّدَيْنِ زَمِيلَيْنِ، وَأُخْرِجَا مِنْ بَغْدَادَ، فَسِرْنَا مَعَهُمَا إِلَى الأَنْبَارِ، فَسَأَلَ أَبُو بَكْرٍ الأَحْوَلُ أَبِي، فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، إِنْ عُرِضْتَ عَلَى السَّيْفِ تُجِيبُ؟ فَقَالَ: " لا "، قَالَ أَبِي: فَانْطَلَقَ بِنَا حَتَّى نَزَلْنَا الرَّحْبَةَ، فَلَمَّا رَحَلْنَا مِنْهَا وَذَلِكَ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ، وَخَرَجْنَا مِنَ الرَّحْبَةِ، عَرَضَ لَنَا رَجُلٌ، فَقَالَ: أَيُّكُمْ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ؟ قِيلَ لَهُ: هَذَا، فَسَلَّمَ عَلَى أَبِي، ثُمَّ قَالَ لَهُ: يَا هَذَا مَا عَلَيْكَ أَنْ تُقْتَلَ هَا هُنَا وَتَدْخُلَ الْجَنَّةَ هَا هُنَا، ثُمَّ سَلَّمَ، وَانْصَرَفَ، فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ فَقَالُوا: " هَذَا رَجُلٌ مِنَ الْعَرَبِ مِنْ رَبِيعَةَ يَعْمَلُ الشِّعْرَ فِي الْبَادِيَةِ، يُقَالُ لَهُ: جَابِرُ بْنُ عَامِرٍ، فَلَمَّا صِرْنَا إِلَى أَذَنَةَ وَرَحَلْنَا مِنْهَا وَذَلِكَ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ، فُتِحَ لَنَا بَابُهَا فَلَقِيَنَا رَجُلٌ وَنَحْنُ خَارِجُونَ مِنَ الْبَابِ وَهُوَ دَاخِلٌ،

فَقَالَ الْبُشْرَى: قَدْ مَاتَ الرَّجُلُ "، قَالَ أَبِي: " وَكُنْتُ أَدْعُو اللَّهَ أَنْ لا أَرَاهُ "، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ صَالِحٌ: فَصَارَ أَبِي وَمُحَمَّدُ بْنُ نُوحٍ إِلَى طَرَسُوسَ وَجَاءَ، يَعْنِي الْمَأْمُونَ، مِنَ الْبَذِيذُونَ وَرُفِدُوا فِي أَقْيَادِهِمَا إِلَى الرَّقَّةِ فِي سَفِينَةٍ مَعَ قَوْمٍ مُحْتَبِسِينَ، فَلَمَّا صَارَا بِعُمَانَ تُوُفِّيَ مُحَمَّدُ بْنُ نُوحٍ رَحِمَهُ اللَّهُ، فَتَقَدَّمَ أَبِي فَصَلَّى عَلَيْهِ ثُمَّ صَارَ إِلَى بَغْدَادَ وَهُوَ مُقَيَّدٌ فَمَكَثَ بِالْيَاسَرِيَّةِ أَيَّامًا ثُمَّ صُيِّرَ إِلَى الْحَبْسِ فِي دَارِ اكْتُرِيَتْ لَهُ عِنْدَ دَارِ عُمَارَةَ، ثُمَّ نُقِلَ بَعْدَ ذَلِكَ إِلَى حَبْسِ الْعَامَّةِ فِي دَرْبِ الْمَوْصِلِيَّةِ، فَمَكَثَ فِي السِّجْنِ مُنْذُ أُخِذَ وَحُمِلَ إِلَى أَنْ ضُرِبَ، وَخُلِّيَ عَنْهُ ثَمَانِيَةً وَعِشْرِينَ شَهْرًا، قَالَ أَبِي: " فَكُنْتُ أُصَلِّي بِهِمْ وَأَنَا مُقَيَّدٌ، وَكُنْتُ أَرَى بُورَانَ يُحْمَلُ لَهُ فِي زَوْرَقٍ مَاءٌ بَارِدٌ فَيُذْهَبُ بِهِ إِلَى السِّجْنِ "

Sâlih b. Ahmed b. Hanbel, babasının şöyle dediğini nakleder: İshâk b. İbrâhîm'in yanına girdiğimizde, bizlere Tarsus'a gönderdiği mektubunu okudu. Bize okudukları arasında: "O'nun gibisi yoktur (=Leyse kemislihi şey'un) ve her şeyin yaratıcısıdır" sözü de yazılıydı. Ben: "Aynı zamanda, O her şeyi duyan ve görendir" deyince, oradakilerden biri: "O her şeyi duyan ve görendir sözünden kasdının ne olduğunu sor" dedi." Babam dedi ki: Ben: "Allah'ın buyurduğu şeyi kastediyorum" cevabını verdim. Sâlih der ki: "Sonra oradakiler imtihan edildi ve sorulara istedikleri cevabı vermeyenler hapse atıldı. Dört kişi dışında herkes sorulara istenen cevabı verdi. Babam, Muhammed b. Nûh, Ubeydullah b. Ömer el-Kavârîrî ve Hasan b. Hammâd Secâde cevap vermediler. Sonra Ubeydullah b. Ömer ve Hasan b. Hammâd istedikleri cevabı verip hapisten çıkınca babamla Muhammed b. Nûh hapiste kaldılar. Günlerce hapiste kaldıktan sonra Tarsus'tan götürülmeleri emrini içeren bir mektup geldi. Babam ve Muhammed b. Nûh bağlı bir şekilde Bağdat'tan çıkarıldılar. Biz de Enbâr'a kadar onlarla beraber gittik. Ebû Bekr el-Ahvel, babama: "Ey Ebû Abdillah! Kılıçla karşı karşıya kalınca cevap verecek misin?" diye sorunca, babam: "Hayır" dedi. Babam der ki: "Bizi götürdüler ve Rahbe'ye vardık. Rahbe'ye girdiğimizde gece yarısıydı. Rahbe'den çıkarken önümüze bir adam çıktı ve: "Ahmed b. Hanbel hanginiz?" diye sordu. Kendisine: "Budur" denince, babama selam verdi. Sonra da ona: "Be adam! Neden burada öldürülüp cennete burada girmiyorsun?" dedi ve tekrar selam verip gitti. Ben: "Bu adam kimdir?" diye sorunca, "Bu, Rabîa kabilesinden çölde kıl eğiren bir bedevidir. İsmi de Câbir b. Âmir'dir" dediler. Ezene'ye vardık. Oradan da çıkarken gece yarısıydı. Çıkmak için kapı açılınca içeriye giren bir adamla karşılaştık. Biz kapıdan çıkarken o giriyordu. Bize: "Müjdeler olsun size! (Yanına gönderildiğiniz) adam öldü" dedi. Babam: "Ben onu görmemek için Allah'a dua ediyordum" dedi.

Sâlih der ki: "Babam ve Muhammed b. Nûh, Tarsus'a götürüldüklerinde Me'mun'un naaşı da Bezîzûn'dan getirildi. Bunun üzerine (tekrar Bağdat'a götürülmek üzere) bağlı bir şekilde başka mahkumlarla birlikte gemiyle Rakka'ya döndüler. Ummân'a vardıklarında Muhammed b. Nûh vefat etti, namazını babam kıldı ve bağlı olarak Bağdat'a götürüldü. Günlerce Yesâriyye'de kaldıktan sonra Umâra'nın evinin yanında kendisi için kiraladıkları bir evde hapsedildi. Daha sonra Mûsuliyye yolundaki bir hapishaneye nakledildi. Oraya gittikten sonra hapishanede kalıp her gün dövüldü. Hapsedildikten yirmi sekiz ay sonra serbest bırakıldı. Babam der ki: "Ben bağlı bir haldeyken onlara namaz kıldırırdım. Ayrıca Bûrân için kayık içinde soğuk suların taşınıp hapishaneye getirildiğini görürdüm."

(١٤١٢٠)- [١٤١٣٨] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، وَعَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ، وَالْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالُوا: ثنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثنَا أَبُو الْفَضْلِ صَالِحُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، قَالَ أَبِي: " لَمَّا كَانَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ لِلَيْلَةِ سَبْعَ عَشْرَةَ خَلَتْ مِنْهُ حُوِّلْتُ مِنَ السِّجْنِ إِلَى دَارِ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، وَأَنَا مُقَيَّدٌ بِقَيْدٍ وَاحِدٍ يُوَجَّهُ إِلَيَّ فِي كُلِّ يَوْمٍ رَجُلانِ سَمَّاهُمَا أَبِي، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: وَهُمَا أَحْمَدُ بْنُ رَبَاحٍ، وَأَبُو شُعَيْبٍ الْحَجَّاجُ، يُكَلِّمَانِي وَيُنَاظِرَانِي، فَإِذَا أَرَادَا الانْصِرَافَ دَعَوْا بِقَيْدٍ فَقُيِّدْتُ بِهِ، فَمَكَثْتُ عَلَى هَذِهِ الْحَالِ ثَلاثَةَ أَيَّامٍ فَصَارَ فِي رِجْلَيَّ أَرْبَعَةُ أَقْيَادٍ، فَقَالَ لِي أَحَدُهُمَا فِي بَعْضِ الأَيَّامِ فِي كَلامٍ دَارَ بَيْنَنَا وَسَأَلْتُهُ عَنْ عِلْمِ اللَّهِ، فَقَالَ: عِلْمُ اللَّهِ مَخْلُوقٌ، فَقُلْتُ لَهُ: يَا كَافِرُ كَفَرْتَ، فَقَالَ لِي الرَّسُولُ الَّذِي كَانَ يَحْضُرُ مَعَهُمْ مِنْ قِبَلِ إِسْحَاقَ: هَذَا رَسُولُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، قَالَ: فَقُلْتُ لَهُ: إِنَّ هَذَا زَعَمَ أَنَّ عِلْمَ اللَّهِ مَخْلُوقٌ، فَنَظَرَ إِلَيْهِ كَالْمُنْكِرِ عَلَيْهِ مَا قَالَ ثُمَّ انْصَرَفَا، قَالَ أَبِي: وَأَسْمَاءُ اللَّهِ فِي الْقُرْآنِ وَالْقُرْآنُ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ، فَمَنْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ، وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ أَسْمَاءَ اللَّهِ

مَخْلُوقَةٌ فَقَدْ كَفَرَ، قَالَ أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ: فَلَمَّا كَانَتْ لَيْلَةُ الرَّابِعَةِ بَعْدَ الْعِشَاءِ الآخِرَةِ وَجَّهُ الْمُعْتَصِمُ بِنَا إِلَى إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْمَوْصِلِيِّ يَأْمُرُهُ بِحَمْلِي، فَأُدْخِلْتُ عَلَى إِسْحَاقَ، فَقَالَ لِي: يَا أَحْمَدُ إِنَّهَا وَاللَّهِ نَفْسُكَ إِنَّهُ حَلَفَ أَنْ لا يَقْتُلَكَ بِالسَّيْفِ وَأَنْ يَضْرِبَكَ ضَرْبًا بَعْدَ ضَرْبٍ، وَأَنْ يُلْقِيَكَ فِي مَوْضِعٍ لا تَرَى فِيهِ الشَّمْسَ، أَلَيْسَ قَدْ قَالَ اللَّهُ ﷾: ﴿إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا﴾ ، فَيَكُونُ مَجْعُولا إِلا مَخْلُوقٌ؟ قَالَ أَبِي: فَقُلْتُ لَهُ: قَدْ قَالَ: ﴿فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ﴾ أَفَخَلَقَهُمْ؟ فَقَالَ: اذْهَبُوا بِهِ، قَالَ أَبِي: فَأُنْزِلْتُ إِلَى شَاطِئِ دِجْلَةَ فَأُحْدِرْتُ إِلَى الْمَوْضِعِ الْمَعْرُوفِ بِبَابِ الْبُسْتَانِ وَمَعِي بُغَا الْكَبِيرُ وَرَسُولٌ مِنْ قِبَلِ إِسْحَاقَ، قَالَ: فَقَالَ بُغَا لِمُحَمَّدٍ الْمُحَارِبِيِّ بِالْفَارِسِيَّةِ: مَا تُرِيدُونَ مِنْ هَذَا الرَّجُلِ؟ قَالَ: يرِيدُونَ مِنْهُ، أَنْ يَقُولَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَقَالَ: مَا أَعْرِفُ شَيْئًا مِنْ هَذِهِ الأَقْوَالِ، أَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَقَرَابَةَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ أَبِي: فَلَمَّا صِرْنَا إِلَى الشَّطِّ أُخْرِجْتُ مِنَ الزَّوْرَقِ فَجُعِلَتْ أَكَادُ أَخِرُّ عَلَى وَجْهِي حَتَّى انْتُهِيَ بِي إِلَى الدَّارِ فَأُدْخِلْتُ، ثُمَّ عُرِجَ بِي إِلَى الْحُجْرَةِ فَصُيِّرْتُ فِي بَيْتٍ مِنْهَا وَأُغْلِقَ عَلَيَّ الْبَابُ وَأُقْعِدَ عَلَيْهِ رَجُلٌ، وَذَلِكَ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ، وَلَيْسَ فِي الْبَيْتِ سِرَاجٌ، فَاحْتَجْتُ إِلَى الْوُضُوءِ فَمَدَدْتُ يَدِي أَطْلُبُ شَيْئًا قَإِذَا أَنَا بِإِنَاءٍ فِيهِ مَاءٌ وَطَشْتٌ، فَتَهَيَّأْتُ لِلصَّلاةِ وَقُمْتُ أُصَلِّي، فَلَمَّا أَصْبَحْتُ جَاءَنِي الرَّسُولُ فَأَخَذَ بِيَدِي فَأَدْخَلَنِي الدَّارَ، وَإِذَا هُوَ جَالِسٌ وَابْنُ أَبِي دُؤَادٍ حَاضِرٌ، قَدْ جَمَعَ أَصْحَابَهُ وَالدَّارُ غَاصَّةٌ بِأَهْلِهَا، فَلَمَّا دَنَوْتُ سَلَّمْتُ، فَقَالَ لِي: ادْنُ فَلَمْ يَزَلْ يُدْنِينِي حَتَّى قَرُبْتُ مِنْهُ، ثُمَّ قَالَ لِي: اجْلِسْ، فَجَلَسْتُ وَقَدْ أَثْقَلَتْنِي الأَقْيَادُ، فَلَمَّا مَكَثْتُ هُنَيْهَةً، قُلْتُ: تَأْذَنُ فِي الْكَلامِ؟ فَقَالَ: تَكَلَّمْ، فَقُلْتُ: إِلامَ دَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لا إِلَهَ إِلا اللَّهُ، قَالَ: قُلْتُ: أَنَا أَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلا اللَّهُ، ثُمَّ قُلْتُ لَهُ: إِنَّ جَدَّكَ ابْنَ عَبَّاسٍ يَحْكِي أَنَّ وَفْدَ عَبْدِ الْقَيْسِ لَمَّا قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَمَرَهُمْ بِالإِيمَانِ بِاللَّهِ، قَالَ: " أَتَدْرُونَ مَا الإِيمَانُ بِاللَّهِ؟ " قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: " شَهَادَةُ أَنْ لا إِلَهَ إِلا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامَ الصَّلاةِ، وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ، وَصَوْمُ رَمَضَانَ، وَأَنْ تُعْطُوا الْخُمُسَ مِنَ الْغُنْمِ "، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: حَدَّثَنَاهُ أَبِي، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ شُعْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو حَمْزَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، قَالَ: إِنَّ وَفْدَ عَبْدِ الْقَيْسِ لَمَّا قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَمَرَهُمْ بِالإِيمَانِ بِاللَّهِ، فَذَكَرَ الْحَدِيثَ، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: قَالَ أَبِي: فَقَالَ لِي عِنْدَ ذَلِكَ: لَوْلا أَنْ وَجَدْتُكَ فِي يَدِ مَنْ كَانَ قَبْلِي مَا تَعَرَّضْتُ لَكَ، ثُمَّ

الْتفتَ إِلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ إِسْحَاقَ، فَقَالَ لَهُ: يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ، أَلَمْ آمُرْكَ أَنْ تَرْفَعَ الْمِحْنَةَ؟ قَالَ أَبِي: فَقُلْتُ فِي نَفْسِي: اللَّهُ أَكْبَرُ، إِنَّ فِي هَذَا فَرَجًا لِلْمُسْلِمِينَ، قَالَ: ثُمَّ قَالَ: نَاظِرُوهُ وَكَلِّمُوهُ، ثُمَّ قَالَ: يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ كَلِّمْهُ، فَقَالَ لِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ: مَا تَقُولُ فِي الْقُرْآنِ؟ قَالَ: قُلْتُ: مَا تَقُولُ فِي عِلْمِ اللَّهِ؟ فَسَكَتَ، قَالَ أَبِي: فَجَعَلَ يُكَلِّمُنِي هَذَا وَهَذَا فَأَرُدُّ عَلَى هَذَا وَأُكَلِّمُ هَذَا، ثُمَّ أَقُولُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَعْطُونِي شَيْئًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ ﷾ أَوْ سُنَّةِ رَسُولِهِ عَلَيْهِ الصَّلاةُ وَالسَّلامُ أَقُولُ بِهِ، أُرَاهُ قَالَ: فَيَقُولُ ابْنُ أَبِي دُؤَادٍ: فَأَنْتَ مَا تَقُولُ إِلا مَا فِي كِتَابِ اللَّهِ أَوْ سُنَّةِ رَسُولِهِ، قَالَ: فَقُلْتُ تَأَوَّلْتَ تَأْوِيلا فَأَنْتَ أَعْلَمُ وَمَا تَأَوَّلْتَ تُحْبَسُ عَلَيْهِ وَتُقَيَّدُ عَلَيْهِ، قَالَ: فَقَالَ ابْنُ أَبِي دُؤَادٍ: هُوَ وَاللَّهِ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ضَالٌّ مُضِلٌّ، مُبْتَدِعٌ وَهَؤُلاءِ قُضَاتُكَ وَالْفُقَهَاءُ فَسَلْهُمْ، فَيَقُولُ: مَا تَقُولُونَ فِيهِ؟ فَيَقُولُونَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ هُوَ ضَالٌّ مُضِلٌّ مُبْتَدِعٌ، قَالَ: وَلا يَزَالُونَ يُكَلِّمُونَنِي، قَالَ وَجَعَلَ صَوْتِي يَعْلُو أَصْوَاتَهُمْ، وَقَالَ إِنْسَانٌ مِنْهُمْ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ﴾ أَفَيَكُونُ مُحْدَثًا إِلا مَخْلُوقًا، قَالَ: فَقُلْتُ لَهُ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿ص وَالْقُرْءَانِ ذِي الذِّكْرِ﴾ ، فَالْقُرْآنُ هُوَ الذِّكْرُ، وَالذِّكْرُ هُوَ الْقُرْآنُ وَيْلَكَ لَيْسَ فِيهَا أَلْفٌ وَلامٌ، قَالَ: فَجَعَلَ ابْنُ سَمَاعَةَ لا يَفْهَمُ مَا أَقُولُ، قَالَ: فَجَعَلَ يَقُولُ لَهُمْ: مَا يَقُولُ؟ قَالَ: فَقَالُوا: إِنَّهُ يَقُولُ كَذَا وَكَذَا، قَالَ: فَقَالَ لِي إِنْسَانٌ مِنْهُمْ: حَدِيثُ خَبَّابٍ " تَقَرَّبْ إِلَى اللَّهِ بِمَا اسْتَطَعْتَ، فَإِنَّكَ لَنْ تَتَقَرَّبَ إِلَيْهِ بِشَيْءٍ هُوَ أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنْ كَلامِهِ "، قَالَ: أَبِي، فَقُلْتُ لَهُمْ: نَعَمْ هَكَذَا هُوَ، فَجَعَلَ ابْنُ أَبِي دُؤَادٍ يَنْظُرُ إِلَيْهِ وَيَلْحَظُهُ مُتَغَيِّظًا عَلَيْهِ، قَالَ أَبِي: وَقَالَ بَعْضُهُمْ أَلَيْسَ: قَالَ: ﴿خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ﴾ قُلْتُ: قَدْ قَالَ: ﴿تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ﴾ فَدَمَّرَتْ إِلا مَا أَرَادَ اللَّهُ، قَالَ: فَقَالَ بَعْضُهُمْ: فَمَا تَقُولُ وَذَكَرَ حَدِيثَ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ: " إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الذِّكْرَ "، فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الذِّكْرَ، فَقُلْتُ: هَذَا خَطَأٌ حَدَّثَنَاهُ غَيْرُ وَاحِدٍ " إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الذِّكْرَ "، قَالَ أَبِي: " فَكَانَ إِذَا انْقَطَعَ الرَّجُلُ مِنْهُمُ اعْتَرَضَ ابْنُ أَبِي دُؤَادٍ فَتَكَلَّمَ، فَلَمَّا قَارَبَ الزَّوَالُ، قَالَ لَهُمْ: قُومُوا ثُمَّ حُبِسَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِسْحَاقَ، فَخَلا بِي وَبِعَبْدِ الرَّحْمَنِ فَجَعَلَ، يَقُولُ: أَمَا تَعْرِفُ صَالِحًا الرَّشِيدِيَّ كَانَ مُؤَدِّبِي، وَكَانَ فِي هَذَا الْمَوْضِعِ جَالِسًا وَأَشَارَ إِلَى نَاحِيَةٍ مِنَ الدَّارِ، قَالَ: فَتَكَلَّمَ وَذَكَرَ الْقُرْآنَ فَخَالَفَنِي، فَأَمَرْتُ بِهِ فَسُحِبَ وَوُطِئَ، ثُمَّ جَعَلَ يَقُولُ لِي: مَا أَعْرِفُكَ أَلَمْ تَكُنْ تَأْتِينَا، فَقَالَ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَعْرِفُهُ مُنْذُ ثَلاثِينَ سَنَةً يَرَى طَاعَتَكَ، وَالْحَجَّ، وَالْجِهَادَ مَعَكَ وَهُوَ مُلازِمٌ لِمَنْزِلِهِ، قَالَ: فَجَعَلَ يَقُولُ: وَاللَّهِ إِنَّهُ لَفَقِيهٌ، وَإِنَّهُ لَعَالِمٌ وَمَا

يَسُوءُنِي أَنْ يَكُونَ مَعِي يَرُدُّ عَلَى أَهْلِ الْمُلْكِ، وَلَئِنْ أَجَابَنِي إِلَى شَيْءٍ لَهُ فِيهِ أَدْنَى فَرَجٍ لأُطْلِقَنَّ عَنْهُ بِيَدِي، وَلأَطَأَنَّ عَقِبَهُ وَلأَرْكَبَنَّ إِلَيْهِ بِجُنْدِي، قَالَ: ثُمَّ يَلْتَفِتُ إِلَيَّ، فَيَقُولُ: وَيْحَكَ يَا أَحْمَدُ مَا تَقُولُ؟ قَالَ: فَأَقُولُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَعْطُونِي شَيْئًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ، أَوْ سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَلَمَّا طَالَ بِنَا الْمَجْلِسُ ضَجِرَ، فَقَامَ فَرُدِدْتُ إِلَى الْمَوْضِعِ الَّذِي كُنْتُ فِيهِ، ثُمَّ وَجَّهَ إِلَيَّ بِرَجُلَيْنِ سَمَّاهُمَا وَهُمَا صَاحِبُ الشَّافِعِيِّ، وَغَسَّانُ مِنْ أَصْحَابِ ابْنِ أَبِي دُؤَادٍ يُنَاظِرَانِي فَيُقِيمَانِ مَعِي حَتَّى إِذَا حَضَرَ الإِفْطَارَ وَجَّهَ إِلَيْنَا بِمَائِدَةٍ عَلَيْهَا طَعَامٌ فَجَعَلا يَأْكُلانِ، وَجَعَلْتُ أَتَعَلَّلُ حَتَّى تُرْفَعَ الْمَائِدَةُ، وَأَقَامَا إِلَى غُدُوٍّ فِي خِلالِ ذَلِكَ يَجِيءُ ابْنُ أَبِي دُؤَادٍ، فَيَقُولُ لِي: يَا أَحْمَدُ، يَقُولُ لَكَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ مَا تَقُولُ؟ فَأَقُولُ لَهُ: أَعْطُونِي شَيْئًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ ﷾ أَوْ سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَتَّى أَقُولَ بِهِ، فَقَالَ لِي ابْنُ أَبِي دُؤَادٍ: وَاللَّهِ لَقَدْ كُتِبَ اسْمُكَ فِي السَّبْعَةِ فَمَحَوْتُهُ، وَلَقَدْ سَاءَنِي أَخْذُهُمْ إِيَّاكَ، وَإِنَّهُ وَاللَّهِ لَيْسَ السَّيْفُ إِنَّهُ ضَرْبٌ بَعْدَ ضَرْبٍ، ثُمَّ يَقُولُ لِي: مَا تَقُولُ، فَأَرُدُّ عَلَيْهِ نَحْوًا مِمَّا رَدَدْتُ عَلَيْهِ، ثُمَّ يَأْتِينِي رَسُولُهُ، فَيَقُولُ: أَيْنَ أَحْمَدُ بْنُ عَمَّارٍ؟ أَجِبِ الرَّجُلَ الَّذِي أُنْزِلْتَ فِي حُجْرَتِهِ، فَيَذْهَبُ ثُمَّ يَعُودُ، فَيَقُولُ: يَقُولُ لَكَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ: مَا تَقُولُ؟ فَأَرُدَّ عَلَيْهِ نَحْوًا مِمَّا رَدَدْتُ عَلَى ابْنِ أَبِي دُؤَادٍ، فَلا تَزَالُ رُسُلُهُ تَأْتِي أَحْمَدَ بْنَ عَمَّارٍ وَهُوَ يَخْتَلِفُ فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَهُ، وَيَقُولُ: يَقُولُ لَكَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ: أَجِبْنِي حَتَّى أَجِيءَ، فَأُطْلِقَ عَنْكَ بِيَدِي، قَالَ: فَلَمَّا كَانَ فِي الْيَوْمِ الثَّانِي أُدْخِلْتُ عَلَيْهِ، فَقَالَ: نَاظِرُوهُ وَكَلِّمُوهُ، قَالَ: فَجَعَلُوا يَتَكَلَّمُونَ هَذَا مِنْ هَاهُنَا وَهَذَا مِنْ هَاهُنَا فَأَرُدُّ عَلَى هَذَا وَهَذَا، فَإِذَا جَاءُوا بِشَيْءٍ مِنَ الْكَلامِ مِمَّا لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ ﷾ وَلا سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَلا فِيهِ خَبَرٌ، وَلا أَثَرٌ، قُلْتُ: مَا أَدْرِي مَا هَذَا، قَالَ: فَيَقُولُونَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، إِذَا تَوَجَّهَتْ لَهُ الْحُجَّةَ عَلَيْنَا وَثَبَ، وَإِذَا كَلَّمْنَاهُ بِشَيْءٍ يَقُولُ: لا أَدْرِي مَا هَذَا؟ قَالَ: فَيَقُولُ: نَاظِرُوهُ ثُمَّ يَقُولُ: يَا أَحْمَدُ إِنِّي عَلَيْكَ شَفِيقٌ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنْهُمْ: أَرَاكَ تَذْكُرُ الْحَدِيثَ وَتَنْتَحِلُهُ، فَقَالَ لَهُ: مَا تَقُولُ فِي قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى:﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الأُنْثَيَيْنِ﴾ ، فَقَالَ: خَصَّ اللَّهُ بِهَا الْمُؤْمِنِينَ، قَالَ: فَقُلْتُ لَهُ: مَا تَقُولُ إِنْ كَانَ قَاتِلا، أَوْ عَبْدًا، أَوْ يَهُودِيًّا، أَوْ نَصْرَانِيًّا، فَسَكَتَ، قَالَ أَبِي: وَإِنَّمَا احْتَجَجْتُ عَلَيْهِمْ بِهَذَا لأَنَّهُمْ كَانُوا يَحْتَجُّونَ عَلَيَّ بِظَاهِرِ الْقُرْآنِ وَلِقَوْلِهِ تَنْتَحِلُ الْحَدِيثَ، وَكَانَ إِذَا انْقَطَعَ الرَّجُلُ مِنْهُمُ اعْتَرَضَ ابْنُ أَبِي دُؤَادٍ، فَيَقُولُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَاللَّهِ لَئِنْ أَجَابَكَ لَهُوَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ مِائَةِ أَلْفِ دِينَارٍ، وَمِائَةِ أَلْفِ دِينَارٍ، فَيَعُدُّ مَا شَاءَ اللَّهُ مِنْ ذَلِكَ، ثُمَّ أَمَرَهُمْ بَعْدَ

ذَلِكَ بِالْقِيَامِ وَخَلا بِي، وَبِعَبْدِ الرَّحْمَنِ فَيَدُورُ بَيْنَنَا كَلامٌ كَثِيرٌ وَفِي خِلالِ ذَلِكَ، يَقُولُ: نَدْعُو أَحْمَدَ بْنَ دُؤَادٍ؟ فَأَقُولُ ذَلِكَ إِلَيْكَ، فَيُوَجِّهُ إِلَيْهِ فَيَجِيءُ فَيَتَكَلَّمُ، فَلَمَّا طَالَ بِنَا الْمَجْلِسُ قَامَ وَرُدِدْتُ إِلَى الْمَوْضِعِ الَّذِي كُنْتُ فِيهِ، وَجَاءَنِي الرَّجُلانِ اللَّذَانِ كَانَا عِنْدِي بِالأَمْسِ، فَجَعَلا يَتَكَلَّمَانِ فَدَارَ بَيْنَنَا كَلامٌ كَثِيرٌ فَلَمَّا كَانَ وَقْتُ الإِفْطَارِ جِيءَ بِطَعَامٍ عَلَى نَحْوِ مَا أُتِيَ بِهِ فِي أَوَّلِ لَيْلَةٍ، فَأَفْطَرُوا فَتَعَلَّلْتُ وَجَعَلَتْ رُسُلُهُ تَأْتِي أَحْمَدَ بْنَ عَمَّارٍ، فَيَمْضِي إِلَيْهِ فَيَأْتِينِي بِرِسَالَةٍ عَلَى نَحْوِ مَا كَانَ لِي أَوَّلَ لَيْلَةٍ، وَجَاءَ ابْنُ أَبِي دُؤَادٍ، فَقَالَ: إِنَّهُ قَدْ حَلَفَ أَنْ يَضْرِبَكَ ضَرْبًا وَأَنْ يَحْبِسَكَ فِي مَوْضِعٍ لا تَرَى فِيهِ الشَّمْسَ، فَقُلْتُ لَهُ: فَمَا صَنَعَ؟ حَتَّى إِذَا كِدْتُ أَنْ أُصْبِحَ، قُلْتُ: لَخَلِيقٌ أَنْ يَحْدُثَ فِي هَذَا الْيَوْمِ مِنْ أَمْرِي شَيْءٌ، وَقَدْ كُنْتُ خَرَجَتْ تِكَّتِي مِنْ سَرَاوِيلِي فَشَدَدْتُ بِهَا الأَقْيَادَ أَحْمِلُهَا بِهَا إِذَا تَوَجَّهْتُ إِلَيْهِ، فَقُلْتُ لِبَعْضِ مَنْ كَانَ مَعِي الْمُوَكَّلُ بِي: أُرِيدُ لِي خَيْطًا فَجَاءَنِي، بِخَيْطٍ فَشَدَدْتُ بِهِ الأَقْيَادَ وَأَعَدْتُ التِّكَّةَ فِي سَرَاوِيلِي وَلَبَسْتُهَا كَرَاهِيَةَ أَنْ يَحْدُثَ شَيْءٌ مِنْ أَمْرِي فَأَتَعَرَّى، فَلَمَّا كَانَ فِي الْيَوْمِ الثَّالِثِ أُدْخِلْتُ عَلَيْهِ وَالْقَوْمُ حُضُورٌ، فَجَعَلْتُ أَدْخَلُ مِنْ دَارٍ إِلَى دَارٍ، وَقَوْمٌ مَعَهُمُ السُّيوفُ وَقَوْمٌ مَعَهُمُ السِّيَاطُ، وَغَيْرُ ذَلِكَ مِنَ الزِّيِّ وَالسِّلاحِ، وَقَدْ حُشِيَتِ الدَّارُ بِالْجُنْدِ وَلَمْ يَكُنْ فِي الْيَوْمَيْنِ الْمَاضِيَيْنِ كَبِيرَ أَحَدٍ مِنْ هَؤُلاءِ حَتَّى إِذَا صِرْتُ إِلَيْهِ، قَالَ: نَاظِرُوهُ وَكَلِّمُوهُ، فَعَادُوا لِمِثْلِ مُنَاظَرَتِهِمْ، فَدَارَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ كَلامٌ كَثِيرٌ حَتَّى إِذَا كَانَ فِي الْوَقْتِ الَّذِي كَانَ يَخْلُو بِي فِيهِ فَجَاءَنِي ثُمَّ اجْتَمَعُوا فَشَاوَرَهُمْ ثُمَّ نَحَّاهُمْ وَدَعَانِي فَخَلا بِي وَبِعَبْدِ الرَّحْمَنِ، فَقَالَ لِي: وَيْحَكَ يَا أَحْمَدُ وَأَنَا وَاللَّهِ عَلَيْكَ شَفِيقٌ، وَإِنِّي لأُشْفِقُ عَلَيْكَ مِثْلَ شَفَقَتِي عَلَى هَارُونَ ابْنِي، فَأَجِبْنِي، فَقُلْتُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، أَعْطُونِي شَيْئًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ ﷾ أَوْ سُنَّةِ رَسُولِهِ ﷺ فَلَمَّا ضَجِرَ وَطَالَ الْمَجْلِسُ، قَالَ عَلَيْكَ لَعْنَةُ اللَّهِ لَقَدْ طَمِعْتُ فِيكَ، خُذُوهُ اخْلَعُوهُ وَاسْحَبُوهُ، قَالَ: فَأُخِذْتُ فَسُحِبْتُ، ثُمَّ خُلِعْتُ، ثُمَّ قَالَ: الْعَقَابِينُ وَالسِّيَاطُ فَجِيءَ بِعَقَابِينَ وَالسِّيَاطِ، قَالَ أَبِي: وَقَدْ كَانَ صَارَ إِلَيَّ شَعْرَتَانِ مِنْ شَعْرِ النَّبِيِّ ﷺ فَصَرَرْتُهُمَا فِي كُمِّ قَمِيصِي فَنَظَرَ إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ إِلَى الصُّرَّةِ فِي كُمِّ قَمِيصِي فَوَجَّهَ إِلَيَّ: مَا هَذَا الْمَصْرُورُ فِي كُمِّكَ؟، فَقُلْتُ: شَعْرٌ مِنْ شَعْرِ النَّبِيِّ ﷺ فَسَعَى بَعْضُ الْقَوْمِ إِلَى الْقَمِيصِ لِيَحْرِقَهُ فِي وَقْتِ مَا أُقِمْتُ بَيْنَ الْعَقَابِينَ، فَقَالَ لَهُمْ: لا تُحْرِقُوهُ وَانْزَعُوهُ عَنْهُ، قَالَ أَبِي: فَظَنَنْتُ أَنَّهُ بِسَبَبِ الشَّعْرِ الَّذِي كَانَ فِيهِ، ثُمَّ صُيِّرْتُ بَيْنَ الْعَقَابِينَ وَشُدَّتْ يَدِي وَجِيءَ بِكُرْسِيٍّ فَوُضِعَ لَهُ وَابْنُ أَبِي دُؤَادٍ قَائِمٌ عَلَى رَأْسِهِ، وَالنَّاسُ اجْتَمَعُوا وَهُمْ قِيَامٌ مِمَّنْ حَضَرَ، فَقَالَ لِي إِنْسَانٌ مِمَّنْ شَدَّنِي خُذْ

أَيَّ الْخَشَبَتَيْنِ بِيَدِكَ وَشُدَّ عَلَيْهَا، فَلَمْ أَفْهَمْ مَا قَالَ، قَالَ: فَتَخَلَّعَتْ يَدِي لَمَّا شُدَّتْ وَلَمْ أُمْسِكِ الْخَشَبَتَيْنِ، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ، وَلَمْ يَزَلْ أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ يَتَوَجَّعُ مِنْهَا مِنَ الرُّسْغِ إِلَى أَنْ تُوفِّيَ، ثُمَّ قَالَ لِلْجَلادِينَ: تَقَدَّمُوا فَنَظَرَ إِلَى السِّيَاطِ فَقَالَ: ائْتُوا بِغَيْرِهَا، ثُمَّ قَالَ لَهُمْ: تَقَدَّمُوا، فَقَالَ لأَحَدِهِمْ: أَدْنِهِ أَوْجِعْ قَطَعَ اللَّهُ يَدَكَ، فَتَقَدَّمَ فَضَرَبَنِي سَوْطَيْنِ، ثُمَّ تَنَحَّى فَلَمْ يَزَلْ يَدْعُو وَاحِدًا بَعْدَ وَاحِدٍ فَيَضْرِبُنِي سَوْطَيْنِ وَيَتَنَحَّى، ثُمَّ قَامَ حَتَّى جَاءَنِي وَهُمْ مُحَدِّقُونَ بِهِ، فَقَالَ: وَيْحَكَ يَا أَحْمَدُ تَقْتُلُ نَفْسكَ؟ وَيْحَكَ أَجِبْنِي حَتَّى أُطْلِقَ عَنْكَ بِيَدِي، قَالَ فَجَعَلَ بَعْضُهُمْ، يَقُولُ: وَيْحَكَ إِمَامُكَ عَلَى رَأْسِكَ قَائِمٌ، قَالَ: وَجَعَلَ يَعْجَبُ وَيَنْخَسُنِي بِقَائِمِ سَيْفِهِ، وَيَقُولُ: تُرِيدُ أَنْ تَغْلِبَ هَؤُلاءِ كُلَّهُمْ، وَجَعَلَ إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، يَقُولُ: وَيْلَكَ الْخَلِيفَةُ عَلَى رَأْسِكَ قَائِمٌ، قَالَ: ثُمَّ يَقُولُ بَعْضُهُمْ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ دَمُهُ فِي عُنُقِي، قَالَ: ثُمَّ رَجَعَ فَجَلَسَ عَلَى الْكُرْسِيِّ، ثُمَّ قَالَ لِلْجَلادِ: أَدْنِهِ شُدَّ، قَطَعَ اللَّهُ يَدَكَ، ثُمَّ لَمْ يَزَلْ يَدْعُو بِجَلادٍ بَعْدَ جَلادٍ فَيَضْرِبُنِي سَوْطَيْنِ وَيَتَنَحَّى، وَهُوَ يَقُولُ لَهُ: شُدَّ قَطَعَ اللَّهُ يَدَكَ، ثُمَّ قَامَ لِي الثَّانِيَةَ فَجَعَلَ، يَقُولُ: يَا أَحْمَدُ، أَجِبْنِي وَجَعَلَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِسْحَاقَ، يَقُولُ لِي: مَنْ صَنَعَ بِنَفْسِهِ مِنْ أَصْحَابِكَ فِي هَذَا الأَمْرِ مَا صَنَعْتَ؟ هَذَا يَحْيَى بْنُ مَعِينٍ وَهَذَا أَبُو خَيْثَمَةَ وَابْنُ أَبِي؟ وَجَعَلَ يُعَدِّدُ عَلَيَّ مَنْ أَجَابَ، وَجَعَلَ هُوَ يَقُولُ: وَيْحَكَ أَجِبْنِي، قَالَ: فَجَعَلْتُ أَقُولُ نَحْوًا مِمَّا كُنْتُ أَقُولُ لَهُمْ، قَالَ: فَرَجَعَ فَجَلَسَ ثُمَّ جَعَلَ، يَقُولُ لِلْجَلادِ: شُدَّ قَطَعَ اللَّهُ يَدَكَ، قَالَ أَبِي: فَذَهَبَ عَقْلِي وَمَا عَقَلْتُ إِلا وَأَنَا فِي حُجْرَةٍ طُلِقَ عَنِّي الأَقْيَادُ، فَقَالَ إِنْسَانٌ مِمَّنْ حَضَرَ: إِنَّا كَبَبْنَاكَ عَلَى وَجْهِكَ وَطَرَحْنَا عَلَى ظَهْرِكَ سَارِيَةً وَدُسْنَاكَ، قَالَ أَبِي: فَقُلْتُ: مَا شَعَرْتُ بِذَلِكَ، قَالَ: فَجَاءُونِي بِسَوِيقٍ، فَقَالُوا لِي: اشْرَبْ وَتَقَيَّأْ، فَقُلْتُ: لا أُفْطِرُ ثُمَّ جِيءَ بِي إِلَى دَارِ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ أَبِي: فَنُودِيَ بِصَلاةِ الظُّهْرِ، فَصَلَّيْنَا الظُّهْرَ، قَالَ ابْنُ سَمَاعَةَ: صَلَّيْتَ وَالدَّمُ يَسِيلُ مِنْ ضَرْبِكَ؟ فَقُلْتُ: قَدْ صَلَّى عُمَرُ وَجُرْحُهُ يَثْعَبُ دَمًا فَسَكَتَ، ثُمَّ خَلَّى عَنْهُ وَوَجَّهَ إِلَيْهِ بِرَجُلٍ مِمَّنْ يُبْصِرُ الضَّرْبَ وَالْجِرَاحَاتِ لِيُعَالِجَ فِيهَا فَنَظَرَ إِلَيْهِ، فَقَالَ لَنَا: وَاللَّهِ لَقَدْ رَأَيْتُ مَنْ ضُرِبَ أَلْفَ سَوْطٍ مَا رَأَيْتُ ضَرْبًا أَشَدَّ مِنْ هَذَا، لَقَدْ جُرَّ عَلَيْهِ مِنْ خَلْفِهِ وَمِنْ قُدَّامِهِ ثُمَّ أَدْخَلَ مِيلا فِي بَعْضِ تِلْكَ الْجِرَاحَاتِ، وَقَالَ: لَمْ يَثْعَبْ فَجَعَلَ يَأْتِيهِ وَيُعَالِجُهُ، وَقَدْ كَانَ أَصَابَ وَجْهَهُ غَيْرُ ضَرْبَةٍ، ثُمَّ مَكَثَ يعَالِجُهُ مَا شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ هَاهُنَا شَيْئًا أُرِيدُ أَنْ أَقْطَعَهُ، فَجَاءَ بِحَدِيدَةٍ فَجَعَلَ يُعَلِّقُ اللَّحْمَ بِهَا وَيَقْطَعُهُ بِسِكِّينٍ

مَعَهُ، وَهُوَ صَابِرٌ لِذَلِكَ يَحْمَدُ اللَّهَ فِي ذَلِكَ فَيَرَاهُ مِنْهُ، وَلَمْ يَزَلْ يَتَوَجَّعُ مِنْ مَوَاضِعَ مِنْهُ،
وَكَانَ أَثَرُ الضَّرْبِ بَيِّنًا فِي ظَهْرِهِ إِلَى أَنْ تُوفِّيَ رَحِمَهُ اللَّهُ "

Sâlih b. Ahmed b. Hanbel, babasının şöyle dediğini nakleder: Ramazan ayının on yedisinde, beni sadece bir bağla bağladılar ve hapisten, İshâk b. İbrâhîm'in evine nakledildim. Her gün yanıma iki adam geliyor –Ahmed bunların adını verdi. Ebu'l-Fadl: "Bunlar, Ahmed b. Rabâh ve Ebû Şu'ayb el-Haccâc idi" dedi- ve benimle konuşup münazara ediyorlardı. Gitmek istedikleri zaman bir bağ isteyip onunla beni bağlıyorlardı. Bu durumda üç gün geçirdikten sonra ayaklarımda dört bağ vardı."

Bir gün konuşma arasında yanıma gelenlerden birine Allah'ın ilmi konusunda sorunca: "Allah'ın ilmi mahlûktur" dedi. Ben: "Ey kâfir! Küfre girdin" dediğimde, İshâk tarafından gönderilen ve yanlarında olan kişi: "Bu kişi, müminlerin emirinin elçisidir" diyerek araya girdi. Ben: "Bu kişi Allah'ın ilminin mahlûk olduğunu iddia ediyor" dediğimde, adam Ahmed'e şaşkın bir şekilde baktı ve çekip gittiler.

Babam şöyle dedi: "Allah'ın isimleri Kur'ân'da mevcuttur. Kur'ân da Allah'ın ilmindendir. Kur'ân'ın mahlûk olduğunu iddia eden kâfirdir. Allah'ın isimlerinin mahlûk olduğunu iddia eden de küfre girer."

Babam dedi ki: "Dördüncü gece yatsıdan sonra Mu'tasım beni İshâk b. İbrâhîm el-Mavsilî'ye gönderdi. İshâk'ın yanına girince bana: "Ey Ahmed! Vallahi sen kendini tehlikeye atıyorsun. (Mu'tasım) seni kılıçla öldürmemeye yemin etti. Seni devamlı dövecek ve güneşi göremeyeceğin bir yere hapsedecek. Allah: **"Doğrusu, Biz onu Arapça olarak okunacak bir Kur'ân yaptık ki akıl erdiresiniz."**[1] buyurmuyor mu? Yapılan şey de mahlûk değil mi?" deyince ben: **"Sonunda onları, yenilmiş ekin gibi yaptı"**[2] âyetinde onları helak mı etti, yarattı mı?" dedim. Bunun üzerine İshâk: "Bunu götürün!" dedi.

---

[1] Zuhruf Sur. 3

[2] Fil Sur. 5

Babam der ki: Dicle kenarına indirildim, Bâbu'l-Bostân denilen yere götürüldüm. Yanımda Boğa el-Kebîr ve İshâk'ın elçilerinden biri vardı. Boğa, Farisî diliyle Muhammed b. el-Muhâribî'ye: "Bu adamdan ne istiyorsunuz?" diye sorunca, Muhammed: "Onun Kur'ân'ın mahlûk olduğunu söylemesini istiyorlar" karşılığını verdi.

Boğa: "Ben bu sözlerden bir şey anlamam, sadece Allah'tan başka ilah olmadığını, Muhammed'in de Onun elçisi olduğunu ve müminlerin emirinin Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yakın olduğunu bilirim" dedi.

Babam dedi ki: "Dicle kıyısına gelip kayıktan indirildiğim zaman neredeyse yüzüstü düşecektim. Beni eve götürüp odaya çıkardılar ve kapattılar. Kapıda bir adam görevlendirildi. Gece karanlığında, kandilin olmadığı bir saatte abdest almam gerekti ve elimi bir şeyler bulma umuduyla uzattım. Elime içinde su ve leğen olan bir şey değdi. Namaz için hazırlanıp namaza durdum.

Sabah olunca elçi gelip elimi tutarak beni avluya geçirdi. O oturmuş, İbn Ebî Duâd da oradaydı. Arkadaşlarını toplamıştı ve ev tıka basa doluydu. Yaklaştığım zaman selam verdim. Bana: "Yaklaş!" dedi ve yanına varıncaya kadar beni yaklaştırdı. Sonra: "Otur!" deyince oturdum. Üzerimdeki zincirler bana ağır gelmeye başlamıştı.

Bir müddet bekledikten sonra: "Konuşmam için izin verir misin?" dedim. Bana: "Konuş!" deyince, ben: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) neye davet etti?" diye sordum. O: "Allah'tan başka ilah olmadığına" karşılığını verince, ben: "Ben Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet ediyorum" deyip şöyle devam ettim: "Deden İbn Abbâs şöyle anlatır: "Abdulkays'tan bir heyet Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) gelince onlara Allah'a iman etmelerini emretti ve: *"Allah'a iman etmenin ne olduğunu biliyor musunuz?"* diye sordu. Onlar: "Allah ve Resûlü en iyisini bilir" karşılığını verince, *"Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in de onun peygamberi olduğuna iman etmek, namaz kılmak, zekat vermek, Ramazan ayında oruç tutmak ve ganimetten beşte birini vermeniz"* buyurdu.

Ebû Hamza, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini nakleder: Abdulkays heyeti Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) geldikleri zaman Allah'a iman etmelerini emretti" deyip hadisin devamını aktardı.

Ebu'l-Fadl der ki: Babam dedi ki: "O zaman bana: "Eğer seni benden önce olanın elinde bulmasaydım sana bir şey yapmazdım. Sonra Abdurrahmân b. İshâk'a dönüp: "Ey Abdurrahmân! Bundan zorluğu kaldırmanı emretmemiş miydim?" dedi.

Babam dedi ki: "Ben kendi kendime: Allah en büyüktür! Bunda Müslümanlar için bir rahatlık vardır dedim."

Sonra: "Onunla münazara edip konuşun" deyip: "Ey Abdurrahmân! Onunla konuş" dedi.

Abdurrahmân, bana: "Kur'ân hakkında ne dersin?" diye sorunca, ben: "Sen Allah'ın ilmi konusunda ne dersin?" diye sordum. Bunun üzerine Abdurrahmân sustu.

Babam dedi ki: Artık beni bir o, bir diğeri konuşturuyor, ben de onlara cevap veriyordum. Sonra da: "Ey müminlerin emiri! Bana Allah'ın Kitab'ından veya Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) sünnetinden sizin dediğinizi ispatlayan bir şey verin" diyordum.

İbn Ebî Duâd: "Sen, sadece Allah'ın Kitab'ında ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) sünnetinde olanı mı söylüyorsun?" deyince, ben: "Ben tevil ediyorum. Sen daha iyi bilirsin. Teviline karşılık ta hapsedilip zincire vurulursun" dedim.

İbn Ebî Duâd: "Vallahi ey müminlerin emiri! Bu kişi dalalete düşmüş ve başkasını da dalalete düşüren bidatçı biridir. İşte kadıların ve fakihlerin burada onlara sorabilirsin" deyince: "Onun hakkında ne dersiniz?" diye soruyor, Onlar da: "Ey müminlerin emiri! Bu kişi dalalete düşmüş ve başkasını da dalalete düşüren bidatçı biridir" diyorlardı. Benimle konuşmaya devam ediyorlar, fakat benim görüşüm onların görüşüne üstün geliyordu.

Aralarından birisi şöyle dedi: Allah: **"Rablerinden kendilerine gelen her yeni uyarıyı ancak alaya alarak dinliyorlar"**[1] buyuruyor, Muhdes (=yeni) olan şey de ancak yaratılmış demektir."

Ben adama: "Allah: **"Sad, Bu öğütle dolu Kur'ân'a bak!"**[2] buyuruyor. Kur'ân zikirdir. Zikir de Kur'ân'dır. Yazıklar olsun sana, bunda (Zikrun) elif lam da yoktur" dedim. İbn Sumâa ne dediğimi anlamayınca: "Bu ne diyor?" diye sormaya başladı. Oradakiler: "Şöyle şöyle diyor" karşılığını verdiler.

İçlerinden biri: "Habbâb'ın: "Gücünün yettiğiyle Allah'a yaklaş, Allah'a, Ona Kelamından daha güzel bir şeyle yaklaşamazsın" dediğini aktarınca ben: "Evet, dediğin gibidir" karşılığını verdim. Bunun üzerine, İbn Ebî Duâd, adama kızgın bir şekilde bakmaya başladı.

İçlerinden biri: "Allah: **"O, her şeyin yaratıcısıdır"**[3] buyurmuyor mu?" deyince, ben: "Allah: **«Rabbinin emri ile her şeyi yıkar mahveder»**[4] buyuruyor. (Âyette geçen kasırga) ancak Allah'ın dilediğini mahvetti" dedim.

Birisi, İmrân b. Husayn'ın: "Allah zikri yazdı" hadisini "Allah zikri yarattı" şeklinde aktarıp: "Bu konuda ne dersin?" diye sorunca, ben: "Bu yanlıştır. Bunu birden çok kişiden: «Allah zikri yazdı» şeklinde duyduk" dedim.

Babam şöyle dedi: Aralarından herhangi birinin söyleyecek sözü kalmayınca İbn Ebî Duâd araya girip konuşuyordu.

Zeval vakti yaklaşınca onlara: "Kalkın!" deyip onları gönderdi ve Abdurrahmân ile benimle baş başa kaldıktan sonra: "Sâlih er-Reşîdî'yi biliyor musun? O beni eğiten kişiydi. Burada oturdu –avludaki bir yeri gösterdi- ve konuşup Kur'ân hakkında bana ters gelen şeyler söyledi. Ben emredince onu yere serip çiğnediler. Bunun üzerine Sâlih: «Seni tanıyamıyorum. Sen bize gelip ilim tahsil etmiyor muydun?» demeye başladı" dedi.

---

[1] Enbiyâ Sur. 2

[2] Sâd Sur. 1

[3] En'âm Sur. 102

[4] Ahkâf Sur. 29

Abdurrahmân: "Ey müminlerin emiri ben bunu otuz yıldır tanırım. Bu sana itaat eder, seninle hac ve cihad eder. Bu kendi halinde biridir" deyince, şöyle demeye başladı: "Vallahi! Bu fakihtir, âlimdir. Bunun benimle olup mal sahiplerine karşı savunmasını isterdim. Eğer benim kabul edebileceğim en ufak bir şeyi bile kabul etseydi onu kendi ellerimle serbest bırakır ve ben de peşinden gider askerlerimle onu takip ederdim."

Sonra bana dönüp: "Yazıklar olsun sana ey Ahmed! Ne diyorsun?" deyince, ben: "Ey müminlerin emiri! Bana Allah'ın Kitab'ından veya Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) sünnetinden bir delil verin" karşılığını verdim. Oturumumuz uzayınca, sıkılıp kalktı ve ben de eski yerime götürüldüm.

Sonra Şâfiî'nin ve Ğassân'ın arkadaşı ile İbn Duâd'ın arkadaşlarından olan iki kişiyi benimle münazara etmeleri için gönderdiler. İftar vaktine kadar benimle kaldılar. Yemek gönderilince onlar yemeye, ben ise yemek kaldırılana kadar beklemeye başladım. O zaman sabaha kadar benimle kaldılar. Bu sırada, Yahyâ b. Ebî Duâd bana: "Ahmed! Müminlerin emiri, «Ne diyorsun?» diye soruyor" diyordu. Ben de müminlerin emirine verdiğim cevaba benzer cevap veriyordum.

İbn Ebî Duâd bana şöyle dedi: "Vallahi! İsmin yedi kişinin arasında yazılmıştı ama ben onu sildim. Seni elimden almaları hoşuma gitmedi. Vallahi! Ben seni kılıçla öldürmeyecektim. Döve döve öldürecektim. Ne diyorsun?" Ben, daha önce verdiğim cevaba benzer cevap veriyordum.

Sonra onun adamı geliyor: "Ahmed b. Ammâr nerede? Evinde olduğun adamın sorusuna cevap ver" deyip gidiyordu. Sonra tekrar gelip: "Müminlerin emiri sana: «Ne diyorsun?» diye soruyor" diyordu. Ben de ona İbn Ebî Duâd'a verdiğim cevaba benzer şeyler söylüyordum. Adamları devamlı Ahmed b. Ammâr'a geliyor ve Ahmed b. Ammâr da onunla benim aramda gidip gelerek "Müminlerin emiri sana der ki: Bana cevap ver ki gelip kendi ellerimle seni serbest bırakayım" diyordu.

İkinci gün beni yanına soktular ve: "Onunla münazara edip konuşun" dedi.

Oradakiler, biri oradan biri buradan konuşuyor, ben de onlara cevap yetiştirmeye çalışıyordum. Allah'ın Kitab'ında, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) sünnetinde olmayan ve hakkında herhangi bir rivâyet ve delil bulunmayan bir şey söyledikleri zaman: "Ben bunun ne olduğunu bilmiyorum" diyordum.

Onlar: "Ey müminlerin emiri! Delil onun lehine bizim aleyhimize olduğu zaman bize galip geliyor. Ona bir şey söylediğimiz zaman da: "Ben bunun ne olduğunu bilmiyorum" diyor" diyorlardı.

O ise: "Onunla münazara edin!" dedikten sonra: "Ey Ahmed! Ben sana karşı merhametliyim" diyordu.

İçlerinden bir adam: "Sen, hadisi zikredip onun zayıf olduğunu söylüyorsun. Allah'ın: **"Allah çocuklarınız hakkında, erkeğe iki dişinin hissesi kadar tavsiye eder..."**[1] âyeti hakkında ne dersin?" deyip: "Allah bununla sadece müminleri kasd etmiştir" karşılığını verdi.

Ona: "Peki eğer bu kişi, katil veya köle ya da Yahudi veya Hıristiyan olursa durumu nedir?" diye sorunca sustu.

Babam şöyle dedi: "Ben onlara karşı bunu delil olarak kullandım. Çünkü onlar bana Kur'ân'ın zahiriyle delil gösteriyorlardı. İçlerinden birinin söyleyecek bir şeyi kalmayınca, İbn Ebî Duâd karşı çıkıp: "Ey müminlerin emiri! Vallahi bunun sana cevap vermesi benim için bir milyon dinardan, daha değerlidir" deyip defalarca bu sözü tekrar ediyordu.

---

[1] Nisa Sur. 11

Ondan sonra yanındakilerin kalkmasını istedi ve benimle ve Abdurrahmân ile baş başa kaldı. Uzun süre konuştuk ve bu sırada: "Ahmed b. Ebî Duâd'ı çağıralım" dedi.

Ben ise: "Nasıl istersen" deyince onu çağırdı ve Ahmed gelip benimle konuştu. Konuşmamız uzayınca müminlerin emiri kalktı ve ben de hapsedilmekte olduğum yere götürüldüm. Orada yanıma önceki gün yanımda olan iki adam gelip benimle konuşmaya başladılar. Yine onlarla uzun süre konuştuk.

İftar vakti olunca ilk geceye benzer yemekler getirildi ve onlar yediler. Ben ise bekledim. Bu sırada Ahmed b. Ammâr'ın mektupları geliyor, o da bunları imzalıyordu. Bana da ilk gecede olduğu gibi bir mektup getirdi.

İbn Ebî Duâd gelip: "Müminlerin emiri seni dövmeye ve güneş yüzü göremeyeceğin bir yere hapsetmeye yemin etti" dedi.

Ben ise ona: "Peki ne yapayım?" dedim. Sabah olunca yanımdakilerden birine bu gün benim durumumu müminlerin emiriyle konuşmasını istedim. Şalvarımın uçkuru çıkmıştı. Uçkurla zincirlerimi bağlayıp onları taşıdım. Müminlerin emirinin yanma götürülürken benimle olan görevlilerden birine: "Bir ip istiyorum" deyince bana bir ip getirdi ve onunla zincirleri bağladım ve şalvar düşüp avretim açılmasın diye uçkuru tekrar şalvara bağladım.

Üçüncü gün müminlerin emirinin yanına götürüldüm. Herkes oradaydı ve beni bir avludan diğerine geçirmeye başladılar. Oradakilerden kimilerinde kılıç, kimilerinde kamçı ve kimilerinde ise başka türlü silahlar vardı. Avlu askerle doluydu ve önceki iki günde bunlar gibi büyük insanlar yoktu.

Müminlerin emirinin yanına getirilince, onunla münazara edip konuştular ve daha önce söylenenler tekrar edildi. Aramızda uzun müddet tartıştık. Onunla baş başa kaldığımız zaman gelince yanıma geldi, sonra oradakiler de geldiler ve onlarla istişare etti ve onları gönderip beni çağırdı. Ben ve Abdurrahmân ile baş başa kalıp bana: "Oğlum Hârûn'a acıdığım gibi sana acıyorum. Bana cevap ver" dedi.

Ben: "Ey müminlerin emiri! Bana Allah'ın Kitab'ından veya Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) sünnetinden bir delil verin" dedim.

Oturum uzayıp, usanınca: "Allah sana lanet etsin! Ben senden akıllanmanı beklemiştim. Bunu alıp elbiselerini çıkarın ve sürüyüp götürün" dedi. Beni aldılar ve çekip götürdükten sonra elbiselerimi çıkardılar. Sonra: "Germe aleti ve kamçıyı getirin" deyince onları getirdiler.

Babam der ki: Elime Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) saçlarından iki tel geçmişti ve onları gömleğimin koluna sarmıştım. İshâk b. İbrâhîm gömleğimin koluna bakınca bana dönüp: "Koluna sarılan bu şey nedir?" diye sordu. Ben: "Resûlullah'm (sallallahu aleyhi vesellem) saçı" deyince, ben germe işini gören iki direğin arasındayken oradakilerden biri saçı yakmak için koştu. Onlara: "Saçları yakmayın, sadece kendisinden alın!" dedi.

Babam dedi ki: Ben, onun saçları yakmalarını engellemesinin sebebinin kendisinde bulunan saçlardan dolayı olduğunu tahmin ettim. Sonra direğin arasına getirilip ellerim bağlandı ve kendisine bir sandalye getirildi. İbn Ebî Duâd ise başucunda duruyordu. Halk ta toplanmış ve ayakta bekliyorlardı.

Beni çekenlerden birisi: "Şu direklerden birini al ve çek" dedi. Ben ne dediğini anlamamıştım. Beni gerdikleri zaman sanki ellerim kopacaktı, ama ben direkleri tutmamıştım.

Ebu'l-Fadl ekledi ki: "Babam bu gerilmeden dolayı vefat edene kadar ağrı çekmişti."

Sonra iki cellâda: "Yaklaşın!" deyip kamçıya baktı ve: "Başka bir kamçı getirin" deyip cellâtlara: "Yaklaşın!" dedi. Birine: "Ona yaklaşıp canını acıt! Allah elini koparsın!" dedi. Cellât yaklaşıp bana iki kamçı vurdu ve kenara çekildi. Sonra hepsini çağırdı ve gelenlerin hepsi bana iki kamçı vurup kenara çekildi.

Sonra kalkıp yanıma geldi; insanlar etrafını çevirdiler. Bana: "Yazıklar olsun sana ey Ahmed! Kendi kendini mi öldüreceksin?! Yazıklar olsun sana bana cevap ver ki kendi ellerimle seni serbest bırakayım" dedi.

İçlerinden biri de: “Yazıklar olsun sana, önderin önünde duruyor” deyip kılıcının ucuyla bana dürtüyor ve: “Sen bütün bunları yenmek mi istiyorsun?” diyordu. İshâk b. İbrâhîm: “Yazıklar olsun sana halife başucunda duruyor” diyordu. Sonra bir başkası: “Ey müminlerin emiri onu öldürmek benim görevim” diyordu.

Müminlerin emiri dönüp koltuğuna oturdu ve cellâda: “Yaklaş ve hızlı vur Allah elini koparsın!” dedi.

Sonra cellâtları arka arkaya çağırıyor, hepsi de iki kamçı vurup kenara çekiliyor, o ise: “Hızlı vur Allah elini kessin” diyordu.

Sonra ikinci defa yanıma gelip: “Ey Ahmed! Bana cevap ver” dedi. Abdurrahmân b. İshâk ise: “Arkadaşlarından hangisi bu konuda senin gibisini yaptı? Yahyâ b. Maîn mi? Ebû Hayseme mi? İbn....” diye sayıp onların dediğini söyleyenlerin isimlerini sayıp: “Yazıklar olsun sana! Bana cevap ver” diyordu.

Ben ise daha önce söylediğim şeylere benzer cevaplar veriyordum.

Müminlerin emiri dönüp yerine oturduktan sonra cellada: “Hızlı vur Allah elini kessin!” demeye başladı.

Babam dedi ki: İşkenceden kendimi kaybettim ve bir odada kendime geldim. Orada zincirlerim çözülmüştü.

Oradakilerden birisi: “Seni yüz üstü yatırıp üzerine bir direk koyup seni tepeledik” deyince ben: “Ben farkında değildim” karşılığını verdim. Bana un lapası getirip iç ve kus dediler. Ben: “Yemek yemeyeceğim” karşılığını verdim. Sonra beni İshâk b. İbrâhîm’in evine getirdiler. Öğle ezanı okununca namaz kıldık. İbn Sumâa: “Yaralarından kanlar akarken namaz kıldın” deyince, ben: “Hz. Ömer yarasından kanlar akarken namaz kılmıştı” karşılığını derdim. Bunun üzerine İbn Sumâa sustu.

Daha sonra Ahmed b. Hanbel serbest bırakılıp yaralarını ve vücudundaki darbe izlerini tedavi etmesi için bir adam gönderildi. Adam, Ahmed’e bakıp bize: “Vallahi! Bin kamçı izi gördüm, ama bunlar gibisini görmedim” dedi. Sonra ön ve arka taraftan kendisini çevirip kontrol etti ve bazı yaralarına şiş soktu ve: "Kanamıyor" dedi. Adam gelip Ahmed'i tedavi ediyordu. Ahmed yüzüne birden çok darbe almıştı. Adam bir müddet tedavi ettikten sonra: "Burada kesmek istediğim bir şey var" deyip bir demir getirdi ve eti ona asıp bir bıçakla eti kesmeye başladı. Ahmed ise bu halde bile sabredip Allah'a hamd ediyor ve bütün bunların Allah'tan olduğunu biliyordu. Vefat edene kadar bazı yerlerinin ağrısı devam etti ve sırtındaki darbe izleri sırtından gitmedi.

(١٤١٢١)- [٢٠٣/٩] قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: " وَاللَّهِ لَقَدْ أُعْطِيتُ الْمَجْهُودَ مِنْ نَفْسِي، وَلَوَدِدْتُ أَنْ أَنْجُوَ مِنْ هَذَا الأَمْرِ كَفَافًا لا عَلَيَّ وَلا لِيَ "، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: فَأَخْبَرَنِي أَحَدُ الرَّجُلَيْنِ اللَّذَيْنِ كَانَا مَعَهُ وَقَدْ كَانَ هَذَا الرَّجُلُ، يَعْنِي صَاحِبَ الشَّافِعِيِّ، صَاحِبَ حَدِيثٍ قَدْ سَمِعَ وَنَظَرَ ثُمَّ جَاءَنِي بَعْدُ، فَقَالَ لِي: يَا ابْنَ أَخِي رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، وَاللَّهِ مَا رَأَيْتُ أَحَدًا يُشْبِهُهُ قَدْ جَعَلْتُ أَقُولُ لَهُ فِي وَقْتِ مَا يُوَجَّهُ إِلَيْنَا بِالطَّعَامِ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، أَنْتَ صَائِمٌ وَأَنْتَ فِي مَوْضِعِ مَسْغَبَةٍ، وَلَقَدْ عَطِشَ، فَقَالَ لِصَاحِبِ الشَّرَابِ نَاوِلْنِي فَنَاوَلَهُ قَدَحًا فِيهِ مَاءٌ وَثَلْجٌ فَأَخَذَهُ فَنَظَرَ إِلَيْهِ هُنَيْهَةً ثُمَّ رَدَّهُ عَلَيْهِ، قَالَ: فَجَعَلْتُ أَعْجَبُ إِلَيْهِ مِنْ صَبْرِهِ عَلَى الْجُوعِ، وَالْعَطَشِ، وَمَا هُوَ فِيهِ مِنَ الْهَوْلِ، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: وَكُنْتُ أَلْتَمِسُ وَأَحْتَالُ أَنْ أُوصِلَ إِلَيْهِ طَعَامًا أَوْ رَغِيفًا أَوْ رَغِيفَيْنِ فِي هَذِهِ الأَيَّامِ، فَلَمْ أَقْدِرْ عَلَى ذَلِكَ، وَأَخْبَرَنِي رَجُلٌ حَضَرَهُ، قَالَ: تَفَقَّدْتُهُ فِي هَذِهِ الأَيَّامِ وَهُمْ يُنَاظِرُونَهُ وَيُكَلِّمُونَهُ، فَمَا لَحَنَ فِي كَلِمَةٍ وَمَا ظَنَنْتُ أَنَّ أَحَدًا يَكُونُ فِي مِثْلِ شَجَاعَتِهِ وَشِدَّةِ قَلْبِهِ

Ebu'l-Fadl, babasının (İmam Ahmed'in) şöyle dediğini nakleder: "Vallahi! Çekeceğim kadar acı çektim, ama buna rağmen kıyamet gününde ne lehime, ne de aleyhime bir şey olmadan kurtulmayı dilerim."

Ebu'l-Fadl bildiriyor: Babamla olan iki adamdan biri – Yani Şâfiî'nin arkadaşı ve odada babamla konuşan iki kişiden biriydi. Babamın yaşadıklarım duymuş ve görmüştü -daha sonra bana gelip şöyle dedi: "Yeğenim! Allah Ebû Abdillah'a rahmet etsin. Vallahi ona benzeyen birini görmedim. Bize yemek getirildiği zaman: «Ey Ebû Abdillah! Sen oruçlusun. Yine sen açlığın olduğu bir yerdesin» denmişti. Susadığı zaman suyun sahibine: «Bana su ver» deyince adam içinde su ve buz olan bir bardak su verdi. Ahmed onu alıp bir an baktıktan sonra geri verdi. Ben onun, içinde bulunduğu zorluğa rağmen açlık ve susuzluğa olan dayanıklılığına hayret etmiştim."

Ebu'l-Fadl der ki: Ben, o günlerde babama yemek ya da bir veya iki ekmek ulaştırmanın yollarını arıyor, ama bir yolunu bulamıyordum.

Yanında bulunan bir adam bana: "Onunla tartıştıkları günlerde dikkat ettim, bir sözü bile yanlış söylemedi. Onun cesaretine başka birinin sahip olacağını da zannetmiyorum" dedi.

(١٤١٢٢)- [٢٠٣/٩] قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: " دَخَلْتُ عَلَى أَبِي يَوْمًا، فَقُلْتُ لَهُ: بَلَغَنِي أَنَّ رَجُلا جَاءَ إِلَى فَضْلٍ الأَنْمَاطِيِّ، فَقَالَ لَهُ: " اجْعَلْنِي فِي حِلٍّ إِذْ لَمْ أَقُمْ بِنُصْرَتِكَ، فَقَالَ فَضْلٌ: لا، جَعَلْتَ أَحَدًا فِي حِلٍّ، فَتَبَسَّمَ أَبِي وَسَكَتَ، فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ أَيَّامٍ، قَالَ: مَرَرْتُ بِهَذِهِ الآيَةِ: ﴿فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ﴾ فَنَظَرْتُ فِي تَفْسِيرِهَا فَإِذَا هُوَ مَا حَدَّثَنِي بِهِ هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ، حدَّثَنَا الْمُبَارَكُ، قَالَ: حَدَّثَنِي مَنْ سَمِعَ الْحَسَنَ، يَقُولُ: إِذَا جَاءَتِ الأُمَمُ بَيْنَ يَدَيْ رَبِّ الْعَالَمِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، نُودُوا لِيَقُمْ مَنْ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ، فَلا يَقُومُ إِلا مَنْ عَفَا فِي الدُّنْيَا، قَالَ أَبِي: فَجَعَلْتُ الْمَيِّتَ فِي حِلٍّ مِنْ ضَرْبِهِ إِيَّايَ، ثُمَّ جَعَلَ يَقُولُ: وَمَا عَلَى رَجُلٍ أَنْ لا يُعَذِّبَ اللَّهُ بِسَبَبِهِ أَحَدًا "

Ebu'l-Fadl anlatıyor: Bir gün babamın yanına girdim ve şöyle dedim: Duyduğuma göre bir adam Fadl el-Enmâtî'nin yanına gelip: "Eğer sana yardım edemezsem hakkını helal et" dedi. Fadl: "Hiç kimseye hakkımı helal etmem" dedi. Bunun üzerine babam tebessüm edip sustu. Günler sonra: **"Ama kim affeder ve barışırsa, onun ecri Allah'a aittir"**[1] âyetini okuyunca tefsirine baktım ve Hişâm b. el-Kâsım'ın bana anlattığı şu hadisi gördüm: Mübârek, Hasan'dan dinleyen birinden şöyle nakleder: "Ümmetler, kıyamet günü Allah'ın huzurunda dizüstü çökmüş durduruldukları zaman, onlara: «Ecri Allah'a ait olanlar kalksın» diye seslenilir. Sadece dünyadayken affedenler kalkarlar." Babam ise: "Ben, bana vuranlardan ölmüş olanlara bile hakkımı helal ettim. Kişinin, başka birinin Allah tarafından azap görmesine sebep olmaması gerekir" dedi.

---

[1] Şûrâ Sur. 40

Ebû Nuaym der ki: "Buraya kadar mihne (=Kur'ân'ın mahlûk olduğu iddiası ile âlimlere yapılan işkenceler) konusunda Ahmed'in oğlu Ebu'l-Fadl Sâlih'ten gelen sahih rivâyetleri aktardık."

(١٤١٢٣)- [١٤١٤١] وَنَرْوِي فِيهَا أَيْضًا مَا حَدَّثَنَاهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ أَحْمَدَ، وَحَدَّثَنِي عَنْهُ الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدِ اللَّهِ وَلَيْسَ بِالْوَرَّاقِ، قَالَ: قَالَ أَحْمَدُ بْنُ الْفَرَجِ: كُنْتُ أَتَوَلَّى شَيْئًا مِنْ أَعْمَالِ السُّلْطَانِ، فَبَيْنَمَا أَنَا ذَاتَ يَوْمٍ قَاعِدٌ فِي مَجْلِسٍ إِذَا أَنَا بِالنَّاسِ قَدْ أَغْلَقُوا أَبْوَابَ دَكَاكِينِهِمْ، وَأَخَذُوا أَسْلِحَتَهُمْ، فَقُلْتُ: مَا لِي أَرَى النَّاسَ قَدِ اسْتَعَدُّوا لِلْفِتْنَةِ؟ فَقَالُوا: إِنَّ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ يُحْمَلُ لِيُمْتَحَنَ فِي الْقُرْآنِ، فَلَبِسْتُ ثِيَابِي، وَأَتَيْتُ حَاجِبَ الْخَلِيفَةِ وَكَانَ لِي صَادِقًا، فَقُلْتُ: أُرِيدُ أَنْ تُدْخِلَنِي حَتَّى أَنْظُرَ كَيْفَ يُنَاظِرُ أَحْمَدُ الْخَلِيفَةَ، فَقَالَ: أَتَطِيبُ نَفْسُكَ بِذَلِكَ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ فَجَمَعَ جَمَاعَةً وَأَشْهَدَهُمْ عَلَيَّ، وَتَبَرَّأَ مِنْ إِثْمِي، ثُمَّ قَالَ لِي: امْضِ، فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الدُّخُولِ بَعَثْتُ إِلَيْكَ، فَلَمَّا أَنْ كَانَ الْيَوْمُ الَّذِي أُدْخِلَ فِيهِ أَحْمَدُ عَلَى الْخَلِيفَةِ أَتَانِي رَسُولُهُ، فَقَالَ: الْبَسْ ثِيَابَكَ وَاسْتَعِدَّ لِلدُّخُولِ، فَلَبِسْتُ قِبَاءً فَوْقَهُ قَفْطَانٌ وَتَمَنْطَقْتُ بِمِنْطَقَةٍ وَتَقَلَّدْتُ سَيْفًا وَأَتَيْتُ الْحَاجِبَ فَأَخَذَ بِيَدِي وَأَدْخَلَنِي إِلَى الْفَوْجِ الأَوَّلِ مِمَّا يَلِي أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، وَإِذَا أَنَا بِابْنِ الزَّيَّاتِ، وَإِذَا بِكُرْسِيٍّ مِنْ ذَهَبٍ مُرَصَّعٍ بِالْجَوْهَرِ قَدْ غُشِيَ أَعْلاهُ بِالدِّيبَاجِ، فَخَرَجَ الْخَلِيفَةُ يَتَكَلَّمُ بِجَارِحَتَيْنِ؟ عَلَيَّ بِهِ فَأُدْخِلَ ﷾فَقَعَدَ عَلَيْهِ، ثُمّ قَالَ: أَيْنَ هَذَا الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّ اللَّهَ أَحْمَدُ وَعَلَيْهِ قَمِيصٌ هَرَوِيٌّ وَطَيْلَسَانٌ أَزْرَقُ وَقَدْ وَضَعَ يَدًا عَلَى يَدٍ، وَهُوَ يَقُولُ: لا حَوْلَ وَلا قُوَّةَ إِلا بِاللَّهِ حتَّى وَقَفَ بَيْنَ يَدَيِ الْخَلِيفَةِ، فَقَالَ: أَنْتَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ؟ فقال أَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَنْبَلٍ، فَقَالَ: أَنْتَ الَّذِي بَلَغَنِي عَنْكَ أَنَّكَ تَقُولُ الْقُرْآنُ كَلامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ قَالَ: ﷺمِنْهُ بَدَأَ وَإِلَيْهِ يَعُودُ مِنْ أَيْنَ قُلْتَ هَذَا؟ قَالَ أَحْمَدُ: مِنْ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى وَخَبَرِ نَبِيِّهِ فَقَالَ: حدَّثَنِي عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، ﷺوَمَا قَالَ النَّبِيُّ

قَالَ: " إِنَّ اللَّهَ كَلَّمَ مُوسَى بِمِائَةِ أَلْفِ كَلِمَةٍ، وَعِشْرِينَ أَلْفِ كَلِمَةٍ، وَثلاثِ ﷺأَنَّ النَّبِيَّ مِائَةِ كَلِمَةٍ، وَثَلاثَ عَشْرَةَ كَلِمَةً فَكَانَ الْكَلامُ مِنَ اللَّهِ وَالاسْتِمَاعُ مِنْ مُوسَى، فَقَالَ مُوسَى: أَيْ رَبِّ أَنْتَ الَّذِي تُكَلِّمُنِي، أَمْ غَيْرُكَ؟ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: يَا مُوسَى، أَنَا أُكَلِّمُكَ، لا رَسُولٌ قَالَ أَحْمَدُ: فَإِنْ يَكُ هَذَا كَذِبًا مِنِّي عَلَى ﷺبَيْنِي وَبَيْنَكَ "، قَالَ: كَذَبْتَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ فَقَدْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى:﴿ وَلَكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لأَمْلأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ ﷺرَسُولِ اللَّهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ فَإِنْ يَكُنِ الْقَوْلُ مِنْ غَيْرِ اللَّهِ فَهُوَ مَخْلُوقٌ، وَإِنْ كَانَ مَخْلُوقًا فَقَدِ ادَّعَى حَرَكَةً لا يُطِيقُ فِعْلَهَا فَالْتَفَتَ إِلَى أَحْمَدَ وَابْنِ الزَّيَّاتِ، فَقَالَ: نَاظِرُوهُ، قَالُوا: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتُلْهُ وَدَمُهُ فِي أَعْنَاقِنَا، قَالَ: فَرَفَعَ يَدَهُ فَلَطَمَ حُرَّ وَجْهِهِ، فَخَرَّ مَغْشِيًّا عَلَيْهِ فَتَفَرَّقَ وُجُوهُ قُوَّادِ خُرَاسَانَ وَكَانَ أَبُوهُ مِنْ أَبْنَاءِ قُوَّادِ خُرَاسَانَ، فَخَافَ الْخَلِيفَةُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْهُمْ فَدَعَا بِكُوزٍ مِنْ مَاءٍ فَجَعَلَ يَرُشُّ عَلَى وَجْهِهِ، فَلَمَّا أَفَاقَ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى عَمِّهِ وَهُوَ وَاقِفٌ بَيْنَ يَدَيِ الْخَلِيفَةِ، فَقَالَ: يَا عَمِّ، لَعَلَّ هَذَا الْمَاءَ الَّذِي صُبَّ عَلَى وَجْهِي غَضِبَ صَاحِبُهُ عَلَيْهِ، فَقَالَ الْخَلِيفَةُ: وَيْحَكُمْ مَا تَرَوْنَ مَا يَهْجُمُ عَلَيَّ مِنْ هَذَا الْحَدِيثِ وَقَرَابَتِي مِنْ رَسُولِ اللَّهِ لا رَفَعْتُ عَنْهُ السَّوْطَ حَتَّى يَقُولَ الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، ثُمَّ دَعَا بِجَلادٍ، يُقَالُ لَهُ: أَبُو الدَّنِّ، ﷺ فَقَالَ: فِي كَمْ تَقْتُلُهُ؟ قَالَ: فِي خَمْسَةٍ، أَوْ عَشَرَةٍ، أَوْ خَمْسَ عَشْرَةَ، أَوْ عِشْرِينَ، فَقَالَ: اقْتُلْهُ فَكُلَّمَا أَسْرَعْتَ كَانَ أَخْفَى لِلأَمْرِ، ثُمَّ قَالَ: جَرِّدُوهُ، قَالَ: فَنُزِعَتْ ثِيَابُهُ، وَوَقَفَ بَيْنَ الْعَقَابِينَ وَتَقَدَّمَ أَبُو الدَّنِّ قَطَعَ اللَّهُ يَدَهُ، فَضَرَبَهُ بِضْعَةَ عَشَرَ سَوْطًا فَأَقْبَلَ الدَّمُ مِنْ أَكْتَافِهِ إِلَى الأَرْضِ، وَكَانَ أَحْمَدُ ضَعِيفَ الْجِسْمِ، فَقَالَ إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّهُ لا رَفَعْتُ ﷺإِنْسَانٌ ضَعِيفُ الْجِسْمِ، فَقَالَ: قَدْ سَمِعْتَ قَوْلِي: وَقَرَابَتِي مِنْ رَسُولِ اللَّهِ السَّوْطَ عَنْهُ حَتَّى يَقُولَ كَمَا أَقُولُ، فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، الْبُشْرَى إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ تَابَ عَنْ مَقَالَتِهِ وَهُوَ يَقُولُ لا إِلَهَ إِلا اللَّهُ، فَقَالَ أَحْمَدُ: كَلِمَةُ الإِخْلاصِ، وَأَنَا أَقُولُ لا إِلَهَ إِلا اللَّهُ، فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ: إِنَّهُ قَدْ قَالَ كَمَا تَقُولُ، فَقَالَ: خَلِّ سَبِيلَهُ، وَارْتَفَعَتْ بِالْبَابِ، فَقَالَ: اخْرُجْ فَانْظُرْ مَا هَذِهِ الضَّجَّةُ؟ فَخَرَجَ ثُمَّ دَخَلَ، فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ الْمَلأَ

يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ، فَأَخْرِجْ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ، فَأُخْرِجَ وَقَدْ وَضَعَ طَيْلَسَانَهُ وَقَمِيصَهُ عَلَى يَدِهِ وَكُنْتُ أَوَّلَ مَنْ وَافَى الْبَابَ، فَقَالَ النَّاسُ: مَا قُلْتَ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ حَتَّى نَقُولَ، قَالَ: وَمَا عَسَى أَنْ أَقُولَ، اكْتُبُوا يَا أَصْحَابَ الأَخْبَارِ، وَاشْهَدُوا يَا مَعْشَرَ الْعَامَّةِ، أَنَّ الْقُرْآنَ كَلامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ مِنْهُ بَدَأَ وَإِلَيْهِ يَعُودُ، قَالَ: أَحْمَدُ بْنُ الْفَرَجِ، وَكُنْتُ أَنْظُرُ إِلَى أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ وَالسَّوْطُ قَدْ أَخَذَ كَتِفَيْهِ وَعَلَيْهِ سَرَاوِيلُ فِيهِ خَيْطٌ فَانْقَطَعَ الْخَيْطُ وَنَزَلَ السَّرَاوِيلُ فَلَحَظْتُهُ وَقَدْ حَرَّكَ شَفَتَيْهِ فَعَادَ السَّرَاوِيلُ كَمَا كَانَ فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ: نَعَمْ إِنَّهُ لَمَّا انْقَطَعَ الْخَيْطُ قُلْتُ: اللَّهُمَّ إِلَهِي وَسَيِّدِي وَاقَفْتَنِي هَذَا الْمَوْقِفَ فَلا تَهْتِكْنِي عَلَى رُءُوسِ الْخَلائِقِ، فَعَادَ السَّرَاوِيلُ كَمَا كَانَ "، قَالَ الشَّيْخُ أَبُو نُعَيْمٍ رَحِمَهُ اللَّهُ: وَهِمَ أَحْمَدُ بْنُ الْفَرَجِ فِي حِفْظِ إِسْنَادِ هَذَا الْحَدِيثِ حِينَ ذَكَرَهُ، عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، وَإِنَّمَا يُحْفَظُ بَعْضُ هَذَا الْحَدِيثِ مِنْ حَدِيثِ الضَّحَّاكِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ

Ahmed b. el-Ferec anlatıyor: Halifenin bazı işlerini görüyordum. Bir gün bir mecliste otururken insanların dükkânlarını kapatıp silahlarım kuşandıklarını gördüm. "Neden insanlar fitneye hazırlık yapıyorlar?" diye sorduğumda: "Ahmed b. Hanbel Kur'ân konusunda sorguya çekilecek" dediler. Bunun üzerine giysilerimi giyip halifenin arkadaşım olan kapıcısına geldim. Ona: "Ahmed'in halifeyle nasıl münazara ettiğini görmem için beni de içeri alman istiyorum" dedim. "Bunu gönülden mi istiyorsun?" diye sorunca: "Evet!" dedim. Bunun üzerine birkaç kişiyi topladı ve bununla gireceğim günahtan beri olduğuna dair onları şahit tuttu. Sonra bana: "Şimdi git! Sorgu yapılacağı zaman ben sana haber veririm" dedi.

Ahmed'in halifenin yanına sokulacağı gün arkadaşım birini bana gönderdi ve: "Giysilerini giyip girmeye hazırlan" dedi. Bir kaftan, üzerine de entari giydim. Kuşağımı da bağlayıp kılıcımı kuşandım. Sonra kapıcının yanma geldim. Kapıcı elimden tutup içeriye, halifenin karşısındaki ilk safta bulunanların yanına geçirdi. Orada İbnu'z-Zeyyât'ı gördüm. Önde cevherlerle süslenmiş altın bir taht vardı. Üst tarafı atlas kumaşla sarılmıştı. Halife çıkıp bu tahtın üzerine oturdu ve: "Allah'ın iki dudakla konuştuğunu iddia eden şu adam nerede? Onu yanıma getirin" dedi. Ahmed getirildiğinde üzerinde dokuma kumaştan bir gömlek, yeşil bir sarık vardı. Bir elini diğerinin üzerine koymuş: "Lâ havle velâ kuvvete illâ billah" diyordu. Bu şekilde getirilip halifenin önünde durdu. Halife: "Ahmed b. Hanbel sen misin?" deyince, Ahmed: "Ahmed b. Muhammed b. Hanbel benim!" karşılığını verdi. Halife: "Kur'ân'ın Allah kelamı olduğunu, mahluk olmadığını, O'ndan çıkıp yine O'na geri döneceğini söylüyormuşsun! Bunu neye dayanarak söylüyorsun?" deyince, Ahmed: "Allah'ın Kitab'ına ve Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) sözüne dayanarak söylüyorum" karşılığını verdi.

Halife: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bu konuda ne demiş?" diye sorunca, Ahmed şu karşılığı verdi: "Abdürrezzâk'ın, Ma'mer'den, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Allah, Hz. Mûsa'yla yüz yirmi bin üçyüz üç kelime konuşmuştur. Allah konuşmuş, Mûsa da dinlemiştir. Hz. Mûsa: «Rabbim! Benimle konuşan sen misin, yoksa başkası mı?» diye sorunca, Allah: «Ey Mûsa! Seninle aramızda bir elçi yok, konuşan bizzat benim» karşılığını vermiştir."*

Halife: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adına yalan söylüyorsun!" diye çıkışınca, Ahmed şöyle dedi: "Şâyet bu, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adına söylediğim bir yalansa Allah: **"Fakat benim, «Andolsun, cehennemi hem cinlerden hem de insanlardan dolduracağım» sözüm gerçekleşecektir"**[1] buyurmuştur. Şâyet bu söz Allah'tan başkasından ise o zaman mahluktur. Mahluk ise de sözün sahibi yapmaya güç yetiremeyeceği bir şeyin sözünü vermiş demektir."

Halife, orada bulunan Ahmed ile İbnu'z-Zeyyât'a döndü ve: "Onunla bu konuyu tartışın" dedi. "Ey müminlerin emiri! Onu öldür! Kanı da bizim boynumuza olsun!" karşılığını verdiklerinde halife elini kaldırıp İbnu'z-Zeyyât'a bir tokat attı. Bu tokatla İbnu'z-Zeyyât düşüp bayıldı. Bayılınca Horasan'ın ileri gelenleri etrafı sardılar. İbnu'z-Zeyyât'ın babası da

---

[1] Secde Sur. 13

Horasan'ın liderlerinden birinin oğluydu. Halife canından yana korkuya kapılınca bir sürahi su getirilmesini söyledi. Getirilen sudan İbnu'z-Zeyyât'ın yüzüne serpti. İbnu'z-Zeyyât kendine gelince başını kaldırıp halifenin önünde duran amcasına baktı ve: "Amcacığım! Sanırım yüzüme serpilen bu suya sahibi çok öfkelenmiş!" dedi.

Halife: "Yazıklar olsun size! Bu konuda üzerime nasıl geldiğini görmüyor musunuz? Resûlullah'la (sallallahu aleyhi vesellem) olan akrabalığıma andolsun ki Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylemedikçe kamçıyı üzerinden kaldırmayacağım!" dedi. Sonra Ebu'd-Den adındaki celladını çağırdı ve: "Kaç kamçıda bunu öldürebilirsin?" diye sordu. Cellat: "Beş veya on veya on beş veya yirmi kamçıda" karşılığını verince, halife: "O zaman öldür! Ne kadar çabuk öldürürsen konu o kadar kısa sürede kapanmış olur" dedi. Sonra: "Onu soyun!" emrini verince Ahmed'in giysileri çıkarıldı. İşkencecilerin arasında durduruldu. Ebu'd-Den –Allah onun elini kessin- öne çıktı ve Ahmed'e on küsur kamçı attı. Ahmed'in cılız bir bedeni vardı. Kamçılardan sonra kanı omuzlarından yere akmaya başladı.

İshâk b. İbrâhim: "Ey müminlerin emiri! Zaten cılız bir bedeni var" diyerek buna engel olmak istedi, ancak halife: "Dediğimi duydun! Resûlullah'la (sallallahu aleyhi vesellem) olan akrabalığıma andolsun ki benim dediğimi söylemeden kamçıyı üzerinden kaldırmayacağım!" karşılığını verdi. Bunun üzerine İshâk, Ahmed'e: "Ey Ebû Abdillah! Müjde! Müminlerin emiri sözünden döndü! «Lâ ilâhe ilallah» diyor" deyince, Ahmed: "Bu, ihlas sözüdür. Ben de «Lâ ilâhe ilallah» diyorum" karşılığını verdi. İshâk: "Ey müminlerin emiri! Bak senin dediğini diyor" deyince, halife: "Onu serbest bırakın!" emrini verdi.

O esnada kapıda bir kargaşa kopunca halife: "Çıkıp bu kargaşanın sebebini öğren" dedi. İshâk çıkıp geldikten sonra: "Ey müminlerin emiri! İnsanların ileri gelenleri seni öldürmeyi aralarında konuşuyorlar! Ahmed b. Hanbel'i dışarıya çıkar. Senin iyiliğini düşünüyorum" dedi. Ahmed dışarıya çıktığında sarığını ve gömleğini elinde tutmuştu. Onunla birlikte kapıya ilk ulaşan kişilerden biriydim. Dışarıdakiler: "Ey Ebû Abdillah! Bu konuda ne dedin? Biz de aynısını diyeceğiz" dediklerinde, Ahmed: "Ne diyebilirim ki? Ey hadisçiler! Ey insanlar! Kur'ân'ın Allah kelamı olduğunu, mahluk olmadığını, O'ndan çıkıp yine O'na döneceğini yazın!" karşılığını verdi.

İçerde Ahmed'e kamçı atılırken ben de izliyordum. Üzerinde sadece şalvar vardı. Kamçılanırken şalvarın ipi kopunca aşağıya kaydı. O arada Ahmed'in dudaklarını oynattığını, hemen ardından da şalvarın geri yukarı çıktığını gördüm. Daha sonra bunu ona sorduğumda şöyle dedi: "Doğrudur! Şalvarın ipi koptuğu zaman: «Allahım! İlahım ve efendim! Beni öylesi bir yerde durdurdun, insanların önünde onurumu çiğnetme» dedim. Bu şekilde şalvar yerine döndü."

(Müellif) Ebû Nuaym der ki: "Ahmed el-Ferec, hadisi Hz. Peygamber'den (sallallahu aleyhi vesellem) rivâyetinde "Abdurrezzâk, Ma'mer, Zührî" kanalını kullanırken hata etmiştir. Zira bu rivâyetin bir bölümünün Dahhâk kanalıyla İbn Abbâs'tan rivâyet edildiği bilinmektedir."

Mütevekkil'in Sorgu İçin Önce Ferman Göndermesi, Sonra Bundan Vazgeçip İmam Ahmed'i Asker Bölgesine Getirtmesi

(١٤١٢٤)- [٢٠٦/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، وَالْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَعَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ، قَالُوا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَحْمَدَ، حدَّثَنَا أَبُو الْفَضْلِ صَالِحُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، قَالَ: " لَمَّا تُوُفِّيَ إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَمُحَمَّدٌ ابْنُهُ وَوَلِيَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِسْحَاقَ كَتَبَ الْمُتَوَكِّلُ إِلَيْهِ: أَنْ وَجِّهْ إِلَيَّ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ إِنَّ عِنْدَكَ طَلِبَةُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، فَوَجَّهَهُ بِحَاجِبِهِ مُظَفَّرٍ وَحَضَرَ مَعَهُ صَاحِبُ الْبَرِيدِ، وَكَانَ يُعْرَفُ بِابْنِ الْكَلْبِيِّ، وَكَتَبَ إِلَيْهِ أَيْضًا، فَقَالَ لَهُ مُظَفَّرٌ: يَقُولُ لَكَ الأَمِيرُ: قَدْ كَتَبَ إِلَيَّ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ أَنَّ عِنْدَكَ طَلِبَتَهُ، وَقَالَ لَهُ ابْنُ الْكَلْبِيِّ مِثْلَ ذَلِكَ، وَكَانَ قَدْ نَامَ النَّاسُ فَدَفَعَ الْبَابَ وَكَانَ عَلَى أَبِي إِزَارٌ فَفَتَحَ لَهُمُ الْبَابَ وَقَعَدَ عَلَى بَابِهِ وَمَعَهُ النِّسَاءُ، فَلَمَّا قَرَأَ عَلَيْهِ الْكِتَابَ، قَالَ لَهُمْ: إِنِّي مَا أَعْرِفُ هَذَا، وَإِنِّي لأَرَى طَاعَتَهُ فِي الْعُسْرِ، وَالْيُسْرِ، وَالْمَنْشَطِ، وَالْمَكْرَهِ، وَالأَثَرَةِ، وَإِنِّي أَسْتَأَسِفُ عَنْ تَأَخُّرِي عَنِ الصَّلاةِ، وَعَنِ حُضُورِ الْجُمُعَةِ، وَدَعْوَةِ الْمُسْلِمِينَ، وَقَدْ كَانَ إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَجَّهَ إِلَى أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ: الْزَمْ بَيْتَكَ وَلا تَخْرُجْ إِلَى جُمُعَةٍ وَلا جَمَاعَةٍ وَإِلا نُنْزِلُ بِكَ مَا نَزَلَ بِكَ فِي أَيَّامِ أَبِي

إِسْحَاقَ، ثُمَّ قَالَ ابْنُ الْكَلْبِيِّ: قَدْ أَمَرَنِي أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ أَنْ أُحَلِّفَكَ مَا عِنْدَكَ طَلِبَتُهُ فَتَحْلِفُ، قَالَ: إِنِ اسْتَحْلَفْتَنِي حَلَفْتُ، فَأَحْلَفَهُ بِاللَّهِ وَبِالطَّلاقِ مَا عِنْدَكَ طَلِبَةُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، وَكَأَنَّهُمْ أَوْمَأُوا إِلَى أَنَّ عِنْدَهُ عَلَوِيًّا، ثُمَّ قَالَ: أُرِيدُ أَنْ أُفَتِّشَ مَنْزِلَكَ، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: وَكُنْتُ حَاضِرًا، فَقَالَ: وَمُنْزِلَ ابْنِكَ، فَقَامَ مُظَفَّرٌ وَابْنُ الْكَلْبِيِّ وَامْرَأَتَانِ مَعَهُمَا فَدَخَلا فَفَتَّشَا الْبَيْتَ ثُمَّ فَتَّشَتِ الامْرَأَتَانِ النِّسَاءَ وَالصِّبْيَانَ، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: ثُمَّ دَخَلُوا مَنْزِلِي فَفَتَّشُوهُ وَأَدْلَوْا شَمْعَةً فِي الْبِئْرِ فَنَظَرُوا وَوَجَّهُوا نِسْوَةً فَفَتَّشُوا الْحَرِيمَ وَخَرَجُوا، وَلَمَّا كَانَ بَعْدَ يَوْمَيْنِ وَرَدَ كِتَابُ عَلِيِّ بْنِ الْجَهْمِ: إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ صَحَّ عِنْدَهُ بَرَاءَتُكَ مِمَّا قُذِفْتَ بِهِ، وَقَدْ كَانَ أَهْلُ الْبِدَعِ قَدْ مَدُّوا أَعْنَاقَهُمْ فَالْحَمْدُ للَّهِ الَّذِي لَمْ يُشْمِتْهُمْ بِكَ، وَقَدْ وَجَّهَ إِلَيْكَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ يَعْقُوبَ الْمَعْرُوفُ بِقَوْصِرَةَ وَمَعَهُ جَائِزَةٌ وَيَأْمُرُكَ بِالْخُرُوجِ فَاللَّهَ اللَّهَ أَنْ تَسْتَعْفِيَنِي وَتَرُدَّ الْجَائِزَةَ، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: ثُمَّ وَرَدَ مِنَ الْغَدِ يَعْقُوبُ فَدَخَلَ إِلَى أَبِي، فَقَالَ لَهُ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلامَ، وَيَقُولُ: قَدْ صَحَّ نَقَاءُ سَاحَتِكَ، وَقَدْ أَحْبَبْتُ أَنْ آنَسَ بِقُرْبِكَ وَأَتَبَرَّكَ بِدُعَائِكَ، وَقَدْ وَجَّهْتُ إِلَيْكَ عَشْرَةَ آلافِ دِرْهَمٍ مَعُونَةً عَلَى سَفَرِكَ، وَأَخْرَجَ بَدْرَةً فِيهَا صُرَّةٌ نَحْوٌ مِمَّا ذَكَرَ مِائَتَيْ دِينَارٍ وَالْبَاقِي دَرَاهِمُ صِحَاحٌ يَنْظُرُ إِلَيْهَا، ثُمَّ شَدَّهَا يَعْقُوبُ، وَقَالَ: أَعُودُ غَدًا حَتَّى أَنْظُرَ عَلامَ تَعزِمُ عَلَيْهِ، وَقَالَ لَهُ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يُشْمِتْ بِكَ أَهْلَ الْبِدَعِ، وَانْصَرَفَ، فَجِئْتُ بِإِجَانَةٍ خَضْرَاءَ كَفَأْتُهَا عَلَى الْبَدْرَةِ، فَلَمَّا كَانَ عِنْدَ الْمَغْرِبِ، قَالَ: يَا صَالِحُ خُذْ هَذِهِ فَصَيِّرْهَا عِنْدَكَ فَصَيَّرْتُهَا عِنْدَ رَأْسِي فَوْقَ الْبَيْتِ، فَلَمَّا كَانَ السَّحَرُ إِذَا هُوَ يُنَادِي يَا صَالِحُ، فَقُمْتُ إِلَيْهِ، فَقَالَ: يَا صَالِحُ، مَا نِمْتُ لَيْلَتِي هَذِهِ، فَقُلْتُ: لِمَ، فَجَعَلَ يَبْكِي، وَقَالَ: سَلِمْتُ مِنْ هَؤُلاءِ حَتَّى إِذَا كَانَ فِي آخِرِ عُمْرِي بُلِيتُ بِهِمْ، قَدْ عُرِضَتْ عَلَيَّ أَنْ أُفَرِّقَ هَذَا الشَّيْءَ إِذَا أَصْبَحْتُ، قُلْتُ: ذَاكَ إِلَيْكَ، فَلَمَّا أَصْبَحَ جَاءَهُ الْحُسَيْنُ بْنُ الْبَزَّارِ، وَالْمَشَايِخُ، فَقَالَ: جِئْنِي يَا صَالِحُ بِالْمِيزَانِ، فَقَالَ: وَجِّهُوا إِلَى أَبْنَاءِ الْمُهَاجِرِينَ، وَالأَنْصَارِ، ثُمَّ قَالَ: وَجِّهْ إِلَى فُلانٍ حَتَّى يُفَرِّقَ فِي نَاحِيَتِهِ وَإِلَى فُلانٍ، فَلَمْ يَزَلْ حَتَّى فَرَّقَهَا كُلَّهَا وَنَفَضَ الْكِيسَ وَنَحْنُ فِي حَالَةٍ اللَّهُ بِهَا عَلِيمٌ، فَجَاءَ بُنَيٌّ لَهُ، فَقَالَ: يَا أَبَتِ أَعْطِنِي دِرْهَمًا فَنَظَرَ إِلَيَّ فَأَخْرَجْتُ قِطْعَةً أَعْطَيْتُهُ، وَكَتَبَ صَاحِبُ الْبَرِيدِ أَنَّهُ تَصَدَّقَ بِالدَّرَاهِمِ مِنْ يَوْمِهِ حَتَّى تَصَدَّقَ بِالْكِيسِ، قَالَ: عَلِيُّ بْنُ الْجَهْمِ: فَقُلْتُ لَهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ تَصَدَّقَ بِهَا وَقَدْ عَلِمَ النَّاسُ أَنَّهُ قَدْ قَبِلَ مِنْكَ، مَا يَصْنَعُ أَحْمَدُ بِالْمَالِ وَإِنَّمَا قُوتُهُ رَغِيفٌ، قَالَ: فَقَالَ لِي صَدَقْتَ يَا عَلِيُّ، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: ثُمَّ خَرَجَ أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ لَيْلا

وَمَعَنَا حُرَّاسٌ مَعَهُمُ النَّفَّاطَاتُ فَلَمَّا أَضَاءَ الْفَجْرُ، قَالَ لِي: يَا صَالِحُ، أَمَعَكَ دَرَاهِمُ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: أَعْطِهِمْ، فَأَعْطَيْتُهُمْ دِرْهَمًا، فَلَمَّا أَصْبَحْنَا جَعَلَ يَعْقُوبُ يَسِيرُ مَعَهُ، فَقَالَ لَهُ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، أُرِيدُ أَنْ أُؤَدِّيَ عَنْكَ رِسَالَةً إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ فَسَكَتَ، فَقَالَ: إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ إِسْحَاقَ أَخْبَرَنِي أَنَّ الْفَرَايِضِيَّ، قَالَ لَهُ: أَنِّي أَشْهَدُ عَلَيْهِ، أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ أَحْمَدَ يُعِيدُ مَا لِي، فَقَالَ: يَا أَبَا يُوسُفَ يَكْفِي اللَّهُ، فَغَضِبَ يَعْقُوبُ، فَالْتَفَتَ إِلَيَّ، فَقَالَ: مَا رَأَيْتُ أَعْجَبَ مِمَّا نَحْنُ فِيهِ أَسْأَلُهُ أَنْ يُطْلِقَ لِي كَلِمَةً أُخْبِرُ بِهَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَلا يَفْعَلُ، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: وَقَصَّرَ أَبِي فِي خُرُوجِهِ إِلَى الْعَسْكَرِ، وَقَالَ: تَقْصُرُ الصَّلاةَ فِي أَرْبَعَةِ بُرُدٍ وَهِيَ سِتَّةَ عَشَرَ فَرْسَخًا، وَصَلَّيْتُ بِهِ يَوْمًا الْعَصْرَ، فَقَالَ لِي: طَوَيْتَ بِنَا الْعَصْرَ، فَقَرَأَ فِي الرَّكْعَةِ مِقْدَارَ خَمْسَ عَشْرَةَ آيَةً، وَكُنْتُ أُصَلِّي بِهِ فِي الْعَسْكَرِ فَلَمَّا صِرْنَا بَيْنَ الْحَائِطَيْنِ، قَالَ لَنَا يَعْقُوبُ: أَقِيمُوا، ثُمَّ وَجَّهَ إِلَى الْمُتَوَكِّلِ بِمَا عَمِلَ، فَدَخَلْنَا الْعَسْكَرَ وَأَبِي مُنَكِّسٌ الرَّأْسَ، وَرَأْسُهُ مُغَطًّى، فَقَالَ لَهُ يَعْقُوبُ: اكْشِفْ عَنْ رَأْسِكَ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، فَكَشَفَ ثُمَّ جَاءَ وَصِيفٌ يُرِيدُ الدَّارَ فَلَمَّا نَظَرَ إِلَى النَّاسِ وَجَمْعِهِمْ، قَالَ: مَا هَؤُلاءِ؟ قَالُوا: أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، فَوَجَّهَ إِلَيْهِ بَعْدَ مَا جَازَ فَجَاءَ ابْنُ هَرْثَمَةَ، فَقَالَ: الأَمِيرُ يُقْرِئُكَ السَّلامُ، وَيَقُولُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يُشْمِتْ بِكَ الأَعْدَاءَ أَهْلَ الْبِدَعِ، قَدْ عَلِمْتُ مَا كَانَ حَالُ ابْنِ أَبِي دُؤَادٍ فَيَنْبَغِي أَنْ تَتَكَلَّمَ مَا يَجِبُ لِلَّهِ وَمَضَى يَحْيَى، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: أُنْزِلَ أَبِي دَارَ إِيتَاخَ فَجَاءَ عَلِيُّ بْنُ الْجَهْمِ، فَقَالَ: قَدْ أَمَرَ لَكُمْ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ بِعَشَرَةِ آلافٍ مَكَانَ الَّتِي فَرَّقْتَهَا، وَأَمَرَ أَنْ لا يَعْلَمَ بِذَلِكَ فَيَغْتَمَّ، ثُمَّ جَاءَهُ مُحَمَّدُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، فَقَالَ: إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ يُكْثِرُ ذِكْرَكَ، وَيَقُولُ: تُقِيمُ هَا هُنَا تُحَدِّثُ، فَقَالَ: أَنَا ضَعِيفٌ، ثُمَّ وَضَعَ إِصْبَعَهُ عَلَى بَعْضِ أَسْنَانِهِ، فَقَالَ: إِنَّ بَعْضَ أَسْنَانِي تَتَحَرَّكُ وَمَا أَخْبَرْتُ بِذَلِكَ وَلَدِي، ثُمَّ وَجَّهَ إِلَيْهِ: مَا تَقُولُ فِي بَهِيمَتَيْنِ انْتَطَحَتَا، فَعَقَرَتْ إِحْدَاهُمَا الأُخْرَى، فَسَقَطَتْ، فَذُبِحَ؟ فَقَالَ: إِنْ كَانَ أَطْرَفَ بِعَيْنِهِ وَمَصَعَ بِذَنَبِهِ وَسَالَ دَمُهُ يُؤْكَلُ، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: ثُمَّ صَارَ إِلَيْهِ يَحْيَى بْنُ خَاقَانَ، فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، قَدْ أَمَرَنِي أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ أَنْ أَصِيرَ إِلَيْكَ لِتَرْكَبَ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، ثُمَّ قَالَ لِي: قَدْ أَمَرَنِي أَنْ أَقْطَعَ لَهُ سَوَادًا وَطَيْلَسَانًا وَقَلَنْسُوَةً فَأَيُّ قَلَنْسُوَةٍ يَلْبَسُ؟ فَقُلْتُ لَهُ: مَا رَأَيْتُهُ لَبِسَ قَلَنْسُوَةً قَطُّ، فَقَالَ لَهُ: إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ أَمَرَنِي أَنْ أُصَيِّرَ لَكَ مَرْتَبَةً فِي أَعْلَى، وَيَصِيرُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ فِي حِجْرِكَ، ثُمَّ قَالَ لِي: قَدْ أَمَرَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ أَنْ يَجْرِيَ عَلَيْكُمْ وَعَلَى قَرَابَاتِكُمْ أَرْبَعَةَ آلافِ دِرْهَمٍ فَفَرَّقَهَا عَلَيْكُمْ، ثُمَّ عَادَ يَحْيَى مِنَ الْغَدِ، وَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ تَرْكَبُ، فَقَالَ: ذَاكَ إِلَيْكُمْ، فَقَالُوا:

اسْتَخِرِ اللَّهَ فَلَبِسَ إِزَارَهُ وَخُفَّيْهِ، وَقَدْ كَانَ خُفُّهُ قَدْ أُتِيَ عَلَيْهِ، لَهُ عِنْدَهُ نَحْوٌ مِنْ خَمْسَ عَشْرَةَ سَنَةً مَرْقُوعًا بِرِقَاعٍ عِدَّةٍ، فَأَشَارَ يَحْيَى إِلَيَّ بِلُبْسِ قَلَنْسُوَةٍ، فَقُلْتُ: مَا لَهُ قَلَنْسُوَةٌ، فَقَالَ: كَيْفَ يَدْخُلُ عَلَيْهِ حَاسِرًا وَيَحْيَى قَائِمٌ؟ فَطَلَبْنَا لَهُ دَابَّةً يَرْكَبُ عَلَيْهَا فَقَامَ يَحْيَى يُصَلِّي فَجَلَسَ عَلَى التُّرَابِ، وَقَالَ: ﴿مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ﴾ ثُمَّ رَكِبَ بَغْلَ بَعْضِ التُّجَّارِ فَمَضَيْنَا مَعَهُ، حَتَّى أُدْخِلَ دَارَ الْمُعْتَزِّ فَأُجْلِسَ فِي بَيْتِ الدِّهْلِيزِ، ثُمَّ جَاءَ يَحْيَى فَأَخَذَ بِيَدِهِ حَتَّى أَدْخَلَهُ وَرَفَعَ السِّتْرَ، وَنَحْنُ نَنْظُرُ، وَكَانَ الْمُعْتَزُّ قَاعِدًا عَلَى دُكَّانٍ فِي، الدَّارِ وَقَدْ كَانَ يَحْيَى تَقَدَّمَ إِلَيْهِ، فَقَالَ يَحْيَى: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ جَاءَ بِكَ لِيُسَرَّ بِقُرْبِكَ وَيَصِيرَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ فِي حِجْرِكَ، فَأَخْبَرَنِي بَعْضُ الْخَدَمِ أَنَّ الْمُتَوَكِّلَ كَانَ قَاعِدًا وَرَاءَ السِّتْرِ، فَلَمَّا دَخَلَ الدَّارَ قَالَ لِأُمِّهِ: يَا أُمَّهْ قَدْ أَنَارَتِ الدَّارُ، ثُمَّ جَاءَ خَادِمٌ بِمِنْدِيلٍ فَأَخَذَ يَحْيَى الْمِنْدِيلَ فَأَخْرَجَ مِنْهُ مَبْطَنَةً فِيهَا قَمِيصٌ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِي جَيْبِ الْقَمِيصِ وَالْمَبْطَنَةُ فِي رَأْسِهِ، ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فَأَخْرَجَ يَدَهُ الْيُمْنَى وَكَذَا الْيُسْرَى، وَهُوَ لا يُحَرِّكُ يَدَهُ ثُمَّ أَخَذَ قَلَنْسُوَةً فَوَضَعَهَا عَلَى رَأْسِهِ وَأَلْبَسَهُ طَيْلَسَانًا وَلَحَفَهُ بِهِ وَلَمْ يَجِيئُوا بِخُفٍّ فَبَقِيَ الْخُفُّ عَلَيْهِ، ثُمَّ صُرِفَ وَقَدْ كَانُوا تَحَدَّثُوا أَنَّهُ يَخْلَعُ عَلَيْهِ سَوَادًا فَلَمَّا صَارُوا إِلَى الدَّارِ نَزَعَ الثِّيَابَ عَنْهُ، ثُمَّ جَعَلَ يَبْكِي وَقَالَ: قَدْ سَلِمْتُ مِنْ هَؤُلاءِ مُنْذُ سِتِّينَ سَنَةً حَتَّى إِذَا كَانَ فِي آخِرِ عُمْرِي بُلِيتُ بِهِمْ، مَا أَحْسَبُنِي سَلِمْتُ مِنْ دُخُولِي عَلَى هَذَا الْغُلامِ، فَكَيْفَ بِمَنْ يَجِبُ عَلَيَّ نُصْحُهُ مِنْ وَقْتِ أَنْ تَقَعَ عَيْنِي عَلَيْهِ إِلَى أَنْ أَخْرُجَ مِنْ عِنْدِهِ، ثُمَّ قَالَ: يَا صَالِحُ، وَجِّهْ بِهَذِهِ الثِّيَابِ إِلَى بَغْدَادَ تُبَاعُ وَيُتَصَدَّقُ بِثَمَنِهَا وَلا يَشْتَرِي أَحَدٌ مِنْكُمْ شَيْئًا مِنْهَا فَوَجَّهْتُ بِهَا إِلَى يَعْقُوبَ بْنِ التَخْتَكَانِ فَبَاعَهَا وَفَرَّقَ ثَمَنَهَا وَبَقِيَتْ عِنْدِي الْقَلَنْسُوَةُ، ثُمَّ أَخْبَرْنَاهُ أَنَّ الدَّارَ الَّتِي هُوَ فِيهَا كَانَتْ لِأَيْتَامٍ، فَقَالَ: اكْتُبْ رُقْعَةً إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ الْجَرَّاحِ يَسْتَعْفِي لِي مِنْ هَذِهِ الدَّارِ، فَكَتَبْنَا رُقْعَةً فَأَمَرَ الْمُتَوَكِّلُ أَنْ يُعْفَى مِنْهَا، وَوَجَّهَ إِلَى قَوْمٍ لِيَخْرُجُوا عَنْ مَنَازِلِهِمْ فَسَأَلَ أَنْ يُعْفَى مِنْ ذَلِكَ فَاشْتُرِيَتْ لَهُ دَارٌ بِمِائَتَيْ دِرْهَمٍ فَصَارَ إِلَيْهَا، وَأُجْرِي لَنَا مَائِدَةٌ وَبَلَحٌ، وَضُرِبَ الْخَيْشُ وَفُرِشَ الطَّرِيُّ، فَلَمَّا رَأَى الْخَيْشَ وَالطَّرِيَّ نَحَّى نَفْسَهُ عَنْ ذَلِكَ الْمَوْضِعِ، وَأَلْقَى نَفْسَهُ عَلَى مَضْرَبَةٍ لَهُ، وَاشْتَكَتْ عَيْنُهُ ثُمَّ بَرِئَتْ، فَقَالَ لِي: أَلا تَعْجَبُ كَانَتْ عَيْنِي تَشْتَكِي فَتَمْكُثُ حِينًا حَتَّى تَبْرَأَ ثُمَّ بَرَأَتْ فِي سُرْعَةٍ، وَجَعَلَ يُوَاصِلُ يُفْطِرُ كُلَّ ثَلاثٍ عَلَى تَمْرٍ وَسَوِيقٍ، فَمَكَثَ خَمْسَ عَشْرَةَ يُفْطِرُ فِي كُلِّ ثَلاثٍ، ثُمَّ جَعَلَ بَعْدَ ذَلِكَ يُفْطِرُ لَيْلَةً وَلَيْلَةً لا يُفْطِرُ إِلا عَلَى رَغِيفٍ، فَكَانَ إِذَا جِيءَ بِالْمَائِدَةِ تُوضَعُ فِي الدِّهْلِيزِ لِكَيْلا يَرَاهَا فَيَأْكُلُ مَنْ حَضَرَ،

فَكَانَ إِذَا أَجْهَدَهُ الْحَرُّ تُبَلُّ لَهُ خِرْقَةٌ فَيَضَعُهَا عَلَى صَدْرِهِ وَفِي كُلِّ يَوْمٍ يُوَجِّهُ إِلَيْهِ ابْنُ مَاسَوَيْهِ، فَيَنْظُرُ إِلَيْهِ وَيَقُولُ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، أَنَا أَمِيلُ إِلَيْكَ وَإِلَى أَصْحَابِكَ وَمَا بِكَ عِلَّةٌ إِلا الضَّعْفَ وَقِلَّةَ الْبِرِّ، فَقَالَ لَهُ ابْنُ مَاسَوَيْهِ: إِنَّا رُبَّمَا أَمَرْنَا عِيَالَنَا بِأَكْلِ الدُّهْنِ وَالْخَلِّ فَإِنَّهُ يُلَيِّنُ وَجَعَلَ بِالشَّيْءِ لِيَشْرَبَهُ فَيَصُبُّهُ، وَقَطَعَ لَهُ يَحْيَى دُرَّاعَةً وَطَيْلَسَانًا سَوَادًا وَجَعَلَ يَعْقُوبُ وَعَتَّابٌ يَصِيرَانِ إِلَيْهِ، فَيَقُولانِ لَهُ: يَقُولُ لَكَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ مَا تَقُولُ فِي ابْنِ أَبِي دُؤَادٍ فِي مَالِهِ؟ فَلا يُجِيبُ فِي ذَلِكَ بِشَيْءٍ، وَجَعَلَ يَعْقُوبُ وَعَتَّابٌ يُخْبِرَانِهِ بِمَا يَحْدُثُ فِي أَمْرِ ابْنِ أَبِي دُؤَادٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ، ثُمَّ أُحْدِرَ ابْنُ أَبِي دُؤَادٍ إِلَى بَغْدَادَ بَعْدَ مَا أُشْهِدَ عَلَيْهِ بِبَيْعِ ضِيَاعِهِ، وَكَانَ رُبَّمَا صَارَ إِلَيْهِ يَحْيَى وَهُوَ يُصَلِّي فَيَجْلِسُ فِي الدِّهْلِيزِ، حَتَّى يَفْرُغَ، وَيَحْيَى، وَعَلِيُّ بْنُ الْجَهْمِ، فَيَنْتَزِعُ سَيْفَهُ، وَقَلَنْسُوَتَهُ وَيَدْخُلُ عَلَيْهِ، وَأَمَرَ الْمُتَوَكِّلُ أَنْ يُشْتَرَى لَنَا دَارٌ فَقَالَ: يَا صَالِحُ، قُلْتُ: لَبَّيْكَ، قَالَ: لَئِنْ أَقْرَرْتَ لَهُمْ بِشِرَاءِ ذَلِكَ لَتَكُونَنَّ الْقَطِيعَةُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ، إِنَّمَا تُرِيدُونَ أَنْ تُصَيِّرُوا هَذَا الْبَلَدَ لِي مَأْوًى وَمَسْكَنًا فَلَمْ يَزَلْ يَدْفَعُ شِرَاءَ الدَّارِ حَتَّى انْدَفَعَ وَصَارَ إِلَى صَاحِبِ الْمَنْزِلِ، فَقَالَ أُعْطِيكَ كُلَّ شَهْرٍ ثَلاثَةَ آلافٍ مَكَانَ الْمَائِدَةِ، فَقُلْتُ لَهُ أَفْعَلُ، وَجَعَلَتْ رُسُلُ الْمُتَوَكِّلِ تَأْتِيهِ يَسْأَلُونَهُ عَنْ خَبَرِهِ، فَيَصِيرُونَ إِلَيْهِ وَيَقُولُونَ لَهُ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ لا بُدَّ لَهُ مِنْ أَنْ يَرَاكَ، فَيَسْكُتُ، فَإِذَا خَرَجُوا قَالَ: أَلا تَعْجَبُ مِنْ قَوْلِهِ لا بُدَّ لَهُ مِنْ أَنْ يَرَاكَ وَمَا عَلَيْهِمْ مِنْ أَنْ يَرَانِي، وَكَانَ فِي هَذِهِ الدَّارِ حُجْرَةٌ صَغِيرَةٌ فِيهَا بَيْتَانِ، فَقَالَ: أَدْخِلُونِي تِلْكَ الْحُجْرَةَ وَلا تُسْرِجُوا سِرَاجًا، فَأَدْخَلْنَاهُ إِلَيْهَا فَجَاءَهُ يَعْقُوبُ، فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ مُشْتَاقٌ إِلَيْكَ، وَيَقُولُ: انْظُرِ الْيَوْمَ الَّذِي تَصِيرُ إِلَيَّ فِيهِ أَيَّ يَوْمٍ هُوَ حَتَّى أَعْرِفَهُ؟ فَقَالَ: ذَاكَ إِلَيْكُمْ، فَقَالَ: يَوْمُ الأَرْبِعَاءِ يَوْمٌ خَالٍ، وَخَرَجَ يَعْقُوبُ، فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ جَاءَ، فَقَالَ: الْبُشْرَى يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلامُ، وَيَقُولُ: قَدْ أَعْفَيْتُكَ عَنْ لُبْسِ السَّوَادِ، وَالرُّكُوبِ إِلَيَّ وَإِلَى وَلاةِ الْعُهُودِ إِلَى الدَّارِ، فَإِنْ شِئْتَ فَالْبَسِ الْقُطْنَ، وَإِنْ شِئْتَ فَالْبَسِ الصُّوفَ، فَجَعَلَ يَحْمَدُ اللَّهَ عَلَى ذَلِكَ، وَقَالَ لَهُ يَعْقُوبُ: إِنَّ لِي ابْنًا وَأَنَا بِهِ مُعْجَبٌ وَلَهُ فِي قَلْبِي مَوْقِعٌ فَأُحِبُّ أَنْ تُحَدِّثَهُ بِأَحَادِيثَ، فَسَكَتَ، فَلَمَّا خَرَجَ قَالَ: أَتُرَاهُ لا يَرَى مَا أَنَا فِيهِ، وَكَانَ يَخْتِمُ مِنْ جُمُعَةٍ إِلَى جُمُعَةٍ، فَإِذَا خَتَمَ دَعَا فَيَدْعُو وَنُؤَمِّنُ عَلَى دُعَائِهِ، فَلَمَّا كَانَ غَدَاةُ الْجُمُعَةِ وَجَّهَ إِلَيَّ وَإِلَى أَخِي عَبْدِ اللَّهِ، فَلَمَّا أَنْ خَتَمَ جَعَلَ يَدْعُو وَنُؤَمِّنُ عَلَى دُعَائِهِ، فَلَمَّا فَرَغَ جَعَلَ يَقُولُ: أَسْتَخِيرُ اللَّهَ مِرَارًا، فَجَعَلْتُ أَقُولُ: مَا تُرِيدُ؟ ثُمَّ قَالَ: إِنِّي أُعْطِي اللَّهَ عَهْدًا إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولا وَقَدْ قَالَ اللَّهُ ﷻ: ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ

آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾ إِنِّي لا أُحَدِّثُ حَدِيثًا تَامًّا أَبَدًا حَتَّى أَلْقَى اللَّهَ وَلا أَسْتَثْنِي مِنْكُمْ أَحَدًا، فَخَرَجْنَا وَجَاءَ عَلِيُّ بْنُ الْجَهْمِ، فَقُلْنَا لَهُ، فَقَالَ: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ فَأُخْبِرَ الْمُتَوَكِّلُ، بِذَلِكَ وَقَالَ: إِنَّمَا يُرِيدُونَ أَنْ أُحَدِّثَ فَيَكُونَ هَذَا الْبَلَدُ حَبْسِي، وَإِنَّمَا كَانَ سَبَبُ الَّذِينَ أَقَامُوا بِهَذَا الْبَلَدِ لِمَا أَعْطَوْا وَأَمَرُوا فَحَدَّثُوا وَكَانَ يخبِرُونَهُ فَيَتَوَجَّهُ لِذَلِكَ، وَجَعَلَ يَقُولُ: وَاللَّهِ لَقَدْ تَمَنَّيْتُ الْمَوْتَ فِي الأَمْرِ الَّذِي كَانَ وَإِنِّي لأَتَمَنَّى الْمَوْتَ فِي هَذَا وَذَاكَ، إِنَّ هَذَا فِتْنَةُ الدُّنْيَا وَكَانَ ذَاكَ فِتْنَةُ الدِّينِ، ثُمَّ جَعَلَ يَضُمُّ أَصَابِعَ يَدِهِ، وَيَقُولُ: لَوْ كَانَتْ نَفْسِي فِي يَدِي لأَرْسَلْتُهَا، ثُمَّ يَفْتَحُ أَصَابِعَهُ، وَكَانَ الْمُتَوَكِّلُ يُوَجِّهُ إِلَيْهِ فِي كُلِّ وَقْتٍ يَسْأَلُهُ عَنْ حَالِهِ وَكَانَ فِي خِلالِ ذَلِكَ يُؤْمَرُ لَنَا بِالْمَالِ، فَيَقُولُ: يُوصَلُ إِلَيْهِمْ وَلا يَعْلَمُ شَيْخُهُمْ فَيَغْتَمُّ مَا يُرِيدُ مِنْهُمْ، إِنْ كَانَ هَؤُلاءِ يُرِيدُونَ الدُّنْيَا فَمَا يَمْنَعُهُمْ، وَقَالُوا لِلْمُتَوَكِّلِ: إِنَّهُ كَانَ لا يَأْكُلُ مِنْ طَعَامِكَ وَلا يَجْلِسُ عَلَى فُرُشِكَ وَيُحَرِّمُ الَّذِي تَشْرَبُ، فَقَالَ لَهُمْ: لَوْ نُشِرَ لِيَ الْمُعْتَصِمُ لَمْ أَقْبَلْ مِنْهُ، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: ثُمَّ إِنِّي انْحَدَرْتُ إِلَى بَغْدَادَ وَخَلَّفْتُ عَبْدَ اللَّهِ عِنْدَهُ فَإِذَا عَبْدُ اللَّهِ قَدْ قَدِمَ وَجَاءَ بِثِيَابِي الَّتِي كَانَتْ عِنْدَهُ فَقُلْتُ: مَا جَاءَ بِكَ؟ قَالَ: قَالَ لِي: انْحَدِرْ وَقُلْ لِصَالِحٍ لا تَخْرُجْ، فَأَنْتُمْ كُنْتُمْ أَفْتَى، وَاللَّهِ لَوِ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ مَا أَخْرَجْتُ مِنْكُمْ وَاحِدًا مَعِي لَوْلا مَكَانُكُمْ لِمَنْ كَانَ تُوضَعُ هَذِهِ الْمَائِدَةُ وَلِمَنْ كَانَ يُفْرَشُ هَذَا الْفُرُشُ وَيُجْرَى هَذَا الإِجْرَاءُ؟ قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: فَكَتَبْتُ إِلَيْهِ أُعْلِمُهُ بِمَا قَالَ لِي عَبْدُ اللَّهِ، فَكَتَبَ إِلَيَّ بِخَطِّهِ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، أَحْسَنَ اللَّهُ عَاقِبَتَكَ، وَدَفَعَ عَنْكَ كُلَّ مَكْرُوهٍ وَمَحْذُورٍ، الَّذِي حَمَلَنِي عَلَى الْكِتَابِ إِلَيْكَ وَالَّذِي قُلْتَ لِعَبْدِ اللَّهِ لا يَأْتِينِي مِنْكُمْ أَحَدٌ، رُبَّمَا أَنْ يَنْقَطِعَ ذِكْرِي وَنُحْمَلُ، فَإِنَّكُمْ إِذَا كُنْتُمْ هَا هُنَا فَشَا ذِكْرِي، وَكَانَ يَجْتَمِعُ إِلَيْكَ قَوْمٌ يَنْقُلُونَ أَخْبَارَنَا، وَلَمْ يَكُنْ إِلا خَيْرًا، وَاعْلَمْ يَا بُنَيَّ، إِنْ أَقَمْتَ فَلا تَأْتِ أَنْتَ وَلا أَخُوكَ فَهُوَ رِضَائِي فَلا تَجْعَلْ فِي نَفْسِكَ إِلا خَيْرًا، وَالسَّلامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: ثُمَّ وَرَدَ إِلَيَّ كِتَابٌ آخَرُ بِخَطِّهِ يَذْكُرُ فِيهِ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، أَحْسَنَ اللَّهُ عَاقِبَتَكَ، وَدَفَعَ عَنْكَ السُّوءَ بِرَحْمَتِهِ، كِتَابِي إِلَيْكَ وَأَنَا فِي نِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ مُتَظَاهِرَةٍ أَسْأَلُهُ إِتْمَامَهَا وَالْعَوْنَ عَلَى أَدَاءِ شُكْرِهَا، قَدِ انْفَكَّتْ عُقْدَةٌ إِنَّمَا كَانَ حَبْسُ مَنْ هَا هُنَا لِمَا أُعْطُوا فَقَبِلُوا وَأُجْرِيَ عَلَيْهِمْ فَصَارُوا فِي الْحَدِّ الَّذِي صَارُوا إِلَيْهِ، وَحَدَّثُوا وَدَخَلُوا عَلَيْهِمْ فَهَذِهِ كَانَتْ قُيُودُهُمْ، فَنَسْأَلُ اللَّهَ أَنْ يُعِيذَنَا مِنْ شَرِّهِمْ وَيُخَلِّصَنَا فَقَدْ كَانَ يَنْبَغِي لَكُمْ لَوْ قَرَّبْتُمُونِي بِأَمْوَالِكُمْ وَأَهَالِيكُمْ فَهَانَ ذَلِكَ عَلَيْكُمْ لِلَّذِي أَنَا فِيهِ فَلا يَكْبُرْ عَلَيْكَ مَا أَكْتُبُ بِهِ إِلَيْكُمْ فَالْزَمُوا بُيُوتَكُمْ، فَلَعَلَّ

اللَّهَ تَعَالَى أَنْ يُخَلِّصَنِي وَالسَّلامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ، ثُمَّ وَرَدَ غَيْرُ كِتَابٍ إِلَيَّ بِخَطِّهِ بِنَحْوٍ مِنْ هَذَا، فَلَمَّا خَرَجْنَا مِنَ الْعَسْكَرِ رُفِعَتِ الْمَائِدَةُ وَالْفُرُشُ وَكُلُّ مَا أُقِيمَ لَنَا، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: وَأَوْصَى وَصِيَّتَهُ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، هَذَا مَا أَوْصَى بِهِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَنْبَلٍ، مَا أَوْصَى أَنَّهُ يَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلا اللَّهُ وَحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، أَرْسَلَهُ بِالْهُدَى، وَدِينِ الْحَقِّ، لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ، وَأَوْصَى مَنْ أَطَاعَهُ مِنْ أَهْلِهِ وَقَرَابَتِهِ أَنْ يَعْبُدُوا اللَّهَ فِي الْعَابِدِينَ وَيَحْمَدُوهُ فِي الْحَامِدِينَ، وَأَنْ يَنْصَحُوا لِجَمَاعَةِ الْمُسْلِمِينَ، وَأُوصِي إِنِّي قَدْ رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِالإِسْلامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ ﷺ نَبِيًّا، وَأُوصِي: أَنَّ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْمَعْرُوفِ بِبُورَانَ عَلَيَّ نَحْوٌ مِنْ خَمْسِينَ دِينَارًا، وَهُوَ مُصَدَّقٌ فِيمَا قَالَ، فَيُقْضَى مَا لَهُ عَلَيَّ مِنْ غَلَّةِ الدَّارِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ، فَإِذَا اسْتَوْفَى أُعْطِيَ وَلَدِي صَالِحٌ وَعَبْدُ اللَّهِ ابْنَا أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَنْبَلٍ كُلُّ ذَكَرٍ وَأُنْثَى عَشَرَةَ دَرَاهِمَ بَعْدَ وَفَاءِ مَا عَلَيَّ لابْنِ مُحَمَّدٍ، شَهِدَ أَبُو يُوسُفَ وَصَالِحٌ وَعَبْدُ اللَّهِ ابْنَا أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَنْبَلٍ، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: ثُمَّ سَأَلَ أَبِي أَنْ يُحَوَّلَ مِنَ الدَّارِ الَّتِي اكْتُرِيَتْ لَهُ، فَاكْتَرَى هُوَ دَارًا وَتَحَوَّلَ إِلَيْهَا، فَسَأَلَ الْمُتَوَكِّلُ عَنْهُ فَقِيلَ إِنَّهُ عَلِيلٌ، فَقَالَ: قَدْ كُنْتُ أُحِبُّ أَنْ يَكُونَ فِي قُرْبِي وَقَدْ أَذِنْتُ لَهُ يَا عُبَيْدَ اللَّهِ، احْمِلْ إِلَيْهِ أَلْفَ دِينَارٍ يُنْفِقُهَا، وَقَالَ لِسَعِيدٍ: تُهَيِّئُ لَهُ حَرَاقَةً يَنْحَدِرُ فِيهَا فَجَاءَهُ عَلِيُّ بْنُ الْجَهْمِ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ، فَأَخْبَرَهُ ثُمَّ جَاءَ عُبَيْدُ اللَّهِ وَمَعَهُ أَلْفُ دِينَارٍ، فَقَالَ: إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ أَذِنَ لَكَ وَقَدْ أَمَرَ لَكَ بِهَذِهِ الأَلْفِ، فَقَالَ: قَدْ أَعْفَانِي أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ مِمَّا أَكْرَهُ فَرَدَّهَا، وَقَالَ: أَنَا رَفِيقٌ عَلَيَّ الْبَرْدُ وَالظُّهْرُ ارْفُقْ بِي، فَكَتَبَ إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ فِي بِرِّهِ وَتَعَاهُدِهِ، فَقَدِمَ عَلَيْنَا فِيمَا بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ فَلَمَّا انْحَدَرَ إِلَى بَغْدَادَ وَمَكَثَ قَلِيلا، قَالَ لِي: يَا صَالِحُ: قُلْتُ: لَبَّيْكَ قَالَ: أُحِبُّ أَنْ تَدَعَ هَذَا الرِّزْقَ فَلا تَأْخُذْهُ وَلا تُوَكِّلْ فِيهِ أَحَدًا، فَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّكُمْ إِنَّمَا تَأْخُذُونَهُ بِسَبَبِي فَسَكَتَ، فَقَالَ: مَا لَكَ؟ فَقُلْتُ: أَكْرَهُ أَنْ أُعْطِيَكَ شَيْئًا بِلِسَانِي وَأُخَالِفَ إِلَى غَيْرِهِ فَأَكُونَ قَدْ كَذَبْتُكَ، وَنَافَقْتُكَ وَلَيْسَ فِي الْقَوْمِ أَكْثَرُ عِيَالا مِنِّي وَلا أَعْذَرُ، وَقَدْ كُنْتُ أَشْكُو إِلَيْكَ فَتَقُولُ أَمْرُكَ مُنْعَقِدٌ بِأَمْرِي وَلَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُحِلَّ عَنِّي هَذِهِ الْعُقْدَةَ، ثُمَّ قُلْتُ لَهُ: وَقَدْ كُنْتَ تَدْعُو لِي فَأَرْجُو أَنْ يَكُونَ اللَّهُ قَدِ اسْتَجَابَ لَكَ، قَالَ: وَلا تَفْعَلْ، قُلْتُ: لا ! قَالَ: قُمْ فَعَلَ اللَّهُ بِكَ وَفَعَلَ، فَأَمَرَ بِسَدِّ الْبَابِ بَيْنِي وَبَيْنَهُ فَتَلَقَّانِي عَبْدُ اللَّهِ فَسَأَلَنِي فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ: مَا أَقُولُ؟ قُلْتُ: ذَاكَ إِلَيْكَ، فَقَالَ لَهُ مِثْلَ مَا قَالَ لِي، فَقَالَ: لا أَفْعَلُ، فَكَانَ مِنْهُ إِلَيْهِ نَحْوَ مَا كَانَ مِنْهُ إِلَيَّ، فَلَقِينَا عَمُّهُ فَقَالَ: لَوْ

أَرَدْتُمْ أَنْ تَقُولُوا لَهُ وَمَا عِلْمُهُ إِذَا أَخَذْتُمْ شَيْئًا؟ فَدَخَلَ عَلَيْهِ فقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، لَسْتُ آخُذُ شَيْئًا مِنْ هَذَا، فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ وَهَجَرَنَا وَسَدَّ الأَبْوَابَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ وَتَحَامَى مَنْزِلَنَا أَنْ يَدْخُلَ مِنْهُ إِلَى مَنْزِلِهِ شَيْءٌ، وَقَدْ كَانَ "

Ebu'l-Fadl Sâlih b. Ahmed b. Hanbel anlatıyor: İshâk b. İbrâhim ile oğlu Muhammed öldükleri zaman Abdullah b. İshâk vali oldu. Mütevekkil, Abdullah b. İshâk'a: "Birilerini Ahmed b. Hanbel'e gönder. Müminlerin emirinin aradığı kişilerden birini yanında sakladığını söyle" şeklinde bir mektup yazdı. Abdullah b. İshâk, Muzaffer adındaki muhafızı ile İbnu'l-Kelbî denilen posta memurunu gönderdi. Muzaffer gelip: "Valimize müminlerin emiri tarafından bir mektup gönderildi. Bu mektupta da aranan kişilerden birinin senin evde olduğunu söyledi" dedi. İbnu'l-Kelbî de aynı şeyleri söyledi. Gece vakti herkes uykudaydı. Muzaffer kapıyı ittirince babam üzerinde peştamalla çıktı ve kapıyı açtı. Evdeki kadınlarla birlikte kapıda oturunca gelen mektup kendisine okundu. Babam: "Böylesi birini tanımıyorum. Ama namaza veya Cuma namazına veya ezana geç kalacak olmadıktan sonra iyi günde kötü günde, istesek de istemesek de, başka bir durumu tercih etsek de onun emrine itaat etmemiz gerekir" karşılığını verdi. Daha önceleri İshâk b. İbrâhim babama: "Evinde kal ve ne Cuma ne de cemaat için dışarıya çıkma! Aksi halde Ebû İshâk zamanında başına gelenlere tekrar maruz kalırsın!" şeklinde haber yollamıştı.

Sonrasında İbnu'l-Kelbî: "Müminlerin emiri aradığı kişinin yanında olmadığına dair sana yemin ettirmemi emretti" deyince, babam: "Yemin ettireceksen ederim" karşılığını verdi. Zira yanında Alevi birini sakladığı iddia ediliyordu. Babam müminlerin emirinin aradığı bu kişinin yanında olmadığına dair Allah adına ve talak üzerine yemin etti. İbnu'l-Kelbî: "Hem senin, hem de oğlunun evini aramak istiyorum" dedi. Zira o sırada ben de oradaydım. Muzaffer, İbnu'l-Kelbî ve yanlarında getirdikleri iki kadın kalkıp eve girdiler. Evi aradıktan sonra iki kadın evdeki kadınları ve çocukları aradılar. Sonrasında benim evime girip arama yaptılar. Evdeki kuyuya mum indirip onun içine bile baktılar. Gönderdikleri kadınlar evdeki kadınları da aradılar. Daha sonra çıkıp gittiler.

Aradan iki gün geçtikten sonra Ali b. el-Cehm'den: "Müminlerin emiri suçlandığın konuda senin masum olduğunu anladı. Bidatçılar başına bir şeylerin gelmesini beklediler, ama seni onların diline düşürmeyen Allah'a hamdolsun. Müminlerin emiri sepetçi olarak tanınan Yâkûb'u bir ödülle sana gönderiyor. Onu karşılamanı da emrediyor. Sakın ola ki bu ödülü almazlık edip geri çevirme!" şeklinde bir mektup geldi. İkinci günü de Yâkûb geldi. Babamın yanına girip: "Ey Ebû Abdillah! Müminlerin emirinin sana selamı var ve: «Masum ve suçsuz olduğun anlaşılmıştır. Seninle birlikte oturmak, seninle sohbet edip bereketinden istifade etmek ve duanı almak isterim. Yolcuğuna yardım olarak da sana on bin dirhem gönderiyorum» diyor" dedi. Dedikten sonra da içinde iki yüz dinar, geri kalanı da dirhem olmak üzere söz konusu meblağ bulunan keseyi çıkardı. Yâkub onları kontrol etikten sonra tekrar keseyi bağladı. Babama verdikten sonra: "Yarın yanına uğrar kararını öğrenirim" dedi. Gitmeden de: "Ey Ebû Abdillah! Seni bidatçilerin diline düşürmeyen Allah'a hamdolsun" dedi ve öyle gitti.

Yeşil bir kap getirip para kesesinin üzerini kapattım. Akşam vakti olunca babam bana: "Ey Sâlih! Bu parayı alıp yanında tut" dedi. Alıp evin tavanında başımın üzerine koydum. Seher vakti olunca babamın: "Ey Sâlih!" diye seslendiğini işittim. Kalkıp yanına geldiğimde: "Ey Sâlih! Gece uyuyamadım!" dedi. "Neden?" diye sorduğumda ağlamaya başladı ve: "Onlardan kurtulmuştum, ama ömrümün sonuna doğru yine karşıma çıktılar. Sabah olunca bu paranın hepsini dağıtmayı düşünüyorum" dedi. Ona: "İstediğini yapabilirsin" karşılığını verdim.

Sabah olunca Hüseyn b. Bezzâr ve diğer hocalar yanına geldi. Babam bana: "Ey Sâlih! Bana teraziyi getir" dedi. Diğerlerine de: "Bana Muhacirlerin ve Ensar'ın çocuklarını yollayın" dedi. Sonra bana: "Filana söyle şu miktarı kendi bölgesinde dağıtsın! Falana söyle, o da kendi bölgesinde şunu dağıtsın" demeye başladı. Bu şekilde kesenin içindeki bütün parayı bitirdi. En sonunda da onu silkeledi. Fakat bizim de maddi durumumuzu ancak Allah biliyordu. Çocuklarımdan biri gelip: "Babacığım! Bana da bir dirhem ver" deyince, babam bana baktı. Çıkarıp çocuğa bir dirhem verdim. Halifenin postacısı da halifeye bir mektup yazdı ve Ahmed'in gönderilen paraları kesesine varana dek aynı gün içinde dağıttığını bildirdi.

Ali b. el-Cehm der ki: Halife'ye: "Ey müminlerin emiri! Gönderdiğin paranın hepsini dağıttı. Ancak insanlar paranın senin tarafından geldiğini ve Ahmed'in bunu kabul ettiğini biliyorlardı. Ahmed de parayı ne yapsın. Bir ekmek kendisine yeter" dediğimde: "Doğru söylüyorsun ey Ali!" karşılığını verdi.

Ebu'l-Fadl şöyle devam eder: Rahmetli babam gece vakti yanında halifenin muhafızlarıyla birlikte yola çıktı. Muhafızların ellerinde lambalar vardı. Şafak sökünce bana: "Ey Sâlih! Yanında dirhem var mı?" diye sordu. "Var!" karşılığını verdiğimde: "Onlara bir dirhem ver" dedi. Bunun üzerine onlara bir dirhem verdim. Sabah olunca Yâkub babamın yanında yol almaya başladı. Bir ara babama: "Ey Ebû Abdillah! Senin adına müminlerin emirine bir mesaj iletmek istiyorum" deyince babam sustu. Yâkub şöyle devam etti: "Abdullah b. İshâk'ın bana bildirdiğine göre Farâfisî ona: «Ahmed'in gönderilen parayı geri vereceğini söylediğine dair şahadet ederim» demiştir." Babam: "Ey Ebû Yûsuf! Allah bana yeter" karşılığını verince, Yâkub öfke içinde bana baktı ve: "Şu halimize şaşıyorum! Halifeye ulaştırmam için bir söz söylemesini istiyorum, ama yapmıyor!" dedi.

Babam Asker'e bu gidişinde yol boyunca namazı kısaltarak (seferî) kıldı ve: "Dört berid yani on altı fersahlık bir uzaklık için namaz kısaltılarak kılınır" dedi. Bir gün ona ikindi namazını kıldırdığımda namaz sonrası bana: "İkindi namazını çok hızlı kıldırdın!" dedi ve kendi kıldırdığı namazda bir rekatta on beş âyet kadar okudu. Asker'de iken de namazları ben kendisine kıldırıyordum.

İki bahçe arasına ulaştığımız zaman Yâkub: "Burada konaklayın" dedi. Oradan Mütevekkil'e birini gönderip gelişmelerden haber verdi. Asker'e girdiğimizde babam başını örtmüş ve önüne eğmişti. Yâkub ona: "Ey Ebû Abdillah! Başını aç" deyince babam başındaki örtüyü kaldırdı. Hizmetçinin biri gelip evine girmek isteyince toplanan kalabalığı gördü. "Bunlar kim?" diye sorunca: "Ahmed b. Hanbel" dediler. Orayı geçmişken geri döndü. Ardından halife tarafından İbn Herseme yanımıza gelip şöyle dedi: "Halife sana selam gönderdi ve: «Seni düşman olan bidatçilerin diline düşürmeyen Allah'a hamdolsun» dedi. İbn Ebî Duâd'ın yaptıklarını biliyoruz. Bundan dolayı Allah için bazı şeyleri konuşman gerekiyor." Bunları dedikten sonra da gitti.

Babam Ebû Îtâh'ın evinde misafir edildi. O sırada Ali b. el-Cehm geldi ve bana: "Müminlerin emiri dağıttığınız paraların yerine on bin (dirhem) gönderdi. Üzülmemesi için de bunu babana söylememeni istiyor" dedi. Onun ardından Muhammed b. Muâviye geldi ve: "Müminlerin emiri seni çok sık zikrediyor ve: «Burada kalıp sohbetler yapar mısın?» diye soruyor" dedi. Babam: "Ben zayıf biriyim" karşılığını verdi. Sonra parmağıyla bazı dişlerini gösterdi ve: "Bazı dişlerim sallanıyor ve bunu oğluma söylemiş değilim" dedi.

Sonra babama: "Birbiriyle toslaşan iki hayvandan biri diğerini yaralayıp düşürmesi, düşen hayvanın da kesilmesi konusunda ne dersin?" diye sorunca, babam: "Şâyet kesilmeden önce göz kırpmışsa veya kuyruğunu oynatmışsa kanı da akması durumunda eti yenilir" dedi.

Daha sonra Yahya b. Hâkân geldi ve babama: "Ey Ebû Abdillah! Müminlerin emiri beni sana gönderdi. Ebû Abdillah'ın yanına gitmeni istiyor" dedi. Sonra bana dönüp: "Halife babana siyah giysi, sarık ve takke kesmemi istedi. Nasıl takkeler kullanıyor?" diye sordu. "Daha önce takke kullandığını hiç görmedim" karşılığını verdim. Babama: "Müminlerin emiri seni güzel bir makama getirmemi ve Ebû Abdillah'ı senin yetiştirmeni istiyor" dedi. Sonra bana dönüp: "Müminlerin emiri size ve akrabalarınıza dört bin dirhem dağıtmamı emretti" dedi.

İkinci gün Yahya bir daha geldi ve: "Ey Ebû Abdillah! Binip yola çıkar mısın?" diye sordu. Babam: "Bu size kalmış" karşılığını verince: "O zaman

Allah'a istihare et" dediler. Babam izarını ve mestlerini giydi. Mestleri de onbeş yıllıktı ve birçok yerinden yamalıydı. Yahya takke giymesi yönünde işaret edince ona: "Takkesi yok ki!" dedim. Yahya: "Ben dururken başı açık bir şekilde halifenin yanına nasıl girer?" dedi. Binmesi için binek istediğimizde Yahya namaza durdu. Bu arada babam toprağın üstüne oturdu ve: **"Sizi topraktan yarattık, (ölümünüzle) sizi oraya döndüreceğiz"**[1] dedi.

Daha sonra tacirlerden birinin katırına binip yola çıktık. Mu'tez'in evine geldiğimizde babam evin sofasında oturtuldu. Yahya gelip babamın elinden tuttu. Onu içeriye alıp perdeyi de indirdi. Biz onları izliyorduk. Mu'tez de evde bir masada oturuyordu. Yahya babamın yanına yaklaştı ve: "Ey Ebû Abdillah! Müminlerin emiri senin yakınlığınla huzur bulmak ve oğlu Ebû Abdillah'ı yetiştirmen için yanına vermek istiyor" dedi.

Evdeki hizmetçilerden biri bana halife Mütevekkil'in perde arkasında oturduğu haberini verdi. Eve girince de annesine: "Anneciğim ev aydınlanmış!" demişti. Sonra hizmetçinin biri bir çarşaf getirdi. Yahya bu çarşafı alıp içinden bir bohça çıkardı. Bohçanın içinde bir gömlek vardı. Yahya bohçayı başına koydu. Gömleği alıp babamın sağ kolundan başlayarak ona giydirdi. Sonra başına bir takke, takkenin üzerine de sarık yerleştirdi. Ardından da bir hırka giydirdi. Eski mesti ayağında kaldı, yenisini getirmediler. Sonrasında babam oradan çıkarıldı. Aralarında da ona hurmalık vermeyi konuşmuşlardı.

Babam kaldığı eve ulaşınca giydirilen giysileri ağlayarak çıkardı ve: "Altmış yıldır onlardan uzaktım. Ömrümün sonuna geldiğimde ise tekrar bulaştım. Bu çocuğun yanında sadece girişimle selamette olmayacağımı düşünürken, yanına girip çıkana kadar ona öğütlerde bulunmam halinde halim ne olacak?" dedi. Sonra bana: "Ey Sâlih! Bu giysileri Bağdat'a gönder. Satılıp parası sadaka olarak dağıtılsın. Ancak hiçbiriniz bunlardan bir şey satın almayın" dedi. Giysileri Yahya et-Tahtakân'a gönderdim. Yahya bunları satıp parasını sadaka olarak dağıttı. Yanımda sadece ona verilen takke kaldı.

---

[1] Tâhâ Sur. 55

Kaldığı evin önceden yetim birilerine ait olduğunu söylediğimizde bana: "Muhammed b. el-Cerrâh'a bir yazı yaz ve beni bu evden başka bir eve taşımasını söyle" dedi. Muhammed'e bu yönde bir mektup yazdığımızda Mütevekkil o evden çıkarılmasını söyledi. Babamın yerleşmesi için birilerine kendi evlerini boşaltmalarını istedi, ancak babam yine o evde oturmak istemedi. Bunun üzerine iki yüz dirheme bir ev satın alındı ve babam bu eve yerleşti. Yeni evimize sofralar, hurmalar tahsis edildi; yeni keten bez ve kumaşlarla döşendi. Babam yeni evin bu döşemesini görünce bunları bırakıp kendisine ait olan bir şiltenin üzerine oturdu.

Bir ara gözlerinden rahatsızlandı, ama iyileşti. Bana: "Sana da tuhaf gelmiyor mu? Gözlerim rahatsızdı, iyileşmesini bekledim, ama çok kısa bir sürede iyileşti" dedi. Bu yeni evde her üç günde bir hurma ve kavutla iftarını yapıyordu. Orada on beş gün kaldı ve bu sürede üç günde bir yemek yedi. On beş gün sonra gün aşırı iftarını yapmaya başladı. İftarı da sadece bir ekmekti. Sofra getirildiği zaman görmemesi için evin sofasına konulur, gelenler orada yerdi. Sıcaklar onu bitkin düşürdüğü zaman suya batırılan bir bez göğsüne konulurdu. Her gün İbn Mâseveyh yanına gelip sağlığını kontrol eder ve: "Ey Ebû Abdillah! Her gün gelip senin ve yanındakilerin sağlığını kontrol ediyorum, ama zayıf olmandan başka bir hastalık göremiyorum" derdi. Yine: "Bazen çoluk çocuğa yağ ile sirke yemelerini söylüyoruz, zira bunlar bedeni yumuşatır" derdi. Babama içme ve başka şeyler için bir su kapı getirildi. Yahya ona bir gömlek ile siyah bir sarık getirdi.

Sonraları Yâkub ve Attâb babamın yanına gelip gitmeye başladılar. Ona: "Müminlerin emiri, İbn Ebî Duâd ve malı hakkında ne düşündüğünü soruyor" diyorlar, ama babam cevap vermiyordu. Yahya ve Yâkub her gün gelip İbn Ebî Duâb'ın durumu hakkında bilgi veriyorlardı. Daha sonrasında İbn Ebî Duâd oradaki mezralarını sattıktan sonra Bağdat'a gitti. Bazen Yahya geldiğinde babam namaz kılıyor olurdu. Yahya evin sofasında oturup namazın bitmesini beklerdi. Bazen Yahya ile Ali b. el-Cehm birlikte gelirlerdi. Ali takkesini ve kılıcını çıkarıp bu şekilde babamın yanına girerdi.

Bir ara Mütevekkil bize yeni bir ev satın alınmasını istedi. Babam: "Ey Sâlih!" diye seslenince: "Buyur!" karşılığını verdim. "Şâyet yeni evin satın alınmasını onaylarsan aramızdaki ilişki biter! Bu bölgeyi benim yurdum ve meskenim mi yapmak istiyorsunuz?" dedi. Bu şekilde babam yeni bir evin satın alınmasını reddedip durdu. Sonunda alınacak ev sahibinde kaldı. Halifeden: "Yemeklerinizi almak yerine her ay size üç bin dirhem vereyim" şeklinde bir teklif gelince ben: "Olur" dedim.

Ardından Mütevekkil'in elçileri gelip gitmeye halifenin durumu hakkında bilgiler vermeye başladılar. Babama: "Ey Ebû Abdillah! Halifenin seni mutlaka görmesi gerek!" diyorlar, ancak babam susup bir karşılık vermiyordu. Çıktıklarında ise bana: "Senin de tuhafına gitmiyor mu? Halifenin mutlaka beni görmesi gerekiyormuş! Beni görüp görmemesinden onlara ne!" derdi. Evin iki gözlü küçük bir odası vardı. Babam: "Beni bu odaya koyun ve siz de bir yere gitmeyin" dedi.

Onu odaya koyduğumuzda Yâkub geldi ve: "Ey Ebû Abdillah! Müminlerin emiri seni özlemiş. Yanına gideceğin günü belirlemeni ve onu bundan haberdar etmeni istiyor" dedi. Babam: "Günü siz belirleyin" karşılığını verince, Yâkub: "O zaman Çarbamba günü olsun, zira bu günde yalnız olur" dedi. Yâkub çıktıktan sonra ikinci gün yine geldi ve: "Ey Ebû Abdillah! Müjde! Müminlerin emiri sana selam söyledi. Siyah giysiler giyme, yanıma veya başka görevlilerin yanma gitme zorunluluğunu senden kaldırdı. İstiyorsan pamuk, istersen yünden giysiler giyebilirsin" dedi. Babam bundan dolayı Allah'a hamd etmeye başladı. Yâkub yine: "Benim çok sevip beğendiğim bir oğlum var. Ona hadis öğretmeni istiyorum" dedi. Ancak babam susup bir cevap vermedi. Yâkub çıkınca babam bana: "Sence içinde bulunduğum durumu görmüyor mu?" dedi.

Babam cumadan cumaya Kur'ân'ı hatmederdi. Hatmi bitirince dua eder, biz de dualarını amin derdik. Cuma günü sabah vakti beni ve kardeşim Abdullah'ı çağırdı. Hatmini bitirince dua etmeye başladı. Biz de dualarına amin diyerek eşlik ettik. Duasını bitirince birkaç defa: "Allah'a istiharede bulunuyorum!" demeye başladı. Ona: "Ne yapmak istiyorsun?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Allah'a söz veriyorum ki kişi verdiği sözlerden sorumlu tutulacaktır. Zira Allah: **"Ey iman edenler! Akitlerinizi yerine getirin"**[1] buyurur. Ölene kadar tam olarak hiçbir hadisi rivâyet etmeyeceğim! Bu konuda hiçbirinize ayrıcalık tanımayacağım."

Yanından çıkınca Ali b. el-Cehm geldi. Olanları ona anlattığımızda: "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn" karşılığını verdi. Babamın bu sözü halife Mütevekkil'e de iletildi. Babam: "Burada hadis dersleri yapmamı ve bu şekilde bu bölgenin sakini olmamı istiyorlar. Bu bölgede ikamet eden âlimler de kendilerine verilen ihsanlar ve emirler doğrultusunda ikamet edip dersler yapmışlardır" dedi. Babamın bu sözleri halifeye iletiliyor o da babama aracılar gönderiyordu.

Yine: "Vallahi bu olanlardan dolayı ölmeyi temenni ediyorum. Böylesi bir duruma düşmektense ölmeyi tercih ederim. Zira biri dünyaya yönelik, diğeri de dine yönelik bir fitnedir" dedi. Sonra ellerinin parmaklarını birbirine geçirip: "Şâyet canıma yönelik tasarruf hakkı bende olsaydı onu çıkarırdım" dedi. Ardından parmaklarını ayırdı. Mütevekkil de arada bir birilerini gönderiyor onun durumundan haberdar oluyordu. Bu süre zarfında da bizlere para verilmesini emreder: "Bu parayı babalarına haber vermeden onlara verin. Zira duyarsa üzülür. Onlardan ne istiyor? Onlar dünyalık istiyorlarsa kim engel olabilir?" derdi. Mütevekkil'e: "Senin gönderdiğin yemeklerden yemiyor, eve koyduğun döşemelere oturmuyor ve senin içtiğini kendilerine haram ediyor. «Mu'tasım karşımda dikilse dahi bunları kabul etmem» diyor" dediler.

Daha sonra kardeşim Abdullah'ı babamın yanında bıraktım ve ben Bağdat'a gittim. Ama çok geçmeden Abdullah yanında bulunan giysilerimle çıkıp geldi. Ona: "Neden geldin?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Babam bana: «Gidip Sâlih'e bir daha buraya gelmemesini söyle. Sizler henüz gençsiniz. Vallahi şimdiki aklım olsaydı en baştan sizleri benimle birlikte buraya getirmezdim. Zira siz olmasanız burada bu sofralar kim için konulacaktı? Ev kim için döşenecekti? Bu hizmetler kim için yapılacaktı?» dedi."

---

[1] Mâide Sur. 1

Babama bir mektup yazıp kardeşim Abdullah'ın bana dediklerini bildirdiğimde bizzat kendi eliyle bana şu cevabı yolladı: "Bismillâhirrahmânirrahîm. Allah akıbetini güzel kılsın ve her türlü kötülüğü senden uzaklaştırsın. Belki zamanla ben buradan göçer, unutulurum. Ama siz burada olduğunuz sürece adım da dillerde kalacak. Oysa bazıları yanına gelip bizim haberlerimizi sana aktardıklarında hayırdan başka bir şey söylemezlerdi. Oğlum! Ben burada kalsam dahi ne sen, ne de kardeşin buraya gelmeyin! Sizden istediğim budur. Hayırdan başka bir şeyi de yapma. Mektubu bunun için yazdım, kardeşin Abdullah'la da bundan dolayı buraya gelmemen için haber yolladım. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerine olsun."

Daha sonra yine onun el yazısıyla bana şöyle bir mektup yolladı: "Bismillâhirrahmânirrahîm. Allah akıbetini güzel kılsın ve her türlü kötülüğü rahmetiyle senden uzaklaştırsın. Bu mektubu sana Allah'ın nimetleri içinde yazıyorum. Allah bu nimeti tamamına erdirsin ve şükrü için bana yardımcı olsun. Muamma olan bir konuyu şimdi daha iyi anlıyorum. Dışardan gelip de burayı mesken eden âlimler kendilerine verilenleri ve yapılan hizmetleri kabul edip yerleşmişlerdir. Bundan dolayı şimdi bu konumdalar. İstenileni anlatıyor ve halifenin yanına girip çıkıyorlar. Onları buraya bağlayan da budur. Allah'tan bizi onların kötülüklerinden korumasını ve bu duruma düşmekten kurtarmasını diliyorum. Şâyet çoluk çocuğunuzla birlikte sizler de buraya gelseydiniz içinde bulunduğum duruma üzülecektiniz. Sana yazdıklarıma bakıp durumuma üzülme. Evlerinizde kalın. Belki Allah beni böylesi bir durumdan kurtarır., Allah'ın selamı ve rahmeti üzerinize olsun."

Daha sonra yine kendi el yazısıyla buna benzer bir mektup daha yolladı. Biz Asker'den ayrıldıktan sonra biz ordayken getirilen yiyecekler kesilmiş, evdeki eşyalar ve yaygılar kaldırılmıştı.

Babamın vasiyeti şöyleydi: "Bismillâhirrahmânirrahîm. Bu, Ahmed b. Hanbel'in vasiyetidir. Allah'tan başka ilah olmadığına, tek ve ortaksız olduğuna, Muhammed'in (sallallahu aleyhi vesellem) O'nun kulu ve Resûlü olduğuna şahadet ederim. Allah onu, müşrikler hoşlanmasalar bile dinini, bütün dinlere üstün kılmak için hidâyetle ve hak dinle göndermiştir. Akraba ve yakınlarımdan sözümün geçtiği herkese diğer âbidler gibi Allah'a ibadet etmelerini, diğer hamdedenler gibi Allah'a hamd etmelerini, müslümanların cemaatine kalpten bağlı olmalarını vasiyet ediyorum. Rab olarak Allah'a, din olarak İslam'a, peygamber olarak Muhammed'e (sallallahu aleyhi vesellem) razı oldum. Bûrân olarak bilinen Abdullah b. Muhammed'e elli dinara yakın borcum var. Bu yönde onun diyecekleri doğrudur. Evin parasından bu alacağı ona verilsin. İbn Muhammed'e olan borcum ödendikten sonra evin parasından bir şey artarsa oğullarım Sâlih ile Abdullah'ın çocuklarından kadın veya erkek her bir çocuğa onar dirhem verilmesini vasiyet ediyorum. Bu vasiyete Ebû Yûsuf ile Ahmed b. Muhammed b. Hanbel'in iki oğlu Sâlih ve Abdullah şahittir."

Daha sonra babam kendisi için kiralanan evden başka bir eve taşınmayı talep etti ve oradan çıkıp kendi kiraladığı eve geçti. Mütevekkil onu sorunca hasta olduğunu söylediler. Mütevekkil: "Ben sadece onun yakınlarımda bulunmasını istemiştim. Ama buradan ayrılmasına izin veriyorum. Ey Ubeydullah! Ona bin dinar götür de infak etsin" dedi. Sonra Saîd'e: "Gidebilmesi için ona bir gemi hazırla" dedi.

Gece yarısı Ali b. el-Cehm babamın yanına geldi bunları haber verdi. Sonra Ubeydullah bin dinarla geldi ve: "Müminlerin emiri gitmene izin verdi. Bu bin dinarın da sana verilmesini istedi" dedi. Babam: "Müminlerin emiri sevmediğim bir şeyden beni kurtardı" karşılığını verdi ve bin dinarı almayı reddetti. Sonra: "Ben soğuğa alışığım, binek sırtı da benim için daha rahat olur" dedi. Muhammed b. Abdillah'a da yaptığı iyiliklere ve ziyaretlerine yönelik teşekkür babında bir mektup yazdı.

Yanımıza öğle ile ikindi arası ulaştı. Bağdat'ta az bir süre geçirdikten sonra bir gün bana: "Ey Sâlih!" diye seslendi. "Buyur!" karşılığını verdiğimde: "Şu paralardan uzak durmanı ve ondan almamanı istiyorum. Zira bunun size benden dolayı geldiğini biliyorum" dedi ve sustu. Sonra bana: "Neyin var?" diye sorunca: "Şimdi sana bir şey söyleyip de daha sonra farklı bir şeyi yapmak istemiyorum. Zira bu şekilde sana yalan söylemiş, münafıkça davranmış olacağım. Müslümanlar arasında benden daha fazla çoluk çocuğu ve bu paraya ihtiyacı olan kimse yok. Daha önce bu konuda ne zaman sana yakındıysam ikimizin de durumunun aynı olduğunu söyler, Allah'ın beni bu sıkıntılı durumdan kurtarmasını dilerdin" karşılığını verdim.

Sonra: "Bu yönde benim için dua edip dururdun. Belki de Allah dualarını bu şekilde kabul etmiştir" dedim. Babam: "Bu paralara dokunma!" diye ısrar edince: "Yapamam!" karşılığını verdim. Bunun üzerine: "Yanımdan kalk! Allah seni bildiği gibi yapsın!" dedi. Evde, kendi evinden benim evime açılan kapının da kapatılmasını istedi. Abdullah'la karşılaştığımda ne olduğunu sordu. Olanları ona anlattım. Bana: "Peki ben bu konuda ne diyeyim?" diye sorunca: "İstediğini söyle" dedim. Kardeşim Abdullah da bu konuda babama benim söylediklerimin aynısını dedi ve dediği şeyi yapamayacağını söyledi. Babam, bu konuda bana takındığı tavrı Abdullah'a da koydu.

Amcası bizimle karşılaşınca: "İsterseniz dediğini kabul edin. Sonra siz o paradan alsanız da nereden haberi olacak?" dedi ve babamın yanına girdi. Ona: "Ey Ebû Abdillah! Ben o paradan bir şey almayacağım!" dedi. Babam: "Allah'a hamdolsun!" karşılığını verdi. Bu olaydan sonra babam bizden uzak durdu. Aramızda olan kapıları kapattı ve evlerimizden onun evine bir şey girmesine izin vermeyeceğini söyledi. Dediği gibi de oldu.

(١٤١٢٥)- [٢١٤/٩] حَدَّثَنِي أَبِي، حدَّثَنَا حُسَيْنٌ الأَشْقَرُ، حدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، قَالَ: اسْتُعْمِلَ يَحْيَى بْنُ أَبِي وَائِلٍ عَلَى قَضَاءِ الْكُنَاسَةِ، قَالَ أَبُو وَائِلٍ لِجَارِيَتِهِ: يَا بَرَكَةُ لا تُطْعِمِينِي شَيْئًا إلا مَا يَجِيءُ بِهِ يَحْيَى مِنَ الْكُنَاسَةِ، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: " فَلَمَّا مَضَى نَحْوُ مِنْ شَهْرَيْنِ كَتَبَ لَنَا بِشَيْءٍ فَجِيءَ بِهِ إِلَيْنَا فَأَوَّلُ مَنْ جَاءَ عَمُّهُ فَأَخَذَ، فَأُخْبِرَ فَجَاءَ إِلَى الْبَابِ الَّذِي كَانَ سَدَّهُ بَيْنِي وَبَيْنَهُ، وَقَدْ كَانَ فَتحَ الصِّبْيَانُ كُوَّةً، فَقَالَ: ادْعُوا لِي صَالِحًا، فَجَاءَ الرَّسُولُ، وَقُلْتُ لَهُ: قُلْ لَهُ لَسْتُ أَجِيءُ، فَوَجَّهَ إِلَيَّ لِمَ لا تَجِيءُ؟ فَقُلْتُ: قُلْ لَهُ هَذَا الرِّزْقُ يَرْتَزِقُهُ جَمَاعَةٌ كَثِيرَةٌ وَإِنَّمَا أَنَا وَاحِدٌ مِنْهُمْ، وَلَيْسَ فِيهِمْ أَعْذَرُ مِنِّي، وَإِذَا كَانَ تَوْبِيخٌ خُصِصْتُ بِهِ أَنَا، فَلَمَّا نَادَى عَمُّهُ بِالأَذَانِ خَرَجَ، فَلَمَّا خَرَجَ قِيلَ لِي: إِنَّهُ قَدْ خَرَجَ إِلَى الْمَسْجِدِ، فَجِئْتُ حَتَّى صِرْتُ فِي مَوْضِعٍ أَسْمَعُ فِيهِ كَلامَهُ، فَلَمَّا فَرَغَ مِنَ الصَّلاةِ الْتَفَتَ إِلَى عَمِّهِ، ثُمَّ قَالَ لَهُ: نَافَقْتَنِي وَكَذَبْتَنِي وَكَانَ غَيْرُكَ أَعْذَرُ مِنْكَ، زَعَمْتَ أَنَّكَ لا تَأْخُذُ مِنْ هَذَا شَيْئًا ثُمَّ أَخَذْتَهُ، وَأَنْتَ تَسْتَغِلُّ مِائَتَيْ دِرْهَمٍ، وَعَمَدْتَ إِلَى طَرِيقِ الْمُسْلِمِينَ تَسْتَغِلُّهُ، إِنَّمَا أُشْفِقُ عَلَيْكَ أَنْ تُطَوَّقَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِسَبْعِ أَرَضِينَ، أَخَذْتَ هَذَا الشَّيْءَ بِغَيْرِ حَقِّهِ، فَقَالَ: قَدْ تَصَدَّقْتُ، قَالَ: تَصَدَّقْتَ بِنِصْفِ دِرْهَمٍ، ثُمَّ هَجَرَهُ وَتَرَكَ الصَّلاةَ فِي الْمَسْجِدِ، وَخَرَجَ إِلَى مَسْجِدٍ خَارِجٍ يُصَلِّي فِيهِ "

Ebû Bekr b. Ayyâş der ki: Yahya b. Ebî Vâil, Kunâse kadılığına tayin edildi. Babası Ebû Vâil cariyesine: “Ey Bereke! Yahya’nın Kunâse’den getirdikleri dışında bana bir şey yedirme” dedi.

Ebu’l-Fadl der ki: Aradan iki ay geçtikten sonra Yahya bize biraz para verilmesi yönünde bir mektup yazdı ve bu meblağ bize getirildi. İlk olarak babamın amcası gelip o paradan aldı. Babam bundan haberdar olunca aramızda olan ve kapatılmasını söylediği kapıya geldi. Çocuklar da arada ufak bir delik açmışlardı. Babam: “Bana Sâlih’i çağırın, zira elçi gelmiş” dedi. Ben: “Gelmeyeceğim” karşılığım verdim. Birini gönderip: “Neden gelmiyorsun?” diye sordurunca: “Bu para birçok kişiye gönderilmiş ki ben de onlardan biriyim. Ama almamak için en büyük mazereti olan kişi de benim, deyin” dedim. Ama bunun bana özel bir serzeniş olduğunu da anladım.

Babamın amcası namaz için ezan okuyunca babam namaza çıktı. Bana: “Baban namaz için mescide çıktı” denilince sesini duyabileceğim bir yere kadar geldim. Babam namazını bitirince amcasına döndü ve: “Bana münafıkça davranıp yalan söyledin! Oysa başkasının bu yönde daha geçerli bir mazereti vardı. Sen gelen paralardan almayacağını söylemene rağmen aldın. Sen bu paradan iki yüz dirhem çalmış oldun! Aynı hırsızlığı devam ettirmek için müslümanların yoluna da çıktın. Kıyamet gününde yerin yedi kat dibine kadar ateşlerin içinde kalmandan endişe ediyorum. Zira hakkın olmayan bir malı aldın” dedi. Amcası: “Ama sadaka da verdim” deyince, babam: “Yarım dirhem sadaka verdin!” diye çıkıştı. Sonrasında ondan da uzaklaştı ve o meccidde namaz kılmayı bıraktı. Namaz için daha uzakta olan bir mescide gitmeye başladı.

(١٤١٢٦)- [٢١٤/٩] قَالَ صَالِحٌ وَحَدَّثَنِي أَبِي، حدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ شَيْخَنَا يُحَدِّثُ، قَالَ: " اسْتَعْمَلَ بَعْضُ أُمَرَاءِ الْبَصْرَةِ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ وَاسِعٍ عَلَى الشُّرْطَةِ، فَأَتَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ وَاسِعٍ فَقِيلَ لِلأَمِيرِ مُحَمَّدٌ بِالْبَابِ، فَقَالَ لِلْقَوْمِ: ظُنُّوا بِهِ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: جَاءَ يَشْكُرُ لِلأَمِيرِ اسْتَعْمَلَ ابْنَهُ، فَقَالَ: لا وَلَكِنَّهُ جَاءَ يَطْلُبُ لابْنِهِ الإِعْفَاءَ، أَوْ قَالَ الْعَافِيَةَ، قَالَ: فَأَذِنَ لَهُ فَلَمَّا دَخَلَ، قَالَ: أَيُّهَا الأَمِيرُ بَلَغَنِي أَنَّكَ اسْتَعْمَلْتَ ابْنِي وَإِنِّي أُحِبُّ أَنْ تَسْتُرَنَا يَسْتُرُكَ اللَّهُ، قَالَ: قَدْ أَعْفَيْنَاهُ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ صَالِحٌ: ثُمَّ كَتَبَ لَنَا بِشَيْءٍ فَبَلَغَهُ فَجَاءَ إِلَى الْكُوَّةِ الَّتِي فِي الْبَابِ، فَقَالَ: يَا صَالِحُ، انْظُرْ مَا كَانَ لِلْحَسَنِ عَلَيَّ فَاذْهَبْ بِهِ إِلَى بُورَانَ حَتَّى يَتَصَدَّقَ بِهِ فِي الْمَوْضِعِ الَّذِي أَخَذَ مِنْهُ، فَقُلْتُ: وَمَا عِلْمُ بُورَانَ مِنْ أَيِّ مَوْضِعٍ أَخَذَ هَذَا؟ فَقَالَ: افْعَلْ مَا أَقُولُ لَكَ، فَوَجَّهْتُ بِمَا كَانَ أَصَابَهُمَا إِلَى بُورَانَ وَكَانَ إِذَا بَلَغَهُ أَنَّا قَبَضْنَا شَيْئًا طَوَى تِلْكَ اللَّيْلَةِ فَلَمْ يُفْطِرْ، ثُمَّ مَكَثَ أَشْهُرًا لا أَدْخُلُ إِلَيْهِ، ثُمَّ فَتَحَ الصِّبْيَانُ الْبَابَ وَدَخَلُوا غَيْرَ أَنَّهُ لا يَدْخُلُ إِلَيْهِ مِنْ مَنْزِلِي شَيْءٌ، ثُمَّ وَجَّهْتُ إِلَيْهِ: يَا أَبَتِ، قَدْ طَالَ هَذَا الأَمْرُ وَقَدِ اشْتَقْتُ إِلَيْكَ، فَسَكَتَ، فَدَخَلْتُ إِلَيْهِ فَأَكْبَبْتُ عَلَيْهِ، وَقُلْتُ لَهُ: يَا أَبَتِ، تُدْخِلُ عَلَى نَفْسِكَ هَذَا الْغَمَّ؟ فَقَالَ، يَا بُنَيَّ، يَأْتِينِي مَا لا أَمْلِكُهُ، ثُمَّ مَكَثْنَا مُدَّةً لَمْ نَأْخُذْ شَيْئًا، ثُمَّ كُتِبَ لَنَا بِشَيْءٍ فَقَبَضْنَا فَلَمَّا بَلَغَهُ هَجَرَنَا أَشْهُرًا فَكَلَّمَهُ بُورَانَ وَوَجَّهَ إِلَى بُورَانَ فَدَخَلْتُ، فَقَالَ لَهُ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ صَالِحٌ، يُرْضِيكَ اللَّهُ، فَقَالَ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ، وَاللَّهِ لَقَدْ كَانَ أَعَزَّ الْخَلْقِ عَلَيَّ وَأَيُّ شَيْءٍ أَرَدْتُ لَهُ مَا أَرَدْتُ لَهُ إِلا مَا

أَرَدْتُ لِنَفْسِي، فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَبَتِ وَمَنْ رَأَيْتَ أَوْ مَنْ لَقِيتَ قَوِيَ عَلَى مَا قَوِيتَ أَنْتَ عَلَيْهِ؟ قَالَ: وَتَحْتَجُّ عَلَيَّ؟ قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: ثُمَّ كَتَبَ أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ إِلَى يَحْيَى بْنِ خَاقَانَ يَسْأَلُهُ وَيَعْزِمُ عَلَيْهِ أَنْ لا يُعِينُنَا عَلَى شَيْءٍ مِنْ أَرْزَاقِنَا وَلا يَتَكَلَّمُ فِيهِ، فَبَلَغَنِي فَوَجَّهْتُ إِلَى الْقَيِّمِ لَنَا وَهُوَ ابْنُ غَالِبِ بْنِ بِنْتِ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمْرٍو، وَقَدْ كُنْتُ قُلْتُ لَهُ: يَا أَبَتِ، إِنَّهُ يَكْبُرُ عَلَيْكَ وَقَدْ عَزَمْتُ إِذَا حَدَثَ أَمْرٌ أَخْبَرْتُكَ بِهِ، فَلَمَّا وَصَلَ رَسُولُهُ بِالْكِتَابِ إِلَى يَحْيَى أَخَذَهُ مِنْ صَاحِبِ الْخَبَرِ، قَالَ: فَأَخَذْتُ نُسْخَتَهُ وَوَصَلْتُ إِلَى الْمُتَوَكِّلِ، فَقَالَ لِعَبْدِ اللَّهِ: كَمْ مِنْ شَهْرٍ لِوَلَدِ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، فَقَالَ: عَشَرَةُ أَشْهُرٍ، قَالَ: تَحْمِلُ السَّاعَةَ إِلَيْهِمْ أَرْبَعُونَ أَلْفَ دِرْهَمٍ مِنْ بَيْتِ الْمَالِ صِحَاحًا وَلا يَعْلَمُ بِهَا، فَقَالَ يَحْيَى لِلْقَيِّمِ: أَنَا أَكْتُبُ إِلَى صَالِحٍ وَأُعْلِمُهُ، فَوَرَدَ عَلَيَّ كِتَابُهُ فَوَجَّهْتُ إِلَى أَبِي أُعْلِمُهُ، فَقَالَ الَّذِي أَخْبَرَهُ: إِنَّهُ سَكَتَ قَلِيلا وَضَرَبَ بِذَقَنِهِ سَاعَةً ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ، فَقَالَ: مَا حِيلَتِي إِذَا أَرَدْتُ أَمْرًا، وَأَرَادَ اللَّهُ أَمْرًا، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: وَجَاءَ رَسُولُ الْمُتَوَكِّلِ إِلَى أَبِي، يَقُولُ: لَوْ سَلِمَ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ سَلِمْتَ، رَفَعَ رَجُلٌ إِلَيَّ وَقْتَ كَذَا أَنَّ عَلَوِيًّا قَدِمَ مِنْ خُرَاسَانَ وَأَنَّكَ وَجَّهْتَ إِلَيْهِ بِمَنْ يَلْقَاهُ وَقَدْ حَبَسْتُ الرَّجُلَ وَأَرَدْتُ ضَرْبَهُ وَكَرِهْتُ أَنْ تَغْتَمَّ فَمُرْ فِيهِ، فَقَالَ: هَذَا بَاطِلٌ تُخَلِّي سَبِيلَهُ، قَالَ: وَكَانَ رَسُولُ الْمُتَوَكِّلِ يَأْتِي أَبِي يُبْلِغُهُ السَّلامَ، وَيَسْأَلُهُ عَنْ حَالِهِ فَنُسَرُّ نَحْنُ بِذَلِكَ فَتَأْخُذُهُ نَفْضَةٌ حَتَّى نُدَثِّرَهُ، وَيَقُولُ: وَاللَّهِ لَوْ أَنَّ نَفْسِي فِي يَدِي لأَرْسَلْتُهَا وَيَضُمُّ أَصَابِعَهُ وَيَفْتَحُهَا "

Abdullah b. Muhammed, hocasından bildirir: Basra valilerinden biri Abdullah b. Muhammed b. Vâsi'yi polis şefi yaptı. Ancak babası Muhammed b. Vâsi' bu valinin yanına geldi. Görevliler valiye: "Muhammed kapıda" dediklerinde vali oradakilere: "Sizce ne için gelmiştir?" diye sordu. Bazıları: "Oğlunu polis şefi yaptığın için sana teşekkür etmeye gelmiştir" derken, görevli: "Hayır! Oğlunun bu görevden alınmasını istemek için geldi" dedi. Vali: "Girmesine izin ver" deyince Muhammed içeriye girdi ve: "Ey valimiz! Haber aldığıma göre oğluma görev vermişsin. Allah günahlarını örtsün, ama sen de kusurlarımızı açığa vurma!" dedi. Vali: "Ey Ebû Abdillah! Biz de senin oğlunu bu görevden alıyoruz" karşılığını verdi."

Ebu'l-Fadl Sâlih der ki: Daha sonra vali bize meblağın verilmesi yönünde bir mektup yazdı. Babam bundan haberdar olunca aramızdaki kapıya geldi ve: "Ey Sâlih! Hasan'ın bizden ne kadar alacağı var bak ve Bûrân'a götür de aldığı yere onu sadaka olarak versin" dedi. Ona: "Bûrân bunu kimlerden aldığını nereden bilsin?" diye sorduğumda: "Sen dediğimi yap!" dedi.

Babamın söylediği meblağı alıp Bûrân'a gittim. Babam da elimize para geçtiğini öğrendiği zaman o akşam iftarını yapmaz diğer güne bırakırdı. Daha sonra aylar geçti (aramızdaki kapıyı kapattırdığı için) yanına girmedim. Çocuklar kapıyı açıp yanına girdiler. Ancak benim evimden onun evine bir şeyin girmesine müsaade etmedi. Sonra birini ona gönderdim ve: "Babacığım! Aramızdaki dargınlık uzadı ve seni çok özledim" dedim. Babam susup cevap vermeyince yanına girdim. Üzerine kapandım ve: "Babacığım! Neden kendini böyle üzüyorsun?" dedim. Babam: "Evladım! Çünkü yanıma benim olmayan şeyler geliyor" karşılığını verdi.

Daha sonra uzun bir zaman geçti ve bu zaman zarfında kimse bize bir şey göndermedi. Sonrasında bize bir miktar para verilmesi yönünde bir ferman yazılınca parayı teslim aldık. Babam bundan haberdar olunca birkaç ay bizden uzak durdu. Bûrân bu konuda onunla konuştu. Yanındayken de ben girdim. Bûrân: "Ey Ebû Abdillah! Sâlih burada! Allah seni razı etsin" deyince, babam: "Ey Ebû Muhammed! Vallahi insanlar içinde en çok değer verdiğim kişiydi. Ondan ne istedim ki? Kendim için istediğim şeyi onun için istedim" karşılığını verdi. Babacığım: "Senin yaptığını kim yapabilir ki?" dediğimde: "Bir de benimle tartışıyor musun?" diye çıkıştı.

Daha sonra babam Yahya b. Hâkân'a bir mektup yazdı ve kati bir surette para olarak bize bir şey göndermemesi ve bu konuyu da kimseye söylememesi yönünde bir mektup yazdı. Bundan haberdar olduğumda bölge amirimiz İbn Ğâlib b. binti Muâviye b. Amr'a konu hakkında bilgi gönderdim. Daha önce de babama: "Babacığım! Sen yaşlı birisin, bir şey olduğu zaman ben sana gelip haber veririm" demiştim. İbn Ğâlib'in elçisi Yahya'ya ulaşınca mektubu aldı. Bir nüshasıyla Mütevekkil'e gitti.

Mütevekkil, Ubeydullah'a: "Ahmed b. Hanbel'in çocuklarına kaç aydır para gönderilmiyor?" diye sorunca, Ubeydullah: "On aydır gönderilmiyor" karşılığını verdi. Mütevekkil: "Hemen beytülmalden sağlam olanlardan kırk bin dirhem alıp gönder, ama Ahmed'in haberi olmasın" dedi. Yahya da bölge amirine: "Ben Sâlih'e bir mektup yazıp durumdan haberdar ederim" dedi.

Yahya'nın mektubu bana ulaşınca birini babama gönderip durumu bildirdim. Bunu ona ulaştıran kişinin dediğine göre babam az bir susmuş ve başını önünde tuttuktan sonra başını kaldırıp: "Ben bir şey isteyip Allah başka bir şey murad ettiyse ben ne yapayım?" demiş.

Daha sonra Mütevekkil'in elçisi babama geldi ve: "İnsanlardan biri selamette olacaksa bu kişi sen olurdun. Filan zamanda bir adamın bana bildirdiğine göre Horasan'dan gelen bir Alevi'yi karşılamak için birilerini göndermişsin. Ben adamı hapsettim ve dövmek istiyorum. Üzülmeni de istemiyorum. Bu konuda ne diyorsun?" dedi. Babam: "Öyle bir şey yok! Adamı serbest bırak!" karşılığını verdi. Mütevekkil'in bu elçisi arada babama gelir, halifenin selamını iletir ve halini sorardı. Biz de buna sevinirken babamı ateş basıp hasta düşer, üzerini örterdik. Babam: "Vallahi canım konusunda tasarruf hakkı elimde olsaydı onu çıkarırdım" der ve parmaklarını açıp kapatırdı.

(١٤١٢٧)- [٢١٦/٩] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ، حدَّثَنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ أَبُو الْحُسَيْنِ، قَالُوا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حدَّثَنا صَالِحُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، قَالَ: كَتَبَ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ يَحْيَى إِلَى أَبِي يُخْبِرُهُ أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، أَمَرَنِي أَنْ أَكْتُبَ إِلَيْكَ كِتَابًا أَسْأَلُكَ مِنْ أَمْرِ الْقُرْآنِ، لا مَسْأَلَةَ امْتِحَانٍ، وَلَكِنْ مَعْرِفَةٍ وَبَصِيرَةٍ، فَأَمْلَى عَلَيَّ أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ إِلَى عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ يَحْيَى، وَحْدِي مَا مَعَنَا أَحَدٌ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، أَحْسَنَ اللَّهُ عَاقِبَتَكَ أَبَا الْحَسَنِ فِي الأُمُورِ كُلِّهَا وَدَفَعَ عَنْكَ مَكَارِهَ الدُّنْيَا بِرَحْمَتِهِ، قَدْ كَتَبْتَ إِلَيَّ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْكَ بِالَّذِي سَأَلَ عَنْهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ بِأَمْرِ الْقُرْآنِ بِمَا حَضَرَنِي، وَإِنِّي أَسْأَلُ اللَّهَ أَنْ يُدِيمَ تَوْفِيقَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، قَدْ كَانَ النَّاسُ فِي خَوْضٍ مِنَ الْبَاطِلِ وَاخْتِلافٍ شَدِيدٍ يَغْتَمِسُونَ فِيهِ حَتَّى أَفْضَتِ الْخِلافَةُ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ فَنَفَى اللَّهُ بِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ كُلَّ بِدْعَةٍ وَانْجَلَى عَنِ النَّاسِ مَا كَانُوا فِيهِ مِنَ الذُّلِّ وَضِيقِ الْمَجَالِسِ، فَصَرَفَ اللَّهُ ذَلِكَ كُلَّهُ، وَذَهَبَ بِهِ بِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَوَقَعَ ذَلِكَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

مَوْقِعًا عَظِيمًا، وَدَعَوُا اللَّهَ لأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، وَأَسْأَلُ اللَّهَ أَنْ يَسْتَجِيبَ فِي أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ صَالِحَ الدُّعَاءِ، وَأَنْ يُتِمَّ ذَلِكَ لأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، وَأَنْ يَزِيدَ فِي بَيْتِهِ وَيُعِينُهُ عَلَى مَا هُوَ عَلَيْهِ، فَقَدْ ذُكِرَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّهُ قَالَ: " لا تَضْرِبُوا كِتَابَ اللَّهِ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ، فَإِنَّ ذَلِكَ يُوقِعُ الشَّكَّ فِي قُلُوبِكُمْ " وَذُكِرَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، أَنَّ فُقَرَاءَ كَانُوا جُلُوسًا بِبَابِ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ بَعْضُهُمْ: أَلَمْ يَقُلِ اللَّهُ كَذَا؟ وَقَالَ بَعْضُهُمْ: أَلَمْ يَقُلِ اللَّهُ كَذَا؟ قَالَ فَسَمِعَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَخَرَجَ كَأَنَّمَا فُقِئَ فِي وَجْهِهِ حَبُّ الرُّمَّانِ، فَقَالَ: " أَبِهَذَا أُمِرْتُمْ أَنْ تَضْرِبُوا كِتَابَ اللَّهِ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ، إِنَّمَا ضَلَّتِ الأُمَمُ قَبْلَكُمْ فِي مِثْلِ هَذَا، إِنَّكُمْ لَسْتُمْ مِمَّا هُنَا فِي شَيْءٍ، انْظُرُوا الَّذِي أُمِرْتُمْ بِهِ فَاعْمَلُوا بِهِ، وَانْظُرُوا الَّذِي نُهِيتُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا عَنْهُ " وَرُوِي عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: " مِرَاءٌ فِي الْقُرْآنِ كُفْرٌ " وَرُوِي عَنْ أَبِي جَهْمٍ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: " لا تُمَارُوا فِي الْقُرْآنِ، فَإِنَّ مِرَاءً فِي الْقُرْآنِ كُفْرٌ " وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْعَبَّاسِ: قَدِمَ عَلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَجُلٌ فَجَعَلَ عُمَرُ يَسْأَلُ عَنِ النَّاسِ، فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، قَدْ قَرَأَ الْقُرْآنَ مِنْهُمْ كَذَا وَكَذَا، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَقُلْتُ: وَاللَّهِ مَا أُحِبُّ أَنْ يَتَسَارَعُوا يَوْمَهُمْ هَذَا فِي الْقُرْآنِ هَذِهِ الْمُسَارَعَةِ "، قَالَ: فَنَهَرَنِي عُمَرُ، وَقَالَ: مَهْ، فَانْطَلَقْتُ إِلَى مَنْزِلِي مُكْتَئِبًا حَزِينًا، فَبَيْنَمَا أَنَا كَذَلِكَ إِذْ أَتَانِي رَجُلٌ، فَقَالَ: أَجِبْ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، فَخَرَجْتُ، فَإِذَا هُوَ بِالْبَابِ يَنْتَظِرُنِي فَأَخَذَ بِيَدِي فَخَلا بِي، وَقَالَ: مَا الَّذِي كَرِهْتَ مِمَّا قَالَ الرَّجُلُ آنِفًا؟ فَقُلْتُ: " يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، مَتَى مَا يَتَسَارَعُوا هَذِهِ الْمُسَارَعَةَ يَخْتَلِفُوا، وَمَتَى مَا يَخْتَلِفُوا يَخْتَصِمُوا، وَمَتَى مَا يَخْتَصِمُوا يَخْتَلِفُوا، وَمَتَى يَخْتَلِفُوا يَقْتَتِلُوا "، قَالَ: لِلَّهِ أَبُوكَ، وَاللَّهِ إِنْ كُنْتُ لأَكْتُمُهَا النَّاسَ حَتَّى جِئْتَ بِهَا

Sâlih b. Ahmed b. Hanbel anlatıyor: Ubeydullah b. Yahyâ babama bir mektup yazdı. Mektupta: "Müminlerin emiri, seni sınamak için değil de sadece öğrenip bilgi edinmek üzere sana Kur'ân hakkında soru sormam için böylesi bir mektup yazmamı istedi" diyordu. Rahmetli babam Ubeydullah b. Yahyâ'ya cevabı bana yazdırdı. Ben ve babamdan başka da yanımızda kimseler yoktu. Babam cevaben bana şöyle yazdırdı:

Bismillâhirrahmânirrahîm. Ey Ebu'l-Hasan! Allah tüm işlerinin akıbetini güzel kılsın ve rahmetiyle dünyadaki tüm belaları senden uzak tutsun. Allah senden razı olsun, tarafından müminlerin emirinin Kur'ân hakkında bana ulaşan rivâyetleri soran mektubunu aldım. Allah'tan müminlerinin emirinin başarılarını daim kılmasını dilerim. Zira insanlar batıldan bir karmaşanın içinde, çetin ihtilaflar arasında kıvranıyorlardı. Sonunda hilafet, müminlerin emirine nasip oldu. Allah da müminlerin emirinin vasıtasıyla her bidatı yok etti, Müslümanların içinde bulundukları zillet ve faydasız tartışmaları da silip götürdü. Allah, müminlerin emirinin vasıtasıyla tüm bunları yok etmesi dolayısıyladır ki Müslümanların gözünde büyük bir değer kazanmış ve onların hayır dualarına nail olmuştur. Allah'tan, müminlerin emiri için yapılan bu hayırlı dualara icabet etmesini, onun gözetimini bizlere daim kılmasını, kendisine bol ve hayırlı nesiller vermesini ve başında bulunduğu işlerde ona yardımcı olmasını diliyorum.

Abdullah b. Abbâs'ın şöyle dediği zikredilmiştir: "Allah'ın Kitabı'nın bir kısmını başka bir kısmıyla karşı karşıya getirmeyin. Zira böyle yapmanız kalplerinize şüpheler düşürür." Abdullah b. Ömer'den şöyle bildirilir: "Fakirlerden bir topluluk Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) kapısı önünde oturmuş, bazıları: "Allah şöyle buyurmamış mıdır?" derken, bazıları da: "Ama Allah (başka bir yerde) şöyle de buyurmuştur!" diyerek aralarında tartışıyorlardı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onların bu şekilde tartıştıklarını işitince yanlarına çıktı. Öfkesinden yüzü nar taneleri gibi kıpkırmızı olmuştu. Onlara şöyle buyurdu: *"Size bunu yapmanız mı emrediliyor! Allah'ın Kitabı'nın bir kısmını diğer bir kısmıyla karşı karşıya getirip tartışmanız mı isteniyor! Bilin ki sizden önceki topluluklar işte bu yüzden helak olmuşlardır! Bu tür şeyleri yapmak üzerinize vazife değil. Size emredilen şeylere bakıp onları yapmaya, size yasaklanan şeylere de bakıp onlardan uzak durmaya çalışın."* Ebû Hureyre de Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurduğunu bildirmiştir: *"Kur'ân hakkında tartışmaya kalkışmayın. Zira onun hakkında tartışmak küfre götürür!"*

Abdullah b. Abbâs da şöyle bildirmiştir: Adamın biri Ömer b. el-Hattâb'a geldi. Ömer ona Müslümanların durumunu sorduğunda adam: "Ey müminlerin emiri! İnsanların şu şu kadarı Kur'ân'ı okudu" cevabını verdi. Ben: "Vallahi ben insanların bu günlerde Kur'ân konusunda bu şekilde bir rekabet içinde olmalarından hoşlanmıyorum" deyince Ömer bana: “Ağır ol!” diyerek çıkıştı ve azarladı. Bunun üzerine üzgün ve sıkıntılı bir şekilde evime gittim. Evde bu haldeyken adamın biri yanıma geldi ve: “Müminlerin emiri geldi, çıkıp onu karşıla!” dedi. Çıktığımda Ömer’in kapı önünde beni beklediğini gördüm. Ömer elimden tutup bir kenara çekti ve: “Demin adamın söylediği şeyin neyinden hoşlanmadın?” diye sordu. Ona şöyle karşılık verdim: “Ey müminlerin emiri! İnsanlar ne zaman böylesi bir rekabetin içine girseler ihtilafa düşmüşlerdir. Ne zaman ihtilafa düştülerse de çekişmeye başlamışlardır. Ne zaman çekiştilerse de hep ayrılığa düşmüşlerdir. Ayrılığa düştükleri zaman da hep birbirleriyle kavgaya girişmişlerdir.” Bu sözüm üzerine Ömer şöyle dedi: “Allah babandan rahmetini esirgemesin! Vallahi ben de bunu biliyor ve insanlardan gizliyordum; ancak sen gelip söyledin!”

وَرُوِي عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَعْرِضُ نَفْسَهُ عَلَى النَّاسِ بِالْمَوْقِفِ، فَيَقُولُ: " هَلْ مِنْ رَجُلٍ يَحْمِلُنِي إِلَى قَوْمِهِ فَإِنَّ قُرَيْشًا، قَدْ مَنَعُونِي أَنْ أُبَلِّغَ كَلامَ رَبِّي؟ " وَرُوِي عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: " إِنَّكُمْ لَنْ تَرْجِعُوا بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِمَّا خَرَجَ مِنْهُ "، يَعْنِي الْقُرْآنَ وَرُوِي عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّهُ قَالَ: " جَرِّدُوا الْقُرْآنَ لا تَكْتُبُوا فِيهِ شَيْئًا إِلا كَلامَ اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى " وَرُوِي عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، أَنَّهُ قَالَ: " هَذَا الْقُرْآنُ كَلامُ اللَّهِ فَضَعُوهُ مَوَاضِعَهُ " وَقَالَ رَجُلٌ لِلْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ: يَا أَبَا سَعِيدٍ، إِنِّي إِذَا قَرَأْتُ كِتَابَ اللَّهِ وَتَدَبَّرْتُهُ كِدْتُ أَنْ أَيْأَسَ وَيَنْقَطِعَ رَجَائِي، قَالَ: فَقَالَ الْحَسَنُ: " إِنَّ الْقُرْآنَ كَلامُ اللَّهِ وَأَعْمَالُ ابْنِ آدَمَ إِلَى الضَّعْفِ وَالتَّقْصِيرِ، فَاعْمَلْ وَأَبْشِرْ " وَقَالَ فَرْوَةُ بْنُ نَوْفَلٍ الأَشْجَعِيُّ: كُنْتُ جَارًا لِخَبَّابٍ وَهُوَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ فَخَرَجْتُ مَعَهُ يَوْمًا مِنَ الْمَسْجِدِ وَهُوَ آخِذٌ بِيَدِي، فَقَالَ: " يَا هَذَا تَقَرَّبْ لِلَّهِ بِمَا اسْتَطَعْتَ، فَإِنَّكَ لَنْ تَتَقَرَّبَ إِلَيْهِ بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ كَلامِهِ " وَقَالَ رَجُلٌ لِلْحَكَمِ بْنِ عُتْبَةَ: مَا حَمَلَ أَهْلَ الأَهْوَاءِ عَلَى هَذَا؟ قَالَ: " الْخُصُومَاتُ " وَقَالَ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ، وَكَانَ أَبُوهُ مِمَّنْ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ: " إِيَّاكُمْ وَهَذِهِ الْخُصُومَاتِ، فَإِنَّهَا تُحْبِطُ الأَعْمَالَ " وَقَالَ أَبُو قِلابَةَ، وَكَانَ قَدْ أَدْرَكَ غَيْرَ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: " لا تُجَالِسُوا أَهْلَ الأَهْوَاءِ، أَوْ قَالَ: أَصْحَابَ الْخُصُومَاتِ، فَإِنِّي لا آمَنُ أَنْ يَغْمِسُوكُمْ فِي ضَلالَتِهِمْ وَيُلْبِسُوا عَلَيْكُمْ بَعْضَ مَا تَعْرِفُونَ " وَدَخَلَ رَجُلانِ مِنْ أَصْحَابِ الأَهْوَاءِ عَلَى مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، فَقَالا: يَا أَبَا بَكْرٍ نُحَدِّثُكَ بِحَدِيثٍ؟ فَقَالَ: " لا "، قَالا: فَنَقْرَأُ عَلَيْكَ

آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ؟ قَالَ: " لا، لَتَقُومَانِ عَنِّي أَوْ لأَقُومُ عَنْكُمَا "، قَالَ: فَقَامَ الرَّجُلانِ فَخَرَجَا: فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: يَا أَبَا بَكْرٍ، وَمَا عَلَيْكَ أَنْ يَقْرَآ عَلَيْكَ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى؟ فَقَالَ لَهُ ابْنُ سِيرِينَ: " إِنِّي خَشِيتُ أَنْ يَقْرَآ عَلَيَّ آيَةً فَيُحَرِّفَانِهَا فَيقِرُّ ذَلِكَ فِي قَلْبِي "، وَقَالَ مُحَمَّدٌ: " لَوْ أَعْلَمُ أَنِّي أَكُونُ مُبْتَلًى السَّاعَةَ لَتَرَكْتُهَا " وَقَالَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْبِدَعِ لأَيُّوبَ السَّخْتِيَانِيِّ: يَا أَبَا بَكْرٍ أَسْأَلُكَ عَنْ كَلِمَةٍ؟ فَوَلَّى وَهُوَ يَقُولُ بِيَدِهِ: " وَلا نِصْفِ كَلِمَةٍ "

Câbir b. Abdillah der ki: Peygamberimiz (sallallahu aleyhi vesellem) hac zamanı dışardan gelen insanlarla görüşür ve: *"İçinizden beni kabilesine götürecek olan var mı? Zira Kureyşliler Rabbimin sözlerini tebliğ etmeme izin vermiyorlar"* buyururdu.

Cübeyr b. Nüfeyr'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Allah'ın huzuruna ondan gelenden (Kur'ân'dan) daha hayırlı bir şeyle çıkacak değilsiniz"* buyurmuştur.

Abdullah b. Mes'ûd der ki: "Kur'ân'da Allah'ın kelamından başka bir şeyi yazmayın."

Ömer b. el-Hattâb der ki: "Kur'ân, Allah'ın kelamıdır. Onun için onu saptırmadan yerinde kullanın."

Adamın biri Hasan el-Basrî'ye: "Ey Ebû Saîd! Allah'ın Kitab'ını okuyup düşündüğüm zaman neredeyse karamsarlığa düşüyor ve ümit kesiyorum" deyince, Hasan: "Kur'ân, Allah'ın kelamıdır. Âdemoğlunun amelleri de bazen zayıf, bazen de az olabilir. Sen elinden geleni yap ve içini rahat tut" dedi.

Ferve b. Nevfel el-Eşcaî der ki: Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) ashabından Habbâb'ın komşusuydum. Bir gün onunla birlikte Mescid'den çıktığımda kolumdan tutmuştu. Bana: "Sen! Elinden geldiği kadarıyla Allah'a yaklaşmaya çalış. Allah'a da onun kelamından (Kur'ân'dan) daha iyi bir şeyle yaklaşacak değilsin" dedi.

Adamın biri Hakem b. Utbe'ye: "İnsanları bidatlerin peşinden sürükleyen şey nedir?" diye sorunca, Hakem: "Husumetler" dedi.

Babası Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) yanına gelmiş biri olan Muâviye b. Kurre der ki: "Husumetlerden uzak durun! Zira bu tür şeyler kişinin amellerini yok eder."

Ashâbdan birçok kişiyi görmüş biri olan Ebû Kılâbe der ki: "Bidat sahibi olanlarla —veya: husumet sahibi olanlarla— oturup kalmayın. Zira sizi de dalâletlerinin içine batırmalarından ve iyi bildiğiniz şeyler konusunda sizleri şüpheye düşürmelerinden endişe ederim."

Bidat sahibi kişilerden iki adam Muhammed b. İdrîs'e: "Ey Ebû Bekr! Sana hadis rivâyet edelim mi?" dediler. Muhammed: "Hayır!" karşılığını verdi. Adamlar: "Allah'ın Kitab'ından sana bir âyet okuyalım mı?" dediklerinde: "Hayır! Ya siz yanımdan kalkıp gidin, ya da ben kalkıp gideyim" karşılığını verdi. Bunun üzerine bu iki adam kalkıp gitti. Oradakilerden biri: "Ey Ebû Bekr! Allah'ın Kitab'ından âyet okumalarının sana ne zararı var?" deyince, İbn Sîrîn: "Bir âyeti okuyup anlamını saptırmalarından, kalbimin de dediklerini kabul etmesinden çekindim" karşılığını verdi.

Muhammed b. Sîrîn der ki: "Şâyet şu saatte sınanacağımı bilsem o an gelmeden ölmeyi tercih ederdim."

Bidatçilerden bir adam Eyyûb es-Sahtiyânî'ye: "Ey Ebû Bekr! Sana bir kelime sorabilir miyim?" deyince, Eyyûb dönüp gitti. Giderken de eliyle "Yarım kelime dahi soramazsın" anlamında işaret etti.

(١٤١٢٨)- [٢١٨/٩] وَقَالَ ابْنُ طَاوُسٍ لابْنٍ لَهُ يُكَلِّمُهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْبِدَعِ: " يَا بُنَيَّ
أَدْخِلْ إِصْبِعَيْكَ فِي أُذُنَيْكَ لا تَسْمَعْ مَا يَقُولُ "، ثُمَّ قَالَ: " اشْدُدْ "

İbn Tâvus, bidatçilerden birini dinleyen oğluna: "Evladım! Kulaklarım parmaklarına tıka ve ondan bir şey dinleme!" dedi. Sonra ona: "İyice bastır" dedi.

(١٤١٢٩)- [٢١٨/٩] وَقَالَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ: " مَنْ جَعَلَ دِينَهُ غَرَضًا لِلْخُصُومَاتِ
أَكْثَرَ التَّنَقُّلَ "

Ömer b. Abdilazîz der ki: “Dinini tartışmalara sermaye yapan kişi, çokça görüş değiştirir.”

(١٤١٣٠)- [٢١٨/٩] وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ النَّخَعِيُّ: " إِنَّ الْقَوْمَ لَمْ يَدْخُلْ عَنْهُمْ شَيْءٌ خَيْرٌ لَكُمْ لِفَضْلٍ عِنْدَكُمْ "

İbrâhim en-Nehaî der ki: “Sizde bulunan bir faziletten dolayı bir şeylerin insanlardan saklanıp size verilmesini beklemeyin.”

(١٤١٣١)- [٢١٨/٩] وَكَانَ الْحَسَنُ رَحِمَهُ اللَّهُ، يَقُولُ: " شَرُّ دَاءٍ خَالَطَ قَلْبًا "، يَعْنِي الأَهْوَاءَ

Hasan el-Basrî der ki: “Hevâlar (sapkın/aykırı fikirler), kalbe bulaşan en kötü hastalıktır.”

(١٤١٣٢)- [٢١٨/٩] وَقَالَ حُذَيْفَةُ بْنُ الْيَمَانِ، وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: " اتَّقُوا اللَّهَ مَعْشَرَ الْقُرَّاءِ، وَخُذُوا طَرِيقَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، وَاللَّهِ لَئِنِ اسْتَقَمْتُمْ لَقَدْ سُبِقْتُمْ سَبْقًا بَعِيدًا، وَلَئِنْ تَرَكْتُمُوهُ يَمِينًا وَشِمَالا، لَقَدْ ضَلَلْتُمْ ضَلالا بَعِيدًا، أَوْ قَالَ مُبِينًا "، قَالَ أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ: وَإِنَّمَا تَرَكْتُ ذِكْرَ الأَسَانِيدِ لِمَا تَقَدَّمَ مِنَ الْيَمِينِ الَّتِي حَلَفْتُ بِهَا مِمَّا قَدْ عَلِمَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ لَوْلا ذَلِكَ لَذَكَرْتُهَا بِأَسَانِيدِهَا، وَقَدْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلامَ اللَّهِ﴾ ، وَقَالَ: ﴿أَلا لَهُ الْخَلْقُ وَالأَمْرُ﴾ فَأَخْبَرَ بِالْخَلْقِ، ثُمَّ قَالَ وَالأَمْرُ، فَأَخْبَرَ أَنَّ الأَمْرَ غَيْرَ الْمَخْلُوقِ، وَقَالَ ﷾: ﴿الرَّحْمَنُ عَلَّمَ الْقُرْءَانَ خَلَقَ الإِنْسَانَ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ﴾ فَأَخْبَرَ تَعَالَى أَنَّ الْقُرْآنَ مِنْ عِلْمِهِ، وَقَالَ تَعَالَى: ﴿وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلا النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ إِنَّ هُدَى اللَّهِ هُوَ الْهُدَى، وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلا نَصِيرٍ﴾ وَقَالَ: ﴿وَلَئِنْ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ﴾ ، وَقَالَ تَعَالَى: ﴿وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلا وَاقٍ﴾ فَالْقُرْآنُ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ تَعَالَى، وَفِي هَذِهِ الآيَاتِ دَلِيلٌ عَلَى أَنَّ الَّذِي جَاءَهُ ﷺ هُوَ الْقُرْآنُ، لِقَوْلِهِ: ﴿وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ﴾

وَقَدْ رُوِيَ عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مِمَّنْ مَضَى مِنْ سَلَفِنَا، أَنَّهُمْ كَانُوا يَقُولُونَ: الْقُرْآنُ كَلامُ اللَّهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، وَهُوَ الَّذِي أَذْهَبُ إِلَيْهِ لَسْتُ بِصَاحِبِ كَلامٍ وَلا أَدْرِي الْكَلامَ فِي شَيْءٍ مِنْ هَذَا، إِلا مَا كَانَ فِي كِتَابِ اللَّهِ، أَوْ حَدِيثٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَوْ عَنْ أَصْحَابِهِ، أَوْ عَنِ التَّابِعِينَ رَحِمَهُمُ اللَّهُ، فَأَمَّا غَيْرُ ذَلِكَ فَإِنَّ الْكَلامَ فِيهِ غَيْرُ مَحْمُودٍ، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: وَقَدِمَ الْمُتَوَكِّلُ فَنَزَلَ الشَّمَّاسِيَّةَ يُرِيدُ الْمَدَائِنَ، فَقَالَ لِي أَبِي: يَا صَالِحُ أُحِبُّ أَنْ لا تَذْهَبَ الْيَوْمَ وَلا تُنَبِّهْ عَلَيَّ، فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ يَوْمٍ وَأَنَا قَاعِدٌ خَارِجًا، وَكَانَ يَوْمَ مَطَرٍ إِذَا يَحْيَى بْنُ خَاقَانَ قَدْ جَاءَ وَالْمَطَرُ عَلَيْهِ فِي مَوْكِبٍ عَظِيمٍ، فَقَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ لَمْ تَصِلْ إِلَيْنَا حَتَّى تُبَلِّغَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ السَّلامَ عَنْ شَيْخِكَ حَتَّى وَجَّهَ بِي، ثُمَّ نَزَلَ خَارِجَ الزُّقَاقِ فَجَهَدْتُ بِهِ أَنْ يَدْخُلَ عَلَى الدَّابَّةِ، فَلَمْ يَفْعَلْ فَجَعَلَ يَخُوضُ الْمَطَرَ، فَلَمَّا صَارَ إِلَى الْبَابِ نَزَعَ جُرْمُوقَهُ وَكَانَ عَلَى خُفِّهِ وَدَخَلَ وَأَبِي فِي الزَّاوِيَةِ قَاعِدٌ عَلَيْهِ كِسَاءٌ مُرَبَّعٌ وَعِمَامَةٌ وَالسِّتْرُ الَّذِي عَلَى الْبَابِ قِطْعَةُ خَيْشٍ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَقَبَّلَ جَبْهَتَهُ وَسَأَلَهُ عَنْ حَالِهِ، وَقَالَ: أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ يُقْرِئُكَ السَّلامَ، وَيَقُولُ: كَيْفَ أَنْتَ فِي نَفْسِكَ وَكَيْفَ حَالُكَ؟ وَقَدْ آنَسْتُ بِقُرْبِكَ وَيَسْأَلُكَ أَنْ تَدْعُوَ لَهُ، فَقَالَ: مَا يَأْتِي عَلَيَّ يَوْمٌ إِلا وَأَنَا أَدْعُو اللَّهَ لَهُ، ثُمَّ قَالَ: قَدْ وَجَّهَ مَعِي أَلْفَ دِينَارٍ تُفَرِّقُهَا عَلَى أَهْلِ الْحَاجَةِ، فَقَالَ لَهُ: يَا أَبَا زَكَرِيَّا أَنَا، فِي الْبَيْتِ مُنْقَطِعٌ عَنِ النَّاسِ وَقَدْ أَعْفَانِي مِنْ كُلِّ مَا أَكْرَهُهُ، فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، الْخُلَفَاءُ لا يَحْتَمِلُونَ هَذَا، فَقَالَ: يَا أَبَا زَكَرِيَّا، تَلَطَّفْ فِي ذَلِكَ، فَدَعَا لَهُ ثُمَّ قَامَ، فَلَمَّا صَارَ إِلَى الدَّارِ رَجَعَ، وَقَالَ: أَهَكَذَا كُنْتَ لَوْ وَجَّهَ إِلَيْكَ بَعْضَ إِخْوَانِكَ تَفْعَلُ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَلَمَّا صِرْنَا إِلَى الدِّهْلِيزِ، قَالَ: قَدْ أَمَرَنِي أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ أَنْ أَدْفَعَهَا إِلَيْكَ تُفَرِّقُهَا، فَقُلْتُ: تَكُونُ عِنْدَكَ إِلَى أَنْ تَمْضِيَ هَذِهِ الأَيَّامُ، قَالَ أَبُو الْفَضْلِ: وَقَدْ كَانَ وَجَّهَ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ طَاهِرٍ إِلَى أَبِي فِي وَقْتِ قُدُومِهِ بِالْعَسْكَرِ: أُحِبُّ أَنْ تَصِيرَ إِلَيَّ وَتُعْلِمَنِي الَّذِي تَعْزِمُ عَلَيْهِ حَتَّى لا يَكُونَ عِنْدِي أَحَدٌ، فَوَجَّهَ إِلَيْهِ: أَنَا رَجُلٌ لَمْ أُخَالِطِ السُّلْطَانَ وَقَدْ أَعْفَانِي أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ مِمَّا أَكْرَهُ وَهَذَا مِمَّا أَكْرَهُ، فَجَهَدَ أَنْ يَصِيرَ إِلَيْهِ فَأَبَى، وَكَانَ قَدْ أَدْمَنَ الصَّوْمَ لَمَّا قَدِمَ وَجَعَلَ لا يَأْكُلُ الدَّسَمَ، وَكَانَ قَبْلَ ذَلِكَ يُشْتَرَى لَهُ شَحْمٌ بِدِرْهَمٍ فَيَأْكُلُ مِنْهُ شَهْرًا فَتَرَكَ أَكْلَ الشَّحْمِ وَأَدَامَ الصَّوْمَ وَالْعَمَلَ وَتَوَهَّمْتُ أَنَّهُ قَدْ كَانَ جَعَلَ عَلَى نَفْسِهِ أَنْ يَفْعَلَ ذَلِكَ إِنْ سَلِمَ، وَكَانَ حُمِلَ إِلَى الْمُتَوَكِّلِ سَنَةَ سَبْعٍ وَثَلاثِينَ وَمِائَتَيْنِ ثُمَّ مَكَثَ إِلَى سَنَةِ إِحْدَى وَأَرْبَعِينَ، وَكَانَ قَلَّ يَوْمٌ يَمْضِي إِلا وَرَسُولُ الْمُتَوَكِّلِ يَأْتِيهِ، فَلَمَّا كَانَ أَوَّلُ شَهْرِ رَبِيعٍ الأَوَّلِ مِنْ سَنَةِ إِحْدَى وَأَرْبَعِينَ حم لَيْلَةَ الأَرْبِعَاءِ وَكَانَ فِي خَرِيقَتِهِ قُطَيْعَاتٌ

فَإِذَا أَرَادَ الشَّيْءَ أَعْطَيْنَا مَنْ يَشْتَرِي لَهُ، وَقَالَ لِي يَوْمَ الثُّلاثَاءِ وَأَنَا عِنْدَهُ: انْظُرْ فِي خَرِيقَتِي شَيْءٌ؟ فَنَظَرْتُ فَإِذَا فِيهَا دِرْهَمٌ، فَقَالَ: وَجِّهِ، اقْتَضِ بَعْدَ السُّكَّانِ فَوَجَّهْتُ فَأَعْطَيْتُ شَيْئًا، فَقَالَ وَجِّهْ فَاشْتَرِ لِي تَمْرًا وَكَفِّرْ عَنِّي كَفَّارَةَ يَمِينٍ، فَاشْتَرَيْتُ وَكَفَّرْتُ عَنْ يَمِينِهِ، وَبَقِيَ مِنْ ثَمَنِ التَّمْرِ ثَلاثَةَ دَرَاهِمَ فَأَخْبَرْتُهُ، فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ، وَكُنْتُ أَنَامُ اللَّيْلَ إِلَى جَنْبِهِ فَإِذَا أَرَادَ حَاجَةً حَرَّكَنِي فَأُنَاوِلُهُ وَجَعَلَ يُحَرِّكُ لِسَانَهُ وَلَمْ يَئِنَّ إِلا فِي اللَّيْلَةِ الَّتِي تُوُفِّيَ فِيهَا وَلَمْ يَزَلْ يُصَلِّي قَائِمًا أَمْسَكَهُ فَيَرْكَعُ وَيَسْجُدُ وَأَرْفَعُهُ وَاجْتَمَعَتْ عَلَيْهِ أَوْجَاعُ الْخَصْرِ وَغَيْرُ ذَلِكَ، وَلَمْ يَزَلْ عَقْلُهُ ثَابِتًا، فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ لاثْنَتَيْ عَشْرَةَ لَيْلَةً خَلَتْ مِنْ رَبِيعِ الأَوَّلِ لِسَاعَتَيْنِ مِنَ النَّهَارِ تُوُفِّيَ رَحْمَةُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْهِ

Ashâbdan biri olan Huzeyfe b. el-Yemân der ki: "Ey Kur'ân okuyucuları! Allah'tan korkun ve sizden öncekilerin yolunu takip edin! Vallahi o yolda giderseniz herkesten çok ilerde olursunuz. O yolu bırakıp sağa sola saparsanız çok derin (veya açık) bir dalâlete düşmüş olursunuz."

Sâlih b. Ahmed b. Hanbel der ki: Babam şöyle dedi: "Hadislerin isnâdlarını bırakmam müminlerin emirinin de bildiği gibi o yeminden dolayıdır. Ettiğim bu yemin olmasaydı hadisleri isnâdlarıyla birlikte zikrederdim. Allah: **"Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah'ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı"**[1] buyurmuştur. Yine: **"Yaratmak da, emretmek de yalnız O'na mahsustur"**[2] buyurmuştur. Allah burada önce yaratmayı, daha sonra da *emr*'i zikretmiştir. Bu şekilde *emr*'in yaratılmış olmadığını bildirmiştir.

Yine: **"Rahmân Kur'an'ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona beyanı öğretti"**[3] buyurmuş ve Kur'ân'ın ilminden olduğunu ifade etmiştir. Yine: **"Sen dinlerine uymadıkça, ne Yahudiler ve ne de Hıristiyanlar asla senden razı olmazlar. De ki: «Allah'ın yolu asıl doğru yoldur.» Sana**

---

[1] Tevbe Sur. 6

[2] A'râf Sur. 54

[3] Rahmân Sur. 1-4

gelen ilimden sonra, eğer onların arzu ve keyiflerine uyacak olursan, bilmiş ol ki, Allah'tan sana ne bir dost, ne bir yardımcı vardır"[1] buyurmuştur. Yine: **"Andolsun, sen kendilerine kitap verilenlere her türlü mucizeyi getirsen de, onlar yine senin kıblene uymazlar. Sen de onların kıblesine uyacak değilsin. Onlar birbirlerinin kıblesine de uymazlar. Andolsun, eğer sana gelen bunca ilimden sonra onların arzu ve keyiflerine uyacak olursan, o takdirde sen de mutlaka zalimlerden olursun"**[2] buyurmuştur. Yine: **"Böylece biz onu (Kur'ân'ı) Arapça bir hüküm olarak indirdik. Sana gelen bu ilimden sonra eğer sen onların heva ve heveslerine uyarsan, Allah tarafından senin için ne bir dost vardır, ne de bir koruyucu"**[3] buyurmuştur. Bu âyetler Kur'ân'ın Allah'ın ilminden olduğunu göstermektedir. Yine bu âyetler Peygamberimize (sallallahu aleyhi vesellem) gelen ilmin Kur'ân olduğuna delildir. **"Sana gelen ilimden sonra, eğer onların arzu ve keyiflerine uyacak olursan"** ifadesi de bunun en büyük delilidir.

Seleften birden fazla kişinin de: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır ve mahluk değildir" dediği bize rivâyet edilir. Bu konuda benim de kabul ettiğim budur. Bu konuda Allah'ın Kitab'ında veya Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) hadisinde veya ashabının ve tabiûnun sözlerinde zikredilenler dışında benim kendi yanımdan diyeceğim bir şey yoktur. Bunlardan başka söylenecek sözler çok da itibar edilecek sözler değildir."

Ebu'l-Fadl der ki: Mütevekkil, Medâin'e giderken yol üzerinde Şemmâsiyye'de mola verdi. Babam bana: "Ey Sâlih! Bugün bir yere gitmek istemiyorum, sen de beni bir yere çağırma" dedi. Öbür gün dışarıda oturmuştum ve yağmur yağıyordu. Yahya b. Hâkân yağmur altında kalabalık bir maiyetle birlikte geldi ve: "Sübhanallah! Hocanın (babanın) selamını müminlerin emirini ulaştırmak için neden yanımıza gelmedin!" deyip beni babama gönderdi. Bineği üzerinde sokağın başında durmuştu.

---

[1] Bakara Sur. 124

[2] Bakara Sur. 145

[3] Ra'd Sur. 37

Bineğiyle birlikte girmesi için davet ettimse de kabul etmedi. Bineği üzerinde evin kapısına kadar geldi. Kapı önünde çizmesini çıkardı ve mestleriyle içeriye girdi.

Babam evin bir köşesinde oturmuştu. Üzerinde kareli bir giysi ve sarık vardı. Bulunduğu odanın kapısının perdesi de çuval parçasıydı. Yahya geldiğinde selam verip alnından öptü ve halini hatırını sordu. Sonra: "Müminlerin emiri sana selam ediyor ve: «Halin keyfin nasıl? Senin yakınlığınla mutlu olduk» diyor. Yine ona dua etmeni istiyor" dedi. Babam: "Her gün onun için Allah'a dua ediyorum" karşılığını verdi.

Yahya: "İhtiyaç sahiplerine dağıtman için sana benimle bin dinar gönderdi" deyince, babam: "Ey Ebû Zekeriyâ! İnsanlardan uzaklaşıp evime kapanmışım. Allah sevmediğim şeylerden beni bu şekilde uzak tutuyor" karşılığını verdi. Yahya: "Ey Ebû Abdillah! Halifeler böylesi sözleri kaldırmazlar" deyince, babam: "Ey Ebû Zekeriya! Biraz daha kibar bir dille bunu ona anlat" karşılığını verdi. Babam ona dua ettikten sonra Yahya kalktı. Evin avlusuna yetiştikten sonra geri döndü ve: "Şâyet sevdiğin kardeşlerinden birilerini sana göndermiş olsaydı yine böyle mi davranırdın?" diye sordu. Babam: "Evet!" dedi. Çıkışta sofaya ulaştığımızda Yahya bana: "Müminlerin emiri bu parayı dağıtman için sana vermemi emretti" dedi. Ona: "Şu birkaç gün geçene kadar şimdilik sende dursunlar" karşılığını verdim.

Zamanında babam Asker'e geldiğinde Muhammed b. Abdillah b. Tâhir ona birini göndermiş ve: "Yanıma uğramanı ve yapmaya niyetlendiğin şeyi bana da bildirmeni istiyorum ki bu konuda başkasının sözlerine itibar etmeyeyim" demişti. Babam: "Ben yöneticilerle birlikte olmayan biriyim. Müminlerin emiri istemediğim şeylerden beni muaf tuttu. Senin bu isteğin de benim istemediğim şeylerden biridir" karşılığını vermişti. Muhammed b. Abdillah babamın, yanına gelmesi için çok uğraştıysa da babam kabul etmedi.

Babam devamlı olarak oruç tutardı. Halifenin yanına döndükten sonra yağlı yemekler yemeyi bıraktı. Zira orada kendisine bir dirheme yağ satın alınır, ondan bir ay boyunca yerdi. Döndükten sonra yağlı yemekleri bıraktı, kendini oruca ve ibadete verdi. Ben halifeyle arasında olan sıkıntıdan kurtulması halinde bunları yapacağına dair kendi kendine söz verdiğini düşündüm. Mütevekkil'in yanına hicri 237 yılında götürülmüştü. 241 yılına kadar da orada kalmıştı. Bu süre zarfında yanına Mütevekkil'in elçinin gelmediği günler çok az olurdu.

241 yılında Rebiyülevvel ayının başlarında Çarşamba günü hummaya yakalandı. Kesesinde birazcık dirhem vardı. Bir şey istediği zaman birine para verir istediği şeyi aldırırdık. Salı günü yanındayken bana: "Para kesesine bak bakalım içinde bir şey var mı?" dedi. Baktığımda içinde bir dirhem kalmıştı. Bana: "Birini gönder de alacaklı olanlara haklarını ver" dedi. Bu şekilde birazını alacaklılara verdik. Sonra: "Birini gönder de bana biraz hurma satın al ve yerime yemin kefareti olarak dağıt" dedi. Hurma satm alıp yemininin kefareti olarak dağıttım. Bizdeki hurma parasından geriye üç dirhem kalmıştı. Bunu söylediğimde: "Allah'a hamdolsun" dedi.

Gece vakti yanında yatardım. Bir şey istediği zaman bana dokunur, istediği şeyi ona verirdim. Sonra sadece dilini oynatmaya başladı. Vefat ettiği geceye kadar da hastalığından dolayı hiç inlemedi. Hastalığına rağmen de namazını ayakta kılardı. Ben onu tutar, bu şekilde rükû ve secdelerini yapardı. Hummanın yanında bel ağrısı da oldu. Ancak vefat edene kadar şuurunu kaybetmedi. Rebiyülevvel ayının 12. günü olan Cuma gününde güneşin doğuşundan iki saat sonra vefat etti.

(١٤١٣٣)- [٢٢٠/٩] حَدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ عِيسَى بْنُ مُحَمَّدٍ الْجُرَيْجِيُّ، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى ثَعْلَبٌ النَّحْوِيُّ، قَالَ: كُنْتُ أُحِبُّ أَنْ أَرَى أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ، فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ، فَقَالَ لِي: " فِيمَ تَنْظُرُ؟ " فَقُلْتُ: فِي النَّحْوِ وَالْعَرَبِيَّةِ وَالشِّعْرِ، فَأَنْشَدَنِي أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ رَحْمَةُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْهِ: "

إِذَا مَا خَلَوْتَ الدَّهْرَ يَوْمًا فَلا تَقُلْ   خَلَوْتُ وَلَكِنْ قُلْ عَلَيَّ رَقِيبُ
وَلا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ يُخْلِفُ مَا مَضَى   وَأَنَّ الَّذِي يَخْفَى عَلَيْهِ يَغِيبُ
لَهَوْنَا عَنِ الأَيَّامِ حَتَّى تَتَابَعَتْ   ذُنُوبٌ عَلَى آثَارِهِنَّ ذُنُوبُ

فَيَا لَيْتَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ مَا مَضَى   وَيَأْذَنَ لِي فِي تَوْبَةٍ فَأَتُوبُ

Ahmed b. Hanbel şöyle dedi:

"Eğer zamanın birinde yalnız kalacak olursan
«Yalnız kaldım» deme. «Üzerimde beni gözetleyen var» de
Zannetme ki Allah geçenleri unutur
Sanma ki Ona gizli kalanlar Allah'ın ilminden kaybolur
Günleri oyalanarak geçirdik ve sonunda peş peşe geçip gittiler
Keşke Allah geçen günahları affetse
Ve tövbe etmemi nasib etse de tövbe etsem."

(١٤١٣٤)- [٢٢٠/٩] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الأَصْبَهَانِيُّ، حدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ السَّرَّاجُ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ مُسْلِمِ بْنِ وَارَةَ، يَقُولُ: " رَأَيْتُ أَبَا زُرْعَةَ فِي الْمَنَامِ، فَقُلْتُ لَهُ: مَا حَالُكَ يَا أَبَا زُرْعَةَ؟ فَقَالَ: أَحْمَدُ اللَّهَ عَلَى الأَحْوَالِ كُلِّهَا، إِنِّي أُحْضِرْتُ فَأُوقِفْتُ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ تَعَالَى، فَقَالَ لِي: يَا عُبَيْدَ اللَّهِ، لِمْ لا تَوَرَّعْتَ مِنَ الْقَوْلِ فِي عِبَادِي؟ فَقُلْتُ: يَا رَبِّ إِنَّهُمْ حَاوَلُوا دِينَكَ، فَقَالَ: صَدَقْتَ، ثُمَّ أُتِيَ بِطَاهِرٍ الْحَلْقَانِيِّ فَاسْتَعْدَيْتُ عَلَيْهِ إِلَى رَبِّي فَضُرِبَ الْحَدَّ مِائَةً، ثُمَّ أُمَرَ بِهِ إِلَى الْحَبْسِ، ثُمَّ قَالَ: أَلْحِقُوا عُبَيْدَ اللَّهِ بِأَصْحَابِهِ بِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ، وَأَبِي عَبْدِ اللَّهِ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَمَالِكِ بْنِ أَنَسٍ وَأَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ "

Muhammed b. Müslim b. Vâre anlatıyor: Rüyamda Ebû Zür'a'yı gördüm. Ona: "Ey Ebû Zür'a! Halin nasıl?" diye sorduğunda şöyle dedi: "Her halim için Allah'a hamd ederim. Getirilip Allah'ın huzurunda durdurulduğumda: "Ey Ubeydullah! Kullarım hakkında konuşmaktan neden sakınmadın?" diye sordu. "Rabbim! Dinini değiştirmeye kalkıştılar!" dedim. Allah: "Doğru söylüyorsun!" buyurdu. Sonra Tâhir el-Halkânî getirildi. Onu Rabbime şikâyet ettiğimde ceza olarak ona yüz kamçı atıldı. Sonra hapse atılmasını emretti. Sonra: «Ubeydullah'ı arkadaşları olan Ebû Abdillah (Süfyân es-Sevrî), Ebû Abdillah (Mâlik b. Enes) ve Ebû Abdillah'ın (Ahmed b. Hanbel) yanına götürün» buyurdu."

Ebû Nuaym der ki: "İmam Ahmed b. Hanbel'in imamlar arasındaki yüksek konumu hadis ve rivâyetler konusunda başı çekmesinden dolayıdır. Rivâyetler konusunda muadili, sağlam görüşler bakımından benzeri yoktu. Rivâyetleri ezberleyip koruma konusunda yüksek bir dağ, konuları delillendirme konusunda da engin bir deniz gibiydi. Her ne kadar derya gibi biri olsa da biz rivâyetlerinden çok az bir kısmını zikrettik. Teba-i tabiînden sayılamayacak kadar çok kişiye yetişmiştir."

Takrîb 885, Takrîb 4503, Takrîb 1655, Takrîb 325, Takrîb 4449, Takrîb 578, Takrîb 1295, Takrîb 4241, Takrîb 744, Takrîb 1227, Takrîb 1588, Takrîb 2188, Takrîb 1222, Takrîb 1701, Takrîb 745, Takrîb 1628, Takrîb 3641, Takrîb 2023, Takrîb 1131, Takrîb 387, Takrîb 3139, Takrîb 2650, Takrîb 2383, Takrîb 2198, Takrîb 1834, Takrîb 2180, Takrîb 1626, Takrîb 1492, Takrîb 1050, Takrîb 3288, Takrîb 111, Takrîb 520, Takrîb 650, Takrîb 2629, Takrîb 2334, Takrîb 3147, Takrîb 921, Takrîb 1665, Takrîb 588, Takrîb 1639, Takrîb 361, Takrîb 1132, Takrîb 1526, Takrîb 3174-h, Takrîb , 4496, Takrîb 1662, Takrîb 1673, Takrîb 2064, Takrîb 4504, Takrîb 2913, Takrîb 3724-a, Takrîb 864, Takrîb 2533, Takrîb 2283, Takrîb 1158, Takrîb 1159, Takrîb 2945, Takrîb 3083, Takrîb 632-a, Takrîb 2597, Takrîb 2846, Takrîb 1876, Takrîb 3587, Takrîb 3384, Takrîb 1990

(١٤٢٠٠)- [٢٣٣/٩] حَدَّثَنَا أَبُو عِيسَى بْنُ مُحَمَّدِ الْجُرَيْجِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، يَقُولُ: كُنْتُ أَسْمَعُ أَبِي كَثِيرًا يَقُولُ فِي سُجُودِهِ " اللَّهُمَّ كَمَا صُنْتَ وَجْهِي عَنِ السُّجُودِ لِغَيْرِكَ فَصُنْ وَجْهِي عَنِ الْمَسْأَلَةِ لِغَيْرِكَ "، فَقُلْتُ لَهُ: أَسْمَعُكَ كَثِيرًا تَقُولُ فِي سُجُودِكَ فَعِنْدَكَ فِيهِ أَثَرٌ؟ فَقَالَ لِي: " نَعَمْ، كُنْتُ أَسْمَعُ وَكِيعَ بْنَ الْجَرَّاحِ كَثِيرًا مَا يَقُولُ هَذَا فِي سُجُودِهِ، فَسَأَلْتُهُ كَمَا سَأَلْتَنِي، فَقَالَ: نَعَمْ، كُنْتُ سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ

يَقُولُ هَذَا كَثِيرًا فِي سُجُودِهِ، فَسَأَلْتُهُ كَمَا سَأَلْتَنِي، فَقَالَ: نَعَمْ، كُنْتُ أَسْمَعُ مَنْصُورَ بْنَ الْمُعْتَمِرِ يَقُولُ هَذَا كَثِيرًا "

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel der ki: Babamın namaz kılarken secdede çokça: "Allahım! Yüzümü senden başkasına secdeden nasıl koruduysan beni senden başkasına el açmaktan da koru" dediğini işitirdim. Ona: "Secde ederken bunu çokça dediğini işitiyorum. Bu konuda bir rivâyet mi var?" dediğimde şu karşılığı verdi: "Evet! Vekî' b. el-Cerrâh'ın bunu secdesinde çokça dediğini işitirdim. Senin bana sorduğun gibi ben de ona bunu sorduğumda şöyle dedi: "Evet! Süfyân es-Sevrî'nin bunu secdesinde çokça dediğini işitirdim. Senin bana sorduğun gibi ben de ona bunu sorduğumda şöyle dedi: "Evet! Ben de Mansûr b. el-Mu'temir'in bunu çokça söylediğini işitirdim."

İshâk b. İbrâhim el-Hanzalî

Onlardan biri de İshâk b. İbrâhim el-Hanzalî'dir. Gayretiyle meşhur, sıdkı ve fıkhı ile mezkur, ilmi İslam dünyasının tümünde menşur bir imamdır. Büyük ve değerli imam Ahmed b. Hanbel'in akranı, üstün fazilet sahibi Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî'nin öğrencisidir. İshâk, âsârı önceleyen ve bidat sahipleriyle mücadele eden biriydi. Hayatı ve menkıbelerinden ziyade rivayetinde tek kaldığı ve meşhur olan rivâyetlerinin birkaçını zikredeceğiz.

(١٤٢٠١)- [٢٣٤/٩] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ الثَّقَفِيُّ، قَالَ: أَنْشَدَنِي أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الرِّبَاطِيُّ فِي إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيِّ:

قُرْبِي إِلَى اللَّهِ دَعَانِي   إِلَى حُبِّ أَبِي يَعْقُوبَ إِسْحَاقَ

لَمْ يَجْعَلِ الْقُرْآنَ خَلْقًا كَمَا   قَدْ قَالَهُ زِنْدِيقُ فُسَّاقِ

جَمَاعَةُ السُّنَّةِ أَدَابَهُ   يُقِيمُ مَنْ شَدَّ عَلَى سَاقِ

يَا حُجَّةَ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ   فِي سُنَّةِ الْمَاضِينَ لِلْبَاقِي

أَبُوكَ إِبْرَاهِيمُ مَحْضُ التُّقَى   سَبَّاقُ مَجْدِ وَابْنُ سَبَّاقِ

Muhammed b. İshâk es-Sekafî der ki: Es'ad b. Saîd er-Ribâtî, İshâk b. İbrâhim el-Hanzalî hakkında bana şu şiiri okudu:

"Allah'a yaklaşmadır beni sevk eden
Ebû Yâkub İshak'ı sevmeme
Kur'ân'a mahluk demedi
Zındık ve fasıkların yaptığı gibi
Ahlakı sünnet ehlinin ahlakıdır
Bu yolda olanları tutup kaldırır
Ey Allah'ın insanlar üzerindeki hücceti
Ve Baki olana gidenlerin sünneti
Baban İbrâhîm takvanın özüydü
Şerefliydi ve şerefli biri olanın oğluydu."

(١٤٢٠٢)- [٢٣٤/٩] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، قَالَ: " لَمَّا مَاتَ إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَقَفَ رَجُلٌ عَلَى قَبْرِهِ، فَقَالَ:

وَكَيْفَ احْتِمَالِي لِلسَّحَابِ صَنِيعَهُ   بِإِسْقَائِهِ قَبْرًا وَفِي لَحْدِهِ بَحْرُ

Muhammed b. İshâk der ki: İshâk b. İbrâhim vefat ettiği zaman bir adam mezarının başında durdu ve şu beyti okudu:

"İçinde deniz barındıran bir kabri
Nasıl katlanayım bir bulutun sulamasına."

(١٤٢٠٣)- [٢٣٤/٩] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، قَالَ: أَنْشِدْنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ الْبُخَارِيَّ، قَالَ: قَالَ لِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ فِي إِسْحَاقَ: "

لَمْ يُخَلِّفْ إِسْحَاقَ عِلْمًا وَفِقْهًا   بِخُرَاسَانَ يَوْمَ فَارَقَ مِثْلَهُ
بَيَّضَ اللَّهُ وَجْهَهُ وَوَقَاهُ   فَزَعًا يَوْمَ قَمْطَرِيرٍ وَهُوَ لَهُ
وَأَثَابَ الْفِرْدَوْسَ مَنْ قَالَ   آمِينَ وَأَعْطَاهُ يَوْمَ يَلْقَاهُ سُؤْلَهُ

Ebû Abdillah el-Buhârî der ki: Ali b. Hucr, İshâk hakkında bana şu şiiri okudu:

"Halefi olmadı İshâk'ın ilimde ve fıkıhta
Dünyadan ayrıldığı gün Horasan'da
Allah onun yüzünü nurlu kılsın ve korusun
Çetin ve zorlu günün korkulu anında
Buna amin diyene Firdevs cenneti verilsin
Huzura çıkınca da istediğine erişsin."

Ebû Nuaym der ki: "İshâk'ın rivâyetlerinden bazıları şöyledir:

Takrîb 4414, Takrîb 3205-a, Takrîb 1137, Takrîb 2740-a, Takrîb 752, Takrîb 1874, Takrîb 1802, Takrîb , 2850, Takrîb 1910, Takrîb 1191, Takrîb 1606, Takrîb 1624, Takrîb 2590, Takrîb 2187, Takrîb 746, Takrîb 527

Muhammed b. Eslem et-Tûsî

Onlardan biri de Ebu'l-Hasan Muhammed b. Eslem et-Tûsî'dir. Temiz kalpli, günahlardan uzak ve Sevâd-ı A'zam arasında zikredilen biridir. Ahvali şöhret bulup her tarafa yayılmış, şemâili de yazıya geçirilip kaydedilmiştir. Âsâr'a iktida edip şahsi görüşlerden uzak durmuştur. Kendisine beliğ bir dil ile anlatım gücü ve kanaat ihsan edilmiştir. Açıklamalarıyla sünnet muhaliflerini bertaraf etmiş, sonrasında kendini hali ile davranışlarını ıslaha vermiştir.

(١٤٢٢٠)- [٢٣٨/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا خَالِي أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ، حدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ الطُّوسِيِّ خَادِمِ ابْنِ أَسْلَمَ، قَالَ: سَمِعْتُ إِسْحَاقَ بْنَ رَاهُوَيْهِ، يَقُولُ: وَذَكَرَ فِي حَدِيثٍ رَفَعَهُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: " إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُنْ لِيَجْمَعَ أُمَّةَ مُحَمَّدٍ عَلَى ضَلالَةٍ، فَإِذَا رَأَيْتُمُ الاخْتِلافَ فَعَلَيْكُمْ بِالسَّوَادِ الأَعْظَمِ "، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا أَبَا يَعْقُوبَ مَنِ السَّوَادُ الأَعْظَمُ؟ فَقَالَ: مُحَمَّدُ بْنُ أَسْلَمَ وَأَصْحَابُهُ وَمَنْ تَبِعَهُ، ثُمَّ قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ ابْنَ الْمُبَارَكِ، فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ مَنِ السَّوَادُ الأَعْظَمُ؟ قَالَ: أَبُو حَمْزَةَ السَّكُونِيُّ، ثُمَّ قَالَ إِسْحَاقُ فِي ذَلِكَ الزَّمَانِ: يَعْنِي أَبَا حَمْزَةَ، وَفِي زَمَانِنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَسْلَمَ وَمَنْ تَبِعَهُ، ثُمَّ قَالَ إِسْحَاقُ: لَوْ سَأَلْتَ الْجُهَّالَ مَنِ السَّوَادُ الأَعْظَمُ؟ قَالُوا: جَمَاعَةُ

النَّاسِ وَلا يَعْلَمُونَ أَنَّ الْجَمَاعَةَ عَالِمٌ مُتَمَسِّكٌ بِأَثَرِ النَّبِيِّ ﷺ وَطَرِيقِهِ، فَمَنْ كَانَ مَعَهُ وَتَبِعَهُ فَهُوَ الْجَمَاعَةُ، وَمَنْ خَالَفَهُ فِيهِ تَرَكَ الْجَمَاعَةُ،

İshâk b. Râheveyh, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurduğunu nakleder: *"Allah, Muhammed ümmetini dalalet üzere birleştirmez. Eğer ihtilaf görürseniz Sevâd-ı A'zam'a (büyük kalabalığa) uyunuz."* Bir adam: "Ey Ebû Yâkub! Sevâd-ı A'zam kimlerdir?" diye sorunca, İbn Râheveyh: "Muhammed b. Eslem, arkadaşları ve onlara tâbi olanlardır" deyip şöyle devam etti: "Bir adam, İbnu'l-Mübârek'e: "Ey Ebû Abdirrahman! Sevâd-ı A'zam kimdir?" diye sorunca: "Ebû Hamza es-Sekûnî" demişti. İshâk sonra şöyle dedi: O zamanda Ebû Hamza vardı, bizim zamanımızda ise Muhammed b. Eslem ve ona tâbi olanlar vardır. Eğer cahillere: "Sevâd-ı A'zam kimdir?" diye soracak olursan, "İnsanların çoğu diyeceklerdir. Hâlbuki onlar cemaatin Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) sünnetine sarılan âlimler olduğunu bilmezler. Bu âlim ile beraber olan ve ona tâbi olanlar cemaattir. Bu âlime muhalefet eden ise cemaati terk etmiş olur."

ثُمَّ قَالَ إِسْحَاقُ: لَمْ أَسْمَعْ عَالِمًا مُنْذُ خَمْسِينَ سَنَةً أَعْلَمَ مِنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ، قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَسَمِعْتُ أَبَا يَعْقُوبَ الْمَرْوَزِيَّ بِبَغْدَادَ، وَقُلْتُ لَهُ: قَدْ صَحِبْتَ مُحَمَّدَ بْنَ أَسْلَمَ، وَصَحِبْتَ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ، أَيُّ الرَّجُلَيْنِ كَانَ عِنْدَكَ أَرْجَحُ أَوْ أَكْبَرُ أَوْ أَبْصَرُ بِالدِّينِ؟ فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ لِمَ تَقُولُ هَذَا؟ إِذَا ذَكَرْتَ مُحَمَّدَ بْنَ أَسْلَمَ فِي أَرْبَعَةِ أَشْيَاءٍ فَلا نَقْرِنُ مَعَهُ أَحَدًا: الْبَصَرُ بِالدِّينِ، وَاتِّبَاعُ أَثَرِ النَّبِيِّ ﷺ فِي الدُّنْيَا، وَفَصَاحَةُ لِسَانِهِ بِالْقُرْآنِ وَالنَّحْوِ، ثُمَّ قَالَ لِي: نَظَرَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ فِي كِتَابِ الرَّدِّ عَلَى الْجَهْمِيَّةِ الَّذِي وَضَعَهُ مُحَمَّدُ بْنُ أَسْلَمَ، فَتَعَجَّبَ مِنْهُ ثُمَّ قَالَ: يَا أَبَا يَعْقُوبَ رَأَتْ عَيْنَاكَ مِثْلَ مُحَمَّدٍ؟ فَقُلْتُ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ لا يُغَلَّظُ رَأْيُ مُحَمَّدٍ مِنْ أُسْتَاذَيْهِ وَرِجَالُهُ مِثْلُهُ، فَتَفَكَّرَ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ: لا قَدْ رَأَيْتُهُمْ وَعَرَفْتُهُمْ فَلَمْ أَرَ فِيهِمْ عَلَى صِفَةِ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ، قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَسَأَلْتُ يَحْيَى بْنَ يَحْيَى عَنْ سِتِّ مَسَائِلَ فَأَفْتَى فِيهَا، وَقَدْ كُنْتُ سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ أَسْلَمَ أَفْتَى فِيهَا بِغَيْرِ ذَلِكَ احْتَجَّ فِيهَا بِحَدِيثِ النَّبِيِّ ﷺ فَأَخْبَرْتُ يَحْيَى بْنَ يَحْيَى بِفُتْيَا مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ فِيهَا، فَقَالَ: يَا بُنَيَّ، أَطِيعُوا أَمْرَهُ وَخُذُوا بِقَوْلِهِ فَإِنَّهُ أَبْصَرُ مِنَّا، أَلا تَرَى أَنَّهُ يَحْتَجُّ بِحَدِيثِ النَّبِيِّ ﷺ فِي كُلِّ مَسْأَلَةٍ؟ لَيْسَ ذَاكَ عِنْدَنَا، قَالَ: سَمِعْتُ شَيْخًا مِنْ أَهْلِ مَرْوَ يُكْنَى بِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ:

صَحِبْتُ ابْنَ عُيَيْنَةَ وَوَكِيعًا وَكَانَ صَدِيقًا لِيَحْيَى بْنِ يَحْيَى، وَإِسْحَاقَ بْنِ رَاهُوَيْهِ، وَكَانَ صَاحِبَ عِلْمٍ فَأَخْبَرَنِي، قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ يَحْيَى بْنِ يَحْيَى، فَقَالَ لِي: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، قَدْ رَأَيْتَ مُحَمَّدَ بْنَ أَسْلَمَ وَصَحِبْتَ إِسْحَاقَ بْنَ رَاهُوَيْهِ فَأَيُّ الرَّجُلَيْنِ أَبْصَرُ عِنْدَكَ وَأَرْجَحُ؟ فَقُلْتُ: يَا أَبَا زَكَرِيَّا، مَا لَكَ إِذَا ذَكَرْتَ مُحَمَّدَ بْنَ أَسْلَمَ تَذْكُرُ مَعَهُ إِسْحَاقَ بْنَ رَاهُوَيْهِ وَغَيْرَهُ؟ قَدْ صَحِبْتُ وَكِيعًا سَنَتَيْنِ وَأَشْهُرًا وَصَحِبْتُ سُفْيَانَ بْنَ عُيَيْنَةَ وَلَمْ أَرَ يَوْمًا وَاحِدًا لَهُمْ مِنَ الشَّمَائِلِ مَا لِمُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ، ثُمَّ قُلْتُ: إِنَّمَا يُعْرَفُ مُحَمَّدُ بْنُ أَسْلَمَ، رَجُلٌ بَصِيرٌ بِالْعِلْمِ قَدْ عَرَفَ الْحَدِيثَ، يَنْظُرُ فِي شَمَائِلِ هَذَا الرَّجُلِ فَيَعْلَمُ بِأَيِّ حَدِيثٍ يَعْمَلُ بِهِ هَذَا الرَّجُلُ الْيَوْمَ، غَرِيبٌ فِي هَذَا الْخُلُقِ لأَنَّهُ يَعْمَلُ بِمَا عَمِلَ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ وَأَصْحَابُهُ، وَهُوَ عِنْدَ النَّاسِ مُنْكَرٌ لأَنَّهُمْ لَمْ يَرَوْا أَحَدًا يَعْمَلُ بِهِ فَلا يَعْرِفُهُ إِلا بَصِيرٌ، فَقَالَ يَحْيَى بْنُ يَحْيَى: صَدَقْتَ هُوَ كَمَا تَقُولُ فَمَنْ مِثْلُهُ الْيَوْمَ؟ قَالَ: وَسَمِعْتُ إِسْحَاقَ بْنِ رَاهُوَيْهِ ذَاتَ يَوْمٍ رَوَى فِي تَرْجِيعِ الأَذَانِ أَحَادِيثَ كَثِيرَةً، ثُمَّ رَوَى حَدِيثَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ الأَنْصَارِيِّ، وَقَدْ أَمَرَ مُحَمَّدُ بْنُ أَسْلَمَ النَّاسَ بِالتَّرْجِيعِ فَقُلْتُمْ هَذَا مُبْتَدِعٌ، عَامَّةُ أَهْلِ هَذِهِ الْكُورَةِ غَوْغَاءُ، ثُمَّ قَالَ: احْذَرُوا الْغَوْغَاءَ فَإِنَّ الأَنْبِيَاءَ قَتَلَتْهُمُ الْغَوْغَاءُ، فَلَمَّا كَانَ اللَّيْلُ دَخَلْتُ عَلَيْهِ، فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَبَا يَعْقُوبَ، حدَّثْتَ هَذِهِ الأَحَادِيثَ كُلَّهَا فِي التَّرْجِيعِ فَمَا لَكَ لا تَأْمُنُ مُؤَذِّنَكَ؟ قَالَ: يَا مُغَفَّلُ أَلَمْ تَسْمَعْ مَا قُلْتُ فِي الْغَوْغَاءِ لأَنَّهُمْ هُمُ الَّذِينَ قَتَلُوا الأَنْبِيَاءَ، فَأَمَّا أَمْرُ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ فَإِنَّهُ يَتَمَادَى كُلَّمَا أَخَذَ فِي شَيْءٍ تَمَّ لَهُ، وَنَحْنُ عِنْدَهُ نَمْلأُ بُطُونَنَا لا يَتِمُّ لَنَا أَمْرٌ نَأْخُذُ فِيهِ نَحْنُ عِنْدَ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ مِثْلَ السُّرَّاقِ، قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَكَتَبَ إِلَيَّ أَحْمَدُ بْنُ نَصْرٍ، أَنْ أَكْتُبَ إِلَيْهِ بِحَالِ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ فَإِنَّهُ رُكْنٌ مِنْ أَرْكَانِ الإِسْلامِ، قَالَ: وَأَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مُطَرِّفٍ وَكَانَ رَحَلَ إِلَى صَدَقَةَ الْمَاوَرْدِيِّ، قَالَ: قُلْتُ لِصَدَقَةَ: مَا تَقُولُ فِي رَجُلٍ يَقُولُ الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؟ فَقَالَ: لا أَدْرِي، فَقُلْتُ: إِنَّ مُحَمَّدَ بْنَ أَسْلَمَ قَدْ وَضَعَ فِيهِ كِتَابًا، قَالَ: هُوَ مَعَكُمْ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: ائْتِنِي بِهِ، فَأَتَيْتُهُ بِهِ فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ، قَالَ لَنَا: وَيْحَكُمْ كُنَّا نَظُنُّ أَنَّ صَاحِبَكُمْ هَذَا صَبِيٌّ فَلَمَّا نَظَرْتُ إِلَيْهِ إِذَا هُوَ قَدْ فَاقَ أَصْحَابَنَا، قَدْ كُنْتُ قَبْلَ الْيَوْمِ لَوْ ضُرِبْتُ سَوْطَيْنِ لَقُلْتُ الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَأَمَّا الْيَوْمَ فَلَوْ ضُرِبَ عُنُقِي لَمْ أَقُلْهُ، قَالَ: وَكُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ أَحْمَدَ بْنِ نَصْرٍ بِنَيْسَابُورَ بَعْدَمَا مَاتَ مُحَمَّدُ بْنُ أَسْلَمَ بِيَوْمٍ، فَدَخَلَتْ عَلَيْهِ جَمَاعَةٌ مِنَ النَّاسِ فِيهِمْ أَصْحَابُ الْحَدِيثِ مَشَايِخُ وَشَبَابٌ، وَقَالُوا: جِئْنَا مِنْ عِنْدِ أَبِي النَّضْرِ وَهُوَ يُقْرِئُكَ السَّلامَ، وَيَقُولُ: يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَجْتَمِعَ فَنُعَزِّيَ بَعْضَنَا بِمَوْتِ هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي لَمْ

نَعْرِفْ مِنْ عَهْدِ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ رَجُلا مِثْلَهُ، وَقِيلَ: لأَحْمَدَ بْنَ نَصْرٍ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، صَلَّى عَلَيْهِ أَلْفُ أَلْفٍ مِنَ النَّاسِ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: أَلْفُ أَلْفٍ وَمِائَةُ أَلْفٍ مِنَ النَّاسِ، يَقُولُ: صَالِحُهُمْ وَطَالِحُهُمْ لَمْ نَعْرِفْ لِهَذَا الرَّجُلِ نَظِيرًا، فَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ نَصْرٍ: يَا قَوْمُ أَصْلِحُوا سَرَائِرَكُمْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ اللَّهِ، أَلا تَرَوْنَ رَجُلا دَخَلَ بَيْتَهُ بِطُوسٍ فَأَصْلَحَ سِرَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ، ثُمَّ نَقَلَهُ اللَّهُ إِلَيْنَا، فَأَصْلَحَ اللَّهُ عَلَى يَدَيْهِ أَلْفَ أَلْفٍ وَمِائَةَ أَلْفٍ مِنَ النَّاسِ، قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَدَخَلْتُ عَلَى مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِأَرْبَعَةِ أَيَّامٍ بِنَيْسَابُورَ، فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، تَعَالَى أُبَشِّرُكَ بِمَا صَنَعَ اللَّهُ بِأَخِيكَ مِنَ الْخَيْرِ، قَدْ نَزَلَ بِيَ الْمَوْتُ، وَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيَّ أَنَّهُ لَيْسَ عِنْدِي دِرْهَمٌ يُحَاسِبُنِي اللَّهُ عَلَيْهِ، وَقَدْ عَلِمَ اللَّهُ ضَعْفِي وَأَنِّي لا أُطِيقُ الْحِسَابَ، فَلَمْ يَدَعْ عِنْدِي شَيْئًا يُحَاسِبُنِي بِهِ اللَّهُ، ثُمَّ قَالَ: أَغْلِقِ الْبَابَ، وَلا تَأْذَنْ لأَحَدٍ عَلَيَّ حَتَّى أَمُوتَ، وَتَدْفِنُونَ كُتُبِي، وَاعْلَمْ أَنِّي أَخْرُجُ مِنَ الدُّنْيَا وَلَيْسَ أَدَعُ مِيرَاثًا غَيْرَ كُتُبِي، وَكِسَائِي، وَلِبَدِي، وَإِنَائِي الَّذِي أَتَوَضَّأُ مِنْهُ وَكُتُبِي هَذِهِ فَلا تُكَلِّفُوا النَّاسَ مُؤْنَةً، وَكَانَتْ مَعَهُ صُرَّةٌ فِيهَا نَحْوُ ثَلاثِينَ دِرْهَمًا، فَقَالَ: هَذَا لابْنِي أَهْدَاهُ إِلَيْهِ قَرِيبٌ لَهُ، وَلا أَعْلَمُ شَيْئًا أُحِلَّ لِي مِنْهُ لأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: " أَنْتَ وَمَالُكَ لأَبِيكَ "، وَقَالَ: " أَطْيَبُ مَا يَأْكُلُ الرَّجُلُ مِنْ كَسْبِهِ وَوَلَدُهُ مِنْ كَسْبِهِ "، فَكَفِّنُونِي فِيهَا، فَإِنْ أَصَبْتُمْ لِي بِعَشَرَةِ دَرَاهِمَ مَا يَسْتُرُ عَوْرَتِي فَلا تَشْتَرُوا بِخَمْسَةَ عَشَرَ وَأَبْسِطُوا عَلَى جِنَازَتِي لبدي وَغَطُّوا عَلَى جِنَازَتِي كِسَائِي، وَلا تُكَلِّفُوا أَحَدًا لِيَأْتِيَ جِنَازَتِي، وَتَصَدَّقُوا بِإِنَائِي أَعْطُوهُ مِسْكِينًا يَتَوَضَّأُ مِنْهُ، ثُمَّ مَاتَ فِي الْيَوْمِ الرَّابِعِ، فَعَجِبْتُ أَنْ قَالَ لِي ذَلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ، فَلَمَّا أُخْرِجَتْ جِنَازَتُهُ جَعَلَ النِّسَاءُ يَقُلْنَ مِنْ فَوْقِ السُّطُوحِ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ هَذَا الْعَالِمُ الَّذِي خَرَجَ مِنَ الدُّنْيَا، وَهَذَا مِيرَاثُهُ الَّذِي عَلَى جِنَازَتِهِ لَيْسَ مِثْلُ عُلَمَائِنَا هَؤُلاءِ الَّذِينَ هُمْ عَبِيدُ بُطُونِهِمْ، يَجْلِسُ أَحَدُهُمْ لِلْعِلْمِ سَنَتَيْنِ أَوْ ثَلاثًا فَيَشْتَرِي الضِّيَاعَ وَيَسْتَفِيدُ الْمَالَ، وَقَالَ لِي مُحَمَّدٌ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ أَنَا مَعَكُ، وَقَدْ عَلِمْتَ أَنَّ مَعِي فِي قَمِيصِي مَنْ يَشْهَدُ عَلَيَّ، فَكَيْفَ يَنْبَغِي لِي أَنْ آتِيَ الذُّنُوبَ؟ إِنَّمَا يَعْمَلُ الذُّنُوبَ جَاهِلٌ يَنْظُرُ فَلا يَرَى أَحَدًا، فَيَقُولُ: لَيْسَ يَرَانِي أَحَدٌ أَذْهَبْ فَأُذْنِبُ، فَأَمَّا أَنَا كَيْفَ يُمْكِنُنِي ذَلِكَ وَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّ دَاخِلَ قَمِيصِي مَنْ يَشْهَدُ عَلَيَّ، ثُمَّ قَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، مَا لِي وَلِهَذَا الْخُلُقِ، كُنْتُ فِي صُلْبِ أَبِي وَحْدِي، ثُمَّ صِرْتُ فِي بَطْنِ أُمِّي وَحْدِي، ثُمَّ دَخَلْتُ الدُّنْيَا وَحْدِي، ثُمَّ تُقْبَضُ رُوحِي وَحْدِي، وَأَدْخُلُ فِي قَبْرِي وَحْدِي، وَيَأْتِينِي مُنْكَرٌ وَنَكِيرٌ فَيَسْأَلانِي فِي قَبْرِي وَحْدِي، فَإِنْ صِرْتُ إِلَى خَيْرٍ صِرْتُ وَحْدِي، وَإِنْ صِرْتُ إِلَى شَرٍّ كُنْتُ وَحْدِي، ثُمَّ

أُوقَفُ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَحْدِي، ثُمَّ يُوضَعُ عَمَلِي وَذُنُوبِي فِي الْمِيزَانِ وَحْدِي، وَإِنْ بُعِثْتُ إِلَى الْجَنَّةِ بُعِثْتُ وَحْدِي، وَإِنْ بُعِثْتُ إِلَى النَّارِ بُعِثْتُ وَحْدِي، فَمَا لِي وَلِلنَّاسِ، ثُمَّ تَفَكَّرَ سَاعَةً فَوَقَعَتْ عَلَيْهِ الرِّعْدَةُ حَتَّى خَشِيتُ أَنْ يُسْقُطَ ثُمَّ رَجَعَتْ إِلَيْهِ نَفْسُهُ، ثُمَّ قَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، إِنَّ هَؤُلاءِ قَدْ كَتَبُوا رَأْيَ أَبِي حَنِيفَةَ، وَكَتَبْتُ أَنَا الأَثَرَ، فَأَنَا عِنْدَهُمْ عَلَى غَيْرِ طَرِيقٍ، وَهُمْ عِنْدِي عَلَى غَيْرِ طَرِيقٍ، وَقَالَ لِي: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، أَصْلُ الإِسْلامِ فِي هَذِهِ الْفَرَائِضِ، وَهَذِهِ الْفَرَائِضُ فِي حَرْفَيْنِ: مَا قَالَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ افْعَلْ فَهُوَ فَرِيضَةٌ يَنْبَغِي أَنْ يُفْعَلَ، وَمَا قَالَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ لا تَفْعَلْ فَيَنْبَغِي أَنْ يُنْتَهى عَنْهُ فَتَرْكُهُ فَرِيضَةٌ، وَهَذَا فِي الْقُرْآنِ وَفِي فَرِيضَةِ النَّبِيِّ ﷺ وَهُمْ يَقْرَؤُونَهُ وَلَكِنْ لا يَتَفَكَّرُونَ فِيهِ، قَدْ غَلَبَ عَلَيْهِمْ حُبُّ الدُّنْيَا، حدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ: خَطَّ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خطًّا، فَقَالَ: " هَذَا سَبِيلُ اللَّهِ "، ثُمَّ خَطَّ خُطُوطًا عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ، ثُمَّ قَالَ: " هَذِهِ سُبُلٌ عَلَى كُلِّ سَبِيلٍ مِنْهَا شَيْطَانٌ يَدْعُو إِلَيْهِ "، ثُمَّ قَرَأَ: ﴿وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ ، وَحَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: " إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ افْتَرَقُوا عَلَى اثْنَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً وَأُمَّتِي تَفْتَرِقُ عَلَى ثَلاثَةٍ وَسَبْعِينَ كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلا وَاحِدَةً "، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ هُمْ؟ قَالَ: " مَا أَنَا عَلَيْهِ الْيَوْمَ وَأَصْحَابِي "، فَرَجَعَ الْحَدِيثُ إِلَى وَاحِدٍ وَالسَّبِيلُ الَّذِي قَالَ فِي حَدِيثِ ابْنِ مَسْعُودٍ وَالَّذِي، قَالَ: " مَا أَنَا عَلَيْهِ وَأَصْحَابِي "، فَدِينُ اللَّهِ فِي سَبِيلٍ وَاحِدٍ، فَكُلُّ عَمَلٍ أَعْمَلُهُ أَعْرِضُهُ عَلَى هَذَيْنِ الْحَدِيثَيْنِ فَمَا وَافَقَهُمَا عَمِلْتُهُ وَمَا خَالَفَهُمَا تَرَكْتُهُ، وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْعِلْمِ فَعَلُوا لَكَانُوا عَلَى أَثَرِ النَّبِيِّ ﷺ وَلَكِنَّهُمْ فَتَنَهُمْ حُبُّ الدُّنْيَا وَشَهْوَةُ الْمَالِ، وَلَوْ كَانَ فِي حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، الَّذِي قَالَ: " كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلا وَاحِدَةً "، قَالَ: كُلُّهَا فِي الْجَنَّةِ إِلا وَاحِدَةً، لَكَانَ يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ قَدْ تَبَيَّنَ عَلَيْنَا فِي خُشُوعِنَا، وَهُمُومِنَا، وَجَمِيعِ أُمُورِنَا خَوْفًا، أَنْ نَكُونَ مِنْ تِلْكَ الْوَاحِدَةِ فَكَيْفَ؟ وَقَدْ قَالَ: " كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلا وَاحِدَةً "، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: صَحِبْتُ مُحَمَّدَ بْنَ أَسْلَمَ نَيِّفًا وَعِشْرِينَ سَنَةً لَمْ أَرَهُ يُصَلِّي حَيْثُ أَرَاهُ رَكْعَتَيْنِ مِنَ التَّطَوُّعِ إِلا يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَلا يُسَبِّحُ وَلا يَقْرَأُ حَيْثُ أَرَاهُ وَلَمْ يَكُنْ أَحَدٌ أَعْلَمُ بِسِرِّهِ وَعَلانِيَتِهِ مِنِّي، سَمِعْتُهُ يَحْلِفُ كَذَا مَرَّةً أَنْ لَوْ قَدَرْتُ أَنْ أَتَطَوَّعَ حَيْثُ لا يَرَانِي مَلَكَايَ لَفَعَلْتُ، لَكِنْ لا أَسْتَطِيعُ ذَلِكَ خَوْفًا مِنَ الرِّيَاءِ، لأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: " الْيَسِيرُ مِنَ الرِّيَاءِ شِرْكٌ "، ثُمَّ أَخَذَ حَجَرًا صَغِيرًا فَوَضَعَهُ عَلَى كَفِّهِ، فَقَالَ: أَلَيْسَ هَذَا حَجَرًا؟ قُلْتُ: بَلَى، قَالَ: أَوَ لَيْسَ هَذَا الْجَبَلُ حَجَرًا؟ قُلْتُ: بَلَى، قَالَ: فَالاسْمُ يَقَعُ عَلَى

الْكَبِيرِ وَالصَّغِيرِ أَنَّهُ حَجَرٌ، فَكَذَلِكَ الرِّيَاءُ قَلِيلُهُ وَكَثِيرُهُ شِرْكٌ، وَكَانَ مُحَمَّدٌ يَدْخُلُ بَيْتًا وَيُغْلِقُ بَابَهُ وَيُدْخِلُ مَعَهُ كُوزًا مِنْ مَاءٍ، فَلَمْ أَدْرِ مَا يَصْنَعُ حَتَّى سَمِعْتُ ابْنًا لَهُ صَغِيرًا يَبْكِي بُكَاءَهُ فَنَهَتْهُ أُمُّهُ، فَقُلْتُ لَهَا: مَا هَذَا الْبُكَاءُ؟ فَقَالَتْ: إِنَّ أَبَا الْحَسَنِ يَدْخُلُ هَذَا الْبَيْتَ فَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَبْكِي فَيَسْمَعُهُ الصَّبِيُّ فَيُحَاكِيهِ، فَكَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ غَسَلَ وَجْهَهُ وَاكْتَحَلَ فَلا يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ الْبُكَاءِ، وَكَانَ مُحَمَّدٌ يَصِلُ قَوْمًا يُعْطِيهِمْ وَيَكْسُوهُمْ فَيَبْعَثُ إِلَيْهِمْ، وَيَقُولُ لِلرَّسُولِ: انْظُرْ أَنْ لا يَعْلَمُوا مَنْ بَعَثَهُ إِلَيْهِمْ، فَيَأْتِيهِمْ هُوَ بِاللَّيْلِ فَيَذْهَبُ بِهِ إِلَيْهِمْ، وَيُخْفِي نَفْسَهُ فَرُبَّمَا بَلَى ثِيَابُهُمْ وَنَفِدَ مَا عِنْدَهُمْ لا يَدْرُونَ مَنِ الَّذِي أَعْطَاهُمْ، وَلا أَعْلَمُ مُنْذُ صَحِبْتُهُ وَصَلَ أَحَدًا بِأَقَلَّ مِنْ مِائَةِ دِرْهَمٍ إِلا أَنْ لا يُمْكِنَهُ ذَلِكَ، وَأَكَلْتُ عِنْدَ مُحَمَّدٍ ذَاتَ يَوْمٍ ثَرِيدًا فِي بَرِيدٍ، فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَبَا الْحَسَنِ، مَا لَكَ تَأْتِينِي بِثَرِيدٍ بَارِدٍ هَكَذَا تَأْكُلُهُ؟ قَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، إِنِّي إِنَّمَا طَلَبْتُ الْعِلْمَ لأَعْمَلَ بِهِ، وَقَدْ رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: " لَيْسَ فِي الْحَارِّ بَرَكَةٌ "، وَكُنْتُ أَخْبِزُ لَهُ فَمَا نَخَلْتُ لَهُ دَقِيقًا قَطُّ إِلا أَنْ أَغْضَبَهُ وَكَانَ يَقُولُ اشْتَرِ لِي شَعِيرًا أَسْوَدَ قَدْ تَرَكَهُ النَّاسُ فَإِنَّهُ يَصِيرُ إِلَى الْكَنِيفِ، وَلا تَشْتَرِ لِي إِلا مَا يَكْفِينِي يَوْمًا بِيَوْمٍ، وَأَرَدْتُ أَنْ أَخْرَجَ إِلَى بَعْضِ الْقُرَى لا أَرْجِعُ نَحْوًا مِنْ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَاشْتَرَيْتُ لَهُ عِدْلَ شَعِيرٍ أَبْيَضَ جَيِّدًا فَنَقَّيْتُهُ وَطَحَنْتُهُ ثُمَّ أَتَيْتُهُ بِهِ، فَقُلْتُ: إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَخْرَجَ إِلَى بَعْضِ الْقُرَى فَأَغِيبَ فِيهِ وَاشْتَرَيْتُ لَكَ هَذَا الطَّعَامَ لِتَأْكُلَ مِنْهُ حَتَّى أَرْجِعَ، فَقَالَ لِي: نَقَّيْتَهُ لِي وَجَوَّدْتَهُ لِي؟ قُلْتُ: نَعَمْ، فَتَغَيَّرَ لَوْنُهُ، وَقَالَ: إِنْ كُنْتَ تَقَيَّدْتَ فِيهِ وَنَقَّيْتَهُ فَأَطْعِمْهُ نَفْسَكَ فَلَعَلَّ لَكَ عِنْدَ اللَّهِ أَعْمَالا تَحْتَمِلُ أَنْ تُطْعِمَ نَفْسَكَ النَّقِيَّ، فَأَمَّا أَنَا فَقَدْ سِرْتُ فِي الأَرْضِ وَدُرْتُ فِيهَا فَبِالَّذِي لا إِلَهَ إِلا هُوَ مَا رَأَيْتُ نَفْسًا تُصَلِّي إِلَى الْقِبْلَةِ شَرًّا عِنْدِي مِنْ نَفْسِي، فِيمَ أَحْتَجُّ عِنْدَ اللَّهِ أَنْ أُطْعِمَهَا النَّقِيَّ؟ خُذْ هَذَا الطَّعَامَ اشْتَرِ لِي بَدَلَهُ شَعِيرًا أَسْوَدَ رَدِيًّا فَإِنَّهُ إِنَّمَا يَصِيرُ إِلَى الْكَنِيفِ، ثُمَّ قَالَ: وَيْحَكُمْ أَنْتُمْ لا تَعْرِفُونَ الْكَنِيفَ؟ لا أَعْلَمُ فِيكُمْ مَنْ يُبْصِرُ بِقَلْبِهِ، لَوْ أَنَّ إِنْسَانًا كَانَ يَبِيعُ بَيْعًا فَجَاءَهُ رَجُلٌ بِدَرَاهِمَ، فَقَالَ: أُحِبُّ أَنْ تُعْطِيَنِي مِنْ جَيِّدِ بَيْعِكَ فَإِنِّي أُرِيدُهُ لِلْكَنِيفِ، تَضْحَكُونَ مِنْهُ تَقُولُونَ: هَذَا مَجْنُونٌ، فَكَيْفَ لا تَضْحَكُونَ مِنْ أَنْفُسِكُمْ؟ احْفِرُوا حَفْرًا وَاجْعَلُوا فِيهَا مَاءً وَطَعَامًا وَانْظُرُوا هَلْ يَنْتِنُ فِي شَهْرٍ وَأَنْتُمْ تَجْعَلُونَهُ فِي بَطْنِكُمْ فَيَنْتَنُ فِي يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَالْكَنِيفُ هُوَ الْبَطْنُ، ثُمَّ قَالَ: اخْرُجْ وَاشْتَرِ لِي رَحًى فَجِئْنِي بِهَا وَاشْتَرِ لِي شَعِيرًا رَدِيًّا لا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ النَّاسُ حَتَّى أَطْحَنَهُ بِيَدِي فَآكُلَهُ لَعَلِّي أَبْلَغُ مَا كَانَ فِيهِ عَلِيٌّ وَفَاطِمَةُ، فَإِنَّهُ كَانَ يَطْحَنُ بِيَدِهِ، وَوُلِدَ لَهُ ابْنٌ فَدَفَعَ إِلَيَّ دَرَاهِمَ، وَقَالَ: اشْتَرِ كَبْشَيْنِ عَظِيمَيْنِ وَغَالِ بِهِمَا،

فَإِنَّهُ كُلَّمَا كَانَ أَعْظَمَ كَانَ أَفْضَلَ، فَاشْتَرَيْتُ لَهُ وَأَعْطَانِي عَشَرَةَ دَرَاهِمَ، فَقَالَ اشْتَرِ بِهِ دَقِيقًا وَاخْبِزْهُ فَنَخَلْتُ الدَّقِيقَ وَخَبَزْتُهُ ثُمَّ جِئْتُ بِهِ، فَقَالَ: نَخَلْتُ هَذَا؟ فَأَعْطَانِي عَشَرَةَ دَرَاهِمَ أُخَرَ، وَقَالَ اشْتَرِ بِهِ دَقِيقًا وَلا تَنْخُلْهُ وَاخْبِزْهُ، فَخَبَزْتُهُ وَحَمَلْتُهُ إِلَيْهِ، فَقَالَ لِي: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، إِنَّ الْعَقِيقَةَ سُنَّةٌ وَنَخْلُ الدَّقِيقِ بِدْعَةٌ وَلا يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ فِي السُّنَّةِ بِدْعَةٌ، فَلَمْ أُحِبَّ أَنْ يَكُونَ ذَلِكَ الْخُبْزُ فِي بَيْتِي بَعْدَ أَنْ يَكُونَ بِدْعَةً،

Sonra İshâk der ki: “Elli yıldır Muhammed b. Eslem’den daha âlim birini duymuş değilim.”

(Muhammed b. Eslem’in hizmetçisi) Ebû Abdillah (Muhammed b. Kâsım et-Tûsî) anlatıyor: Bağdat’ta Ebû Yâkub el-Mervezî’nin derslerine katıldım. Bir gün ona: “Hem Muhammed b. Eslem’e, hem de Ahmed b. Hanbel’e arkadaşlık ettin. Sence bu ikisinden hangisi daha üstün veya daha değerli veya dinde daha basiretliydi?” diye sorduğumda şu karşılığı verdi: “Ey Ebû Abdillah! Böylesi bir şeyi neden soruyorsun ki? Dört konuda Muhammed b. Eslem’in benzerini bulamazsın. Bunlar dinde ferâset, dünyada Hz. Peygamber’in (sallallahu aleyhi vesellem) sünnetine bağlılık, Kur’ân konusunda fasih bir dil ve nahivdir. Ahmed b. Hanbel de Muhammed b. Eslem’in “*Cehmiyye’ye Reddiye*” adındaki kitabını inceleyince çok beğendi ve bana: “Ey Ebû Yâkub! Gözlerin Muhammed gibisini görmüş müdür?” dedi. Ona: “Ey Ebû Abdillah! Bu konuda Muhammed’in görüşleri iki hocasını yanlış çıkarmaz. Zira onun hocaları da kendisi gibidir” karşılığını verdiğimde: “Öyle de ben onları da biliyorum ve görmüşüm. Ama Muhammed b. Eslem’in vasıflarını onlarda göremedim” dedi.

Ebû Abdillah şöyle devam eder: Yahyâ b. Yahyâ’ya altı mesele sordum ve bana bunlar hakkında fetva verdi. Hâlbuki Muhammed b. Eslem’in, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) hadisini delil göstererek bu konularda başka şekilde fetva verdiğini duymuştum. Yahyâ b. Yahyâ’ya Muhammed b. Eslem’in bu konudaki fetvasını söyleyince: “Ey oğul! Onun sözünü dinleyiniz ve söylediklerini alınız. O, meseleleri bizden daha iyi kavrar. Onun her meselede bizim bilmediğimiz hadislerle delil gösterdiğini görmüyor musun?” dedi.

Ebû Abdillah şöyle devam eder: Merv ahalisinden Ebû Abdillah künyeli bir hoca vardı. Bu hoca İbn Uyeyne ve Vekî'yle birlikte bulunmuş, Yahya b. Yahya ve İshâk b. Râheveyh'e de arkadaşlık etmişti. İlim sahibi olan biriydi. Bu hoca bana şunu anlattı: "Yahya b. Yahya'nın yanındayken bana: "Ey Ebû Abdillah! Muhammed b. Eslem'i görmüş, İbn Râheveyh'e arkadaşlık etmiş birisin. Senin yanında bu ikisinden hangisi daha basiretli ve daha değerlidir?" diye sordu. Ona şu karşılığı verdim: "Ey Ebû Zekeriya! Neden Muhammed b. Eslem'i zikrederken yanında İshâk b. Râheveyh'i veya bir başkasını zikrediyorsun? Vekî'ye iki yıl ve birkaç ay arkadaşlık ettim. Aynı şekilde Süfyân b. Uyeyne'ye de arkadaşlık ettim. Ancak bir gün olsun dahi Muhammed b. Eslem'in huylarından birini onlarda görmüş değilim. Muhammed b. Eslem ilimde basiret sahibi biri olarak bilinir. Hadis ilmini de çok iyi bilen biridir. Birinin yüzüne baktığı zaman hangi hadisle amel ettiğini çıkarır. Bu yönüyle acayip biridir. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) ve ashabının amelleriyle amel eden biri olmasına rağmen bu yönü insanlar tarafından garipsenmektedir. Çünkü bu yönü başka kişilerde görmüş değillerdir ve böylesi bir şeyi ancak basiret sahibi olan biri bilebilir." Bunun üzerine Yahya b. Yahya: "Doğru söylüyorsun! Dediğin gibi bugünlerde onun gibisi var mı ki?" dedi.

Ebû Abdillah şöyle devam eder: Yine İshâk b. Râheveyh'in bir gün ezanda tercî (tekrar) konusunda birçok hadis rivâyet ettiğini işittim. Sonra bu konuda Abdullah b. Zeyd el-Ensârî'nin hadisini aktardı ve şöyle dedi: "Muhammed b. Eslem de ezanda tercî yapılmasını söylemişti; ama siz ona bidatçi dediniz. Bu bölgenin insanlarının geneli kargaşayı seviyor. Kargaşadan sakının! Zira peygamberler kargaşalardan dolayı öldürülmüşlerdir."

Gece olunca yanına girdim ve: "Ey Ebû Yâkub! Tercî konusunda o kadar hadis rivâyet ettin, peki sen neden müezzinine ezanda tercî yapmasını söylemiyorsun?" dedim. İshâk: "Be hey gafil! Kargaşa hakkında söylediklerimi duymadın mı? Çünkü kargaşayı sevenler peygamberlerini öldürdüler. Muhammed b. Eslem bir şeyi yapmaya başladığı zaman azmeder ve o işi mutlaka tamamlar. Biz ise ona nazaran midelerimizi doldurmakla meşgulüz. Başladığımız hiçbir işi tamamına erdiremiyoruz. Biz Muhammed b. Eslem'in yanında hırsız gibiyiz."

Ebû Abdillah şöyle devam eder: Ahmed b. Nasr bana bir mektup gönderdi. Muhammed b. Eslem'in İslam'ın rükünlerinden biri olmasından dolayı onun ahvalinden bahsetmemi istedi.

Sadaka el-Mâverdî'nin yanına gitmiş biri olan Muhammed b. Mutarrif de bana şunu anlattı: Sadakatu'l-Mâverdî'nin yanına gittiğim zaman ona: "Kur'ân'ın mahlûk olduğunu söyleyen kişi hakkında ne dersin?" diye sordum. "Bilmiyorum" karşılığını verdi. Ona: "Ama Muhammed b. Eslem bu konuda bir kitap yazdı" dediğimde: "Kitap yanında mı?" diye sordu. "Evet!" karşılığını verdiğimde: "O zaman bu kitabı bana getir!" dedi. Kitabı alıp ona götürdüm. Kitabı aldığının ikinci günü bize şöyle dedi: "Yazık size! Ben bu arkadaşınızı (Muhammed b. Eslem'i) henüz çocuk diye düşünüyordum. Ama kitabını incelediğimde onun bizim âlimlerimizden daha üstün olduğunu anladım. Bu güne kadar bana iki kırbaç atılsa Kur'ân'ın mahlûk olduğunu söylemekte bir sakınca görmezdim. Ancak bu günden sonra boynum vurulsa dahi artık Kur'ân'ın mahlûk olduğunu söylemem!"

Ebû Abdillah şöyle devam eder: Muhammed b. Eslem'in ölümünden bir gün sonra Nisabur'da Ahmed b. Nasr'ın yanında oturuyordum. O arada genci ve ihtiyarıyla hadisçilerden bir grup yanma girdi. Ona: "Ebu'n-Nadr'ın yanında geliyoruz. Sana selam söylüyor ve: «Bir araya gelmemiz ve Ömer b. Abdilazîz'den sonra benzerini göremediğimiz şu adamın (Muhammed b. Eslem'in) ölümünden dolayı taziyede bulunmamız lazım» diyor" dediler.

Ahmed b. Nasr'a: "Ey Ebû Abdillah! Muhammed b. Eslem'in cenaze namazını bir milyon kişi kıldı" dediler. Başka biri de: "İyisi ve kötüsüyle bir milyon yüz bin kişi kıldı. Bu adamın benzerini bilmiyoruz" deyince, Ahmed b. Nasr şu karşılığı verdi: "Arkadaşlar! Allah'la aranızda kalan içinizi ıslah edin! Tûs'ta evine girip Allah'la arasında olan içini ıslah eden, Allah'ın onu aramıza çıkardığı ve onun vesilesiyle bir milyon yüz bin kişiyi ıslah ettiği şu adamı (Muhammed b. Eslem'i) görmüyor musunuz?"

Ebû Abdillah şöyle devam eder: Nisabur'da ölümünden dört gün önce Muhammed b. Eslem'in yanına girdiğimde bana şöyle dedi: "Ey Ebû Abdillah! Gel de Allah şu kardeşine ne hayırlar ihsan etmiş, müjdesini vereyim! Ölüm vaktim geldi. Allah'ın bana lütfu dolayısıyladır ki benden hesabını soracak tek bir dirhemim dahi bulunmuyor. Allah benim zayıf biri olduğumu ve hesaba çekilmeye gücümün yetmeyeceğini bildiği içindir ki, bende hesabını sorabilecek tek bir şey dahi bırakmamıştır." Sonra şöyle ekledi: "Kapıyı kapat! Ölene ve beni gömene kadar da yanıma kimsenin girmesine izin verme. Kitaplarım, giysilerim, keçem ve abdest aldığım su kabım dışında geriye mal olarak hiçbir şey bırakmadan bu dünyadan göçüyorum. İnsanları cenazeme katılma konusunda herhangi bir zahmete sokmayın."

Muhammed'in, içinde otuz dirhem olan bir kesesi vardı. Onları göstererek şöyle dedi: "Bunlar oğluma aittir. Bir yakını ona bunları hediye olarak vermişti. Harcamak için de bunlardan daha helal olan bir şeyim yoktu. Zira Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Sen de, sahip olduğun mallar da babanındır."* Yine şöyle buyurmuştur: *"Kişinin yediği en temiz şeyler, kendi kazancından olan şeylerdir. Kişinin kendi oğlu(un kazancı) da kendi kazancı gibidir."* Kefenlenme masraflarını bunlardan alın. Avret yerlerimi örtecek bir kefeni on dirheme alabiliyorsanız, on beş dirhemlik bir kefen almayın. Cenazemin üzerine keçem ile giysimi de koyun. Sakın kimseyi cenazeme gelme konusunda zorlamayın. Abdest için kullandığım su kabını, yine abdest alırken kullanması için bir fakire bağışlayın." Muhammed b. Eslem hastalığının dördüncü gününde de öldü. Söyledikleri sadece aramızda geçmiş olmasına rağmen cenazesini çıkarırken dışarıda olanlar tuhafıma gitmişti. Zira damların üzerinde bulunan kadınlar şöyle demeye başladılar: "Ey insanlar! İşte dünyadan göçen âlim bu, geriye kalan mirasının tümü de cenazesinin üzerinde. Midelerinin kölesi olan diğer âlimlerimiz gibi değil! Zira bunlardan her biri iki veya üç yıl ilim öğretir; ancak bundan kazandığıyla köyler satın alır, bir sürü mallar edinir."

Ebû Abdillah şöyle devam eder: Muhammed b. Eslem bana dedi ki: "Ey Ebû Abdillah! Ben seninle birlikteyim. Ayrıca gömleğimin içinde yaptıklarıma şahit olan biri varken nasıl günah işleyebilirim? Günahı ancak kimselerin görmediğini sanan cahil biri yapabilir. Bu kişi: «Beni kimseler görmüyor! Gidip günah işleyeyim» der. Bana gelince gömleğimin içinde yaptıklarımı her zaman gören biri varken nasıl günah işleyebilirim?"

Sonra dedi ki: "Benim insanlarla ne işim olabilir ki? Babamın sulbünde yalnızdım. Sonra annemin rahmine düştüm ve orada da yalnızdım. Dünyaya yalnız olarak geldim. Yalnız başıma ruhum alınacak. Mezarda yalnız başıma olacağım. Münker ve Nekir gelip de soru soracakları zaman yine yalnız başıma olacağım. Şâyet hayırlı bir yere gideceksem yalnız başıma gidecek, kötü bir yere gideceksem de yalnız başıma gideceğim. Allah'ın huzurunda yalnız başıma duracağım. Amellerim ve günahlarım teraziye vurulacağı zaman yalnız başıma olacağım. Cennete gidersem yalnız başıma gidecek, Cehenneme de gideceksem yalnız başıma gideceğim. O halde benim insanlarla ne işim olabilir?"

Sonra düşünceye daldı. Onu öyle bir titreme tuttu ki düşüp bayılmasından korktum. Sonra kendine geldi ve şöyle dedi: "Ey Ebû Abdillah! Onlar Ebû Hanife'nin görüşlerini yazdılar. Ben ise sadece hadisleri yazdım. Onlara göre ben, başka bir yoldayım, bana göre de onlar başka bir yoldadırlar."

Sonra şöyle dedi: "Ey Ebû Abdillah! Bil ki İslam dininin temeli farzlardadır. Farzlar da iki şekilde sabit olur. Allah ve Resûlünün: «Yapın!» dedikleri bir şey farzdır ve o şeyin yapılması gerekir. Allah ve Resûlünün: «Yapmayın!» dedikleri şeylerden uzak durulması gerekir ki bu tür şeylerin terki de farzdır. Bu, hem Allah'ın Kitab'ında, hem de Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) buyruklarında mevcuttur. Onlar da Kur'ân'ı okuyor; ancak üzerinde tefekkür etmiyorlar Zira dünya sevgisi onlara baskın gelmiştir! Abdullah b. Mes'ûd bildiriyor: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yere bir çizgi çizdi ve: *"Bu, Allah'ın yoludur"* buyurdu. Sonra o çizginin sağına ve soluna çizgiler çizdi ve: *"Bunlar da başka yollardır ve her birinin başında bu yola çağıran bir şeytan bulunur"* buyurdu. Sonra da şu âyeti okudu: **"Bu, dosdoğru olan yoluma uyun. Sizi Allah yolundan ayrı düşürecek yollara uymayın. Allah size bunları sakınasınız diye buyurmaktadır."**[1]

Abdullah b. Amr da şöyle bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"İsrail oğulları yetmiş iki fırkaya ayrılmıştır. Ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacak, biri hariç diğer tüm fırkalar Cehennemde olacaktır."* Ashâb: "Ey Allah'ın Resûlü! (Cehenneme girmeyecek olan) bu fırkadakiler kimler?" diye sorduklarında, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bugün benim ve ashâbımın üzerinde olduğu yolda gidenlerdir"* karşılığını verdi. Buradan da doğru yolun tek bir yol olduğu, İbn Mes'ûd'un rivâyetinde söz konusu olan Allah'ın yolunun da, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) ve ashâbının üzerinde oldukları yol olduğu anlaşılmaktadır. O halde Allah'ın tek bir yolu bulunmaktadır. Yapacağın her amelde bu iki hadisi ölçü al. Bunlara uyanı yap, uymayan amelden de uzak dur. Âlimler de bu ölçüye riâyet etselerdi Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) yolunda ve izinde olacaklardı. Ancak dünya sevgisi ve mal sevdası onları yoldan çıkarmıştır. Abdullah b. Amr tarafından gelen rivâyetteki *"Biri hariç diğer tüm fırkalar Cehennemde olacaktır"* buyruğu yerine şâyet: "Biri hariç diğer tüm fırkalar Cennette olacaktır" denseydi yine de tüm ibadetlerimizde, düşündüklerimizde ve işlerimizde acaba Cehennemde olan o bir fırkanın içinde biz de var mıyız endişesini taşımamız gerekirdi. Artık *"Biri hariç diğer tüm fırkalar Cehennemde olacaktır"* buyruğu karşısında ne yapmalı?"

Abdullah der ki: Muhammed b. Eslem'e yirmi küsur yıl boyunca arkadaşlık ettim. Ancak Cuma günleri kıldığı iki rekâtlık nafile namaz dışında nafile namaz kıldığını hiç görmedim. Onunla olduğum zamanlarda hiçbir zaman da tesbih çekmez ve Kur'ân okumazdı. Gizlisini ve açığını benden daha iyi bilen de yoktu. Kaç defa yeminler ederek şöyle dediğine şahit olmuşumdur: "(Riyâ korkusuyla) Omuzlarımdaki meleklerin göremeyeceği bir şekilde nafile namaz kılabilseydim bunu yapardım; ancak elimden gelmiyor! Çünkü Peygamberimiz (sallallahu aleyhi vesellem): «*Riyakârlığın azı bile şirkten sayılır!*» buyurmuştur." Bunu dedikten sonra da yerden aldığı bir taşı avucuna koyar: "Bu taş değil mi?" diye sorardı. Ben: "Evet!" dediğimde: "Peki, şu dağ da taşlardan oluşmuş değil mi?" diye sorardı. Ben: "Evet!" karşılığını verdiğimde ise: "Demek ki küçüğü de (taş) büyüğü de (dağ) aynı isimle, taş olarak anılmaktadır. Riyakârlık da aynı şekildedir. Azı da, çoğu da şirktir" derdi.

---

[1] En'âm Sur. 153

Ebû Abdillah şöyle devam eder: Muhammed b. Eslem bazen yanına bir testi su alıp bir odaya girer ve kapıyı kapatırdı. İçerde ne yaptığını da bilmezdim. Bir defasında oğullarından küçük bir çocuğun ağladığını duydum. Annesi de ağlamasına engel olmak istiyordu. Ona: "Çocuk neden ağlıyor?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Ebu'l-Hasan kendini bu odaya kapatıp Kur'ân okuyor ve ağlıyor. Çocuk da içerden onun ağladığını duyunca o da duygulanıp ağlıyor." Muhammed b. Eslem odadan çıkmak isteyince yüzünü yıkayıp gözüne sürme çekiyor, bu şekilde de ağladığı belli olmuyordu.

Muhammed b. Eslem bir topluluğa yardımlarda bulunur ve onların giyimlerini temin ederdi. Yardım olarak göndereceği şeyleri elçisine verdikten sonra ona: "Dikkat et de bu yardımın kim tarafından yapıldığını bilmesinler" derdi. Bazen gece vakti gizlice o topluluğa gidip giysileri eskimiş, erzakları tükenmiş olanları belirler, ancak yardımın kim tarafından yapıldığı o topluluk tarafından bilinmezdi. Onun hizmetine girdiğimden beri imkânı el verdiği müddetçe yüz dirhemden aşağı meblağda yardımda bulunduğunu hiç görmedim.

Bir gün Muhammed'in yanında soğuk tirit yedim. Ona: "Ey Ebu'l-Hasan! Neden bize soğuk tirit getirip yediriyorsun?" dediğimde şu karşılığı verdi: "Ey Ebû Abdillah! Ben ilmi kendisiyle amel etmek için öğrendim. Hz. Peygamber'in de (sallallahu aleyhi vesellem): «*Sıcak yemekte bereket yoktur*» buyurduğu rivâyet edilmiştir."

Muhammed b. Eslem'in ekmeğini pişirirdim. Ancak ne zaman ununu elesem bana kızardı. Bana: "İnsanların almak istemediği siyah arpadan satın al. Zira sonuçta hepsi helaya gidecektir. Bana sadece bir günlüğüne yiyecek al" derdi. Bir defasında dört aylığına bir kasabaya çıkacaktım. Bu süre zarfında kendisine yetecek kadar beyaz arpa aldı. Güzelce seçip öğüttüm. Sonra yanına getirdim ve: "Bir kasabaya çıkacak ve bir süre yanına gelemeyeceğim. Dönene kadar yemen için sana bu yiyeceği satın aldım" dedim. Bana: "Güzelce ayıklayıp temizledin mi?" diye sorunca: "Evet!" dedim. Bunun üzerine rengi değişti ve şöyle dedi: "Güzelce ayıklayıp temizlediysen o zaman onu sen ye! Belki de senin Allah katında, nefsine güzel yemekler yedirebilecek kadar güzel amellerin vardır! Ben ise yeryüzünde gezip dolaştım. Kendisinden başka ilah olmayana yemin olsun ki kıbleye doğru namaz kılanlar arasında nefsi, benim nefsimden daha kötü olan birini görmüş değilim! Allah katında, nefsime böylesi güzel bir yiyeceği yedirmeyi ne ile açıklayabilirim? Bu yiyeceği götür ve yerine kalitesiz siyah arpa al! Zira sonuçta helaya gidecek!"

Sonra şöyle dedi: "Yazık size! Helanın ne olduğunu bilmiyor musunuz? İçinizden kalbiyle bakabilen kimseyi göremiyorum. Biri dirhemleriyle satıcıya gelip: «Helaya atmam için bana mallarının en güzellerinden vermeni istiyorum» dese adamın bu sözüne güler ve: "Bu adam deli!" derdiniz. Kendi halinize neden gülmüyorsunuz? Bir çukur açın, içine su ve yiyecek koyup bırakın. Bakın bakalım bir ayda çürüyüp pis bir hale dönüşecek mi! Oysa bunları siz midenize koyduğunuzda bir gün içinde bozulup leş gibi olur. Hela da midenizdir." Sonra bana: "Gidip bana bir el değirmeni al ve getir. Yine insanların almak istemedikleri kalitesiz arpadan satın alıp getir. Onu kendi elimle öğütüp yiyeyim. Belki bu şekilde Hz. Ali ile Hz. Fâtıma'nın yaptıklarını yapmış olurum. Zira Hz. Ali tahılı kendi eliyle öğütürdü."

Muhammed b. Eslem'in bir oğlu olunca bana birkaç dirhem verdi ve: "Bana iri ve pahalı iki koç al. Zira ne kadar büyük olursa daha iyi olur" dedi. Ben de gidip dediği gibi iki koç aldım. Sonra bana on dirhem daha verdi ve: "Bununla un satın alıp ekmek pişir" dedi. Unu eledim ve ekmek pişirdim.

Yanına getirdiğimde: "Ununu eledin mi?" diye sordu. Elediğimi öğrenince on dirhem daha verdi ve: "Bununla un satın al, ama elemeden ekmek pişir" dedi. Dediği gibi pişirip getirdiğimde: "Ey Ebû Abdillah! Akika kurbanı sünnet, unu elemek ise bidattir. Sünnetin içine da bidat karıştırmamak gerekir. Bidat olan bir şeyle yapılmış bir ekmeğin evimde bulunmasını istemem" dedi.

Ebû Nuaym der ki: "Muhammed b. Eslem'in Cehmiyye ve Mürcie mezhebinden olan kişilere reddiyeleri herkesçe bilinir ve pek yaygındır. "Cehmiyye'ye Reddiye" adıyla bilinen kitabında Allah'm sıfatlarının mahluk olmayıp ezeli olduğunu söylemiştir. Bu kitaptan da kısa bir bölümü aşağıda zikrettim."

(١٤٢٢١)- [٢٤٤/٩] مَا حَدَّثَنَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْمُؤَدِّبُ، حدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ بَطَّةَ بْنِ إِسْحَاقَ، حدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَحْمَدَ الْمَدِينِيُّ، حدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ بْنُ مُوسَى بِمَكَّةَ، وَهُوَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ خَادِمِ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ وَصَاحِبُهُ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ أَسْلَمَ، يَقُولُ: " زَعَمَتِ الْجَهْمِيَّةُ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ قَدْ أَشْرَكُوا فِي ذَلِكَ وَهُمْ لا يَعْلَمُونَ لأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَدْ بَيَّنَ أَنَّ لَهُ كَلامًا فَقَالَ: ﴿إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالاتِي وَبِكَلامِي﴾ ، وَقَالَ فِي آيَةٍ أُخْرَى: ﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا﴾ ، فَأَخْبَرَ أَنَّ لَهُ كَلامًا وَأَنَّهُ كَلَّمَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلامُ، فَقَالَ فِي تَكْلِيمِهِ إِيَّاهُ: يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا رَبُّكُ، فَمَنْ زَعَمَ أَنَّ قَوْلَهُ: يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا رَبُّكُ خَلْقٌ، وَلَيْسَ بِكَلامِهِ فَقَدْ أَشْرَكَ بِاللَّهِ، لأَنَّهُ زَعَمَ أَنَّ خَلْقًا، قَالَ لِمُوسَى: إِنِّي أَنَا رَبُّكُ، فَقَدْ جَعَلَ هَذَا الزَّاعِمُ رَبًّا لِمُوسَى دُونَ اللَّهِ، وَقَوْلُ اللَّهِ أَيْضًا لِمُوسَى فِي تَكْلِيمِهِ: ﴿فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَى إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لا إِلَهَ إِلا أَنَا فَاعْبُدْنِي﴾ فَقَدِ جَعَلَ هَذَا الزَّاعِمُ إِلَهًا لِمُوسَى غَيْرَ اللَّهِ، وَقَالَ فِي آيَةٍ أُخْرَى لِمُوسَى فِي تَكْلِيمِهِ إِيَّاهُ: ﴿يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ ، فَمَنْ لَمْ يَشْهَدْ أَنَّ هَذَا كَلامُ اللَّهِ قَوْلُهُ تَكَلَّمَ بِهِ وَاللَّهُ قَالَهُ زَعَمَ أَنَّهُ خَلْقٌ فَقَدْ عَظُمَ شِرْكُهُ وَافْتِرَاؤُهُ عَلَى اللَّهِ لأَنَّهُ زَعَمَ أَنَّ خَلْقًا، قَالَ لِمُوسَى: ﴿يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ فَقَدْ جَعَلَ هَذَا الزَّاعِمُ لِلْعَالَمِينَ رَبًّا غَيْرَ اللَّهِ فَأَيُّ شِرْكٍ أَعْظَمُ مِنْ هَذَا؟ فَتَبْقَى الْجَهْمِيَّةُ فِي هَذِهِ الْقِصَّةِ بَيْنَ كُفْرَيْنِ اثْنَيْنِ أَنَّ زَعْمًا أَنَّ اللَّهَ لَمْ يُكَلِّمْ مُوسَى فَقَدْ رَدُّوا كِتَابَ اللَّهِ وَكَفَرُوا بِهِ، وَإِنْ زَعَمُوا أَنَّ هَذَا الْكَلامَ: ﴿يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ خَلْقٌ

فَقَدْ أَشْرَكُوا بِاللَّهِ، فَفِي هَؤُلاءِ الآيَاتِ بَيَانٌ أَنَّ الْقُرْآنَ كَلامُ اللَّهِ تَعَالَى، وَفِيهَا بَيَانُ شِرْكِ مَنْ
زَعَمَ أَنَّ كَلامَ اللَّهِ خَلْقٌ، وَقَوْلُ اللَّهِ خَلْقٌ، وَمَا أَوْحَى اللَّهُ إِلَى أَنْبِيَائِهِ خَلْقٌ "

Muhammed b. Eslem der ki: Cehmiyye mezhebinden olanlar, Kur'ân'ın mahlûk (yaratılmış) olduğunu iddia ettiler. Bu iddialarıyla da bilmeden şirke bulaşmışlardır. Oysa Allah kendisinin kelâm sıfatı olduğunu, **"Ey Mûsa! Ben risaletlerimle (sana verdiğim görevlerle) ve sözlerimle seni insanların başına seçtim"**[1] âyeti ile: **"ve Allah, Mûsa ile gerçekten konuştu"**[2] âyetiyle belirtmiştir. Allah, burada kelâm sıfatının bulunduğunu ve Hz. Mûsa ile de konuştuğunu ifade etmiştir. Hz. Mûsa ile konuştuğu zamanda ona: **"Ben senin Rabbinim!"**[3] buyurmuştur. "Ben senin Rabbinim!" sözünün mahlûk olduğunu ve Allah'ın kendi kelamından olmadığını söyleyen kişi, Allah dışında bir varlığı Hz. Mûsa'nın rabbi yapmış olur. Allah, Hz. Mûsa ile konuşmasında ona şöyle buyurmuştur: **"Şimdi vahyedilene kulak ver."**[4] **"Seni, kendim için elçi seçtim."**[5] Aynı kişi, Allah dışında bir varlığın Hz. Mûsa'nın ilahı olduğunu söylemiş de olur.

Allah'ın Hz. Mûsa ile başka bir konuşması ise şöyledir: **"Ey Mûsa! Bil ki ben, bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'ım."**[6] Şimdi her kim, bu sözlerin Allah'ın bizzat kendi kelamından olmadığını söyler ve bunların mahlûk olduğunu iddia ederse büyük bir şirke bulaşmış ve Allah'a iftira etmiş olur. Çünkü Allah dışında bir varlığın Hz. Mûsa'ya: **"Ey Mûsa! Bil ki ben, bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'ım"**[7] dediğini söylemiş olur. Bunları söyleyen varlığı Allah dışında, âlemlerin rabbi yapmış olur. Bundan daha büyük bir şirk var mıdır? Cehmiyye mezhebinden olanlar bu konuda her ikisi de küfür olan iki durum arasında kalmaktadırlar: Eğer Allah'ın, Hz. Mûsa ile konuşmadığını iddia ederlerse Allah'ın Kitabı'nı inkâr etmiş olurlar. Yine bu sözlerin **(Ey Mûsa! Bil ki ben, bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'ım)** mahlûk olduğunu iddia ederlerse Allah'a şirk koşmuş olurlar. Bu âyetlerde, Kur'ân'ın Allah kelâmı olduğu açıkça belirtilmiştir. Aynı şekilde Kur'ân'ın, Allah kelâmının ve Allah'ın peygamberlere indirdiği vahyin mahlûk olduğunu söylemenin şirk olduğu da ifade edilmiştir.

---

[1] A'râf Sur. 144

[2] Nisâ Sur. 164

[3] Tâha Sur. 12

[4] Tâha Sur. 13

[5] Tâha Sur. 41

[6] Kasas Sur. 30

[7] Kasas Sur. 30

Muhammed b. Eslem, imanı dil ile ikrardan ibaret sayan, bunun kalple tasdikinin gerekmediğini söyleyen Mürcie'nin Kerramiyye fırkasına karşı büyük hacimli bir kitap kaleme almış, bu eserde imanı ve kalbin tasdikine delalet eden amelleri işlemiştir:

Takrîb 46

قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ أَسْلَمَ: فَبَدْءُ الإِيمَانِ مِنْ قِبَلِ اللَّهِ فَضْلٌ مِنْهُ وَرَحْمَةٌ وَمَنٌّ يَمُنُّ بِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ، فَيَقْذِفُ فِي قَلْبِهِ نُورًا يُنَوِّرُ بِهِ قَلْبَهُ، وَيَشْرَحُ بِهِ صَدْرَهُ، وَيَزِيدُ فِي قَلْبِهِ الإِيمَانَ، وَيُحَبِّبُهُ إِلَيْهِ، فَإِذَا نَوَّرَ قَلْبَهُ، وَزَيَّنَ فِيهِ الإِيمَانَ، وَحَبَّبَهُ إِلَيْهِ آمَنَ قَلْبُهُ بِاللَّهِ، وَمَلائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الآخِرِ، وَبِالْقَدَرِ كُلِّهِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، وآمَنَ بِالْبَعْثِ، وَالْحِسَابِ، وَالْجَنَّةِ، وَالنَّارِ حَتَّى كَأَنَّهُ يَنْظُرُ إِلَى ذَلِكَ وَذَلِكَ مِنَ النُّورِ الَّذِي قَذَفَهُ اللَّهُ فِي قَلْبِهِ، فَإِذَا آمَنَ قَلْبُهُ نَطَقَ لِسَانُهُ مُصَدِّقًا لِمَا آمَنَ بِهِ الْقَلْبُ وَأَقَرَّ بِذَلِكَ وَشَهِدَ أَنْ لا إِلَهَ إِلا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَأَنَّ هَذِهِ الأَشْيَاءَ الَّتِي آمَنَ بِهَا الْقَلْبُ فَهِيَ حَقٌّ، فَإِذَا آمَنَ الْقَلْبُ وَشَهِدَ اللِّسَانُ عَمِلَتِ الْجَوَارِحُ فَأَطَاعَتْ أَمْرَ اللَّهِ، وَعَمِلَتْ بِعَمَلِ الإِيمَانِ وَأَدَّتْ حَقَّ اللَّهِ عَلَيْهَا فِي فَرَائِضِهِ، وَانْتَهَتْ عَنْ مَحَارِمِ اللَّهِ إِيمَانًا وَتَصْدِيقًا بِمَا فِي الْقَلْبِ وَنَطَقَ بِهِ اللِّسَانُ، فَإِذَا فَعَلَ ذَلِكَ كَانَ مُؤْمِنًا، وَقَدْ بَيَّنَ اللَّهُ ذَلِكَ فِي كِتَابِهِ، وَأَنَّ بَدْءَ الإِيمَانِ مِنْ قِبَلِهِ، فَقَالَ تَعَالَى: ﴿وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ﴾ ، وَقَالَ: ﴿أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلإِسْلامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ﴾ أَفَلا تَرَوْنَ أَنَّ هَذَا التَّزْيِينَ وَهُوَ النُّورُ مِنْ

عَطِيَّةِ اللَّهِ وَرِزْقِهِ يُعْطِي مَنْ يَشَاءُ كَمَا يَشَاءُ، أَلا تَرَى أَنَّ النَّاسَ يَمُرُّونَ، وَقَالَ فِي كِتَابِهِ: ﴿الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالإِيمَانَ﴾ ، وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِلْحَارِثِ بْنِ مَالِكٍ: " عَبْدٌ نَوَّرَ اللَّهُ الإِيمَانَ فِي قَلْبِهِ "، وَقَالَ: " نُورٌ يُقْذَفُ فِي الْقَلْبِ فَيَنْشَرِحُ وَيَنْفَسِحُ "، ثُمَّ بَيَّنَ الرَّسُولُ أَنَّهُ يَتَبَيَّنُ عَلَى الْمُؤْمِنِ إِيمَانُهُ بِالْعَمَلِ حِينَ قِيلَ لَهُ هَلْ لَهُ عَلامَةٌ يُعْرَفُ بِهَا؟ قَالَ: " نَعَمْ، الإِنَابَةُ إِلَى دَارِ الْخُلُودِ، وَالتَّجَافِي عَنْ دَارِ الْغُرُورِ، وَالاسْتِعْدَادِ لِلْمَوْتِ قَبْلَ نُزُولِهِ "، أَلا تَرَوْنَ أَنَّهُ قَدْ بَيَّنَ أَنَّ إِيمَانَهُ يُعْرَفُ بِالْعَمَلِ لا بِالْقَوْلِ، وَقَدْ بَيَّنَ أَنَّ الإِيمَانَ الَّذِي فِي الْقَلْبِ يَنْفَعُهُ إِذَا عَمِلَ بِعَمَلِ الإِيمَانِ، فَإِذَا عَمِلَ بِعَمَلِ الإِيمَانِ تَتَبَيَّنُ عَلامَةُ إِيمَانِهِ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ، فَهَذَا كَلامُهُ الَّذِي عَلَيْهِ ابْتِنَاءُ الْكِتَابِ وَأَنَّهُ جَعَلَ الأَعْمَالَ عَلامَةً لِلإِيمَانِ، وَأَنَّ الإِيمَانَ هُوَ تَصْدِيقُ الْقَلْبِ، وَأَنَّ اللِّسَانَ شَاهِدٌ يَشْهَدُ وَمُعَبِّرٌ يُعَبِّرُ عَمَّا فِي الْقَلْبِ، لا أَنَّ الشَّاهِدَ الْمُعَبِّرَ نَفْسُ الإِيمَانِ مِنْ دُونِ تَصْدِيقِ الْقَلْبِ عَلَى مَا زَعَمَتِ الْكَرَّامِيَّةُ

قَالَ: مُحَمَّدُ بْنُ أَسْلَمَ: وَقَالَ الْمُرْجِئُ: وَيَتَفَاضَلُ النَّاسُ فِي الأَعْمَالِ، خَطَأٌ لأَنَّهُ زَعَمَ أَنَّ مَنْ كَانَ أَكْثَرَ عَمَلا فَهُوَ أَفْضَلُ مِنَ الَّذِي كَانَ أَقَلَّ عَمَلا، فَعَلَى زَعْمِهِ أَنَّ مَنِ الَّذِي كَانَ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كَانَ أَفْضَلَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لأَنَّهُمْ عَمِلُوا بَعْدَهُ أَعْمَالا كَثِيرَةً مِنَ الْحَجِّ، وَالْعُمْرَةِ، وَالْغَزْوِ، وَالصَّلاةِ، وَالصِّيَامِ، وَالصَّدَقَةِ، وَالأَعْمَالِ الْجَسِيمَةِ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَفْضَلُ مِنْهُمْ بِالاتِّفَاقِ، ثُمَّ مَنْ كَانَ بَعْدَ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ وَعُمَرَ قَدْ عَمِلُوا الأَعْمَالَ الْكَثِيرَةَ الَّتِي لَمْ يَعْمَلْهَا عُمَرُ وَلَمْ يَبْلُغْهَا، وَعُمَرُ أَفْضَلُ مِنْهُمْ، ثُمَّ مِنْ بَعْدِ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنَ التَّابِعِينَ قَدْ عَمِلُوا أَعْمَالا كَثِيرَةً أَكْثَرَ مِمَّا عَمِلَتْهُ الصَّحَابَةُ وَالصَّحَابَةُ أَفْضَلُ مِنْهُمْ فَأَيُّ خَطَأٍ أَعْظَمُ مِنْ خَطَأِ هَذَا الْمُرْجِئِ الَّذِي زَعَمَ أَنَّ النَّاسَ يَتَفَاضَلُونَ بِالأَعْمَالِ؟ وَإِنَّمَا الْفَضْلُ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ، يُفَضِّلُ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ عَدْلا مِنْهُ وَرَحْمَةً، فَكُلُّ مَنْ فَضَّلَهُ اللَّهُ فَهُوَ أَعْظَمُ إِيمَانًا مِنَ الَّذِي دُونَهُ، لأَنَّ الإِيمَانَ قَسْمٌ مِنَ اللَّهِ قَسَمَهُ بَيْنَ عِبَادِهِ كَيْفَ شَاءَ، كَمَا قَسَمَ الأَرْزَاقَ فَأَعْطَى مِنْهَا كُلَّ عَبْدٍ مَا شَاءَ، أَلا تَرَى إِلَى قَوْلِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ: إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ تَعَالَى عَبْدًا أَعْطَاهُ الإِيمَانَ، فَالإِيمَانُ عَطِيَّةُ اللَّهِ

يُعْطِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَيُفَضِّلُ مَنْ يَشَاءُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ، وَهُوَ قَوْلُهُ تَعَالَى ﴿وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ﴾ ، وَقَالَ: ﴿أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلإِسْلامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ﴾ ، أَفَلا تَرَوْنَ أَنَّ هَذَا التَّزْيِينَ وَهُوَ النُّورُ مِنْ عَطِيَّةِ اللَّهِ وَرِزْقِهِ يُعْطِي مَنْ يَشَاءُ كَمَا يَشَاءُ أَلا تَرَى أَنَّ النَّاسَ يَمُرُّونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى الصِّرَاطِ عَلَى قَدْرِ نُورِهِمْ فَوَاحِدٌ نُورُهُ مِثْلُ الْجَبَلِ، وَوَاحِدٌ نُورُهُ مِثْلُ الْبَيْتِ، فَكَمْ بَيْنَ الْجَبَلِ وَالْبَيْتِ مِنَ الزِّيَادَةِ وَالنُّقْصَانِ؟ فَإِذَا كَانَ نُورٌ مِنْ خَارِجٍ مِثْلَ الْجَبَلِ وَآخَرُ مِثْلَ الْبَيْتِ، فَكَذَلِكَ نُورُهُمَا مِنْ دَاخِلِ الْقَلْبِ عَلَى قَدْرِ ذَلِكَ فَالْمُرْجِئَةُ وَالْجَهْمِيَّةُ قِيَاسُهُمَا قِيَاسٌ وَاحِدٌ، فَإِنَّ الْجَهْمِيَّةِ زَعَمَتْ أَنَّ الإِيمَانَ الْمَعْرِفَةُ فَحَسْبُ، بِلا إِقْرَارٍ وَلا عَمَلٍ، وَالْمُرْجِئَةُ زَعَمَتْ أَنَّهُ قَوْلٌ بِلا تَصْدِيقِ قَلْبٍ وَلا عَمَلٍ فَكِلاهُمَا شِيعَةُ إِبْلِيسَ وَعَلَى زَعْمِهِمْ إِبْلِيسُ مُؤْمِنٌ، لأَنَّهُ عَرَفَ رَبَّهُ وَوَحَّدَهُ، حِينَ قَالَ: ﴿فَبِعِزَّتِكَ لأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ ، وَحِينَ قَالَ: ﴿إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ﴾ ، وَحِينَ قَالَ ﴿رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي﴾ ، فَأَيُّ قَوْمٍ أَبْيَنُ ضَلالَةً وَأَظْهَرُ جَهْلا وَأَعْظَمُ بِدْعَةً مِنْ قَوْمٍ يَزْعُمُونَ، أَنَّ إِبْلِيسَ مُؤْمِنٌ؟ فَضَلُّوا عَنْ جِهَةِ قِيَاسِهِمْ يَقِيسُونَ عَلَى اللَّهِ دِينَهُ وَاللَّهُ لا يُقَاسُ عَلَيْهِ دِينُهُ، فَمَا عُبِدَتِ الأَوْثَانُ وَالأَصْنَامُ إِلا بِالْقَايِسِينَ فَاحْذَرُوا يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ الْقِيَاسَ عَلَى اللَّهِ فِي دِينِهِ، وَاتَّبِعُوا وَلا تَبْتَدِعُوا فَإِنَّ دِينَ اللَّهِ اسْتِنَانٌ وَاقْتِدَاءٌ وَاتِّبَاعٌ لا قِيَاسٌ وَابْتِدَاعٌ،

Ebû Nuaym der ki: "Muhammed b. Eslem kitabına (Kitâbu'l-Îmân) ilk olarak şu sözlerle başlar ve konuya yönelik söyleyeceklerini de bu sözler çerçevesinde şekillendirir: "Kişide iman Allah'ın lütfu ve rahmetiyle başlar ki kullarından sadece dilediklerine böylesi bir ihsanda bulunur. Kişinin kalbine onu aydınlatacak bir nur bırakır, göğsünü ferahlatır. Kalbindeki imanı arttırır ve bu imanını ona sevdirir. Allah kişinin kalbini nurlandırır, imanı ona güzel gösterir ve bunu ona sevdirirse kalp Allah'a, meleklerine, kitaplarına, elçilerine, âhiret gününe, hayrı ve şerri ile kadere, öldükten sonra tekrar dirilmeye, hesap gününe, cennet ile cehenneme iman eder. Allah'ın onun kalbine bıraktığı bu nurla bunların hepsine görür gibi inanır.

Kişinin kalbi iman ettiği zaman dili de kalbin iman ettiği bu şeyleri söyleyip tasdik ve ikrar eder. Bunun sonucunda Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in (sallallahu aleyhi vesellem) Allah'ın Resûlü olduğuna, kalbin iman ettiği bu şeylerin hak olduğuna şahadet eder. Kalp iman edip dil de bu imana şahadet ettiği zaman kişinin uzuvları da buna uygun hareket edip Allah'ın emirlerini yerine getirir. İmanın gerektirdiği amelleri yapar. Allah'ın üzerine yüklemiş olduğu hakları yerine getirir. Allah'ın yasakladığı şeylerden uzak durur. Bunu da kalpte bulunan ve dilin de ikrar ettiği imanı doğrulamak için yapar.

Kişi bunu yaptığı zaman mümin biri olur. Allah da bunu Kitab'ında bildirmiş, imanın başlangıcının kendi tarafından olduğunu ifade etmiştir. Bu konuda: **"Fakat Allah, size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize güzel göstermiş"**[1] buyurmuştur. Yine: **"Allah'ın, göğsünü İslâm'a açtığı, böylece Rabbinden bir nur üzere bulunan kimse, kalbi imana kapalı kimse gibi midir?"**[2] buyurmuştur. Aslında nur olan bu güzelliğin Allah'ın bir ihsanı olduğunu ve onu dilediği kişilere dilediği şekilde verdiğini görmüyor musunuz? İnsanların (kıyamet gününde Sırat üzerinden taşıdıkları nura göre) nasıl geçtiklerini görmüyor musunuz?" Allah yine: **"Kendilerine ilim ve iman verilmiş olanlar"**[3] buyurur.

Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) Hâris b. Mâlik hakkında: *"Allah'ın, kalbini imanla nurlandırdığı bir kuldur"* buyurmuştur. Yine: "*İman bir nur olarak kalbe konulur, bu şekilde kalp ferahlayıp rahatlar*" buyurmuştur. Ona: "Böylesi bir imanın göstergeleri var mıdır?" diye sorulunca da: *"Evet, geçici olan yurttan yüz çevirip ebedî yurda yönelme ve ölüm gelmeden önce ona hazırlanmadır"* cevabını vererek böylesi bir imanın amelde kendini göstereceğini belirtmiştir. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem), kişinin imanının kendini sözle değil, amelle göstereceğini ifade ettiğini görmüyor musunuz?

---

[1] Hucurât Sur. 7

[2] Zümer Sur. 22

[3] Rûm Sur. 56

Yine kalbindeki imanın kişiye ancak imanın gerektirdiği amelleri yapması halinde bir fayda vereceğini belirtmiştir. Kişi imanın gerektirdiği amelleri yaptığı zaman da mümin biri olduğu belli olur."

Ebû Nuaym der ki: "Muhammed b. Eslem kitabını böylesi bir giriş ile temellendirip yapılandırmıştır. Ona göre amel imanın alametidir. İman da kalbin tasdik etmesidir. Dil de kalpte olana şahadet edip onu dile getirir. Kalp ile tasdik olmadıktan sonra Kerrâmiyye fırkasının iddia ettiği gibi şahit olma ve dile getirme imanın kendisi olamaz. Kitap müsned birçok hadisi, sahabe ve tâbiun sözünü de içine almıştır."

Muhammed b. Eslem der ki: Murcie'den olan biri insanların birbirlerinden üstünlüğünün amellerine göre olacağını söylüyor ki yanlıştır. Çünkü bu kişi ameli çok olan kişinin ameli az olan kişinden daha üstün olduğunu söylemektedir. Onun bu sözüne göre Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) sonra gelenler ondan daha üstündüler. Zira hac, umre, cihad, namaz, oruç, sadaka ve bedeni ibadetleri ondan daha fazla yapmışlardır. Oysa ittifakla Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onlardan üstündür. Yine onların sözüne göre Ebû Bekr ve Ömer'den sonra gelenler (Ebû Bekr ile) Ömer'in yapmadığı kadar çok amelde bulundukları için onlardan üstündürler. Oysa (Ebû Bekr ile) Ömer onlardan üstündür. Yine onların bu sözüne göre Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashabından sonra gelen tabiûn, sahabenin yaptığından daha çok amelde bulunduğu için onlardan üstündürler. Oysa sahabe onlardan üstündür. Bu durumda Murcie fırkasından olan bu kişinin insanların birbirlerinden üstünlüğünün amellerine göre olacağı sözünden daha yanlış bir söz olamaz.

Bu yönde üstünlük Allah'ın elindedir ve bunu dilediğine verir. Kullarından dilediği kişileri adaleti ve rahmetiyle yine dilediği kişilerden üstün tutar. Allah'ın üstün kıldığı kişinin imanı daha altta olanın imanından daha üstündür. Çünkü iman, Allah'ın kulları arasında dilediği gibi taksim ettiği bir şeydir. Rızıkları dilediği gibi taksim etmesi gibi imanı da taksim eder. Abdullah b. Mes'ûd'un: "Allah bir kulu sevdiği zaman ona imanı verir" dediğini duymadın mı? İman da Allah'ın ihsanıdır. Onu dilediğine verir ve dilediği kişileri dilediği kişilere üstün kılar. **"Fakat Allah, size**

imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize güzel göstermiş"[1] âyeti ile **"Allah'ın, göğsünü İslâm'a açtığı, böylece Rabbinden bir nur üzere bulunan kimse, kalbi imana kapalı kimse gibi midir?"**[2] âyetinde de ifade edilen budur.

Aslında nur olan bu güzelliğin Allah'ın bir ihsanı olduğunu ve onu dilediği kişilere dilediği şekilde verdiğini görmüyor musunuz? İnsanların kıyamet gününde Sırat üzerinden taşıdıkları nura göre geçtiklerini görmüyor musunuz? Bunlardan kiminin nuru dağ kadar, kiminin de ev kadardır. Dağ ile ev arasında ne kadar fazlalık veya eksiklik vardır? Şâyet dışarıdan göründüğü kadarıyla birinin nuru dağ kadar, diğerinin nuru ev kadar ise kalplerindeki nur da aynı oranda olacaktır.

Murcie ile Cehmiyye'nin bu konuda yaptığı kıyas birdir. Cehmiyye'den olanlar imanın ikrar ve amel olmaksızın "bilme" ile olacağını iddia ediyor. Murcie'den olanlar ise imanın dil ile ikrardan ibaret olduğunu, kalple tasdik ve amelin gerekmediğini söylüyor. Her ikisi de İblis'in taraftarıdır. Onların iddialarına bakarsak İblis de mümin biridir. Çünkü Rabbini bilmiş ve O'nu tevhid etmiştir. Zira **"Senin yüceliğine andolsun ki onların hepsini azdıracağım"**[3] demiştir. Yine: **"Ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım"**[4] demiştir. Yine: **"Rabbim! Beni azdırmana karşılık, andolsun ki yeryüzünde kötülükleri onlara güzel göstereceğim"**[5] demiştir.

İblis'in mümin olduğunu söyleyen bir topluluktan kim daha fazla sapkın, cahil ve bidatçı olabilir? Yaptıkları kıyasın mantığında yanlışa düşmüşlerdir. Zira Allah'ı diniyle kıyas ediyorlar. Oysa Allah, diniyle kıyas edilemez. Putlara ve dikili taşlara kıyaslar sonucu tapılmıştır. Ey Ümmet-i

---

[1] Hucurât Sur. 7

[2] Zümer Sur. 22

[3] Sâd Sur. 82

[4] Haşr Sur. 16

[5] Hicr Sur. 39

Muhammed! Allah'a dinini kıyas etmekten sakının! Allah'ın dinine tâbi olun ve bidatlere bulaşmayın. Zira Allah'ın dini, buyruklarıdır! Bu buyruklara uyma ve tâbi olmadır. Kıyas ve bidat değil."

Ebû Nuaym der ki: "Murcie fırkasından olanlara yönelik yaptığı itirazları, fazla ayrıntıya girmeden kısa bir bölümünü burada aktardım. Bu eseri iki ciltten daha fazladır ve içinde çok sayıda hadis, rivâyet, sahabe ile tâbiun sözü mevcuttur.

Muhammed b. Eslem, tabiûna yetişmiştir. A'meş ve İsmâîl b. Ebî Hâlid tabiûndan olan iki kişidir. Muhammed b. Eslem, Muhammed b. Ubeyd, Ya'lâ b. Ubeyd, Muhâdir, Ubeydullah b. Mûsa el-Absî, Ebû Nuaym, Câfer b. Avn'dan hadis işitmiştir. Sevrî ve Evzaî'nin öğrencilerine yetişmiştir. Bunlar arasında Kabîsa, Hasan b. Câfer, Yezîd b. Hârun, Abdulazîz b. Abân, Muhammed b. Kesîr, Vehb b. Cerîr, Hallâd b. Yahya, Müemmel, Humeydî, Alâ b. Abdilcebbâr'ı sayabiliriz. Doğu âlimlerinden Nadr b. Şümeyl, Yahya b. Yahya, Hüseyn b. el-Velîd, Câfer b. Yahya ve daha birçok kişiye yetişmiştir.

Takrîb 2777, Takrîb 165, Takrîb 2170, Takrîb 318-b, Takrîb 2614, Takrîb 2574-a, Takrîb 502, Takrîb 1342, Takrîb 3118, Takrîb 714, Takrîb 1612, Takrîb 713, Takrîb 374, Takrîb 589, Takrîb 702, Takrîb 1852, Takrîb 41, Takrîb 1580, Takrîb 1581, Takrîb 1205, Takrîb 1250-a, Takrîb 678, Takrîb 755-a, Takrîb 425, Takrîb 254, Takrîb 103, Takrîb 2664-a, Takrîb 2018, Takrîb 2322, Takrîb 2323, Takrîb 2640, Takrîb 54, Takrîb 2388

⁂

Ebû Nuaym der ki: Buraya kadar dünyanın direklerinden sayılan, ilimleri ve ibadetleriyle meşhur olan âlimlerden bir kısmını zikrettik. Hadisçi ve fakihlerden onların yolundan giden âbid ve zahidleri de zikredecek olsak eserimiz çok daha uzun olacaktı. Bunları bu kadarıyla zikrettikten sonra her insanın ulaşamayacağı alanlarda bulunan, herkesin yaşayamayacağı anları yaşayan meşhur mutasavvıfları zikredeceğiz.

Ebû Süleymân ed-Dârânî

Onlardan biri de Ebû Süleymân Abdurrahman b. Ahmed b. Atiyye el-Absî ed-Dârânî'dir. Dârayâ, Dımaşk'ın kasabalarından biridir. Ebû Süleymân kıyamet gününden ibret alıp ahvalini düzeltmeye çalışmış, sıkıntılar içinde devamlı bir gayret ve çaba içinde kalarak nefsini her türlü hastalıktan arındırmıştır.

(١٤٢٥٦)- [٢٥٥/٩] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ، إِمْلاءً، حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ مُلُوكٍ الْمِصْرِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ الْمِصْرِيَّ، يَقُولُ: تَسَمَّعُوا لَيْلا عَلَى أَبِي سُلَيْمَانَ الدَّارَانِيِّ، فَسَمِعُوهُ يَقُولُ: " يَا رَبِّ إِنْ طَالَبْتَنِي بِسَرِيرَتِي طَالَبْتُكَ بِتَوْحِيدِكَ وَإِنْ طَالَبْتَنِي بِذُنُوبِي طَالَبْتُكَ بِكَرَمِكَ وَإِنْ جَعَلْتَنِي مِنْ أَهْلِ النَّارِ أَخْبَرْتُ أَهْلَ النَّارِ بِحُبِّي إِيَّاكَ "

Hârun b. Mülûk el-Mısrî der ki: Zünnûn el-Mısrî'nin: "Gece vakti Ebû Süleymân ed-Dârânî'yi dinleyin" dediğini işittim. Dinlediklerinde gece vakti şöyle dediğini işittiler: "Rabbim! Şâyet içimdekilerden dolayı beni hesaba çekeceksen ben de tevhîdine sığınırım. Günahlarımla beni hesaba çekeceksen senin keremine sığınırım. Beni cehennem ahalisinden biri kılacaksan cehennemdekilere sana olan sevgimi anlatırım."

(١٤٢٥٧)- [٢٥٥/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ الدَّارَانِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ صَالِحَ بْنَ عَبْدِ الْجَلِيلِ، يَقُولُ: ذَهَبَ الْمُطِيعُونَ لِلَّهِ بِلَذِيذِ الْعَيْشِ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ، يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: " رَضِيتُمْ بِي بَدَلا دُونَ خَلْقِي وَآثَرْتُمُونِي عَلَى شَهَوَاتِكُمْ فِي الدُّنْيَا فَعِنْدِي الْيَوْمَ فَبَاشِرُوهَا فَلَكُمُ الْيَوْمَ عِنْدِي تَحِيَّاتِي وَكَرَامَتِي فَبِي فَافْرَحُوا وَبِقُرْبِي فَتَنَعَّمُوا فَوَعِزَّتِي وَجَلالِي مَا خَلَقْتُ الْجَنَّاتِ إِلا مِنْ أَجْلِكُمْ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: Sâlih b. Abdilcelîl'in şöyle dediğini işittim: "Allah'a itaat edenler dünya ve âhiretin lezzetlerini elde ettiler. Kıyamet gününde de Allah onlara şöyle buyurur: "Yarattıklarımı bırakıp bana razı oldunuz. Dünyada şehvetlerinizin yerine beni tercih ettiniz. Bugün ise yanımda bu şehvetlerinizi yerine getirebilirsiniz. Bugün esenliğim ve cömertliğim sizlerin üzerinde olacaktır. Benden ve bana olan yakınlığınızdan dolayı sevinin! Nimetler içinde yaşayın. İzzetim ve celâlime andolsun ki cenneti ancak sizler için yarattım."

(١٤٢٥٨)- [٩/٢٥٥] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ دَاوُدَ، حدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مَطَرٍ، حدَّثَنَا الْقَاسِمُ بْنُ عُثْمَانَ الْجُوعِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ الدَّارَانِيَّ، يَقُولُ: " قَرَأْتُ فِي بَعْضِ الْكُتُبِ يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: بِعَيْنَيَّ مَا يَتَحَمَّلُ الْمُتَحَمِّلُونَ مِنْ أَجْلِي وَيُكَابِدُ الْمُكَابِدُونَ فِي طَلَبِ مَرْضَاتِي، فَكَيْفَ بِهِمْ وَقَدْ صَارُوا فِي جِوَارِي وَتَبَحْبَحُوا فِي رِيَاضِ خُلْدِي فَهُنَالِكَ فَلْيُبْشِرِ الْمُصْغُونَ إِلَى أَعْمَالِهِمْ بِالنَّظَرِ الْعَجِيبِ مِنَ الْحَبِيبِ الْقَرِيبِ، تَرَوْنَ أَنْ أُضَيِّعَ لَهُمْ عَمَلا وَأَنَا أَجُودُ عَلَى الْمُوَلِّينَ عَنِّي فَكَيْفَ بِالْمُقْبِلِينَ عَلَيَّ، مَا غَضِبْتُ عَلَى أَحَدٍ كَغَضَبِي عَلَى مَنْ أَذْنَبَ ذَنْبًا فَاسْتَعْظَمَهُ فِي جَنْبِ عَفْوِي فَلَوْ كُنْتُ مُعَجِّلا أَحَدًا وَكَانَتِ الْعَجَلَةُ مِنْ شَأْنِي لَعَاجَلْتُ الْقَانِطِينَ مِنْ رَحْمَتِي، فَأَنَا الدَّيَّانُ الَّذِي لا تَحِلُّ مَعْصِيَتِي وَلا أُطَاعُ إِلا بِفَضْلِ رَحْمَتِي، وَلَوْ لَمْ أَشْكُرْ عِبَادِي إِلا عَلَى خَوْفِهِمْ مِنَ الْمُقَامِ بَيْنَ يَدَيَّ لَشَكَرْتُهُمْ عَلَى ذَلِكَ وَجَعَلْتُ ثَوَابَهُمُ الأَمْنَ مِمَّا خَافُوا، فَكَيْفَ بِعِبَادِي لَوْ قَدْ رَفَعْتُ قُصُورًا تَحَارُ لِرُؤْيَتِهَا الأَبْصَارُ فَيَقُولُونَ: رَبَّنَا لِمَنْ هَذِهِ الْقُصُورُ؟ فَأَقُولُ: لِمَنْ أَذْنَبَ ذَنْبًا لَمْ يَسْتَعْظِمْهُ فِي جَنْبِ عَفْوِي أَلا وَإِنِّي مُكَافِئٌ عَلَى الْمَدْحِ فَامْدَحُونِي "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: Kitaplardan birinde Allah'ın şöyle buyurduğunu okudum: "Benim için türlü sıkıntıları çeken ve rızam için nice zorluklara katlananları gözlüyorum. Benim katıma geldikleri ve ebediyet bahçelerinde yerleştikleri zaman onlara ne yapmam? İşte o zaman amellerinin karşılığını bekleyenler, çok sevilen ve yakın olanın cemaline bakmakla sevineceklerdir. Bana yüz çevirenlere bile cömertçe davranırken bana yönelenlere neler yapmam? Bunların amellerini boşa mı çıkaracağım? En çok bağışlamamın yanında işlediği günahı büyük görenlere kızıyorum. Şâyet cezalandırmada acele davranacak olsaydım ve acele etmek huyum olsaydı rahmetimden ümit kesenlerin cezasını hemen verirdim.

Kendisine isyanın caiz olmadığı ve her şeyin hesabını soracak olan benim. Benim rahmetimle bana itaat edilir. Kullarımı sadece benden korktukları için huzurumda durmalarından dolayı mükâfatlandıracak olsaydım bunun için onları mükâfatlandırır ve korktukları şeyden yana onları emin kılardım.

Gördüklerinde şaşıp kalacakları sarayları onlara vermez miyim? Ki bu sarayları gördüklerinde: "Rabbimiz! Bu saraylar kimin?" diye soracaklar, ben de: "Bir günah işleyen ve bağışlamamın yanında bu günahlarını büyük görmeyenler içindir" diyeceğim. Beni övenleri de mükâfatlandıracağım. Bundan dolayı beni övün."

(١٤٢٥٩)- [٢٥٥/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ، حدَّثنَا أَبُو هَارُونَ يُوسُفُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " مَنْ أَحْسَنَ فِي نَهَارِهِ كُفِيَ فِي لَيْلِهِ، وَمَنْ أَحْسَنَ فِي لَيْلِهِ كُفِيَ نَهَارِهِ، وَمَنْ صَدَقَ فِي تَرْكِ شَهْوَةٍ كُفِيَ مُؤْنَتَهَا وَكَانَ اللَّهُ أَكْرَمَ مِنْ أَنْ يُعَذِّبَ قَلْبًا بِشَهْوَةٍ تُرِكَتْ لَهُ "

Ebû Süleymân der ki: "Gündüzünü iyi şeylerle geçiren kişi (şehvetinden yana) gece vakti korunur. Gecesini iyi şeylerle geçiren kişi de gündüz vakti korunur. Şehvetini terk etmede samimi olanların sıkıntıları giderilir. Zira Allah kendisi için terk edilen bir şehvetten dolayı kulunu cezalandıracak değildir."

(١٤٢٦٠)- [٢٥٦/٩] قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " لا يَصِفُ أَحَدٌ دَرَجَةً هُوَ فِيهَا حَتَّى يَدَعَهَا أَوْ يَجُوزَهَا "

Ebû Süleymân der ki: "Kişi içinde bulunduğu dereceyi bırakmadan veya aşmadan onu başkalarına anlatamaz."

(١٤٢٦١)- [٢٥٦/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِذَا بَلَغَ الْعَبْدُ غَايَةً مِنَ الزُّهْدِ أَخْرَجَهُ ذَلِكَ إِلَى التَّوَكُّلِ "

Ebû Süleymân der ki: "Kişinin zühdde ulaştığı hedef onu tevekküle çıkarır."

(١٤٢٦٢)- [٢٥٦/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ، حدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَاكِرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ أَبِي الْحَوَارِيِّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ الدَّارَانِيَّ، يَقُولُ: " أَهْلُ الْمَعْرِفَةِ دُعَاؤُهُمْ غَيْرُ دُعَاءِ النَّاسِ هِمَّتُهُمْ غَيْرُ هِمَّةِ النَّاسِ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Mârifet ehlinin duaları diğer insanların dualarına, azimleri de diğer insanların azmine benzemez."

(١٤٢٦٣)- [٢٥٦/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَبِي حَسَّانَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِرَادَتُهُمْ مِنَ الآخِرَةِ غَيْرُ إِرَادَةِ النَّاسِ، وَدُعَاؤُهُمْ غَيْرُ دُعَاءِ النَّاسِ "

Ebû Süleymân der ki: “Marifet ehlinin âhirete yönelik iradeleri diğer insanların iradesine, duaları da diğer insanların dualarına benzemez.”

(١٤٢٦٤)- [٢٥٦/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْمُؤَدِّبُ، حدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ، حدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " لَوْ شَكَّ النَّاسُ كُلُّهُمْ فِي الْحَقِّ مَا شَكَكْتُ فِيهِ وَحْدِي "، قَالَ أَحْمَدُ: كَانَ قَلْبُهُ فِي هَذَا مِثْلَ قَلْبِ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ يَوْمَ الرِّدَّةِ

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Ebû Süleymân'ın: “Bütün insanlar hak konusunda şüpheye düşecek olsalar tek başıma ben şüpheye düşmem” dediğini işittim. Ebû Süleymân'ın bu konuda kalbi, Ridde savaşları zamanında Ebû Bekr es-Sıddîk'in kalbi gibiydi.

(١٤٢٦٥)- [٢٥٦/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ، حدَّثَنَا ابْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: قَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ: " كُلُّ قَلْبٍ فِيهِ شَكٌّ فَهُوَ سَاقِطٌ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: “İçinde şüphe olan her kalp değersizdir.”

(١٤٢٦٦)- [٢٥٦/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ بْنُ أَبَانَ، حدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ الْحُسَيْنُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ السَّمَرْقَنْدِيُّ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، حدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ الحوراني، وَكَانَ أَبُو سُلَيْمَانَ يُحِبُّهُ وَيَبِيتُ عِنْدَهُ، قَالَ: قَالَ لِي أَبُو سُلَيْمَانَ: " مَا مِنْ شَيْءٍ مِنْ دَرَجِ الْعَابِدِينَ إِلا ثَبَتَ، يَعْنِي نَفْسَهُ عَارِفٌ بِمَا هُنَالِكَ، إِلا هَذَا التَّوَكُّلُ الْمُبَارَكُ فَإِنِّي لا أَعْرِفُهُ إِلا كَسَامِ الرِّيحِ لَيْسَ يَثْبُتُ "

İbrâhim b. el-Havârî, Ebû Süleymân ed-Dârânî kendisini çok sevdiği ve yanında gecelediği İbrâhîm el-Havrânî'den bildiriyor: Ebû Süleymân bana şöyle dedi: “Âbid zatlarda şu mübarek tevekkül dışında her şey karar kılabilir. Tevekkülü de rüzgârın esintisi gibi görüyorum. Pek yerinde durduğu yok.”

(١٤٢٦٧)- [٢٥٦/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، حدثَنا عُمَرُ بْنُ يَحْيَى الأَسَدِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ: " لَوْ تَوَكَّلْنَا عَلَى اللَّهِ مَا بَنَيْنَا الْحَائِطَ وَلا جَعَلْنَا لِبَابِ الدَّارِ غَلَقًا مَخَافَةَ اللُّصُوصِ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Şâyet Allah'a tevekkül etseydik evlerimize duvarlar örmez, hırsızlar girmesin diye evin kapısına kilit yaptırmazdık."

(١٤٢٦٨)- [٢٥٦/٩] وَسَأَلَهُ رَجُلٌ عَنْ أَقْرَبِ مَا يَتقَرَّبُ بِهِ الْعَبْدُ إِلَى اللَّهِ ﷻ فَبَكَى، وَقَالَ: " مِثْلُكَ يُسْأَلُ عَنْ هَذَا؟ أَفْضَلُ مَا يَتَقَرَّبُ بِهِ الْعَبْدُ إِلَى اللَّهِ أَنْ يَطَّلِعَ عَلَى قَلْبِكَ وَأَنْتَ لا تُرِيدُ مِنَ الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ غَيْرَهُ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Adamın biri Ebû Süleymân'a kulu Allah'a en çok yaklaştıracak amelin hangisi olduğunu sorunca ağladı ve şöyle dedi: "Bunu senin gibi biri mi soruyor? Seni Allah'a en çok yaklaştıracak olan şey, Allah kalbine baktığı zaman ne dünya, ne de âhiretten ondan başka bir şey istemediğini görmesidir."

(١٤٢٦٩)- [٢٥٧/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، حدثَنا عُمَرُ بْنُ يَحْيَى، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ أَبِي الْحَوَارِيِّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " مَنْ وَثِقَ بِاللَّهِ فِي رِزْقِهِ زَادَ فِي حُسْنِ خُلُقِهِ وَأَعْقَبَهُ الْحِلْمَ وَسَخَتْ نَفْسُهُ فِي نَفَقَتِهِ وَقَلَّتْ وَسَاوِسُهُ فِي صَلاتِهِ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Rızkından yana Allah'a güvenen kişinin Allah, ahlâkının güzelliğini arttırır ve hilm sahibi yapar. Kişi malını infak etmede cömert olur ve namazlarında da vesveseleri azalır."

(١٤٢٧٠)- [٢٥٧/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، حدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَبِي حَسَّانَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " كُلَّمَا ارْتَفَعَتْ مَنْزِلَةُ الْقَلْبِ كَانَتِ الْعُقُوبَةُ إِلَيْهِ أَسْرَعُ "

Ebû Süleymân der ki: "Kalbin derecesi arttığı oranda cezaya maruz kalması yakın olur."

(١٤٢٧١)- [٢٥٧/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِذَا أَصَابَ الشَّهْوَةَ فَنَدِمَ ارْتَفَعَتْ عَنْهُ الْعُقُوبَةُ وَإِنِ اغْتَبَطَ وَحَدَّثَ نَفْسَهُ أَنْ يُعَاوِدَهَا دَامَتْ عَلَيْهِ الْعُقُوبَةُ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: “Kişi nefsi bir arzusunu yerine getirip sonradan pişman olursa cezası kalkar. Ancak yaptığı hoşuna gider de kendi kendine bunu tekrarlamayı düşünürse o zaman cezası baki kalır.”

(١٤٢٧٢)- [٢٥٧/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: قَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ: " إِذَا اسْتَحَى الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فَقَدِ اسْتَكْمَلَ الْخَيْرَ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: “Kul, Rabbinden hayâ ettiği zaman imanı kemale erer.”

(١٤٢٧٣)- [٢٥٧/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " لا تَجِيءُ الْوَسَاوِسُ إِلا إِلَى كُلِّ قَلْبٍ عَامِرٍ، رَأَيْتَ لِصًّا يَأْتِي الْخَرَابَةَ يَنْقُبُهَا وَهُوَ يَدْخُلُ مِنْ أَيِّ الأَبْوَابِ شَاءَ، إِنَّمَا يَجِيءُ إِلَى بَيْتٍ فِيهِ رُزَمٌ وَقَدْ أُقْفِلَ يَنْقُبُهُ لِيَسْتَلَّ الرِّزْمَةَ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: “Vesvese, ancak düzgün olan kalbe gelir. Sen hiç hırsızın, dilediği kapıdan girebileceği bir harabenin duvarını delerek içeriye girdiğini gördün mü? Hırsız, içinde değerli mal olup üzerine kilit vurulan evin duvarını bu malı çalmak için deler.”

(١٤٢٧٤)- [٢٥٧/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " قَدْ أَسْكَنَهُمُ الْغُرَفَ قَبْلَ أَنْ يُطِيعُوهُ، وَأَدْخَلَهُمُ النَّارَ قَبْلَ أَنْ يَعْصُوهُ، وَقَدْ كَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ يَحْمِلُ الطَّعَامَ إِلَى الأَصْنَامِ وَاللَّهُ تَعَالَى يُحِبُّهُ مَا ضَرَّهُ ذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ طَرْفَةَ عَيْنٍ "

Ebû Süleymân der ki: “Allah bazılarını henüz itaat etmeden cennet odalarına yerleştirmiş, bazılarını da henüz isyan etmeden cehenneme koymuştur. Ömer b. el-Hattâb putlara yemek taşırken bile Allah onu seviyordu ve bu yaptığının bir an bile kendisine zararı olmamıştır.”

(١٤٢٧٥)- [٢٥٧/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " دَعِ الْخُبْزَ أَبَدًا وَأَنْتَ تَشْتَهِيهِ فَهُوَ أَحْرَى أَنْ تَعُودَ إِلَيْهِ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Canın çektiği zamanlarda ekmekten uzak durman, senin için onu hemen yemenden daha uygundur.

(١٤٢٧٦)- [٢٥٧/٩] قَالَ: قَالَ لِي أَبُو سُلَيْمَانَ: " جُوعٌ قَلِيلٌ سَهَرٌ قَلِيلٌ وَبَرْدٌ قَلِيلٌ يَقْطَعُ عَنْكَ الدُّنْيَا "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Az bir açlık, az bir üşüme ve geceleri (ibadet için) az bir ayakta durma, zamanla dünyaya karşı olan sevgini kesecektir."

(١٤٢٧٧)- [٢٥٧/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، حدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ يَحْيَى، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ أَبِي الْحَوَارِيِّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " الْقَنَاعَةُ أَوَّلُ الرِّضَا وَالْوَرَعُ أَوَّلُ الزُّهْدِ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Rızanın başlangıcı kanaat, zühdün başlangıcı ise veradır."

(١٤٢٧٨)- [٢٥٨/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، حدَّثَنَا عُمَرُ، حدَّثَنَا ابْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " لا تُعَاتِبْ أَحَدًا مِنَ الْخَلْقِ فِي زَمَانِنَا فَإِنَّكَ إِنْ عَاتَبْتَهُ أَعْقَبَكَ بِأَشَدَّ مِمَّا عَاتَبْتَهُ دَعْهُ بِالأَمْرِ الأَوَّلِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ "، قَالَ أَحْمَدُ: فَجَرَّبْتُ فَوَجَدْتُهُ عَلَى مَا قَالَ

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Zamanımızdaki kimseyi azarlama. Eğer onu azarlayacak olursan, sana, sebebiyle azarladığın şeyden daha kötü bir şeyle karşılık verir. Onu ilk haline bırak. Bu onun için daha hayırlıdır." Ahmed der ki: "Dârânî'nin sözünü denedim ve gerçekten dediği gibi olduğunu gördüm.

(١٤٢٧٩)- [٢٥٨/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، حدَّثَنَا عُمَرُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ أَبِي الْحَوَارِيِّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " اخْتَلَفُوا عَلَيْنَا فِي الزُّهْدِ بِالْعِرَاقِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَالَ: الزُّهْدُ فِي تَرْكِ لِقَاءِ النَّاسِ، وَمِنْهُمْ مَنْ قَالَ: فِي تَرْكِ الشَّهَوَاتِ، وَمِنْهُمْ مَنْ قَالَ: فِي

تَرْكِ الشِّبَعِ، وَكَلامُهُمْ قَرِيبٌ بَعْضُهُ مِنْ بَعْضٍ وَأَنَا أَذْهِبُ إِلَى أَنَّ الزُّهْدَ فِي تَرْكِ مَا يَشْغَلُكَ عَنِ اللَّهِ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: Irak'ta iken zühd konusunda insanlar ihtilafa düştüler. Bazıları: "Zühd, insanlarla görüşmemektir" dedi. Bazıları: "Zühd, nefsi arzulardan uzak durmaktır" dedi. Bazıları da: "Zühd, tokluktan uzak durmaktır" dedi. Hepsinin de sözleri birbirine pek yakın, ancak bana göre zühd, seni Allah'a kulluktan alıkoyacak her şeyden uzak durmaktır."

(١٤٢٨٠)- [٢٥٨/٩] حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدِ بْنُ حَيَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " لا لِلرِّضَى حَدٌّ، وَلا لِلْوَرَعِ حَدٌّ، وَلا لِلزُّهْدِ حَدٌّ وَمَا أَعْرِفُ، إِلا طَرَفًا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî bildiriyor: Ebû Süleymân ed-Dârânî'nin şöyle dediğini işittim: "Rızanın bir sınırı yoktur. Günahtan korkunun (verânın) bir sınırı yoktur. Zühdün de bir sınırı yoktur ve ben bunların her birinin sadece bir bölümünü biliyorum."

(١٤٢٨١)- [٢٥٨/٩] قَالَ أَسَدٌ: حَدَّثْتُ بِهِ أَبَا سُلَيْمَانَ، فَقَالَ: " مَنْ رَضِيَ بِكُلِّ شَيْءٍ فَقَدْ بَلَغَ حَدَّ الرِّضَى، وَمَنْ تَوَرَّعَ فِي كُلِّ شَيْءٍ فَقَدْ بَلَغَ حَدَّ الْوَرَعِ، وَمَنْ زَهِدَ فِي كُلِّ شَيْءٍ فَقَدْ بَلَغَ حَدَّ الزُّهْدِ "

Ravi Esed der ki: Bunu Ebû Süleymân'a sorduğumda: "Her şeye rıza gösteren kişi, rızanın üst sınırına ulaşmış olur. Her şeyden sakınan kişi, verânın (günah korkusunun) üst sınırına ulaşmış olur. Her şeye karşı zahid davranan kişi de zühdün üst sınırına ulaşmış olur" dedi.

(١٤٢٨٢)- [٢٥٨/٩] حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: قُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ ، أَنَّ ابْنَ دَاوُدَ، قَالَ: لَيْتَ اللَّيْلُ أَطْوَلُ مِمَّا هُوَ، قَالَ: " قَدْ أَحْسَنَ وَقَدْ أَسَاءَ قَدْ أَحْسَنَ حِينَ تَمَنَّى طُولَ اللَّيْلِ لِلطَّاعَةِ وَأَسَاءَ حِينَ تَمَنَّى طُولَ مَا قَصَّرَهُ اللَّهُ إِنَّهُ إِنْ مَضَتْ عَنْهُ هَذِهِ فَلَهُ فِي الَّتِي تَأْتِي عِوَضٌ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'a, İbn Dâvud'un "Keşke geceler daha uzun olsaydı" dediğini zikrettiğimde şöyle dedi: "Hem iyi hem de kötü söylemiş. İbadet için gecelerin daha uzun olmasını temenni etmekle iyi yapmış. Allah'ın kısa kıldığı şeyin uzun olmasını temenni etmesiyle de kötü etmiş. Zira geçen bir geceyi diğer bir geceyle telafi edebilirdi."

(١٤٢٨٣)- [٢٥٨/٩] حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ، حدَّثنَا إِسْحَاقُ، حدَّثنَا أَحْمَدُ، قَالَ: قَالَ لِي سُلَيْمَانُ: " مِنْ أَيِّ وَجْهٍ أَزَالَ الْعَاقِلُ اللائِمَةَ عَمَّنْ أَسَاءَ إِلَيْهِ؟ " قُلْتُ: لا أَدْرِي، قَالَ: " مِنْ أَنَّهُ قَدْ عَلِمَ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى هُوَ الَّذِي ابْتَلاهُ بِهِ "

Ahmed bildiriyor: Ebû Süleymân ed-Dârânî bana: "Akıllı kişi kendisine kötülük yapan birinin, hangi sebepten bu kötülüğünü hoş görür?" diye sorunca: "Bilmiyorum" karşılığını verdim. Bunun üzerine Ebû Süleymân bana: "Bu kötülüğü kendisine takdir edenin Allah'ın olduğunu bilmesinden dolayı" dedi.

(١٤٢٨٤)- [٢٥٨/٩] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ، حدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْمُعَلَّى، حدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: قُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: لَمْ أُوتِرِ الْبَارِحَةَ وَلَمْ أُصَلِّ رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ وَلَمْ أُصَلِّ الصُّبْحَ فِي جَمَاعَةٍ، قَالَ: " بِمَا كَسَبَتْ يَدَاكَ وَاللَّهُ لَيْسَ بِظَلامٍ لِلْعَبِيدِ شَهْوَةً أَصَبْتَهَا "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî bildiriyor: Ebû Süleymân'a: "Dün vitir namazını kılamadım, sabah sünnetini kılamadım, farzını da cemaatle eda edemedim!" dediğimde şöyle karşılık verdi: "Kendi işlediğin bir günahtan dolayıdır; zira Allah kullarına haksızlık edecek değildir. Bu, senin peşine düştüğün bir şehvetinden dolayıdır."

(١٤٢٨٥)- [٢٥٨/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، حدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبَانَ، حدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عُبَيْدٍ، حدَّثنَا مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " الدُّنْيَا تَطْلُبُ الْهَارِبَ مِنْهَا فَإِنْ أَدْرَكَتْهُ جَرَحَتْهُ وَإِنْ أَدْرَكَهَا الطَّالِبُ لَهَا قَتَلَتْهُ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Dünya kendisinden kaçanın peşinden koşar. Onu yakaladığı zaman da yaralar. Ancak kendisinin peşinden koşanları yakaladığı zaman öldürür!"

(١٤٢٨٦)- [٩/٢٥٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ عَاصِمٍ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ بُجَيْرٍ الْوَاسِطِيُّ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سَلَمَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ أَبِي الْحَوَارِيِّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " وَاحُزْنَاهُ عَلَى الْحُزْنِ فِي دَارِ الدُّنْيَا "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Ebû Süleymân'ın: "Dünyadayken bunca üzülmeye üzülüyorum" dediğini işittim.

(١٤٢٨٧)- [٩/٢٥٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ الْوَاسِطِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ أَحْمَدَ بْنِ سَعِيدٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ الْقَاسِمَ بْنَ عُثْمَانَ الْجُوْعِي، يَقُولُ: قَالَ لِي أَبُو سُلَيْمَانَ: " يَا قَاسِمُ إِذَا سَمَاكَ اللَّهُ بِاسْمٍ فَكُنْ عِنْدَ مَا سَمَاكَ وَإِلا هَلَكْتَ "

Kâsım b. Osmân el-Cuv'î der ki: Ebû Süleymân bana: "Ey Kâsım! Allah sana hangi ismi vermişse onun gereklerini yerine getir, yoksa helak olursun" dedi.

(١٤٢٨٨)- [٩/٢٥٩] حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ الآجُرِّيُّ، حدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَطَشِيُّ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْجُنَيْدِ، حدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَحْمَدَ بْنِ عَطِيَّةَ الدَّارَانِيَّ، يَقُولُ: " مِفْتَاحُ الآخِرَةِ الْجُوعُ وَمِفْتَاحُ الدُّنْيَا الشِّبَعُ، وَأَصْلُ كُلِّ خَيْرٍ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ الْخَوْفُ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Âhiretin anahtarı açlık, dünyanın anahtarı ise tokluktur. Dünyada olsun, âhirette olsun her şeyin özü ve temeli Allah'tan korkmaktır."

(١٤٢٨٩)- [٩/٢٥٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى النَّيْسَابُورِيُّ، حدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ شَاذَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ الْمَعْمَرِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ أَبِي الْحَوَارِيِّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " كَانَتْ لَيْلَةٌ بَارِدَةٌ فِي الْمِحْرَابِ فَأَقْلَقَنِي الْبَرْدُ فَخَبَّأْتُ إِحْدَى يَدَيَّ مِنَ الْبَرْدِ وَبَقِيَتِ الأُخْرَى مَمْدُودَةٌ فَغَلَبَتْنِي عَيْنِي فَهَتَفَ بِي هَاتِفٌ يَا أَبَا سُلَيْمَانَ قَدْ وَضَعْنَا فِي هَذِهِ مَا أَصَابَهَا وَلَوْ كَانَتِ الأُخْرَى لَوَضَعْنَا فِيهَا، فَآلَيْتُ عَلَى نَفْسِي بِأَنْ لا أَدْعُوَ إِلا وَيَدَايَ خَارِجَتَانِ حَرًّا كَانَ أَوْ بَرْدًا "

Ebû Süleymân der ki: "Soğuk bir gecede mihrapta dua ederken üşüdüm. Bir elimi giysimin altında saklarken diğerini havada tuttum. Gözlerim uykuya yenilmişken: "Ey Ebû Süleymân! Açıkta bıraktığın elinle işlediğin tüm günahları bağışladık. Şâyet diğerini de dışarıda bıraksaydın onunla da işlediğin tüm günahları bağışlardık" şeklinde bir ses işittim. Ondan sonra sıcak olsun soğuk olsun ellerim hep dışarıda olacak şekilde dua edeceğime yemin ettim."

(١٤٢٩٠)- [٢٥٩/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ الْوَاسِطِيُّ، حدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ الْوَاسِطِيُّ، حدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ سَعِيدٍ الْوَاسِطِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ أَبِي الْحَوَارِيِّ، يَقُولُ: قَالَ لِي أَبُو سُلَيْمَانَ: " يَا أَحْمَدُ، إِنِّي مُحَدِّثُكَ بِحَدِيثٍ فَلا تُحَدِّثْ بِهِ حَتَّى أَمُوتَ، نِمْتُ ذَاتَ لَيْلَةٍ عَنْ وِرْدِي فَإِذَا أَنَا بِحَوْرَاءَ تُنَبِّهُنِي وَتَقُولُ: يَا أَبَا سُلَيْمَانَ، تَنَامُ وَأَنَا أُرَبَّى لَكَ فِي الْخُدُورِ مُنْذُ خَمْسِ مِائَةِ عَامٍ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Ebû Süleymân bana şöyle dedi: "Ey Ahmed! Sana bir olayı anlatacağım, ama ben ölene kadar sakın bunu kimseye aktarma. Bir gece virdimi okumadan uyumuştum. Rüyamda bir hurinin bana: «Ey Ebû Süleymân! Ben beş yüz senedir çardağımda senin için yetiştirilirken sen uyuyor musun?» dediğini gördüm."

(١٤٢٩١)- [٢٥٩/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ، حدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: شَكَوْتُ إِلَى أَبِي سُلَيْمَانَ الْوَسْوَاسَ، فَقَالَ: " إِنِّي أَرَى قَدْ غَمَّكَ يَا أَبَا الْحَسَنِ، إِنْ أَرَدْتَ أَنْ يَنْقَطِعَ عَنْكَ فَإِنْ أَحْسَسْتَ بِهَا، فَافْرَحْ بِهَا، فَإِنَّكَ إِذَا فَرِحْتَ بِهَا انْقَطَعَ عَنْكَ، فَإِنَّهُ لَيْسَ شَيْءٌ أَبْغَضَ إِلَيْهِ مِنْ سُرُورِ الْمُؤْمِنِ، وَإِنِ اغْتَمَمْتَ مِنْهَا زَادَكَ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî bildiriyor: Ebû Süleymân ed-Dârânî'ye vesveseden şikâyet ettim. Bana şöyle dedi: "Vesvesenin seni çok üzdüğünü görüyorum ey Ebu'l-Hasan! Vesvesenin senden kesilmesini istiyorsan, vesveseyi hissettiğin zaman vesvesenin gelişine sevin. Vesveseye sevinirsen kesildiğini görürsün. Çünkü şeytanın en sevmediği şey müminin sevinmesidir. Eğer vesvese dolayısıyla üzülürsen şeytan vesveseni çoğaltır."

(١٤٢٩٢)- [٩/٢٦٠] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِنَّمَا يَجِيءُ الْوَسْوَاسُ وَكَثْرَةُ الرُّؤْيَا إِلَى كُلِّ ضَعِيفٍ، فَإِذَا أَخْلَصَ انْقَطَعَ عَنْهُ الرُّؤْيَا وَكَثْرَةُ الْوَسْوَاسِ "، قَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ: " وَرُبَّمَا أَقَمْتُ سِنِينَ لا أَرَى الرُّؤْيَا "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Vesvese ve fazla rüya görme, her zayıf insanda olan şeylerdir. Kişi ihlâslı olduğu zaman vesvese ve rüyalardan kurtulur." Yine şöyle demiştir: "Bazen yıllarca hiç rüya görmediğim olur."

(١٤٢٩٣)- [٩/٢٦٠] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، حدَّثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ الدَّارَانِيَّ، يَقُولُ: " الْعِيَالُ يُضَعِّفُونَ يَقِينَ الرَّجُلِ، إِنَّهُ إِذَا كَانَ وَحْدَهُ فَجَاعَ قَنَعَ، وَإِذَا كَانَ لَهُ عِيَالٌ طَلَبَ لَهُمْ، وَإِذَا جَاعَ الطَّالِبُ فَقَدْ ضَعُفَ الْيَقِينُ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Çocuklar kişinin yakinini zayıflatır. Yalnız olup acıktığı zaman kısmetine razı olup boyun eğer. Çocukları olduğu zaman ise onlar için rızık arar. Talib olan acıktığı zaman ise yakin zayıflar."

(١٤٢٩٤)- [٩/٢٦٠] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِذَا جَاءَتِ الدُّنْيَا إِلَى الْقَلْبِ تَرَحَّلَتِ الآخِرَةُ مِنْهُ، وَإِذَا كَانَتِ الدُّنْيَا فِي الْقَلْبِ لَمْ تَجِئِ الآخِرَةُ تَزْحَمُهَا لأَنَّ الدُّنْيَا لَئِيمَةٌ وَالآخِرَةُ عَزِيزَةٌ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Dünya kalplere geldiği zaman, âhiret ondan göç eder. Dünya kalpte olduğu zaman âhiret gelip onu sıkıştırmaz. Çünkü dünya alçak, âhiret ise üstündür."

(١٤٢٩٥)- [٩/٢٦٠] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " يَلْبَسُ أَحَدُهُمْ عَبَاءَةً قِيمَتُهَا ثَلاثَةُ دَرَاهِمَ وَنِصْفٌ وَشَهْوَتُهُ فِي قَلْبِهِ خَمْسَةُ دَرَاهِمَ إِنَّمَا يَسْتَحِي أَنْ تُجَاوِزَ شَهْوَتُهُ لِبَاسَهُ "، قَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ: " وَإِذَا لَمْ يَبْقَ فِي قَلْبِهِ مِنَ الشَّهَوَاتِ شَيْءٌ جَازَ لَهُ أَنْ يَتَدَرَّعَ عَبَاءَةً وَيَلْزَمَ الطَّرِيقَ لأَنَّ الْعَبَاءَةَ عَلَمٌ مِنْ أَعْلامِ الزُّهْدِ وَلَوْ أَنَّهُ سَتَرَ زُهْدَهُ بِثَوْبَيْنِ أَبْيَضَيْنِ بِخَلْطَةِ النَّاسِ كَانَ أَسْلَمَ لَهُ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Kimisi üç dirhemlik giysi giyerken içinde beş dirhemlik bir şehvet besler. Şehvetinin giysisini geçmesinden hiç utanmaz mı?" Ebû Süleymân şöyle devam eder: "Kişi, kalbinde şehvet namına bir şey kalmadığında, işte o zaman ancak aba giyebilir ve zahidlerin yolunu tutabilir. Çünkü aba, zahidlerin alâmetlerinden biridir. Kişi zühdünü insanların içinde iki parçalık beyaz bir giysiyle kapatırsa da kendisi için daha iyi olur."

(١٤٢٩٦)- [٢٦٠/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سُلَيْمَانَ، قَالَ: شَهِدْتُ مَعَ أَبِي الأَشْهَبِ جَنَازَةً بِعَبَّادَانَ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: أَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلامُ " يَا دَاوُدُ حَذِّرْ فَأَنْذِرْ أَصْحَابَكَ أَكْلَ الشَّهَوَاتِ، فَإِنَّ الْقُلُوبَ الْمُتَعَلِّقَةَ بِشَهَوَاتِ الدُّنْيَا عُقُولُهَا مَحْجُوبَةٌ عَنِّي "، قَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ: فَكَتَبْتُهُ فِي رُقْعَةٍ وَارْتَحَلْتُ مَا مَعِيَ حَدِيثٌ غَيْرُهُ

Ebû Süleymân der ki: Abbâdân'da Ebu'l-Eşheb ile birlikte bir cenazeye katıldık. Cenazede şöyle dediğini işittim: "Allah, Hz. Dâvud'a şöyle vahyetti: "Ey Dâvud! Arkadaşlarını şehvetlerinin peşinden gitme konusunda uyar ve onları böylesi bir şeyden sakındır. Zira dünyevi şehvetlere bağlı olan kalplere sahip olanların aklı ile aramda perdeler bulunur." Bu sözünü bir deri parçasına yazdım ve oradan sadece bu sözle ayrıldım.

(١٤٢٩٧)- [٢٦١/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَحْمَدَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ صَالِحَ بْنَ عَبْدِ الْجَلِيلِ، يَقُولُ: " لا يَنْظُرُ أَهْلُ الْبَصَائِرِ إِلَى مُلُوكِ الدُّنْيَا بِالتَّعْظِيمِ لَهُمْ وَالْغِبْطَةِ "

Ebû Süleymân Abdurrahman b. Ahmed der ki: Sâlih b. Abdilcelîl'in: "Basiret sahipleri, dünyalıklara sahip olanlara saygıyla ve gıptayla bakmaz" dediğini işittim.

(١٤٢٩٨)- [٢٦١/٩] حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الأَصْبَهَانِيُّ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْدَانَ، سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي الْحَوَارِيِّ، يَقُولُ: قَالَ لِي أَبُو سُلَيْمَانَ: " يَا أَحْمَدُ، كُنَّ كَوْكَبًا، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ كَوْكَبًا فَكُنْ قَمَرًا، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ قَمَرًا فَكُنْ شَمْسًا "، فَقُلْتُ: يَا أَبَا سُلَيْمَانَ، الْقَمَرُ أَضْوَأُ مِنَ الْكَوْكَبِ وَالشَّمْسُ أَضْوَأُ مِنَ الْقَمَرِ، قَالَ:

" يَا أَحْمَدُ، كُنْ مِثْلَ الْكَوْكَبِ طَلَعَ أَوَّلَ اللَّيْلِ إِلَى الْفَجْرِ فَقُمْ أَوَّلَ اللَّيْلِ إِلَى آخِرِهِ، فَإِنْ لَمْ تَقْوَ عَلَى قِيَامِ اللَّيْلِ، فَكُنْ مِثْلَ الشَّمْسِ تَطْلُعُ أَوَّلَ النَّهَارِ إِلَى آخِرِهِ، فَإِنْ لَمْ تَقْدِرْ عَلَى قِيَامِ اللَّيْلِ فَلا تَعْصِ اللَّهَ بِالنَّهَارِ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî anlatıyor: Ebû Süleymân ed-Dârânî bana: "Ey Ahmed! Yıldız ol. Eğer yıldız olamazsan Ay ol. Eğer Ay da olamazsan Güneş ol" dedi. Ben: "Ey Ebû Süleymân! Ay yıldızlardan daha parlak, güneş te aydan daha parlak" deyince, şöyle karşılık verdi: "Ey Ahmed! Yıldız gibi ol: Yıldız gecenin başlangıcında çıkar ve fecrin doğuşuna kadar kalır. Sen de gecenin başından sonuna kadar ibadet et. Eğer gece boyu ibadet etmeye gücün yetmezse güneş gibi ol ki, güneş günün başlangıcından akşama kadar kalır. Eğer gece ibadetini yapamazsan gündüz Allah'a isyan etme."

(١٤٢٩٩)- [٢٦١/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَبِي حَسَّانَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِذَا فَاتَكَ شَيْءٌ مِنَ التَّطَوُّعِ فَاقْضِ فَهُوَ أَحْرَى أَنْ لا تَعُودَ إِلَى تَرْكِهِ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Her zaman kıldığın nafile namazlarından birini kaçırdığın zaman onu kaza et. Böyle yapman onu bir daha terk etmemen için daha faydalıdır."

(١٤٣٠٠)- [٢٦١/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " أُمَثِّلُ لِي رَأْسِي بَيْنَ جَبَلَيْنِ مِنْ نَارٍ، وَرُبَّمَا رَأَيْتُنِي أَهْوِي فِيهَا حَتَّى أَبْلُغَ قَرَارَهَا، فَكَيْفَ تَهْنَأُ الدُّنْيَا مَنْ كَانَتْ هَذِهِ صِفَتُهُ؟ "

Ebû Süleymân der ki: "Başımın ateşten iki dağ arasında olduğu bana gösterildi. Bazen de bu iki dağın dibine kadar düştüğüm de gösterilmiştir. Böylesi bir şeyi gören biri dünyada nasıl rahat edebilir?"

(١٤٣٠١)- [٢٦١/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِنَّمَا هَانُوا عَلَيْهِ فَعَصَوْهُ وَلَوْ كَرُمُوا عَلَيْهِ لَمَنَعَهُمْ مِنْهَا "

Ebû Süleymân der ki: "Bazıları Allah'ın yanında değersiz oldukları için ona isyan etmişlerdir. Şâyet yanında bir değer taşısalardı Allah günah işlemelerine engel olurdu."

(١٤٣٠٢)- [٢٦١/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَائِلَةَ، حدَّثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِذَا وَصَلُوا إِلَيْهِ لَمْ يَرْجِعُوا عَنْهُ أَبَدًا إِنَّمَا رَجَعَ مَنْ رَجَعَ مِنَ الطَّرِيقِ "

Ebû Süleymân der ki: "İnsanlar Allah'a varmış olsalardı asla geri dönmezlerdi. Geri dönenler de vardıktan sonra değil, yoldan geri dönmüşlerdir."

(١٤٣٠٣)- [٢٦١/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، وَعَبْدُ اللَّهِ، قَالا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، ثنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ لِمَحْمُودِ بْنِ خَالِدٍ: " احْذَرْ صَغِيرَ الدُّنْيَا فَإِنَّهُ يَجُرُّ إِلَى كَبِيرِهِ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî, Mahmûd b. Hâlid'e şöyle demiştir: "Dünyalık olarak küçük şeylerden kaçın; zira küçük şeyler seni daha büyük şeylere doğru çeker."

(١٤٣٠٤)- [٢٦١/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، وَعَبْدُ اللَّهِ، قَالا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثنا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِذَا قَالَ الرَّجُلُ لأَخِيهِ: بَيْنِي وَبَيْنَكَ الصِّرَاطُ، فَإِنَّهُ لَيْسَ يَعْرِفُ الصِّرَاطُ لَوْ عَرَفَ الصِّرَاطَ لأَحَبَّ أَنْ لا يَتَعَلَّقَ بِأَحَدٍ وَلا يَتَعَلَّقَ بِهِ أَحَدٌ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: Kişi, din kardeşine: "Seninle aramızda Sırat köprüsü hakem olacaktır!" dediği zaman Sırat köprüsünün ne olduğunu bilmiyor demektir. Zira onun ne olduğunu bilseydi, orada kimseye tutunmak istemez, kimsenin de kendisine tutunmasından hoşlanmazdı.

(١٤٣٠٥)- [٢٦٢/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ، حدَّثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، حدَّثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: لَمَّا حَجَّ أُوَيْسٌ دَخَلَ الْمَدِينَةَ، فَلَمَّا وَقَفَ عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ قِيلَ لَهُ هَذَا قَبْرُ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: فَغُشِيَ عَلَيْهِ، فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ: " أَخْرِجُونِي فَلَيْسَ بِلادِي بَلَدًا مُحَمَّدٌ ﷺ فِيهِ مَدْفُونٌ "

Ebû Süleymân der ki: Uveys el-Karânî hacca giderken Medine'ye uğradı. Mescid'in kapısında durunca ona: "Şu, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) kabri" denildi. Bunu duyunca düşüp bayıldı. Kendine gelince de: "Beni buradan çıkarın! Zira benim yerim Muhammed'in (sallallahu aleyhi vesellem) defnedildiği bir yer olamaz" dedi.

(١٤٣٠٦)- [٢٦٢/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، ثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: قُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: كَانَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ مُوسِرَيْنِ، قَالَ: " اسْكُتْ إِنَّمَا كَانَ عُثْمَانُ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ خَازِنَيْنِ مِنْ خُزَّانِ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ يُنْفِقَانِ فِي وُجُوهِ الخير "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'a: "Osmân b. Affân ile Abdurrahman b. Avf'ın çok malı vardı" dediğimde: "Sus! Osmân ile Abdurrahman, Allah'ın yeryüzündeki haznedarları gibiydiler ve hayırlı olan bütün işlerde infakta bulunurlardı" karşılığını verdi.

(١٤٣٠٧)- [٢٦٢/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " عَامَلُوا رَبَّهُمْ بِقُلُوبِهِمْ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'ın onlar (Osmân ve Abdurrahman) için: "Rableri için kalpleri ile muamele etmişlerdir" dediğini işittim.

(١٤٣٠٨)- [٢٦٢/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " رُبَّمَا أَقَمْتُ فِي الآيَةِ الْوَاحِدَةَ خَمْسَ لَيَالٍ وَلَوْلا أَنِّي بَعْدُ أَدَعُ الْفِكْرَ فِيهَا مَا جُزْتُهَا أَبَدًا، وَرُبَّمَا جَاءَتِ الآيَةُ مِنَ الْقُرْآنِ تُطِيرُ الْعَقْلَ فَسُبْحَانَ الَّذِي رَدَّهُ إِلَيْهِمْ بَعْدُ"

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Bazen bir âyet okuyarak beş gece namaz kılarım. Eğer âyetin manasını düşünmeyi bırakmasam başka âyete hiç geçemem. Kurân'da bazen öyle âyetler geliyor ki insanın aklını başından alır. O aklı başa iade eden Allah noksanlıklardan münezzehtir."

(١٤٣٠٩)- [٢٦٢/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ ح وَحَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ، حدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حدَّثَنَا ابْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " الرِّضَا عَنِ اللَّهِ ﷾ وَالرَّحْمَةُ لِلْخَلْقِ دَرَجَةُ الْمُرْسَلِينَ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Her durumda Allah'tan hoşnut olmak ve tüm mahlûkatına merhametle yaklaşmak, resullerin derecesinde olmak demektir."

(١٤٣١٠)- [٢٦٢/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، حدَّثَنَا الْحُسَيْنُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " لَيْسَ الْعَجَبُ مِمَّنْ لَمْ يَجِدْ لَذَّةَ الطَّاعَةِ، إِنَّمَا الْعَجَبُ مِمَّنْ وَجَدَ لَذَّتَهَا ثُمَّ تَرَكَهَا كَيْفَ صَبَرَ عَنْهَا "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Şaşılacak şey kişinin itaatin lezzetine varamamış olması değil, bu lezzete vardıktan sonra terk eden kişinin buna nasıl sabredebildiğidir."

(١٤٣١١)- [٢٦٢/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، حدَّثَنَا الْحُسَيْنُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " مَنْ عَرَفَ الدُّنْيَا عَرَفَ الآخِرَةَ، وَمَنْ لَمْ يَعْرِفِ الدُّنْيَا لَمْ يعْرِفِ الآخِرَةَ "، قَالَ أَحْمَدُ: يَعْنِي الزُّهْدَ

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Dünyayı tanıyan kişi, âhireti de tanıyıp bilir. Dünyayı tanımayan kişi ise, âhireti de tanıyamaz." Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: "Ebû Süleymân'ın buradaki kastı zühddür."

(١٤٣١٢)- [٢٦٢/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ ح وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: قُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: أَلَيْسَ قَدْ جَاءَ الْحَدِيثُ " إِنَّ الْمُؤْمِنَ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ؟ " قَالَ: صَدَقْتَ، وَلَكِنْ أَيْنَ الَّذِي يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ؟

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'a: "Mümin, Allah'ın nuruyla bakar, şeklinde hadis vardı" dediğimde: "Doğru söylüyorsun, ama Allah'ın nuruyla bakacak kişi nerede?" karşılığını verdi.

(١٤٣١٣)- [٢٦٢/٩] قَالَ: وَقُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: إِنَّ فُلانًا وَفُلانًا لا يَقَعَانِ عَلَى قَلْبِي، قَالَ: " وَلا عَلَى قَلْبِي وَلَكِنْ لَعَلَّنَا إِنَّمَا أُتِينَا مِنْ قَلْبِي وَقَلْبِكَ فَلَيْسَ فِينَا خَيْرٌ وَلَيْسَ نُحِبُّ الصَّالِحِينَ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'a: "Falan kişi ile filan kişiyi bir türlü kalpten sevemiyorum" dediğimde: "Ben de senin gibi onları sevemiyorum. Ama belki kalbin ile kalbimde hayır yoktur ve salih kişileri sevemiyoruzdur" karşılığını verdi.

(١٤٣١٤)- [٢٦٣/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: كَانَ لِيَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا قَدَحٌ يَشْرَبُ فِيهِ وَيَتَوَضَّأُ فَمَرَّ بِرَجُلٍ يَشْرَبُ بِيَدِهِ، فَقَالَ: أَرَى هَذَا قَدِ اجْتَزَى بِيَدِهِ فَطَرَحَ الْقَدَحَ، فَقَالَ: " هَذَا مَعَ مَا تَرَكْتُهُ مِنَ الدُّنْيَا "

Ebû Süleymân der ki: Yahya b. Zekeriyâ'nın hem içme, hem de abdest için kullandığı bir su kabı vardı. Bir gün avuçlarıyla su içen bir adama rastlayınca: "Bu adam elleriyle beni geçti!" dedi. Sonra kabı attı ve: "Dünyalıklar içinde bıraktığım şeylerden biri de bu olsun!" dedi.

(١٤٣١٥)- [٢٦٣/٩] وَقُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: تَبِيتُ عِنْدَنَا؟ قَالَ: " مَا أُحِبُّكُمْ تَشْغَلُونِي بِالنَّهَارِ وَتُرِيدُونَ أَنْ تَشْغَلُونِي بِاللَّيْلِ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'a: "Bu gece bizde kal" dediğimde: "Gündüz vakti beni meşgul ettiğiniz yetmedi de gece vaktinde de mi beni meşgul edeceksiniz!" karşılığını verdi.

(١٤٣١٦)- [٢٦٣/٩] وَقُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: إِنِّي قَدْ غَبَطْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ، قَالَ: " بِأَيِّ شَيْءٍ وَيْحَكَ "، قُلْتُ: بِثَمَانِ مِائَةِ سَنَةٍ وَبِأَرْبَعِ مِائَةِ سَنَةٍ حَتَّى يَصِيرُوا كَالشِّنَانِ الْبَالِيَةِ، وَالْحَنَايَا، وَكَالأَوْتَارِ، قَالَ: " مَا ظَنَنْتُ إِلا أَنَّكَ قَدْ جِئْتَ بِشَيْءٍ لا وَاللَّهِ مَا يُرِيدُ اللَّهُ مِنَّا أَنْ تَيْبَسَ جُلُودُنَا عَلَى عِظَامِنَا، وَلا يُرِيدُ مِنَّا إِلا صِدْقَ النِّيَّةِ فِيمَا عِنْدَهُ، هَذَا إِذَا صَدَقَ فِي عَشَرَةِ أَيَّامٍ نَالَ مَا نَالَ ذَاكَ فِي عُمْرِهِ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'a: "İsrâil oğullarına gıpta ediyorum" dediğimde: "Yazık sana! Hangi konuda gıpta ediyorsun?" diye sordu. "Çünkü onlar sekiz yüz veya dört yüz yılda eskimiş su kırbası, yay ve ip gibi oluyorlardı" karşılığını verdiğimde şöyle dedi: "Ben de önemli bir şey söyleyeceğini sandım. Hayır! Vallahi Allah bizden derilerimizin kemiklerimize yapışıp kurumasını istemiş değildir. Bizden istediği sadece ona karşı niyetimizin saf olmasıdır. Kişi bu konuda on gün boyunca samimi olduğu zaman İsrâil oğullarından birinin ömrü boyunca ulaştığı dereceye ulaşır."

(١٤٣١٧)- [٢٦٣/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَائِلَةَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " كَانُوا إِذَا شُغِلُوا لا يَشْتَهُوا اللِّقَاءَ، فَإِذَا افْتَرَقُوا الْتَقَوْا وَتَوَاضَعُوا "

Ebû Süleymân der ki: "Büyüklerimiz kendilerini ibadete verdiklerinde birbirleriyle karşılaşmak istemezlerdi. Birbirlerinden ayrıldıktan sonra karşılaştıklarında da mütevazı olurlardı."

(١٤٣١٨)- [٢٦٣/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ يَقُولُ: " مَا شَكَكْتَ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَلا تَشُكَّنَّ أَنَّ اجْتِمَاعَكُمْ بِاللَّيْلِ بِدْعَةً "

Ebû Süleymân der ki: "Bir konuda birinden şüphe ediyorsan, onunla gece vakti bir araya gelmenin bidat olduğu konusunda da şüphen olmasın."

(١٤٣١٩)- [٢٦٣/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " ما عَمِلَ دَاوُدُ عَلَيْهِ السَّلامُ عَمَلا قَطُّ كَانَ أَنْفَعَ لَهُ مِنْ خَطِيئَتِهِ مَا زَالَ مِنْهَا خَائِفًا هَارِبًا حَتَّى لَحِقَ بِرَبِّهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى "

Ebû Süleymân der ki: "Hz. Dâvud'un yaptığı hiçbir amelin işlediği günah kadar kendisine faydası dokunmuş değildir. Zira bu günahından dolayı Rabbine kavuşuncaya kadar korku içinde ve dünyadan kaçarak yaşamıştır."

(١٤٣٢٠)- [٢٦٣/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " كَيْفَ يَعْجَبُ عَاقِلٌ بِعَمَلِهِ؟ وَإِنَّمَا يُعَدُّ الْعَمَلُ نِعْمَةً مِنَ اللَّهِ، إِنَّمَا يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَشْكُرَ وَيَتَوَاضَعَ، وَإِنَّمَا يَعْجَبُ بِعَمَلِهِ الْقَدَرِيَّةُ الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ يَعْمَلُونَ، فَأَمَّا مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ مُسْتَعْمَلٌ، فَبِأَيِّ شَيْءٍ يَعْجَبُ؟ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Akıllı olan kişi yaptığı amellerden yana kendini nasıl beğenebilir? Oysa böylesi bir amel Allah'ın kendisine bir nimetidir ve kendini beğenmek yerine Allah böylesi bir nimeti kendisine bahşettiği için tevazu içinde şükretmesi gerekir. Fiillerde failin kişinin kendisi olduğunu düşünen Kaderiyye mezhebinden olanlar ancak yaptıkları amellerde kendilerini beğenirler. Ancak kendini ilahi takdirin uygulayıcısı olarak gören kişi böylesi bir amelden dolayı kendini beğenebilir mi?"

(١٤٣٢١)- [٢٦٣/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " أَرْجُو أَنْ أَكُونَ، قَدْ رُزِقْتُ مِنَ الرِّضَا طَرِيقًا، ولَوْ أَدْخِلْنِي النَّارَ لَكُنْتُ بِذَاكَ رَاضِيًا "

Ebû Süleymân der ki: "Umarım rızadan yana bana yeteri kadar bir pay verilmiştir ki Allah beni cehenneme sokacak olsa dahi buna rıza göstereyim."

(١٤٣٢٢)- [٢٦٣/٩] قَالَ: وَرَأَيْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ أَرَادَ أَنْ يُلَبِّيَ فَغُشِيَ عَلَيْهِ فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ: " يَا أَحْمَدُ، بَلَغَنِي أَنَّ الرَّجُلَ إِذَا حَجَّ مِنْ غَيْرِ حِلِّهِ، فَقَالَ: لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ قَالَ لَهُ الرَّبُّ: لا لَبَّيْكَ وَلا سَعْدَيْكَ حَتَّى تَرُدَّ مَا فِي يَدَيْكَ، فَمَا يُؤَمِّنُنِي أَنْ يُقَالَ لِي هَذَا، ثُمَّ لَبَّى

Ahmed b. Ebi'l-Havârî bildiriyor: Hac esnasında Ebû Süleymân ed-Dârânî'yi gördüm. Telbiye getirmek isteyince kendinden geçti. Kendine geldiği zaman bana şöyle dedi: "Ey Ahmed! Bana ulaştığına göre kişi helal olmayan bir parayla hacca gelip de: «Lebbeyk! Allahumme Lebbeyk!» deyince, Allah ona: «Elindekini sahiplerine verinceye kadar bana huzurundayım ve emrindeyim deme!» diye cevap verirmiş. Bana da böyle denilmeyeceğine dair güvencem mi var?" Bunu dedikten sonra da telbiye getirdi.

(١٤٣٢٣)- [٢٦٤/٩] قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " لَيْسَ اتِّخَاذُ الْحَجِّ مِنْ بِضَاعَةِ أَهْلِ الْوَرَعِ لا يُقْضَى مِنْهُ دَيْنٌ، وَلا يُشْتَرَى مِنْهُ مُصْحَفٌ وَمَا فَضَلَ يُرَدُّ إِلَى الْوَرَثَةِ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'ın yine şöyle dediğini işittim: "Ölen birinin adına hacca giderken verilen malı kullanmak vera sahibi kişilerin yapacağı bir iş değildir. Böyle bir şekilde hacca giden kişi de verilen parayla borç ödeyemez ve bir mushaf dahi alamaz. Dönüşte artan parayı da varislere iade eder."

(١٤٣٢٤)- [٢٦٤/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْوَاعِظُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عِيسَى بْنِ مَاهَانَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " رُبَّمَا

سَمِعْتُ الرَّجُلَ، يَقُولُ: فُؤَادِي يلْحَسُنِي مِنَ الْجُوعِ وَلَوْلا أَنِّي أَخَافُ أَنْ أَضْعُفَ عَنْ أَدَاءِ الْفَرَائِضِ مَا أَكَلْتُ شَيْئًا "

Ebû Süleymân der ki: Bazen: "Yüreğim açlıktan kendini yiyor. Ama farzları yerine getirmekten aciz kalma endişesi olmasaydı asla bir şey yemezdim" diyen kişiler gördüm.

(١٤٣٢٥)- [٢٦٤/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ، حدَّثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: قَالَ لِي أَبُو سُلَيْمَانَ: " كَيْفَ يَتْرُكُ الدُّنْيَا مَنْ تَأْمُرُونَهُ بِتَرْكِ الدِّينَارِ وَالدِّرْهَمِ، وَهُمْ إِذَا أَلْقَوْهَا أَخَذْتُمُوهَا أَنْتُمْ "

Ahmed b. Ebu'l-Havârî, Ebû Süleymân'ın kendisine şöyle dediğini nakleder: "Onları bıraktıkları zaman siz aldığınız halde, dinar ve dirhemi terk etmesini emrettiğiniz kişi dünyayı nasıl terk etsin?"

(١٤٣٢٦)- [٢٦٤/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " لَوْ لَمْ يَكُنْ لأَهْلِ الْمَعْرِفَةِ إِلا هَذِهِ الآيَةُ الْوَاحِدَةُ لاكْتَفَوْا بِهَا: ﴿وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ﴾ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Mârifet ehli için sadece: **«O gün bir takım yüzler Rablerine bakıp parlayacaktır»**[1] âyetleri olsaydı yine kendileri için kâfi olurdu."

(١٤٣٢٧)- [٢٦٤/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " أَيُّ شَيْءٍ أَرَادَ أَهْلُ الْمَعْرِفَةِ؟ وَاللَّهِ مَا أَرَادُوا إِلا مَا سَأَلَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلامُ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Mârifet ehli olanlar neyi istemişlerdir? Vallahi Hz. Mûsa'nın Rabbinden istediğinden (O'nu görmekten) başkasını istemiş değillerdir."

---

[1] Kıyâmet Sur. 22-23

(١٤٣٢٨)- [٢٦٤/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " كُلُّ مَا شَغَلَكَ عَنِ اللَّهِ، مِنْ أَهْلٍ، أَوْ مَالٍ، أَوْ وَلَدٍ، فَهُوَ عَلَيْكَ مَشْئُومٌ "، فَحَدَّثْتُ بِهِ مَرْوَانَ بْنَ مُحَمَّدٍ، فَقَالَ: صَدَقَ وَاللَّهِ أَبُو سُلَيْمَانَ

Ahmed der ki: Ebû Süleymân ed-Dârânî'nin şöyle dediğini işittim: "Seni Allah'ı anmaktan meşgul edecek her türlü aile, mal veya çoluk çocuk senin felaketine sebep olur." Bu sözünü Mervân b. Muhammed'e aktardığımda: "Vallahi Ebû Süleymân doğru söylemiş!" dedi.

(١٤٣٢٩)- [٢٦٤/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " الَّذِي يُرِيدَ الْوَلَدَ أَحْمَقُ لا لِلدُّنْيَا، وَلا لِلآخِرَةِ، إِنْ أَرَادَ أَنْ يَأْكُلَ، أَوْ يَنَامَ، أَوْ يُجَامِعَ نَغَصَّ عَلَيْهِ، وَإِنْ أَرَادَ أَنْ يَتَعَبَّدَ شَغَلَهُ "

Yine Ebû Süleymân'ın şöyle dediğini işittim: "Çocuk isteyen kişi, ahmaktır ve bunun ne dünyası, ne de âhiretine bir faydası olur. Zira uyumak veya eşiyle ilişkiye girmek isterse çocuk bu zevki ona zehir eder. Rabbine ibadet etmek isterse de çocuk onu bundan meşgul eder."

(١٤٣٣٠)- [٢٦٤/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، وَأَبُو مُحَمَّدِ بْنُ جَعْفَرٍ، قَالا: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ، حدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ: " قَالَ لُقْمَانُ لابْنِهِ: يَا بُنَيَّ، لا تَدْخُلْ فِي الدُّنْيَا دُخُولا يَضُرُّ بِآخِرَتِكَ، وَلا تَتْرُكْهَا تَرْكًا تَكُونُ كَلا عَلَى النَّاسِ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî bildiriyor: Lokmân Hekim, oğluna: "Evladım! Âhiretine zarar verecek şekilde dünyaya dalma. Maddi yönden insanlara yük olacak şekilde de dünyayı tamamen boş verme" dedi.

(١٤٣٣١)- [٢٦٤/٩] وَقَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ: " لَيْسَ الْعِبَادَةُ عِنْدَنَا أَنْ تَصُفَّ قَدَمَيْكَ وَغَيْرُكَ يَقُتُّ لَكَ، وَلَكِنِ ابْدَأْ بِرَغِيفَيْكَ فَأَحْرِزْهُمَا ثُمَّ تَعْبُدْ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Bize göre ibadet, kendini namaza verip başkalarının sana yiyecek vermesini beklemek değildir. Bunun yerine kendi ekmeğini kendin kazan, sonra da ibadetini yap."

(١٤٣٣٢)- [٩/٢٦٤] قَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ: " وَلا خَيْرَ فِي قَلْبٍ يَتَوَقَّعُ قَرْعَ الْبَابِ يَتَوَقَّعُ إِنْسَانًا يَجِيءُ يُعْطِيهِ شَيْئًا "

Ebû Süleymân yine şöyle demiştir: "Kapısının çalınmasını, çalınıp da birilerinin ona bir şeyler getirmesini bekleyen gönülde hayır yoktur!"

(١٤٣٣٣)- [٩/٢٦٥] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِذَا ذَكَرْتُ الْخَطِيئَةَ لَمْ أَشْتَهِ أَنْ أَمُوتَ، قُلْتُ: أَبْقَى لَعَلِّي أَنْ أَتُوبَ "

Ebû Süleymân der ki: Bazen günahımı hatırlayınca ölmeyi istemem ve: "Hayatta kal, belki tövbe edersin" derim.

(١٤٣٣٤)- [٩/٢٦٥] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " أَيُّ شَيْءٍ يَزِيدُ الْفَاسِقُونَ عَلَيْكُمْ إِذَا اشْتَهَيْتُمْ شَيْئًا أَكَلْتُمُوهُ "

Ebû Süleymân der ki: "Canınızın çektiği şeyi yedikten sonra fasıkların size daha ne zararı olabilir?"

(١٤٣٣٥)- [٩/٢٦٥] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حَدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: قُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: يَجُوزُ لِلرَّجُلِ أَنْ يَقُولَ: اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي صِدِّيقًا؟ قَالَ: " إِنْ عَرَفَ فِي نَفْسِهِ مِنْ خِصَالِهِمْ شَيْئًا وَإِلا فَلا يَتَعَدَّ فَإِنَّ مِنَ الدُّعَاءِ تَعَدِّيًا "

Ahmed b. Ebi'l-Havarî bildiriyor: Ebû Süleymân ed-Dârânî'ye: "Kişinin, «Allahım! Beni sıddîklerden biri kıl» diye dua etmesi caiz midir?" diye sorduğumda: "Eğer onların bazı özelliklerini taşıdığını biliyorsa edebilir. Aksi takdirde haddi aşmış olur ki, duada da haddi aşmalar olur" dedi.

(١٤٣٣٦)- [٩/٢٦٥] قَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ: " وَمَا رَأَيْتُ صُوفِيًّا فِيهِ خَيْرٌ، إِلا وَاحِدًا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَرْزُوقٍ، قَالَ: وَأَنَا أَرِقُّ لَهُمْ "

Ebû Süleymân der ki: "Onlara olan meylime rağmen sufiler arasında Abdullah b. Merzûk dışında hayrı olan birini görmüş değilim."

(١٤٣٣٧)- [٩/٢٦٥] قَالَ: وَقَالَ صُبْحٌ لأَبِي سُلَيْمَانَ: طُوبَى لِلزَّاهِدِينَ، فَقَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ: " طُوبَى لِلْعَارِفِينَ "

Ahmed der ki: Subh, Ebû Süleymân'a: "Zahidlere ne mutlu!" deyince, Ebû Süleymân: "Âriflere ne mutlu!" sözüyle karşılık verdi.

(١٤٣٨)- [٢٦٥/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ فِي الرَّجُلِ يَتَعَبَّدُ، ثُمَّ يَتْرُكُ الْعِبَادَةَ، ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَيْهَا، قَالَ: " لَيْسَ يَبْلُغُ مَا كَانَ فِيهِ أَبَدًا لأَنَّهُ دَخَلَهَا أَوَّلا وَمَعَهُ آلَةٌ مِنَ الْخَوْفِ، فَلَمَّا رَجَعَ إِلَيْهَا عَادَ إِلَيْهَا وَلَيْسَتْ تِلْكَ الآلَةُ مَعَهُ، فَلَيْسَ يَبْلُغُهَا أَبَدًا "

Ahmed der ki: Kendini ibadete veren, sonra terk eden, sonra da tekrar ibadete dönen kişi hakkında Ebû Süleymân şöyle dedi: "Eski konumuna asla ulaşamayacaktır. Çünkü kendini ilk ibadete verişinde elinde korku denilen araç vardı. Ancak çıktıktan sonra tekrar geri döndüğünde artık elinde öylesi bir araç olmayacaktır. Bundan dolayı eski konumuna asla ulaşamayacaktır."

(١٤٣٩)- [٢٦٥/٩] قَالَ: وَقُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: يَكُونُ الرَّجُلُ يُصِيبُ الشَّهَوَاتِ وَهُوَ يَجِدُ حَلاوَةَ الْعِبَادَةِ؟ قَالَ: " مَا أَعْرِفُهُ بِوَجْهٍ مِنَ الْوُجُوهِ، وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيَفْعَلُ بَعْدُ فِي خَلْقِهِ مَا يَشَاءُ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'a: "Hem şehvetlerinin peşinden giden, hem de ibadetten zevk alan kişi hakkında ne dersin?" dediğimde: "Böylesi bir şeyin olabileceğini düşünmüyorum, ama Allah kullarına dilediği şeyi yapar" karşılığını verdi.

(١٤٤٠)- [٢٦٥/٩] قَالَ وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " كُلُّ مَنْ أَكَلَ لِيَسُرَّ أَخَاهُ لَمْ يَضُرَّ أَكْلُهُ، إِنَّ الْعَامِلَ لِلَّهِ لا يَخِيبُ إِنَّمَا يَضُرُّهُ إِذَا أَكَلَهُ شَهْوَةَ نَفْسِهِ " يَعْنِي الشَّهَوَاتِ

Ebû Süleymân der ki: "Kişiye, bir kardeşini sevindirmek için yediği şeylerin bir zararı olmaz. Zira Allah kendisi için amel edeni hüsrana uğratacak değildir. Kişiye, şehveti istedi diye yaptığı şeyler zarar verir."

(١٤٤١)- [٢٦٥/٩] قَالَ: وَقُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: يَأْتِي عَلَى الْقَلْبِ سَاعَةٌ لا يَرْتَاحُ، قَالَ: " لا أَعْرِفُهُ إِلا مِنْ حِدَّةِ فِكْرِهِ، قَفْزًا لُقِطَ عَلَى السَّطْحِ، يَعْنِي قَلْبَ ابْنِ آدَمَ، يَقُولُ لا بُدَّ مِنْ رَوْعَةٍ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân’a: “Öyle zamanlar geliyor ki kişinin kalbi rahat olamıyor” dediğimde: “Çok fazla düşünmesinden dolayı olabilir. Ona aşırı bir korku gereklidir” karşılığını verdi.

(١٤٣٤٢)- [٢٥٦/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ لا تُعْرَفَ بِشَيْءٍ وَلا يُسَارُ إِلَيْكَ فَافْعَلْ "

Ebû Süleymân der ki: “Elinden geldiği kadarıyla bir konuda tanınmamaya ve yanına gelinmemesine çalış.”

(١٤٣٤٣)- [٢٦٥/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ فِي قَوْلِهِ ﷻ: ﴿يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ﴾، قَالَ: " أَبْصَارُ قُلُوبِهِمْ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân, **“Göz ucuyla gizli gizli baktıklarını görürsün”**[1] âyetini açıklarken: “Kalp gözüyle bakarlar” demiştir.

(١٤٣٤٤)- [٢٦٥/٩] قَالَ: وَقُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: سَهِرْتُ لَيْلَةً فِي ذِكْرِ النِّسَاءِ إِلَى الصَّبَّاحِ، قَالَ: فَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ وَغَضِبَ عَلَيَّ، فَقَالَ: " وَيْحَكَ أَمَا اسْتَحْيَيْتَ مِنْهُ يَرَاكَ سَاهِرًا فِي ذِكْرِ النِّسَاءِ؟ وَلَكِنْ كَيْفَ تَسْتَحِي مِمَّنْ لا تَعْرِفُ؟ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân’a: “Bir gece sabaha kadar kadınları düşünüp durdum” dediğimde yüzünün rengi değişti, bana kızdı ve: “Yazık sana! Allah’ın geceni kadınları düşünerek geçirirken seni görmesinden utanmadın mı? Gerçi tanımadığın birinden nasıl utanacaksın?” dedi.

(١٤٣٤٥)- [٢٦٥/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِذَا لَذَّتْ لَكَ الْقِرَاءَةُ فَلا تَرْكَعْ وَلا تَسْجُدْ، وَإِذَا لَذَّ لَكَ السُّجُودُ فَلا تَرْكَعْ وَلا تَقْرَأْ، الأَمْرُ الَّذِي يُفْتَحُ لَكَ فِيهِ فَالْزَمْهُ"

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: “Şâyet kıraatten çok zevk alıyorsan rükûa ve secdeye gitme. Secdeden zevk alıyorsan rükû etme ve kıraat yapma. Hangi şey seni Allah’a daha çok yaklaştırıyorsa devamlı olarak onu yap.”

---

[1] Şûrâ Sur. 45

(١٤٣٤٦)- [٩/٢٦٥] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " مَنْ كَانَ يَوْمُهُ مِثْلَ أَمْسِهِ فَهُوَ فِي نُقْصَانٍ "، قَالَ: وَفَسَّرَهُ، قَالَ: " كَانَ أَمْسَى فِي شَيْءٍ يَنْوِي الزِّيَادَةَ، فَلَمَّا أَصْبَحَ الْيَوْمَ إِلَى تِلْكَ الزِّيَادَةِ فَلَمْ يَنوِ الزِّيَادَةَ فَتَرَتْ نِيَّتُهُ فَلَيْسَ يَثْبُتُ عَلَى هَذِهِ الْحَالِ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Dünü ile bugünü eşit olan zarardadır." Ravi der ki: Ebû Süleymân bunu da şöyle açıklamıştır: "Dün, bugünden dolayı yapacağı ameli arttırma niyetindeydi. Ancak bugün olunca dünkü niyetten kendisinde bir şey kalmadı. Onun içindir ki içinde bulunduğu durumu devam ettirip koruyamaz."

(١٤٣٤٧)- [٩/٢٦٦] قَالَ: " وَلَوْ أَرَادَ الْوَاصِفُ أَنْ يَصِفَ مَا فِي قَلْبِهِ مَا نَطَقَ بِهِ لِسَانُهُ " وَفَسَّرَهُ، فَقَالَ: " لا يَصِفُ دَرَجَةً هُوَ فِيهَا حَتَّى يَجُوزَهَا وَيَفْتُرُ عَنْهَا "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân: "Kişi kalbindekini anlatmaya çalışsa da dili bunu yapamaz" dedi ve bunu şöyle açıkladı: "Kişi içinde bulunduğu derece ve makamı, onu aşıp bir üst derece ve makama ulaşmadan anlatamaz."

(١٤٣٤٨)- [٩/٢٦٦] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْرُوفٍ الصَّفَّارُ، حدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ سَهْلُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ سَهْلٍ الدُّورِيُّ، حدَّثَنَا أَبُو عِمْرَانَ مُوسَى بْنُ عِيسَى الْجَصَّاصُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " يَنْبَغِي لِلْعَبْدِ الْمَعْنِيِّ بِنَفْسِهِ أَنْ يُمِيتَ الْعَاجِلَةَ الزَّائِلَةَ الْمُتَعَقِّبَةَ، بِالآفَاتِ مِنْ قَلْبِهِ بِذِكْرِ الْمَوْتِ وَمَا وَرَاءَ الْمَوْتِ مِنَ الأَهْوَالِ وَالْحِسَابِ وَوقُوفِهِ بَيْنَ يَدَيِ الْجَبَّارِ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Kendine önem veren kişinin yok olacak, peşinden afetlere sebebiyet verecek dünyalığı; ölümü, ölümden sonraki zorlukları, hesabı ve Allah'ın huzurunda duracağını hatırlayarak kalbinden atması gerekir."

(١٤٣٤٩)- [٩/٢٦٦] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " الزَّاهِدُ حَقًّا لا يَذُمُّ الدُّنْيَا، وَلا يَمْدَحُهَا، أَوْ لا يَنْظُرُ إِلَيْهَا، وَلا يَفْرَحُ بِهَا إِذَا أَقْبَلَتْ، وَلا يَحْزَنُ عَلَيْهَا إِذَا أَدْبَرَتْ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Gerçek zahid, dünyayı ne yerer, ne över, ne de ona dönüp bakar. Aynı şekilde dünyalıklar kendisine yöneldiği zaman sevinmez, dönüp gittiği zaman da buna üzülmez."

(١٤٣٥٠)- [٢٦٦/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُهُ، يَقُولُ: " إِذَا جَاعَ الْقَلْبُ وَعَطَشَ صَفَا وَرَقَّ، وَإِذَا شَبِعَ وَرَوِيَ عَمِيَ وَبَارَ "

Ebû Süleymân der ki: "Şâyet kalp, aç ve susuz kalırsa berraklaşıp yumuşar. Ancak yemek ve içecekten yana tok olursa körleşip katılaşır."

(١٤٣٥١)- [٢٦٦/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " اسْتَجْلِبِ الزُّهْدَ بِقِصَرِ الأَمَلِ، وَادْفَعْ أَسْبَابَ الطَّمَعِ بِالإِيَاسِ، وَالْقُنُوعِ وَتَخَلَّصْ إِلَى الْقَلْبِ بِصِحَّةِ التَّفْوِيضِ "

Ebû Süleymân der ki: "Kısa emelli olarak zühde yaklaşmaya, kanaat ve yeisle hırsı kendinden uzak tutmaya, sağlam bir tevekkülle de kalbini rahatlatmaya çalış."

(١٤٣٥٢)- [٢٦٦/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " جُلَسَاءُ الرَّحْمَنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ جُعِلَ فِيهِمْ خِصَالٌ بَاقِيَةٌ: الْكَرَمُ، وَالْحِلْمُ، وَالْعِلْمُ، وَالْحِكْمَةُ، وَالرَّحْمَةُ، وَالرَّأْفَةُ، وَالْفَضْلُ، وَالصَّفْحُ، وَالإِحْسَانُ، وَالْعَطْفُ، وَالْبِرُّ، وَاللُّطْفُ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Kıyamet gününde Rahmân olan Allah'ın meclisinde bulunacak olanlar, bâki kalan hasletlere haiz olanlardır. Bu hasletler de cömertlik, hilm, ilim, hikmet, rahmet, şefkat, hayırseverlik, güler yüzlülük, yardımseverlik, acımak, iyilikseverlik ve müsamahakârlıktır."

(١٤٣٥٣)- [٢٦٦/٩] وَقَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ: " رُدَّ سَبِيلَ الْعُجْبِ بِمَعْرِفَةِ النَّفْسِ، وَتَخَلَّصْ إِلَى إِجْمَاعِ الْقَلْبِ بِقِلَّةِ الْخَطَأِ، وَتَعَرَّضْ لِرِقَّةِ الْقَلْبِ بِمُجَالَسَةِ أَهْلِ الْخَوْفِ، وَاسْتَجْلِبْ نُورَ الْقَلْبِ بِدَوَامِ الْحُزْنِ، وَالْتَمِسْ بَابَ الْحُزْنِ بِدَوَامِ الْفِكْرَةِ، وَالْتَمِسْ وُجُوهَ الْفِكْرَةِ فِي الْخَلَوَاتِ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Kendini bilerek ve tanıyarak şaşkınlığın yollarını kapat. Günahlarını en aza indirerek kalbinin ihlâsını arttır. Allah'tan korkan kişilerin meclislerinde bulunarak kalbini yumuşat. Devamlı hüzünlü olarak kalbini nurlandır. Hüznün kapısını da devamlı olan tefekkürde ara. Yalnız kalmaya çalışarak da tefekkürün farklı yönlerini bulmaya çalış."

(١٤٣٥٤)- [٢٦٦/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَارِثِ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " كَانَ عَطَاءٌ السَّلِيمِيُّ قَدِ اشْتَدَّ خَوْفُهُ وَكَانَ لا يَسْأَلُ اللَّهَ الْجَنَّةَ أَبَدًا فَإِذَا ذُكِرَتْ عِنْدَهُ الْجَنَّةُ، قَالَ: نَسْأَلُ اللَّهَ الْعَفْوَ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: Atâ es-Selîmî, Allah'tan aşırı bir şekilde korkardı. Allah'tan Cenneti de dilemezdi. Yanında Cennet zikredildiği zaman: "Allah'tan bizi bağışlamasını dileriz!" derdi.

(١٤٣٥٥)- [٢٦٦/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، وَعَبْدُ اللَّهِ، قَالا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " أَقَمْتُ عِشْرِينَ سَنَةً لَمْ أَحْتَلِمْ فَدَخَلْتُ مَكَّةَ فَأَحْدَثْتُ بِهَا حَدَثًا فَمَا أَصْبَحْتُ حَتَّى احْتَلَمْتُ، فَقُلْتُ لَهُ: فَأَيُّ شَيْءٍ كَانَ ذَلِكَ الْحَدَثَ؟ قَالَ: تَرَكْتُ صَلاةَ الْعِشَاءِ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فِي جَمَاعَةٍ فَمَا أَصْبَحْتُ حَتَّى احْتَلَمْتُ "، وَكَانَ يَقُولُ: " الاحْتِلامُ عُقُوبَةٌ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî: "Yirmi yıl boyunca hiç (rüyamda) ihtilam olmadım. Bir defasında Mekke'ye geldiğimde bir kabahat işledim. Sabah olduğunda ihtilam olmuştum" dedi. Ahmed der ki: Kendisine: "O işlediğin kabahat neydi?" diye sorduğumda ise: "Mescid-i Haram'da yatsı namazını cemaatle kılmadım. O günün sabahında da ihtilam oldum" dedi.

(١٤٣٥٦)- [٢٦٧/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " حِيلَ بَيْنِي وَبَيْنَ قِيَامِ اللَّيْلِ "، قَالَ أَحْمَدُ: كَانَ الذِّكْرُ يَغْلِبُ عَلَيْهِ فَإِذَا قَامَ غُشِيَ عَلَيْهِ

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'ın: "Gece ibadeti ile arama engel konuldu" dediğini işittim. Ebû Süleymân daha çok zikir yapardı, namaza kalktığı zaman da düşüp bayılırdı.

(١٤٣٥٧)- [٢٦٧/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِنِّي لأَمْرَضُ فَأَعْرِفُ الذَّنْبَ الَّذِي أَمْرَضُ بِهِ، وَقَدْ أَصَابَنِي مَرَضٌ لَمْ أَعْرِفْ لَهُ سَبَبًا، قَالَ: فَدَخَلْتُ عَلَى أُخْتِي فَقُلْتُ لَهَا: دَعَوْتِ اللَّهَ أَنْ يُسَلِّطَ عَلَيَّ الْمَرَضَ؟

" قَالَتْ: نعَمْ، قَالَ: " لَوْ لَمْ أَجِدْ إلا أَنْ أعْتَرِضَ عَلَى الْحِمَارِ لَمْ أَدَعِ الْحَجَّ "، قَالَ أَحْمَدُ: فَخَرَجَ إِلَى الْحَجِّ

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: Hasta olduğum zaman hangi günahtan dolayı hastalandığımı da bilirim. Ancak bir defa hastalandım ve bir türlü sebebini bilemedim. Bunun üzerine kız kardeşimin yanına girdim ve: "Beni hasta etmesi için Allah'a dua mı ettin?" diye sordum. O da bana: "Evet!" karşılığım verdi. Ben de: "Binmek için eşekten başka bir şey bulamasam dahi yine hacca gitmekten geri durmayacağım!" dedim." Ahmed der ki: "Dediği gibi de o yıl hacca gitti.

(١٤٣٥٨)- [٢٦٧/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " مَا حَجُّوا وَلا رَابَطُوا وَلا جَاهَدُوا إِلا فِرَارًا مِنَ الْبَيْتِ وَلا يَرَوْنَ مَا تَقَرُّ بِهِ أَعْيُنُهُمْ إِلا فِي الْبَيْتِ "

Ebû Süleymân der ki: "Allah dostlarının haccetmeleri, nöbet tutmaları ve cihada çıkmaları, evlerinden uzaklaşmak içindi. Kendilerine huzur veren şeyin de evlerinde olduğunu biliyorlardı."

(١٤٣٥٩)- [٢٦٧/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " ضَحِكُ الْعَارِفِ التَّبَسُّمُ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Ârifin gülmesi, tebessüm şeklindedir."

(١٤٣٦٠)- [٢٦٧/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَبِي حَسَّانَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: قُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: إِنَّ عَبَّادًا، أَوْ أَحْمَرَ بْنَ سِبَاعٍ قَدْ ذَهَبُوا إِلَى الثَّغْرِ، فَقَالَ لِي: " إِنَّ الأُبَّاقَ عَبِيدُ السُّوءِ وَاللَّهِ مَا فَرُّوا إِلا مِنْهُ فَكَيْفَ يَطْلُبُونَهُ فِي الثُّغُورُ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Ebû Süleymân'a: "Abbâd —veya Ahmer— b. Sibâ' düşman topraklarına akın yapmaya gittiler" dediğimde: "Savaştan kaçanlar Allah'ın kötü kullarıdır. Vallahi ve vallahi de bunlar Allah'tan kaçan kişilerdi. Şimdi katıldıkları savaşta onun rızasını mı isteyecekler?" karşılığını verdi.

(١٤٣٦١)- [٩/٢٦٧] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " الدُّنْيَا بِغَيْضَةُ اللَّهِ مِنْ خَلْقِهِ لَمْ يَنْظُرْ إِلَيْهَا مِنْ يَوْمِ خَلَقَهَا وَلَمْ يَنْظُرْ إِلَيْهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ "، قَالَ: خُذُوا مِنْهَا مَا كَانَ لِي وَأَلْقُوا مَا سِوَى ذَلِكَ فِي النَّارِ، قَالَ أَحْمَدُ: فَقُلْتُ لَهُ: لا يَنْظُرُ إِلَيْهَا بِعَيْنِ الرَّحْمَةِ، فَسَكَتَ، قَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ: " سُبْحَانَ الَّذِي هُوَ يَرَاهَا وَلا يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'ın şöyle dediğini işittim: "Dünya Allah'ın yarattıkları arasında en sevmediği yaratıktır. Onu yarattığından beri dönüp de bakmış değildir ve kıyamet gününe kadar da bakacak değildir. Kıyamet gününde de: «Dünyadan benim için yapılanı alın, geriye kalanı da cehenneme atın» der." Ona: "Dünyaya rahmet gözüyle mi bakmaz" dediğimde susup cevap vermedi. Sonra: "Onu gören ve içindekilerden hiçbir şey kendisine gizli kalmayan Allah'ı her türlü eksiklikten tenzih ederim" dedi.

(١٤٣٦٢)- [٩/٢٦٧] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: قُلْتُ لَهُ: يَا أَبَا سُلَيْمَانَ، إِنَّمَا رَجَعَ إِلَى الْكَسْبِ، يَعْنِي ابْنَهُ سُلَيْمَانَ، وَطَلَبِ الْحَلالِ وَالسُّنَّةِ، فَقَالَ لِي: " لَيْسَ يُفْلِحُ قَلْبٌ يَهْتَمُّ بِجَمْعِ الْقَرَارِيطِ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'a: "Ey Ebû Süleymân! Oğlun Süleymân sünnet olan ticareti ve helal parayı taleb etmeye başladı" dediğimde: "Kırat (para) biriktirmekle uğraşan bir kalp iflah olmaz" karşılığını verdi.

(١٤٣٦٣)- [٩/٢٦٨] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ وَذُكِرَ لَهُ رَجُلٌ، فَقَالَ: قَدْ وَقَعَ عَلَى قَلْبِي مَقْتُهُ وَلَكِنْ صِفْ لِي حَالَتَهُ، فَقُلْتُ: إِنَّهُ نَشَأَ فِي الصُّوفِ وَالْقُرْآنِ وَأَكْلِ الْمُلَوَّنِ، فَقَالَ: " قَدْ كُنْتُ أُحِبُّ أَنْ يَكُونَ مِمَّنْ وَجَدَ طَعْمَ الدُّنْيَا ثُمَّ تَرَكَهَا لأَنَّهُ إِذَا وَجَدَ طَعْمَهَا ثُمَّ تَرَكَهَا لَمْ يَغْتَرَّ بِهَا، فَإِذَا كَانَ مِمَّنْ لا يَجِدُ طَعْمَهَا لَمْ آمَنْ عَلَيْهِ إِذَا وَجَدَ طَعْمَهَا أَنْ يَرْجِعَ إِلَيْهَا "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'a bir adam zikredilince: "O adama karşı kalbimde bir öfke vardı. Ama sen onun nasıl biri olduğunu söyle" dedi. Ona: "Güzel giysiler içinde Kur'ân okuyarak ve çeşit çeşit yemekler yiyerek yetişti" dediğimde ise şu karşılığı verdi: "Kişinin dünya lezzetlerini tattıktan sonra onları bırakmış olmasını severim. Zira bu lezzetleri tattıktan sonra bırakmışsa bir daha onlarla aldanmaz. Ancak tatmamışsa tatma imkanı bulduğu anda bunlara dönmeyeceğinden emin olamam."

(١٤٣٦٤)- [٢٦٨/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " رُبَّمَا وُصِفَ لِي الرَّجُلانِ لَمْ أَرَهُمَا يَقَعُ أَحَدُهُمَا عَلَى قَلْبِي وَلا يَقَعُ الآخَرُ "

Ebû Süleymân der ki: "Bazen hiç görmediğim halde bana sadece vasıfları anlatılan iki adamdan biri kalbime girerken diğeri girmez."

(١٤٣٦٥)- [٢٦٨/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " لَوْ عَمِلَ إِذَا عَرَفَ كَمَا يَعْمَلُ قَبْلَ أَنْ يَعْرِفَ لَمَشَى فِي الْهَوَى، وَالْعَارِفُ إِذَا صَلَّى رَكْعَتَيْنِ لَمْ يَنْصَرِفْ عَنْهُمَا حَتَّى يَجِدَ طعمهما "

Ebû Süleymân der ki: "Kişi bildikten sonra bilmeden önceki hali gibi amel ediyorsa hevasına kapılmış demektir. Ârif olan (bilen) kişi de iki rekat namaz kılınca kıldığının tadına varmadan namazı bırakmaz."

(١٤٣٦٦)- [٢٦٨/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " مَا أَحْسِبُ عَمَلا لا يُوجَدُ لَهُ فِي الدُّنْيَا لَذَّةٌ يَكُونُ لَهُ فِي الآخِرَةِ ثَوَابٌ "

Ebû Süleymân der ki: "Dünyada yapılmasından tat alınmayan bir amelin âhirette bir mükâfatının olacağını da sanmıyorum."

(١٤٣٦٧)- [٢٦٨/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَائِلَةَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: خَرَجْتُ مَعَ أَبِي سُلَيْمَانَ فَمَرَرْنَا عَلَى زَرْعٍ، وَإِذَا طَائِرَانِ يَلْتَقِطَانِ الْحَبَّ، فَلَمَّا شَبِعَا أَرَادَ الذَّكَرُ الأُنْثَى، فَقَالَ: يَا أَحْمَدُ انْظُرْ فِيمَا كَانَ " لَمَّا شَبِعَا دَعَتْهُ بَطْنُهُ إِلَى مَا تَرَى "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Ebû Süleymân'la giderken ekin tarlası gördük. İki kuş da bu ekinlerin tanelerini yiyorlardı. Doyduklarında erkek kuş dişi kuşla beraber olmak istedi. Bunun üzerine Ebû Süleymân: "Ey Ahmed! Olanları gördün mü? Doyduklarında erkeğin karnı onu bu gördüğün şeye yöneltti" dedi.

(١٤٣٦٨)- [٢٦٨/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " قَدْ وَجَدْتُ لِكُلِّ شَيْءٍ حِيلَةً إِلا هَذَا الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ، فَإِنِّي لَمْ أَجِدْ لإِخْرَاجِهِ مِنَ الْقَلْبِ حِيلَةً "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Her sorunun bir çaresini buldum da şu altın ile gümüşü kalpten söküp atmanın bir yolunu bulamadım."

(١٤٣٦٩)- [٢٦٨/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " لِتَرْكِ الشَّهْوَةِ ثَوَابٌ وَلِتَرْكِهَا عُقُوبَةٌ، فَإِذَا نَدِمَ رُفِعَتْ عَنْهُ الْعُقُوبَةُ وَإِنْ تَمَادَى قَامَتْ عَلَيْهِ الْعُقُوبَةُ " قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى:﴿ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى﴾ ، قَالَ: " ذَهَبَ بِالشَّهَوَاتِ مِنْهَا " قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى:﴿ وَجَزَاهُمْ بِمَا صَبَرُوا﴾ ، قَالَ: " بِمَا صَبَرُوا عَنِ الشَّهَوَاتِ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Kişinin şehvetini terk etmesinde sevabı olduğu gibi, bazı durumlarda bu terk etmenin cezası da vardır. Şehevi bir arzusunu yerine getirdikten sonra pişman olursa cezası kaldırılır. Ancak pişman olmaz ve bir daha yapmayı düşünürse cezayı hak etmiş olur. Ömer b. el-Hattâb: **"Şüphesiz onlar, Allah'ın kalplerini takvâ ile imtihan ettiği kimselerdir"**[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Kalplerinden şehvetleri söküp almıştır." Ravi der ki: Ebû Süleymân'ın: **"Sabırlarının karşılığı, cennet ve oradaki ipeklerdir"**[2] âyetini açıklarken şöyle dediğini işittim: "Bunlar, şehvetlerine karşı sabretmelerine karşılıktır."

(١٤٣٧٢)- [٢٦٨/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " خُذِ الْكِيزَانَ تَجِدِ الْمَاءَ "، يُرِيدُ بِذَلِكَ أَخْرِجِ الدُّنْيَا مِنَ الْقَلْبِ تَجِدِ الْحِكْمَةَ فِيهِ

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'ın: "Bardağı alırsan suyu da bulursun" dediğini işittim. Bununla "Kalbinden dünyayı çıkardığın zaman hikmeti de bulursun" demek istiyordu.

---

[1] Hucurât Sur. 3

[2] İnsân Sur. 12

(١٤٣٧٣)- [٩/٢٦٨] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: قَالَ لِي أَبُو سُلَيْمَانَ: " إِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ لا تَعْرِفَ بِشَيْءٍ فَافْعَلْ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân bana: "Elinden geldiği kadarıyla hiçbir şeyle tanınmamaya bak" dedi.

(١٤٣٧٤)- [٩/٢٦٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " خَرَجَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ، وَيَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا عَلَيْهِمَا السَّلامُ يَتَمَاشَيَانِ فَصَدَمَ يَحْيَى امْرَأَةً، فَقَالَ لَهُ عِيسَى: يَا ابْنَ خَالَةَ، لَقَدْ أَصَبْتَ الْيَوْمَ خَطِيئَةً مَا أَظُنُّ أَنْ يُغْفَرَ لَكَ أَبَدًا، قَالَ: وَمَا هِيَ يَا ابْنَ خَالَةَ؟ قَالَ: امْرَأَةٌ صَدَمْتَهَا، قَالَ: وَاللَّهِ مَا شَعَرْتُ بِهَا، قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ ! بَدَنُكَ مَعِي، فَأَيْنَ رُوحُكَ؟ قَالَ: مُعَلَّقٌ بِالْعَرْشِ، وَلَوْ أَنَّ قَلْبِيَ اطْمَأَنَّ إِلَى جِبْرِيلَ لَظَنَنْتُ أَنِّي مَا عَرَفْتُ اللَّهَ طَرْفَةَ عَيْنٍ "

Ebû Süleymân der ki: İsa b. Meryem ile Yahya b. Zekeriyâ yürümeye çıktılar. Hz. Yahya bir kadına çarpınca Hz. İsa ona: "Teyzemin oğlu! Bugün öyle bir günah işledin ki bağışlanacağını hiç zannetmiyorum" dedi. Yahya: "Teyzemin oğlu! Bu günah nedir?" diye sorunca, İsa: "Bir kadına çarptın" karşılığını verdi. Yahya: "Vallahi kadın olduğunun bile farkında değildim" deyince, İsâ: "Sübhânallah! Bedenin yanımda da ruhun nerede?" diye sordu. Yahya: "Ruhum Arş'a bağlıdır. Şâyet kalbim sadece Cebrâil'le mutmain olsaydı Allah'ı bir an bile tanıyamazdım" dedi.

(١٤٣٧٥)- [٩/٢٦٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ، حدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَاكِرٍ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ يَقُولُ: " يَكُونُ فِي الطَّاعَةِ يَلَذُّ بِهَا فَتَخْطِرُ الدُّنْيَا عَلَى قَلْبِهِ فَتُنَغِّصُ عَلَيْهِ أَوْ تُنَكِّدُ عَلَيْهِ "

Ebû Süleymân der ki: "Kişi bazen ibadet edip ondan zevk alırken dünya aklına gelir de bu lezzeti ona zehir eder."

(١٤٣٧٦)- [٩/٢٦٩] وَقَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " لَوْ مَرَّ الْمَطْعُونُ بِالْمَعَاصِي مَطْرُوحَةً فِي السِّكَكِ مَا الْتَفَتُوا إِلَيْهَا "

Ebû Süleymân der ki: "Allah'a itaat edenler yollara atılmış olan masiyetlerin yanından geçerken görseler, onlara dönüp bakmazlar bile."

(١٤٣٧٧)- [٢٦٩/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " لأَنْ تُضْرَبُ رَأْسِي بِالسِّيَاطِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ آكُلَ قَصْعَةَ خَلٍّ وَزَيْتٍ، وَلأَنْ آكُلَ قَصْعَةَ خَلٍّ وَزَيْتٍ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يُولَدَ لِي غُلامٌ "

Ebû Süleymân der ki: “Başıma kamçı yemem, benim için bir tabak sirke ile zeytinyağı yemekten daha iyidir. Bir tabak sirke ile zeytinyağı yemem de benim için çocuğumun olmasından daha iyidir.”

(١٤٣٧٨)- [٢٦٩/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " كُلُّ مَنْ كَانَ فِي شَيْءٍ مِنَ التَّطَوُّعِ يَلَذُّ بِهِ فَجَاءَ وَقْتُ فَرِيضَةٍ فَلَمْ يَقْطَعْ وَقْتُهَا لَذَّةَ التَّطَوُّعِ فَهُوَ فِي تَطَوُّعِهِ مَخْدُوعٌ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: “Kişi lezzet alarak nafile bir işi yapıyorken farz olan bir şeyin yapılma vakti gelir de bu farz, nafile olarak yaptığı şeyin lezzetini bitirmiyorsa, kişi nafile olarak yaptığı bu şeyde aldanmış demektir.”

(١٤٣٧٩)- [٢٦٩/٩] وَقَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " لَيْسَ يَنْبَغِي لِمَنْ أُلْهِمَ شَيْئًا مِنَ الْخَيْرِ أَنْ يَعْمَلَ بِهِ حَتَّى يَسْمَعَهُ فِي الأَثَرِ، فَإِذَا سَمِعَهُ فِي الأَثَرِ عَمِلَ بِهِ وَحَمِدَ اللَّهَ ﷾ عَلَى مَا وَفَّقَ مِنْ قَلْبِهِ "

Ebû Süleymân der ki: “Kişi hadislerde bulunup bulunmadığına bakmadan kendisine ilham edilen (aklına gelen) her hayırlı işi yapmamalıdır. Şâyet bu hayırlı şeyin hadislerde de bulunduğunu görürse yapar ve hadislerde bulunan bir şeyin kalbine ilham edilenle mutabık olmasından dolayı Allah’a hamd eder.”

(١٤٣٨٠)- [٢٦٩/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " يَعْرِضُ اللَّهُ ﷾ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى ابْنِ آدَمَ عُمْرَهُ مِنْ أَوَّلِهِ إِلَى آخِرِهِ سَاعَةً سَاعَةً، يَقُولُ: " ابْنَ آدَمَ أَتَتْ عَلَيْكَ سَاعَةٌ كُنْتَ تُطِيعُنِي، وَسَاعَةٌ كُنْتَ تَذْكُرُنِي وَسَاعَةٌ كُنْتَ غَافِلا "

Ebû Süleymân der ki: Kıyamet gününde Allah, Âdemoğluna ömrünü başından sonuna kadar her bir anıyla gösterir ve: “Âdemoğlu! An geldi bana itaat ettin. An geldi beni zikrettin. An geldi benden gafil oldun” der.

(١٤٣٨١)- [٢٦٩/٩] قَالَ: فَقُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: " يَكُونُ فِي الْقُلُوبِ مَنْ يُثَابُ عَلَى الطَّاعَةِ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَ فِيهَا؟ قَالَ: " وَيْحَكَ وَأَيْنَ الْقَلْبُ الَّذِي يُثَابُ قَبْلَ أَنْ يُطِيعَ، ذَاكَ يُعَاقَبُ قَبْلَ أَنْ يَعْصِيَ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'a: "Kişi, henüz kalbine işlemeyen itaatten dolayı mükafatlandırılır mı?" diye sorduğumda: "Yazık sana! İtaat etmeden önce hangi kalp mükâfatlandırılır? Bu, kişinin suç işlemeden cezalandırılmasına benziyor" dedi.

(١٤٣٨٢)- [٢٦٩/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " لَوْ أَنَّ الْمُؤْمِنَ أُعْطِيَ شَهْوَتَهُ مِنَ الْجُوعِ لَتَفَسَّخَتْ أَعْضَاؤُهُ وَمَا فِي الأَرْضِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُلْفِيَ الْمُؤْنَةَ فَيُحَدِّثُ الرَّجُلُ وَأَنَا أَسْمَعُ، وَلَرُبَّمَا حَدَّثَنِي الرَّجُلُ بِالْحَدِيثِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِهِ فَأُنْصِتُ لَهُ كَأَنِّي مَا سَمِعْتُهُ، وَلَرُبَّمَا مَشَيْتُ إِلَى الرَّجُلِ وَهُوَ أَوْلَى بِالْمَشْيِ مِنِّي إِلَيْهِ، وَلَقَدْ كُنْتُ أَنْظُرُ إِلَى الأَخِ مِنْ إِخْوَانِي فَمَا يُفَارِقُ كَفِّي كَفَّهُ أَجِدُ طَعْمَ ذَلِكَ فِي قَلْبِي "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Şâyet mümine açlığına karşı canının istediği verilseydi uzuvları parçalanırdı. Dünyada en çok sevdiğim şey ihtiyacım olan kadarıyla yetinmemdir. Yine bazen birisi bir hadis aktarır, ben de dinlerim veya bana bir hadis aktarır, ben de o hadisi kendisinden daha iyi biliyorumdur. Ama ilk defa duyuyormuş gibi susup dinlerim. Bazen de birinin bana gelmesi gerekirken ben onun yanına giderim. Kardeşlerimden birinin yüzüne bakar durur, elini hiç bırakmazdım. Bunun da zevkini ta kalbimde hissederdim."

(١٤٣٨٣)- [٢٧٠/٩] حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْرُوفٍ، قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى أَبِي عَلِيٍّ سَهْلِ بْنِ عَلِيٍّ الدُّورِيِّ، حدَّثَنَا أَبُو عِمْرَانَ مُوسَى بْنُ عِيسَى، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " تَحَذَّرْ مِنْ إِبْلِيسَ بِمُخَالَفَةِ هَوَاكَ، وَتَزَيَّنْ لَهُ بِالإِخْلاصِ وَالصِّدْقِ، وَتَعَرَّضْ لِلْعَفْوِ بِالْحَيَاءِ مِنْهُ وَالْمُرَاقَبَةِ، وَاسْتَجْلِبْ زِيَادَةَ النِّعَمِ بِالشُّكْرِ وَاسْتَدِمِ النِّعْمَةَ بِخَوْفِ زَوَالِهَا، وَلا عَمَلٌ كَطَلَبِ السَّلامَةِ وَلا سَلامَةَ كَسَلامَةِ الْقَلْبِ، وَلا عَقْلَ كَمُخَالَفَةِ الْهَوَى، وَلا فَقْرَ كَفَقْرِ الْقَلْبِ، وَلا غِنًى كَغِنَى النَّفْسِ، وَلا قُوَّةَ كَرَدِّ الْغَضَبِ، وَلا نُورٌ كَنُورِ الْيَقِينِ، وَلا يَقِينَ كَاسْتِصْغَارِ الدُّنْيَا، وَلا مَعْرِفَةَ كَمَعْرِفَةِ النَّفْسِ، وَلا

نِعْمَةَ كَالْعَافِيَةِ مِنَ الذُّنُوبِ، وَلا عَافِيَةَ كَمُسَاعَدَةِ التَّوْفِيقِ، وَلا زُهْدَ كَقِصَرِ الأَمَلِ، وَلا حِرْصَ كَالْمُنَافَسَةِ فِي الدَّرَجَاتِ، وَلا عَدْلَ كَالإِنْصَافِ، وَلا تَعَدِّيَ كَالْجَوْرِ، وَلا طَاعَةَ كَأَدَاءِ الْفَرَائِضِ، وَلا تَقْوَى كَاجْتِنَابِ الْمَحَارِمِ، وَلا عَدَمَ كَعَدَمِ الْعَقْلِ، وَلا عَدَمَ عَقْلٍ كَقِلَّةِ الْيَقِينِ، وَلا فَضِيلَةَ كَالْجِهَادِ، وَلا جِهَادَ كَمُجَاهَدَةِ النَّفْسِ، وَلا ذُلَّ كَالطَّمَعِ، وَلا ثَوَابَ كَالْعَفْوِ، وَلا جَزَاءَ كَالْجَنَّةِ "

Ebû Süleymân der ki: "Hevana karşı koyarak İblis'ten korun. Allah'a karşı ihlas ve doğruluk ile süslen. Hayâ ederek ve kendini hesaba çekerek Allah'tan bağışlamayı bekle. Şükrederek nimetlerin artmasını iste. Elinden gitme endişesini taşıyarak nimetlerin kalıcı olmasını sağla. Selameti talep etmek gibi bir amel yoktur ve en iyi selamet, kalbin selametidir. Hevaya karşı koymaktan daha akıllıca bir şey yoktur. En büyük fakirlik kalp fakirliğidir, en büyük zenginlik de gönül zenginliğidir. Öfkeyi yenmekten daha büyük bir güç yoktur. Yakînin nuru gibi bir nur, dünyayı değersiz görmekten daha üstün bir yakîn yoktur. Kişinin kendini tanımasından daha büyük bir marifet olamaz.

Günahlardan uzak tutulma afiyetinden daha iyi bir nimet yoktur. Tevfikle desteklenen afiyet gibisi yoktur. Kısa emelli olmaktan daha iyi bir zühd, makam için çekişmekten daha çetin bir hırs olamaz. İnsaftan daha iyi adalet, zulümden daha ağır taşkınlık yoktur. Farzları eda etmekten daha iyi bir itaat, günahlardan uzak durmaktan daha iyi bir takva yoktur. Akıl yoksunluğundan daha büyük bir yoksunluk, yakîn azlığından daha büyük akılsızlık yoktur. Cihaddan daha faziletli, nefisle mücadeleden de daha büyük bir cihad olamaz. Tamahtan daha büyük bir zillet yoktur. Bağışlamadan daha iyi bir karşılık, cennetten daha güzel bir mükâfat olamaz."

(١٤٣٨٤)- [٢٧٠/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ، حدَّثنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، حدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ يُوسُفَ، حدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: قُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: يَتَفَكَّرُ الرَّجُلُ فِي أَمْرِ الآخِرَةِ فَيَكُونُ الْغَالِبُ عَلَيْهِ مِنْهَا الْحُورُ، قَالَ: " إِنَّ فِي الآخِرَةِ مَا هُوَ أَكْثَرُ مِنَ

الْحُورِ يُخْرِجُهُنَّ مِنَ الْقَلْبِ "، قُلْتُ: وَإِذَا رَجَعَ إِلَى الدُّنْيَا كَانَ الْغَالِبُ عَلَيْهِ النِّسَاءُ قَالَ: " لأَنَّهُ لَيْسَ فِي الدُّنْيَا أَلَذُّ مِنَ النِّسَاءِ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Ebû Süleymân'a: "Kişi bazen âhiretteki şeyleri düşündüğünde baskın çıkan şey huriler oluyor" dediğimde: "Âhirette hurilerden daha çok ve iyi şeyler vardır. Ama kişi bunları kalbinden çıkarıyor" karşılığını verdi. Ona: "Sonra dünyayı düşününce en baskın çıkan şey kadınlar oluyor" dediğimde: "Çünkü dünyada kadınlardan daha çok zevk veren bir şey yoktur" karşılığını verdi.

(١٤٣٨٥)- [٢٧٠/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ، حدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " أُغْلِقَ عَلَيَّ بَابُ الْحُورِ فَمَا يُفْتَحُ لِي بَعْدَ أَنْ نَظَرْتُ إِلَيْهِنَّ بِسِنِينَ "

Ebû Süleymân der ki: "Hurilerin kapısı benim için kapandı. Onları gördükten sonra bir daha bu kapının açılması için yıllar geçmesi gerekir."

(١٤٣٨٦)- [٢٧٠/٩] فَقُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: رَجُلٌ ذَكَرَ الْقِيَامَةَ فَمُثِّلَ لَهُ النَّاسُ قَدْ حُشِرُوا وَعَلَيْهِمُ الثِّيَابُ، قَالَ: " كَذَا تَوَهَّمَهُمْ وَلَوْ تَوَهَّمَهُمْ يُبْعَثُونَ لَرَآهُمْ عُرَاةً، إِنَّمَا يُمَثِّلُ الْقَلْبُ عَلَى قَدْرِ مَا يَسْمَعُ الْحَدِيثَ أَوْ عَلَى قَدْرِ مَا يَتَوَهَّمُ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'a: "Adamın biri kıyameti düşünce kendisine insanların giysili bir şekilde haşredildikleri göründü" dediğimde şu karşılığı verdi: "Adam öyle hayal etmiştir. Çünkü onların çıplak olarak haşredildiklerini hayal etseydi onları çıplak olarak görecekti. Zira kalbe ancak duydukları veya hayal ettiği kadarıyla bir şeyler görünür."

(١٤٣٨٧)- [٢٧٠/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، حدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " كَانَ شَابٌّ يَخْتَلِفُ إِلَى مُعَلِّمٍ لَهُ يَسْأَلُهُ عَنِ الشَّيْءِ فَلا يُجِيبُهُ فَجَاءَهُ يَوْمًا، فَقَالَ: إِنِّي كُنْتُ جَالِسًا عَلَى سَطْحٍ لَنَا فَتَفَكَّرْتُ فَإِذَا أَنَا فِي الْبَحْرِ قَدْ رُفِعَ عَلَيَّ عَمُودٌ مِنْ يَاقُوتٍ، فَقَالَ لَهُ بَعْدُ: سَلْ حَاجَتَكَ "، قَالَ أَحْمَدُ: أَيْ حِينَ أَخْبَرَهُ بِمَا رَأَى احْتَمَلَ أَنْ يُخْبِرَهُ

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Ebû Süleymân'ın şöyle dediğini işittim: "Adamın biri hocalarından birine devamlı olarak gidip gelirdi. Bu gidişlerinde ona bir şeyler sorar, ama hocası cevap vermezdi. Bir defasında gittiğinde hocasına: "Evimizin damında otururken kendimi bir denizn içinde gördüm. Denizin ortasında da bana yakuttan bir sütun dikildi" deyince, hocası: "Şimdi istediğini sorabilirsin" karşılığını verdi.

Ahmed der ki: "Hocası, gencin bu gördüklerini duyunca verilecek cevaplara tahammül edeceğini görmüştür."

(١٤٣٨٨)- [٢٧١/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ فِي الرُّهْبَانِ: " مَا قَوَوْا عَلَى مَا هُمْ فِيهِ مِنَ الْمَفَاوِزِ وَالْبَرَارِي إِلا بِشَيْءٍ يَجِدُونَهُ فِي قُلُوبِهِمْ، لأَنَّهُ قَدْ تَعَجَّلَ لَهُمْ ثَوَابُهُمْ فِي الدُّنْيَا لأَنَّهُمْ لَيْسَ لَهُمْ فِي الآخِرَةِ ثَوَابٌ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'ın Hıristiyan rahipleri hakkında şöyle dediğini işittim: "Onların zorlu ve sıkıntılı durumları aşmalarını sağlayan kalplerinde bulunan şeydir. Çünkü mükâfatları onlar için dünyada iken verilmiştir ve âhirette onların herhangi bir mükâfatı olmayacaktır."

(١٤٣٨٩)- [٢٧١/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، حدَّثنَا عَبْدُ اللَّهِ، حدَّثنَا أَبُو حَاتِمٍ، حدَّثنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " مَنْ عَمِلَ شَيْئًا مِنْ أَنْوَاعِ الْخَيْرِ بِلا نِيَّةٍ أَجْزَأَتْهُ النِّيَّةُ الأُولَى حِينَ اخْتَارَ الإِسْلامَ عَلَى الأَدْيَانِ كُلِّهَا، لأَنَّ هَذَا الْعَمَلَ مِنْ سُنَنِ الإِسْلامِ وَمِنْ شَعَائِرِ الإِسْلامِ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Her kim hayırlı olan bir işi herhangi bir niyet taşımadan yaparsa, diğer tüm dinlere karşı İslam dinini seçmedeki niyetine göre sevabını alır. Zira böylesi bir amel, İslam dininin sünnetlerinden ve düsturlarındandır."

(١٤٣٩٠)- [٢٧١/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " مَا أَتَى مَنْ أَتَى إِبْلِيسَ وَقَارُونَ وَبلعامَ، إِلا أَنَّ أَصْلَ نِيَّاتِهِمْ عَلَى غِشٍّ فَرَجَعُوا إِلَى الْغِشِّ الَّذِي قَامَ فِي قُلُوبِهِمْ، وَاللَّهُ أَكْرَمُ مِنْ أَنْ يَمُنَّ عَلَى عَبْدٍ بِصِدْقٍ ثُمَّ يَسْلُبُهُ إِيَّاهُ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "İblis, Kârun ve Belam'ın içine düştükleri durumlar, ancak niyetlerinin aldatma ve kandırmaya dayalı olması dolayısıyladır. Kalplerinde bulunan bu aldatma düşüncesiyle de davranışları hep bu yönde olmuştur. Yoksa Allah bir kuluna doğruluğu ihsan ettikten sonra onu saptırmayacak kadar kerem sahibidir."

(١٤٣٩١)- [٢٧١/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ فِي الْقَدَرِيَّةِ: " وَيْحَكَ ! أَمَا رَضُوا وَاللَّهِ أَنْ يُشْرِكُوا أَنْفُسَهُمْ وَالشَّيْطَانُ مَعَهُمْ حَتَّى جَعَلُوا أَنْفُسَهُمْ وَالشَّيْطَانُ أَقْوَى مِنْهُ، وَزَعَمُوا أَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى خَلَقَ الْخَلْقَ لِطَاعَتِهِ فَجَاءَ إِبْلِيسُ فَقَلَبَهُمْ إِلَى الْمَعْصِيَةِ وَيَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ إِذَا أَرَادُوا شَيْئًا كَانَ وَأَنَّ اللَّهَ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا لَمْ يَكُنْ "، ثُمَّ قَالَ: " سُبْحَانَ مَنْ لا يَكُونُ فِي الأَرْضِ وَلا فِي السَّمَاءِ إِلا مَا أَرَادَ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî, Kaderiyye fırkası hakkında der ki: "Onlar ancak, Şeytan yanlarındayken, nefislerini ve Şeytanı Allah'tan daha kuvvetli saydıkları için şirke düştüler. Onlar şunu iddia ettiler: "Allah, yarattıklarını kendisine ibadet etsinler diye yarattı. İblis gelip onların Allah'a isyan etmelerini sağladı." Yine onlar şunu iddia ediyorlar: "Kendileri bir şey istediğinde olur, Allah bir şey istediğinde olmaz." Ebû Süleymân daha sonra: "Yerde ve gökte ancak kendisinin istediği olan Allah, noksanlıklardan münezzehtir" dedi.

(١٤٣٩٢)- [٢٧١/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِنَّمَا آتِي أَنَا وَأَنْتَ مَأْتًى مِنَ الْخَلِيطِ نَقُومُ لَيْلَةً وَنَنَامُ لَيْلَةً وَنَصُومُ يَوْمًا وَنُفْطِرُ يَوْمًا وَلَيْسَ يَسْتَنِيرُ الْقَلْبُ عَلَى هَذَا "، قَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ: " وَلِلدَّوَامِ ثَوَابٌ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'ın şöyle dediğini işittim: "Benle sen karıştırıp gidiyoruz. Bir gece ibadet için kalkıp iki gece uyuyoruz. Bir gün oruç tutup bir gün tutmuyoruz. Kalpler de bu şekilde nurlanmaz. İbadette devamlılığın da sevabı vardır."

(١٤٣٩٣)- [٢٧١/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " لِتَرْكِ الشَّهَوَاتِ ثَوَابٌ وَلِلْمُدَاوَمَةِ ثَوَابٌ، وَإِنَّمَا أَنَا وَأَنْتَ مِمَّنْ يَقُومُ لَيْلَةً، وَيَنَامُ لَيْلَتَيْنِ، وَيَصُومُ يَوْمًا، وَيُفْطِرُ يَوْمَيْنِ، وَلَيْسَ تَسْتَنِيرُ الْقُلُوبُ عَلَى هَذَا "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Şehvetleri terk etmenin sevabı olduğu gibi bunu devam ettirmenin de ayrıca sevabı vardır. Ancak bana ve sana gelince, biz bir gece ibadet için kalkıp iki gece uyuyanlardan, bir gün oruç tutup iki gün tutmayanlardanız. Kalpler ise bu şekilde nurlanmaz."

(١٤٣٩٤)- [٢٧١/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " كَمْ بَيْنَ مَنْ هُوَ فِي صَلاتِهِ لا يُحِسَّ، أَوْ قَالَ لا يَشْعُرُ، مَنْ مَرَّ بِهِ وَبَيْنَ آخَرَ يَتَوَقَّعُ خَفْقَ النِّعَالِ حَتَّى يَجِيءَ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْهِ "

Ebû Süleymân der ki: "Kıldığı namazı hissetmeyen veya kıldığı namazın şuurunda olmayan biri, kişiler arasında gidip gelerek ayakkabı eskiten ve birinin kendine bakmasını bekleyen kişi gibidir."

(١٤٣٩٥)- [٢٧٢/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: قَالَ صَالِحٌ لأَبِي سُلَيْمَانَ: يَا أَبَا سُلَيْمَانَ، بِأَيِّ شَيْءٍ فِي الْكِتَابِ كُلِّهِ تُنَالُ مَعْرِفَتُهُ؟ قَالَ: " بِطَاعَتِهِ "، قَالَ: فَبِأَيِّ شَيْءٍ تُنَالُ طَاعَتُهُ؟، قَالَ: " بِهِ "

Ahmed der ki: Sâlih, Ebû Süleymân'a: "Ey Ebû Süleymân! Kitab'ın tümü içinden hangi şeyle Allah'ı tanıyorsun?" diye sorunca: "Ona itaatle" dedi. Sâlih: "Hangi şeyle devamlı O'na itaat içinde olabiliyorsun?" diye sorunca da: "O'nunla" dedi.

(١٤٣٩٦)- [٢٧٢/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " كُنْتُ بِالْعِرَاقِ أَعْمَلُ وَأَنَا بِالشَّامِ أَعْرِفُ "، قَالَ: فَحَدَّثْتُ بِهِ سُلَيْمَانَ ابْنَهُ، فَقَالَ مَعْرِفَةُ أَبِي اللَّهَ بِالشَّامِ لِطَاعَتِهِ لَهُ بِالْعِرَاقِ، وَلَوِ ازْدَادَ لِلَّهِ بِالشَّامِ طَاعَةً لازْدَادَ بِاللَّهِ مَعْرِفَةً

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'ın: "Irak'ta amel, Şam'da ise marifet sahibiydim" dediğini işittim. Oğlu Süleymân'a babasının bu sözünü aktardığımda: "Babamın Şam'dayken marifetullahı, Irak'taki amellerinden dolayıdır. Şâyet Şam'da da daha çok amel etseydi Allah hakkında marifeti daha da artacaktı" dedi.

(١٤٣٩٧)- [٢٧٢/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " مَنْ حَسُنَ ظَنُّهُ بِاللَّهِ مِمَّنْ لا يَخَافُ اللَّهَ فَهُوَ مَخْدُوعٌ "

Ebû Süleymân der ki: “Allah hakkında hüsnü zan içinde olup da Allah’tan korkmayan kişi kendini aldatıyordur.”

(١٤٣٩٨)- [٢٧٢/٩] وَقُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: قَدْ جَاءَ فِي الْحَدِيثِ " مَنْ أَرَادَ الْحَظْوَةَ فَلْيَتَوَاضَعْ فِي الطَّاعَةِ "، فَقَالَ لِي: " وَأَيُّ شَيْءٍ التَّوَاضُعُ فِي الطَّاعَةِ؟ أَنْ لا تُعْجَبُ بِعَمَلِكَ"

Ahmed der ki: Ebû Süleymân’a: “Hadiste, (manevi) basamaklarda tırmanmak isteyen kişinin itaatinde mütevazı olması gerektiği söylenmiştir” dediğimde: “İtaatte tevazu nedir ki? Amellerinden dolayı kendini beğenmekten uzak durman değil midir?” karşılığını verdi.

(١٤٣٩٩)- [٢٧٢/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " الْعَارِفُ إِذَا صَلَّى رَكْعَتَيْنِ لَمْ يَنْصَرِفْ مِنْهُمَا حَتَّى يَجِدَ طَعْمَهُمَا، وَالآخَرُ يُصَلِّي خَمْسِينَ رَكْعَةً، يَعْنِي مَنْ لَيْسَ لَهُ مَعْرِفَةٌ، لا يَجِدُ لَهَا طَعْمًا "

Ebû Süleymân der ki: “Ârif olan kişi iki rekat namaz kılınca kıldığının tadına varmadan namazı bırakmaz. Marifet sahibi olmayan kişi ise elli rekat namaz kılar, ama kıldığının tadına varamaz.”

(١٤٤٠٠)- [٢٧٢/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ يَبْكِي فِي خُطْبَةٍ، قَالَ: فَأَشْعَلَنِي الْغَضَبُ وَحَضَرَنِي نِيَّةٌ فِي أَنْ أَقُومَ إِلَيْهِ فَأُكَلِّمَهُ بِمَا سَمِعْتُ مِنْ كَلامِهِ وَبِمَا أَعْرِفُ مِنْ فِعْلِهِ، إِذَا نَزَلَ، وَقَالَ: ثُمَّ تَفَكَّرْتُ فِي أَنْ أُرِيدَ أَقُومُ إِلَى الْخَلِيفَةِ فَأَعِظُهُ وَالنَّاسُ جُلُوسٌ فَيَرْمُقُونِي بِأَبْصَارِهِمْ فَيُدَاخِلُنِي التَّزَيُّنُ فَيَأْمُرُ بِي فَيَقْتُلُنِي فَأُقْتَلُ عَلَى غَيْرِ تَصْحِيحٍ، قَالَ: فَجَلَسْتُ وَسَكَنْتُ "

Ebû Süleymân der ki: “Halife Ebû Câfer’in, hutbesinde ağladığını gördüğümde kızdım. Ama indiğin de söyledikleri ile yaptıkları konusunda onunla konuşmayı da istedim. Sonra herkes oturmuşken halifenin yanına gidip öğüt vermeye kalkışırsam insanların gözü bende olacak, bu da benim hoşuma gidecek, sonra da halife haksız yere öldürülmemi emredecek diye düşündüm ve yerimde kalıp sustum."

(١٤٤٠١)- [٢٧٢/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، وَأَبَا صَفْوَانَ، يَتَنَاظَرَانِ فِي عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، وَأُوَيْسٍ، فَقَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ لأَبِي صَفْوَانَ: " كَانَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ أَزْهَدُ مِنْ أُوَيْسٍ "، فَقَالَ لَهُ: وَلِمَ؟ قَالَ: " لأَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ مَلَكَ الدُّنْيَا فَزَهِدَ فِيهَا "، فَقَالَ لَهُ أَبُو صَفْوَانَ: وَأُوَيْسٌ لَوْ مَلَكَهَا لَزَهِدَ فِيهَا مِثْلَ مَا فَعَلَ عُمَرُ، فَقَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ: " أَتَجْعَلُ مَنْ جَرَّبَ كَمَنْ لا يُجَرِّبُ، إِنَّ مَنْ جَرَّبَ الدُّنْيَا عَلَى يَدَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا فِي قَلْبِهِ مَوْقِعٌ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân ile Ebû Safvân'ın Ömer b. Abdilazîz ile Uveys el-Karânî hakkında münazara yaptıklarını gördüm. Ebû Süleymân, Ebû Safvân'a: "Ömer b. Abdilazîz, Uveys'ten daha zahid biriydi" deyince, Ebû Safvân: "Neden?" diye sordu. Ebû Süleymân: "Çünkü Ömer b. Abdilazîz dünya nimetlerine sahip olmasına rağmen onları terk etmiştir" karşılığını verdi. Ebû Safvân: "Uveys de onlara sahip olsaydı Ömer'in yaptığını yapardı" deyince, Ebû Süleymân: "Deneyen kişiyi henüz denemeyen kişi gibi mi sayıyorsun? Bu konuda daha üstün olan kişi, dünya nimetleri elinden geçmiş olmasma rağmen kalbinde bunlara yer vermeyen kişidir" karşılığını verdi.

(١٤٤٠٢)- [٢٧٣/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، حدَّثَنَا أَبُو سُلَيْمَانَ، قَالَ: " بَيْنَمَا عَابِدٌ فِي غَيْطَتِهِ عَلَى الْخَلاءِ إِذْ هَبَّتِ الرِّيحُ فَتَنَاثَرَ وَرَقُ الشَّجَرِ فَنَقَرَ إِبْلِيسُ قَلْبَهُ، فَقَالَ: مَنْ يُحْصِي هَذَا؟ قَالَ: فَنُودِيَ مِنْ خَلْفِهِ: ﴿أَلا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ "

Ebû Süleymân der ki: Âbidin biri helada hacetini yaparken bir rüzgar esti ve ağaçların yapraklarım uçurdu. O sırada İblis adamın kalbine dokununca: "Bu yaprakların sayısını kim bilebilir?" diye sormaya başladı. Arkasından kendisine: **"Hiç yaratan bilmez mi? O, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır"**[1] diye seslenildi."

---

[1] Mülk Sur. 14

(١٤٤٠٣)- [٢٧٣/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِنَّمَا الْغَضَبُ عَلَى أَهْلِ الْمَعَاصِي عِنْدَمَا حَلَّ نَظَرُكَ إِلَيْهِمْ عَلَيْهَا، فَإِذَا تَفَكَّرْتَ فِيمَا يَصِيرُونَ إِلَيْهِ مِنْ عُقُوبَةِ الآخِرَةِ دَخَلَتِ الرَّحْمَةُ لَهُمُ الْقَلْبَ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Günah işleyenlere karşı olan öfken, sadece onları bu günahları işlerken görmen dolayısıyladır. Ancak bu, kıyamet gününde uğrayacakları cezayı düşünecek olursan kalbinde onlara karşı bir acıma duygusu oluşur."

(١٤٤٠٤)- [٢٧٣/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثنَا أَحْمَدُ، قَالَ: كُنْتُ إِذَا شَكَوْتُ إِلَى أَبِي سُلَيْمَانَ قَسَاوَةَ قَلْبِي أَوْ شَيْئًا قَدْ نِمْتُ عَنْهُ مِنْ حِزْبِي أَوْ غَيْرِ ذَلِكَ، قَالَ: " بِمَا كَسَبَتْ يَدَاكَ، وَمَا اللَّهُ بِظَلامٍ لِلْعَبِيدِ، شَهْوَةً أَصَبْتَهَا "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'a kalbimin katılığından veya hizbimi okumadan uyumamdan veya bu tür konulardan yana yakındığımda: "Kendi işlediklerin veya şehvetlerinden birini dalman yüzündendir! Yoksa Allah kullarına zulmetmez" derdi.

(١٤٤٠٥)- [٢٧٣/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى:﴿كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾ ، قَالَ: " لَيْسَ مِنَ اللَّهِ شَيْءٌ يَحْدُثُ إِنَّمَا هُوَ فِي تَنْفِيذِ مَا قَدَّرَ أَنْ يَكُونَ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân, **"O, her an yeni bir ilahi tasarruftadır"**[1] âyetini açıklarken: "Allah için yeni olan bir durum yoktur. Sadece o anda önceden takdir edilen şey gerçekleşir" dedi.

(١٤٤٠٦)- [٢٧٣/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِنَّ فِي خَلْقِ اللَّهِ تَعَالَى خلْقًا لَوْ ذُمَّ لَهُمُ الْجِنَانُ مَا اشْتَاقُوا إِلَيْهَا، فَكَيْفَ يُحِبُّونَ الدُّنْيَا وَهُوَ قَدْ زَهَّدَهُمْ فِيهَا؟ " فَحَدَّثْتُ بِهِ سُلَيْمَانَ ابْنَهُ، فَقَالَ: لَوْ ذَمَّهَا لَهُمْ؟ قُلْتُ: كَذَا قَالَ أَبُوكَ، قَالَ: وَاللَّهِ لَوْ شَوَّقَهُمْ إِلَيْهَا لَمَا اشْتَاقُوا، فَكَيْفَ لَوْ ذَمَّهَا لَهُمْ

---

[1] Rahmân Sur. 29

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'ın: "Allah'ın öyle kulları var ki onlara cennetleri zemmetse (garanti etse) dahi bunların özlemini çekmezler. Hal bu iken Allah'ın kendilerini uzak tuttuğu dünyayı nasıl sevsinler!" dediğini işittim. Bu sözünü oğlu Süleymân'a aktardığımda: "Zemmetme mi?" dedi. Ona: "Baban öyle söyledi" karşılığını verdiğimde: "Vallahi cennetleri onlara özletse dahi bu özlemi duymazlardı. Artık bu cennetleri zemmetmesi (kötülemesi) halinde ne yaparlar?" dedi.

(١٤٤٠٧)- [٢٧٣/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " لَيْسَ الزَّاهِدُ مَنْ أَلْقَى غَمَّ الدُّنْيَا وَاسْتَرَاحَ فِيهَا، إِنَّمَا الزَّاهِدُ مَنْ أَلْقَى غَمَّهَا وَتَعِبَ فِيهَا لآخِرَتِهِ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Zahid olan, dünya derdiyle uğraşmayı bırakıp rahat eden kişi değildir. Asıl zahid olan kişi, dünya derdini bırakıp âhireti için yorulan kişidir."

(١٤٤٠٨)- [٢٧٣/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ، أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " كُنْتُ بِالْعِرَاقِ أَنْظُرُ قُصُورِهَا، وَإِلَى مَرَاكِبِهَا فَمَا تُنَازِعُنِي إِلَى شَيْءٍ مِنْهَا، وَأَمُرُّ بِذَلِكَ الرَّفْلِ فَأَمِيلُ عَنِ الْحِمَارِ شَهْوَةً لَهُ، فَحَدَّثْتُ بِهِ مضاءَ بْنَ عِيسَى، فَقَالَ: آيَسَهَا مِنْ ذَلِكَ فَلَمْ تَرُدَّهُ، وَأَطْعَمَهَا مِنْ هَذِهِ فَمَالَتْ إِلَيْهِ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Ebû Süleymân: "Irak'ta kentin saraylarını ve gemilerini seyrettim. Ama hiçbirine meylim olmadı. Etli hurmaların yanından geçerken ise canım çektiği için eşeğimin üzeriyken onlara doğru meylederdim" dedi.

Ahmed der ki: Bunu Madâ b. İsa'ya anlattığımda: "Saray ve gemilerden yana nefsine umudu kestirdiği için onlara meyletmemiştir. Ancak hurmadan yedirdiği için ona meyletmiştir" dedi.

(١٤٤٠٩)- [٢٧٣/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " مَا نُحِبُّ إِلا بِطَاعَتِهِمُ الْمُؤَدِّبِينَ وَأَنْتَ تَعْصِينِي؟ قَدْ أَمَرْتُكَ أَنْ لا تَفْتَحَ أَصَابِعَكَ فِي الثَّرِيدِ ضُمَّهَا "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'ın: "Bizleri terbiye edenlere sevgimiz sözlerini dinleyerek olur. Ben sana tirit yerken parmaklarını açma demiştim! Parmaklarını kapat!" dediğini işittim.

(١٤٤١٠)- [٢٧٣/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " خَيْرُ مَا أَكُونُ أَبَدًا إِذَا لَصَقَ بَطْنِي بِظَهْرِي "

Ebû Süleymân der ki: "En hayırlı anlarım, açlıktan karnımın sırtıma yapıştığı anlardır."

(١٤٤١١)- [٢٧٣/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " لَمْ يَبْلُغِ الأَبْدَالُ مَا بَلَغُوا بِصَوْمٍ وَلا صَلاةٍ، وَلَكِنْ بِالسَّخَاءِ، وَشَجَاعَةِ الْقُلُوبِ، وَسَلامَةِ الصُّدُورِ، وَذَمِّهِمْ أَنْفُسَهُمْ عِنْدَ أَنْفُسِهِمْ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Abdallar, ulaştıklara mertebelere oruç ve namazla ulaşmış değillerdir. Bu mertebeye cömertlikle, cesaretle, temiz gönüllerle ve kendi kendilerini hesaba çekebilmeleriyle ulaşmışlardır."

(١٤٤١٢)- [٢٧٤/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " لَوِ اجْتَمَعَ النَّاسُ كُلُّهُمْ فِي أَنْ يَضَعُونِي كَاتِّضَاعِي عِنْدَ نَفْسِي مَا أَحْسَنُوا "

Ebû Süleymân der ki: "Şâyet bütün insanlar beni küçümsemeye kalkışsa yine de kendi nefsimi küçümsediğim kadar küçümseyemezlerdi."

(١٤٤١٣)- [٢٧٤/٩] وَقَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " مَنْ صَارَعَ الدُّنْيَا صَرَعَتْهُ

Ebû Süleymân der ki: "Dünyayla yenişmeye çalışan kişiyi dünya yener."

(١٤٤١٤)- [٢٧٤/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: قُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: سَأَلْتُ اللَّهَ تَعَالَى بَيْنَ الرُّكْنِ وَالْبَابِ أَنْ يُذْهِبَ عَنِّي شَهْوَةَ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ وَاللِّبَاسِ وَالطِّيبِ وَالنِّسَاءِ، قَالَ: " وَيْحَكَ ! أَيُّ شَيْءٍ يُعَدَّدُ عَلَيْهِ ! قُلْ: اللَّهُمَّ مَا أَزْرَانِي عِنْدَكَ فَأَذْهِبْهُ عَنِّي "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'a: "Rükn ile kapı arasında Allah'tan yiyecek, içecek, giyecek, koku ve kadınlara olan şehvetimi gidermesini diledim" dediğimde şu karşılığı verdi: "Yazık sana! Bu konuda hangisini sayacaksın? Sen iyisi mi «Allahım! Beni katında kusurlu kılacak ne varsa benden uzaklaştır» diye dua et."

(١٤٤١٥)- [٢٧٤/٩] قَالَ: وَسَأَلَ مَحْمُودُ بْنُ خَالِدٍ أَبَا سُلَيْمَانَ، وَأَنَا حَاضِرٌ، فَقَالَ: يَا أَبَا سُلَيْمَانَ، مَا أَتَقَرَّبُ بِهِ إِلَيْهِ؟ فَبَكَى أَبُو سُلَيْمَانَ، ثُمَّ قَالَ: " مِثْلِي يُسْأَلُ عَنْ هَذَا؟ أَقْرَبُ مَا يُتَقَرَّبُ بِهِ إِلَيْهِ أَنْ يَطَّلِعَ مِنْ قَلْبِكَ عَلَى أَنَّكَ لا تُرِيدُ مِنَ الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ إِلا هُوَ "

Ahmed der ki: Benim de bulunduğum bir ortamda Mahmûd b. Hâlid, Ebû Süleymân'a: "Ey Ebû Süleymân! Allah'a ne ile yaklaşabilirim?" diye sordu. Ebû Süleymân ağladı ve şöyle dedi: "Böylesi bir şey benim gibi birine mi soruluyor? Seni Allah'a en çok yaklaştıracak olan şey, Allah kalbine baktığı zaman ne dünya, ne de âhiretten başka bir şey istemediğini görmesidir."

(١٤٤١٦)- [٢٧٤/٩] قَالَ: وَقُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: يَكُونُ الرَّجُلُ بِإِفْرِيقِيَّةَ وَالآخَرُ بِسَمَرْقَنْدَ وَهُمَا أَخَوَانِ؟ قَالَ: " نَعَمْ "، قُلْتُ: وَكَيْفَ ذَلِكَ؟ قَالَ: " تَكُونُ نِيَّتُهُ مَتَى لَقِيَهُ وَاسَاهُ، فَإِذَا كَانَتْ نِيَّتُهُ كَذَلِكَ فَهُوَ أَخُوهُ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'a: "Biri Afrika'da diğeri Semerkant'ta olan iki kişi kardeş olabilir mi?" diye sorduğumda: "Evet!" dedi. Ona: "Nasıl olur?" diye sorduğumda: "Onunla karşılaşması halinde niyeti onu kardeşi gibi görmesi ile olur. Niyeti böyle olduktan sonra onun kardeşi sayılır" dedi.

(١٤٤١٧)- [٢٧٤/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " عَوِّدُوا أَعْيُنَكُمُ الْبُكَاءَ وَقُلُوبَكُمُ التَّفَكُّرَ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Gözlerinizi ağlamaya, kalplerinizi de tefekküre alıştırın."

(١٤٤١٨)- [٢٧٤/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " الْوَرَعُ مِنَ الزُّهْدِ بِمَنْزِلَةِ الْقَنَاعَةِ مِنَ الرِّضَا هَذَا أَوَّلُهُ وَهَذَا أَوَّلُهُ "

Ebû Süleymân der ki: "Kanaatin rızada konumu ne ise, veranın da zühdde konumu odur. Nasıl kanaat rızanın başıysa, vera da zühdün başıdır."

(١٤٤١٩)- [٢٧٤/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " أَهْلُ الزُّهْدِ فِي الدُّنْيَا عَلَى طَبَقَتَيْنِ: مِنْهُمْ مَنْ يَزْهَدُ فِي الدُّنْيَا فَلا يُفْتَحُ لَهُ فِيهَا رَوْحُ الآخِرَةِ، وَمِنْهُمْ مِنْ إِذَا زَهِدَ فِي الدُّنْيَا فُتِحُ لَهُ فِيهَا رَوْحُ الآخِرَةِ فَلَيْسَ شَيْءٌ أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنَ الْبَقَاءِ لِيُطِيعَ "

Ebû Süleymân der ki: “Dünyada zahidler iki sınıftır. Bir sınıfı dünyaya karşı zahid olmasma rağmen âhiretin ferahlığını taşımazlar. Diğer sınıftakiler ise dünyaya karşı zahid oldukları zaman âhiretin ferahlığını taşırlar. Bundan dolayı da hep itaatte bulunmak için dünyada kalmayı her şeyden çok isterler.”

(١٤٤٢٠)- [٢٧٤/٩] وَقَالَ لِي أَبُو سُلَيْمَانَ: " لَوْ لَمْ يَكُنْ فِي تَرْكِ الأَكْلِ شَيْءٌ إِلا عَلَى دُخُولِ الْخَلاءِ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî: “Keşke yemekte, helâya girme dışında herhangi bir sorun olmasaydı” dedi.

(١٤٤٢١)- [٢٧٤/٩] وَقَالَ لِي أَبُو سُلَيْمَانَ: " لأَنْ أَتْرُكَ لُقْمَةً وَاحِدَةً مِنْ عَشَائِي أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ آكُلَهَا وَأَقُومُ مِنْ أَوَّلِ اللَّيْلِ إِلَى آخِرِهِ "

Ebû Süleymân der ki: “Akşam yemeğinden bir lokma eksik yemem benim için, o lokmayı yiyip de geceyi başından sonuna kadar ibadetle geçirmemden daha sevimlidir.”

(١٤٤٢٢)- [٢٧٤/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " مَا عَلَى ظَهْرِ الأَرْضِ شَيْءٌ أَشْتَهِيهِ "

Ebû Süleymân der ki: “Dünya üzerinde canımın isteyebileceği hiçbir şey yoktur.”

(١٤٤٢٣)- [٢٧٤/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " الثِّيَابُ ثَلاثَةٌ: ثَوْبٌ لِلَّهِ وَثَوْبٌ لِنَفْسِكَ وَثَوْبٌ لِلنَّاسِ، وَهُوَ شَرُّ الثَّلاثَةِ، فَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ أَنْ تَجِدَ بِثَلاثِينَ وَتَشْتَرِيَ بِعِشْرِينَ وَتُقَدِّمَ عَشَرَةً، وَمَا كَانَ لِنَفْسِكَ فَهُوَ أَنْ تُرِيدَ لِينَهُ عَلَى جَسَدِكَ، وَمَا كَانَ لِلنَّاسِ فَهُوَ أَنْ تُرِيدَ حُسْنَهُ، وَقَدْ تَجْمَعُ فِي الثَّوْبِ الْوَاحِدِ لِلَّهِ وَلِنَفْسِكَ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: “Elbiseler üç çeşittir: Allah için olan elbise, kendin için olan elbise ve insanlar için olan elbise. İnsanlar için olan elbise de en kötü elbisedir. Allah için olan elbise, otuza alma imkâmn varken yirmiye alıp kalanını sadaka olarak verdiğin elbisedir. Kendin için olan elbise ise bedenini rahatlatacak olan elbisedir. İnsanlar için olan elbiseye gelince; güzel görünmek için giydiğin elbisedir. Bir elbisenin, hem Allah için hem de kendin için olması mümkündür.”

(١٤٤٢٤)- [٢٧٥/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " لأَهْلِ الطَّاعَةِ بَالُهُمْ أَلَذُّ مِنْ أَهْلِ اللَّهْوِ بِلَهْوِهِمْ وَلَوْلا اللَّيْلُ مَا أَحْبَبْتُ الْبَقَاءَ فِي الدُّنْيَا "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: “Allah’a itaat edenlerin dertlerden yana aldıkları lezzet, arzularının peşinden koşanların eğlenceden aldığı lezzetten daha tatlıdır. Şâyet geceler (gece ibadetleri) olmasaydı, dünyada bir an bile kalmayı istemezdim.”

(١٤٤٢٥)- [٢٧٥/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " لَوْ لَمْ يَبْكِ الْعَاقِلُ فِيمَا بَقِيَ مِنْ عُمْرِهِ إِلا عَلَى لَذَّةِ مَا فَاتَهُ مِنَ الطَّاعَةِ فِيمَا مَضَى كَانَ يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يُبْكِيَهُ حَتَّى يَمُوتَ، قُلْتُ لَهُ: فَلَيْسَ يَبْكِي عَلَى لَذَّةِ مَا مَضَى إِلا مَنْ وَجَدَ لَذَّةَ مَا بَقِيَ، فَقَالَ: لَيْسَ الْعَجَبُ مِمَّنْ يَجِدُ لَذَّةَ الطَّاعَةِ إِنَّمَا الْعَجَبُ مِمَّنْ وَجَدَ لَذَّتَهَا ثُمَّ تَرَكَهَا كَيْفَ صَبَرَ عَنْهَا "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân ed-Dârânî’nin: “Eğer akıllı kişi ömrünün kalan kısmında hiç ağlamayacak olsa bile, geçmişte yapmadığı ibadetlerin hazzını kaçırdığı için ölene kadar ağlaması gerekir” dediğini işittim. Ona: “Geçmişten kaçırdığı lezzetler için ancak şimdiki lezzetlerin tadına varan ağlar” dediğimde: “Şaşılacak kişi, itaatten zevk alan kişi değil, şaşılacak kişi ibadetin zevkini tadıp onu terk eden kişidir. Bu kişi nasıl bunlarsız dayanabilir?” karşılığını verdi.

(١٤٤٢٦)- [٢٧٥/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " يَجُوزُ لِبَاسُ الصُّوفِ لِمَنْ لَبِسَهُ يُرِيدُ بَقَاءَهُ، وَيَجُوزُ لِبَاسُهُ فِي السَّفَرِ، وَمَنْ لَبِسَهُ فِي الدُّنْيَا فَلا يَلْبَسْهُ "

Ebû Süleymân der ki: "Kişinin kendini korumak için yün giysi giymesi caizdir. Yolculukta da giyilmesi caizdir. Ancak kişi dünya süsü olarak bunu giyemez."

(١٤٤٢٧)- [٢٧٥/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " صَاحِبُ الْعِيَالِ أَعْظَمُ أَجْرًا لأَنَّ رَكْعَتَيْنِ مِنْهُ تَعْدِلُ سَبْعِينَ مِنَ الْعَزَبِ، وَالْمُتَفَرِّغُ يَجِدُ مِنْ لَذَّةِ الْعِبَادَةِ مَا لا يَجِدُهَا صَاحِبُ الْعِيَالِ لأَنَّهُ لَيْسَ فِي شَيْءٍ يَشْغَلُهُ عَنْ شَيْءٍ "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Evli birisi, bekâr birisinden daha fazla sevap alır. Evli birinin kıldığı iki rekât namaz, bekârın kıldığı yetmiş rekât namaz değerindedir. Ancak bekâr biri ibadetten, evli birinden daha fazla lezzet alır. Çünkü ibadet ederken zihnini meşgul eden bir şey olmaz."

(١٤٤٢٨)- [٢٧٥/٩] وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، وَقِيلَ لَهُ: مَا لَهُ مَنْ يُؤْنِسُهُ فِي الْبَيْتِ فَارْتَاعَ، وَقَالَ: " لا أَنْسَى اللَّهَ بِهِ أَبَدًا "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'a: "Evinde tek başına kalıyorsun, korkmuyor musun?" denilince: "Evde Allah'ı asla aklımdan çıkarmıyorum ki" karşılığını verdi.

(١٤٤٢٩)- [٢٧٥/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَبُو عُمَرَ، حدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْرُوفٍ، قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى أَبِي عَلِيٍّ سَهْلِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ سَهْلٍ الدُّورِيِّ، حدَّثَنَا أَبُو عِمْرَانَ مُوسَى بْنُ عِيسَى، قَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ: " أَنْجَى الأَسْبَابِ مِنَ الشَّرِّ الاعْتِزَالُ فِي الْبَلَدِ الَّذِي يُعْرَفُ فِيهِ، وَالتَّخَلُّصُ إِلَى خُمُولِ الذِّكْرِ أَيْنَ كُنْتَ، وَطُولُ الصَّمْتِ، وَقِلَّةُ الْمُخَالَطَةِ وَالاعْتِصَامُ بَالرَّبِّ، وَالْعَضُّ عَلَى فِلَقِ الْكِسَرِ، وَمَا دَنُؤَ مِنَ اللِّبَاسِ مَا لَمْ يَكُنْ مَشْهُورًا، وَالتَّمَسُّكُ بِعِنَانِ الصَّبْرِ وَالانْتِظَارِ لِلْفَرَجِ، وَتَرَقُّبُ الْمَوْتِ وَالاسْتِعْدَادُ لِحُسْنِ النَّظَرِ مَعَ شِدَّةِ الْخَوْفِ، وَمِنْ دَوَاعِي الْمَوْتِ ذَمُّ الدُّنْيَا فِي الْعَلانِيَةِ، وَاعْتِنَاقُهَا فِي السِّرِّ مَا لَمْ يُحْسِنْ رِعَايَةَ نَفْسِهِ أَسْرَعَ بِهِ هَوَاهُ إِلَى الْهَلَكَةِ، مَنْ لَمْ يَنْظُرْ لِنَفْسِهِ لَمْ يَنْظُرْ لَهَا غَيْرُهُ، ولا يَنْفَعُ الْهَالِكَ نَجَاةُ الْمَعْصُومِ، وَلا يَضُرُّ النَّاجِيَ تَلَفُ الْهَالِكِ، يَجْمَعُ النَّاسَ مَوْقِفٌ وَاحِدٌ جَمِيعًا وَهُمْ فُرَادَى كُلُّ شَخْصٍ مِنْهُمْ بِنَفْسِهِ مَشْغُولٌ وَعَنْهَا وَحْدَهُ مَسْئُولٌ، فَهُوَ بِصَالِحِ عَمَلِهِ مَسْرُورٌ، وَمِنْ شَرِّ عَمَلِهِ مُسْتَوْحِشٌ مَحْزُونٌ، وَمَرَارَةُ التَّقْوَى الْيَوْمَ حَلاوَةٌ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ، وَالأَعْمَى مَنْ

عَمِّيَ بَعْدَ الْبَصَرِ، وَالْهَالِكُ مَنْ هَلَكَ فِي آخِرِ سَفَرِهِ، وَقَدْ قَارَبَ الْمَنْزِلَ، وَالْخَاسِرُ مَنْ أَبْدَى لِلنَّاسِ صَالِحَ عَمَلِهِ وَبَارَزَ بِالْقَبِيحِ مَنْ هُوَ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ "

Ebû Süleymân der ki: "Kötülükten korunmanın en iyi yolu, tanınmış olduğun bölgede uzlete çekilmendir. Her nerede olursan daima Allah'ı zikretmen, çok az konuşman, insanların arasına fazla karışmaman, Rabbine tutunmandır. Ekmek kırıntılarıyla idare etmen, göze çarpmayacak derecede kalitesiz giysiler giymendir. Sabrın ipine tutunup kurtuluşun gelmesini beklemendir. Ölümü her dem beklemen, korkunun yanında Allah'a nazar etmenin hazırlığı içinde bulunmandır. Ölümü getiren şeylerden biri de açıktan dünyayı kınayıp gizliden ona tutunmaktır. Kendi nefsine sahip olamayan kişinin hevası, onu helaka sürükler. Kişi kendi nefsine gem vuramıyorsa başkası onun nefsine gem vuracak değildir. Masum olan kişinin kurtuluşunun helak olana bir faydası dokunmaz. Helak olanın da kurtulana bir zararı olmaz.

Bütün insanlar tek bir yerde toplanacak. Herkes tek başına olacak. Sadece kendi haliyle meşgul olup sadece kendi nefsinden hesap sorulacak. Böylesi bir günde kişi salih amellerine sevinecek, kötü amellerinden pişman olup üzülecek. Bugün takvanın acılığı o günde tatlıya dönüşecek. Asıl kör olan, gözleri açıkken göremeyendir. Asıl helak olan da son yolculuğundayken ve asıl yerine yaklaşmışken helak olandır. Hüsrana uğrayan kişi, insanlara salih amellerini gösteren, ancak kendisine şah damarından daha yakın olana kötü amelleri sunan kişidir."

(١٤٤٣٠)- [٢٧٦/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ، حدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَاكِرٍ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: قَالَ لِي أَبُو سُلَيْمَانَ: " إِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ لا تَلْبَسَ إِلا لِبَاسًا يَطَّلِعُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى مِنْ قَلْبِكَ أَنَّكَ لا تُرِيدُ دُونَهُ فَافْعَلْ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî, Ebû Süleymân'ın kendisine: "Elinden geldiği kadar, Allah kalbine baktığında daha değersiz olanını giymeyi arzuladığını görebileceği türde giysiler giyin" dediğini nakleder.

(١٤٤٣١)- [٢٧٦/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثنَا أَحْمَدُ، حدَّثنَا الْحُسَيْنُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ أَبِي الْحَوَارِيِّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " مَنْ سَالَتْ مِنْ عَيْنَيْهِ قَطْرَةٌ، يَعْنِي دَمْعَةٌ، يَوْمَ الْجُمُعَةِ قَبْلَ الرَّوَاحِ أَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى الْمَلَكِ صَاحِبِ الشِّمَالِ: اطْوِ صَحِيفَةَ عَبْدِي فَلا تَكْتُبْ عَلَيْهِ خَطِيئَةً إِلَى مِثْلِهَا مِنَ الْجُمُعَةِ الأُخْرَى "، قَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ: " فَلَقِيتُ أَبَا سَهْلٍ الصَّفَّارُ بِالْبَصْرَةِ فَحَدَّثْتُهُ بِهَذَا الْحَدِيثِ، فَقَالَ لِي: يَا أَبَا سُلَيْمَانَ إِنْ لَمْ يَكُنْ فِي بُكَائِهِ شَيْءٌ إِلا طَيُّ الصَّحِيفَةِ مِنَ الْجُمُعَةِ إِلَى الْجُمُعَةِ فَمَا لَهُ شَيْءٌ، أَيْ عَمَلٌ، مَعَ الْبُكَاءِ "

Ahmed Ebi'l-Havârî der ki: Ebû Süleymân'ın şöyle dediğini işittim: "Kişi Cuma günü namaza gitmeden önce gözünden yaş akıttığı zaman Allah soldaki meleğe: «Sahifesini kapat ve bir dahaki cumaya kadar günahlarından bir şey yazma» diye vahyeder."

Ebû Süleymân der ki: Ebû Sehl es-Saffâr ile Bağdat'ta karşılaştığımda ona bu sözü aktardım. Bana şöyle dedi: "Ey Ebû Süleymân! Bu şekilde ağlamasının tek getirisi, cumadan cumaya kadar aleyhinde hiçbir şey yazılmaması olacaksa ağlamaktan başka da ameli yok demektir."

(١٤٤٣٢)- [٢٧٦/٩] قَالَ: وَحَدَّثْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، أَنَّهُ بَلَغَنِي، أَنَّ مَالِكَ بْنَ دِينَارٍ أُهْدِيَ لَهُ رَكْوَةٌ، فَلَمَّا كَانَ فِي الْمَسْجِدِ حَدَّثَتْهُ نَفْسُهُ بِهَا أَيْ مَخَافَةَ أَنْ تُسْرَقَ الرَّكْوَةُ فَجَاءَ فَأَخْرَجَهَا، فَقَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ: " هَذَا مِنْ ضَعْفِ الصُّوفِيِّينَ هُوَ قَدْ زَهِدَ فِي الدُّنْيَا فَمَا عَلَيْهِ لَوْ ذَهَبَتِ الرَّكْوَةُ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'a: "Mâlik b. Dînâr'a deri bir çanta hediye edildi. Mescid'e gelince vesveseye kapıldı ve bu çantasının çalınmasından korktu. Bunun üzerine bu çantayı evden alıp yanında taşıdı" dediğimde: "Bu, sufilerin zayıf taraflarından biridir. Oysa Mâlik dünyadan yüz çevirmiş biridir. Çanta çalınsa ne olur?" karşılığını verdi.

(١٤٤٣٣)- [٢٧٦/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " فِي الْجَنَّةِ قِيعَانٌ، فَإِذَا أَخَذَ ابْنَ آدَمَ فِي ذِكْرِ رَبِّهِ ﷾ أَخَذَتِ الْمَلائِكَةُ فِي غَرْسِ الأَشْجَارِ فَرُبَّمَا غَرَسَ بَعْضُهُمْ وَأَمْسَكَ بَعْضُهُمْ، فَيَقُولُ الَّذِي يَغْرِسُ لِلَّذِي لا يَغْرِسُ: مَا لَكَ يَا فُلانُ؟ قَالَ: فَتَرَ صَاحِبِي "

Ebû Süleymân der ki: Cennette insanlar için araziler vardır. Kişi Rabbini zikretmeye başladığı zaman melekler onun arazisine ağaç ekmeye başlar. Meleklerden bazıları ekip bazıları durunca ekenler duranlara: "Ey filan! Neden durdun?" diye sorar. Duran da: "Çünkü zikre ara verdi" der.

(١٤٤٣٤)- [٢٧٦/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، وَرَأَى خَلِيفَةُ الْكَلْبِيِّينَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ كَانُوا يَلْبَسُونَ عَمَائِمَ صُفْرًا وَقَلانِسَ طُوَالا، فَقَالَ: " قَدْ تَرَكُوكُمْ وَآخِرَتَكُمْ فَاتْرُكُوهُمْ وَدُنْيَاهُمْ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân, Cuma günü Kelbiyye fırkasının halifesini gördü. Bunlar sarı sarık takar, uzun külahlar giyerdi. Bunun üzerine bize: "Nasıl sizinle aynı âhirete inanmıyorlarsa siz de dünyada onları terkedin" dedi.

(١٤٤٣٥)- [٢٧٦/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِنَّ فِي خَلْقِ اللَّهِ ﷻ خَلْقًا مَا تَشْغَلُهُمُ الْجَنَّاتُ وَمَا فِيهَا عَنْهُ، فَكَيْفَ يَشْتَغِلُونَ بِالدُّنْيَا؟ "

Ebû Süleymân der ki: "Allah'ın öyle kulları var ki cennetler ve içindekiler onları Allah'tan meşgul etmiş değildir. Öyle iken O'nu bırakıp nasıl dünyayla meşgul olsunlar?"

(١٤٤٣٦)- [٢٧٦/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَبِي حَسَّانَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " مَا خَلَقَ اللَّهُ خَلْقًا أَهْوَنَ عَلَيَّ مِنْ إِبْلِيسَ لَوْلا أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَمَرَنِي أَنْ أَتَعَوَّذَ مِنْهُ مَا تَعَوَّذْتُ مِنْهُ أَبَدًا "، وَقَالَ: " شَيْطَانُ الْجِنِّ أَهْوَنُ عَلَيَّ مِنْ شَيْطَانِ الإِنْسِ شَيْطَانُ الإِنْسِ يَتَعَلَّقُ بِي فَيُدْخِلُنِي فِي الْمَعْصِيَةِ وَشَيْطَانُ الْجِنِّ إِذَا تَعَوَّذْتُ مِنْهُ خَنَسَ عَنِّي "

Ebû Süleymân der ki: "Allah benim için İblis'ten daha önemsiz bir yaratık yaratmış değildir. Şâyet Allah ondan sığınmayı emretmemiş olsaydı kendisinden sığınılmaya değer biri olarak görmezdim."

Yine der ki: "Cinlerden olan şeytan benim için insanlardan olan şeytandan daha önemsizdir. Zira insanlardan olan şeytan bana yapışıp günaha girmeme sebep olur. Cinlerden olan şeytana gelince ise ondan Allah'a sığınmam halinde benden uzaklaşır."

(١٤٤٣٧)- [٢٧٧/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " أَرَأَيْتَ لَوَ تَرَكَ شَهْوَةً فَهَانَ عَلَيْهِ تَرْكُهَا كَيْفَ لا يَتْرُكُ الأُخْرَى "، فَسَكَت فَلَمْ أُجِبْهُ، فَقَالَ: " لِعَظَمَتِهَا الآنَ فِي قَلْبِهِ وَلَوْ تَرَكَهَا لَهَانَتْ عَلَيْهِ كَمَا هَانَتِ الأُخْرَى "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân: “Şehvetlerinden birini kolayca terk eden kişi diğerini niçin terk edemiyor?” dedi. Susup cevap vermediğimde: “İkinci şehvetin o an kalbinde büyümesinden dolayı! Halbuki onu da terk etse ilki gibi kolay gelecektir” dedi.

(١٤٤٣٨)- [٢٧٧/٩] قَالَ وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِنَّمَا تَضُرُّ الشَّهْوَةُ مَنْ تَكَلَّفَهَا، فَأَمَّا مَنْ أَصَابَهَا بِلا تَكَلُّفٍ فَلا تَضُرُّهُ "، قُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: يُعَاقَبُ عَلَى إِصَابَةِ الشَّهْوَةِ؟ قَالَ: " اللَّهُ تَعَالَى أَكْرَمُ أَنْ يُبِيحَ شَيْئًا ثُمَّ يُعَاقِبُ عَلَيْهِ وَلَكِنْ فِيهِ تَنْقِيصٌ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân’ın: “Zorunlu olmadığı halde yerine getirilen şehvet sahibine zarar verir. Ancak gerekli iken yerine getirilmesi halinde sahibine zararı olmaz” dediğini işittim. Ona: “Kişi gerekli de olsa yerine getirdiği şehvetinden dolayı cezalandırılır mı?” diye sorduğumda: “Allah helal kıldığı bir şeyi yapanları cezalandırmaktan çok daha yüce biridir. Ancak yine de bunun yerine getirilmesi kişide bir şeyleri eksiltir” dedi.

(١٤٤٣٩)- [٢٧٧/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا إِسْحَاقُ، قَالَ: سَمِعْتُ سَلَمَةَ الغويطي، يَقُولُ: " إِنِّي لَمُشْتَاقٌ إِلَى الْمَوْتِ مُنْذُ أَرْبَعِينَ سَنَةً مُنْذُ فَارَقْتُ الْحَسَنَ بْنَ يَحْيَى "، قُلْتُ لَهُ: وَلِمَ؟ قَالَ: " لَوْ لَمْ يَشْتِقِ الْعَاقِلُ إِلَى لِقَائِهِ ﷾ لَكَانَ يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَشْتَاقَ إِلَى الْمَوْتِ "، قَالَ: فَحَدَّثْتُ بِهِ أَبَا سُلَيْمَانَ، فَقَالَ: وَيْحَكَ: لَوْ أَعْلَمُ أَنَّ الأَمْرَ كَمَا يَقُولُ لأَحْبَبْتُ أَنْ تَخْرُجَ نَفْسِي السَّاعَةَ، وَلَكِنْ كَيْفَ بِانْقِطَاعِ الطَّاعَةِ وَالْحَبْسِ فِي الْبَرْزَخِ، وَإِنَّمَا يَلْقَاهُ بَعْدَ الْعَبَثِ، قَالَ أَحْمَدُ: فَهُوَ فِي الدُّنْيَا أَحْرَى أَنْ يَلْقَاهُ يَعْنِي بِالذِّكْرِ

İshâk bildiriyor: Seleme el-Ğuvaytî’nin şöyle dediğini işittim: “Kırk senedir, Hasan b. Yahya’dan ayrıldığımdan beri ölümün özlemini çekmekteyim!” Kendisine: “Neden?” diye sorduğumda ise: “Şâyet akıllı kişi Allah’a kavuşmanın özlemini çekmiyorsa o zaman ölümün özlemini çekmelidir” dedi. Bunu Ebû Süleymân ed-Dârânî’ye aktardığımda şöyle karşılık verdi: "Vay be! Şâyet bu işin onun dediği gibi olacağını bilseydim o zaman şu an ölmeyi isterdim. O zaman kişinin ölüp de ibadetlerinin kesilmesi ve berzahta tutulmasına ne diyeceğiz? Allah'a kavuşma, ancak tekrar dirildikten sonra mümkün olabilir." Ahmed b. Ebi'l-Havârî ise bu konuda der ki: "Kişi ölmeden önce, dünyada iken zikir sayesinde Allah'la buluşabilir."

(١٤٤٤٠)- [٢٧٧/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حدَّثَنا إِسْحَاقُ، حدَّثَنا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ بَعْضَ أَصْحَابِنَا، يَقُولُ: وَأَظُنُّهُ أبا سُلَيْمَانَ، قَالَ: " لإِبْلِيسَ شَيْطَانًا يُقَالُ لَهُ الْمُتَقَاضِي يَتَقَاضَى ابْنَ آدَمَ بَعْدَ عِشْرِينَ سَنَةً لِيُخْبِرَ بِعَمَلٍ قَدْ عَمِلَهُ سِرًّا لِيُظْهِرَهُ فَيَرْبَحُ عَلَيْهِ مَا بَيْنَ أَجْرِ السِّرِّ وَالْعَلانِيَةِ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî bildiriyor: Hocalarımızdan birinin (sanırım Ebû Süleymân ed-Dârânî idi) şöyle dediğini işittim: "İblis'in, Mütekâdî adında bir şeytanı vardır. Mütekâdî denilen bu şeytan insanoğlunun yirmi yıl öncesinden gizlice yaptığı bir ameli açığa çıkarması ve insanlara duyurması için çalışır. Bu şekilde gizli amelin mükâfatını aleni yapılmış bir amelin mükâfatına dönüştürerek kişiyi zarara uğratır."

(١٤٤٤١)- [٢٧٧/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ، حدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: دَخَلْنَا عَلَى سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ وَهُوَ فِي بَيْتٍ بِمَكَّةَ جَالِسٌ فِي الزَّاوِيَةِ عَلَى جِلْدٍ، فَقَالَ: " مَا جَاءَ بِكُمْ فَوَاللَّهِ لأَنَا إِذَا لَمْ أَرَكُمْ خَيْرٌ مِنِّي إِذَا رَأَيْتُكُمْ "، قَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ: ثُمَّ لَمْ نَبْرَحْ حَتَّى تَبَسَّمَ، قَالَ أَحْمَدُ: لَمَّا جَاءَهُ النَّاسُ جَاءَتْهُ الْغَفْلَةُ

Ebû Süleymân der ki: Mekke'de bir evde Süfyân es-Sevrî'nin yanına girdiğimizde o, evin bir köşesinde bir deri parçasının üzerinde oturmuştu. Bizi görünce: "Neden geldiniz? Vallahi benim için sizi görmemiş olmam, görmüş olmamdan daha hayırlıydı" dedi. Yanından ayrılmadan da tebessüm etmeye başladı.

Ahmed der ki: "Süfyân, insanların gelişinin beraberinde gafleti de getireceği için onlara bu sözü söylemiştir."

(١٤٤٤٢)- [٢٧٧/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَشْهَدَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلْيَقْرَأْ آخِرَ الزُّمَرِ "

Ebû Süleymân der ki: "Kıyamet gününde olacakları görmek isteyen kişi Zümer Suresi'nin sonlarını okusun."

(١٤٤٤٣)- [٢٧٨/٩] وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " الْقَلْبُ بِمَنْزِلَةِ الْمِرْآةِ إِذَا جُلِّيَتْ لا يَمُرُّ شَيْءٌ مِنَ الذُّبَابِ إِلَى الْفِيلِ إِلا مُثِّلَ لَهَا "

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Kalp, ayna gibidir. Eğer temiz olursa sinekten file kadar önünden geçen her şey onda görünür."

(١٤٤٤٤)- [٢٧٨/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِنَّ اللَّهَ يُعْطِي الدُّنْيَا مَنْ يُحِبُّ وَمَنْ لا يُحِبُّ، وَإِنَّ الْجُوعَ عِنْدَهُ فِي خَزَائِنَ مُدَّخَرٌ لا يُعْطِهِ إِلا مَنْ أَحَبَّ خَاصَّةً "

Ebû Süleymân der ki: "Allah dünyalıkları sevdiğine de sevmediğine de verir. Açlık ise yanında hazine gibi saklı durur ve onu ancak özel olarak sevdiği kişilere verir."

(١٤٤٤٥)- [٢٧٨/٩] فَقُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: صَلَّيْتُ صَلاةً فَوَجَدْتُ لَهَا لَذَّةً، فَقَالَ: " أَيُّ شَيْءٍ لِذَلِكَ مِنْهَا؟ " قَالَ: قُلْتُ: لَمْ يَرَنِي أَحَدٌ، قَالَ: " أَنْتَ ضَعِيفٌ حِينَ خَطَرَ النَّاسُ عَلَى قَلْبِكَ فِي الْخَلاءِ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'a: "Kıldığım bir namazdan çok zevk aldım" dediğimde: "Nasıl bir namazdı?" diye sordu. "Kimse beni görmüyordu" karşılığını verdiğimde: "Yalnızken de insanlar aklına geldiği zaman zayıf düşüyorsun" dedi.

(١٤٤٤٦)- [٢٧٨/٩] قَالَ: وَقُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: إِنِّي أُرِيدُ مِنَ الدُّنْيَا أَكْثَرَ مِمَّا أُعْطِي، قَالَ: " لَكِنِّي أَعْطَيْتُ مِنْهَا أَكْثَرَ مِمَّا أُرِيدُ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'a: "Ben dünyada bana verilenden daha fazlasını istiyorum" dediğimde: "Bana ise istediğimden daha fazlası verilmiştir" karşılığını verdi.

(١٤٤٤٧)- [٢٧٨/٩] حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حدَّثنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الصَّفَّارُ، قَالَ قَرَأْتُ عَلَى سَهْلِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ سَهْلٍ، حدَّثنَا أَبُو عِمْرَانَ مُوسَى بْنُ عَلِيٍّ الْجَصَّاصُ، قَالَ: قَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ: " طُوبَى لِمَنْ حَذِرَ سَكَرَاتِ الْهَوَى وَثَوْرَةَ الْغَضَبِ وَالْفَرَحِ بِشَيْءٍ مِنَ الدُّنْيَا فَصَبَرَ عَلَى مُرَارَةِ التَّقْوَى، وَطُوبَى لِمَنْ لَزِمَ الْجَادَّةَ بِالانْكِمَاشِ وَالْحَذَرِ، وَتَخَلَّصَ مِنَ الدُّنْيَا بِالثَّوَابِ وَالْهَرَبِ كَهَرَبِهِ مِنَ السَّبْعِ الْكَلْبِ، طُوبَى لِمَنِ اسْتَحْكَمَ أُمُورَهُ بِالاقْتِصَادِ وَاعْتَقَدَ الْخَيْرَ لِلْمَعَادِ وَجَعَلَ الدُّنْيَا مَزْرَعَةً وَتَنَوَّقَ فِي الْبَذْرِ لِيَفْرَحَ غَدًا بِالْحَصَادِ، طُوبَى لِمَنِ انْتَقَلَ بِقَلْبِهِ مِنْ دَارِ الْغُرُورِ وَلَمْ يَسَعَ لَهَا سَعْيَهَا فَيَبْرُزُ مِنْ حَظَوَاتِ الدُّنْيَا وَأَهْلِهَا مِنْهُ عَلَى بَالٍ، اضْطَرَبَتْ عَلَيْهِ الأَحْوَالُ، مَنْ تَرَكَ الدُّنْيَا لِلآخِرَةِ رَبِحَهُمَا وَمَنْ تَرَكَ الآخِرَةَ لِلدُّنْيَا خَسِرَهُمَا وَكُلُّ أُمٍّ يَتْبَعُهَا بَنُوهَا، بَنُو الدُّنْيَا تُسْلِمُهُمْ إِلَى خِزْيٍ شَدِيدٍ وَمَقَامِعَ مِنْ حَدِيدٍ وَشَرَابِ الصَّدِيدِ، وَبَنُو الآخِرَةِ تُسْلِمُهُمْ إِلَى عَيْشٍ رَغَدٍ وَنَعِيمِ الأَبَدِ فِي ظِلٍّ مَمْدُودٍ وَمَاءٍ مَسْكُوبٍ وَأَنْهَارٍ تَجْرِي بِغَيْرِ أُخْدُودٍ، وَكَيْفَ يَكُونُ حَكِيمًا مَنْ هُوَ لَهَا يَهْوَى رَكُونٌ؟ وَكَيْفَ يَكُونُ رَاهِبًا مَنْ يَذْكُرُ مَا أَسْلَفَتْ يَدَاهُ وَلا يَذُوبُ، الْفِكْرُ فِي الدُّنْيَا حِجَابٌ عَنِ الآخِرَةِ وَعُقُوبَةٌ لأَهْلِ الْوَلايَةِ، وَالْفِكْرَةُ فِي الآخِرَةِ تُورِثُ الْحِكْمَةَ وَتُحْيِي الْقَلْبَ، وَمَنْ نَظَرَ إِلَى الدُّنْيَا مُوَلِّيَةً صَحَّ عِنْدَهُ غُرُورُهَا وَمَنْ نَظَرَ إِلَيْهَا مُقْبِلَةً بِزِينَتِهَا شَابَ فِي قَلْبِهِ حُبُّهَا، وَمَنْ تَمَّتْ مَعْرِفَتُهُ اجْتَمَعَ هَمُّهُ فِي أَمْرِ اللَّهِ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ شُغْلَهُ"

Ebû Süleymân ed-Dârânî der ki: "Nefsi arzulardan sakınan, dünyalık bir şeyler için öfkelenip sevinmeyen ve takvanın acısına katlanan kişilere ne mutlu! Doğru yola sıkıca tutunup günahlardan sakınan, sevabını umarak ve vahşi hayvanlardan kaçar gibi kaçarak dünyadan kurtulan kişilere ne mutlu! Bütün işlerinde itidalli olan, öbür hayatı için hayırlı ameller yapan, dünyayı bir ekin yeri görüp kıyamet gününde yapacağı hasatta sevinmek için temiz tohumlar eken kişiye ne mutlu! Aldatıcı dünyadan kalbini uzak tutup dünya için herhangi bir çabanın içinde olmayan, sıkıntılara maruz kalsa da dünya nimetlerine ve bunların peşinden koşan insanlara aldırmayıp yüz çeviren kişilere ne mutlu!

Âhireti için dünyaya yüz çeviren kişi hem dünya, hem de âhiretinde kazançlı çıkar. Dünya için âhiretini terk eden kişi ise her ikisinde de kaybeder. Her ananın kendisini izleyen çocukları vardır. Dünya da kendi çocuklarını (peşinden koşanları) ağır hüsranlara, demirden zincirlere ve irinden içeceklere doğru sürükler. Âhiret ise çocuklarını, güzel bir yaşama, sınırsız gölgelikler altında sonsuz bir hayata, bolca sulara ve yatağı olmadan akan nehirlere götürür.

Kişi, dünya önünde boyun büküp diz çöküyorsa nasıl bilge biri olabilir? Kişi, işlediği günahlar aklına gelip de şâyet erimiyorsa nasıl âbid biri olabilir?

Dünyayı düşünmek, âhiretin önünde bir perde gibidir ve Allah dostları için bir cezadır. Âhireti düşünmek ise, kişiye hikmeti kazandırır, kalbini her dem diri tutar. Dünyanın kendisinden uzaklaştığını gören kişi, onun ne denli aldatıcı olduğunu da tam anlamıyla fark etmiş olur. Oysa dünyanın tüm güzellikleriyle kendisine geldiğini gören kişinin kalbi, dünya sevgisiyle dolar. Mârifeti kemâle eren kişinin tek derdi, Allah rızası olur ve tüm vaktini bu rıza için ayırır."

Ebû Süleymân'ın müsned hadisleri çok azdır. Rivâyette tek kaldığı hadislerden biri şöyledir:

Takrîb 47

Ahmed b. Âsım el-Antâkî

Onlardan biri de, hakkı batıldan ayıran, nefsini kınamasını bilen Ahmed b. Âsım el-Antâkî'dir. O, geçici dünya tutkusunu kıran, nefsinin kötülüklerine yol vermeyen, gece namazına devam eden ve kötülüklere engel olan biriydi.

(١٤٤٥٠)- [٢٨٠/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ مُحَمَّدٍ الدِّمَشْقِيُّ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَاصِمٍ الأَنْطَاكِيِّ، قَالَ: " كُلُّ نَفْسٍ مَسْئُولَةٌ فَمُرْتَهَنَةٌ أَوْ مُخَلَّصَةٌ وَفِكَاكُ الرُّهُونِ بَعْدَ قَضَاءِ الدُّيُونِ، فَإِذَا أُغْلِقَتِ الرُّهُونُ أُكِّدَتِ الدُّيُونُ، وَإِذَا أُكِّدَتِ الدُّيُونِ اسْتَوْجَبُوا السُّجُونَ "

Ahmed b. Âsım el-Antâkî der ki: “Her nefis sorumludur: Ya rehindir veya kendini kurtarmıştır. Rehnin kalkması borçların ödenmesinden sonra olur. Rehinler kapatıldığı zaman borcun ödenmediği anlaşılır. Borçlar ödenmediği takdirde ise borç sahipleri zindana mahkûm olur.”

(١٤٤٥١)- [٢٨٠/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ، أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَاصِمٍ، قَالَ: " ارْجِعْ إِلَى الاسْتِعَانَةِ بِاللَّهِ عَلَى شُرُورِ هَذِهِ الأَنْفُسِ وَمُخَالَفَةِ هَذِهِ الأَهْوَاءِ وَمُجَاهَدَةِ هَذَا الْعَدُوِّ، وَاشْتَغِلْ بِهِ مُضْطَرًّا إِلَيْهِ، خَائِفًا مِنْ عِقَابِهِ رَاجِيًا لِثَوَابِهِ، وَاعْلَمْ أَنَّ بَيْنَكَ وَبَيْنَ دَرَجَةِ الصِّدْقِ أَنْ تَنَالَهَا عَقَبَةُ الْكَذِبِ أَنْ تَقْطَعَهَا، فَاسْتَعِنْ عَلَى قَطْعِهَا بِالْخَوْفِ الْحَاجِزِ وَبِصِدْقِ الْمُنَاجَاةِ لِلاضْطِرَارِ بِقَلْبٍ مُوجَعٍ مَعَ ذَلِكَ يَصْفُو الْقَلْبُ وَيَكْثُرُ تَيَقُّظُهُ وَتَتَسَوَّرُ عَلَيْهِ طَوَارِقُ الأَحْزَانِ وَتَقِلُّ فِيهِ الْغَفْلَةُ وَالْعَيْنُ الَّذِي يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْخَوْفُ وَالشُّكْرُ وَمَخْرَجُ الشُّكْرِ مِنَ الْيَقِينِ عَزِيزٌ غَيْرُ مَوْجُودٍ "

Ahmed b. Âsım der ki: “Nefsin kötülüklerine karşı koyma, hevaya uymama ve şu düşmanla mücadelede Allah’tan yardım dile. Allah’a muhtaç olduğunu bilerek, cezasından korkarak ve sevabını umarak O’nun rızası için çalış. Bil ki seninle doğruluk arasında, aşman gereken yalan tepesi vardır. Bu tepeyi, günah işlemene engel olan korkuyla ve samimiyetle yapacağın duayla aşmaya çalış. Böyle yapınca, korku ve şükrün kaynağı olan kalp, saf ve uyanık olur. Hüzün kalbe yerleşir gözün gafleti azalır. İçinden korku akan göz, yakîne dayanan şükür çok değerlidir ve bunlar gibisi yoktur.”

(١٤٤٥٢)- [٢٨٠/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَمُحَمَّدٌ، قَالُوا: أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ، قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ مُحَمَّدٍ الدِّمَشْقِيِّ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَاصِمٍ الأَنْطَاكِيِّ، قَالَ: " تَلَذَّذَتِ الْجَوَارِحُ بِذِكْرِهَا، وَهَشَّتِ الأَبْدَانُ لاسْتِمَاعِهَا وَوَضَحَتِ الْعُقُولُ حَقَائِقَهَا، وَهَانَ عَلَى الْمَسَامِعِ وَعْيُهَا، مُسْتَأْنِسَةٌ إِلَيْهَا أَرْوَاحُ الْمُوقِنِينَ، مُطْمَئِنَّةٌ إِلَيْهَا أَنْفُسُ الْمُتَّقِينَ وَالِهَةٌ عَلَيْهَا أَبْصَارُ الْمُتَفَكِّرِينَ، قَنِعَةٌ بِهَا قُلُوبُ الْمُسْتَبْصِرِينَ، مُتَنَاهِيَةٌ إِلَيْهَا أَوْهَامُ الْمُتَوَهِّمِينَ سَاكِنَةٌ إِلَيْهَا فِكَرُ النَّاظِرِينَ، مُسْتَبْشِرَةٌ بِهَا إِخْلاصُ الصِّدِّيقِينَ كَلِمَةً خَفَّ عَلَى الْقُلُوبِ مَحْمَلُهَا، وَلانَ عَلَى الْجَوَارِحِ مَلْفَظُهَا، وَسَلُسَ عَلَى الأَلْسُنِ تَرْدَادُهَا، وَعَذُبَ عَلَى اللَّهَوَاتِ مَقَالَتُهَا، وَبَرَدَ عَلَى الأَكْبَادِ لذاذتها "

Ahmed b. Âsım el-Antâkî der ki: "Uzuvlar Allah kelimesinden zevk alır. Beden tüm hücreleriyle bu kelimenin tadını alır. Bedenler bu kelimeyle rahatlar, akıllar bu kelimenin yardımıyla berraklaşır. Kulaklar bu kelimeyi duymaya can atar. İnancında samimi mümin kulların ruhları bu kelimeye doğru meyleder. Muttakilerin ruhları bu kelimeyle huzur bulur. Düşünen kulların basireti bu kelime ile açılır. Basiret sahipleri kalplerini bu kelime ile doyururlar. Vehim ve kuruntulardan kurtulmak isteyenler bu kelimeye teslim olurlar. Sıddîk olanların ihlâsı bu kelimeyle cilalanır. Bu, kalplere esenlik veren, yormayan bir kelimedir. Diller bunu rahatlıkla söyler. Uzuvlar lisanı halleriyle hep bu kelimeyi anarlar. O kelimenin verdiği lezzet, musibet ile belaları hafifletir."

(١٤٤٥٣)- [٢٨١/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، وَأَبُو مُحَمَّدِ بْنُ حَيَّانَ، وَأَبُو بَكْرٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ، قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُخْتَارِ الدِّمَشْقِيِّ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَاصِمٍ، أَنَّهُ قَالَ: " احْذَرْ هَذَا الْوَعِيدَ، وَخُذْ فِي الْمُحَاسَبَةِ، وَاعْقِلْ دَرَجَتَكَ، وَلا تَزْهُو عِنْدَ الْخَلائِقِ بِكَثْرَةِ تِقَيَاتِكَ، وَجَوْهَرُكَ جَوْهَرُ الْفَضَائِحِ، وَسِيمَاكَ سِيمَا الأَبْرَارِ، وَاسْتَحِ مِنَ اللَّهِ ﷾ فِي تَضْيِيعِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ لا تَسْتَحْيِيكَ الْخَزَنَةُ مِنَ الْمُبَالَغَةِ فِي عَذَابِكَ، فَإِنَّ خَزَنَةَ جَهَنَّمَ تُغْضِبُ اللَّهِ ﷾ عَلَيْكَ مَا لا تَغْضَبُ أَنْتَ لِلَّهِ عَلَى نَفْسِكَ فِي مَعْصِيَتِكَ إِيَّاهُ، فَاسْتَحِ مِنْ قَبُولِكَ مِنْ نَفْسِكَ دَعْوَاهَا الصِّدْقَ، وَقَدِ افْتُضِحَتْ عِنْدَكَ وَبَانَ جَوْهَرُهَا مِنْ خَالِصِ ضَمِيرِهَا بِإِيثَارِهَا مَحَجَّةَ الْكَذِبِ عَلَى مَحَجَّةِ الصِّدْقِ، وَلْيَصِحَّ عَدَاوَتُكَ إِيَّاهَا وَلْيَكُنْ لَكَ فِي الْحَقِّ حَظٌّ وَنَصِيبٌ كَامِلٌ بِإِقْرَارِكَ لِلَّهِ عَلَيْهَا بِكَذِبِهَا وَكُنْ سَخِينَ الْعَيْنِ عَلَى مَا ظَهَرَ لَكَ مِنْهَا، وَلْتَكُنْ عِنْدَكَ فِي عِدَادِ الْمُسْتَدْرَجِينَ، وَأَجْرُهَا فِي مِيزَانِ الْكَذَّابِينَ، فَإِنَّهُ حُكِيَ عَنْ عُزَيْرٍ، أَنَّهُ قَالَ: إِلَهَ الْبَرِيَّةِ ! إِنِّي لأَعُدُّ نَفْسِي مَعَ أَنْفُسِ الْكَذَّابِينَ الظَّالِمِينَ وَرُوحِي مَعَ أَرْوَاحِ الْهَلْكَى وَبَدَنِي مَعَ أَبْدَانِ الْمُعَذَّبِينَ "

Ahmed b. Âsım der ki: "Âhirete yönelik sana yapılan tehditlerden sakın! Kendini hesaba çekip hangi derecede bulunduğunu bil. Sakın ha diğer insanların yanında takva gösterisine kalkma. Görünüşün iyilerin görünüşü gibiyken için çirkinliklerle dolu olmasın. Cehennem melekleri seni çetin bir azabın içinde utandırmadan sen eksiklerini görüp Allah'tan utan. Sen Allah için günahlarından dolayı kendine kızmadığın sürece, cehennem melekleri Allah için sana kızarlar. Çirkinliklerle dolu nefsinin yalanı doğruya tercih ettiği aşikârken, sen onun doğruya yöneldiğini iddia etmekten utan! Nefsine karşı düşmanlığında dürüst ol. Allah karşısında nefsini yalancı birini kabul ederek hakta senin de kamil manada bir nasibin olsun. Nefsin gördüklerin karşısında ona karşı gözü pek biri ol. Nefsin hilekarlardan biri olarak gör ve onu yalancıların kefesine koy. Anlatıldığına göre Üzeyir: «Ey insanların Rabbi! Ben nefsimi zalim yalancıların nefisleri içinde, ruhumu helak olanların ruhları içinde, bedenimi de azaba maruz kalanların bedenleri içinde görüyorum» demiştir."

(١٤٤٥٤)- [٢٨١/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَاصِمٍ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الأَنْطَاكِيُّ، قَالَ: " إِذَا صَارَتِ الْمُعَامَلَةَ إِلَى الْقَلْبِ اسْتَرَاحَتِ الْجَوَارِحُ "

Ebû Abdillah el-Antâkî der ki: "Yapılan işler kalpten gelerek yapılırsa uzuvlar rahat eder."

(١٤٤٥٥)- [٢٨١/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَاصِمٍ، قَالَ: " هَذِهِ غَنِيمَةٌ بَارِدَةٌ أَصْلِحْ فِيمَا بَقِيَ يُغْفَرْ لَكَ فِيمَا مَضَى "

Ahmed b. Âsım der ki: "Bu bir fırsattır, sen hayatının kalan kısmını ıslah et ki, geçmişte işlediğin günahlar bağışlansın."

(١٤٤٥٦)- [٢٨١/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَاصِمٍ، قَالَ: قَالَ فُضَيْلُ بْنُ عِيَاضٍ لابْنِهِ عَلِيٍّ: " يَا بُنَيَّ لَعَلَّكَ تَرَى أَنَّكَ مُطِيعٌ لِصُّرْصُرِ بْنِ صُرَاصِرِ الْحُشِّ أَطْوَعُ لِلَّهِ مِنْكَ " يَعْنِي بِالصَّرْصَرِ الَّذِي يَصِيحُ بِاللَّيْلِ

Fudayl b. İyad, oğlu Ali'ye şöyle dedi: "Ey oğul! Sen itaat ettiğini mi zannediyorsun? Cırcır böceği bile Allah'a senden daha çok itaat ediyor."

(١٤٤٥٧)- [٢٨٢/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ الأَنْطَاكِيَّ، يَقُولُ: " مَا أَغْبِطُ أَحَدًا إِلا مَنْ عَرَفَ مَوْلاهُ وَاشْتَهَى أَنْ لا أَمُوتَ حَتَّى أَعْرِفَهُ مَعْرِفَةَ الْعَارِفِينَ الَّذِينَ يَسْتَحْيونَهُ لا مَعْرِفَةَ التَّصْدِيقِ "

Ebû Abdillah el-Antâkî der ki: "Ancak Mevlasını (Allah'ı) bilip sayan kimselere gıpta ederim. Allah'ı sadece tasdik amaçlı tamyanların değil, O'ndan hayâ eden âriflerin tanıması gibi O'nu tanımadan da ölmemeyi temenni ederdim."

(١٤٤٥٨)- [٢٨٢/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، وَأَبُو مُحَمَّدِ بْنُ حَيَّانَ، قَالا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ، حدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ بْنِ مُوسَى الطَّرَسُوسِيُّ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ عَاصِمٍ، يَقُولُ: " أُحِبُّ أَنْ لا أَمُوتَ حَتَّى أَعْرِفَ مَوْلايَ "، وَقَالَ لِي: " يَا أَبَا أَحْمَدَ: لَيْسَ الْمَعْرِفَةُ الإِقْرَارُ بِهِ وَلَكِنِ الْمَعْرِفَةُ الَّتِي إِذَا عَرَفْتَ اسْتَحْيَيْتَ "

Ahmed b. Âsım der ki: "Efendimin kim olduğunu bilmeden ölmemeyi isterim. Bu bilme de efendiliğini ikrar için değil, bildiğinde kendisinden hayâ edeceğin bir bilme şeklidir."

(١٤٤٥٩)- [٢٨٢/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، وَأَبُو مُحَمَّدٍ، قَالا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ مُوسَى، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ عَاصِمٍ، يَقُولُ: " الْخَيْرُ كُلُّهُ فِي حَرْفَيْنِ، قُلْتُ: وَمَا هُمَا؟ قَالَ: تُزْوَى عَنْكَ الدُّنْيَا وَيُمَنُّ عَلَيْكَ بِالْقُنُوعِ، وَيُصْرَفُ عَنْكَ وُجُوهُ النَّاسِ وَيُمَنُّ عَلَيْكَ بِالرِّضَى "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Ahmed b. Âsım: "Bütün hayırlar iki cümlededir" deyince, ben: "Bu cümleler nedir?" diye sordum. Ahmed: "Biri, dünyanın senden uzaklaştırılıp sana kanaatin verilmesidir. Diğeri insanların yüzünün senden uzaklaştırılıp Allah'ın senden razı olmasıdır" cevabını verdi.

(١٤٤٦٠)- [٢٨٢/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ الأَنْطَاكِيَّ، يَقُولُ: " لَيْسَ شَيْءٌ خَيْرًا مِنْ أَنْ لا تُمْتَحَنَ بِالدُّنْيَا أَيْ لا تَتَعَرَّضَ "

Ebû Abdillah el-Antâkî der ki: “Dünya nimetleriyle sınanmamaktan (hiç bulaşmamaktan) daha hayırlı bir şey yoktur!”

(١٤٤٦١)- [٢٨٢/٩] سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: سَمِعْتُ خَالِي عُثْمَانَ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: قَالَ أَحْمَدُ بْنُ عَاصِمٍ الأَنْطَاكِيُّ: " أَنْفَعُ الْيَقِينِ مَا عَظُمَ فِي عَيْنِكَ مَا بِهِ قَدْ أَيْقَنْتَ، وَصَغُرَ فِي عَيْنِكَ مَا دُونَ ذَلِكَ، وَأَثْبَتُ الْخَوْفِ مَا حَجَزَكَ عَنِ الْمَعَاصِي وَأَطَالَ مِنْكَ الْحُزْنَ عَلَى مَا قَدْ فَاتَ وَأَلْزَمَكَ الْفِكْرَ فِي بَقِيَّةِ عُمُرِكَ وَخَاتِمَةِ أَمْرِكَ، وَأَنْفَعُ الرَّجَاءِ مَا سَهَّلَ عَلَيْكَ الْعَمَلَ لِإِدْرَاكِ مَا تَرْجُو، وَأَلْزَمُ الْحَقِّ إِنْصَافُكَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِكِ وَقَبُولُكَ الْحَقَّ مِمَّنْ هُوَ دُونَكَ، وَأَنْفَعُ الصِّدْقِ أَنْ تُقِرَّ لِلَّهِ بِعُيُوبِ نَفْسِكَ، وَأَنْفَعُ الإِخْلاصِ مَا نَفَى عَنْكَ الرِّيَاءَ وَالتَّزَيُّنَ، وَأَنْفَعُ الْحَيَاءِ أَنْ تَسْتَحِيَ أَنْ تَسْأَلَهُ مَا تُحِبُّ وَتَأْتِيَ مَا يَكْرَهُ، وَأَنْفَعُ الشُّكْرِ أَنْ تَعْرِفَ مِنْهُ مَا سُتِرَ عَلَيْكَ مِنْ مَسَاوِيكَ فَلَمْ يُطْلِعْ أَحَدًا مِنَ الْمَخْلُوقِينَ عَلَيْكَ "

Ahmed b. Âsım el-Antâkî der ki: “Yakînin en faydalısı, inandığın şeyin gözünde büyümesi, bunun dışındaki her şeyin de küçülmesidir. Korkunun en sağlamı, seni kötülüklerden alıkoyan, yaptıklarından dolayı üzülmene sebep olan, ömrünün kalan kısmını ve ölümünü düşünmeye sevk edendir. Recânın en faydalısı, istediğine erişmek için sana amel etmeyi kolaylaştırandır. Hakkın en gereklisi, insanlara karşı insaflı olman ve senden daha aşağıda olandan bile hakkı kabul etmendir. Doğruluğun en faydalısı, Allah’a, ayıplarını itiraf etmendir. İhlâsın en faydalısı senden riyayı ve süslenmeyi yok edendir. Hayâmn en faydalısı, sevdiğin şeyi Allah’tan isterken, O’nun sevmediği şeyleri yapmaktan utanmandır. Şükrün en faydalısı, Allah’ın, örtmüş olduğu ve kullardan hiç kimseye göstermediği günahlarını bilmendir.”

(١٤٤٦٢)- [٢٨٣/٩] سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: سَمِعْتُ عُثْمَانَ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: قَالَ أَحْمَدُ بْنُ عَاصِمٍ الأَنْطَاكِيُّ: " أَنْفَعُ الصِّدْقِ مَا نَفَى عَنْكَ الْكَذِبَ فِي مَوَاطِنِ الصِّدْقِ، وَأَنْفَعُ التَّوَكُّلِ مَا وَثِقْتَ بِضَمَانِهِ وَأَحْسَنْتَ طَلِبَتَهُ، وَأَنْفَعُ الْغِنَى مَا نَفَى عَنْكَ الْفَقْرَ وَخَوْفَ الْفَقْرِ، وَأَنْفَعُ الْفَقْرِ مَا كُنْتَ فِيهِ مُتَجَمِّلا وَبِهِ رَاضِيًا، وَأَنْفَعُ الْحَزْمِ مَا طَرَحْتَ بِهِ التَّسْوِيفَ لِلْعَمَلِ عِنْدَ إِمْكَانِ الْفُرْصَةِ، وَانْتِهَازِ الْبُغْيَةِ فِي أَيَّامِ الْمُهْلَةِ

وَعِنْدَ غَفْلَةِ أَهْلِ الْغِرَّةِ، وَأَنْفَعُ الصَّبْرِ مَا قَوَّاكَ عَلَى خِلافِ هَوَاكَ وَلَمْ يَجِدِ الْجَزَعُ فِيكَ مَسَاغًا، وَأَنْفَعُ الأَعْمَالِ مَا سَلِمْتَ مِنْ آفَاتِهَا وَكَانَتْ مِنْكَ مَقْبُولَةً، وَأَنْفَعُ الإِنَاءَةِ وَالتُّؤَدَةِ حُسْنُ التَّدْبِيرِ وَالْفِكْرِ وَالنَّظَرِ أَمَامَ الْعَمَلِ فَإِنَّهُمَا يُفِيدَانِ الْمَعْرِفَةَ بِثَوَابِ الْعَمَلِ فَيَحْتَمِلُ لِلثَّوَابِ مُؤْنَةَ الْعَمَلِ وَيَغْبِطُ يَوْمَ الْمُجَازَاةِ، وَأَنْفَعُ الْعَمَلِ مَا ضَرَّ جَهْلُهُ وَازْدَادَ بِمَعْرِفَتِهِ وَجَعًا وَكُنْتَ بِهِ عَامِلا، وَأَنْفَعُ التَّوَاضُعِ مَا أَذْهَبَ عَنْكَ الْكِبْرَ وأماتَ عَنْكَ الْغَضَبَ، وَأَنْفَعُ الْكَلامِ مَا وَافَقَ الْحَقَّ، وَأَنْفَعُ الصَّمْتِ مَا صَمَتَّ عَمَّا إِذَا نَطَقْتَ بِهِ عَظُمْتَ فَعِشْتَ، وَأَضَرُّ الْكَلامِ مَا كَانَ الصَّمْتُ خَيْرًا لَكَ مِنْهُ، وَأَلْزَمُ الْحَقِّ أَنْ تُلْزِمَ نَفْسَكَ بِأَدَاءِ مَا أَلْزَمَهَا اللَّهُ تَعَالَى مِنْ حَقِّهِ وَإِنْ كَانَ فِي ذَلِكَ خِلافُ هَوَاكَ، وَتُلْزِمُ وَالِدَيْكَ وَوَلَدَكَ ثُمَّ الأَقْرَبَ فَالأَقْرَبَ فَأَلْزِمْهُمْ مِنَ الْحَقِّ، وَإِنْ كَانَ فِي ذَلِكَ خِلافُ هَوَاكَ وَخِلافُ أَهْوَائِهِمْ، وَأَنْفَعُ الْعِلْمِ مَا رَدَّ عَنْكَ الْجَهْلَ وَالسَّفَهَ، وَأَنْفَعُ الإِيَاسِ مَا أَمَاتَ مِنْكَ الطَّمَعَ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ، فَإِنَّهُ مِفْتَاحُ الذُّلِّ وَاخْتِلاسُ الْعَقْلِ وَإِخْلاقُ الْمُرُوءَاتِ وَتَدْنِيسُ الْعِرْضِ وَذَهَابُ الْعِلْمِ، وَرَدُّكَ إِلَى الاعْتِصَامِ بِرَبِّكَ وَالتَّوَكُّلُ عَلَيْهِ، وَأَفْضَلُ الْجِهَادِ مُجَاهَدَتُكَ نَفْسَكَ فَتَرُدَّهَا إِلَى قَبُولِ الْحَقِّ، وَأَوْجَبُ الأَعْدَاءِ مُجَاهَدَةً أَقْرَبِهِمْ مِنْكَ دُنُوًّا، وَأَخْفَاهُمْ عَنْكَ شَخْصًا، وَأَعْظَمُهُمْ لَكَ عَدَاوَةً مَعَ دُنُوِّهِ مِنْكَ، وَمَنْ يُحَرِّضُ جَمِيعَ أَعْدَائِكَ عَلَيْكَ، وَهُوَ إِبْلِيسُ الْمُوَكَّلُ بِوَسْوَاسِ الْقُلُوبِ، فَلَهُ فَلْتَشْتَدَّ عَدَاوَتُكَ، وَلا تَكُونَنَّ أَصْبَرَ عَلَى مُجَاهَدَتِكَ لِهَلَكَتِكَ مِنْكَ عَلَى صَبْرِكَ عَلَى مُجَاهَدَتِهِ لِيَخَافَكَ فَإِنَّهُ، أَضْعَفُ مِنْكَ رُكْنًا فِي قُوَّتِهِ وَأَقَلُّ ضَرَرًا فِي كَثْرَةِ شَرِّهِ إِذَا أَنْتَ اعْتَصَمْتَ بِاللَّهِ، وَأَضَرُّ الْمَعَاصِي عَلَيْكَ إِعْمَالُكَ الطَّاعَاتِ بِالْجَهْلِ، لأَنَّ إِعْمَالَكَ الْمَعَاصِي لا تَرْجُو لَهَا ثَوَابًا بَلْ تَخَافُ عَلَيْهَا عِقَابًا، وَإِعْمَالُكَ الطَّاعَاتِ بِالْجَهْلِ فَاسِدَةٌ تُلْتَمَسُ لَهَا، وَقَدِ اسْتَوْجَبَتْ لَهَا عِقَابًا فَكَمْ بَيْنَ ذَنْبٍ يُخَافُ فِيهِ الْعُقُوبَةُ، وَالْخَوْفُ طَاعَةٌ، وَبَيْنَ ذَنْبٍ أَنْتَ فِيهِ آمِنٌ مِنَ الْعُقُوبَةِ؟ وَالأَمْنُ مِنْ مَعْصِيَةٌ، قُلْتُ: فَمَا تَقُولُ فِي الْمُشَاوَرَةِ؟ قَالَ: لا تَثِقَنَّ فِيهَا بِغَيْرِ الأَمِينِ، قُلْتُ: فَمَا تَقُولُ فِي الْمَشُورَةِ؟ قَالَ: انْظُرْ فِيهَا لِنَفْسِكَ بَدْءًا، كَيْفَ تَسْلَمُ مِنْ كَلامِكَ، فَإِذَا كُنْتَ كَذَلِكَ أُلْهِمْتَ رُشْدَكَ فَتَتَّقِي وَتُوَثِّقُ، قُلْتُ: فَمَا تَرَى فِي الأُنْسِ بِالنَّاسِ؟ قَالَ: إِنْ وَجَدْتَ عَاقِلا مَأْمُونًا فَأْنَسْ بِهِ وَاهْرُبْ مِنْ سَائِرِهِمْ كَهَرَبِكَ مِنَ السِّبَاعِ، قُلْتُ: فَمَا أَفْضَلُ مَا أَتَقَرَّبُ بِهِ إِلَى اللَّهِ ﷻ قَالَ: تَرْكُ مَعَاصِيهِ الْبَاطِنَةِ، قُلْتُ: فَمَا بَالُ الْبَاطِنَةِ أَوْلَى مِنَ الظَّاهِرَةِ؟ قَالَ: لأَنَّكَ إِذَا اجْتَنَبْتَ الْبَاطِنَةَ بَطَلَتِ الظَّاهِرَةُ وَالْبَاطِنَةُ، قُلْتُ: فَمَا أَضَرُّ الْمَعَاصِي؟ قَالَ: مَا لا تَعْلَمُ أَنَّهَا مَعْصِيَةٌ وَأَضَرُّ مِنْهَا مَا ظَنَنْتَ أَنَّهَا طَاعَةٌ

وَهِيَ لِلَّهِ مَعْصِيَةٌ، قُلْتُ: فَأَيُّ الْمَعَاصِي أَنْفَعُ لِي؟ قَالَ: مَا جَعَلْتَهَا نُصْبَ عَيْنَيْكَ فَأَطَلْتَ الْبُكَاءَ عَلَيْهَا إِلَى مُفَارَقَتِكَ الدُّنْيَا، ثُمَّ لَمْ تَعُدْ فِي مِثْلِهَا وَذَلِكَ التَّوْبَةُ النَّصُوحُ، قُلْتُ: فَمَا أَضَرُّ الطَّاعَاتِ لِي؟ قَالَ: مَا نَسِيتَ بِهَا مَسَاوِيكَ وَجَعَلْتَهَا نُصْبَ عَيْنَيْكَ إِدْلالا بِهَا، وَأَمْنًا وَاغْتِرَارًا مِنْكَ مِنْ خَوْفِ مَا قَدْ جَنَيْتَ وَذَلِكَ لِلْعُجْبِ، قُلْتُ: فَأَيُّ الْمَوَاضِعِ أَخْفَى لِشَخْصِي؟ قَالَ: صَوْمَعَتُكَ وَدَاخِلُ بَيْتِكَ، قُلْتُ: فَإِنْ لَمْ أَسْلَمْ فِي بَيْتِي؟ قَالَ: فَفِي الْمَوَاضِعِ الَّتِي لَمْ تَلْحَقْ بِكَ فِيهَا شَهْوَةٌ وَتُحِيطُ بِكَ فِتْنَةٌ، قُلْتُ: فَمَا أَنْفَعُ لُطْفِ اللَّهِ لِي؟ قَالَ: إِذَا عَصَمَكَ مِنْ مَعَاصِيهِ وَوَفَّقَكَ لِطَاعَتِهِ، قُلْتُ: هَذَا مُجْمِلٌ أَعْطِنِي تَفْسِيرًا أَوْضَحَ مِنْهُ، قَالَ: نَعَمْ ! إِذَا أَعَانَكَ بِثَلاثٍ: عَقْلٌ يَكْفِيكَ مُؤْنَةَ هَوَاكَ، وَعِلْمٌ يَكْفِيكَ جَهْلَكَ، وَغِنًى يُذْهِبُ عَنْكَ خَوْفَ الْفَقْرِ "

Osmân b. Muhammed b. Yûsuf, babasından bildirir: Ahmed b. Âsım el-Antâkî dedi ki: "En faydalı doğruluk, senden yalanı ve samimiyetsizliği tamamen kaldıran doğruluktur. Tevekkülün en faydalısı; içini rahatlatan, güven hissiyle dolduran ve Rabbine en derinden yakarmana vesile olan tevekküldür. En faydalı zenginlik, Senden fakirliği ve fakirlik korkusunu gideren zenginliktir. En faydalı fakirlik halinden şikâyetçi olmadığın, rahat ve huzurlu olduğun zamanki fakirliktir. En faydalı ihtiyat, seni amele sevk eden "Daha sonra yaparım" demekten alıkoyan ve gaflet ehli uykudayken seni ayakta tutan ihtiyattır. En faydalı sabır, haram arzularına karşı koymada sana yardımcı olan, içinde endişeye yer bırakmayan sabırdır.

Amellerin en faydalısı, riya gibi afetlerden arınmış ve kabul edilmiş ameldir. Kemâlin ve vakarın en faydalısı, tedbirli olmak ve düşünüp yapılacak amellere dikkat etmektir. Çünkü bunlar, amelin sevabını bilmeye ve hesap günü için amel yapmaya sevk eder. En hayırlı amel, ihmal edilmesinin zararlı olduğunu bilip amele sarılmaktır. Tevazunun en faydalısı, senden kibri gideren ve öfkeni öldürendir. Sözlerin en hayırlısı, hakka uygun olandır. Susmanın en hayırlısı, konuştuğun zaman halkın gözünde büyüyeceğini bilmene rağmen susmandır. Sözlerin en zararlısı, susman daha hayırlıyken söylediğin sözdür. En gerekli hak, nefsine ağır gelse bile Allah'a karşı olan görevlerini yerine getirmendir. Anne babana, çocuklarına, sonra yakın akrabalarına olan görevlerini yerine getir ve haklarını teslim et. Onlar hakkında yapman gerekeni, onlara ve sana ağır gelse bile yerine getir.

İlmin en hayırlısı, senden cehaleti ve arsızlığı uzaklaştıran ilimdir. En hayırlı ümitsizlik, yaratılmışlara karşı tamahkârlığını yok eden ümitsizliktir. Çünkü tamah, zilletin anahtarı ve aklı mahveden bir durumdur. Böyle bir ümitsizlik seni Rabbinle baş başa bırakacak ve tevekkülünü esas mânâsına kavuşturacaktır. En faydalı cihad, nefsinin hakkı kabul etmesi için ona karşı yürüttüğün cihaddır. En büyük düşmanın sana çok yakın olduğu halde senden gizlenmesini bilen ve tüm organlarını özüne karşı isyan etmeye teşvik eden ve kalpleri vesvese ile doldurmak isteğiyle yanan İblis'tir. Sen Allah'a sarılırsan İblis sana hiçbir zarar veremez. En zararlı günah, amelleri yaparken cahil olmandır. Yani yaptığın ameli makbul sayman ve günah işlerken azaptan korkmamandır. Korku itaati gerektirir. Sen günahı işlerken cezalandırılmayacağından emin misin? Bu konuda emin olmak günahlardan biridir."

Ona: "Müşavere hakkında ne dersin?" diye sorduğumda: "Güvenilir olmayanın görüşüne güvenme" cevabını verdi. Ona: "Meşveret hakkında ne dersin?" diye sorduğumda da şöyle cevap verdi: "Bu konuda ilk önce kendine bak. Sözünden nasıl selamette olursun. Eğer sözünden emin olursan, sana doğru yol gösterilmiş demektir ve artık günahlardan korunabilir ve güvenilir biri olursun." Ona: "İnsanlarla ünsiyet kurma konusunda ne dersin?" diye sorduğumda: "Eğer akıl sahibi, güvenilir birini bulursan onunla dost ol. Böyle olmayanlardan da yırtıcı hayvandan kaçar gibi kaç" dedi.

Ona: "Allah'a yakın olabileceğin en hayırlı şey nedir?" diye sorduğumda: "Gizli olan günahlardan kaçmaktır" cevabını verdi. Ona: "Neden gizli günahlar açıktan işlenenden daha öncedir?" diye sorduğumda: "Çünkü gizli günahlardan kaçınırsan hem zahiri, hem gizli günahlardan kaçarsın" cevabını verdi. Ona: "İsyanın en zararlısı hangisidir?" diye sorduğumda: "İsyan olduğunu bilmediğin masiyettir. Bundan daha zararlısı ise masiyet olmasına rağmen yaptığın şeyin Allah'a itaat olduğunu zannetmendir" cevabını verdi. Ona: "Hangi masiyetler benim için daha faydalıdır?" diye sorduğumda: "Gözünün önüne getirip dünyadan ayrılıncaya kadar ağladığın ve samimi bir tövbe ile tövbe ettiğin masiyettir" dedi.

Ona: "Benim için en zararlı itaat hangisidir?" diye sorduğumda: "En zararlı ibadet, gözünde büyüyen ve sana günahlarını unutturan ibadettir. Kibre ve kendini beğenmeye yol açan ibadet böyledir" cevabını verdi. Ona: "Hangi yerlerde kendimi daha iyi gizleyebilirim?" diye sorduğumda: "Namazgahın ve evinin içidir" cevabını verdi. Ona: "Eğer evimde selamette olamazsam?" dediğimde: "Arzularının ve fitnenin sana hâkim olamayacağı yerlere git" cevabını verdi. Ona: "Allah'ın lütfunun hangisi benim için daha faydalıdır?" diye sorduğumda: "Seni kendisine isyandan koruması ve itaat etmeye muvaffak kılmasıdır" cevabını verdi. Ona: "Bu kısa oldu. Bana daha geniş şekilde anlat" dediğimde: "Evet, sana üç şeyde yardım etmesidir. Arzularına gem vuran akıl, cehaletten alıkoyan ilim, fakirlik korkusunu yok eden zenginlik vermesidir" cevabını verdi.

(١٤٤٦٣)- [٢٨٤/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ، قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الأَنْطَاكِيَّ، يَقُولُ: " أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ أَهْلَ الطَّاعَةِ قَدْ قَدَّمُوا بَيْنَ يَدَي الأَعْمَالِ لَطِيفِ الْمَعْرِفَةِ بِالأَسْبَابِ الَّتِي يَسْتَدِيمُونَ بِهَا صَالِحَ الأَعْمَالِ، وَيَسْهُلُ عَلَيْهِم مَأْخَذُهُ، وَصَيَّرُوا أَعْمَالَهُمْ فِي الدُّنْيَا يَوْمًا وَاحِدًا وَلَيْلَةً وَاحِدَةً، كُلَّمَا مَضَتِ اسْتَأْنَفُوا النِّيَّةَ وَطَلَبُوا مِنْ أَنْفُسِهِمْ حُسْنَ الصُّحْبَةِ لِيَوْمِهِمْ وَلَيْلَتِهِمْ، فَكُلَّمَا مَضَى عَنْهُمْ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ رَاقَبُوا أَنْفُسَهُمْ فِيهَا عَلَى جَمِيلِ الطَّاعَةِ كَانَ عِنْدَهُمْ غُنْمًا، وَذَكَرُوا الْيَوْمَ الْمَاضِيَ فَسُرُّوا بِهِ، وَصَبَّرُوا أَنْفُسَهُمْ فِيهَا عَلَى الْمُسْتَقْبَلِ لانْقِضَاءِ الأَجَلِ فِيهِ أَوْ فِي لَيْلَتِهِ فَأَطْرَحُوا شُغْلَ الْقَلْبِ بِانْقِضَاءِ تَذَكُّرِ غَدٍ، وَأَعْمَلُوا أَبْدَانَهُمْ وَجَوَارِحَهُمْ وَفَرَّغُوا لَهُ قُلُوبَهُمْ فَقَصُرَتْ عِنْدَهُمُ الآمَالُ وَقَرُبَتْ مِنْهُمُ الآجَالُ وَتَبَاعَدَتْ أَسْبَابُ وَسَاوِسِ الدُّنْيَا مِنْ قَلْبِهِمٍ وَعَظُمَ شُغْلُ الآخِرَةِ فِي صُدُورِهِمْ، وَنَظَرُوا إِلَى الآخِرَةِ بِعَيْنِ بَصِيرَةٍ وَتَقَرَّبُوا إِلَى اللَّهِ ﷾ بِأَعْمَالٍ زَاكِيَةٍ، وَاسْتَقَامَتْ لَهُمُ السِّيرَةُ حَتَّى وَجَدُوا حَلاوَةَ الطَّاعَةِ فِي الدُّنْيَا حِينَ سَاعَدَتْهُمُ الزِّيَادَةُ فِي التَّقْوَى فَقَرَّتْ بِالْخَوْفِ أَعْيُنَهُمْ، وَتَنَعَّمُوا بِالْحُزْنِ فِي عِبَادَتِهِمْ حَتَّى

نَحَلَتْ أَجْسَامُهُمْ وَبَلِيَتْ أَجْسَادُهُمْ وَيَبِسَتْ عَلَى عِظَامِهِمْ جُلُودُهُمْ، وَقَلَّ مَعَ الْمَخْلُوقِينَ كَلامُهُمْ، وَتَلَذَّذُوا بِمُنَاجَاةِ خَالِقِهِمْ، فَقُلُوبُهُمْ بِمَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ مُتَعَلِّقَةٌ، وَذِكْرُهُمْ بِأَهْوَالِ الْقِيَامَةِ مُقْبِلَةٌ مُدْبِرَةٌ، أَبْدَانُهُمْ بَيْنَ الْمَخْلُوقِينَ عَارِيَةٌ فَعَمُوا عَنِ الدُّنْيَا وَصَمُّوا عَنْهَا وَعَنْ أَهْلِهَا وَمَا فِيهَا، وَضَحَ لَهُمْ أَمْرُ الآخِرَةِ حَتَّى كَأَنَّهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْهَا، فَتَخَلَّصَ إِلَى ذَلِكَ قَوْمٌ مِنْ طَرِيقِ الاجْتِهَادِ لِتَذِلَّ لَهُمُ الأَنْفُسُ وَتَخْضَعَ لَهُمُ الْجَوَارِحُ، فَاجْتَهَدَ قَوْمٌ فِي الصَّلاةِ لِدَوَامِ الْخُشُوعِ عَلَيْهِمْ، وَاجْتَهَدَ قَوْمٌ فِي الصَّوْمِ لِهُدُوِّ الْجَوَارِحِ عَنْهُمْ، وَاجْتَهَدَ قَوْمٌ فِي تَرْكِ الشَّهَوَاتِ وَطَلَبِ الْفَوْزِ وَذَلِكَ مِنْ رِيَاضَةِ الأَنْفُسِ حَتَّى أَفْضَوْا بِالأَنْفُسِ إِلَى الْجُوعِ وَنُحُولِ الْجِسْمِ "

Ahmed b. Âsım el-Antâkî der ki: “İtaat ehli, salih amellerini yapmadan önce bu amellerin devamlılığına vesile olup, yapılmasını kolaylaştıracak sebepleri de öğrenmeye çalışmışlardır. Amellerini dünyada sadece bir gün ve bir gece kalacakmış gibi yaptılar. Bu bir gün ve bir gece geçtikten sonra bir sonraki gün ve gecenin de en güzel şekilde geçmesine çalıştılar. Geçen her bir gün ve gecenin ardından nefislerini hesaba çekmişler, itaatle geçen zamanları ganimet olarak görmüşlerdir. Bu şekilde geçen bir önceki günü düşündüklerinde mutlu olmuşlardır. Sadece içinde bulundukları gün veya gecenin bitmesini düşündüler. Kalplerinden bir sonraki günün bitmesi düşüncesini attılar.

Bedenleri ve tüm uzuvlarıyla amel edip, kalplerini sadece Allah için ayırdılar. Emelleri kısa tutup, ecelleri yakın gördüler. Dünyalık vesveseleri kalplerinden uzaklaştırıp, âhirete yönelik amellere gönüllerinde büyük bir yer verdiler. Âhirete basiret gözüyle bakıp halis amellerle Allah’a yakınlaştılar. Bunun sonunca hayatları o kadar düzgün oldu ki takvalarının artmasına yardımcı olduğu için itaatin lezzetini dünyada iken tattılar. Gözleri Allah korkusunda karar kılmış, ibadetlerinde hüznü yaşamışlardır. Bundan dolayı bedenleri zayıflayıp eskimiş bir deri bir kemik kalmışlardır. İnsanlarla konuşmalarını az tutmuş, kendilerini yaratana yalvarıp yakarmanın lezzetini yaşamışlardır.

Kalpleri semaların melekûtuna bağlıdır. Kıyametin her an kopabileceğini

,hiç unutmazlar. Bedenleri insanlar arasında çıplak gibidir. Dünyaya ahalisine, içindekilere karşı kör ve sağır gibi ©ldular. Âhiret ahvali sanki görüyormuşçasına önlerinde açık seçik durmuştur, itaat gayreti içinde olanlardan her bir sınıf nefislerini zelil kılmak ve uzuvlarına boyun eğdirmek için bir ibadete ağırlık verdi. Bazıları huşûnun devamı için kendilerini .namaza verdi. Bazıları uzuvlarının sakinleşmesi için kendilerini oruca verdi Bazıları da nefislerini terbiye edip kurtuluşa ermek için şehvetlerden uzak durdular. Bu da onları uzun bir süre aç kalmaya ve bedenlerinin zayıf düşmesine götürdü.”

(١٤٤٦٤ -) [\/،>،A\ ] حدبن ايلٍ، حدثنا إبراهيم ىمح ثد بن ا لخض، قات: هزأت

عر عتدل جرير ئن تخ م، صيلٍ محد للثؤ الامحا ي، قات: " ألى ال محاء ئفووا إ ر

ال؛يا مبن ١ ^ وذ ضغص دئز أة شهؤك لل؛ ي ي ذعي ج كذ ثهز، ون>وا ا ل

الاخ ة ل أ م ئنيها ك وال دي عنف م هئ را ييورون عقه ا لا حاج ه ل ه في ا لإقامة

ي ففا، والاخزة تزلا لا يريدون بها بذلا، زلا عنها جؤلا، ئنزح ت أحرا في م1\5وت

القن أو وأقخذوا للمكروفي ض ب اله مما ر جنه، ه موم هفي هوده م ول ووبه م عند

وبه م، ئفتروا بأعين اقلوب واذب حوا د لالات انثئ ونو عاى جلب ل هدى، ثقئزوا بأعين

مبه م إ ر ا لاخت؛ هيمتا ولن مجثوا ونظروا ل أ م ئوب وؤ إل ل دك ظ م ج وانرجروا،

فاتشغزوا ما أخاطئ به أعثن ئوجو من ل دي، زاتثنفذن وإن ا أحاطت به عتن ائلوب

شتلك اآل محة اا

Ahmed b. Âsim el-Antâkî der ki: “Bilge kimseler dünyaya küçümseyerek bakmışlardır. Çünkü onlar nezdinde dünyanın bitmek bilmeyen oyun ve istekleri, sahip oldukları hikmeti bozmaktadır. Âhirete de kalp gözüyle bakınca dünyayı âhirete varmak için geçip gidecekleri, içinde kalma ihtiyaçlarının olmadığı bir yer olarak gördüler. ÂJhireti de yerine başkasını istemedikleri, bunun yanında ondan başka bir yere gitmeyi de istemedikleri bir yurt olarak gördüler. Bundandır ruhları semanın melekût aleminde seyahat etmiş, kötülüklere karşı Allah’ın yanında kendilerine bir sığınak edinmişlerdir. Dertleri kalplerinde, kalpleri de Rablerinin yanındadır. Kalp gözüyle bakınca hidâyeti bulma konusunda aklın işaretlerini kazandılar.

Kalp gözüyle âhirete bakınca yakîn ve basiret sahibi oldular. Yüzlerindeki gözleriyle dünyaya bakınca ibret alıp dünya hayatını küçümsediler. Yüzdeki gözlerle dünyada gördükleri her şeyi değersiz görürken, kalp gözüyle gördükleri âhiret nimetlerini pek değerli buldular."

(١٤٤٦٥)- [٢٨٦/٩] حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدِ بْنُ حَيَّانَ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ، قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ مُحَمَّدٍ الدِّمَشْقِيِّ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَاصِمٍ الأَنْطَاكِيِّ، قَالَ: " إِنِّي أَدْرَكْتُ مِنَ الأَزْمِنَةِ زَمَانًا عَادَ فِيهِ الإِسْلامُ غَرِيبًا كَمَا بَدَأَ، وَعَادَ وَصْفُ الْحَقِّ فِيهِ غَرِيبًا كَمَا بَدَأَ، إِنْ نَزَعْتَ فِيهِ إِلَى عَالِمٍ وَجَدْتَهُ مَفْتُونًا بِالدُّنْيَا، يُحِبُّ التَّعْظِيمَ وَالرِّيَاسَةَ، وَإِنْ نَزَعْتَ إِلَى عَابِدٍ، وَجَدْتَهُ جَاهِلا فِي عِبَادَتِهِ، مَجْذُومًا صَرِيعًا، عَدُوُّهُ إِبْلِيسُ قَدْ صَعِدَ بِهِ إِلَى أَعْلَى سَطْحٍ فِي الْعِبَادَةِ، وَهُوَ جَاهِلٌ بِأَدْنَاهَا، فَكَيْفَ لَهُ بِأَعْلاهَا؟ وَسَائِرُ ذَلِكَ مِنَ الرَّعَاعِ فَقَبِيحٌ أَعْوَجُ، وَذِئَابٌ مُخْتَلِسَةٌ، وَسِبَاعٌ ضَارِيَةٌ، وَثَعَالِبُ جَارِيَةٌ، هَذَا وَصْفُ عُيُونِ مِثْلِكَ فِي زَمَانِكَ مِنْ حَمَلَةِ الْعِلْمِ وَالْقُرْآنِ وَدُعَاةِ الْحِكْمَةِ، وَذَلِكَ أَنِّي لَسْتُ أَرَى عَالِمًا إِلا مَغْلُوبًا عَلَى عَقْلِهِ، بَعِيدًا غَوَّرَ فِطْنَتَهُ لِمَضَرَّتِهِ لأُمُورِ دُنْيَاهُ مُتَّبِعًا هَوَاهُ، مُعْجَبًا بِرَأْيِهِ، شَحِيحًا عَلَى دُنْيَاهُ سَمْحًا بِدِينِهِ، مُتَعَزِّمًا بِمَذْمُومِ الْقَضَاءِ مُعَانِقًا لِهَوَاهُ فِيمَا يَرْضَى غَيْرَ مُتَنَقِّلٍ عَمَّا يَكْرَهُ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُ بَلْ مُسْتَزِيدًا مِنْ أَنْوَاعِ الْفِتْنَةِ وَالْبَلاءِ، مُحْتَمِلا شَقَاءَ الدُّنْيَا بِالشَّهْوَةِ قَاسِيًا قَلْبُهُ، عَظِيمًا غَفْلَتُهُ عَمَّا خُلِقَ لَهُ، مُسْتَبْطِئًا لِمَا يُدْعَى مِمَّا قَدْ ضُمِنَ لَهُ، غَيْرُ وَاثِقٍ بِاللَّهِ، مَفْقُودٌ مِنْهُ خَوْفُ مَا قَدِ اسْتَوْجَبَ بِهِ النَّارَ، مُعْتَرِضٌ لِلْمَوْتِ فِيمَا يَسْتَقْبِلُ، مَشْغُوفٌ بِدُنْيَاهُ، غَافِلٌ عَنْ آخِرَتِهِ عَاشِقٌ لِلذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ زَاهِدٌ فِيمَا نُدِبَ إِلَيْهِ مِنَ الشوقِ، فَكَمَا أَنَّهُ ضَعُفَ يَقِينُهُ فِيمَا يَتَشَوَّقُ إِلَيْهِ كَذَلِكَ كَانَ أَمْنُهُ عِنْدَ الْوَعِيدِ، فَعِنْدَهَا كَانَ نَاسِيًا لِذُنُوبِهِ ذَاكِرًا مَحَاسِنَهُ قَدْ صَيَّرَهَا نُصْبَ عَيْنَيْهِ وَآثَامَهُ تَحْتَ قَدَمَيْهِ، دَاخِلا فِيمَا لا يَعْنِيهِ، مَشْغُوفًا بِالدُّنْيَا لا يُقْنِعُهُ قَلِيلُهَا، وَلا يُشْبِعُهُ كَثِيرُهَا، وَلا يَسْعَى، وَلا يَكْدَحُ إِلا لَهَا، وَلا يَفْرَحُ، وَلا يَتَزَيَّنُ إِلا لَهَا، وَلا يَرْضَى وَيَسْخَطُ إِلا لَهَا، رَاضٍ بِحَظِّهِ بِقَلِيلِ حَظِّهِ الْمَتْرُوكِ التَّنَقُّلِ عَنْهُ مِنْ كَثِيرِ حَظِّهِ مِنْ آخِرَتِهِ، بَلْ رَاضٍ بِحَظِّهِ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ مِنْ حَظِّهِ مِنْ خَالِقِهِ، خَائِفٌ مِنْ فَقْرٍ بَدَأَ بِهِ، آمِنٌ مِنْ مَعَاصٍ قَدْ قَدَّمَهَا، وَعُقُوبَاتٍ قَدِ اسْتَحَقَّهَا، مُتَزَيِّنٌ لِلْخَلائِقِ بِمَا يُسْقِطُهُ عِنْدَ خَالِقِهِ، مُؤْيَسٌ مِنْهُ غَيْرُ مَوْثُوقٍ بِهِ، مُتَحَرِّزُونَ يَتَزَيَّنُونَ بِالْكَلامِ فِي الْمَجَالِسِ يَتَكَبَّرُونَ فِي مَوَاطِنِ الْغَضَبِ عِنْدَ خِلافِ الْهَوَى، ذِئَابٌ أَقْرَانٌ عِنْدَ مُمَارَسَةِ الدُّنْيَا، فَالطَّمَعُ

الْكَاذِبُ يَسْتَمِيلُهُ، وَالْهَوَى الْمُرْدِي يُخْلِقُ مُرُوءَتَهُ وَيَسْلُبُهُ نُورَ إِسْلامِهِ، وَلَمْ يَكُنْ عَلَى حَقِيقَةِ خَوْفٍ فَنَزَعَ بِهِ الامْتِحَانُ إِلَى جَوْهَرِهِ وَطِبَاعِهِ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ، فَتَعَقَّلِ الآنَ وَصِفْ مَنْ هَذَا؟ وَصِفْ عُيُونَ مِلَّتِكَ فِي زَمَانِكَ، فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الأَبْصَارِ، وَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الأَلْبَابِ الَّذِينَ آمَنُوا، وَلَهُمْ أَوْجَبُ الثَّوَابِ، ثُمَّ نَبَّهَهُمْ لِعِظَمِ الْمِنَّةِ فِي قَسْمِ الْعُقُولِ، وَلَمْ يَعْذُرْ بِالتَّقْصِيرِ مَنْ ضَيَّعَ شُكْرَهُ وَآثَرَ هَوَاهُ، ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى خَلَقَ الْهَوَى فَجَعَلَهُ ضِدًّا لِلْعَقْلِ، وَجَعَلَ لِلْعَقْلِ شَكْلا وَهُوَ الْعِلْمُ، وَالْهَوَى وَالْبَاطِلُ شَكْلانِ مُؤْتَلِفَانِ قَرِينَانِ يَدْعُوانِ إِلَى مَذْمُومِ الْعَوَاقِبِ لِلدُّنْيَا وَالآخِرَةِ، هَيْهَاتَ يَا أَهْلَ الْعُقُولِ مَنِ الَّذِي يَحْظُرُ عَلَى اللَّهِ ﷾ مَوَاهِبَهُ، وَمَنْ يَمْنَحُهُ اللَّهُ تَعَالَى مِنْحَةً فَيَجِبُ عَنْهُ، وَمَنِ الَّذِي يَمْنَعُهُ اللَّهُ ﷾ شَيْئًا فَيُوجَدُ عِنْدَهُ؟ هَلْ لِلْعِبَادِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنْ حَاجَةٍ بَعْدَ تَرْكِيبِ جَوَارِحِهِمْ؟ الْخَيْرُ لِلثَّوَابِ وَالشَّرُّ لِلْعِقَابِ، فَحَرَكَاتُ الْخَيْرِ وَالشَّرِّ مِنَ الطَّاعَاتِ وَالْمَعَاصِي، فَخَلَقَ سُبْحَانَهُ هَذِهِ الأَسْبَابَ بِلا شَرْحِ تَرْجَمَةٍ مِنَّا جَعَلَهَا بِقُدْرَتِهِ أَضْدَادًا وَلَمْ يَدَعْ مُسْتَغْلَقًا إِلا جَعَلَ لَهُ مِفْتَاحًا، وَلا شَكْلا إِلا جَعَلَ عَلَيْهِ تِبْيَانًا وَاضِحًا، فَلا إِلَهَ إِلا الَّذِي خَلَقَ لِلْخَيْرِ أَسْبَابًا لا يَسْتَطِيعُ الْعِبَادُ أَنْ يَصِلُوا إِلَى شَيْءٍ مِنْ أَعْمَالِ الْخَيْرِ إِلا بِتِلْكَ الأَسْبَابِ، وَهِيَ حَاجِزَةٌ عَنِ الْمَعَاصِي، إِذْ أَسْكَنَهَا اللَّهُ تَعَالَى قَلْبَ مَنْ أَحَبَّهُ وَاسْتَعْمَلَهُ بِهِ "

Ahmed b. Âsım el-Antâkî der ki: Ben öyle zamanlarda yaşadım ki, İslam tıpkı doğduğu günkü gibi garip idi. Aynı şekilde hak da ilk başlarda olduğu gibi garipsenmişti ve rağbet görmüyordu. Hangi âlime gittiysem dünyaya aldandığını, hürmet görmeyi ve lider olmayı sevdiğini görüyordum. Hangi âbide gitsem ibadetinde cahil, korku içinde Şeytan tarafından yere serilmiş olduğunu görüyordum. Şeytan tarafından aldatıldığı için kendini ibadetin zirvesinde görür. Oysa ibadetin henüz en alt basamağından dahi habersizken kendini nasıl zirvede görebilir? Bunların yanında ne sapkınlıklar, kötülükler, yırtıcı ve tilki ruhlu kurtlar gördüm.

Ancak bu zamanda da âlimlerin, hafızların ve hikmete davet eden kişilerin durumu aynıdır. Hangi âlimi gördüysem aklına yenilmiş, anlayıştan uzak, dünya işlerine dalmış, hevasına tâbi olmuş, kendi görüşünü beğenmiş, dünyası konusunda tavizsiz, din konusunda ise müsamahakâr, kötü işlerde kararlı, hoşuna giden şeylerde hevasına uyan, Allah'ın hoşlanmadığı şeylerden uzaklaşmayan, aksine fitne ve belaların her türlüsünü fazlasıyla yapan biri olduğunu gördüm.

Şehvetiyle dünyanın her türlü sıkıntısını yüklenmiş, kalbi katı, yaratılış sebebi konusunda büyük bir gaflet içinde, Allah tarafından karşılanması garanti edilen şeylerle meşgul olduğu için yapması gerekenler konusunda tembel, Allah'a karşı güvensizlik içinde, her dem içinde taşıması gereken Cehennem korkusunu kaybetmiş, hiç ölmeyecekmiş gibi hareket eden, dünyayla meşgul âhiretten gafil, altın ve gümüşe aşık olduğunu ve Allah'a kavuşma özleminden uzak bir hayat yaşadığını gördüm.

Özlemini duyduğu şeye (Cennete) karşı sanki inancı zayıf, Cehennem konusunda kendisine eman verilmiş gibidir. Günahlarını unutmuş, iyiliklerini sayıp durur ve onları gözünün önünden ayırmaz. Günahlarını ise ayaklarının altına atar. Kendisini ilgilendirmeyen şeylere karışır, dünyayla meşgul olur, az şey onu tatmin etmez, çok şey ise doyurmaz. Dünyadan başka şey için çalışıp çabalamaz. Sadece dünya için sevinir ve onun için süslenir. Sadece onun için razı olur ve ancak onun için öfkelenir. Dünyada terk edeceği nasibini âhiretteki mutluluğuna tercih eder. Yaratılmışlardan elde edeceği şeyleri kendisini yaratandan elde edeceklerine tercih eder.

Karşılaştığı fakirlikten korkar, ama yaptığı günahlara rağmen hak ettiği cezaya karşı kendini emniyette hisseder. Yaratılmışlara karşı, kendisini yaratanın katında değerini düşürecek davranışlarda bulunur. Ondan yana ümitler kesilmiş, ona olan güven sarsılmıştır. Güzel sözlerle meclislerde hava atarlar, ancak hevalarına ters düşen bir şey görüp kızdıkları zaman da kibirden şişinip dururlar. Dünyalıklar peşinde koşarken vahşi, parçalayıp yiyen birer yabani hayvan gibidirler. Aç gözlülük onu dünyaya daha da bağlar. Hevasına olan düşkünlüğü onun kişiliğini yok eder ve kalbinde olması gereken İslam nurunu çekip alır. Artık âhirete yönelik kalbinde gerçek manada bir korku taşımadığı için de dünyadaki imtihanını nefsinden ve ahlâkından uzaklaştırır. Böylesi bir durumda kişiye yardım edecek yegâne kişi de Allah'tır.

Şimdi düşün bakalım. Bu vasıflar kimlerin vasfıdır? Bu zamanda ümmetin lideri konumunda olan kişilerin vasfıdır. Ey basiret sahipleri! İbret alın. Ey iman eden akıl sahipleri! Allah'tan korkun. Allah, buyruklarını ifa edenlere mükâfatı vacip kılmış, sonra lütuf sahibi olması dolayısıyladır ki akletme konusunda gerekli uyarmaları yapmıştır. Artık Allah, şükrü ihmal eden ve hevasını Allah'ın emirlerine tercih eden kimseyi mazur görmez. Allah nefsanî arzuları yaratmış ve onları aklın zıttı kılmıştır. Akla da bir şekil vermiştir ki o da ilimdir. Hevâ ile batıl iki şekle sahip olsalar da sonuçta birbiriyle uyuşan, kişiyi dünya ve âhirette kötü sonuçlara götüren iki dosttur.

Heyhat ey akıl sahipleri! Allah'ın bağışladığı bir şeye kim engel olabilir? Allah'ın verdiğine kim engel olabilir? Allah'ın vermeyi dilemediği bir şeye kim sahip olabilir? Kulların uzuvlarını bir araya getiren Allah'ın bu kullara ihtiyacı olabilir mi? İyi işlere mükâfatla, kötü işlere de cezayla karşılık verilir. Hayır veya şer yönündeki davranışlar da Allah'a itaat veya isyandan kaynaklanır. Allah bunlara götüren yolları ve sebepleri tarafımızdan herhangi bir açıklamaya ihtiyaç bırakmayacak kadar açık bir şekilde bildirip yaratmıştır. Allah kudreti ile de hayır ve şerri birbirine zıt kılmıştır. Kapalı olarak görünen her şeye bir çıkış yolu kılmış, anlaşılmaz gibi görünen her şeyi net bir şekilde açıklamıştır. Hayra götüren yolları yaratan Allah'tan başka ilah yoktur. Kullar da bu hayırdan herhangi birine Allah'ın yarattığı yol ve sebepleri kullanmadan varamazlar. Allah sevdiği bir kulun kalbine bu sebepleri yerleştirdiğinde, kul da bunları kullandığında Allah'a karşı isyan etmesine engel olurlar."

(١٤٤٦٦)- [٢٨٧/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: سَمِعْتُ عُثْمَانَ بْنَ مُحَمَّدٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدِ بْنَ يُوسُفَ، يَقُولُ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدُ بْنُ عَاصِمٍ الأَنْطَاكِيُّ: " اسْتَكْثِرْ مِنَ اللَّهِ ﷻ لِنَفْسِكَ قَلِيلَ الرِّزْقِ تَخَلُّصًا إِلَى الشُّكْرِ وَاسْتَقْلِلْ مِنْ نَفْسِكَ لِلَّهِ كَثِيرَ الطَّاعَةِ ازْدِرَاءً عَلَى النَّفْسِ وَتَعَرُّضًا لِلْعَفْوِ، وَارْفَعْ عَنْكَ حَاضِرًا لَيْسَ بِحَاضِرِ الْعِلْمِ بِخَالِصِ الْعَمَلِ، وَتَحَرَّزْ فِي خَالِصِ الْعَمَلِ مِنْ عَظِيمِ الْغَفْلَةِ بِشِدَّةِ التَّيَقُّظِ، وَاسْتَجْلِبْ شِدَّةَ التَّيَقُّظِ بِشِدَّةِ الْخَوْفِ، وَاحْذَرْ خَفِيَّ التَّزَيُّنِ بِحَاضِرِ الْحَيَاءِ، وَاتَّقِ مُجَازَفَةَ الْهَوَى بِدَلالَةِ الْعَقْلِ، وَقِفْ عِنْدَ غَلَبَتِهِ

عَلَيْكَ لاسْتِرْشَادِ الْعِلْمِ وَاسْتَبْقِ خَالِصَ الأَعْمَالِ لِيَوْمِ الْجَزَاءِ وَانْزِلْ بِسَاحَةِ الْقَنَاعَةِ بِاتِّقَاءِ الْحِرْصِ، وَارْفَعْ عَظِيمَ الْحِرْصِ بِإِيثَارِ الْقَنَاعَةِ، وَاسْتَجْلِبْ حَلاوَةَ الزُّهْدِ بِقِصَرِ الأَمَلِ، وَاقْطَعْ أَسْبَابَ الطَّمَعِ بِصِحَّةِ الإِيَاسِ، وَتَخَلَّصْ إِلَى رَاحَةِ الْقَلْبِ بِصِحَّةِ التَّفْوِيضِ، وَأَطْفِئْ نَارَ الطَّمَعِ بِبَرْدِ الإِيَاسِ، وَسُدَّ سَبِيلَ الْعُجْبِ بِمَعْرِفَةِ النَّفْسِ، وَاطْلُبْ رَاحَةَ الْبَدَنِ بِإِجْمَامِ الْقَلْبِ، وَتَخَلَّصْ إِلَى إِجْمَامِ الْقَلْبِ بِقِلَّةِ الْخَطَأِ وَتَرْكِ الطَّلَبِ، وَتَعَرَّضْ لِرِقَّةِ الْقَلْبِ بِدَوَامِ مُجَالَسَةِ أَهْلِ الذِّكْرِ مِنْ أَهْلِ الْعُقُولِ، وَاسْتَجْلِبْ نُورَ الْقَلْبِ بِدَوَامِ الْحُزْنِ، وَاسْتَفْتِحْ بَابَ الْحُزْنِ بِطُولِ الْفِكْرِ، وَالْتَمِسْ وُجُودَ الْفِكْرِ فِي مَوَاطِنِ الْخَلَوَاتِ وَتَحَرَّزْ مِنْ إِبْلِيسَ بِالْخَوْفِ الصَّادِقِ بِمُخَالَفَةِ هَوَاكَ، وَإِيَّاكَ وَالرَّجَاءَ الْكَاذِبَ فَإِنَّهُ يُوقِعُكَ فِي الْخَوْفِ الْكَاذِبِ، وَامْزُجِ الرَّجَاءَ الصَّادِقَ بِالْخَوْفِ الصَّادِقِ، وَتَزَيَّنْ لِلَّهِ بِالصِّدْقِ فِي الأَعْمَالِ، وَتَحَبَّبْ إِلَيْهِ بِتَعْجِيلِ الانْتِقَالِ، وَإِيَّاكَ وَالتَّسْوِيفَ فَإِنَّهُ بَحْرٌ يَغْرَقُ فِيهِ الْهَلْكَى، وَإِيَّاكَ وَالْغَفْلَةَ فَمِنْهَا سَوَّادُ الْقَلْبِ، وَإِيَّاكَ وَالتَّوَانِيَ فِيمَا لا عُذْرَ فِيهِ فَإِلَيْهِ مَلْجَأُ النَّادِمِينَ، وَاسْتَرْجِعْ بِسَالِفِ الذُّنُوبِ شِدَّةَ النَّدَمِ وَكَثْرَةَ الاسْتِغْفَارِ، وَتَعَرَّضْ لِعَفْوِ اللَّهِ بِحُسْنِ الْمُرَاجَعَةِ وَاسْتَعِنْ عَلَى حُسْنِ الْمُرَاجَعَةِ بِخَالِصِ الدُّعَاءِ وَالْمُنَاجَاةِ، وَتَخَلَّصْ إِلَى عَظِيمِ الشُّكْرِ بِاسْتِكْثَارِ قَلِيلِ الرِّزْقِ وَاسْتِقْلالِ كَثِيرِ الطَّاعَةِ، وَاسْتَجْلِبِ زِيَادَةَ النِّعَمِ بِعَظِيمِ الشُّكْرِ، وَاسْتَدِمْ عَظِيمَ الشُّكْرِ بِخَوْفِ زَوَالِ النِّعَمِ، وَاطْلُبْ بِهَا الْعِزَّ بِإِمَاتَةِ الطَّمَعِ، وَادْفَعْ ذُلَّ الطَّمَعِ بِعِزِّ الإِيَاسِ، وَاسْتَجْلِبْ عِزَّ الإِيَاسِ بِبُعْدِ الْهِمَّةِ، وَاسْتَعِنْ عَلَى بُعْدِ الْهِمَّةِ بِقِصَرِ الأَمَلِ، وَبَادِرْ بِانْتِهَازِ الْبُغْيَةِ عِنْدَ إِمْكَانِ الْفُرْصَةِ بِخَوْفِ فَوَاتِ الإِمْكَانِ، وَلا إِمْكَانَ كَالأَيَّامِ الْخَالِيَةِ مَعَ صِحَّةِ الأَبْدَانِ، وَأُحَذِّرُكَ سَوْفَ فَإِنَّ دُونَهُ مَا يَقْطَعُ بِكَ عَنْ بُغْيَتِكَ، وَإِيَّاكَ وَالثِّقَةَ بِغَيْرِ الْمَأْمُونِ، فَإِنَّ لِلشَّرِّ ضَرَاوَةً كَضَرَاوَةِ الْغِذَاءِ، وَلا عَمَلَ كَطَلَبِ السَّلامَةِ، وَلا سَلامَةَ كَسَلامَةِ الْقَلْبِ، وَلا عَقْلَ كَمُخَالَفَةِ الْهَوَى، وَلا عِزَّ كَعِزِّ الْيَأْسِ، وَلا خَوْفَ كَخَوْفٍ حَاجِزٍ، وَلا رَجَاءَ كَرَجَاءٍ مُعِينٍ، وَلا فَقْرَ كَفَقْرِ الْقَلْبِ، وَلا غِنًى كَغِنَى النَّفْسِ، وَلا قُوَّةَ كَغَلَبَةِ الْهَوَى، وَلا نُورَ كَنُورِ الْيَقِينِ، وَلا يَقِينَ كَاسْتِصْغَارِكَ الدُّنْيَا، وَلا مَعْرِفَةَ كَمَعْرِفَةِ نَفْسِكَ، وَلا نِعْمَةَ كَالْعَافِيَةِ، وَلا عَافِيَةَ كَمُسَاعَدَةِ التَّوْفِيقِ، وَلا شَرَفَ كَبُعْدِ الْهِمَّةِ، وَلا زُهْدَ كَقِصَرِ الأَمَلِ، وَلا حِرْصَ كَالْمُنَافَسَةِ فِي الدَّرَجَاتِ، وَلا عَدْلَ كَالإِنْصَافِ، وَلا تَعَدِّيَ كَالْجَوْرِ، وَلا جَوْرَ كَمُوَافَقَةِ الْهَوَى، وَلا طَاعَةَ كَأَدَاءِ الْفَرَائِضِ، وَلا مُصِيبَةَ كَعَدَمِ الْعَقْلِ، وَلا عَدَمَ عَقْلٍ كَقِلَّةِ الْيَقِينِ، وَلا قِلَّةَ يَقِينٍ كَفَقْدِكَ الْخَوْفَ، وَلا فَقْدَ خَوْفٍ كَقِلَّةِ الْحُزْنِ عَلَى فَقْدِكَ الْخَوْفَ، وَلا مُصِيبَةَ كَاسْتِهَانَتِكَ بِذَنْبِكَ وَرِضَاكَ بِالْحَالَةِ

الَّتِي أَنْتَ عَلَيْهَا، وَلا مُشَاهَدَةَ كَالْيَقِينِ، وَلا فَضِيلَةَ كَالْجِهَادِ، وَلا جِهَادَ كَمُجَاهَدَةِ هَذِهِ النَّفْسِ، وَلا غَلَبَةَ كَغَلَبَةِ الْهَوَى، وَلا قُوَّةَ كَرَدِّ الْغَضَبِ، وَلا مَعْصِيَةَ كَحُبِّ الْبَقَاءِ، وَإِنَّ حُبَّ الدُّنْيَا لِمَنْ أَحَبَّ الْبَقَاءَ، وَلا ذُلَّ كَالطَّمَعِ، وَإِيَّاكَ وَالتَّفْرِيطَ عِنْدَ إِمْكَانِ الْفُرْصَةِ، فَإِنَّهُ مَيْدَانٌ يَجْرِي لأَهْلِهِ بِالْحَسَرَاتِ، وَالْعُقُولُ مَعَادِنُ لِلرَّأْيِ، وَالْعِلْمُ دَلالَةٌ عَلَى اخْتِيَارِ عَوَاقِبِ الأُمُورِ بِإِقْبَالِ مَوَارِدِهَا وَتَصَرُّفِ مَصَادِرِهَا، وَالتَّزَيُّنُ اسْمٌ لِمَعَانٍ ثَلاثَةٍ: فَمُتَزَيِّنٌ بِعِلْمٍ وَمُتَزَيِّنٌ بِجَهْلٍ، وَمُتَزَيِّنٌ بِتَرْكِ التَّزَيُّنِ وَهُوَ أَعْمَقُهَا وَأَحَبُّهَا إِلَى إِبْلِيسَ مِنَ الْعَالِمِ "

Ebû Abdillah Ahmed b. Âsım el-Antâkî der ki: "Allah'tan sana gelen az rızkı çok say ki şükredebilesin. Allah'a karşı yaptığın fazla itaati az ve değersiz gör ki affedilmeye mazhar olasın. Her zaman sadece ilminle değil amelinle de tetikte ol. Halis amelin bilinciyle büyük gafletlerden korun. Bu bilinci de Allah korkusuyla elde etmeye çalış. Gizli kibri her zaman taşıdığın hayâ ile kendinden uzaklaştır. Hevanın tehlikelerinden aklın yönlendirmesiyle korun. Hevan baskın çıktığı zaman da ilmin yol göstericiliğinden faydalan. Kıyamet günü için halis amellerinle hazırlık yap. Hırstan korunarak kanaat yurduna yerleş. Büyük hırslarını kanaatini harekete geçirerek yok et.

Emellerini kısa tutarak zühdün tadına var. Dünyalıklardan yana ümit keserek tamaha götürecek yolları kapat. İşlerini Allah'a havale ederek kalbi rahatlığı kazan. Dünyalıklardan yana ümit kesmenin soğukluğuyla tamahın ateşini söndür. Nefsini tanıyarak kendi kendini beğenmenin yollarını kapat. Bedeninin rahatlığını kalbinin rahatlığında ara. Az günah işleyerek ve başkalarından bir şeyler istemeyi bırakarak kalbini rahatlat. Akıllı ve zikir ehlinden olan kişilerle birlikte olarak kalbini yumuşat. Devamlı hüzün ile kalbine nuru getir. Hüznün kapısını çok tefekkürle aç. Tefekkürü de ıssız yerlerde kalmakta ara.

Hevana karşı durarak ve samimi bir korkuyla İblis'ten korunmaya çalış. Yalancı recâdan uzak dur! Zira böylesi bir recâ seni yalancı bir korkuya düşürür. Samimi recâyı samimi korkuyla karıp yoğur. Amellerinde samimi olarak Allah'a karşı süslen. Hemen kavuşmayı dileyerek Allah'a kendini sevdir. "Sonra yaparım" demekten sakın! Zira bu söz çok kişiyi içinde boğan bir deniz gibidir. Gafletten sakın ki kalbin kara olması bundan olur. Mazereti olmayan tembellikten sakın! Zira tembellik pişmanların sığınağıdır. Geçmiş günahlarını aşırı pişmanlık ve çokça mağfiret dilemekle hatırla. En güzel müracaat ile günahlarına bağışlanma dile. En güzel müracaat için de samimi dua ve yakarışlarından yardım al.

Az olan rızkı çok görerek, çok olan itaatini de az görerek şükrünü en güzel şekilde ifa edenlerden biri ol. Böylesi bir şükürle de büyük nimetlere mazhar ol. Nimetlerin elden gitme korkusuyla da bu şükrün devamlılığını sağla. Tamahı öldürerek bu nimetler içinde izzeti ara. Dünyalıklardan ümit kesmenin izzeti ile tamahın zilletinden kurtul. Dünyalıklardan ümit kesmenin izzetini dünyaya yönelik az çalışmanla elde et. Dünyalıklardan yana az çalışmak için de kısa emelli biri ol. Fırsatı kaçırmanın korkusuyla imkanın varken maksuduna ulaşmaya çalış. Bunun için en iyi imkan da sıhhatin yanında boş günlerdir. "Sonra yaparım" sözüne karşı seni uyarıyorum! Zira maksudunla arandaki en büyük engel budur. Güvenilir olmayan kişilere sakın güvenme! Gıdanın yaptığı gibi kötülük de bağımlılık yapar.

Selameti istemekten daha iyi amel, kalp selametinden daha iyi bir selamet yoktur. Hevaya aykırı davranmak gibi akıllıca bir iş yoktur. Dünyalıklardan yana ümit kesmenin izzeti gibi bir izzet yoktur. Seni günahlardan alıkoyan korku gibi güzel bir korku, amellerine yardımcı olacak recâdan daha güzel bir recâ olamaz. Gönül fakirliğinden daha ağır bir fakirlik, gönül zenginliğinden daha iyi bir zenginlik yoktur. Hevayı yenmekten daha büyük bir güç yoktur. Yakîn nurundan daha iyi bir nur, dünyayı değersiz görmenden daha değerli bir yakîn yoktur. Kendini bilmekten daha büyük bir marifet yoktur. Afiyetten daha büyük bir nimet, muvaffakiyetin yardımıyla gerçekleşen bir afiyetten daha iyisi yoktur. Dünya için az çalışmaktan daha büyük bir şeref, kısa emelli olmaktan daha iyi bir zühd olmaz. Makam için çekişmekten daha büyük bir hırs olamaz. İnsaftan daha iyi bir adalet, zulümden daha büyük bir taşkınlık, hevaya uymaktan daha büyük bir zulüm yoktur.

Farzları eda gibi bir amel yoktur. Akılsızlık gibi bir musibet, yakîn azlığı gibi bir akılsızlık, korku kaybı gibi bir yakîn azlığı, az hüzünlenme gibi korku kaybı yoktur. Günahını küçük görmen ve içinde bulunduğu duruma razı olmandan daha büyük bir musibet yoktur. Yakîn gibi bir müşahade, cihad gibi bir fazilet, nefisle mücadele gibi bir cihad yoktur. Hevayı yenmek gibi bir zafer, öfkeyi bastırmak gibi bir güç yoktur. Hayatta baki kalmayı istemek gibi bir günah da yoktur. Dünya sevgisi de dünyada baki kalmak isteyenlerde olur.

Tamah gibi bir zillet yoktur. Bir şeyi yapma imkanın varken böylesi bir fırsatı kaçırmaktan sakın! Zira bu durum fırsatı kaçıranlara pişmanlıklar getiren bir alandır. Akıl düşüncenin kaynağıdır. İlim kişiye, yapılacak bir işin başını ve sonunu düşünerek sonucunu belirleme gücünü verir. Süslenme üç şekilde olur. Kişi ya ilimle süslenir. Ya cehaletle süslenir. Ya da süslenmekten uzak durarak süslenir. Ki İblis bir âlimin derinliklerinde en çok bu hasletin bulunmasına sevinir."

(١٤٤٦٧)- [٢٨٩/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، وَأَبُو مُحَمَّدِ بْنُ حَيَّانَ، قَالا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ مُحَمَّدٍ الأَنْطَاكِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ الأَنْطَاكِيَّ، يَقُولُ: " إِنِّي تَبَحَّرْتُ الْعُلُومَ وَجَرَّبْتُ الأُصُولَ وَأَدَمْتُ الْفِكْرَ وَأُلْهِمْتُ الاعْتِبَارَ، وَعَنِيتُ بِالأَذْكَارِ، وَطَالَعْتُ الْحِكْمَةَ، وَدَارَسْتُ الْمَوْعِظَةَ، وَتَدَبَّرْتُ الْقَوْلَ بِالْمَعْقُولِ، وَصَرَفْتُ الْمَعَانِيَ بِالذِّهْنِ فَلَمْ أَجِدْ مِنَ الْعِلْمِ عِلْمًا، وَلا لِلصَّدْرِ أَشْفَى، وَلا لِلْهَمِّ أَتْقَى، وَلا لِلْقَلْبِ أَحْيَى، وَلا لِلْخَيْرِ أَجْلُبَ، وَلا لِلشَّرِّ أَذْهَبَ، وَلا عَلَى الْقَلْبِ أَغْلَبَ، وَلا بِالْعَبْدِ أَوْلَى مِنْ عِلْمِ مَعْرِفَةِ الْمَعْبُودِ وَتَوْحِيدِهِ وَالإِيمَانِ وَالْيَقِينِ بِآخِرَتِهِ، لِيَصِحَّ الْخَوْفُ مِنْ عِقَابِهِ، وَالرَّجَاءُ لِثَوَابِهِ، وَالشُّكْرُ عَلَى نِعَمِهِ، وَالْفِكَرُ لَيْسَتْ لَهَا غَايَةٌ، وَالإِلْهَامُ لا نِهَايَةَ لَهُ، وَبِدَلالاتِ الْعُقُولِ عَلِمْتُ الْعَزْمَ، وَبِقُوَّةِ الْعَزْمِ يُقْهَرُ الْهَوَى، وَإِنَّمَا يُوصَلُ إِلَى حَقَائِقِ الأَخْبَارِ بِالْعِنَايَةِ وَالتَّفَهُّمِ وَالتَّدَبُّرِ فَعِنْدَ ذَلِكَ يَصِحُّ الإِيقَانُ وَتَصِحُّ الأَعْمَالُ، وَإِلا كَانَتْ أَعْمَالَ الارْتِيَابِ، لَيْسَ الْمَلِكُ مَنْ تَابَعَ هَوَاهُ وَنَالَ مُلْكَ الدُّنْيَا، بَلِ الْمَلِكُ مَنْ مَلَكَ هَوَاهُ وَاسْتَصْغَرَ مُلْكَ الدُّنْيَا "

Ebû Abdillah el-Antâkî der ki: "İlimde derinleştim, usul ilmini denedim, çok düşündüm, ibret verici birçok şeye şahit oldum, zikirleri yerine getirmeye çalıştım, hikmeti inceledim, nasihatleri tetkik ettim, sözü akılla tarttım, manaları zihinle süzdüm ve şu sonuca vardım: Mabudu tanımak, Onu tevhid etmek, cezasından korkup mükâfatını umduğunu doğrulamak ve verdiği nimetlere şükrünü ispat etmek için âhiretine yakînen iman etmekten daha fazla sadra şifa olan, dertlerden uzaklaştıran, kalbi dirilten, iyilikleri celbeden, şerri yok eden, hem kalp hem de kul için öncelikli olan bir şey yoktur. Sadece düşünce bir amaç olamaz. İlhamın da herhangi bir sınır yoktur. Aklın verileriyle azimeti öğrendim. Azmin gücüyle nefsi arzular yenilir. İlahi haberlerin hakikatine ancak özenle yapılan tefekkür ve tedebbürle ulaşılabilir. İşte o zaman inanç gücü ve ameller doğru ve sağlam olur. Yoksa ameller hep bir şüphe üzerinden yürür. Gerçek melik, arzularının peşinden koşup dünya mülkünü elde eden kişi değildir. Gerçek melik arzularına hakim olan ve dünya mülkünü değersiz gören kişidir."

(١٤٤٦٨)- [٢٩٠/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، قَالا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الأَنْطَاكِيُّ: " عَرَضَ لِلْخَلائِقِ عَارِضٌ مِنَ الْهَوَى أَقْعَدَ الْمُرِيدَ وَأَلْهَى الْعَاقِلَ فَلا الْعَاقِلُ عَرَفَ دَاءَهُ وَلا الْمُرِيدُ طَلَبَ دَوَاءَهُ، وَمَنِ اسْتَعْصَمَ بِاللَّهِ عُصِمَ، وَمَنْ عُصِمَ حُجِبَ عَنِ الْمَعَاصِي، وَمَنْ تَوَقَّى وُقِيَ، وَمَنِ الْتَمَسَ الْعَافِيَةَ عُوفِيَ، وَمَنِ اسْتَسْلَمَ إِلَى نَفْسِهِ حُجِبَ عَنِ الطَّاعَةِ وَغَلَبَةِ الْهَوَى فَسُلِكَ بِهِ سَبِيلَ الرَّدَى وَاسْتَحْوَذَ عَلَيْهِ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ، وَالْمَحْرُومُ مَنْ حُرِمَ السُّؤَالَ وَالسُّؤَالُ مِفْتَاحُ الإِجَابَةِ، وَالْكَرِيمُ يُعْطِي قَبْلَ السُّؤَالِ، وَأَكْثَرُ مِنَنِ اللَّهِ عَلَى عَبْدِهِ قَبْلَ السُّؤَالِ، اسْتَغْنِ عَمَّنْ عَدَلَ عَنْكَ بِوَجْهِهِ وَخَلِ الطَّرِيقَ لِمَنْ لا يُفِيقُ، وَلا تَحْجُبِ النُّصْحَ عَنْ مستفيقٍ، وَاقْصِدْ لِقَلْبِكَ قَصْدَ الطَّرِيقِ، وَاحْبِسْ لِسَانَكَ حَبْسَ الْمَضِيقِ، وَالْقَ الصَّدِيقَ بِوَجْهٍ طَلِيقٍ، وَعَامِلِ اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ، وَحَاسِبِ النَّفْسَ بِالْحِسَابِ الدَّقِيقِ، مَا بَالُ أَعْمَالِ الآخِرَةِ لا تَبِينُ فِينَا، وَغُلِبْنَا بَالسَّهْوِ مِنَّا وَالْغَفْلَةِ وَالتَّقْصِيرِ فِيهَا، إِنَّمَا وَضَحَ وَصَحَّ أَنَّ مُطَالَبَتَنَا الدُّنْيَا مِنْ تَقْصِيرِنَا، وَمَطَالَبَتَنا آمَالَ الآخِرَةِ فَالا مِنْ نَقْصِهَا، وَأَوَّلُ دَرَجَاتِ الْعِلْمِ الْخَوْفُ مِنْ فَوَاتِ الآمَالِ، وَمَنْ أُعْجِبَ بِعَمَلٍ حَرِصَ أَنْ يُتِمَّهُ، وَمَنْ رَأَى

ثَوَابُهُ أَحَبَّ أَنْ يُتْقِنَهُ، وَمَنْ تَآخَى الْحِكْمَةَ شُغِلَ عَمَّا سِوَاهَا، وَمَنْ قَرَّ عَيْنًا بِشَيْءٍ لَهَجَ بِذِكْرِهِ، وَالأَقَاوِيلُ مَحْفُوظَةٌ إِلَى يَوْمِ تَلْقَاهَا، وَكُلُّ نَفْسٍ رَهِينَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ يَدَاهَا، وَالنَّاسُ مَنْقُوصُونَ مَدْخُولُونَ فَالْمُسْتَمِعُ غَائِبٌ وَالسَّائِلُ مُتَغَيِّبٌ، وَالْمُجِيبُ مُتَكَلِّفٌ، أَدْنَى الرِّضَى يُزِيلُ أَعْمَالَهُمْ، وَأَدْنَى السَّخَطِ يُزِيلُ كُلَّ إِحْسَانٍ عِنْدَهُمْ، وَالْعُجْبُ يَمْحَقُ الْعِبَادَةَ، وَيُزْرِي مِنَ الْعَقْلِ، وَمَا وَجَدْتُ فَقْرًا أَضَرَّ مِنَ الْجَهْلِ، وَلا مَالا أَعْدَمَ مِنَ الْعَقْلِ، وَالْخَوْفُ يُكْسِبُ الْوَرَعَ، وَالْيَقِينُ يُكْسِبُ الْخَوْفَ، وَصِحَّةُ التَّرْكِيبُ مِنْ ذَوِي الأَلْبَابِ يُكْسِبُ الْيَقِينَ، وَالْمُشَاوَرَةُ تَجْتَلِبُ الْمُظَاهَرَةَ، وَالتَّدْبِيرُ دَلِيلٌ عَلَى عَقْلِ الْعَاقِلِ، وَصِحَّةُ الْوَرَعِ مِنْ عَلامَاتِ الْخَوْفِ، وَحُسْنُ الْخُلُقِ يَجْتَلِبُ كَرَمَ الْحَسَبِ، وَسُوءُ الْخُلُقِ مِنْ شَأْنِ ذَوِي الأَحْسَابِ، وَمَنْ عَقَلَ أَيْقَنَ، وَمَنْ أَيْقَنَ خَافَ، وَمَنْ خَافَ صَبَرَ، وَمَنْ صَبَرَ وَرَعَ، وَمَنْ وَرَعَ أَمْسَكَ عَنِ الشُّبُهَاتِ وَنَفَى الْحِرْصَ، فَعِنْدَ ذَلِكَ دَارَتْ رَحَى الْعَبْدِ بِأَعْمَالِ الطَّاعَاتِ لِلَّهِ، وَمَنْ سُحِقَ عَقْلُهُ ضَعُفَ يَقِينُهُ، وَمَنْ ضَعُفَ يَقِينُهُ فُقِدَ مِنْهُ خَوْفُهُ، وَظَهَرَ مِنْهُ أَمْنُهُ وَمَنْ ظَهَرَ مِنْهُ أَمْنُهُ كَثُرَتْ غَفْلَتُهُ، وَمَنْ كَثُرَتْ مِنْهُ غَفْلَتُهُ قَسَا مِنْهُ قَلْبُهُ، وَمَنْ قَسَا مِنْهُ قَلْبُهُ لَمْ يَنْجَحْ فِيهِ مَوْعِظَةٌ، وَغَلَبَ عَلَيْهِ حُبُّ دُنْيَاهُ، وَكَثُرَتْ فِيهِ أَعْمَالُ آخِرَتِهِ بِلا حَقِيقَةِ خَوْفٍ، وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ "

Ebû Abdillah el-Antâkî der ki: İnsanların karşısına hevadan yana öyle bir şey çıktı ki müridi yerine oturttu, akıl sahibini oyaladı. Ne akıllı hastalığını bilebildi, ne de mürid hastalığının devasını arayabildi. Böylesi bir durumda Allah'a sığman kişi korunur. Allah tarafından korunan kişi de günahlardan uzak tutulur. Korunmayı isteyen kişi de korunur. Afiyeti isteyen kişi, günahlara karşı himaye edilir. Nefsine teslim olan kişi ise itaatten alıkonulur. Hevası kendisine baskın çıkar. Rezilliğin yolunda gider. Şeytan onu eline geçirir. Yoldan çıkardığı kişilerden biri olur.

Asıl mahrum, Allah'tan bir şeyleri istemek için duadan mahrum edilen kişidir. Dua ise icabetin anahtarıdır. Cömert olan kişi, kendisinden istenmeden önce veren kişidir. Allah'ın kullarına yaptığı ihsanların çoğu da kulların istemesinden önce yapılan ihsanlardır. Sana karşı yüzünü çeviren ve yolu uyanamayacak kişiler için bırakanlardan uzak dur. Uyanma ihtimali olan kişilerden nasihatlerini esirgeme. Kalbini Allah yoluna hasret. Dilini hareket edemeyecek şekilde sıkıca tut. Arkadaşlarına güler yüz göster. Allah'a samimi bir kalple amallerde bulun. Nefsini en ince ayrıntısına kadar hesaba çek.

Âhiret amellerinin etkileri neden üzerimizde görünmez? Gaflet ve taksiratlarımızla oyalanıp duruyoruz. Açık ve net olan şey dünyalıkların peşinde olmamızın kendi taksiratlarımız yüzünden olduğudur. Âhirete yönelik isteklerimizin bu yönde taksirata izin vermemesi lazımdır. İlmin ilk basamağı umud etme fırsatını kaçırma korkusudur. Bir ameli beğenen kişi, içinde onu tamamlama yönünde bir hırs görür. Mükafatını gören kişi de, yaptığı amelin daha güzel olmasına çalışır. Hikmeti yoldaş edinen kişi, ondan başka bir şeyle ilgilenmez. Kişi hangi şeyde huzur buluyorsa devamlı olarak onu zikreder.

Kişinin söylediği sözler tekrar onlarla karşılaşacağı güne (kıyamet gününe) kadar muhafaza edilir. Her bir nefis önceden yaptıklarına karşılık rehin gibidir. İnsanlar aklı kıt, kusurlu gibi davranmaktalar. Dinleyecek olanlar ortalıkta yok, soran görünmek istemiyor. Cevap veren de kendisini ilgilendirmeyen bir şeye bulaşmış gibi. En ufak bir rıza amellerini gevşetiyor, en ufak bir öfke yapılan tüm iyilikleri unutturuyor. Kendini beğenme ibadeti yok eder ve aklı kusurlu kılar.

Cehaletten daha zararlı bir fakirlik, akılsızlıktan daha büyük bir yoksunluk görmüş değilim. Korku kişiye verayı, akıllı kişilerden öğrenilen şeyler yakîni kazandırır. Meşveret, yardımlaşma ve desteği beraberinde getirir. Tedbir, akıllı kişinin aklına yol gösterir. Sağlıklı bir günah korkusu, korkunun göstergelerindendir. Güzel ahlak yanında asaleti de getirir. Kötü ahlak da soylu kişilerin özelliklerinden olabilir. Akleden yakîn sahibi olur. Korkan sabreder, sabreden vera sahibi olur. Vera sahibi olan kişi şüpheli şeylerden uzak durup hırstan sakınır. İşte böylesi bir durumda kişi devamlı olarak Allah'a itaat uğraşı içinde olur.

Aklını kullanmayanın yakîni zayıflar. Yakîni zayıf olanın korkusu olmaz ve kendini güvende hisseder. Kendini güvende hisseden kişinin de gafleti çok olur. Gafleti çok olanın kalbi katı olur. Kalbi katılaşan kişiye artık hiçbir öğüt işlemez, dünya sevgisi baskın çıkar, hakiki manadan bir korku taşımadan âhiretine yönelik amellerde bulunur. Böylesi bir durumda da yardımcı ancak Allah'tır."

(١٤٤٦٩)- [٢٩١/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: سَمِعْتُ عُثْمَانَ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبِي مُحَمَّدَ بْنَ يُوسُفَ، يَقُولُ: قَالَ أَحْمَدُ بْنُ عَاصِمٍ: " كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى أَخِيهِ: أَمَّا بَعْدُ فَاطْلُبْ مَا يَعْنِيكَ بِتَرْكِ مَا لا يَعْنِيكَ، فَإِنَّ تَرْكَ مَا لا يَعْنِيكَ دَرَكٌ لِمَا يَعْنِيكَ، قَالَ: وَكَتَبَ رَجُلٌ إِلَى أَخِيهِ: أَمَّا بَعْدُ، فَاللَّهَ اللَّهَ اسْمَعْ أُحَدِّثْكَ عَنْهُ أَنَّهُ لَمْ يَرْفَعِ الْمُتَوَاضِعِينَ بِقَدْرِ تَوَاضُعِهِمْ وَلَكِنْ بِقَدْرِ كَرَمِهِ وَجُودِهِ، وَلَمْ يُفْرِحِ الْمَحْزُونِينَ بِقَدْرِ حُزْنِهِمْ وَلَكِنْ بِقَدْرِ رَأْفَتِهِ وَرَحْمَتِهِ، فَمَا ظَنُّكَ بِالتَّوَّابِ الرَّحِيمِ الَّذِي يَتَوَدَّدُ إِلَى مَنْ يُؤْذِي بِهِ، فَكَيْفَ بِمَنْ يُؤْذَى فِيهِ؟ وَمَا ظَنُّكَ بِالتَّوَّابِ الرَّحِيمِ الْكَرِيمِ الَّذِي يَتُوبُ عَلَى مَنْ يُعَادِيهِ، فَكَيْفَ بِمَنْ يُعَادَى فِيهِ؟ وَالَّذِي يَتَفَضَّلُ عَلَى مَنْ يَسْخَطُهُ وَيُؤْذِيهِ، فَكَيْفَ بِمَنْ يَتَرَضَّاهُ وَيَخْتَارُ سَخَطَ الْعِبَادِ فِيهِ؟ "

Ahmed b. Âsım anlatıyor: Bir adam kardeşine şöyle yazdı: "Derim ki: Seni ilgilendirmeyen şeyleri terk ederek seni ilgilendiren şeyleri ara. Seni ilgilendirmeyen şeyleri terk etmede, seni ilgilendiren şeylere ulaşma söz konusudur." Yine bir adam kardeşine şöyle yazdı: "Derim ki: Dinle, sana Allah'tan bahsedeyim: Allah, tevazu sahiplerinin derecesini tevazuları nisbetinde değil, keremi ve cömertliğiyle yükseltir. Hüzün sahiplerini hüzünleri nisbetinde değil, acıması ve rahmeti nisbetinde sevindirir. Tövbeleri kabul eden ve rahmet sahibi Allah hakkındaki zannın nedir? Allah, kendisine itaat edenlere eziyet edenlere bile merhamet etmektedir. Artık Kendisi için eziyetlere katlananlara nasıl merhametli olduğunu sen düşün. Tövbeleri kabul eden, merhametli, cömert olan Allah hakkındaki zannın nedir? Allah, Kendisine düşmanlık edenlerin bile tövbesini kabul etmektedir. Allah'ın emrini dinledikleri için kendisine düşmanlık beslenenlere nasıl muamele edeceğini artık sen düşün. Allah, Kendisini öfkelendiren ve eziyet edenlere bile ihsanda bulunmaktadır. Artık, Allah'ın rızasını gözeten, Onun rızasını kazanmak için kulların gazabını göze alan kişiye nasıl ihsanda bulunacağını sen düşün."

(١٤٤٧٠)- [٢٩١/٩] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ، حدَّثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَى الأَنْطَاكِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدَ بْنَ عَاصِمٍ الأَنْطَاكِيَّ، يَقُولُ: " أَشَرُّ مُكْنَةِ الرَّجُلِ الْبَذَاءُ، وَهُوَ الْوَقِيعَةُ مِنْهُ وَهِيَ الْغِيبَةُ، وَذَلِكَ أَنَّهُ لا يَنَالُ بِذَلِكَ مَنْفَعَةً فِي الدُّنْيَا، وَلا فِي الآخِرَةِ بَلْ يُبْغِضُهُ عَلَيْهِ الْمُتَّقُونَ وَيَهْجُرُهُ الْغَافِلُونَ وَتَجْتَنِبُهُ الْمَلائِكَةُ وَتَفْرَحُ بِهِ الشَّيَاطِينُ، وَيُقَالُ إِنَّهَا تُفْطِرُ الصَّائِمَ، وَتَنْقُضُ الْوضُوءَ، وَتُحْبِطُ الأَعْمَالَ، وَتُوجِبُ الْمَقْتَ، وَالْغِيبَةُ وَالنَّمِيمَةُ قَرِينَتَانِ وَمَخْرَجُهُمَا مِنْ طَرِيقِ الْبَغْيِ، وَالنَّمَّامُ قَاتِلٌ، وَالْمُغْتَابُ آكِلُ الْمَيْتَةِ، وَالْبَاغِي مُسْتَكْبِرٌ، ثَلاثَتُهُمْ وَاحِدٌ وَوَاحِدُهُمْ ثَلاثَةٌ، فَإِذَا عَوَّدَ نَفْسَهُ ذَلِكَ رَفَعَهُ إِلَى دَرَجَةِ الْبُهْتَانِ فَيَصِيرُ مُغْتَابًا مُبَاهِتًا كَذَّابًا، فَإِذَا ثَبَتَ فِيهِ الْكَذِبُ وَالْبُهْتَانُ صَارَ مُجَانِبًا لِلإِيمَانِ "

Ebu Abdillah el-Antâkî der ki: “Çirkin laflar eden bir kişinin yapacağı en büyük kötülük gıybettir. Zira bunun ne dünyada, ne de âhirette kendisine bir faydası olur. Aksine bu yaptığından dolayı takvalı kişiler ondan nefret eder, gafiller kendisinden çekinir, melekler ondan uzak durur ve buna en çok şeytanlar sevinir. Denilir ki, gıybet orucu ve abdesti bozar, yapılan amelleri heba eder ve bununla Allah'ın öfkesine müstehak olunur. Gıybet ve dedikodu Allah'a isyan olan yerden çıkan birbirinin benzeri iki şeydir. Dedikodu yapan kişi katildir, gıybet yapan kişi de leş yiyicidir, Allah'a karşı gelen eşkıya da müstekbirdir. Her üçü de aynıdır, birini yapan üçünü yapmış gibi sayılır. Kişi kendini böyle şeylere alıştırdığı zaman artık işi iftira seviyesine çıkartır ve bu şekilde gıybetçi, iftiracı ve yalancı olur. Yalan ile iftira kişinin içinde yerleştiği zaman da artık o kişi imandan uzaklaşmış olur.”

قَالَ أَحْمَدُ بْنُ عَاصِمٍ: " وَلا يَكْسِبُ بِالْغِيبَةِ تَعْجِيلَ ثَنَاءٍ، وَلا يَبْلُغُ بِهِ رِئَاسَةً، وَلا يَصِلُ بِهِ إِلَى مَزِيَّةٍ فِي دُنْيَا مِنْ مُطْعِمٍ أَوْ مَلْبَسٍ وَلا مَالٍ، وَهُوَ عِنْدَ الْعُقَلاءِ مَنْقُوصٌ، وَعِنْدَ الْعَامَّةِ سَفِيهٌ، وَعِنْدَ الأُمَنَاءِ خَائِنٌ، وَعِنْدَ الْجُهَّالِ مَذْمُومٌ، وَلا يَحْتَمِلُهُ فِي نَقْصٍ إِلا مَنْ كَانَ فِي مِثْلِ حَالِهِ، وَمَا وَجَدْتُ فِي الشَّرِّ نَوْعًا أَكْثَرَ مِنْهُ ضَرَرًا فِي الْعَاجِلِ وَالآجِلِ، وَلا أَقَلَّ نَفْعًا، وَلا أَظْهَرَ جَهْلا، وَلا أَعْظَمَ وِزْرًا مِنْ مُكْتَسِبِيهِ، يُبْغِضُهُ عَلَيْهِ الْمُتَّقُونَ وَيَحْذَرُهُ الْفَاسِقُونَ وَيَهْجُرُهُ الْعَاقِلُونَ، وَالْغِيبَةُ اسْمٌ لِثَلاثَةِ مَعَانٍ، وَرَابِعُهُمَا كَبِيرَةٌ تُنْبِتُ عَيْبَ غَيْرِكَ فِي الْقَلْبِ فَتَكْرَهُ أَنْ تَتَكَلَّمَ بِهِ خَوْفَ عَادِيَةٍ، وَالْمَعْنَى الثَّانِي أَنْ تَذْكُرَ بِاللِّسَانِ وَتَكْرَهَ أَنْ تَذْكُرَ اسْمَ

الرَّجُلِ بِعَيْنِهِ، وَالثَّالِثُ مَعْنَاهُ فِي الْقَلْبِ وَالْعَفْوُ، وَذِكْرُ الْغِيبَةِ بِاللِّسَانِ، فَإِمَّا إِظْهَارُكَ اسْمَ الرَّجُلِ فَالْغِيبَةُ الْمُصَرِّحَةُ الَّتِي لَمْ يُبْقِ صَاحِبُهَا عَلَى نَفْسِهِ وَلا عَلَى جُلَسَائِهِ، فَإِذَا صَحَّ ذَلِكَ فِي الْعَبْدِ رَقَى مِنْهُ إِلَى دَرَجَةِ الْبُهْتَانِ، فَذَكَرَ فِيهِ مَا لَيْسَ فِيهِ فَصَارَ مُبَاهِتًا مُغْتَابًا نَمَامًا كَاذِبًا بَاغِيًا لَمْ يَمْتَنِعْ مِنْ خَصْلَةٍ مِنْ هَذِهِ الْخِصَالِ الَّتِي ذَكَرْتُهَا، وَذَلِكَ كُلُّهُ مُجَانِبٌ لِلْيَقِينِ مُثْبِتٌ لِلشَّكِّ، وَاعْلَمْ أَنَّ مَخْرَجَ الْغِيبَةِ مِنْ تُزَكِّيَةِ النَّفْسِ، وَمِنْ شِدَّةِ رِضَى صَاحِبِهَا عَنْ نَفْسِهِ، وَإِنَّمَا اغْتَبْتَهُ بِمَا لَمْ تَرَ فِيكَ مِثْلَهُ أَوْ شَكْلَهُ، وَلَمْ يُغْتَبْ بِشَيْءٍ إِلا مَا احْتَمَلْتَ لِنَفْسِكَ مِنَ الْعَيْبِ أَكْثَرَ مِمَّا اغْتَبْتَ إِنْ كُنْتَ جَاهِلا بِكَثْرَةِ عُيُوبِ نَفْسِكَ، أَوْ كُنْتَ عَارِفًا بِهَا، وَإِنَّمَا يَقْبَلُهَا مِنْكَ مَنْ هُوَ مِثْلُكَ وَلَوْ عَلِمْتَ أَنَّ فِيكَ مِنَ النُّقْصَانِ أَكْثَرَ مِمَّا تُرِيدُ أَنْ تُنْقَصَ بِهِ لَحَجَزَكَ ذَلِكَ عَنْ غِيبَةِ غَيْرِكَ وَلاسْتَحْيَيْتَ أَنْ تَغْتَابَ غَيْرَكَ بِمَا فِيكَ مِنَ الْعُيُوبِ، إِذَا عَرَفْتَ وَأَنْتَ مُصِرٌّ عَلَيْهَا فَجُرْمُكَ أَعْظَمُ مِنْ جُرْمِ غَيْرِكَ، وَإِنَّمَا يُسَاعِدُكَ عَلَى الْقَبُولِ مِنْكَ مَنْ هُوَ أَعْمَى قَلْبًا مِنْكَ بِمَعْرِفَةِ عُيُوبِ نَفْسِهِ، وَلَوْلا ذَلِكَ لَمَا اجْتَرَأْتَ عَلَى ذِكْرِ عَيْبِ غَيْرِكَ عِنْدَهُ، فَاحْذَرِ الْغِيبَةَ كَمَا تَحْذَرُ عَظِيمَ الْبَلاءِ، فَإِنَّ الْغِيبَةَ إِذَا ثَبَتَتْ فِي الْقَلْبِ وَأَذِنَ صَاحِبُهَا فِي احْتِمَالِهَا بِالرِّضَى لِسُكُونِهَا حَتَّى تُوَسِّعَ لأَخَوَاتِهَا مَعَهَا فِي الْمَسْكَنِ، وَأَخَوَاتُهَا: النَّمِيمَةُ وَالْبَغْيُ وَسُوءُ الظَّنِّ وَالْبُهْتَانُ الْعَظِيمُ وَالْكَذِبُ، فَاحْذَرْهَا فَإِنَّهَا مُزْرِيَةٌ فِي الدُّنْيَا بِصَاحِبِهَا، وَمُخْزِيَةٌ لَهُ فِي الآخِرَةِ، لأَنَّ الْغِيبَةَ حَرَامٌ فِي التَّنْزِيلِ فَمَنْ صَحَّتْ فِيهِ الْغِيبَةُ صَحَّ فِيهِ الْكَذِبُ وَالْبُهْتَانُ وَذَلِكَ لأَنَّهُمَا مُجَانِبَانِ لِلإِيمَانِ لأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى حَرَّمَ مِنَ الْمُؤْمِنِ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ ﷺ مَالَهُ وَدَمَهُ وَأَنْ يُظَنَّ بِهِ ظَنَّ السُّوءِ، وَإِنَّمَا الظَّنُّ فِي الْقَلْبِ دُونَ الإِظْهَارِ، فَكَيْفَ بِمَنْ يُظْهِرُ مَا فِي الْقَلْبِ بِاللِّسَانِ مَا يُعَارِضُ بِهِ عَيْبَ غَيْرِهِ بِمَا يَعْرِفُ مِنْ عُيُوبِ نَفْسِهِ، فَهُوَ رِضًى مِنْهُ بِعُيُوبِهَا، فَإِنْ هَمَّتِ النَّفْسُ بِعُيُوبِ غَيْرِهَا فَرُدَّهَا إِلَى عُيُوبِ نَفْسِكَ لأَنَّكَ إِنْ لَقِيتَ عَالِمًا نَاصِحًا فَاسْتَشَرْتَهُ فِي أَمْرٍ فِي أَيِّ الْمَوَاضِعِ أَنْزِلُ وَأَسْكُنُ؟ قَالَ: اذْهَبْ وَاتَّقِ اللَّهَ حَيْثُ مَا كُنْتَ وَاحْمِلْ أَمْرَكَ، قَالَ: فَجَعَلْتُ أَسْتَزِيدُهُ فَلا يَزِيدُنِي "

Ahmed b. Âsım der ki: "Kişi gıybet yapmakla ne bir övgüye mazhar olur ne liderliğe yükselebilir; ne de yiyecek, giyecek ve para gibi dünyalık şeylere ulaşabilir. Akıl sahibi kişilerin yanında zararda, genelin gözünde arsız, emanet sahibi kişilerin yanında hain, cahillerin gözünde rezil biridir. Böylesi bir kişiye de ancak onun gibi olan birisi tahammül edebilir. Hem dünya, hem de âhirette onun kadar zararda olanını, onun kadar az faydalananını, onun kadar cahilliğini ortaya serenini, onun kadar çok vebal altında olanını görmüş değilim. Takva sahibi kişiler ondan nefret eder, fasıklar kendisinden sakındırır, akıl sahipleri de ondan uzak durur.

Gıybet üç boyutu içinde barındıran bir isimdir ki dördüncü boyutu en tehlikeli boyutudur. Birincisi, kalbinde başkasının kusurlarını görmen, ama bayağı korkulardan dolayı bunu dile getirmemendir. İkincisi, bu kusurları dile getirmen, ancak hakkında konuştuğun kişinin adını zikretmemendir. Üçüncüsü, kalbinde bu kusurları görüp affetmen, ama yine de dile getirmemendir. Kişinin kusurlarını söylerken onun adını da zikretmen açıkça gıybete girmektedir ki böylesi bir şeyi kişi ne kendi kendine, ne de meclis arkadaşları arasında asla dile getirmemelidir. Kişi bunları adet haline getirdiği zaman bunun bir üstü olan iftira seviyesine çıkar ve artık olmamış şeyleri de olmuş gibi anlatmaya başlar. Bu şekilde de hem iftiracı, hem gıybetçi, hem dedikoducu, hem yalancı, hem de isyankâr birisi olur çıkar ve bu zikredilen şeylerden birini yapmaktan artık çekinmez hale gelir. Bütün bunlar da kesin bilgiyi yok edip şüpheyi getirecek şeylerdir.

Bilmelisin ki gıybetin çıkış noktası kişinin kendini kusursuz görmesi ve kendi kendine çok güvenmesidir. Zira kişide sende olmayan bir şeyi gördüğün veya sende olan bir şeyin benzerini onda görmediğin içindir ki gıybetini yaparsın. Birinin gıybetini yapıyorsan bu, gıybetini yaptığın kişinin kusurlarından daha fazla kusurları kendinde taşıdığın içindir. Kendi kusurlarının çokluğunu belki bilmiyorsundur veya belki de biliyorsundur. Bu kusurlarına rağmen yapacağın gıybeti ancak senin gibi olan birisi hoş görüp onaylar. Gıybetini yapıp değerini düşürmek istediğin kişinin kusurlarından daha fazla kusurlara sahip olduğunu bilseydin, başkasının gıybetini yapmaktan uzak durur, sendeki kusurlar dururken başkasını kusurlarından dolayı ayıplamaktan utanırdın. Ancak sendeki kusurları biliyorsan ve bu kusurlarda ısrar ediyorsan o zaman suçun başkalarının suçundan daha büyük demektir. Yapacağın gıybeti onaylayıp bu konuda sana yardımda bulunan kişi de, kendi kusurlarını görmede kalp gözü senin kalp gözünden daha kör olan birisidir. Öyle olmasa idi bu şeyleri onun önünde zikretme cüretini gösteremezdin.

Büyük belalardan nasıl sakınıyorsan gıybetten de aynı şekilde sakın! Zira gıybet kişinin kalbine yerleştiğinde ve kişi böylesi bir şeyin kalbine yerleşmesine rıza gösterdiğinde gıybet kalpte diğer kardeşleri için de yer açacaktır. Gıybetin kardeşleri de dedikodu, zulüm, kötü zan, iftira ve yalandır. Gıybetten sakın! Zira gıybet, kendisini yapan kişiyi dünyada mahcup, âhirette rezil duruma düşürür. Allah'ın Kitabı'nda da gıybet haramdır.

Gıybet yapan kişi yalan da söyler, iftira da atar. Çünkü bu ikisi, imandan uzak şeylerdir. Allah da Peygamberin (sallallahu aleyhi vesellem) diliyle müminin malını, canını ve hakkında kötü bir zannı başka bir mümine haram kılmıştır. Haram kılınan kötü zan da dile getirilmeyen ve kalpte olan kötü zandır. Artık kişi kendi kusurlarını bırakıp başkasının kusurlarına yönelik kalbinde kötü bir zan taşıması ve bunu dile getirmesi durumunda vebal ne kadar olur? Böylesi bir durumda kişi kendi kusurlarına razı olmuş demektir. Nefsin, başkasının kusurlarına yönelik bir harekette bulunacaksa bu hareketi önce kendi kusurlarına yönelt. Zira ihlâslı olan hangi âlime gidip nereye yerleşmen, nerede oturman gerektiğini sorsan, sana: "Her nerede olursan ol, Allah'a karşı takva içinde ol ve başkalarıyla uğraşma, kendine bak!" diyecektir." Ravi der ki: "Ebû Abdillah'a bu konuda bana daha fazla şeyler söylemesini istedim, ama başka bir şey anlatmadı."

(١٤٤٧١)- [٢٩٣/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، حدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الأَنْطَاكِيُّ، قَالَ: كَتَبَ أَخٌ لِعُبَيْدِ اللَّهِ إِلَى يُونُسَ بْنِ عُبَيْدٍ: أَمَّا بَعْدُ يَا أَخِي، كَيْفَ أَنْتَ وَكَيْفَ حَالُكَ؟ فَكَتَبَ إِلَيْهِ يُونُسُ " سَأَلْتَنِي عَنْ حَالِي وَأُخْبِرُكَ أَنَّ نَفْسِيَ قَدْ ذَلَّتْ لِي بِصَوْمِ يَوْمٍ بَعِيدِ الطَّرَفَيْنِ شَدِيدِ الْحَرِّ وَلَنْ تَذِلَّ لِي بِتَرْكِ الْكَلامِ فِيمَا لا يَعْنِيهِ "

Ahmed b. Âsım el-Antâkî der ki: Ubeydullah'ın bir kardeşi, Yûnus b. Ubeyd'e mektup yazarak: "Kardeşim! Nasılsın, halin nasıl?" diye sorunca, Yûnus b. Ubeyd cevap olarak şöyle yazdı: "Halimi soruyorsun. Nefsim uzun ve sıcak günlerde oruç tutmaya boyun eğdi, ancak beni ilgilendirmeyen konularda konuşmama boyun eğmedi."

(١٤٤٧٢)- [٢٩٣/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَائِلَةَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ الأَنْطَاكِيَّ، يَقُولُ: " إِذَا صَارَتِ العَامِلَةُ إِلَى الْقَلْبِ ارْتَاحَتِ الْجَوَارِحُ "

Ahmed b. Âsım el-Antâkî der ki: "Amel kalbe inip nüfuz ettiği zaman azalar huzur bulur."

(١٤٤٧٣)- [٢٩٣/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْمُكْتِبُ، حدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ، حدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدَ بْنَ عَاصِمٍ الأَنْطَاكِيَّ، يَقُولُ: " مَا مِنْ عَافِيَةٍ إِلا وَقَدْ تَقَدَّمَهَا عَفْوٌ لَوْلا الْعَفْوُ لَجَاءَتِ الْبَلِيَّةُ "

Ahmed b. Âsım el-Antâkî der ki: "Muhakkak ki her afiyetten önce af gelir. Eğer af olmasaydı bela gelirdi."

(١٤٤٧٤)- [٢٩٣/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، وَأَبُو مُحَمَّدِ بْنُ حَيَّانَ، قَالا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الأَنْطَاكِيَّ، يَقُولُ: " إِنَّهُ مَنْ عَرَفَ الْمَعْبُودَ بِخَالِصِ التَّوْحِيدِ، وَعَظِيمِ الْقُدْرَةِ، وَالسُّلْطَانِ، وَالْمُلْكِ، وَالْجَبَرُوتِ، وَالْعَدْلِ، وَتَظَاهُرِ النِّعَمِ، وَجَمِيلِ الْعَفْوِ، وَالإِحْسَانِ، وَكَرَمِ الصَّفْحِ، وَالتَّجَاوُزِ، وَالْمَنِّ وَالْعَطَاءِ، وَجَمِيلِ أَفْعَالِهِ فعَبَدَهُ دُونَ الْمَخْلُوقِينَ وَقَنَعَ بِكِفَايَتِهِ وَرَضِيَ مِنْ عَظِيمِ عِقَابِهِ وَأَلِيمِ عَذَابِهِ إِمَّا بِسَبِيلِ رَجَاءٍ لِعَظِيمِ ثَوَابِهِ وَجَزِيلِ جَزَائِهِ، وَإِمَّا عَلَى سَبِيلِ شُكْرِ مُكَافَأَةٍ لِنِعَمِ جَنَابِهِ وَكَرِيمِ مَآبِهِ، وَإِمَّا عَلَى سَبِيلِ مَحَبَّةٍ، وَشَوْقٍ إِلَيْهِ لِحُسْنِ أَيَادِيهِ وَجَمِيلِ إِحْسَانِهِ لِتَوَاتُرِ نَعْمَائِهِ وَعَظِيمِ عَطَائِهِ، وَإِمَّا عَلَى سَبِيلِ حُبٍّ مِنْ جَمِيلِ سَتْرِهِ، وَكَرِيمِ صَفْحِهِ مِنْ مَعْرِفَةِ مَنْ يَمْلِكُ الضُّرَّ وَالنَّفْعَ وَالْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ وَالنُّشُورَ بِأَنْ تَخْرُجَ مَعْرِفَةُ اللَّهِ وَإِخْلاصُ تَوْحِيدِهِ مِنْ صِحَّةِ التَّرْكِيبِ وَحُجَّةِ الْمَعْقُودِ وَفَضِيلَةِ الإِلْهَامِ فِي الْمَلَكُوتِ وَدِلالَةِ الْعِلْمِ، وَمُسَاعَدَةِ التَّوْفِيقِ، وَعِنَايَةِ الْعَبْدِ بِنَفْسِهِ، وَالتَّدْبِيرِ لِلاخْتِبَارِ، وَالْفِكْرِ فِي الاعْتِبَارِ وَطَنِ الأَذْكَارِ، وَغَائِصِ الْفَهْمِ، وَنَفَاذُ مَعْرِفَةِ الإِلْهَامِ فِي الْمَلَكُوتِ لِمَا دَلَّ عَلَيْهِ التَّنْزِيلُ، قَوْلِهِ تَعَالَى:﴿أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ﴾ فَفِيمَا ذَكَرْنَا آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ مِنَ الْعُقَلاءِ، فَقَدْ نَدَبَ اللَّهُ تَعَالَى أُولِي الأَلْبَابِ لِلتَّدْبِيرِ وَالاعْتِبَارِ بِمَا ظَهَرَ مِنْ شَوَاهِدِ آثَارِ قُدْرَتِهِ

لِيَسْتَدِلُّوا بِهِ عَلَى رُبُوبِيَّتِهِ، وَخَالِصِ تَوْحِيدِهِ وَلُطْفِ صُنْعِهِ بِأَنَّهُ بَارِئُ الْبَرَايَا، وَأَمَّا مَا نُدِبَ إِلَيْهِ مِنَ الْفِكْرِ، مِنْ بَعْدِ قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿ وَفِي الأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ﴾ ، قَالَ: ﴿وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلا تُبْصِرُونَ﴾ فَالأَحْوَالُ ثَلاثَةٌ: حَالَةٌ مَحْمُودَةٌ، وَحَالَتَانِ مَذْمُومَتَانِ: الْحَالَةُ الْمَحْمُودَةُ مَا دَخَلَ إِلَيْهِ اللُّطْفُ وَدَلَّكَ عَلَيْهِ الْعَقْلُ وَالْعِلْمُ، وَالْحَالَتَانِ الْمَذْمُومَتَانِ: الْغَفْلَةُ وَالأَمْنُ، وَالْحَوَاسُّ خَمْسٌ وَسَادِسُهَا الْمَلِكُ وَهُوَ الْقَلْبُ، فَالْحَوَاسُّ الْمُؤَدِّيَةُ لِلأَخْبَارِ فَعَلَى قَدْرِ مَا أَدَّتِ الْحَوَاسُّ مِنَ الأَخْبَارِ يَكُونُ تَدْبِيرُ الْمَلِكِ، وَمَنْ خَافَ ضَرَرَ أَحْوَالِ الْغَفْلَةِ مِنْ قَلْبِهِ أَكْثَرَ التَّفَقُّدَ مِنْ قَلْبِهِ، وَمَنْ عَرَضَ أَحْوَالَهُ عَلَى عَقْلِهِ لَمْ تَكْذِبْهُ صِحَّةُ النَّظَرِ، وَمَنْ قَدَّمَ النَّظَرَ أَمَامَ الْبَصَرِ أَفَادَهُ النَّظَرُ بَصَرًا، قُلْتُ: وَمَا مَعْنَى النَّظَرِ؟ قَالَ: تَدَبُّرُ الْخَيْرِ إِذَا وَرَدَ، وَمَعْرِفَتُهُ إِذَا صَدَرَ، قُلْتُ: فَإِذَا أَفَادَهُ النَّظَرُ بَصَرًا يَكُونُ مَاذَا؟ قَالَ: يُصْبِحُ بِالنَّظَرِ بَصِيرًا فَيُوضِّحُ لَهُ الْبَصَرُ الْيَقِينَ بِمَحْمُودِ الْعَوَاقِبِ فَيَحْتَمِلُ لِذَلِكَ مُؤْنَةَ الْعَمَلِ قَبْلَ ابْتِغَاءِ الثَّوَابِ، وَعَلَى الْعَاقِلِ أَنْ يُوقِفَ نَفْسَهُ عَلَى مَا يُؤَمِّلُ وَيَسْتَجِرَّهَا فِي يَوْمِهَا وَيُبَصِّرُهَا مَا يَرْتَجِيهِ فِي غَدِهِ، فَعِنْدَ ذَلِكَ تُلْقِي إِلَيْهِ نَفْسُهُ مَعَاذِيرَ الْعَجْزِ عِنْدَمَا صَدَقَهَا الْعَبْدُ، فَالْحَلِيمُ لا يُخْدَعُ، وَالْعَاقِلُ لا يَغُشُّ نَفْسَهُ، وَمَنْ فَكَّرَ أُلْهِمَ، وَمَنْ أُلْهِمَ اسْتَحْكَمَ الأُمُورَ وَالْعَقْلَ، وَفِي الْعِنَايَةِ هَمٌّ، وَفِي الْفَرَحِ تَحْصِيلُ الأَعْمَالِ وَسُرُورُ الأَبْرَارِ، وَلِكُلِّ شَرٍّ مَظَانٌّ يَعْقُبُ فِيهِ السُّرُورُ عِنْدَهُ أَوِ الْهُمُومُ، بِإِغْفَالِ الْحَذَرِ تُصَابُ الْمَقَاتِلُ، وَمَنْ أَمْكَنَ عَدُوَّهُ بِسِلاحِ نَفْسِهِ قُتِلَ، فَفُطِرَتِ النُّفُوسُ عَلَى قَبُولِ الْحَقِّ فَعَارَضَهَا الْهَوَى فَاسْتَمَالَهَا فَآثَرَتِ الْحَقَّ بِالدَّعْوى وَآثَرَتِ أَعْمَالَهَا بِالْهَوَى، لا يُسْتَحَقُّ الْمَأْمُولُ بِالشَّكِّ، وَإِنَّمَا يُوصِلُ إِلَى فَهْمِ الْمَعْرِفَةِ أَجْنَاسُهَا، كَمَا يَصِلُ التَّاجِرُ إِلَى أَرْبَاحِ الثِّيَابِ بِمَعْرِفَةِ أَصْنَافِهَا، وَبِقُوَّةِ الْعَزْمِ يُقْهَرُ الْهَوَى، وَلا يَصِلُ إِلَى الشَّيْءِ بِضِدِّهِ، وَلا يَكُونُ مَنْ تَرَكَ الشَّيْءَ أَخَذَهُ عَلَى قَدْرِ الْيَقِينِ يَتَعَطَّلُ وَيَضْمَحِلُّ الشَّكُّ، وَبِأَدْنَى الشَّكِّ يَضْمَحِلُّ الْيَقِينُ، وَاسْتَقَرَّ مَنَارُ الْهُدَى بِالأَنْبِيَاءِ، وَقَامَتْ حِجَجُ اللَّهِ ﷾ بِأُولِي الْعُقُولِ، فَآخِذٌ بِحَظِّهِ وَمُضَيِّعٌ لِنَفْسِهِ، فَلا حَمْدَ لآخِذٍ وَلا عُذْرَ لِتَارِكٍ، فَحُجَّةُ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ وَأَنْبِيَائِهِ عَلَيْهِمُ الصَّلاةُ وَالسَّلامُ كِتَابُهُ "

Ebû Abdillah el-Antâkî der ki: “Her kim mâbudunun tek ve bir olduğunu, büyük bir kudrete, hükümranlığa sahip olduğunu, her şeyin üzerinde dilediği tasarrufta bulunabileceğini, adalet sahibi olduğunu, tüm nimetlerin katından geldiğini, bağışlayıcı, cömert, müsamahakâr, kerem sahibi lütufkâr olduğunu ve her şeyi en güzel şekilde yaptığını bilirse; diğer tüm mahlûkatı bırakıp yalnızca O'na kulluk eder. Allah tarafından kendisine takdir edilenle yetinir, onun vereceği büyük ceza ile şiddetli azaba da rıza gösterir. Bunu ya büyük ve en güzel olan mükâfatı ile sevabını umarak ya da kendisine verdiği mükâfatlara, nimetlere ve içinde bulunduğu saygın konuma bir şükür olarak yapar. Ya da kendisine olan yardımları, lütufları, bol nimet ve ihsanları dolayısıyla Allah'a duyduğu sevgi ve özlem duygusuyla yapar. Ya da fayda, zarar, ölüm, hayat ve tekrar diriltme gibi şeyleri elinde bulundurduğunu bildiği için, kusurlarını örtüp, ona hoş bir şekilde yöneldiği için yapar. Bu şekilde kişinin Allah'ı tanıması ve onu ihlâs ile tevhîd etmesi emredilen ve kendisinden istenen şeyleri yerine getirmesiyle, melekût âleminden ilham almasıyla, taşıdığı ilmin kendisini yönlendirmesiyle, kendi kendini düşünmesi, ibret alıp doğru tercihi yapmasıyla, zikre ve çevresinde olanları anlamaya dalmasıyla ve Allah katından inen vahyin de yönlendirmesiyle şekillenir ki Allah şöyle buyurur: **"Göklerin ve yerin hükümranlığını, Allah'ın yarattığı her şeyi ve ecellerinin yaklaşmış olması ihtimalini düşünmüyorlar mı?"**[1]

Akıl sahibi kişilerden inananlar için zikrettiğimiz bu âyet-i kerimeye göre Allah, akıllı kimselerin, kâinatta kudretini gösteren olaylara bakarak, bunların üzerinde düşünüp ibret almalarını istemektedir ki bu düşünme süreci sonunda Allah'ın rubûbiyetini, tek ve bir olduğunu, her şeyi en güzel şekilde yarattığını görebilsinler. Allah'ın: **"Kesin olarak inananlara, yeryüzünde ve kendi içinizde Allah'ın varlığına nice deliller vardır; görmez misiniz?"**[2] buyurarak akıl sahibi kimselerin tefekkür etmesini istemesi karşısında insan üç tavır sergiler. Bunlardan biri övülmüş, diğer ikisi de kötülenmiş tavırlardır. Övülen tavır, içinde sevgi ve şefkati barındıran, seni de akıl ve ilme yönelten tavırdır. Kötülenmiş iki tavır ise kişinin gaflet içinde olması ve buna rağmen kendini güven içinde hissetmesidir.

---

[1] A'râf Sur. 185

[2] Zâriyât Sur. 20-21

Duyu organları beş tanedir, altıncısı da bunların hâkimidir ki o da kalptir. Duyu organları dışarıdan gelecek haberleri toplar. Haber toplama işini iyi yapabildiği oranda kalp de tedbir işini o kadar iyi yapar. Kalbinin gaflette olmasından ve bundan gelecek zararlardan korkan kişi kalbini sık sık yoklayıp kontrol eder. Halini aklına sunan kişi nazar'ının doğruluğunda yanılmaz. Nazar'ını basar'ından öne alan kişinin de nazar'ı basar'a dönüşür." Ravi der ki: Ebû Abdillah'a: "Nazar nedir?" diye sorduğumda: "Karşılaşılan hayırlı bir şeyi gereği gibi kullanmak veya hayırlı bir şey göründüğü zaman onu tanımak, bilmektir" dedi. "Kişide nazar, basar'a dönüşecekse ne olacak?" diye sorduğumda ise şu karşılığı verdi: "Kişi basiretli olacak, yaptıklarında hayırlı sonuçlar elde etmede bu basiret kendisine yakînin yollarını açacaktır. Bu şekilde bir şeyin sevabını beklemeden önce bunun amelini yapma sorumluluğunu taşıyacaktır.

Akıllı kişinin geleceğe dönük umutlarına yönelik nefsine hâkim olması, gününü düşünmesi yönünde nefsini zorlaması ve yarını için nefsinin arzu ettiği şeyleri sonuçlarıyla birlikte ona iyice göstermesi gerekir. Kul nefsinin mazeretlerine inandığı takdirde, nefsi, amelleri yapmaktan aciz olmasının mazeretlerini önüne sermeye başlayacaktır. Oysa hilim sahibi kişi, kendi kendini aldatmaz. Akıllı kişi, kendi kendini kandırmaz. Düşünen, tefekkür eden kişiye ilham gelir. Kendisine ilham gelen kişi de olaylara ve akla hâkim olur. Bunlara hâkim olan ve bunların farkında olan kişi endişe taşır. Sevinçte ise salih ameller ve iyiler için huzur vardır.

Her kötü durumun ardından bir mutluluğun geleceği beklentisi içinde olma ile endişelenirken gerekli tedbirlerin alınmaması durumunda düşmanın tarafından saldırıya uğrarsın. Düşmanına kendi silahını teslim eden kişi elbette ki ölür. Nefisler hakkı kabul edecek bir fıtratta yaratılmıştır; ancak arzular bu fıtrata karşı durur ve fıtratı saptırmaya uğraşır. Sözü hakka, arzuları da amellere tercihe çalışır. Oysa arzulanan şeye şüphe ile varılamaz. Tüccar nasıl kazanç sağlamak için satacağı kumaşların cinslerini bilmek zorunda ise kişi de marifete ancak nefsini tanımakla, azinıle de nefsi arzularını bastırmakla ulaşabilir. Bir şeye sadece zıddını tanıyarak ulaşılamaz.

Az bir yakîn ile bir şeyi terk etme durumunda da şüpheler giderilmiş olmaz; çünkü en ufak bir şüphede yakîn de yok olacaktır.

Hidâyetin ışıkları, peygamberlerle ayakta durmuş, Allah'ın kullara sunduğu deliller de akıl sahipleri tarafından ortaya konulmuştur. Artık kimisi bunlardan nasibini alır, kimisi de almaz ve kendini heba eder. Bunlardan nasibini alan ve bunlara tutunan kişinin övülmesine gerek yoktur; çünkü bunu kendi faydası için yapmıştır. Bunlardan yüz çeviren kişinin de herhangi bir mazereti olmayacaktır. Allah'ın kullarına ve peygamberlerine karşı hücceti de gönderdiği kitaptır.

(١٤٤٧٥)- [٢٩٥/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، وَأَبُو مُحَمَّدِ بْنُ حَيَّانَ، قَالا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ، قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنِ الأَنْطَاكِيِّ، قَالَ: " اعْلَمْ أَنَّ الْجَاهِلَ مَنْ قَلَّ صَبْرُهُ عَلَى عِلاجِ عَدُوِّهِ لِنَجَاتِهِ بَلْ سَاعَدَ عَدُوَّهُ عَلَى مُجَاهَدَتِهِ، فَذَلِكَ أَهْلٌ أَنْ يَضْحَكَ بِهِ الضَّاحِكُونَ، وَالْكَلامُ كَثِيرٌ مَوْجُودٌ وَجَوْهَرُهُ عَزِيزٌ مَفْقُودٌ، فَإِنَّ الْعِلْمَ الْكَثِيرَ الَّذِي يُحْتَاجُ مِنْهُ الْقَلِيلُ، وَالأَعْمَالُ كَثِيرَةٌ وَالصِّدْقُ فِي الأَعْمَالِ قَلِيلٌ، وَالأَشْجَارُ كَثِيرَةٌ وَطَيِّبُ ثَمَرَتِهَا قَلِيلٌ، وَالْبِشْرُ كَثِيرٌ وَأَهْلُ الْعُقُولِ قَلِيلٌ، فَاسْتَدْرِكْ مَا قَدْ فَاتَ بِمَا بَقِيَ، وَاسْتَصْلِحْ مَا قَدْ فَسَدَ فِيمَا بَقِيَ أَوْ وَضَحَ، وَبَادِرْ فِي مُهْلَتِكَ قَبْلَ الأَخْذِ بِالْكَظْمِ، وَأَعِدَّ الْجَوَّابَ قَبْلَ الْمَسْأَلَةِ، فَقَدْ وَجَدْتُكَ تُعِدُّ الْجَوَابَاتِ لِحُكَّامِ الدُّنْيَا قَبْلَ مَسْأَلَتِهِمْ إِيَّاكَ، فَمَاذَا أَعْدَدْتَ مِنَ الْجَوَابَاتِ لِحَكَمِ السَّمَاءِ مِنْ صِدْقِ الْجَوَابَاتِ؟ وَتَقَدَّمْ فِي الاجْتِهَادِ لِتَدْفَعَ بِهِ خَطَرَ الاعْتِذَارِ فَإِنَّكَ عَسَيْتَ لا يُقْبَلُ مِنْكَ الْمَعْذِرَةُ مَعَ إِحَاطَةِ الْحُجَجِ بِكَ وَشَهَادَاتِ الْعِلْمِ عَلَيْكَ وَاعْتِرَافِ الْعُقُولِ بِالاسْتِهَانَةِ لِمَنْ لا بُدَّ لَكَ مِنْ لِقَائِهِ، فَاحْذَرْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُجَافِيَكَ الأَمْرُ عَلَى عِظَمِ غَفْلَتِكَ فَيَفُوتَكَ إِصْلاحُ مَا قَدْ فَاتَ مَعَ هُمُومِ الدُّنْيَا مَا هُوَ آتٍ مِنْ قَبْلِ الإِيَاسِ مِنْكَ عِنْدَ انْقِطَاعِ الأَجَلِ وَالأَخْذِ بِالْكَظْمِ مَعَ زَوَالِ النِّعَمِ حِينَ لا يُوصَلُ إِلا إِلَى النَّدَامَةِ، فَيَا لَهَا مِنْ حَسْرَةٍ إِنْ عَقَلْتَ الْحَسْرَةَ، وَيَا لَهَا مِنْ مَوْعِظَةٍ لَوْ صَادَفَتْ مِنَ الْقُلُوبِ حَيَاةً، وَأَنَا مُوصِيكَ وَنَفْسِي مِنْ بَعْدُ بِوَصِيَّةٍ إِنْ قَبِلْتَ عِشْتَ فِي الدُّنْيَا حَكِيمًا مُؤَدِّبًا فِيهَا سَلِيمًا وَخَرَجْتَ مِنَ الدُّنْيَا فَقِيرًا مُغْتَبِطًا فِيهَا مَغْبُوطًا وَفِي الآخِرَةِ مُتَوَّجًا مَلِكًا "

Ahmed b. Âsım el-Antâkî der ki: "Bil ki cahil kişi, düşmanı olan kişinin bu düşmanlığını gidermede sabır gösteremeyen, üstüne düşmanı tarafından bir çekişmenin içine çekilen kişidir. Şâyet gülünecekse işte bu kişinin haline gülünmelidir. Çok konuşur, ama konuşmasının özünde işe yarayacak bir şey yoktur. İşine yarayacak olan ilmi pek azdır. Ameli çok olmasına rağmen amellerde samimiyeti azdır. Sayısı çok, ancak meyvesi az ve tatsız olan ağaçlar gibidir. İnsanlar da çoktur, ancak akıl sahipleri pek azdır. Kaçırdıklarını ilerde geleceklerle telafi etmeye çalış. Bozulan yönlerini sağlam kalan yerlerin ile düzeltmeye bak. Canın alınmadan çaba göstermeye, sorguya çekilmeden cevaplarını hazırlamaya bak. Dünya sultanlarının sana soracağı sorular için henüz sorulmadan cevaplar hazırlıyorsun da göklerin hâkiminin sana soracağı sorular yönünde ne gibi cevaplar hazırlamaktasın? Gerekli çabayı göster ki sonradan mazeretlere sığınmak zorunda kalmayasın. İlminin, aleyhinde tanıklık etmesi, karşılaşman kesin olan bir şeyi aklının önemsememesi gibi kanıtların seni çepeçevre saracağı bir zamanda göstereceğin mazeretler kabul görmeyecektir. Gafletine yakalanıp da zor durumlara düşmeden, kendini ıslah etme fırsatını kaçırmadan, kaçırdığın fırsatların yanında ilerde gelecek büyük sıkıntılara maruz kalmadan, ecel gelip de dünya nimetleri elinden gitmeden önce tedbirini al. Zira böylesi bir duruma düşünce, elde edeceğin tek şey pişmanlık olur. Bir düşünebilsen öylesi bir pişmanlık ne büyük ve geri dönülmez bir pişmanlıktır. Bilsen, kalplere işleyecek olursa bu öğüdüm ne değerli bir öğüttür. Kendime de aym öğüdü ettikten sonra sana diyeceğim şu ki, eğer bu dediklerimi yaparsan, dünyada bilge kişiler gibi asil bir ahlâk üzere bozulmadan yaşar, fakir ama gıpta edilen biri olarak ölür, âhirette ise büyük nimetlere mazhar olursun."

(١٤٤٧٦)- [٢٩٥/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ حَمْزَةَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ الأَنْطَاكِيَّ، يَقُولُ: " كَفَى بِالْعَبْدِ عَارًا أَنْ يَدَّعِيَ دَعْوَةً ثُمَّ لا يُحَقِّقُهَا بِفِعْلِهِ، أَوْ يَجْعَلَ لِغَيْرِ رَبِّهِ مِنْ قَلْبِهِ نَصِيبًا، أَوْ يَسْتَوْحِشَ مَعَ ذِكْرِهِ حَتَّى يُرِيدَ بِهِ بَدَلا، يَنْبَغِي لِلْعَبْدِ أَنْ يَشْتَغِلَ بِتَصْحِيحِ ضَمِيرِهِ وَيَعْلَمَ مَعَ مَنْ مُعَامَلَتِهِ وَمَا يَطْلُبُ، وَمِمَّنْ يَهْرُبُ، فَإِنَّهُ إِذَا عَرَفَ ذَلِكَ طَلَبَ مِنْ نَفْسِهِ الْحَقَائِقَ وَلَمْ يَلْقَ رَبَّهُ كَالعَبْدِ الآبِقِ "

Ahmed b. Âsım el-Antâkî der ki: "Bir şeyi iddia ettikten sonra onu gerçekleştirmemesi veya kalbinde Rabbinden başkasına da yer ayırması, ya da Allah'la baş başa kalmasına rağmen kendini yalnız hissedip yanına başka birini istemesi kula utanç olarak yeter. Kulun, vicdanını ıslah etmesi, muamelesinin kiminle olduğunu, ne istediğini ve kimden kaçtığını bilmesi gerekir. Eğer kul bunu bilirse nefsinden gerçekleri ister ve Rabbinin huzuruna kaçan köle gibi çıkmaz."

(١٤٤٧٧)- [٢٩٦/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، حدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الْبَغْدَادِيُّ، حدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: أَنْشِدْنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْقَاسِمِ الْقُرَشِيُّ، قَالَ: أَنْشِدْنِي أَحْمَدُ بْنُ عَاصِمٍ الأَنْطَاكِيُّ لِنَفْسِهِ:

أَلَمْ تَرَ أَنَّ النَّفْسَ يُرْدِيكَ شَرُّهَا   وَأَنَّكَ مَأْخُوذٌ بِمَا كُنْتَ سَاعِيَا
فَمَنْ ذَا يُرِيدُ الْيَوْمَ لِلنَّفْسِ حِكْمَةً   وَعِلْمًا يَزِيدُ الْعَقْلَ لِلصَّدْرِ شَافِيَا
هَلُمَّ إِلَيَّ الآنَ إِنْ كُنْتَ طَالِبًا   سَبِيلَ هُدًى أَوْ كُنْتَ لِلْحَقِّ بَاغِيَا
فَعِنْدِي مِنَ الأَنْبَاءِ عِلْمُ مُجَرِّبٍ   فَمِنْهُ بِإِلْهَامٍ وَمِنْهُ سَمَاعِيَا
أُخْبِرُ أَخْبَارًا تَقَادَمَ عَهْدُهَا   وَكَيْفَ بَدَا الإِسْلامُ إِذَا كَانَ بَادِيَا
وَكَيْفَ نَمَى حَتَّى اسْتَتَمَّ كَمَالُهُ   وَكَيْفَ ذَوَى إِذْ صَارَ كَالثَّوْبِ بَالِيَا
وَمِنْ بَعْدِ ذَا عِنْدِي مِنَ الْعِلْمِ جَوْهَرٌ   يُفِيدُكَ عُلَمَاءُ إِنْ وَعَيْتَ كَلامِيَا
وَعِلْمًا غَزِيرًا جَالِي الرَّيْنَ وَالصَّدَى   عَنِ الْقَلْبِ حَتَّى يَتْرُكَ الْقَلْبَ صَافِيَا
فَصُبْحٌ صَحِيحٌ مُحْكَمُ الْقَوْلِ وَاضِحٌ   أَعَزُّ مِنَ الْيَاقُوتِ وَالدُّرِّ غَالِيَا
فَأَصْبَحْتُ بِالتَّوْفِيقِ لِلْحَقِّ وَاضِحًا   وَذَاكَ بِإِلْهَامٍ مِنَ اللَّهِ مَاضِيَا
لأَنِّي فِي دَهْرٍ تَغَرَّبَ وَصْفُهُ   فَصَارَ غَرِيبًا مُوحِشُ الأَهْلِ قَاصِيَا
فَأَحْوُجُ مَا كُنَّا إِلَى وَصْفِ دِينِنَا   وَوَصْفِ دَلالاتِ الْعُقُولِ زَمَانِيَا
عَجَائِبُ مِنْ خَيْرٍ وَشَرٍّ كِلَيْهِمَا   فَإِنْ كُنْتَ سَمَّاعًا بَدَا الْقَلْبُ وَاعِيًا
فَقَدْ نَدَبَ الإِسْلامَ أَحْمَدُ نَدْبَةً   كَمَا نَدَبَ الأَمْوَاتَ ذُو الشَّجْوِ شَاجِيَا
فَأَوَّلُ مَا أَبْدَأُ فَبِالْحَمْدِ لِلَّذِي   بَرَانِي لِلإِسْلامِ إِذْ كَانَ بَارِيَا

وَصَيَّرْتَنِي إِذْ شَاءَ مِنْ نَسْلِ آدَمٍ   وَلَمْ أَكُ شَيْطَانًا مِنَ الْجِنِّ عَاتِيَا
وَلَوْ شَاءَ مِنْ إِبْلِيسَ صَيَّرَ مَخْرَجِي   فَكُنْتُ مُضِلا جَاحِدَ الْحَقِّ طَاغِيَا
وَلَكِنَّهُ قَدْ كَانَ بِاللُّطْفِ سَابِقًا   وَإِذْ لَمْ أَكُنْ حَيًّا عَلَى الأَرْضِ مَاشِيَا
وَصَيَّرَنِي مِنْ بَعْدُ فِي دِينِ أَحْمَدٍ   وَعَلَّمَنِي مَا غَابَ عَنْهُ سَؤَالِيَا
وَفَهَّمَنِي نُورًا وَعِلْمًا وَحِكْمَةً   فَشُكْرِي لَهُ فِي الشَّاكِرِينَ مُوَازِيَا
فَمِنْ أَجْلِ ذَا أَرْجُوهُ إِذْ كَانَ نَاظِرًا   لِضَعْفِي وَجَهْلِي فِي الْمَلائِمِ حَالِيَا
وَمِنْ أَجْلِ ذَا أَرْجُوهُ إِذْ كَانَ غَافِرًا   وَمِنْ أَجْلِ ذَا قَدْ صَحَّ مِنِّي رَجَائِيَا
وَمِنْ أَجْلِ ذَا أَرْجُوهُ إِذْ لَمْ يُكَافِنِي   وَلَكِنْ بِلُطْفٍ مِنْهُ كَانَ ابْتِدَائِيَا
فَلَوْ كُنْتُ ذَا عَقْلٍ لِمَا قَدْ رَجَوْتُهُ   لَقَدْ كُنْتُ ذَا خَوْفٍ وَشُكْرِي مُحَاذِيَا
وَلَوْ كُنْتُ أَرْجُوهُ لِحُسْنِ صَنِيعِهِ   شَكَرْتُ فَصَحَّ الآنَ مِنِّي حَيَائِيَا
فَشُكْرِي لَهُ إِذْ صِرْتُ بِالْحَقِّ عَالِمًا   وَلِلشَّرِّ وَصَّافًا وَلِلْخَيْرِ وَاصِيَا
وَمِنْ بَعْدِ ذَا وَصْفِي لِنَفْسِي وَطَبْعِهَا   وَوَصْفِي غَيْرِي إِذْ عَرَفْتُ ابْتِدَائِيَا
فَهَذَا مِنَ الأَنْبَاءِ وَصْفُ غَرَائِبٍ   فَمَنْ كَانَ وَصَفَ لَكَانَ بِجَالِيَا
فَكَيْفَ بِهِ إِذْ كَانَ بِالْحَقِّ عَالِمًا   فَهَيْهَاتَ لا يُنْجِيهِ إِلا الْفَيَافِيَا
وَذَاكَ لأَنَّ النَّاسَ قَدْ آثَرُوا الْهَوَى   عَلَى الْحَقِّ سِرًّا ثُمَّ جَهْرًا عَلانِيَا
فَهَذَا زَمَانُ الشَّرِّ فَاحْذَرْ سَبِيلَهُ   فَإِنَّ سَبِيلَ الشَّرِّ يُرْدِي الْمَهَاوِيَا
سَيَأْتِيكَ مِنْ أَنْبَائِهِ وَصْفُ خَابِرٍ   كَلامٌ بِتَحْبِيرٍ وَوَصْفِ قَوَافِيَا
يَقُولُونَ لِي اهْجُرْ هَوَاكَ وَإِنَّمَا   أَكَدُّ وَأَسْعَى أَنْ أُقِيمَ هَوَائِيَا
وَنَفْسَكَ جَاهِدْهَا وَإِنِّي لَمَائِلٌ   إِلَيْهَا فَمَا أَنْ دَارٌ إِلا تَنَائِيَا
وَكَيْفَ أُطِيقُ الْيَوْمَ أَنْ أَهْجُرَ الْهَوَى   وَقَدْ مَلَّكَتْهُ النَّفْسُ مِنِّي زِمَامِيَا
تَقُودُنِي الأَيَّامُ فِي كُلِّ مِحْنَةٍ   لَدَى طَبْعٍ يَبْدُو يُهَيِّجُ ذَاتِيَا
فَأَصْبَحْتُ مَأْسُورًا لَدَى النَّفْسِ وَالْهَوَى   يَشُدَّانِ مِنِّي مَا اسْتَطَاعَا وَثَاقِيَا

Muhammed b. Ahmed el-Bağdâdî der ki: Ahmed b. Âsım el-Antâkî kendisi hakkında şu şiiri okudu:

Görmüyor musun nefis kötülüğüyle seni düşürmek istiyor
Görmüyor musun yaptığının hesabını vereceksin
Bugün kendine hikmet ve ilim isteyenin
Aklı ziyadeleşir ve vicdanı rahatlar
Eğer istiyorsan bana gel
Doğru yolu veya hakkı diliyorsan
Yanımda tecrübe edilmiş ilim var
Bazısı ilham, bazısı ise denenmiştir
Geçmiş zamandan haberler veririm
İslam'ın nasıl başladığını
Nasıl arttığını ve kemâle erdiğini
Ve nasıl eski bir giysi gibi olduğunu
Yanımda ilmin madeni vardır
Sözüm fayda ederse bundan faydalanırsın
Gam ve tasayı yok eden bir ilim
Kalpten bunları uzaklaştırıp saflaştıran
Gün ışığı gibi apaçık sağlam bir söz
Apaçık; yakut ve inciden daha değerli
Başarıyla hakkı açıkladım ben
Bu da Allah'ın bana ilhamıyla oldu
Çünkü ben vasfı değişen bir zamandayım
Bu zaman korkutucu ve katı bir zamandır
Dinimizi öğrenmeye ne kadar da muhtacız
Ve zamanımızın akıllılarının yol göstermelerine
Şerrin ve hayrın acayipliklerini
Eğer dinlersen onları anlarsın

Ahmed de İslam'a öyle içten davet etti ki
Hüzünle ölünün haberinin verilmesi gibi
İlk olarak hamd ile başlarım
Beni İslam ile şereflendirene
Ve beni Âdem'in neslinden yapana
Cinlerden olan Şeytan'ın neslinden değil
Dileseydi beni İblis'in neslinden yapardı
Yoldan çıkaran, hakka karşı gelen
Azgınlık eden biri olurdum
Ancak Allah bana lutfetti
Henüz yaratılmadan önce de böyleydi
Sonra beni Ahmed'in dininden yaptı
Bilmediğim şeyleri bana öğretti
Bana ilim, nur ve hikmeti öğretti
Şükredenlerle beraber O'na şükrederim
O beni görürken dilerim ki
Zayıflığımı, cahilliğimi ve hatalarımı görüyor
O beni bağışlarken dilerim ki
O'na karşı olan ümidim boşa çıkmaz
O beni mükâfatlandırmasa da dilerim ki
Ben onun lütfuyla hayata başladım
Akıl sahibi olsam da ümidim O'ndandır
Korkum ile şükrüm karşılıklıdır
O'dan ümidimi kesmiyorsam
İyiliklerine de şükrediyorum utancımdan
Şükür ediyorumdur hakkı biliyorsam
Kötülükten sakınıyor, hayrı salık veriyorsam
Kendi nefsime göz attım tabiatına da baktım

Başkaları da deyince ne olduğunu anladım
Bunlar haber verilenler, bize vasfedilenlerdir
Kişi vasfedebiliyorsa onu temizleyebilir
Bunlar haber verilenler vasfedilenlerdir
Vasfedebilen kişi temizliğini de gösterebilir
Hakkı bizzat bilen kişi için ne demeli?
Heyhat! Ancak kaçarak kurtulabilmeli
Çünkü insanlar hevayı hakka tercih ediyor
Gizliden, sonra açıktan, alenen heva diyor
Zaman kötü bir zamandır sakın bu yoldan
Kötü yoldur atan kişiyi uçurumdan
Kötüyü haber veren ve onu açıklayanlar gelecek
Sözlerini süsleyecek, kafiyelerle vasfedecek
Uzak dur hevandan diyorlar bana
Oysa gayretimin hepsi hevama
Nefsinle cihad et diyorlar bana
Oysa her yer onun, tüm meylim ona
Şimdi hevamdan nasıl çekeyim ellerimi
Nefsim eline vermişken tüm dizginlerimi
Şimdi günler sürüklüyor her bir sıkıntıya beni
Yapıma da uygun gibi, coşturuyor benliğimi
Şimdi nefsimin ve hevamın olmuşum esiri
Ellerinden geldiğince çekiyorlar dizginleri."

(١٤٤٧٨)- [٢٩٧/٩] أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ سُلَيْمَانَ بْنِ أَيُّوبَ بْنِ خَذْلَمٍ الدِّمَشْقِيُّ فِي كِتَابِهِ، حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ الدِّمَشْقِيُّ، حدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ عَاصِمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحُنَيْنِيَّ يَذْكُرُ، أَنَّهُ سَمِعَ مَالِكَ بْنَ أَنَسٍ، يَقُولُ: كَانَ نَافِعٌ يُجَالِسُ زِيَادَ بْنَ أَبِي زِيَادٍ فَمَاتَ زِيَادٌ، فَكَانَ

نَافِعٌ يَمُرُّ بِنَا، فَنَقُولُ: أَلا نُوَسِّعُ لَكَ رَحِمَكَ اللَّهُ؟ قَالَ: فَيَأْبَى، وَيَقُولُ: " اتَّقُوا هَذِهِ الْمَجَالِسَ "

Mâlik b. Enes der ki: Nâfi, Ziyâd b. Ebî Ziyâd'ın meclislerinde bulunurdu. Ziyâd öldükten sonra Nâfi bize uğrardı ve biz ona: "Allah sana rahmet etsin. Sana yer açalım mı?" derdik. O bunu kabul etmez ve: "Bu meclislerden sakının" derdi.

Muhammed b. el-Mübarek es-Sûrî

Onlardan biri de, akıllı, vera sahibi, güzel sözlü Ebû Abdillah Muhammed b. el-Mübarek es-Sûrî'dir.

(١٤٤٧٩)- [٢٩٨/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدثَّنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ، حدثَّنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الدِّمَشْقِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْمُبَارَكِ الصُّورِيَّ، يَقُولُ: " أَعْمَالُ الصَّادِقِينَ لِلَّهِ بِالْقُلُوبِ، وَأَعْمَالُ الْمُرَائِينَ بِالْجَوَارِحِ لِلنَّاسِ، فَمَنْ صَدَقَ فَلْيَقِفْ مَوْقِفَ الْعَمَلِ لِلَّهِ لا لِعِلْمِ اللَّهِ بِهِ لا لِعِلْمِ النَّاسِ لِمَكَانِ عَمَلِهِ "

Muhammed b. el-Mübârek es-Sûrî der ki: "Allah'a karşı (amellerinde) samimi olanlar, bu amelleri kalpleriyle ifa ederler. Riyakârlar ise insanlara karşı sadece göstermelik olarak amellerini vücutlarıyla yaparlar. Bu nedenle her kim ibadetinde samimi ise amellerini insanların göreceği bir şekilde değil, sadece Allah'ın bilebileceği şekilde yapsın."

(١٤٤٨٠)- [٢٩٨/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدثَّنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ، حدثَّنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، الدِّمَشْقِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْمُبَارَكِ الصُّورِيَّ، يَقُولُ: " اتَّقِ اللَّهَ تَقْوَى لا تُطْلِعْ نَفْسَكَ عَلَى تَقْوَى اللَّهِ تَجِدْ بِهِ غَيْرَكَ وَتُسَلِّطُ الآفَةَ عَلَى قَلْبِكَ "

Muhammed b. el-Mübârek der ki: "Öyle bir takvaya sahip ol ki senden başka bunu kimseler bilmesin. Zira takvanı başkalarına gösterecek olursan kalbine fitne girer bozulursun."

(١٤٤٨١)- [٢٩٨/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، وَأَبُو مُحَمَّدِ بْنُ حَيَّانَ، قَالا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْمُبَارَكِ، يَقُولُ: " تَخَافُ أَنْ يَفُوتَكَ، عِنْدَ الْبَقَّالِ مِنْ قِطْعَتِكَ تُبَادِرُ إِلَيْهِ وَتُبَكِّرُ عَلَيْهِ، وَلا تَخَافُ أَنْ يَفُوتَكَ مِنَ اللَّهِ مَا تُؤَمِّلُ بِكَثْرَةِ الْقُعُودِ عَنْهُ، وَالتَّشَاغُلِ عَنِ الْمُبَادَرَةِ إِلَيْهِ، مَهْلا رَحِمَكَ اللَّهُ فَإِنَّ فِي قَلْبِكَ وَجَعًا لا يُبْرِيهِ إِلا حُبُّهُ، وَلا يَسْتَنْطِقُهُ إِلا الأُنْسُ بِهِ، وَجُوعًا لا يُشْبِعُكَ إِلا مَا طَعِمْتَ مِنْ ذِكْرِهِ، وَعَطَشًا لا يَرْوِيهِ إِلا مَا وَرَدَتْ عَلَيْهِ لَذَّتُهُ لِلَذَاذَةِ مُنَاجَاتِهِ "

Muhammed b. el-Mübarek der ki: “Bakkaldaki malı kaçırmaktan korkar ve erken davranıp satın almak için çalışırsın; ancak Allah’tan umduğunu kaçırmaktan korkmadan oturur onu elde etmek için çalışmayıp başka şeyle meşgul olursun. Allah sana merhamet etsin yavaş ol! Senin kalbinde ancak Allah sevgisinin iyileştireceği ve ancak onunla ünsiyet kurunca şifa bulacağı bir ağrı, ancak onu zikredince doyacağın bir açlık, ancak ona yalvarmakla kanabileceğin bir susuzluk vardır.”

(١٤٤٨٢)- [٢٩٨/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْمُبَارَكِ، يَقُولُ: " مَا تَرَى إِلا مُتَغَيِّرًا بِشَهْوَةٍ مِنْ نَفْسِهِ، وَمَأْخُوذًا بِبَوَاقِي دُنْيَا غَيْرِهِ، كَذَبَ مُؤْمِنٌ ادَّعَى الْمَعْرِفَةَ بِاللَّهِ وَيَدَاهُ تَرْعَى فِي قِصَاعِ الْمُسْتَكْثِرِينَ، وَمَنْ وَضَعَ يَدَهُ فِي قَصْعَةِ غَيْرِهِ ذَلَّتْ رَقَبَتُهُ، وَمَا أُثْبِتَ لأَحَدٍ ادَّعَى مَحَبَّةُ اللَّهِ وَهُوَ يَلُفُّ الثَّرِيدَ بِثَلاثَةِ أَصَابِعَ "

Muhammed b. el-Mübârek der ki: “Bazılarının şehvetinin peşinden gidip de değiştiğini, başkalarının sahip olduğu şeylerde gözünün kaldığını görürsün. Elleri varlıklı kişilerin sofralarında dolaşan birinin Allah’ı bildiğini iddia etmesi bir yalandır. Zira kişi, sofrasına el uzattığı kimseye boyun eğer. Tiridi üç parmakla (oburca) yemeye çalışan kişinin Allah’ı sevdiğini söylemesine inanmam!”

(١٤٤٨٣)- [٢٩٨/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، وَأَبُو حَيَّانَ، قَالا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْمُبَارَكِ، يَقُولُ: " لَيْسَ مِنَ الْمَعْرِفَةِ بِاللَّهِ أَنْ تَجْعَلَهَا، يَعْنِي النَّفْسَ، مَطِيَّةً لِهَوَى غَيْرِكَ وَطَرِيقًا لِطَلَبِ دُنْيَا مَخْلُوقٍ غَيْرِكَ "

Muhammed b. el-Mübârek der ki: “Nefsini, başkasının hevasına tâbi kılman ve başka bir yaratılmışın dünyası için vasıta yapman marifetten değildir.”

(١٤٤٨٤)- [٢٩٨/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، وَأَبُو مُحَمَّدِ بْنُ حَيَّانَ، قَالا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثنا عَبْدُ اللَّهِ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْمُبَارَكِ، يَقُولُ: " مَا آمَنَ بِاللَّهِ مَنْ رَجَا مَخْلُوقًا فِيمَا ضَمِنَ اللَّهُ لَهُ "

Muhammed b. el-Mübârek der ki: “Allah’ın güvence verdiği konularda insanlardan herhangi birine ümit bağlayan kişi, gerçekten de Allah’a iman etmiş değildir.”

(١٤٤٨٥)- [٢٩٩/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْمُبَارَكِ، يَقُولُ: " يَزْهَدُونَ فِي التِّجَارَةِ لأَنْفُسِهِمْ وَيَجْعَلُونَ انْقِطَاعَ النُّفُوسِ إِلَى غَيْرِهِمْ "

İbrâhim b. Muhammed der ki: Muhammed b. el-Mübârek’in: “Kendileri için zühd olarak ticaretten uzak durmayı yeterli görür, nefisleri köreltmeyi ise başkalarından beklerler” dediğini işittim.

(١٤٤٨٦)- [٢٩٩/٩] حَدَّثَنَا أَبُو الْفَتْحِ أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَهْلٍ الْحِمْصِيُّ الْوَاعِظُ، حدَّثنا أَبُو الْحَسَنِ مُحَمَّدُ بْنُ أَيُّوبَ الصَّدُوقُ الْعَابِدُ بِمِصْرَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَصْبَغَ بْنِ الْفَرَجِ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْمُبَارَكِ الصُّورِيَّ، يَقُولُ: " بَيْنَمَا أَنَا أَجُولُ، فِي بَعْضِ جِبَالِ بَيْتِ الْمَقْدِسِ إِذَا أَنَا بِشَخْصٍ مُنْحَدِرٍ مِنْ جَبَلٍ، فَقَابَلْتُ الشَّخْصَ فَإِذَا امْرَأَةٌ عَلَيْهَا مَدْرَعَةٌ مِنْ صُوفٍ وَخِمَارٌ مِنْ صُوفٍ، فَلَمَّا دَنَتْ مِنِّي سَلَّمَتْ عَلَيَّ فَرَدَدْتُ عَلَيْهَا السَّلامَ "، فَقَالَتْ: يَا هَذَا مِنْ أَيْنَ أَنْتَ؟ قُلْتُ لَهَا: " رَجُلٌ غَرِيبٌ "، قَالَتْ: سُبْحَانَ اللَّهِ فَهَلْ تَجِدُ مَعَ سَيِّدِكَ وَحْشَةَ الْغُرْبَةِ وَهُوَ مُؤْنِسُ الْغُرَبَاءِ وَمُحَدِّثُ الْفُقَرَاءِ؟ قَالَ: " فَبَكَيْتُ "، فَقَالَتْ: أَوَ لا يَبْكِي الْعَلِيلُ إِذَا وَجَدَ طَعْمَ الْعَافِيَةِ؟ قُلْتُ: " فَلِمَ؟ " قَالَتْ: لأَنَّهُ مَا خَدَمَ الْقَلْبَ خَادِمٌ هُوَ أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنَ الْبُكَاءِ وَلا خَدَمَ الْبُكَاءَ خَادِمٌ هُوَ أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنَ الزَّفِيرِ وَالشَّهِيقِ فِي الْبُكَاءِ، قُلْتُ لَهَا: " عَلِّمِينِي رَحِمَكِ اللَّهُ فَإِنِّي أَرَاكِ حَكِيمَةً "، فَأَنْشَأَتْ وَهِيَ تَقُولُ:

دُنْيَاكَ غَرَّارَةٌ فَدَعْهَا   فَإِنَّهَا مَرْكَبٌ جَمُوحُ
دُونَ بُلُوغِ الْجُهُولِ مِنْهَا   مُنْيَتَهُ نَفْسُهُ تَطِيحُ
لا تَرْكَبِ الشَّرَّ وَاجْتَنِبْهُ   فَإِنَّهُ فَاحِشٌ قَبِيحُ
وَالْخَيْرَ فَأَقْدِمْ عَلَيْهِ تَرْشُدْ   فَإِنَّهُ وَاسِعٌ فَسِيحُ

فَقُلْتُ لَهَا: " زِيدِينِي رَحِمَكِ اللَّهُ "، فَقَالَتْ: سُبْحَانَ اللَّهِ أَوَ مَا كَانَ فِي مَوْقِفِنَا هَذَا مَا أَغْنَاكَ مِنَ الْفَوَائِدِ عَنْ طَلَبِ الزَّوَائِدِ؟ قَالَ: قُلْتُ: " لا غِنًى بِي عَنْ طَلَبِ الزَّوَائِدِ "، قَالَتْ: حِبَّ رَبَّكَ شَوْقًا إِلَى لِقَائِهِ فَإِنَّ لَهُ يَوْمًا يَتَجَلَّى فِيهِ لأَوْلِيَائِهِ

Muhammed b. el-Mübarek es-Sûrî anlatıyor: Beytu'l-Makdis dağlarından birinde dolaşırken, dağdan inen bir şahıs olduğunu gördüm. Baktığımda üzerinde yünden yapılmış bir giysi ve başörtüsü olan bir kadın olduğunu fark ettim. Kadın bana yaklaşınca selam verdi, ben selamı alınca da: "Nerelisin?" diye sordu. Ben: "Yabancı biriyim" cevabını verince: "Sübhanallah! Yabancılarla ünsiyet kuran ve ihtiyaç sahipleriyle konuşan efendinle beraber olmana rağmen kendini buranın yabancısı mı hissediyorsun" dedi. Ben ağlayınca: "Hasta, şifanın tadını tadınca ağlamaz mı?" dedi. Ben: "Neden?" diye sorunca şöyle cevap verdi: "Kalbe, hiç bir şey ağlamak kadar hizmet etmemiştir. Yine hiçbir şey hıçkırarak ağlamak gibi ağlamaya hizmet etmemiştir." Ben: "Bana öğret, Allah sana merhamet etsin. Seni hikmet sahibi biri olarak görüyorum" dediğimde, kadın şöyle bir şiir okudu:

"Dünyan aldatıcıdır onu bırak
Dünyan serkeş bir binektir
Ondan cehalet elde etme dışında
Nefsini helaka sürükler
Şerre bulaşma ondan kaçın
Çünkü o, çok alçak ve kötüdür
Sen hayra yanaş, doğruyu bulursun
Doğru da geniş ve ferahtır."

Ona: “Daha söyle Allah sana merhamet etsin” dediğimde, kadın: “Sübhanallah! Şimdi burada daha fazlasına o kadar mı ihtiyacın var?” karşılığını verdi. Ben: “Daha fazlasına ihtiyacım var” dediğimde, kadın: “Rabbine kavuşmayı özleyerek O’nu sev. Çünkü O, bir gün dostlarına tecelli edecektir” karşılığım verdi.

(١٤٤٨٧)- [٢٩٩/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: قَرَأْتُ مِنْ خَطِّ جَدِّي مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ، وَكَانَ قَدْ لَقِيَ عِدَّةً مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُبَارَكِ " دَخَلْتُ مَسْجِدًا فَرَأَيْتُ فَتًى قَدِ اكْتَنَفَهُ النَّاسُ قِيَامًا وَقُعُودًا، وَأَقْرَبُهُمْ إِلَيْهِ طَائِفَةٌ مَنْصُوبَةٌ يَسْأَلُونَهُ عَنْ عِلْمِ طَرِيقِ الآخِرَةِ وَعَنْ مَعْرِفَةِ الآفَاتِ الْوَارِدَةِ، فَيُجِيبُهُمْ بِلِسَانٍ ذَرِبٍ فِي الْحِكْمَةِ، مُتَّسِعٍ فِي الْمَعْرِفَةِ، قَرِيبٍ مِنْ كُلِّ حُجَّةٍ، لِسَانٍ لا يَغْضَبُ عَلَى سَائِلِهِ وَإِنْ رَدَّدَ عَلَيْهِ الْمَسْأَلَةَ حَتَّى يُفْهِمَهُ أَوْ يَكُونَ جَاهِلا فَيُعَلِّمَهُ بِلِسَانٍ قَدْ بَذَّ بِعَزْوِ سَنَنِهِ فُرْسَانُ الْكَلامِ عَذْبِ اللَّفْظِ مِطْلاقِ الْمُطْلَقِ، فَدَنَوْتُ مِنْهُ وَقَدْ تَفَرَّقَ النَّاسُ عَنْهُ وَصَارَ جَلِيسَ حُزْنِهِ، وَحَلِيفَ هَمِّهِ، وَشَرِيكَ سَدَمِهِ، وَأَخِيذَ جِنَايَتِهِ، وَأَسِيرَ نَارِ الْعُفَاةِ، قَدْ غَشِيَتْهُ مِنْ هُمُومِ قَلْبِهِ فَلَمْ أَزَلْ قَاعِدًا مُتَسَلِّسًا فِي دُنُوِّي، وَهُدُوئِي قَدْ جَمَعْتُ فِيهِ نَفْسِي حَتَّى إِذَا صِرْتُ فِي الْمَوْضِعِ الَّذِي لا عُتِقَ صَوْتُهُ، وَنَظَرَ إِلَيَّ فِي حَالِ مَنْ غَضِبَ عَلَى نَفْسِهِ، وَضَنَا مَنْ تَوَهَّمَ أُمْنِيَّتَهُ لاذَ بِفَضْلِهِ عَلَى ضَعْفِي وَلَمْ يُلْجِئْنِي إِلَى مَذَلَّةٍ فِي مَسْأَلَتِي حَتَّى قَالَ لِي: حَيَّاكَ اللَّهُ بِالسَّلامِ وَنَعَّمَنَا وَأَنْعَمَنَا وَإِيَّاكَ بِثُبُوتِ الأَحْزَانِ، فَكَشَفَ بِقَوْلِهِ ضِيقًا عَنْ قَلْبِي وَأَدَّبَنِي لِنَفْسِهِ، فَنِعْمَ مَا بِهِ أَدَّبَنِي، فَلَمَّا تَجَلَّى عَنِّيَ ضِيقُ الْحَصَرِ وَسَقَطَ الْخَجَلُ وَزَالَ الْوَجَلُ أَوْلانِي أُنْسَ الْمَشْهَدِ، وَجَذَبَنِي بِلِسَانِهِ إِلَى قَرِيبِ الْمَقْعَدِ، قُلْتُ لِنَفْسِي: قَدْ ظَفِرْتِ فَسَلِي، فَقُلْتُ: رَحِمَكَ اللَّهُ مَا هَذَا السَّبِيلُ الَّذِي أَمَرَ اللَّهُ مُحَمَّدًا ﷺ بِدَوْسِهِ وَقَطْعِهِ؟ قُلْتُ: رَحِمَكَ اللَّهُ فَهَلْ لِهَذَا السَّبِيلِ مِنْ شَرْحٍ يُبَيِّنُ مَنَارَهُ؟ قَالَ: نَعَمْ، أَمَّا السَّبِيلُ فَهُوَ الإِيمَانُ بِاللَّهِ طَرِيقُ مُحَمَّدٍ مَمْدُودٌ لأَهْلِ الإِيمَانِ بِاللَّهِ مِنَ الدُّنْيَا إِلَى الآخِرَةِ، فَمَنْ تَعَمَّدَ دَرْسَهُ وَقَطْعَهُ عَزَّ فَأَعَزَّ غَيْرَهُ وَرَضِيَ بِهِ عَنِ الاخْتِيَارِ عَلَيْهِ مَدَّ بِهِ الطَّرِيقَ إِلَى الآخِرَةِ، وَإِنْ هُوَ عَدَلَ عَنْ بَابِ الطَّرِيقِ بِالاخْتِيَارِ مِنْهُ لِلْهَوَى الَّذِي خَذَلَهُ مِنْهُ لَزِمَهُ قَوْلُهُ تَعَالَى:﴿ وَلا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ ، قُلْتُ: رَحِمَكَ اللَّهُ فَمَا الإِيمَانُ الْمُؤَدِّي إِلَى الآخِرَةِ الْمُوَصِّلُ بِأَهْلِهِ إِلَى مَحْمُودِ الْعَاقِبَةِ؟ فَقَالَ: إِنَّ الَّذِي سَأَلْتَ عَنْهُ مِنَ الإِيمَانِ بِاللَّهِ إِيمَانٌ ظَاهِرٌ وَقَعَ بِهِ السَّتْرُ الظَّاهِرُ وَإِيمَانٌ بَاطِنٌ وَقَعَتْ بِهِ الْخَشْيَةُ الْبَاطِنَةُ،

قُلْتُ: فَمَا الإِيمَانُ الظَّاهِرُ؟ قَالَ: إِقْرَارُ اللِّسَانِ بِالتَّوْحِيدِ وَمُوَافَقَةُ جَوَارِحِ الأَبْدَانِ فَرَائِضَ التَّوْحِيدِ هَذَا هُوَ الإِيمَانُ الظَّاهِرُ الَّذِي يَقَعُ السَّتْرُ الظَّاهِرُ بِهِ وَيَحْقِنُ بِهِ الْعَبْدُ دَمَهُ وَمَالَهُ إِلا فِي الْمَالِ مِنْ حُقُوقِ إِيمَانِهِ، وَأَمَّا الإِيمَانُ الْبَاطِنُ الَّذِي وَقَعَتْ بِهِ الْخَشْيَةُ الْبَاطِنَةُ فَهُوَ إِيمَانُ الْقَلْبِ، وَهُوَ عَلَى ثَلاثَةٍ: فَالأَوَّلُ مِنْهَا: التَّصْدِيقُ لِلَّهِ فِيمَا وَقَعَ بِهِ وَعْدُهُ وَوَعِيدُهُ، وَالثَّانِي: حُسْنُ الظَّنِّ بِاللَّهِ تَعَالَى مِنْ غَيْرِ الْمَعْرِفَةِ، وَالثَّالِثُ: إِلْقَاءُ التُّهَمِ عَنِ اللَّهِ مِنْ عَقْدِ الثِّقَةِ بِهِ، قُلْتُ: رَحِمَكَ اللَّهُ فَسِّرْ لِي مَا وَصَفْتَ مِنْ هَذِهِ الثَّلاثَةِ الَّتِي ذَكَرْتَ أَنَّهَا إِيمَانٌ قَلْبِيٌّ، قَالَ: نَعَمْ يَا فَتًى، إِنَّ التَّصْدِيقَ لِلَّهِ إِنَّمَا هُوَ مِنْ عَيْنِ الْمَعْرِفَةِ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمَّا أَنْ صَحَّتِ الْمَعْرِفَةُ بِاللَّهِ سَقَطَ الارْتِيَابُ عَنْهُ لِسُقُوطِ الْجَهْلِ بِهِ عَنْ قَلْبِهِ، فَلَمَّا سَقَطَ اعْتَقَدَ الْقَلْبُ تَصْدِيقًا قَدْ دَلَّتِ الْمَعْرِفَةُ عَلَى تَصْدِيقِهِ، فَإِذَا صَحَّ هَذَا فِي الْقُلُوبِ وَتَمَكَّنَ مِنْ عَقَائِدِها انْفَتَقَ مِنْ هَذَا نُورٌ فِيهِ دَلالَةُ النَّفْسِ عَلَى مُكَوِّنِهَا، فَإِذَا صَحَّ الْعِلْمُ فِيهَا بِأَنَّهَا مُكَوَّنَةٌ لا مِنْ شَيْءٍ كُوِّنَتْ دَلَّهَا وُجُودُ مَا عَلِمَتْهُ مِنْ خَلْقِهَا عَلَى الشَّيْءِ الْمُغَيَّبِ عَنْهَا أَنَّهَا أَعْجَبُ مِمَّا قَدْ شَاهَدَتْهُ بِنَظَرٍ، فَهَا هُنَا سَكَنَ الْقَلْبُ إِلَى تَصْدِيقِ الرَّبِّ ﷻ فِيمَا وَقَعَ الْوَعْدُ بِهِ وَيَنْصَرِفُ الْهَمُّ إِلَى تَجْرِيدِ الْعِنَايَةِ إِلَى مَا وَقَعَ بِهِ أَمْرُ الرَّبِّ ﷻ وَنَهْيُهُ، قُلْتُ: فَحُسْنُ الظَّنِّ؟ قَالَ: مَنْ عَلِمَ الْمَعْرِفَةَ بِاللَّهِ أَنَّ اللَّهَ ﷻ أَحْسَنَ إِلَيْهِ فِي خَلْقِهِ تَفَضُّلا مِنْهُ عَلَيْهِ لا بِاسْتِحْقَاقِ عَمَلٍ مُتَقَدِّمٍ كَانَ مِنْهُ إِلَيْهِ فَيَكُونُ مُبْتَدَؤُهُ بِهِ مِنْ نِعْمَةِ الْخِلْقَةِ أَنَّهَا تَفَضُّلٌ مِنَ اللَّهِ عَلَيْهِ أَقَامَ النَّظَرَ مِنَ الْعَقْلِ الْبَاطِنِ فِي الأَشْيَاءِ فَيَنْظُرُ إِلَى كُلِّ مَا قَعَدَ بِهِ الْجَهْلُ عَنْ مَعْرِفَتِهِ مِنَ الْعِلْمِ الَّذِي يَحْتَاجُ إِلَى تَقْوِيَةِ مَعْرِفَتِهِ وَإِلَى طَلَبِ الازْدِيَادِ فِي تَصْدِيقِ رَبِّهِ وَحُسْنِ ظَنِّهِ بِمَا جَرَى بِهِ تَدْبِيرُهُ فِيهِ عَلِمَ أَنَّ وَهَنَ تَصْدِيقِهِ وَضَعْفَ حُسْنِ ظَنِّهِ مِنْ جَهْلِهِ بِرَبِّهِ، فَهَا هُنَا فِي مَقَامٍ تَنْهَتِكُ سُتُورُ الْجَهْلِ وَتَقَعُ الْبَصِيرَةُ مِنَ النَّظَرِ الَّذِي كَشَفَ عَنْ ضَرَرِ الْجَهْلِ، فَإِذَا أَثْبَتَ الْقَلْبُ هَذَا مَعْرِفَةً عَلِمَ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى نَقَلَهُ مِنَ التُّرَابِ إِلَى حُسْنِ خِلْقَتِهِ وَزَيَّنَ خِلْقَتَهُ بِاسْتِوَاءِ الْعَافِيَةِ فِي خِلْقَتِهِ وَقَسَمَ لِعَافِيَتِهِ سِتْرًا يَتَقَلَّبُ فِيهِ وَتَطِيبُ بِهَذَا السِّتْرِ مَعِيشَتُهُ، فَإِذَا صَحَّ الْعِلْمُ بِهَذَا كَانَ اللَّهُ ﷻ عِنْدَهُ غَيْرَ جَائِرٍ فِي رَحْمَتِهِ الَّتِي نَقَلَهُ بِهَا مِنَ التُّرَابِ إِلَى حُسْنِ خِلْقَتِهِ فَهُوَ أَيْضًا غَيْرُ جَائِزٍ فِي حُكْمٍ يُوقِعُهُ بِرَحْمَتِهِ، قُلْتُ: رَحِمَكَ اللَّهُ فَمِنْ أَيْنَ مَخْرَجُ التُّهَمِ !؟ قَالَ: مِنْ ضَعْفِ الْمَعْرِفَةِ وَقِلَّةِ تَصْدِيقِ الْقَلْبِ بِالْعِزَّةِ وَاجْتِمَاعِ الْقَلْبِ مِنَ الْجَهْلِ بِالْمَعْرِفَةِ عَلَى حُبِّ الدُّنْيَا دُونَ الآخِرَةِ، فَلَمَّا أَنْ لَمْ يُصَدِّقِ الْخَبَرَ تَصْدِيقًا يُؤَدِّي إِلَى ثِقَةٍ بِمَا وَقَعَ بِهِ الْخَبَرُ كَانَ اللَّهُ عِنْدَهُ غَيْرَ وَفِيٍّ فِيمَا وَعَدَ، قُلْتُ: رَحِمَكَ اللَّهُ، اضْرِبْ لِي فِي هَذَا مَثَلا أَسْتَعِينُ بِهِ عَلَى

فَهْمِي وَأَتَبَيَّنُ فِيهِ مَعْنَى قَوْلِكَ، فَقَالَ: أَرَأَيْتَ لَوْ أَنَّ رَجُلا عَرَفْتَهُ بِالْخُلْفِ فِي الْوَعْدِ ثُمَّ ضَمِنَ لَكَ شَيْئًا إِنْ وَفَّى لَكَ بِهِ كَانَ فِيهِ نَجَاتُكَ وَإِنْ هُوَ غَدَرَ بِكَ كَانَ فِيهِ عَطَبُكَ لِمَ كُنْتَ بِهِ فِي عِدَتِهِ رَاضِيًا؟ قُلْتُ: لا، قَالَ: فَمَنْ لَمْ تَعْرِفْهُ بِالْخُلْفِ مَا يَكُونُ عِنْدَكَ؟ قُلْتُ: وَفِيًّا غَيْرَ مُتَّهَمٍ، قَالَ: وَكَذَا عَقْدُ مَعْرِفَتِكَ بِاللَّهِ عَقْدُ وَفَاءٍ لا عَقْدُ تُهْمَةٍ فَلَيْسَ فِي خُلْفِ عَقْدِ الْوَفَاءِ التُّهَمُ، فَمِنْ ضَعْفِ الْمَعْرِفَةِ ضَعْفُ التَّصْدِيقِ وَضَعْفُ حُسْنِ الظَّنِّ، وَوَقَعَتِ التُّهَمُ الْمُوجِبَةُ لِلنَّظَرِ إِلَى النُّفُوسِ الْمُعْتَرِكَةِ لَهَا لِثُبُوتِ أَسْبَابِ الْحِيلَةِ فِي طَلَبِ مَا وَقَعَ الْوَعْدُ مِنْ رَبِّهَا، قُلْتُ: رَحِمَكَ اللَّهُ حُسْنُ الظَّنِّ أَصْلٌ فَمَا فُرُوعُهُ؟ قَالَ: السُّكُوتُ وَالثِّقَةُ وَالطُّمَأْنِينَةُ وَالرِّضَا، قَالَ: قُلْتُ: رَحِمَكَ اللَّهُ خَبِّرْنِي عَنْ هَذِهِ الأَشْيَاءِ الَّتِي ذَكَرْتَهَا تَجُرُّ إِلَى مَعْنًى وَاحِدٍ أَمْ لَهَا مَعَانٍ مُخْتَلِفَةٍ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهَا مَقَامٌ وَمَعْنًى بِخِلافِ أَخِيهِ !، فَقَالَ: أَبَيْتَ إِلا كَيِّسًا فِي الْمَسْأَلَةِ، إِنَّ السُّكُونَ يَا فَتًى، إِنَّمَا هُوَ مِنْ يَقِينِ الْمَعْرِفَةِ لا مِنْ يَقِينِ الإِيمَانِ، فَقَدْ مَسَّتْهُ شُعْبَةٌ مِنْ يَقِينِ الإِيمَانِ، قُلْتُ: رَحِمَكَ اللَّهُ، جَرَحْتَ عَقْلِي فَدَاوِنِي بِمَثَلٍ مِنْكَ وَاشْفِنِي بِرِفْقِكَ وَاتَّئِدْ عَلَى جَزَعِي بِلِسَانِكَ، فَقَالَ: يَا فَتًى، أَخْبِرْنِي عَنِ الْمَاءِ السَّائِلِ فِي خُدُورِهِ إِذَا نَطَّتْهُ السُّيُولُ إِلَى مَغِيضِهِ أَيَكُونُ سَاكِنًا فِي مَسِيلِهِ أَوْ مُتَحَرِّكًا جَارِيًا؟ فَقَالَ: وَهَكَذَا الْمَعْرِفَةُ فِي سَيْلِهَا إِلَى الْقَلْبِ تَكُونُ فِي تَحْصِيلِ الْقَلْبِ مُتَحَرِّكَةً غَيْرَ سَاكِنَةٍ، فَإِذَا وَافَتْ مَغِيضَهَا مِنَ الْقَلْبِ سَكَنَتْ كَسُكُونِ الْمَاءِ فِي مَغِيضِهِ، يَا فَتًى، خَبِّرْنِي عَنِ الْمَاءِ فِي وَقْتِ مَا وَصَلَ إِلَى مَغِيضِهِ، هَلْ أَنْظَرَكَ ضَوْءٌ مِنْهُ إِلَى مَا فِي قَعْرِهِ؟ قُلْتُ: لا ! قَالَ: وَلِمَ؟ قُلْتُ: لأَنَّ السَّيْلَ مِنْ بِقَاعٍ مُخْتَلِفَةٍ فَحَمَلَ مِنْ طِينِهَا فِي صَفَا نَفْسِهِ فَخَفِيَ الصَّفَا لِمَا شَابَهُ مِنَ الطِّينِ فِي جَرْيِهِ فَلَمَّا أَنْ وَصَلَ إِلَى الْمَغِيضِ كَانَ الطِّينُ مُمَازِجَهُ، فَمِنْ صَفَا نُورِهِ فِي نَفْسِهِ أَنْ يُرِيَكَ مَا فِي قَعْرِهِ، قَالَ: وَهَكَذَا إِذَا صَفَا انْظُرْ مَا فِي قَرَارِ الْمَاءِ وَهُوَ سِيَّمَا فِي أَلْفَاظِ الْعَرَبِ أَيْقَنَ يَعْنِي صَفَاءً، فَرَأَى وَسَكَنَ عِنْدَ اسْتِغْلالِهِ لِنَفْسِهِ مِنَ الَّذِي قَدْ كَانَ مَازَجَهُ وَتَرَاخَى مُمَازِجُهُ، أَعْنِي الطِّينَ، حَتَّى سَدَّ حُجْرَةً كَانَتْ فِي أَرْضِ الْمَغِيضِ، وَهَكَذَا يَا فَتًى، الْمَعْرِفَةُ إِذَا سَكَنَتْ فِي الْقَلْبِ وَتَمَكَّنَتْ بِالتَّصْدِيقِ وَالثِّقَةِ مِنْهُ تَرَاخَتْ مِنْهَا عُلُومٌ مُؤَكِّدَةٌ فَسَدَّتْ خُرُوقَ الْقَلْبِ الَّتِي كَانَتِ الآفَاتُ وَالْوَسْوَاسُ فَنَقَلَ الْمَعْرِفَةَ مِنْهَا، قَالَ، خَبِّرْنِي يَا فَتًى عَنِ الْمَاءِ الأَوَّلِ كَانَ يَصْلُحُ فِي وَقْتِ سَيْلِهِ إِلَى مَغِيضِهِ أَنْ يُشْرَبَ مِنْهُ؟ قُلْتُ: لا، قَالَ: وَكَذَا الْمَعْرِفَةُ إِذَا لَمْ تَكُنْ مُتَيَقَّنَةٌ صَافِيَةٌ لَمْ تَصْلُحْ لِشُرْبِ الْعُقُولِ مِنْهَا، يَا فَتًى خَبِّرْنِي هَلْ عَلِمْتَ مِثْلِي؟ قُلْتُ: لا ! قَالَ: رَأَيْتُ الْعُلَمَاءَ مَزَجُوا عِلْمَهُمْ بِحُبِّ الدُّنْيَا فَلَمْ يَصْلُحْ

عِلْمُهُمْ لِعَطَشِ الْعُقَلاءِ، يَا فَتَى خَبِّرْنِي عَنِ الْمَاءِ مِنَ الَّذِي صَفَّاهُ وَرَوَّقَهُ وَأَقَلَّهُ حَتَّى اسْتَقَلَّ فِي نَفْسِهِ عَنِ الَّذِي كَانَ مَازَجَهُ؟ قُلْتُ: هُوَ اسْتَقَلَّ بِنَفْسِهِ عَنِ الَّذِي قَدْ كَانَ مَازَجَهُ، قَالَ: وَهَكَذَا الْعَالِمُ الدَّلِيلُ إِذَا عَلِمَ وَدَلَّ لَمْ يَدُلَّهُ عَلَى مَوْلاهُ غَيْرُهُ بَلْ عِلْمُهُ فَإِذَا تَرَكَ دَلالَةَ نَفْسِهِ لَمْ تَصْلُحْ دَلالَتُهُ لِغَيْرِهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ "

Muhammed b. el-Mübârek'in talebelerinden birçok kişiye ulaşan Muhammed b. Yûsuf'un kendi eliyle yazdığı şu yazısını okudum: Bir mescide girdiğimde insanlardan bazıları ayakta, bazıları oturarak bir gencin etrafında toplandıklarını gördüm. Ona en yakın grup da ayakta durmuş, âhiret yolu ile ilgili ve gelecek felaketleri önceden bilme konusunda sorular soruyorlardı. Genç de hikmette keskin, marifette geniş, her türlü huccete yakın olan bir dille cevaplar veriyordu. Aynı sorular tekrarlansa da sorana kızmadan ve anlayabileceği bir şekilde anlatıyordu. Soran cahil ise de dil kahramanlarının bile karşı koymada aciz kalacakları keskin ve net bir dille ona gerekenleri öğretiyordu.

İnsanlar etrafından dağılıp hüznünün arkadaşı, derdinin müttefiki, pişmanlığının ortağı, günahlarının suçlusu, iffet ateşinin esiri kalınca yanına yaklaşıp oturdum. Kalbindeki dertleri onu her taraftan sarmış gibiydi. Fark ettirmeden ve yavaş yavaş dibine kadar, çıkaracağı en ufak bir sesi bile duyabilecek yakınlığa kadar geldim. Kendine kızmış bir yüz ifadesiyle bana baktı. Sanki benim istediğimi ve zayıflığımı fark etmiş gibi, soru sorma zilletine de düşürmeden: "Allah seni selamet içinde yaşatsın! Daimi hüzünlerle de hem bizi, hem de seni nimetlendirsin" dedi. Bu sözü kalbimin sıkıntısını giderdi ve beni kendine çekti. Ne güzel bir sözle beni kendine çekti. İçimdeki sıkıntı gidince, mahcubiyetimi üzerimden atınca ve korkumu da aşınca kendimi ona daha da yakın hissettim. Güzel sözlerle de beni kendine daha çok yaklaştırdı. O an kendime: "Kazançlısın! İstediğini sor" dedim.

Gence: "Allah sana merhamet etsin! Allah'ın Muhammed'e (sallallahu aleyhi vesellem) yürüyüp aşmasını emrettiği bu yol nedir? Allah sana merhamet etsin! Aşmak için de bu yolu bize aydınlatacak bir açıklama var mı?" diye sorduğumda: "Evet!" dedi ve şöyle devam etti: "Bu yol Allah'a iman yoludur. Muhammed'in (sallallahu aleyhi vesellem) yolu, Allah'a iman edenler için dünyadan âhirete doğru uzanmıştır. Bu yola girip aşmak isteyenler aziz olur. Bunun yanında başkasını da aziz görüp âhirete ulaşıncaya kadar yol boyunca kendi yerine edeceği tercihlere razı olur. Ancak kişi hevasına uyarak henüz yolun girişindeki kapıdan başka bir yola sapmak isterse Allah'ın: **"Başka yollara uymayın. Yoksa o yollar sizi parça parça edip O'nun yolundan ayırır"**[1] uyarısıyla karşılaşır."

Ona: "Allah sana merhamet etsin! İnsanları âhirete ve övülmüş olan sonuca götürecek bu iman nedir?" diye sorduğumda: "Allah'a imanın bu sorduğun türü, üzerine zahiri perdenin indiği zahiri bir imandır. Bundan başka üzerinde haşyet perdesi bulunan batıni bir iman da vardır" dedi. Ona: "Zahiri iman nedir?" diye sorduğumda şu karşılığı verdi: "Dilin tevhidi ikrar etmesi, bedeninin uzuvlarının da tevhidin gerekleri olan farzları yerine getirerek bu ikrarı onaylamasıdır. Üzerinde zahiri perdenin bulunduğu, kişinin kanını ve alınması hak olanı dışında malını güvence altına aldığı zahiri iman budur. Haşyet perdesiyle örtülü olan batıni imana gelince ise bu, kalbin imanıdır ve üç şekilde olur. Birincisi, Allah'ın ödül ve ceza olarak vaad ettiklerini tasdik etmektir. İkincisi marifet olmaksızın Allah hakkında hüsnü zanda bulunmaktır. Üçüncüsü de Allah'a güvenerek ona karşı her türlü ithamı uzak tutmaktır."

Ona: "Allah sana merhamet etsin! Kalbi imana yönelik zikrettiğin bu üç aşamayı bana açıklar mısın?" dediğimde: "Olur!" karşılığını verdi ve şöyle devam etti: "Ey genç! Allah'ı tasdik etmek Allah hakkındaki marifetten kaynaklanır. Zira kişi Allah hakkında marifet sahibi olduğunda cehalet kalbinden çıkacağı için her türlü şüphe ve tereddüt de ortadan kalkar. Cehalet ve tereddütler ortadan kalktığı zaman kalp Allah'a imanı tasdik eder. Marifeti de tasdik ettiğine delalet eder. Bu tasdik kalpte yerleşip sağlamlaştığı zaman bundan nefse onu yaratana işaret eden bir nur doğar.

---

[1] En'âm Sur. 153

Şâyet nefiste yoktan tekvin edildiği bilgisi oluşursa bu bilgi onu, kendisini bu şekilde bilmediği bir yoldan hayrete düşürecek bir varlığa çıkaran bir yaratanın var olması gerektiğine götürecektir. İşte burada kalp Rabbin vaad ettiklerini tasdik edip kendini rahatlatacak, Rabbin emrettiği ve yasakladığı şeyleri öğrenip yerine getirme derdine düşecektir."

Ona: "Ya hüsnü zan?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Kişi Allah hakkındaki marifetiyle kendisini önceden yapmış olduğu bir amele karşılık veya bu amele dayanarak değil de lütfederek en güzel bir şekilde yarattığını bildiği zaman var olmasının başlangıcını, Allah'm kendisine bir nimeti ve lütfu olarak görecektir. Buna dayanarak da her şeye batıni aklıyla bakmaya başlayacaktır. İlmi öğrenme yoluna cehaletin koyduğu engelleri fark edecek ve marifetini güçlendirecektir. Yine Rabbini daha fazla tasdik edecek ve her şeyi tedbir içinde yapan Rabbi konusunda hüsnü zanda bulunacaktır. Çünkü yanlış bir tasdik ile hüsnü zannın zayıflığının kendi cehaletinden olduğunu bilecektir. İşte burada cehaletin perdeleri yırtılır ve cehaletin kalkan perdelerinin ardındakilere basiret gözüyle bakar. Bu, kalpte marifet yoluyla yerleştiği zaman da Allah'ın kendisini topraktan, içinde bulunduğu en güzel surete taşıdığını, yaratılışını afiyet ile birlikte bir araya getirdiğini, afiyetin çevresinde bir perdenin de var olduğunu ve kişi bu perde sayesinde yaşamını sağlıklı bir şekilde geçireceğini bilecektir. Kişide bu bilgi hasıl olduğu zaman, kendisini topraktan bu surete taşıyan Allah'ın rahmetinde bir zulmün bulunmadığını, aynı şekilde rahmetiyle ortaya koyduğu hiçbir buyruğunda da bir zulmün olmayacağını düşünmeye başlayacaktır."

Ona: "Allah sana merhamet etsin! Allah'a karşı ithamların kaynağı nedir?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Marifetin zayıflığından, kalbin izzetli olanı tasdikinin azlığından ve kalp ile marifetten yoksun cehaletin âhireti bırakıp dünya sevgisi üzerinde bir araya gelmesinden dolayıdır. Şâyet kişinin tasdiki, gelen habere güvenmeyi de beraberinde getirmiyorsa bu kişi Allah'ın vaad ettiği şeyi yerine getirmeyeceğini düşünecektir."

Ona: "Allah sana merhamet etsin! Bu konuyu bana bir örnekle açıkla ki söylediğini daha iyi bir şekilde anlayayım" dediğimde: "Sözünde durmayan biri olarak tanıdığın bir adamın senin için hayati olan bir konuda, yani sözünü yerine getirmesi senin kurtuluşuna, sözünü yerine getirmemesi de senin helakına sebep olacak bir konuda sana vereceği sözü kabul eder misin?" diye sordu. "Hayır!" dediğimde: "Peki sözünü tutmayan biri olarak tanımadığın birinin yanındaki konumu nedir?" diye sordu. "Sözünde duran biridir ve bu konuda ona herhangi bir ithamda bulunamam" karşılığını verdiğimde şöyle dedi: "Allah hakkındaki marifetin de aynı şekildedir ve ithama yönelik değil vefaya yöneliktir. Çünkü verilen sözde durulmaması ithamları da beraberinde getirecektir. Marifetin zayıflığından da zayıf olan tasdik ile zayıf olan hüsnü zan çıkar. Yol ayrımında bulunan nefis de Rabbi tarafından verilen sözün yerine getirilip getirilmemesine göre kendi gerekçelerine dayanarak ithamlarda bulunacaktır."

Ona: "Allah sana merhamet etsin! Hüsnü zan asıl ise alt bölümleri nedir?" diye sorduğumda: "Sükut, güven, itminân ve rızadır" dedi. Ona: "Allah sana merhamet etsin! Bana söylediğin bu şeylerin hepsi kişiyi bir tek manaya mı götürür, yoksa her birinin diğerinden farklı ve kendine has bir anlamı ile konumu var mı?" diye sorduğumda: "Konu en güzel şekilde açıklanmadıktan sonra bırakmak istemiyorsun! Ey genç! Sükûn denilen şey imanın değil, yakînin marifetlerindendir. Ancak imanın marifetinden de bir bölüm onunla bağlantılıdır" dedi.

Ona: "Allah sana merhamet etsin! Aklımı aldın! Beni bir örnekle iyileştir, yumuşak üslubunla bana şifa ver ve korkumu dilinle yatıştır" dediğimde: "Ey genç! Sel suyu göle ulaştığı zaman akışı durur mu yoksa göl içinde de akmaya devam eder mi?" diye sordu ve şöyle devam etti: "Marifetin de kalbe doğru akışı böyledir. Kalbe ulaşana göre durgun değildir ve akıp durur. Ancak gölü olan kalbe vardığı zaman suyun gölde durgunlaşması gibi marifet de kalpte sükûn bulup durur."

Sonra bana: "Ey genç! Akan su göle ulaşıp duruldduğu zaman sen onun dibini görebilir misin?" diye sordu. "Hayır!" dediğimde: "Neden?" diye sordu. "Çünkü sel suları değişik yerlerden gelmektedir. Geçtiği yerin toprağı ile çamurunu da getirdiği için saflığını yitirir. Göle ulaştığı zaman da taşıdığı çamur neredeyse onun bir parçası gibi olmuştur. İçine çamur karışmayıp kendi saf haliyle kalsaydı o zaman sana dibini gösterebilirdi" karşılığını verdim. Bunun üzerine genç şöyle dedi: "Kalp de öyledir. Durulduğu zaman dibini görebilirsin. Arapların "Safâ (berraklık)" ifadesi bunu açıklayan en güzel kelimelerden biridir. Gölde toplanan suyun çamuru en sonunda çözülüp dibe iner ve gölün dibinde bulunan çukur ile çatlakları doldurur. Ey genç! Marifet de aynı şekilde kalbe yetişip onun tasdik ile güvenini elde ettiği zaman içinde bulunan bazı ilimler çökmeye ve kalpte bulunan, musibet ile vesveselerin girmesine olanak sağlayan delikleri kapatır."

Sonra bana: "Ey genç! Henüz göle ulaşmamış olan o su kendi yatağında akarken içilir miydi?" diye sordu. "Hayır!" karşılığını verdiğimde: "Marifet de öyledir. Bir yerde berrak bir şekilde durmuyorsa akılların ondan içmesine uygun değildir" dedi ve: "Ey genç! Benim gibi birini gördün mü?" diye sordu. "Hayır!" karşılığını verdiğimde: "Âlimlerin ilimlerini dünya sevgisine karıştırdıklarını gördüm. Bundan dolayı ilimleri, susamış olan akıllıların içmesine uygun değildir" dedi ve: "Ey genç! Suyu bu şekilde içine karışan şeylerden temizleyip arındıran ve berrak hale getiren nedir?" diye sordu. "İçine karışan şeylerden kendi kendine kurtulup berraklaştı" karşılığını verdiğimde de şöyle dedi: "Yol gösteren âlim de bu şekildedir. Şâyet öğrenip kendi yolunu bulmaya çalışıyorsa Mevla'sını ona başkaları göstermez, kendi kendine ilmiyle bulur. Ancak kendi nefsine yol göstermeyi bırakmışsa başkalarına yol göstermesinin bir faydası olmaz. Doğrusunu da Allah bilir."

Muhammed b. el-Mübârek'in hadis âlimlerinden rivâyet ettiği hadislerden bazıları şöyledir:

Takrîb 2010, Takrîb 3819, Takrîb 2281, Takrîb 3168, Takrîb 759, Takrîb 395, Takrîb 3066-b, Takrîb 1160, Takrîb 267, Takrîb 4326, Takrîb 2077, Takrîb 200, Takrîb 217, Takrîb 2720, Takrîb 2691, Takrîb 2690, Takrîb 391, Takrîb 362, Takrîb 264, Takrîb 2222, Takrîb 2347, Takrîb 1753, Takrîb 1302, Takrîb 1510, Takrîb 4220, Takrîb 1382, Takrîb 916, Takrîb 1196

Saîd b. Yezîd es-Sâcî

Onlardan biri de nefsinin şerrinden Allah'a sığınan Ebû Abdillah es-Sâcî Saîd b. Yezîd'dir. O nefsinden Rabbine sığınan, Allah'ı özleyen ve derdini sadece Rabbine şikâyet eden biriydi.

(١٤٥١٧)- [٣١٠/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، وَأَبُو مُحَمَّدِ بْنُ حَيَّانَ، قَالا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ بَكْرٍ الْقُرَشِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيُّ، يَقُولُ: " خَمْسُ خِصَالٍ يَنْبَغِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَعْرِفَهَا: إِحْدَاهُنَّ مَعْرِفَةُ اللَّهِ تَعَالَى، وَالثَّانِيَةُ مَعْرِفَةُ الْحَقِّ، وَالثَّالِثَةُ إِخْلاصُ الْعَمَلِ لِلَّهِ، وَالرَّابِعَةُ الْعَمَلُ بِالسُّنَّةِ، وَالْخَامِسَةُ أَكْلُ الْحَلالِ، فَإِنْ عَرَفَ اللَّهَ وَلَمْ يَعْرِفِ الْحَقَّ لَمْ يَنْتَفِعْ بِالْمَعْرِفَةِ، وَإِنْ عَرَفَ وَلَمْ يَخْلُصِ الْعَمَلَ لِلَّهِ لَمْ يَنْتَفِعْ بِمَعْرِفَةِ اللَّهِ، وَإِنْ عَرَفَ وَلَمْ يَكُنْ عَلَى السُّنَّةِ لَمْ يَنْفَعْهُ، وَإِنْ عَرَفَ وَلَمْ يَكُنِ الْمَأْكَلُ مِنْ حَلالٍ لَمْ يَنْتَفِعْ بِالْخَمْسِ، وَإِذَا كَانَ مِنْ حَلالٍ صَفَا لَهُ الْقَلْبُ فَأَبْصَرَ بِهِ أَمْرَ الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ، وَإِنْ كَانَ مِنْ شُبْهَةٍ اشْتَبَهَتْ عَلَيْهِ الأُمُورُ بِقَدْرِ الْمَأْكَلِ وَإِذَا كَانَ مِنْ حَرَامٍ أَظْلَمَ عَلَيْهِ أَمْرُ الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ، وَإِنْ وَصَفَهُ النَّاسُ بِالْبَصَرِ فَهُوَ أَعْمَى حَتَّى يَتُوبَ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: "Şu beş şeyi her müminin mutlaka bilmesi gerekir: Biri Allah'ı bilip tanımaktır. İkincisi hakkı bilmektir. Üçüncüsü amellerin sadece Allah'ın rızası gözetilerek yapılmasıdır. Dördüncüsü sünnete göre amel etmektir. Beşincisi de helal olan şeylerden yemektir. Kişi, Allah'ı tanıyıp ancak hakkı bilmediği zaman Allah'ı tanımasının kendisine hiçbir faydası olmaz. Kişi, Allah'ı bilip de amelini sırf Allah rızası için yapmazsa bu bilgisinin ona hiçbir faydası dokunmaz. Kişi, Allah'ı bilip de amellerini sünnete göre yapmazsa bu bilgisinin ona bir faydası olmaz. Kişi, Allah'ı bilip de ancak sadece helal olan şeylerden yemezse, bu beşinin hiçbirinden de faydalanamaz. Kişi, sadece helal olan şeylerden yerse, Allah onun kalbini arındırır. Bu şekilde dünya ve âhiret işlerini hakkıyla bilip görebilir. Kişi bu işlerde şüphe içindeyse bu şüphesi (helal olmayan şeylerden) yediği oranda olur. Yediği haram olan şeyler dolayısıyla da hem dünya, hem de âhiret işlerinde bir karanlığın içinde olur. İnsanlar onu gören biri olarak nitelendirse de, haram olarak yediği şeylere tövbe edene kadar bir körlüğün içinde kalır."

(١٤٥١٨)- [٣١٠/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ بَكْرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: " مَنْ وَثِقَ بِاللَّهِ فَقَدْ أَحْرَزَ قُوَّتَهُ، وَمَنْ حَيَّ قَلْبُهُ فَقَدْ لَقِيَ اللَّهَ وَلا يَشُكُّ فِي نَظَرِهِ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: "Allah'a güvenen kişi, tüm gücüne hâkim olur. Kalbini diri tutan kişi de, gözetiminden yana bir endişe taşımadan Allah'ın huzuruna çıkar."

(١٤٥١٩)- [٣١٠/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: قِيلَ لِلْفُضَيْلِ بْنِ عِيَاضٍ: يَا أَبَا عَلِيٍّ، مَتَى يَنْتَهِي الْعَبْدُ فِي حُبِّ اللَّهِ؟ قَالَ: " إِذَا اسْتَوَى عِنْدَهُ مَنْعُهُ وَعَطَاؤُهُ "

es-Sâcî anlatıyor: Fudayl b. İyâd'a: "Ey Ebû Ali! Kişi Allah sevgisinde ne zaman zirveye ulaşır?" diye sorulunca, "Allah'ın kendisine vermesiyle vermemesi bir olduğu zaman" karşılığını verdi.

(١٤٥٢٠)- [٣١١/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، حدَّثنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَبِي حَسَّانَ، حدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: " تَدْرِي أَيَّ شَيْءٍ قُلْتَ الْبَارِحَةَ وَالْبَارِحَ الأَوَّلَ ؟ قُلْتُ: قَبِيحٌ بِعَبْدٍ ذَلِيلٍ مِثْلِي يَعْلَمُ عَظِيمًا مِثْلَكَ لا يَعْلَمُ أَنَّكَ لَتَعْلَمُ أَنِّي لَوْ خَيَّرْتَنِي بَيْنَ أَنْ يَكُونَ لِي الدُّنْيَا مُنْذُ يَوْمِ خُلِقَتْ أَتَنَعَّمُ فِيهَا حَلالا لا أُسْأَلُ عَنْهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَبَيْنَ أَنْ تَخْرُجَ نَفْسِي السَّاعَةَ لاخْتَرْتُ أَنْ تَخْرُجَ نَفْسِي السَّاعَةَ "، ثُمَّ قَالَ: " أَمَا تُحِبُّ أَنْ نَلْقَى مَنْ تُطِيعُ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Ebû Abdillah es-Sâcî: "Dün ve evvelki gün ne dediğini biliyor musun?" diye sorunca şöyle dedim: "Benim gibi zelil bir kulun, senin gibi büyük birini tanıdıktan sonra, senin gibi birinin, dünya yaratıldığı zamandan şimdiye kadarki haliyle bana helal olarak sunulması ve bundan hesaba çekilmememle, şimdi ruhumun çıkması arasında muhayyer bırakılsam, şimdi ölmeyi tercih edeceğimi bildiğini anlamamam benim için çok kötüdür." Sonra bana: "İtaat ettiğinle kavuşmamızı istemez misin!" diye sordu.

(١٤٥٢١)- [٣١١/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ بْنُ أَبَانَ، حدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عُبَيْدٍ، حدَّثَنِي سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، حدَّثنَا سَهْلُ بْنُ عَاصِمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيَّ سَعِيدَ بْنَ يَزِيدَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا خُزَيْمَةَ، يَقُولُ: " الْقَصْدُ إِلَى اللَّهِ بِالْقُلُوبِ أَبْلَغُ مِنْ حَرَكَاتِ الأَعْمَالِ الصَّلاةِ وَالصِّيَامِ وَنَحْوِهِمَا "

Ebû Abdillah Saîd b. Zeyd es-Sâcî, Ebû Huzeyme'nin şöyle dediğini nakleder: "Kalplerle Allah'a yönelmek, namaz ve oruç gibi bedeni ibadetlerden daha çok maksada ulaştırır."

(١٤٥٢٢)- [٣١١/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ، حدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ بَكْرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: عَنْ بَعْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ: " احْذَرُوا أَنْ لا يَغْضَبَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَيُعْطِيَكُمُ الدُّنْيَا، فَإِنَّهُ غَضِبَ عَلَى عَبْدٍ مِنْ عَبِيدِهِ إِبْلِيسَ فَأَعْطَاهُ الدُّنْيَا وَقَسَمَ لَهُ مِنْهَا "

Ebû Abdillah es-Sâcî bildiriyor: İlim erbabından biri: "Allah'ın size öfkelenip de dünyalık vermesinden sakının! Zira kullarından biri olan İblis'e öfkelenip ona dünyayı vermiş, dünyadan ona da bir pay kılmıştır" dedi.

(١٤٥٢٣)- [٣١١/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، حدَّثنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَائِلَةَ، حدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيِّ، يَقُولُ: قَالَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلامُ: أَيْ رَبِّ أَيْنَ أَجِدُكَ؟ قَالَ: فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْهِ: " يَا مُوسَى إِذَا انْقَطَعْتَ إِلَيَّ فَقَدْ وَصَلْتَ "، وَاللَّهُ أَعْلَمُ

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: Hz. Mûsa: "Ey Rabbim! Seni nerede bulabilirim?" deyince, Allah ona şöyle vahyetti: "Ey Mûsa! Bana yönelmeye devam edersen bana ulaşmış olursun."

(١٤٥٢٤)- [٣١١/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، حدَّثنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَائِلَةَ، حدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ إِسْحَاقَ بْنَ خَالِدٍ، يَقُولُ: " لَيْسَ شَيْءٌ أَقْطَعُ لِظَهْرِ إِبْلِيسَ مِنْ قَوْلِ ابْنِ آدَمَ: لَيْتَ شِعْرِي بِمَاذَا يُخْتَمُ لِي؟ قَالَ: عِنْدَهَا يَئِسَ إِبْلِيسُ، وَيَقُولُ: مَتَى هَذَا يُعْجَبُ بِعَمَلِهِ؟ " فَحَدَّثْتُ بِهِ مَضَاءَ بْنَ عِيسَى، فَقَالَ: يَا أَحْمَدُ عِنْدَ الْخَاتِمَةِ فُظِعَ بِالْقَوْمِ، فَحَدَّثْتُ بِهِ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيَّ، فَقَالَ: وَاخَطَرَاهُ

İshâk b. Hâlid der ki: "İblis'in gücünü kıran en büyük şeylerden biri de kişinin: "Ah bir bilsem acaba sonum ne olacak!" diyerek endişeye kapılmasıdır. İşte o anda İblis kişiden yana umutsuzluğa düşer ve: «Bu kişi acaba ne zaman yaptığı amelleri beğenecek?» demeye başlar." Ravi Ahmed der ki: Bu hadisi Madâ b. İsa'ya aktardığımda bana: "Ey Ahmed! Ölüm anında kişiler ürkütücü bir durumla karşı karşıya olacaklardır" dedi. Ebû Abdillah es-Sâcî'ye aktardığımda ise: "Ah ne sarsıcı bir durumdur!" dedi.

(١٤٥٢٥)- [٣١١/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَائِلَةَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ بَكْرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيِّ، قَالَ: " إِنْ أَحْبَبْتُمْ أَنْ تَكُونُوا أَبْدَالا فَأَحِبُّوا مَا شَاءَ اللَّهُ فَإِنَّهُ مَنْ أَحَبَّهُ لَمْ يَنْزِلْ بِهِ شَيْءٌ مِنْ مَقَادِيرِ اللَّهِ وَأَحْكَامِهِ إِلا أَحَبَّهُ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: "Abdallardan biri olmak isterseniz Allah'ın dileyip istediği şeyleri sevin. Zira Allah'ı seven kişi, Allah'ın takdiri ve hükümlerinden herhangi biriyle bu sevgi dâhilinde karşılaşır."

(١٤٥٢٦)- [٣١٢/٩] حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدِ بْنُ حَيَّانَ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ بَكْرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: " إِنْ أَحْبَبْتُمْ أَنْ تَكُونُوا أَبْدَالا فَأَحِبُّوا مَا شَاءَ اللَّهُ فَإِنَّهُ مَنْ أَحَبَّهُ لَمْ يَنْزِلْ بِهِ شَيْءٌ مِنْ مَقَادِيرِ اللَّهِ وَأَحْكَامِهِ إِلا أَحَبَّهُ، وَأُوحِيَ إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلامُ يَا مُوسَى مَا اسْتَحَثَّنِي عَبْدٌ عَلَى قَضَاءِ حَاجَتِهِ بِمِثْلِ قَوْلِهِ: مَا شَاءَ اللَّهُ وَحُبِّي بِأَنَّكَ تَعْلَمُ فَهُوَ مَا شِئْتَ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: Eğer abdallardan olmak istiyorsanız Allah'ın istediğini seviniz. Çünkü Allah'ın istediğini seven, Allah'ın kendisi için takdir ettiği her şeyi sever. Hz. Mûsa'ya şöyle vahyedildi: "Ey Mûsa! Hiçbir kulun, ihtiyacını bana: «Allahım! Sevdim şeyin, senin istedin şey olduğunu biliyorsun» diyenin ihtiyacını giderdiğim gibi gidermem."

(١٤٥٢٧)- [٣١٢/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: " يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَكُونَ، بِدُعَاءِ إِخْوَانِنَا أَوْثَقُ مِنَّا بِأَعْمَالِنَا، نَخَافُ أَنْ نَكُونَ

فِي أَعْمَالِنَا مُقَصِّرِينَ وَنَرْجُو أَنْ نَكُونَ فِي دُعَائِهِمْ لَنَا مُخْلِصِينَ، فَإِنَّهُ مِنْ أَصْفَى الْعَمَلِ فَأَنْتَ مِنْهُ عَلَى رِبْحٍ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: "Kardeşlerimizin bizim için yaptıkları duaya, amellerimizden daha çok güvenmemiz gerekir. Amellerimizde eksiklik yapmaktan endişe ederiz, ancak kardeşlerimizin bizim için yaptıkları duamn ihlasla yapılmış olmasını umarız. Böyle yapmak ameli en halis niyetle yapmaktır ve kişi bu durumda kazançlı çıkar."

(١٤٥٢٨)- [٣١٢/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، حدَّثَ أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُعَاوِيَةَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الصُّورِيُّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيِّ: " إِنَّ فِي خَلْقِ اللَّهِ خَلْقًا يَسْتَحْيُونَ مِنَ الصَّبْرِ لَوْ يَعْلَمُونَ مَوَاقِعَ أَقْدَارِهِ يَتَلَقَّفُونَهَا تَلَقُّفًا "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: "Allah'ın bazı kulları var ki bunlar sabırdan çekinirler. Oysa sabrın kıymetini bilselerdi onu havada kaparlardı."

(١٤٥٢٩)- [٣١٢/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَبِي حَسَّانَ، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: " أَتَدْرِي أَيَّ شَيْءٍ أَرَادَ عَبِيدُ الدُّنْيَا مِنْ مَوَالِيهِمْ؟ أَرَادُوا أَنْ يَرْضَوْا عَنْهُمْ، وَتَدْرِي أَيَّ شَيْءٍ أَرَادَ اللَّهُ مِنْ عَبِيدِهِ؟ أَرَادَ أَنْ يَرْضَوْا عَنْهُ وَمَا كَانَ رِضَاهُمْ إِلا بَعْدَ رِضَاهُ عَنْهُمْ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: "Dünyanın kullarının, efendilerinden ne istediğini biliyor musun? Efendilerinin kendilerinden razı olmalarını isterler. Allah'ın, kullarından ne istediğini biliyor musun? Onların kendisinden razı olmasını ister. Bu da ancak Allah kendilerinden razı olduktan sonra gerçekleşir."

(١٤٥٣٠)- [٣١٢/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَبَّاسِ، حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ عَاصِمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: " وَقَفَ أَعْرَابِيٌّ عَلَى أَخٍ لَهُ حَضرِيٍّ، فَقَالَ الْحَضَرِيُّ: كَيْفَ تَجِدُكَ أَبَا كَثِيرٍ، قَالَ: أَحْمَدُ اللَّهَ أَيْ أَخِي مَا بَقَاءُ عُمْرٍ تَقْطَعُهُ السَّاعَاتُ وَسَلامَةُ بَدَنٍ مُعَرَّضٍ

لِلآفَاتِ، وَلَقَدْ عَجِبْتُ لِلْمُؤْمِنِ، كَيْفَ يَكْرَهُ الْمَوْتَ وَهُوَ سَبِيلُهُ إِلَى الثَّوَابِ، وَمَا أُرَانَا إِلا سَيُدْرِكُنَا الْمَوْتُ وَنَحْنُ أُبَّقٌ "

Ebû Abdillah es-Sâcî anlatıyor: Bedevi bir kişi şehirli bir kardeşinin yanında durunca, şehirli: "Kendini nasıl hissediyorsun ey Ebû Kesîr?" diye sordu. Bedevi: "Allah'a hamd ederim. Ey kardeşim! Zamanın bitireceği ömrün bekasının, her an bir felakete uğrayabilecek bedenin selametinin ne önemi var? Müminin, sevap almasına sebep olan ölümü nasıl kerih gördüğüne şaşarım. Biz ondan ne kadar kaçsak ta ölüm bize yetişecektir" karşılığını verdi.

(١٤٥٣١)- [٣١٢/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: لَمَّا تَوَالَى عَلَى يَعْقُوبَ ذَهَابُ ابْنِهِ بِنْيَمِينَ بَعْدَ يُوسُفُ وَاطَّلَعَ اللَّهُ عَلَى مَا فِي قَلْبِهِ مِنَ الْحُزْنِ بَعَثَ إِلَيْهِ جِبْرِيلُ، أَنْ يَقُولَ: يَا كَثِيرُ يَا دَائِمَ الْمَعْرُوفِ الَّذِي لا يَنْقَطِعُ أَبَدًا وَلا يُحْصِيهِ غَيْرُهُ رُدَّ عَلَيَّ ابْنِيَّ، فَأَوْحَى اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى إِلَيْهِ " وَعِزَّتِي وَجَلالِي وَارْتِفَاعِي عَلَى عَرْشِي لَوْ كَانَا مَيِّتَيْنِ لَنَشَرْتُهُمَا لَكَ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: Hz. Yâkûb'un oğlu Hz. Yûsuf'tan sonra Bünyamin de gidince, Allah, Hz. Yâkûb'un kalbindeki hüzne bakıp Cebrâil'i gönderdi ve ona: "Ey iyilikleri çok ve devamlı olan! İhsanı kesilmeyen ve ihsanının miktarını kendisinden başkası bilmeyen! Bana oğullarımı geri döndür" demesini emretti. Hz. Yâkûb bunları söyleyince Allah ona şöyle buyurdu: "İzzetime, celalime ve Arş'ıma yükselmeme yemin olsun ki onlar ölü olsalar bile senin için tekrar diriltirim."

(١٤٥٣٢)- [٣١٣/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلامِ الصُّوفِيُّ الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْعَبَّاسِ بْنَ عُبَيْدِ الْبَغْدَادِيَّ، يَقُولُ: قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي الْوَرْدِ، قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيُّ: " مَنْ خطرتِ الدُّنْيَا بِبَالِهِ لِغَيْرِ الْقِيَامِ بِأَمْرِ اللَّهِ حُجِبَ عَنِ اللَّهِ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: "Allah'ın emrini yerine getirme dışında bir maksatla dünyayı hatırlayanla Allah arasına bir engel konulur."

(١٤٥٣٣)- [٣١٣/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ، حدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَاكِرٍ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: " أَصْلُ الْعِبَادَةِ عِنْدِي فِي ثَلاثَةٍ: لا تَرُدَّ مِنْ أَحْكَامِهِ شَيْئًا، وَلا تَدَّخِرْ عَنْهُ شَيْئًا، وَلا تَسْأَلْ غَيْرَهُ حَاجَةً "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: “Bana göre ibadetin temeli üçtür. Birincisi Allah’ın hükümlerinden hiçbirini reddetmemektir. İkincisi malı saklamamak ve Allah yolunda infak etmektir. Üçüncüsü ise Allah dışında hiç kimseden bir şey istememektir.”

(١٤٥٣٤)- [٣١٣/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا الْحُسَيْنُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: " إِنْ أَعْطَاكَ غَطَّاكَ، وَإِنْ مَنَعَكَ أَرْضَاكَ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: “Allah sana verdiğinde ihsanıyla örter, vermediğinde ise razı eder.”

(١٤٥٣٥)- [٣١٣/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: " إِذَا ذَكَرْتُ قَوْلَهُ الْوَهَّابُ فَرِحْتُ بِهَا "

Abdullah es-Sâcî der ki: “Allah’ın sıfatı olan «Vehhâb» kelimesini duysam dahi içimi sevinç kaplar.”

(١٤٥٣٦)- [٣١٣/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ السَّاجِيَّ التَّمِيمِيَّ، يَقُولُ: " يُؤْتَى بِالْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَغِيبُ فِي النُّورِ فَيُعْطَى كِتَابًا فَيَقْرَأُ فِيهِ صَغَائِرَ ذُنُوبِهِ فَلا يَرَى فِيهِ كَبَائِرَ كَانَ يَعْرِفُهَا، قَالَ: فَيُدْعَى مَلَكٌ فَيُعْطَى كِتَابًا مَخْتُومًا، فَيَقُولُ: انْطَلِقْ بِعَبْدِي ذَا إِلَى الْجَنَّةِ فَإِذَا كَانَ عِنْدَ آخِرِ قَنْطَرَةٍ مِنْ قَنَاطِرِ جَهَنَّمَ فَادْفَعْ إِلَيْهِ هَذَا الْكِتَابَ وَقُلْ لَهُ رَبُّكَ يَقُولُ لَكَ: حَبِيبِي مَا مَنَعَنِي أَنْ أُوقِفَكَ عَلَيْهَا إِلا حَيَاءً مِنْكَ وَإِجْلالا لَكَ، فَإِذَا كَانَ عِنْدَ آخِرِ قَنْطَرَةٍ دَفَعَ إِلَيْهِ الْمَلَكُ الْكِتَابَ فَفَضَّ الْخَاتَمَ وَقَرَأَ الْكِتَابَ، فَإِذَا فِيهِ الْكَبَائِرُ الَّتِي كَانَ يَعْرِفُهَا، فَيَقُولُ لِلْمَلَكِ: قَدْ عَرَفْتُهَا، قَالَ: فَيَقُولُ لَهُ الْمَلَكُ: مَا أَدْرِي مَا فِي الْكِتَابِ إِنَّمَا دُفِعَ إِلَيَّ كِتَابًا مَخْتُومًا وَرَبُّكَ يَقُولُ: حَبِيبِي مَا مَنَعَنِي أَنْ أُوقِفَكَ عَلَيْهَا إِلا حَيَاءً مِنْكَ وَإِجْلالا لَكَ "

Ebû Abdillah es-Sâcî et-Temîmî der ki: Kıyamet günü kul getirilir ve cehennemde kaybolunca kendisine amel defteri verilir. Okuduğunda sadece küçük günahlarının yazılı olduğunu görür. Hatırladığı büyük günahlarını göremez. Bir melek çağrılır ve kendisine mühürlenmiş bir kitap verilerek şöyle denir: "Bu kulumu cennete götür. Cehennemin son köprüsüne geldiklerinde ise kitabını buna verip ona şöyle de: "Rabbin sana: "«Sevdiğim! Seni cehennemde durdurmama engel olan şey, senden hayâ etmem ve sana verdiğim değerdir» buyuruyor."

Son köprüye geldiklerinde melek ona kitabını verince, kul mührü söküp kitabını okur ve hatırladığı büyük günahların yazılı olduğunu görür. Bunun üzerine meleğe: "Bunları tanıdım" deyince melek şöyle karşılık verir: "Ben bu kitapta ne olduğunu bilmiyorum. Bu kitap bana mühürlü olarak verildi ve Rabbin şöyle buyurdu: "Sevdiğim! Seni cehennemde durdurmama engel olan şey, senden hayâ etmem ve sana verdiğim değerdir."

(١٤٥٣٧)- [٣١٣/٩] حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدِ بْنُ حَيَّانَ، حدَّثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ بَكْرٍ الْقُرَشِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: " خِصَالٌ لا يُعْبَدُ اللَّهُ بِمِثْلِهَا: لا تَسْأَلْ إِلا اللَّهَ، وَلا تَرُدَّ شَيْئًا عَلَى اللَّهِ، وَلا تَبْخَلْ عَلَى اللَّهِ، يَعْنِي تُمْسِكُ لِلَّهِ وَتُعْطِي لِلَّهِ، فَإِنَّهُ مَنْ عَرَفَ اللَّهَ فَقَدْ بَلَغَ اللَّهَ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: "Bazı hasletler vardır ki Allah'a en iyi bunlarla ibadet edilir. Dileklerini sadece Allah'tan iste. Allah adına verilen bir şeyi geri çevirme ve Allah adına isteyen birini, cimri davranıp boş çevirme. Zira Allah'ı tanıyan kişi O'na daha kolay ulaşır."

(١٤٥٣٨)- [٣١٤/٩] قَالَ: وَقَالَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ: " لَيْسَ مِنْ عَلامَاتِ الْهُدَى شَيْءٌ أَبْيَنُ مِنْ حُبِّ لِقَاءِ اللَّهِ، فَإِذَا أَحَبَّ الْعَبْدُ لِقَاءَ اللَّهِ فَقَدْ تَنَاهَى فِي الْبِرِّ أَيْ قَدْ بَلَغَ "

Süfyân es-Sevrî şöyle demiştir: "Kişinin hidâyette olduğunun en önemli göstergelerinden birisi Allah'a kavuşma özlemi içinde olmasıdır. Zira kişi Allah'a kavuşma özlemi içinde olursa iyilikte zirveye ve hedefine ulaşır."

(١٤٥٣٩)- [٣١٤/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: " أَطِيلُوا

بِالنَّظَرِ فِي الرِّضَا عَنِ اللَّهِ وَتَسَاءَلُوا عَنْهُ بَيْنَكُمْ، فَإِنَّكُمْ إِنْ ظَفِرْتُمْ مِنْهُ بِشَيْءٍ عَلَوْتُمْ بِهِ الأَعْمَالَ كُلَّهَا، وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَتَعِيَهَا أُذُنٌ وَاعِيَةٌ﴾ عَقَلَتْ عَنِ اللَّهِ، وَقَالَ: ﴿تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ﴾ الْمَعْرِفَةُ بِاللَّهِ وَفِيهَا النَّعِيمُ: ﴿يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ﴾ تُعَجَّلُ لَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا الْحَلاوَةُ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ فَيَتَّصِلُ ذَلِكَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، ثُمَّ يَصِيرُونَ إِلَيْهِ فِي الْجَنَّةِ لأَنَّ أَوَّلَ الْعَطِيَّةِ كَانَ مُبْتَدُؤُهَا فِي الدُّنْيَا "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: "Allah'ın rızasını çokça bekleyin ve bunun nasıl elde edilebileceğinizi aranızda çokça konuşun. Zira bu rızadan bir bölümünü de olsa elde etmeniz durumunda diğer bütün amellerden daha üstün bir şey yapmış olursunuz. Allah: **"Belleyecek kulaklar da onu bellesin"**[1] buyurur. Bu da Allah'tan işitip bellesin anlamındadır. Yine: **"Onların yüzlerinde, nimetlerin sevincini görürsün"**[2] buyurur. Buradaki nimet de marifetullahtır. Yine **"Onlara, mühürlü (el değmemiş) saf bir içecekten içirilir"**[3] buyurarak bazı nimetler zikredilir. Bu nimetlerden bazıları Allah'a ibadetin tadı olarak onlara henüz dünyada iken verilir. Daha sonra bu nimet kıyamet gününde cennette onlara tamamlanır. Çünkü bu nimete dünyada iken başlanmıştır."

(١٤٥٤٠)- [٣١٤/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: " الَّذِي جَعَلَ اللَّهُ الْمَعْرِفَةَ عِنْدَهُ يَتَنَعَّمُ مَعَ اللَّهِ فِي كُلِّ أَحْوَالِهِ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: "Allah'ın, kendisine anlayış verdiği kişi, her şartta Allah ile beraber olmanın tadına varır."

(١٤٥٤١)- [٣١٤/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: " لَوْ لَمْ يَكُنْ لِلَّهِ ثَوَابٌ يُرْجَى وَلا عِقَابٌ يُخْشَى لَكَانَ أَهْلا أَنْ يُطَاعَ فَلا يُعْصَى، وَيُذْكَرَ فَلا يُنْسَى بِلا رَغْبَةٍ فِي ثَوَابٍ وَلا رَهْبَةٍ مِنْ عِقَابٍ، وَلَكِنْ لِحُبِّهِ وَهِيَ أَعْلَى الدَّرَجَاتِ، أَمَا تَسْمَعُ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلامُ

---

[1] Hâkka Sur. 12

[2] Mutaffifîn Sur. 24

[3] Mutaffifîn Sur. 25

يَقُولُ: ﴿وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَى﴾ فَانْتَظَمَ الثَّوَابُ وَالْعِقَابُ، لأَنَّ مَنْ عَبَدَ اللَّهَ عَلَى حُبِّهِ أَشْرَفُ عِنْدَ اللَّهِ مِمَّنْ عَمِلَ عَلَى خَوْفِهِ، وَمَثَلُ ذَلِكَ فِي الدُّنْيَا، أَيْنَ مَنْ أَطَاعَكَ عَلَى خَوْفٍ مِنْكَ؟ "

Sâcî der ki: "Eğer Allah'ın, vermesi umulan sevabı ve vaad ettiği ceza olmasa bile ona itaat edilmesi ve isyan edilmemesi, her zaman anılması ve unutulmaması gerekirdi. Sevabım ummadan ve cezadan korkmadan sadece Onu sevdiğinden dolayı, Kendisine itaat etmek ve isyan etmemek derecelerin en yükseğidir. Hz. Mûsâ'nın: **"Ey Rabbim! Ben önlerinden koşarak sana geldim ki, hoşnutluğunu kazanayım"**[1] dediğini duymadın mı? Sevabı ve cezayı yerli yerine koy. Çünkü Allah'ı sevdiğinden dolayı ibadet etmek, Ondan korktuğundan dolayı ibadet etmekten daha üstündür. Bu dünyada, sana korktuğundan dolayı itaat eden köleye benzer."

(١٤٥٤٢)- [٣١٤/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ بَكْرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: " إِنَّمَا ذَكَرَ اللَّهُ دَرَجَةَ الْخَائِفِينَ، وَأَمْسَكَ عَنْ دَرَجَةِ الْمُحِبِّينَ لأَنَّ الْقُلُوبَ لا تَحْتَمِلُ ذَلِكَ، كَمَا أَمْسَكَ عَنْ دَرَجَةِ النَّبِيِّينَ وَأَظْهَرَ ثَوَابَ الْمُتَّقِينَ، قَالَ فِي النَّبِيِّينَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا وَعِبَادَنَا فُلانًا وَأَثْنَى عَلَيْهِمْ: ﴿شَاكِرًا لأَنْعُمِهِ اجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ﴾ ، وَقَالَ: ﴿أَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ وَإِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الأَخْيَارِ﴾ ، وَقَالَ: ﴿هَذَا ذِكْرٌ وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَآبٍ جَنَّاتِ عَدْنٍ﴾ أَيْ ذِكْرِي وَثَنَائِي عَلَيْهِمْ أَشْرَفُ مِنْ ثَوَابِ الْمُتَّقِينَ، وَإِنَّمَا ذَكَرَ صِغَارَ الأُمُورِ وَلَمْ يَذْكُرْ ثَوَابَ الْعَظِيمِ لأَنَّهُ لا تَحْتَمِلُهُ الْقُلُوبُ هَلْ ذَكَرَ فِي الزَّكَاةِ وَالصَّوْمِ شَيْئًا؟ وَيَقُولُ فِي كِتَابِهِ الْعَزِيزِ: ﴿فَلا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ﴾ لَمْ يُبَيِّنْهُ ثُمَّ قَالَ: ﴿وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ﴾ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: Allah, kendisinden korkanların derecelerini zikretmiş, ancak sevenlerin derecesini zikretmemiştir. Çünkü kalpler (bu dereceleri duymaya) tahammül edemez. Tıpkı peygamberlerin derecelerini zikretmeyip takva sahiplerinin derecelerini zikrettiği gibi. Allah peygamberler hakkında: "Falan kulumu veya kullarımı hatırla" buyurup onları överek: **"Rabbinin nimetlerine şükrederdi; Rabbi de onu seçti ve doğru yola eriştirdi"**[1] buyurmuştur. Yine: **"Biz onları âhiret yurdunu düşünen, içten bağlı kimseler kıldık. Doğrusu onlar katımızda seçkin, iyi kimselerdendirler"**[2] buyurmuştur. Yine: **"İşte bu güzel bir anmadır. Doğrusu Allah'a karşı gelmekten sakınanlara güzel bir gelecek vardır"**[3] buyurmuştur. Yani: "Onları anmam ve övmem kendileri için takva sahiplerine verilen sevaptan daha değerlidir" anlamındadır. Allah küçük mükafatları zikretmiş ancak gönül sahipleri tahammül edemeyeceği için büyüklerini zikretmemiştir. Allah, zekat ve orucun sevabı hakkında bir şey söylemiş midir? Allah Kitab'ında: **"Hiç kimse, yapmakta olduklarına karşılık olarak, onlar için saklanan göz aydınlıklarını bilemez"**[4] buyurarak verilecek sevabı belirtmemiş ve: **"Katımızda fazlası da vardır"**[5] buyurmuştur.

---

[1] Tâhâ Sur. 84

(١٤٥٤٣)- [٣١٥/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: قَالَ لِي رَجُلٌ: " لَوْ جُعِلَتْ لِي دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ مَا سَأَلْتُ الْفِرْدَوْسَ وَلَكِنْ أَسْأَلُهُ الرِّضَى فَهُوَ تَعْجِيلُ الْفِرْدَوْسِ الرِّضَى إِنَّمَا هُوَ فِي الدُّنْيَا يَقُولُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ هُنَاكَ فِي الآخِرَةِ وَالرِّضَى مُلْكٌ يُفْضِي إِلَى مُلْكٍ، وَهُمْ أَوْجَهُ الْخَلْقِ عِنْدَهُمْ، وَلَمْ تَكُنْ لَهُمْ أَعْمَالٌ تَقَدَّمَتْ شُكْرَهُمْ عَلَيْهَا، وَلا شَغَفًا لَهُمْ عِنْدَهُ وَلَكِنَّهُ كَانَ ابْتِدَاءً مِنْهُ، وَقَدْ فَرَغَ اللَّهُ مِمَّا أَرَادُوا أَسْعَدَ بِالْعِلْمِ مَنْ قَدْ عَرَفَ، وَإِنَّمَا الْعُقُوبَاتُ عَلَى قَدْرِ الْمُلِمَّاتِ، إِذَا لَمْ يَكُنْ شَيْءٌ جَاءَتْ عُقُوبَاتُ ذَلِكَ بِقَدْرِهِ"

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: Adamın biri bana şöyle dedi: "Kabul edilecek bir duam olsaydı, Allah'tan Firdevs cennetini değil, rızasını isterdim. Çünkü rızası Firdevs'in bana verilmesini daha da hızlandıracaktır. Allah'ın rızası dünyada iken ihsan edilen bir şeydir ki **"Allah onlardan razı**

---

[1] Nahl Sur. 121

[2] Sad Sur. 46-47

[3] Sad Sur. 49

[4] Secde Sur. 17

[5] Kaf Sur. 35

olmuş; onlar da O'ndan razı olmuşlardır”[1] buyurmuştur. Bunun yanında âhirette de bunlar için nimetler hazırlamıştır. Rıza da kişiyi başka bir nimete götüren bir nimettir. Allah'ın rızasını kazananlar, insanların en değerlileridir. Katında mükafatı verilebilecek bir amelleri ya da bir tutkuları yoktur. Fakat Allah onların henüz niyetlendiği şeyi takdir edip bitirmiştir. Bilen kişi ilmiyle uhrevi saadete erer. Cezalar kişinin günahlarına göre verilir. Kişinin günahları yoksa cezası da aynı oranda olur.”

(١٤٥٤٤)- [٣١٥/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، وَأَبُو مُحَمَّدُ بْنُ حَيَّانَ، قَالا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ بَكْرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: " رَأَيْتُ فِيَ النَّوْمِ أَرْبَعَةَ نَفَرٍ أَتَوْنِي وَمَعَهُمْ رَجُلٌ، فَقَالُوا: تَحَمَّلَ بِنَا عَلَيْكَ تَكْتُبُ لَهُ دُعَاءً، فَقُلْتُ اكْتُبْ: بِسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاللَّهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ يَا رَبَّاهُ، أَسْأَلُكَ يَا ذَا الْجَلالِ وَالإِكْرَامِ أَنْ لا تُعَجِّلَ لِي هُدًى فِي شَيْءٍ يُخَالِفُ أَمْرَكَ فِي سِرٍّ وَلا عَلانِيَةٍ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ لا تَرَانِي أَخْطُو خَطْوَةً فِي طَلَبِ دُنْيَا تَضُرُّ بِي عِنْدَكَ، وَأَسْأَلُكَ أَنْ تُكْرِمَنِي أَنْ أَطْمَعَ لأَحَدٍ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ أَبَدًا مَا أَحْيَيْتَنِي، قَالَ: فَقَالَ النَّفْرُ الأَرْبَعَةُ: كَتَبَ لَكَ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: Rüyamda dört kişi bir adamla geldiler ve: “Şu adam bizimle geldi ve kendisine bir dua yazmanı istiyor” dediler. Ona: “Yaz!” deyip şunu yazdırdım: “Bismillah. Allahım! Senden Allah diyerek istiyorum. Allahım! Senden Ey Rabbim diyerek istiyorum. Allahım! Senden ey celal ve ikram sahibi diyerek istiyorum. Ne gizli, ne de açıktan emrine ters olan hiçbir yolu bana nasib etme. Allahım! Katında bana zarar verecek, dünyayla ilgili hiçbir adım attığımı görmemeni dilerim. Hayatta kaldığım müddetçe yaratılmışlardan hiç birine göz dikmememi nasib etmeni dilerim.” Bunun üzerine o dört kişi adama: “Sana dünya ve âhiretin hayrını yazdırdı” dediler.

(١٤٥٤٥)- [٣١٥/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، وَأَبُو مُحَمَّدِ بْنُ حَيَّانَ، قَالا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: " رَأَيْتُ فِيَ الْمَنَامِ كَأَنَّ

---

[1] Tevbe Sur. 100

قَائِلا يَقُولُ لِي: اعْلَمْ أَنَّ مِنْ عَلامَاتِ حُبِّ اللَّهِ أَنْ تَكُونَ بِزِيَادَةِ آخِرَتِكَ أَسَرَّ مِنْكَ بِزِيَادَةِ دُنْيَاكَ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: Rüyamda bir kişi bana: "Bil ki, Allah'ı sevmenin alametlerinden biri de, âhiret için hazırlığının, dünya için hazırlığından daha çok olmasıdır" dedi.

(١٤٥٤٦)- [٣١٥/٩] قَالَ: " وَرَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَسْمَعُ كَلامَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلامِ لِرَبِّهِ يَقُولُ: يَا مُوسَى أَبَلَغْتَ؟ قَالَ: يَا رَبِّ حِينَ قَصَدْتُ إِلَيْكَ بَلَغْتُ، قَالَ: صَدَقْتَ يَا مُوسَى "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: Rüyamda Allah, Hz. Mûsa'ya: "Ey Mûsa hedefe ulaştın mı?" diye sordu. Hz. Mûsa da: "Ey Rabbim! Sana yönelince ulaştım" karşılığını verdi. Allah: "Doğru söyledin ey Mûsa!" buyurdu.

(١٤٥٤٧)- [٣١٥/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ، أُرَاهُ مَهْدِيًّا، يَقُولُ: " لا تَنْصَبُ الأَيَّامُ وَاللَّيَالِي حَتَّى يُعْبَدُ الدِّينَارُ وَالدِّرْهَمُ مِنْ دُونِ اللَّهِ، قُلْتُ: وَكَيْفَ؟ قَالَ: يَدْعُوَانِ إِلَى شَيْءٍ وَيَدْعُو اللَّهُ إِلَى شَيْءٍ آخَرَ فَيُتَّبَعُ أَمْرُ الدِّينَارِ وَالدِّرْهَمِ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: Rüyamda —sanırım Mehdi— bana: "Allah bırakılıp dinar ve dirheme kulluk edilmedikçe günler ve geceler bitmez (kıyamet kopmaz)" dedi. Ona: "Nasıl olur?" diye sorduğumda: "Dinar ve dirhem bir şeye çağırırken Allah başka şeye çağırır, ancak insanlar dinar ve dirhemin peşinden giderler" cevabını verdi.

(١٤٥٤٨)- [٣١٦/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: سُئِلَ ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْدِ، فَقَالَ: " أَنْ لا يَغْلِبَ الْحَلالُ شُكْرَكَ وَلا الْحَرَامُ صَبْرَكَ "

Sâcî der ki: Süfyân b. Uyeyne'ye zühdün ne olduğu sorulduğunda: "Helal olan şeylerin seni şükürden, haram olan şeylerin ise sabırdan alıkoymamasıdır" dedi.

(١٤٥٤٩)- [٣١٦/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ الدَّارِمِيُّ الأَنْطَاكِيُّ، حدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ خُبَيْقٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: قَالَ بَكْرُ بْنُ خُنَيْسٍ: " كَيْفَ يَتَّقِي مَنْ لا يَدْرِي مَنْ يَتَّقِي "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: Bekr b. Huneys: "Kimden sakınacağını bilmeyen nasıl sakınır?" demiştir.

(١٤٥٥٠)- [٣١٦/٩] حَدَّثَنَا أَبُو يَعْلَى الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الزُّهْرِيُّ، حدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ الأَرْغِيَانِيُّ، حدَّثنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ خُبَيْقٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: قَالَ يُونُسُ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلامُ: " يَا رَبِّ، أَرِنِي أَحَبَّ خَلْقَكَ إِلَيْكَ، قَالَ: فَدُفِعَ إِلَى رَجُلٍ قَدْ أُكِلَتْ مَحَاسِنُ وَجْهِهِ فَلَمْ تَبْقَ إِلا عَيْنَاهُ، قَالَ يُونُسُ: قُلْتُ يَا جِبْرِيلُ: سَأَلْتُ رَبِي أَنْ يُرِيَنِي أَحَبَّ خَلْقِهِ إِلَيْهِ، فَدَفَعْتُ إِلَى رَجُلٍ قَدْ أُكِلَتْ مَحَاسَنُ وَجْهِهِ فَلَمْ تَبْقَ إِلا عَيْنَاهُ، قَالَ: نَعَمْ، يَا يُونُسُ، وَقَدْ أَمَرَنِي رَبِّي أَنْ أَسْلُبَهُ عَيْنَيْهِ، فَقَالَ الرَّجُلُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ مَتَّعْتَنِي بِبَصَرِي ثُمَّ قَبَضْتَهُ إِلَيْكَ وَأَبْقَيْتَ فِيَّ الأَمَلَ فِيمَا عِنْدَكَ فَلَمْ تَسْلُبْنِيهِ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: Hz. Yûnus: "Ey Rabbim! Bana en sevdiklerini göster" deyince, bütün yüz güzelliği gitmiş ve sadece gözleri kalmış bir adama gönderildi. Hz. Yûnus: "Ey Cebrâil! Rabbimden en sevdiği kulu bana göstermesini istedim, ancak bütün yüz güzelliği gitmiş ve sadece gözleri kalmış birine gönderildim" dedi. Cebrâil ona şöyle karşılık verdi: "Evet ey Yûnus! Allah, onun gözlerini de almamı istedi, ancak adam: "Allahım! Sana hamdolsun ki beni gözlerimden faydalandırdın. Sonra gözlerimi çekip aldın, ancak katında olan şeylere emelimi çekip almadın" dedi."

(١٤٥٥١)- [٣١٦/٩] حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدِ بْنُ حَيَّانَ، حدَّثنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَبِي حَسَّانَ، حدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيَّ، يَقُولُ: سَأَلَ رَجُلٌ الْفُضَيْلَ " إِذَا كَانَ عَطَاؤُهُ وَمَنْعُهُ عِنْدَكَ سَوَاءً فَقَدْ بَلَغْتَ الْغَايَةَ مِنْ حُبِّهِ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: Fudayl, kendisine soru soran bir adama: "Eğer vermesiyle vermemesi senin için aynıysa, Onu sevmede hedefe ulaşmışsın demektir" dedi.

(١٤٥٥٢)- [٣١٦/٩] سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: سَمِعْتُ خَالِي أَحْمَدَ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ، يَقُولُ: كَانَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيُّ مُجَابَ الدَّعْوَةِ وَلَهُ آيَاتٌ وَكَرَامَاتٌ بَيْنَمَا هُوَ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ إِمَّا حَاجًّا وَإِمَّا غَازِيًا عَلَى نَاقَةٍ وَكَانَ فِي الرُّفْقَةِ رَجُلٌ عَائِنٌ فَمَا نَظَرَ إِلَى شَيْءٍ

إلا أَثْقَلَهُ وَأَسْقَطَهُ، وَكَانَتْ نَاقَةُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ نَاقَةً فَارِهَةً، فَقِيلَ لَهُ: احْفَظْهَا مِنَ الْعَائِنِ، فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: " لَيْسَ لَهُ عَلَى نَاقَتِي سَبِيلٌ "، فَأُخْبِرَ الْعَائِنُ بِقَوْلِهِ فَجَاءَ إِلَى رَحْلِهِ فَعَانَ نَاقَتَهُ فَاضْطَرَبَتْ وَسَقَطَتْ تَضْطَرِبُ، فَأُتِيَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ، فَقِيلَ لَهُ: إِنَّ هَذَا الْعَائِنَ قَدْ عَانَ نَاقَتَكَ وَهِيَ كُلَّمَا تَرَاهُ تَضْطَرِبُ، فَقَالَ: " دُلُّونِي عَلَى الْعَائِنِ "، فَدُلَّ عَلَيْهِ فَوَقَفَ عَلَيْهِ، وَقَالَ: " بِسْمِ اللَّهِ حَبَسَ حَابِسٌ، وَحَجَرٌ يَابِسٌ، وَشِهَابٌ قَابِسٌ، رَدَدْتُ عَيْنَ الْعَائِنِ عَلَيْهِ وَعَلَى أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيْهِ فِي كُلْوَتَيْهِ رَشِيقٌ وَفَى مَالِهِ يَلِيقُ: ﴿فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ﴾ " فَخَرَجَتْ حَدَقَتَا الْعَائِنِ وَقَامَتِ النَّاقَةُ لا بَأْسَ بِهَا

Ahmed b. Muhammed b. Yûsuf bildiriyor: Ebû Abdillah es-Sâcî, duaları kabul gören ve çeşitli kerametleri olan birisiydi. Bir defasında devesi üzerinde hac veya gaza amacıyla yolculuğa çıkmıştı. Kafilede bakışları keskin olan ve neye baksa yere deviren bir adam vardı. Ebû Abdillah'm da devesi genç ve güzel olduğundan ona: "Deveni bu adamın bakışlarından koru!" dediler. Ancak Ebû Abdillah: "O benim deveme hiçbir şey yapamaz" karşılığını verdi. Ebû Abdillah'ın bu sözü adama iletilince adam onun çadırının yanına geldi ve devesine bakmasıyla deve yere düşüp kıvranmaya başladı. Ebû Abdillah'ın yanına gidip: "O adam senin devene göz değdirdi. Gördüğün gibi de deve yerlerde kıvranıyor!" dediler. Ebû Abdillah: "Bana o adamı gösterin" deyince adamı ona gösterdiler. Bunun üzerine Ebû Abdillah adamın başında durdu ve şöyle demeye başladı: "Bismillah! Allah'ın kudreti ile devemi bağlayanın bu bağı çözülsün, bakışı kurumuş bir taşa çevrilsin, ateş parçasıyla yok edilsin, bakışı kendine, bedenine, sevdiği insanlara ve malına geri dönsün! "**...Gözünü bir çevir bak, bir çatlak görebilir misin? Bir aksaklık bulmak için gözünü tekrar tekrar çevir bak; ama göz umduğunu bulamayıp bitkin ve yorgun düşer.**"[1] Ebû Abdillah sözünü bitirdikten sonra adamın gözbebekleri dışarıya fırladı, deve de sağlam bir şekilde ayağa kalktı.

---

[1] Mülk Sur. 3-4

(١٤٥٥٣)- [٣١٧/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلامِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو الْعَبَّاسِ بْنُ عُبَيْدٍ، قَالَ: قَالَ أَبُو الْحَسَنِ بْنُ أَبِي الْوَرْدِ: صَلَّى أَبُو عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيُّ يَوْمًا بِأَهْلِ طَرَسُوسَ فَصِيحَ بِالنَّفِيرِ فَلَمْ يُخَفِّفِ الصَّلاةَ، فَلَمَّا فَرَغُوا، قَالُوا: أَنْتَ جَامُوسٌ، قَالَ: " وَلِمَ؟ "، قَالُوا: صِيحَ بِالنَّاسِ النَّفِيرُ وَأَنْتَ فِي الصَّلاةِ وَلَمْ تُخَفِّفْ، فَقَالَ: " إِنَّمَا سُمِّيَتِ الصَّلاةُ لأَنَّهَا اتِّصَالٌ بِاللَّهِ وَمَا حَسِبْتُ أَنَّ أَحَدًا يَكُونُ فِي الصَّلاةِ فَيَقَعُ فِي سَمْعِهِ غَيْرُ مَا كَانَ يُخَاطِبُهُ اللَّهُ "

Ebu'l-Hasan b. Ebi'l-Verd anlatıyor: Bir defasında Ebû Abdillah es-Sâcî, Tarsus ahalisine namaz kıldırırken savaş için çağrı yapıldı. Ancak Ebû Abdillah namazı kısa tutmadı. Bitirdiklerinde ona: "Sen öküz müsün?" diye çıkıştılar. Abdullah: "Neden?" diye sorunca, cemaat: "Görmüyor musun, namazı kıldırırken savaş için çağrı yapıldı; ancak sen namazı kısa tutmadın!" karşılığını verdiler. Bunun üzerine Ebû Abdillah: "Namaza (*salât*), Allah'la bağlantı (*sıla*) kurulduğu içindir ki bu isim verilmiştir. Ancak namazda olan birinin kulaklarına Allah'la konuştukları dışında bir şeylerin gireceğini düşünmüyordum" dedi.

(١٤٥٥٤)- [٣١٧/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، حدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الْبَغْدَادِيُّ، حدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ بْنَ أَبِي الْوَرْدِ، يَقُولُ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ السَّاجِيُّ: " مَنْ لَمْ يَكُنْ عَالِمًا بِمَا يُرَدُّ عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى وَلَمْ يَعْلَمْ مَا يُرِيدُ اللَّهُ مِنْهُ فَهُوَ مِمَّنْ وَقَعَ الْحِجَابُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: "Allah'a döneceğini bilmeyen ve Allah'ın kendisinden ne istediğini bilmeyen, Allah ile aralarına engel konulmuş kimselerdendir."

(١٤٥٥٥)- [٣١٧/٩] وَقَالَ: " مَنِ اسْتَعْجَلَتْ عَلَيْهِ شَهْوَتُهُ انْقَطَعَتْ عَنْهُ شَوَاهِدُ التَّوْفِيقِ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: "Şehvetine yenik düşen kişinin başarı yolları da kesilir."

(١٤٥٥٦)- [٣١٧/٩] وَقَالَ: " مَنْ أَكَلَ الشَّهَوَاتِ وَالتَّتَبُّعَاتِ أُورِدَتْ عَلَيْهِ الْبَلِيَّاتُ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: “Şehvetlerine boyun eğip hakkı olmayan şeyleri yiyen kişinin başına gelmedik bela kalmaz.”

(١٤٥٥٧)- [٣١٧/٩] وَقَالَ: " الْغَفْلَةُ عَنِ اللَّهِ أَشَدُّ مِنْ دُخُولِ النَّارِ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: “Allah’tan gafil olmak cehenneme girmekten daha kötüdür.”

(١٤٥٥٨)- [٣١٧/٩] وَقَالَ: " مِيرَاثُ الذِّكْرِ لِغَيْرِ مَا يُوصِلُ إِلَى اللَّهِ قَسْوَةٌ فِي الْقَلْبِ"

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: “Allah’a ulaştırmayan zikrin geriye bıraktığı şey sadece kalp katılığı olur.”

(١٤٥٥٩)- [٣١٧/٩] وَقَالَ: " قَالَ إِبْلِيسُ: مَنْ ظَنَّ أَنَّهُ يَنْجُو مِنِّي بِحِيلَتِهِ فَبِعُجْبِهِ وَقَعَ فِي حِبَالِي "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: İblis: “Hilesiyle benden kurtulacağını zanneden, kendini beğenmişliğiyle ağıma düşer” demiştir.

(١٤٥٦٠)- [٣١٧/٩] وَقَالَ: " إِذَا دَخَلَ الْغَضَبُ عَلَى الْعَقْلِ ارْتَحَلَ الْوَرَعُ، وَكَيْفَ بِمَنْ لا عَقْلَ لَهُ، وَلا وَرَعَ يَدْخُلُ الْغَضَبُ "

Ebû Abdillah es-Sâcî der ki: “Öfke akla girince vera (günaha girme korkusu) oradan ayrılır. Aklı ve verası olmayıp da öfkelenen kişinin hali ne olur?”

Ali b. Bekkâr

Onlardan biri de sınırlarda nöbet bekleyen, usta savaşçı Ali b. Bekkâr’dır. Massisa’da ikamet edip İbrâhîm b. Edhem, Ebû İshak el-Fezârî ve Mahled b. el-Hüseyin’in ders halkalarına devam etmiştir.

(١٤٥٦١)- [٣١٨/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدِ الْجُرْجَانِيُّ، حدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ الأَرْغِيَانِيُّ، حدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ خُبَيْقٍ، قَالَ: قَالَ لِي عَلِيُّ بْنُ بَكَّارٍ سَنَةَ سِتٍّ وَمِائَتَيْنِ: " أَيْنَ تَسْكُنُ؟ " قُلْتُ: بِأَنْطَاكِيَّةَ، قَالَ: " الْزَمْ بَيْتَكَ فَإِذَا كَانَتْ لَكَ حَاجَةٌ

فَاقْصِدْ قَضَاءَ حَاجَتِكَ فَمَا دُمْتَ تَخْرُجُ مِنْ بَيْتِكَ إِلَى سُوقِكَ لا يَلْقَاكَ مَنْ يَلْطِمُ عَيْنَكَ فَلَيْسَ لِحَالِكَ بَأْسٌ "

Abdullah b. Hubeyk bildiriyor: Ali b. Bekkâr bana: "Nerede oturuyorsun?" diye sorunca: "Antakya'da" karşılığını verdim. Bunun üzerine bana: "Evinde durmaya özen göster. Bir ihtiyacın olduğu zaman sadece o ihtiyacını görmek için çarşıya çık. Bu şekilde sadece evinden çarşıya çıktığın zaman gözüne kimseler çarpmaz ve bozulmadan kalırsın" dedi.

(١٤٥٦٢)- [٣١٨/٩] حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدِ بْنُ حَيَّانَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ رَوْحٍ، حدَّثنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنِ حُبَيْقٍ، قَالَ: سَمِعْتُ مُوسَى بْنَ طَرَفَةَ، يَقُولُ: كَانَتِ الْجَارِيَةُ تَفْرِشُ لِعَلِيِّ بْنِ بَكَّارٍ فَيَلْمَسُ بِيَدِهِ، وَيَقُولُ: " وَاللَّهِ إِنَّكَ لَطَيِّبٌ وَاللَّهِ إِنَّكَ لَبَارِدٌ وَاللَّهِ لا عَلَوْتَكَ لَيْلَتِي، فكَانَ يُصَلِّي الْغَدَاةَ بِوَضُوءِ الْعَتَمَةِ "

Mûsa b. Tarafe der ki: Ali b. Bekkâr'a, cariyesi yatağı açınca eliyle yatağa dokunur ve: "Vallahi! Sen güzelsin. Vallahi serinsin. Vallahi gecemi sende geçirmem" derdi. Ali b. Bekkâr sabah namazını akşam aldığı abdestle kılardı.

(١٤٥٦٣)- [٣١٨/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، حدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ خَلَفٍ التُّسْتَرِيُّ، حدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَاتِمٍ، حدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ تَمِيمٍ، قَالَ: سُئِلَ عَلِيُّ بْنُ بَكَّارٍ عَنْ حَدِيثِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: " لا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلا وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّنَّ بِاللَّهِ "، قَالَ: أَنْ لا يَجْعَلَكَ اللَّهُ وَالْفُجَّارَ فِي دَارٍ وَاحِدَةٍ

Ali b. Bekkâr'a, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *"Öleceğiniz zaman mutlaka Allah hakkında hüsnü zan içinde ölünüz"* buyruğu sorulunca: "Allah'ın seni günahkârlarla birlikte aynı yerde kılmamasını ummandır" dedi.

(١٤٥٦٤)- [٣١٨/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، حدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُلَيْمَانَ، حدَّثنَا زَكَرِيَّا بْنُ يَحْيَى، قَاضِي عَيْنِ زَرْبَةَ، حَدَّثنَا أَبُو بَكْرٍ الْمَقَابِرِيُّ، قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى عَلِيِّ بْنِ بَكَّارٍ وَهُوَ يُنْقِي شَعِيرًا لِفَرَسِهِ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا الْحَسَنِ، أَمَا لَكَ مَنْ يَكْفِيكَ هَذَا؟ فَقَالَ لِي: " كُنْتُ فِي بَعْضِ الْمَغَازِي، وَوَاقَعْنَا الْعَدُوَّ، وَانْهَزَمَ الْمُسْلِمُونَ،

وَانْهَزَمْتُ مَعَهُمْ، وَقَصَّرَ بِي فَرَسِي، فَقُلْتُ: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ، فَقَالَ الْفَرَسُ: نَعَمْ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ حَيْثُ تَتَكَلَّمُ عَلَيَّ فَلا تُنْقِي عَلَفِي، فَضَمِنْتُ أَنْ لا يَلِيَهُ غَيْرِي "

Ebû Bekr el-Makâbirî der ki: Atına arpa koyan Ali b. Bekkâr'ın yanına girdim ve: "Ey Ebu'l-Hasan! Bu işi yapacak başka adamın yok mu?" diye sordum. Bana şöyle karşılık verdi: "Gazvelerden birindeyken düşmanla karşılaştık ve Müslümanlar hezimete uğradılar. Ben de kaçanlar arasındaydım ve atım yavaş gidiyordu. O zaman: "İnna lillahi ve innâ ileyhi râciûn" dedim. Atım: "Evet, İnna lillahi ve innâ ileyhi râciûn! Hakkımda konuşuyorsun da yemimi vermiyorsun" deyince, atıma benden başkasının yem vermemesine karar verdim.

(١٤٥٦٥)- [٣١٨/٩] حَدَّثَنَا الْعُثْمَانِيُّ، حدثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الْبَغْدَادِيُّ، حدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ سَهْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ بْنَ أَبِي الْوَرْدِ، يَقُولُ، قَالَ رَجُلٌ: أَتَيْنَا عَلِيَّ بْنَ بَكَّارٍ، فَقُلْنَا لَهُ: حُذَيْفَةُ الْمَرْعَشِيُّ يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلامَ، فَقَالَ: " عَلَيْكُمْ وَعَلَيْهِ السَّلامُ، إِنِّي لأَعْرِفُهُ يَأْكُلُ الْحَلالَ مُنْذُ ثَلاثِينَ سَنَةً، وَلأَنْ أَلْقَى الشَّيْطَانَ عِيَانًا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يَلْقَانِي وَأَلْقَاهُ "، قُلْتُ لَهُ فِي ذَلِكَ، فَقَالَ: " أَخَافُ أَنْ أَتَصْنَعَ لَهُ فَأَتَزَيَّنَ لِغَيْرِ اللَّهِ فَأَسْقُطَ مِنْ عَيْنِ اللَّهِ "

Ebu'l-Hasan b. el-Verd der ki: Adamın biri şöyle anlattı: Ali b. Bekkâr'ın yanına geldik ve: "Huzeyfe el-Mar'aşî'nin sana selamı var" dedik. Ali şöyle karşılık verdi: "Allah'ın selamı sizin de, onun da üzerine olsun! Bildiğim kadarıyla Huzeyfe son otuz yıldır hep helal olan şeylerden yemektedir."

Ali b. Bekkâr'ın rivâyet ettiği hadislerden bazıları şöyledir:

Takrîb 2657, Takrîb 4265, Takrîb 4229, Takrîb 2584-a, Takrîb 917-a, Takrîb 798-b, Takrîb 1103-a, Takrîb 86-a, Takrîb 4236, Takrîb 704, Takrîb 836, Takrîb 690-a, Takrîb 793, Takrîb 796, Takrîb 842, Takrîb 1535

Kâsım b. Osmân el-Cuv'î

Onlardan biri de Kâsım b. Osmân el-Cuv'î'dir. O, dinini tam anlamıyla korumuş bundan dolayı Allah tarafında kendisine yeteri miktarda kuvvet verilmiştir.

(١٤٥٨٢)- [٩/٣٢٢] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، حدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَحْمَدَ، حدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ أَحْمَدَ الْبَغْدَادِيُّ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ الْقَاسِمَ الْجُوعِيَّ الْكَبِيرُ، يَقُولُ: " شَبعَ الأَوْلِيَاءُ بِالْمَحَبَةِ عَنِ الْجُوعِ، فَعَقَدُوا لَذَاذَةَ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ وَالشَّهَوَاتِ وَلَذَّاتِ الدُّنْيَا لأَنَّهُمْ تَلَذَّذُوا بِلَذَّةٍ لَيسَ فَوْقَهَا لَذَّةٌ فَقَطَعَتْهُمْ عَنْ كُلِّ لَذَّةٍ، أَتَدْرِي لِمَ سُمِّيتُ قَاسِمًا الْجُوعِيَّ؟ لأَنِّي لَوِ تُرِكْتُ مَا تُرِكْتُ وَلَمْ أُوتَ بِالطَّعَامِ لَمْ أُبَالِ، رَضِيَتْ نَفْسِي حَتَّى لَوْ تُرِكَتْ شَهْرًا وَمَا زَادٌ فَلَمْ تَأْكُلْ وَلَمْ تَشْرَبْ لَمْ تُبَالِ أَنَا عَنْهَا رَاضٍ أَسُوقُهَا حَيْثُ شِئْتُ فَأَنَا أَسْحَبُهَا حَيْثُ شِئْتُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ فَعَلْتَ ذَلِكَ بِي فَأَتِمَّهُ عَلَيَّ"

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Kâsım b. Osmân el-Cuv'î el-Kebir'in şöyle dediğini işittim: "Allah dostları açlığı sevgi ile doyarak bastırdılar. Böylece yemeğin lezzetini, dünyanın lezzetini ve arzu uyandıran her şeyi unutup kaybettiler. Çünkü onlar, üzerinde daha güzel bir lezzetin olmadığı şeyi hissettiler. Yaşadıkları bu hal, onları her türlü hevesten kopardı. Bana neden Kâsım el-Cuv'î dendiğini biliyor musun? Çünkü bırakılsam bile bırakmam. Bana yemek getirilmese bile önemsemem. Nefsimi öyle razı etmişim ki bir ay boyunca azıksız bırakılsa, bu sürede yemese ve içmese buna aldırmaz. Onu dilediğim gibi yönlendirir, dilediğim yere çekerim. Allahım! Bunu bana ihsan eden sensin! Bunu tamamına erdir."

(١٤٥٨٣)- [٩/٣٢٣] وكَانَ الْقَاسِمُ، يَقُولُ: " أَصْلُ الْمَحَبَّةِ الْمَعْرِفَةُ، وَأَصْلُ الطَّاعَةِ التَّصْدِيقُ، وَأَصْلُ الْخَوْفِ الْمُرَاقَبَةُ، وَأَصْلُ الْمَعَاصِي طُولُ الأَمَلِ وَحُبُّ الرِّئَاسَةِ أَصْلُ كُلِّ مَوْقِعَةٍ "

Kâsım b. Osmân el-Cuv'î der ki: "Sevginin temeli, Allah'ı bilmektir. İtaatin temeli, tasdik etmektir. Korkunun temeli, Allah'ın her şeyi gördüğünü bilmektir. İsyan etmenin temeli, uzun emelli olmaktır. Baş olma sevdasının temeli, her tehlikenin sebebidir."

(١٤٥٨٤)- [٩/٣٢٣] وَكَانَ يَقُولُ: " قَلِيلُ الْعَمَلِ مَعَ الْمَعْرِفَةِ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرِ الْعَمَلِ بِلا مَعْرِفَةٍ "

Kâsım el-Cuv'î der ki: "Marifetle beraber az amel, marifetsiz yapılan çok amelden daha hayırlıdır."

(١٤٥٨٥)- [٣٢٣/٩] وَقَالَ: " تَعَرَّفْ وَضْعَ رَأْسِكَ فَمَا عبد اللَّه بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنَ الْمَعْرِفَةِ "

Kâsım b. Osmân el-Cuv'î der ki: "Başının ne durumda olduğunu öğren! Allah'a marifetten daha iyi bir şeyle kulluk edilmiş değildir."

(١٤٥٨٦)- [٣٢٣/٩] وَكَانَ يَقُولُ: " رَأْسُ الأَعْمَالِ الرِّضَا عَنِ اللَّهِ، وَالْوَرَعُ عَمُودُ الدِّينِ، وَالْجُوعُ مُخُّ الْعِبَادَةِ، وَالْحِصْنُ ضَبْطُ اللِّسَانِ، وَمَنْ شَكَرَ اللَّهَ جَلَسَ فِي مَيْدَانِ الزِّيَادَةِ، وَمَنْ حَمِدَهُ عَدَّ الْمَصَائِبَ نِعَمًا، وَشَكَرَ اللَّهَ عَلَى ذَلِكَ وَلَوْ زُوِيَتْ عَنْهُ الدُّنْيَا "

Kâsım b. Osmân el-Cuv'î der ki: "Amellerin başı, Allah'tan razı olmaktır. Vera, dinin direğidir. Açlık, ibadetin beynidir. Korunma, dili muhafaza etmekle mümkündür. Allah'a şükreden, musibetler karşısında dik durur. Allah'a hamd eden, musibetleri nimet sayar ve dünya onun altından kaysa bile bunun için Allah'a şükreder."

(١٤٥٨٧)- [٣٢٣/٩] قَالَ الْقَاسِمُ: " نَزَلْتُ عَلَى سُلَّمٍ الْخَوَّاصِ فَقَدَّمَ إِلَيَّ بِطِّيخَةً وَنِصْفَ رَغِيفٍ، وَقَالَ لِي: يَا قَاسِمُ كُلْ فَإِنِّي نَزَلْتُ عَلَى أَخٍ لِي فَقَدَّمَ إِلَيَّ خِيَارَةً وَنِصْفَ رَغِيفٍ، وَقَالَ: كُلْ فَإِنَّ الْحَلالَ لا يَحْتَمِلُ السَّرَفَ وَمَنْ دَرَى مِنْ أَيْنَ مَكْسَبُهُ دَرَى كَيْفَ يُنْفِقُ "

Kâsım b. Osmân el-Cuv'î der ki: Süllem el-Havvâs'ın yanma gidince bana bir kavun ve yarım ekmek verip: "Ey Kâsım! Ye! Bir kardeşimin yanına gidince bana bir salatalık ve yarım ekmek ikram etti. Ye! Helal israfa gelmez. Nereden kazandığını bilen de nereye infak edeceğini bilir" dedi.

(١٤٥٨٨)- [٣٢٣/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَجَّاجِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ خَلَفٍ، حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ بْنُ عُثْمَانَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي السَّائِبِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَذْكُرُ " أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَوْحَى إِلَى إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلامُ: إِنِّي قَدِ اتَّخَذْتُ مِنْ أَهْلِ الأَرْضِ خَلِيلا "، قَالَ: فَقَالَ: يَا رَبِّ فَأَعْلِمْنِي مَنْ هُوَ حَتَّى أَكُونَ لَهُ عَبْدًا حَتَّى يَمُوتَ؟

İbn Ebi's-Sâib der ki: Babamın şöyle dediğini işittim: "Allah, Hz. İbrâhîm'e: «Yeryüzü halkından birini dost edindim» diye vahyedince, Hz. İbrâhîm: «Ey Rabbim! Onu bana bildir de ölünceye kadar ona köle olayım» dedi."

(١٤٥٨٩)- [٣٢٣/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبِي يَذْكُرُ أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي الْمَنَامِ، قَالَ: فَقُلْتُ: " يَا رَسُولَ اللَّهِ، أُبَايِعُكَ عَلَى أَنْ أَدْخُلَ الْجَنَّةَ، قَالَ: فَبَسَطَ يَدَهُ فَبَايَعْتُهُ، فَمَا رَأَيْتُ بَنَانًا قَطُّ أَحْسَنَ مِنْ بَنَانِهِ "

İbn Ebi's-Sâib der ki: Babamın şöyle dediğini işittim: Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) rüyamda gördüm ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Cennete girmek üzere sana biat ediyorum" dedim. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) elini uzatınca ona biat ettim. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) parmaklarından daha güzel parmak görmedim.

(١٤٥٩٠)- [٣٢٣/٩] حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الْمُفِيدُ، حدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْفَرَجِ، حدَّثَنَا الْقَاسِمُ بْنُ عُثْمَانَ، حدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي السَّائِبِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: " لأَنَا أَخْوَفُ عَلَى عَابِدٍ مِنْ غُلامٍ مِنْ سَبْعِينَ عَذْرَاءَ "

Abdulazîz b. Ebi's-Sâib, babasından bildiriyor: "Ben bir âbid için, bir gencin yetmiş bakire kızdan korktuğundan daha fazla korkarım."

Kâsım b. Osmân'ın rivâyet ettiği hadislerden bazıları şöyledir:

Takrîb 1768, Takrîb 590, Takrîb 459

Madâ b. İsa

Onlardan biri de Madâ b. İsa eş-Şâmî'dir. O, çok amel eder, Allah sevgisiyle kendinden geçer ve Allah'tan hakkıyla korkardı.

(١٤٥٩٤)- [٣٢٤/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ، حدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ أَيُّوبَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ مَضَاءَ بْنَ عِيسَى، يَقُولُ: " خَفِ اللَّهَ يُلْهِمْكَ، وَاعْمَلْ لَهُ لا يُلْجِئْكَ إِلَى ذَلِيلٍ "

Madâ b. İsa der ki: "Allah'tan kork ki sana doğru olanı ilham etsin. Ona amel et ki seni alçaklara muhtaç etmesin."

(١٤٥٩٥)- [٣٢٤/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ، حدَّثنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، حدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ مُضَاءَ بْنَ عِيسَى، يَقُولُ: " عَمَلُ النَّهَارِ يَسْتَخْرِجُهُ اللَّيْلُ، وَعَمَلُ اللَّيْلِ يَسْتَخْرِجُهُ النَّهَارُ "

Madâ b. İsa der ki: "Gündüzün amelini gece, gecenin amelini de gündüz belirler."

(١٤٥٩٦)- [٣٢٤/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ، حدَّثنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، حدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ مَضَاءً، وَأَبَا صَفْوَانَ بْنَ عَوَانَةَ، يَقُولانِ: " مَنْ أَحَبَّ رَجُلا لِلَّهِ وَقَصَّرَ فِي حَقِّهِ فَهُوَ كَاذِبٌ فِي حُبِّهِ، وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِالشَّابِّ خَيْرًا وَفَّقَ لَهُ رَجُلا صَالِحًا "

Madâ ve Ebû Safvân b. Avâne şöyle derler: "Birini seven, ancak onun haklarına riâyet etmeyen kişi bu sevgisinde yalancıdır. Allah bir gence hayırlar dilediği zaman ona salih birini dost kılar."

(١٤٥٩٧)- [٣٢٥/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثنَا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ مَضَاءً، يَقُولُ: قَالَ حُذَيْفَةُ الْمَرْعَشِيُّ: " الْقُلُوبُ قُلْبَانِ، فَقَلْبٌ مُلِحٌّ يَسْأَلُهُ، وَقَلْبٌ يَتَوَقَّعُ شَيْئًا يَجِيئُهُ "

Huzeyfe el-Mar'aşî der ki: "Kalpler, ısrarla isteyen kalp ile kendisine bir şeyin gelmesini bekleyen kalp olmak üzere iki türlüdür."

(١٤٥٩٨)- [٣٢٥/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عَلِيٍّ الْعُثْمَانِيُّ، حدَّثنَا أَبُو بَكْرٍ أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الدِّمَشْقِيُّ، حدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ حَمْدَوَيْهِ، قَالَ: سَمِعْتُ الْقَاسِمَ بْنَ عُثْمَانَ، يَقُولُ: اتَّفَقَ سُلَيْمَانُ، وَمَضَاءُ بْنُ عِيسَى، وَعَبْدُ الْجَبَّارِ، وَمُسْلِمُ بْنُ زِيَادٍ الْوَاسِطِيُّ عَلَى: أَنَّ " تَرْكَ لُقْمَةٍ خَيْرٌ مِنْ قِيَامِ لَيْلَةٍ "

Kâsım b. Osmân der ki: "Süleyman, Madâ b. İsa, Abdülcebbâr, Müslim b. Ziyâd el-Vâsıtî, bir lokmayı terk etmenin, bir gece ibadet etmekten daha hayırlı olduğunda ittifak ettiler."

(١٤٥٩٩)- [٣٢٥/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حدَّثَنا إِبْرَاهِيمُ، حدَّثَنا أَحْمَدُ، قَالَ: أَتَيْتُ وَأَبُو سُلَيْمَانَ، ومَضَاءً زَائِرِينَ لَهُ فَجَاءَنَا بِبَيْضٍ، وَكَانَ هُوَ صَائِمًا، وَأَبُو سُلَيْمَانَ، وَكُنْتُ أَنَا كَأَنِّي أَرَدْتُ الصِّيَامَ، فَقَالَ لِي مَضَاءُ: " كُلْ فَأَكَلْتُ "

Ahmed der ki: "Ebû Süleyman ile beraber Madâ'yı ziyaret ettik. Madâ bize yumurta getirdi. Kendisi ve Ebû Süleyman oruçluydular. Benim de günü oruçlu geçirmeye niyetim vardı. Madâ bana: "Ye!" deyince yedim."

Takrîb 3919

Mansûr b. Ammâr

Onlardan biri de Mansûr b. Ammâr'dır. Allah'ın nimetlerini anlatan, O'nun kapısını mesken edinen biriydi. İnsanları O'na yönlendirir, ihtiyaçların O'ndan istenmesini teşvik ederdi.

(١٤٦٠١)- [٣٢٥/٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ، حدَّثَنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ بْنِ خَالِدٍ، حدَّثَنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْمُطَوِّفَ، يَقُولُ: " رُؤِيَ مَنْصُورُ بْنُ عَمَّارٍ بَعْدَ مَوْتِهِ، فَقِيلَ لَهُ: يَا مَنْصُورُ، مَا فَعَلَ بِكَ رَبُّكَ، قَالَ: غَفَرَ لِي، وَقَالَ لِي: يَا مَنْصُورُ قَدْ غَفَرْتُ لَكَ عَلَى تَخْلِيطٍ مِنْكَ كَثِيرٍ إِلا أَنَّكَ كُنْتَ تَحُوشُ النَّاسَ إِلَى ذِكْرِي "

Abdurrahman b. el-Mutavvif der ki: Mansûr b. Ammâr vefat ettikten sonra rüyada görülünce kendisine: "Ey Mansûr! Rabbin sana ne yaptı?" diye soruldu. Mansûr şöyle cevap verdi: "Beni bağışladı ve: «Ey Mansûr! Birçok hatana rağmen seni bağışladım. Çünkü sen insanları beni zikretmeye teşvik ederdin» buyurdu."

(١٤٦٠٢)- [٣٢٦/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، حدَّثَنا مُسْلِمُ بْنُ عِصَامٍ، حدَّثَنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عُمَرَ رُسْتَهَ، حدَّثَنا يُوسُفُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَرَّانِيُّ، عَنْ مَنْصُورِ بْنِ عَمَّارٍ، قَالَ: " كَتَبَ إِلَيَّ بِشْرٌ الْمَرِيسِيُّ أَعْلِمْنِي مَا قَوْلُكُمْ فِي الْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ هُوَ أَوْ غَيْرُ مَخْلُوقٍ؟ فَكَتَبْتُ إِلَيْهِ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، أَمَّا بَعْدُ عَافَانَا اللَّهُ وَإِيَّاكَ مِنْ كُلِّ فِتْنَةٍ فَإِنْ

يَفْعَلْ فَأَعْظِمْ بِهَا نِعْمَةً، وَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ فَهُوَ الْهَلَكَةُ، كَتَبْتَ إِلَيَّ أَنْ أُعْلِمَكَ الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ أَوْ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَاعْلَمْ أَنَّ الْكَلامَ فِي الْقُرْآنِ بِدْعَةٌ يَشْتَرِكُ فِيهَا السَّائِلُ وَالْمُجِيبُ، فَتَعَاطَى السَّائِلُ مَا لَيْسَ لَهُ بِتَكَلُّفٍ وَالْمُجِيبُ مَا لَيْسَ عَلَيْهِ وَاللَّهُ تَعَالَى الْخَالِقُ وَمَا دُونَ اللَّهِ مَخْلُوقٌ، وَالْقُرْآنُ كَلامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ فَانْتَهِ بِنَفْسِكَ فِي الْقُرْآنِ إِلَى أَسْمَائِهِ الَّتِي سَمَّاهُ اللَّهُ بِهَا تَكُنْ مِنَ الْمُهْتَدِينَ، وَلا تَبْتَدِعْ فِي الْقُرْآنِ مِنْ قَلْبِكَ اسْمًا فَتَكُونَ مِنَ الضَّالِّينَ، وَذَرِ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ، جَعَلَنَا اللَّهُ وَإِيَّاكُمْ مِمَّنْ يَخْشَوْنَهُ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ "

Mansûr b. Ammâr bildiriyor: Bişr el-Merîsî bana: “Kur'ân hakkındaki görüşünüz nedir? Mahlûk mudur, değil midir? Bu konuda bana bilgi ver” şeklinde bir mektup yazdı. Ben de cevaben ona şöyle yazdım: “Bismillâhirrahmânirrahîm. Sonrasına gelince, Allah beni ve seni her türlü fitneden korusun. Fitneden koruduğu zaman bil ki en büyük nimet budur, korumadığı zaman da helak olduk demektir. Bana, Kur'ân'ın mahlûk olup olmadığı hakkında sana bilgi vermemi yazmışsın. Bil ki Kur'ân hakkında çekişip tartışmak bidattir. Bu konuda soru soran da, cevap veren de bidate ortaktır. Çünkü soruyu soran, kendisini ilgilendirmeyen bir şeye bulaşmış, cevap veren de kendisine düşmeyen bir sorumluluğu yüklenmiştir. Bil ki her şeyin yaratıcısı Allah'tır. Allah dışındaki her şey de mahlûktur, yaratılmıştır. Kur'ân da yaratılmış (mahlûk) bir kelamdır. Allah'ın, Kitab'ında kendi zatı için kullandığı isimler üzerinde tartışanlardan uzak dur ki doğru yolu bulanlardan olursun. Kendi düşüncenle Allah hakkında isimler ortaya koyma ki sapanlardan biri olursun. Ki Allah onlar hakkında şöyle buyurur: **“O'nun isimlerini tahrif edenleri bırakın; yaptıklarının cezasını çekeceklerdir.”**[1] Allah, bizleri bilmediklerimiz (gayb) konusunda kendisinden korkanlardan ve kıyamet günü bunun endişesini taşıyanlardan eylesin.”

---

[1] A'râf Sur. 180

(١٤٦٠٣)- [٣٢٦/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، حدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَجَّاجِ، حدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ خَلَفٍ، حدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ عَبَّادٍ، حدَّثَنَا مَنْصُورُ بْنُ عَمَّارٍ، قَالَ: " قَالَ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ: إِنَّ الْغَالِبَ لِهَوَاهُ أَشَدُّ مِنَ الَّذِي يَفْتَحُ الْمَدِينَةَ وَحْدَهُ"

Hz. Süleymân b. Dâvûd der ki: "Hevasını yenen, tek başına bir şehri fethedenden daha güçlüdür."

(١٤٦٠٤)- [٣٢٦/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، حدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ الْبَغْدَادِيُّ، عَنْ بَعْضِ إِخْوَانِهِ، قَالَ: قَالَ سُلَيْمَانُ بْنُ مَنْصُورٍ: " كُنْتُ فِي مَجْلِسِ أَبِي مَنْصُورٍ فَوَقَعَتْ رُقْعَةٌ فِي الْمَجْلِسِ، فَإِذَا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، يَا أَبَا السَّرِيِّ أَنَا رَجُلٌ مِنْ إِخْوَانِكَ تُبْتُ عَلَى يَدَيْكَ، وَأَنَا اشْتَرَيْتُ مِنَ اللَّهِ ﷾ حُورًا عَلَى صَدَاقِ ثَلاثِينَ خَتْمَةً فَخَتَمْتُ مِنْهَا تِسْعًا وَعِشْرِينَ، فَأَنَا فِي الثَّلاثِينَ إِذْ حَمَلَتْنِي عَيْنَايَ فَرَأَيْتُ كَأَنَّ حَوْرَاءَ خَرَجَتْ عَلَيَّ مِنَ الْمِحْرَابِ، فَلَمَّا رَأَتْنِي أَنْظُرُ إِلَيْهَا، أَنْشَأَتْ تَقُولُ بِرَخِيمِ صَوْتِهَا:

أَتَخْطُبُ مِثْلِي وَعَنِّي تَنَامُ وَنَوْمُ الْمُحِبِّينَ عَنِّي حَرَامُ

لأَنَّا خُلِقْنَا لِكُلِّ امْرِئٍ كَثِيرِ الصَّلاةِ بَرَاهُ الصِّيَامُ

فَانْتَبَهْتُ وَأَنَا مَذْعُورٌ

Süleymân b. Mansûr anlatıyor: Babamın meclisindeyken meclise içinde şöyle yazan bir kağıt parçası düştü: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla: Ey Ebu's-Seriy! Ben, senin vasıtanla tövbe etmiş olan kardeşlerinden biriyim. Allah'tan otuz hatim karşılığı hûri satın aldım. Yirmi dokuz hatim okudum otuzuncuyu okurken uyuya kaldım ve rüyamda mihraptan bir hûrinin çıktığını gördüm. Hûri, ona baktığımı görünce ince sesiyle bana şu şiiri okumaya başladı:

"Benim gibisini arzulayıp benden gafil mi oluyorsun
Hâlbuki beni sevenlerin uyuması haramdır
Çünkü bizim sebepleriyle yaratıldığımız kişiler
Namazı çok olan ve orucun yorgun düşürdüğü kişilerdir"

Bu sözlerden sonra dehşet içinde uyandım.

(١٤٦٠٥)- [٣٢٧/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، حدَّثَنَا أَبُو الْقَاسِمِ بْنُ الأَسْوَدِ، حدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ بْنُ دُسَيْمٍ الزَّقَّاقُ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَكَ الْعَابِدَ، يَقُولُ: قِيلَ لِمَنْصُورِ بْنِ عَمَّارٍ: تَكَلَّمُ بِهَذَا الْكَلامِ وَنَرَى مِنْكَ أَشْيَاءَ، فَقَالَ: " احْسُبُونِي ذَرَّةً وَجَدْتُمُوهَا عَلَى كُنَاسَةٍ مَكَانَهَا "

Mansûr b. Ammâr'a: "Sen bu sözleri söylüyorsun, ancak senden başka şeyler yaptığını görüyoruz" denilince: "Beni, çöplükte bulduğunuz bir mısır tanesi farz edin" karşılığını verdi.

(١٤٦٠٦)- [٣٢٧/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ الرَّحِيمِ بْنِ شَبِيبٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ سُلَيْمَ بْنَ مَنْصُورِ بْنِ عَمَّارٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: دَخَلْتُ عَلَى سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ، فَحَدَّثَنِي وَوَعَظْتُهُ، فَلَمَّا أَثَارَتِ الأَحْزَانُ دُمُوعَهُ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ فَرَدَّدَهَا فِيَّ عُيَيْنَةُ، فَأَنْشَأْتُ أَقُولُ: رَحِمَكَ اللَّهُ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ هَلا أَسْبَلْتُهَا إِسْبَالا، وَتَرَكْتَهَا تَجْرِي عَلَى خَدَّيْكَ سِجَالا؟ فَقَالَ لِي: " يَا مَنْصُورُ إِنَّ الدَّمْعَةَ إِذَا بَقِيَتْ فِي الْجُفُونِ كَانَ أَبْقَى لِلْحُزْنِ فِي الْجَوْفِ، لَقَدْ رَأَى سُفْيَانُ أَنِ يُعَمِّرَ قَلْبَهُ بِالأَحْزَانِ، وَأَنْ يَجْعَلَ أَيَّامَ الْحَيَاةِ عَلَيْهِ أَشْجَانًا، وَلَوْلا ذَلِكَ لاسْتَرَاحَ إِلَى إِسْبَالِ الدُّمُوعِ وَمُشَارَكَةِ مَا أَرَى مِنَ الْجُوعِ "

Süleym b. Mansûr b. Ammâr bildiriyor: Babamın şöyle dediğini işittim: Süfyân b. Uyeyne'nin yanına girip sohbet ettim. Ona nasihatlerde bulundum. Hüzünlenip gözleri buğulanmaya başlayınca yaşlarının akmasına engel olmak istercesine başını göğe doğru kaldırdı. Ona: "Ey Ebû Muhammed! Allah merhametini senden esirgemesin! Bıraksaydın ya yaşların aksaydı ve yanağında ip gibi süzülseydi!" dediğimde, Süfyân: "Ey Mansûr! Yaşların içerde kalması, kalbin her dem mahzun olması için daha iyidir!" karşılığını verdi. Süfyân kalbinin devamlı olarak hüzünle dolmasını, ömrünün her gününün tasayla geçmesini isterdi. Yoksa o da herkes gibi gözyaşlarını akıtır ve üzüntüleri ile sıkıntılarından kurtulurdu."

(١٤٦٠٧)- [٣٢٧/٩] سَمِعْتُ الْحُسَيْنَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ النَّيْسَابُورِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْحُسَيْنِ بْنِ مُوسَى، يَقُولُ: قَالَ مَنْصُورُ بْنُ عَمَّارٍ: " قُلُوبُ الْعِبَادِ كُلُّهَا رُوحَانِيَّةٌ، فَإِذَا دَخَلَهَا الشَّكُّ وَالْخَبَثُ امْتَنَعَ مِنْهَا رُوحُهَا "

Mansûr b. Ammâr der ki: “Bütün kulların kalpleri ruhanidir. Ona şüphe ve pislik girince ruhaniyeti gider.”

(١٤٦٠٨)- [٣٢٧/٩] وَقَالَ: " إِنَّ الْحِكْمَةَ تَنْطِقُ فِي قُلُوبِ الْعَارِفِينَ بِلِسَانِ التَّصْدِيقِ، وَفِي قُلُوبِ الزَّاهِدِينَ بِلِسَانِ التَّفْضِيلِ، وَفِي قُلُوبِ الْعِبَادِ بِلِسَانِ التَّوْفِيقِ، وَفِي قُلُوبِ الْمُرِيدِينَ بِلِسَانِ التَّفْكِيرِ، وَفِي قُلُوبِ الْعُلَمَاءِ بِلِسَانِ التَّذْكِيرِ، وَمَنْ جَزِعَ مِنْ مَصَائِبِ الدُّنْيَا تَحَوَّلَتْ مُصِيبَتُهُ فِي دِينِهِ "

Mansûr b. Ammâr der ki: “Hikmet âriflerin kalplerinde tasdik dili ile, zahidlerin kalplerinde tafdîl (âhireti dünyaya tercih etme) dili ile, âbidlerin kalplerinde tevfîk dili ile, müritlerin kalbinde tefekkür dili ile ve âlimlerin kalplerinde ise Allah’ı hatırlatma dili ile konuşur. Dünyadaki musibetlerden korkan kişinin musibeti, dünyasından dinine yönelir.”

(١٤٦٠٩)- [٣٢٧/٩] وَقَالَ: " سُبْحَانَ مَنْ جَعَلَ قُلُوبَ الْعَارِفِينَ أَوْعِيَةَ الذِّكْرِ وَقُلُوبَ أَهْلِ الدُّنْيَا أَوْعِيَةَ الطَّمَعِ، وَقُلُوبَ الزَّاهِدِينَ أَوْعِيَةَ التَّوَكُّلِ، وَقُلُوبَ الْفُقَرَاءِ أَوْعِيَةَ الْقَنَاعَةِ، وَقُلُوبَ الْمُتَوَكِّلِينَ أَوْعِيَةَ الرِّضَا "

Mansûr b. Ammâr der ki: “Âriflerin kalbini zikre, dünya ehlinin kalplerini açgözlülüğe, zahitlerin kalbini tevekküle, fakirlerin kalbini kanaate, tevekkül edenlerin kalbini rızaya kap yapan Allah bütün noksanlıklardan münezzehtir.”

(١٤٦١٠)- [٣٢٧/٩] وَقَالَ: " أَحْسَنُ لِبَاسِ الْعَبْدِ التَّوَاضُعُ وَالانْكِسَارُ، وَأَحْسَنُ لِبَاسِ الْعَارِفِينَ التَّقْوَى "، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿ وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ ﴾

Mansûr b. Ammâr der ki: “Kulun en güzel giysisi, tevazu ve alçak gönüllülüktür. Âriflerin en güzel giysisi ise takvadır. Allah bu konuda:

«**Takva örtüsü ise bunlardan daha hayırlıdır**»[1] buyurmaktadır."

(١٤٦١١)- [٣٢٧/٩] وَقَالَ مَنْصُورٌ: " سَلامَةُ النَّفْسِ فِي مُخَالَفَاتِهَا وَبَلاؤُهَا فِي مُتَابَعَاتِهَا "

Mansûr b. Ammâr der ki: "Nefsin selameti ona muhalefet etmekte, belası ise ona uymaktadır."

(١٤٦١٢)- [٣٢٧/٩] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ إِسْحَاقَ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ السَّرَّاجُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ مُوسَى الأَنْصَارِيَّ، يَقُولُ: قَالَ مَنْصُورُ بْنُ عَمَّارٍ: " حَجَجْتُ حَجَّةً فَنَزَلْتُ سِكَّةً مِنْ سِكَكِ الْكُوفَةِ فَخَرَجْتُ فِي لَيْلَةٍ مُظْلِمَةٍ فَإِذَا بِصَارِخٍ يَصْرُخُ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ وَهُوَ يَقُولُ: إِلَهِي وَعِزَّتِكَ وَجَلالِكَ مَا أَرَدْتُ بِمَعْصِيَتِي مُخَالَفَتَكَ، وَقَدْ عَصَيْتُكَ إِذْ عَصَيْتُكَ وَمَا أَنَا بِنَكَالِكَ جَاهِلٌ، وَلَكِنْ خَطِيئَةٌ عَرَضَتْ، وَأَعَانَنِي عَلَيْهَا شَقَائِي، وَغَرَّنِي سِتْرُكَ الْمَرْخِيُّ عَلَيَّ، وَقَدْ عَصَيْتُكَ بِجَهْدِي، وَخَالَفْتُكَ بِجَهْلِي فَالآنَ مِنْ عَذَابِكَ مَنْ يَسْتَنْقِذُنِي، وَبِحَبْلِ مَنْ أَتَّصِلُ إِنْ أَنْتَ قَطَعْتَ حَبْلَكَ وَاشَبَابَاهُ وَاشَبَابَاهُ، قَالَ: فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ قَوْلِهِ تَلَوْتُ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى:﴿نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ فَسَمِعْتُ دَكْدَكَةً لَمْ أَسْمَعْ بَعْدَهَا حِسًّا، فَمَضَيْتُ فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ رَجَعْتُ فِي مَدْرَجَتِي فَإِذَا أَنَا بِجِنَازَةٍ، قَدْ أُخْرِجَتْ وَإِذَا أَنَا بِعَجُوزٍ قَدْ ذَهَبَ مَتْنُهَا، يَعْنِي قُوَّتَهَا، فَسَأَلْتُهَا عَنْ أَمْرِ الْمَيِّتِ، وَلَمْ تَكُنْ عَرَفْتَنِي، فَقَالَتْ: هَذَا رَجُلٌ لا جَزَاهُ إِلا جَزَاءَهُ مَرَّ بِابْنِي الْبَارِحَةَ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فَتَلا آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى فَتَفَطَّرَتْ مَرَارَتُهُ فَوَقَعَ مَيِّتًا رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى "، حَدَّثَ بِهِ إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي طَالِبٍ النَّيْسَابُورِيُّ، عَنِ ابْنِ أَبِي الدُّنْيَا، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ السَّرَّاجُ

Mansûr b. Ammâr anlatıyor: Bir gece, günün ışıdığını zannedip dışarıya çıktığımda güneşin yükselmiş olduğunu gördüm. Dışarıyı gören bir koridorda oturduğumda, bir gencin şöyle dua edip ağlayan sesini işittim: "Allahım! Celâline yemin ederim ki isyan ederken, Sana karşı çıkmayı kastetmemiştim. Sana cahilliğimden isyan ettim. Ben senin ceza vereceğini bilmiyor değilim ve vereceğin cezaya itiraz da etmiyorum, senin beni her dem gözetmeni de önemsemiyor değilim! Ama nefsim beni aldattı ve bedbahtlığım da ona yardımcı oldu. Günahlarımı örten ve açığa vurmayan o örtün de beni isyana yöneltti. Sana isyan edip, cehaletim sebebiyle karşı çıktım. Senin azabından beni kim kurtaracak? Zebanilerinin elinden kim alacak? Eğer sen bağını benden kesersen ben kimin ipine tutunacağım? Günahları az olanlara (Sıratı) geçip gidin, çok olanlara da bekleyin denildiği zaman vay halime! Acaba ben günahları az olanlarla (sıratı) geçip gidecek miyim? Yoksa günahları çok olanlarla mı kalacağım? Eyvah! Ömrüm uzadıkça günahlarım çoğalıyor. Eyvah! Yaşım ilerledikçe hatalarım çoğalıyor. Vah halime! Kaç defadır tövbe ediyorum ve günahlara geri dönüyor ve Rabbimden utanmıyorum." Mansûr der ki: "Gencin söylediklerini duyunca ağzımı adamın evinin kapısına dayayıp: "Kovulmuş Şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım. Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla: Allah her şeyi duyan ve bilendir: **"Onun yakıtı, insanlar ve taşlardır"**[1] okudum. Sonra sesin şiddetli bir şekilde çıktığını ve sustuğunu duyunca: "Orada bir musibet oldu" dedim ve kapıya bir işaret bırakıp işimi görmek için gittim. İkinci gün dönünce bir cenazenin olduğunu ve ihtiyar bir kadının ağlayarak eve girip çıktığını gördüm. Kadına: "Ey Allah'ın kulu! Bu ölü neyin olur?" diye sorunca, kadın: "Git başımdan ve derdimi deşme" karşılığını verdi. Ben: "Ben buranın yabancısıyım, bana olanları anlat" deyince, kadın: "Vallahi eğer yabancı olmasaydın söylemezdim. Bu, benim oğlumdur ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) azatlılarındandır. Gece olduğu zaman namazgâhına gidip günahları için ağlardı. Oğlum şu hurma yapraklarını işler ve bundan kazandıklarını üçe bölerdi. Üçte biriyle benim yiyecek ihtiyacımı karşılar, diğer üçte birini miskinlere verirdi. Kalan üçte biriyle ise kendisi orucunu açardı. Dün bize birisi uğradı, dilerim ki Allah ona hayır ihsan etmez, oğlumun yanında cehennemden bahseden bir âyet okudu. Oğlum ölene kadar ağlayıp feryat etti" dedi. Mansûr der ki: "Kıyamet gününün şiddetinden korkanların hali işte böyledir."

---

[1] A'râf Sur. 26

---

[1] Tahrîm Sur. 6

(١٤٦١٣)- [٣٢٨/٩] وَحَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثنَا خَالِي أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ، حدَّثَنِي أَبِي، قَالَ: أُخْبِرْتُ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ عَمَّارٍ، أَنَّهُ قَالَ: " خَرَجْتُ لَيْلَةً مِنَ اللَّيَالِي وَظَنَنْتُ أَنَّ النَّهَارَ قَدْ أَضَاءَ، فَإِذَا الصُّبْحُ عَلا فَقَعَدْتُ إِلَى دِهْلِيزٍ يُشْرِفُ، فَإِذَا أَنَا بِصَوْتِ شَابٍّ يَدْعُو وَيَبْكِي، وَهُوَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ وَجَلالِكَ مَا أَرَدْتُ بِمَعْصِيَتِي مُخَالَفَتَكَ وَلَكِنْ عَصَيْتُكَ إِذْ عَصَيْتُكَ بِجَهْلِي وَمَا أَنَا بِنَكَالِكَ جَاهِلٌ، وَلا لِعُقُوبَتِكَ مُتَعَرِّضٌ، وَلا بِنَظَرِكَ مُسْتَخِفٌّ، وَلَكِنْ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي، وَأَعَانَنِي عَلَيْهَا شَقْوَتِي، وَغَرَّنِي سِتْرُكَ الْمَرْخِيُّ عَلَيَّ فَقَدْ عَصَيْتُكَ، وَخَالَفْتُكَ بِجَهْلِي فَمِنْ عَذَابِكَ مَنْ يَسْتَنْقِذُنِي، وَمِنْ أَيْدِي زَبَانِيَتِكَ مَنْ يُخَلِّصُنِي، وَبِحَبْلِ مَنْ أَتَّصِلُ إِنْ قَطَعْتَ حَبْلَكَ عَنِّي، وَاسَوْأَتَاهُ إِذَا قِيلَ لِلْمُخِفِّينَ جُوزُوا وَقِيلَ لِلْمُثْقِلِينَ حُطُّوا، فَيَا لَيْتَ شِعْرِي مَعَ الْمُثْقِلِينَ أَحُطُّ أَمْ مَعَ الْمُخِفِّينَ أَجُوزُ، وَيْحِي كُلَّمَا طَالَ عُمْرِي كَثُرَتْ ذُنُوبِي وَيْحِي كُلَّمَا كَبِرَ سِنِّي كَثُرَتْ خَطَايَايَ فَيَا وَيْلِي كَمْ أَتُوبُ وَكَمْ أَعُودُ وَلا أَسْتَحِي مِنْ رَبِّي، قَالَ مَنْصُورٌ: فَلَمَّا سَمِعْتُ كَلامَ الشَّابِّ وَضَعْتُ فَمِي عَلَى بَابِ دَارِهِ، وَقُلْتُ: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ: إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ: ﴿نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ ، قَالَ مَنْصُورٌ: ثُمَّ سَمِعْتُ لِلصَّوْتِ اضْطِرَابًا شَدِيدًا وَسَكَنَ الصَّوْتُ، فَقُلْتُ: إِنَّ هُنَاكَ بَلِيَّةً فَعَلَّمْتُ عَلَى الْبَابِ عَلامَةً، وَمَضَيْتُ لِحَاجَتِي، فَلَمَّا رَجَعْتُ مِنَ الْغَدَاةِ إِذْ أَنَا بِجِنَازَةٍ مَنْصُوبَةٍ وَعَجُوزٌ تَدْخُلُ وَتَخْرُجُ بَاكِيَةً، فَقُلْتُ لَهَا: يَا أَمَةَ اللَّهِ مَنْ هَذَا الْمَيِّتُ مِنْكِ؟ قَالَتْ: إِلَيْكَ عَنِّي لا تُجَدِّدْ عَلَيَّ أَحْزَانِي، قُلْتُ: إِنِّي رَجُلٌ غَرِيبٌ أَخْبِرِينِي، قَالَتْ: وَاللَّهِ لَوْلا أَنَّكَ غَرِيبٌ مَا أَخْبَرْتُكَ هَذَا وَلَدِي مِنْ مَوَالِي رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَكَانَ إِذَا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ قَامَ فِي مِحْرَابِهِ يَبْكِي عَلَى ذُنُوبِهِ، وَكَانَ يَعْمَلُ هَذَا الْخُوصَ فَيَقْسِمُ كَسْبَهُ ثَلاثًا، فَثُلُثٌ يُطْعِمُنِي، وَثُلُثٌ لِلْمَسَاكِينَ، وَثُلُثٌ يُفْطِرُ عَلَيْهِ، فَمَرَّ عَلَيْنَا الْبَارِحَةَ رَجُلٌ لا جَزَاهُ اللَّهُ خَيْرًا، فَقَرَأَ عِنْدَ وَلَدِي آيَاتٍ فِيهَا النَّارُ، فَلَمْ يَزَلْ يَضْطَرِبُ وَيَبْكِي حَتَّى مَاتَ رَحِمَهُ اللَّهُ، قَالَ مَنْصُورٌ: فَهَذِهِ صِفَةُ الْخَائِفِينَ إِذَا خَافُوا السَّطْوَةَ "

Mansur b. Ammâr anlatıyor: Bir gece günün ışıdığını zannederek çıktığımda, günün yükseldiğini gördüm. Yüksekçe bir odanın yanında oturduğumda bir gencin ağlayarak şöyle dua ettiğini işittim: “Allahım! Celaline yemin ederim ki, bu günahımla sana karşı gelmek istemedim. Cahilliğimden dolayı günah işledim. Ben senin cezanı biliyor ve itiraz etmiyorum. Beni gözetmeni de hafife almıyorum. Ancak nefsim bana bu

günahı süsledi, bedbahtlığım yardım etti, günahlarımı örtmen de beni aldattı ve günahı işleyip cahilliğim sebebiyle sana muhalefet ettim. Senin azabından beni kim kurtarır? Zebanilerinin elinden beni kim çekip alır? Benimle bağını kesersen kimin ipine tutunayım. Hızlı davrananlara geçmeleri, ağırdan alanlara da yerlerinde kalmaları söylendiği zaman vay halime! Acaba ağırdan alanlarla mı kalacağım, yoksa hızlı davrananlarla mı geçip gideceğim. Yazık bana! Ömrüm uzadıkça günahlarım artıyor. Yazık bana! Yaşım ilerledikçe hatalarım artıyor. Vah bana! Kaç defadır tövbe etmeme rağmen günaha dönüyorum ve Rabbimden utanmıyorum."

Gencin bu sözlerini duyunca ağzımı odanın kapısına dayadım ve: "Eûzu billâhi min eş-şeytân ir-racîm, Bismillâhirrahmânirrahîm Şüphesiz ki O her şeyi duyar ve bilir. «**Yakıtı insanlar ve taşlar olan ateş...**[1]»" dedim. Sonra gencin çırpınarak ağladığını ve sustuğunu görünce: "İşte musibet budur" deyip kapıya bir işaret koydum ve işime gittim. İkinci gün oradan geçince bir cenaze olduğu ve bir kadının ağlayarak eve bir girip bir çıktığını gördüm. Ona: "Ey Allah'ın kulu! Ölen bu kişi neyin olur?" diye sordum. Kadın: "Yanımdan git ve derdimi deşme" karşılığını verince: "Ben yabancı biriyim, bana söyle" dedim. Kadın şöyle dedi: "Vallahi, yabancı olmasaydın sana söylemezdim. Bu, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) azatlılarından olan oğlumdur ve gece olunca namazgahında durup günahları için ağlardı. Şu hurma yapraklarını işleyip satarak kazancını üçe bölerdi. Üçte biriyle benim yiyeceğimi alır, üçte birini miskinlere dağıtır, üçte birini de kendisi yerdi. Dün bize biri uğradı. Allah ona hayır vermesin! Oğlumun yanında cehennemden bahseden âyetler okudu. Bunun üzerine oğlum ölene kadar çırpınarak ağladı."

Zebaniler tarafından yakalanmaktan korkanların vasfı işte böyledir.

Takrîb 4330, Takrîb 474, Takrîb 3449

---

[1] Tahrim Sur. 6

Zünnûn el-Mısrî

Onlardan biri de Ebu'l-Feyd Zünnûn b. İbrâhim el-Mısrî'dir. Işık saçan bir bayrak, herkesçe kabul gören bir bilgeydi. Hakikatleri dile getirir, batıla giden yollarda bir set gibi dururdu. Çok sağlam ifadeleri, çok ince göndermeleri vardı. Gördüğü her şeyden ibret almış, Allah'ı zikredip günahlardan uzak durmuştur.

(١٤٦١٧)- [٣٣٢/٩] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ، حدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْهَيْثَمِ الْمِصْرِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ الْمِصْرِيَّ الْعَابِدَ أبا الْفَيْضَ، يَقُولُ: " اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ جَازُوا دِيَارَ الظَّالِمِينَ، وَاسْتَوْحَشُوا مِنْ مُؤَانَسَةِ الْجَاهِلِينَ، وَشَابُوا ثَمَرَةَ الْعَمَلِ بِنُورِ الإِخْلاصِ، وَاسْتَقَوْا مِنْ عَيْنِ الْحِكْمَةِ وَرَكِبُوا سَفِينَةَ الْفِطْنَةِ، وَأَقْلَعُوا بِرِيحِ الْيَقِينِ، وَلَجُّوا فِي بَحْرِ النَّجَاةِ، وَرَسَوْا بِشَطِّ الإِخْلاصِ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ سَرَحَتْ أَرْوَاحُهُمْ فِي الْعُلا، وَحُطَّتْ هِمَمُ قُلُوبِهِمْ فِي عَارِيَاتِ التُّقَى حَتَّى أَنَاخُوا فِي رِيَاضِ النَّعِيمِ، وَجَنَوْا مِنْ رِيَاضِ ثِمَارِ التَّسْنِيمِ، وَخَاضُوا لُجَّةَ السُّرُورِ، وَشَرِبُوا بِكَأْسِ الْعَيْشِ، وَاسْتَظَلُّوا تَحْتَ الْعَرْشِ فِي الْكَرَامَةِ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ فَتَحُوا بَابَ الصَّبْرِ وَرَدَمُوا خَنَادِقَ الْجَزَعِ وَجَازُوا شَدِيدَ الْعِقَابِ وَعَبَرُوا جِسْرَ الْهَوَى، فَإِنَّهُ تَعَالَى يَقُولُ: ﴿وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى﴾ ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ أَشَارَتْ إِلَيْهِمْ أَعْلامُ الْهِدَايَةِ، وَوَضَحَتْ لَهُمْ طَرِيقُ النَّجَاةِ، وَسَلَكُوا سَبِيلَ إِخْلاصِ الْيَقِينِ "

Ali b. Heysem el-Mısrî der ki: Âbid biri olan Ebu'l-Feyd Zünnûn el-Mısrî'nin şöyle dediğini işittim: "Allahım! Bizleri, zalimlerin yurdunu aşan, cahillerden uzak duran, ihlasın nuruyla amellerin meyvelerini deren, hikmet pınarından içen, basiret gemisine binen, yakîn rüzgarıyla yol alan, kurtuluş denizine açılan ve ihlas sahillerine varan kullarından eyle! Allahım! Bizleri, ruhları yücelerde uçanlardan, kalplerindeki sıkıntıları takvalarıyla aşıp nimet bahçelerinde konaklayan, bu bahçelerin en yüksek meyvelerinden toplayanlardan, huzur deryasına dalıp yaşam kâsesiyle suyundan içenlerden, keramet arşının altında gölgelenenlerden eyle! Allahım! Bizleri, sabrın kapılarını açan, korku hendeklerini kapatan, büyük cezalardan kurtulanlardan, heva köprüsünü aşanlardan eyle! Sen ki «**Kim Rabbinin**

huzurunda duracağından korkar ve nefsini arzularından alıkoyarsa, şüphesiz, cennet onun sığınağıdır»[1] buyurdun. Allahım! Bizleri hidâyetin işaretlerinin kendilerini gösterdiği, kurtuluş yollarının kendilerine açık olduğu, yakînî ihlasın yolunda yürüyen kullarından eyle!"

(١٤٦١٨)- [٣٣٢/٩] حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْدَانَ النَّيْسَابُورِيُّ أَبُو حَامِدٍ، حدَّثَنَا عَبْدُ الْقُدُّوسِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الشَّامِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْفَيْضِ ذَا النُّونِ بْنَ إِبْرَاهِيمَ الْمِصْرِيَّ، يَقُولُ: " إِلَهِي وَسِيلَتِي إِلَيْكَ نِعَمُكَ عَلَيَّ، وَشَفِيعِي إِلَيْكَ إِحْسَانُكَ إِلَيَّ، إِلَهِي أَدْعُوكَ فِي الْمَلأِ كَمَا تُدْعَى الأَرْبَابُ، وَأَدْعُوكَ فِي الْخَلا كَمَا تُدْعَى الأَحْبَابُ، أَقُولُ فِي الْمَلأِ: يَا إِلَهِي، وَأَقُولُ فِي الْخَلا: يَا حَبِيبِي، أَرْغَبُ إِلَيْكَ وَأَشْهَدُ لَكَ بِالرُّبُوبِيَّةِ مُقِرًّا بِأَنَّكَ رَبِّي وَإِلَيْكَ مَرَدِّي، ابْتَدَأْتَنِي بِرَحْمَتِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ أَكُونَ شَيْئًا مَذْكُورًا، وَخَلَقْتَنِي مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ أَسْكَنْتَنِي الأَصْلابَ، وَنَقَلْتَنِي إِلَى الأَرْحَامِ، وَلَمْ تُخْرِجْنِي بِرَأْفَتِكَ فِي دَوْلَةِ أَيِّمَةٍ، ثُمَّ أَنْشَأْتَ خَلْقِي مِنْ مَنِيٍّ يُمْنَى، ثُمَّ أَسْكَنْتَنِي فِي ظُلُمَاتٍ ثَلاثٍ بَيْنَ دَمٍ وَلَحْمٍ مُلْتَاثٍ، وَكَوَّنْتَنِي فِي غَيْرِ صُورَةِ الإِنَاثِ، ثُمَّ نَشَرْتَنِي إِلَى الدُّنْيَا تَامًّا سَوِيًّا، وَحَفِظْتَنِي فِي الْمَهْدِ طِفْلا صَغِيرًا صَبِيًّا، وَرَزَقْتَنِي مِنَ الْغِذَاءِ لَبَنًا مَرِيًّا، وَكَفَلْتَنِي حُجُورَ الأُمَّهَاتِ، وَأَسْكَنْتَ قُلُوبَهُمْ رِقَّةً لِي وَشَفَقَةً عَلَيَّ، وَرَبَّيْتَنِي بِأَحْسَنِ تَرْبِيَةٍ، وَدَبَّرْتَنِي بِأَحْسَنِ تَدْبِيرٍ، وَكَلأْتَنِي مِنْ طَوَارِقِ الْجِنِّ وَسَلَّمْتَنِي مِنْ شَيَاطِينِ الإِنْسِ، وَصُنْتَنِي مِنْ زِيَادَةٍ فِي بَدَنِي تُشِينُنِي، وَمِنْ نَقْصٍ فِيهِ يَعِيبُنِي، فَتَبَارَكْتَ رَبِّي وَتَعَالَيْتَ يَا رَحِيمُ، فَلَمَّا اسْتَهْلَلْتُ بِالْكَلامِ أَتْمَمْتَ عَلَيَّ سَوَابِغَ الإِنْعَامِ، وَأَنْبَتَّنِي زَائِدًا فِي كُلِّ عَامٍ، فَتَعَالَيْتَ يَا ذَا الْجَلالِ وَالإِكْرَامِ، حَتَّى إِذَا مَلَّكْتَنِي شَأْنِي وَشَدَدْتَ أَرْكَانِي أَكْمَلْتَ لِي عَقْلِي، وَأَزَلْتَ حِجَابَ الْغَفْلَةِ عَنْ قَلْبِي، وَأَلْهَمْتَنِي النَّظَرَ فِي عَجِيبِ صَنَائِعِكَ، وَبَدَائِعِ عَجَائِبِكَ، وَرَفَعْتَ وَأَوْضَحْتَ لِي حُجَّتَكَ، وَدَلَلْتَنِي عَلَى نَفْسِكَ، وَعَرَّفْتَنِي مَا جَاءَتْ بِهِ رُسُلُكَ، وَرَزَقْتَنِي مِنْ أَنْوَاعِ الْمَعَاشِ وَصُنُوفِ الرِّيَاشِ بِمَنِّكَ الْعَظِيمِ وَإِحْسَانِكَ الْقَدِيمِ، وَجَعَلْتَنِي سَوِيًّا، ثُمَّ لَمْ تَرْضَ لِي بِنِعْمَةٍ وَاحِدَةٍ دُونَ أَنْ أَتْمَمْتَ عَلَيَّ جَمِيعَ النِّعَمِ، وَصَرَفْتَ عَنِّي كُلَّ بَلْوَى، وَأَعْلَمْتَنِي الْفُجُورَ لأَجْتَنِبَهُ، وَالتَّقْوَى لأَقْتَرِفَهَا، وَأَرْشَدْتَنِي إِلَى مَا يُقَرِّبُنِي إِلَيْكَ زُلْفَى، فَإِنْ دَعَوْتُكَ أَجَبْتَنِي، وَإِنْ سَأَلْتُكَ أَعْطَيْتَنِي، وَإِنْ حَمِدْتُكَ شَكَرْتَنِي، وَإِنْ شَكَرْتُكَ زَوَّدْتَنِي،

---

[1] Nâziât Sur. 40, 41

إِلَهِي فَأَيَّ نِعَمٍ أُحْصِي عَدَدًا؟ وَأَيَّ عَطَائِكَ أَقُومُ بِشُكْرِهِ؟ أَمَا أَسْبَغْتَ عَلَيَّ مِنَ النَّعْمَاءِ أَوْ صَرَفْتَ عَنِّي مِنَ الضَّرَّاءِ، إِلَهِي أَشْهَدُ لَكَ بِمَا شَهِدَ لَكَ بَاطِنِي وَظَاهِرِي وَأَرْكَانِي، إِلَهِي إِنِّي لا أُطِيقُ إِحْصَاءَ نِعَمِكَ، فَكَيْفَ أُطِيقُ شُكْرَكَ عَلَيْهَا، وَقَدْ قُلْتَ وَقَوْلُكَ الْحَقُّ: ﴿وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لا تُحْصُوهَا﴾ أَمْ كَيْفَ يَسْتَغْرِقُ شُكْرِي نِعَمَكَ وَشُكْرُكَ مِنْ أَعْظَمِ النِّعَمِ عِنْدِي، وَأَنْتَ الْمُنْعِمُ بِهِ عَلَيَّ كَمَا قُلْتُ سَيِّدِي: ﴿وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ﴾ وَقَدْ صَدَقْتَ قَوْلُكَ، إِلَهِي وَسَيِّدِي، بَلَّغَتْ رُسُلُكَ بِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيْهِمْ مِنْ وَحْيِكَ غَيْرَ أَنِّي أَقُولُ بِجَهْدِي، وَمُنْتَهَى عِلْمِي، وَمَجْهُودِ وُسْعِي، وَمَبْلَغِ طَاقَتِي: الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى جَمِيعِ إِحْسَانِهِ حَمْدًا يَعْدِلُ حَمْدَ الْمَلائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ وَالأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ "

Abdulkuddûs b. Abdirrahman eş-Şâmî der ki: Ebu'l-Feyd Zünnûn b. İbrâhim el-Mısrî'nin şöyle dediğini işittim: "Allahım! Sana olan vasıtam bana verdiğin nimetler, katındaki şefaatçim bana olan ihsanındır. Allahım! İnsanların içinde sana Rablere dua edildiği gibi, yalnızken ise sevgililerin dua etmesi gibi dua ediyorum. İnsanların içinde sana "Ey Allahım!" diye seslenirken, yalnızken "Ey sevdiğim!" diye sesleniyorum. Sana yöneliyor, rubûbiyetine şahadet ediyorum. Rabbim olduğunu ve sonunda sana döneceğimi ikrar ediyorum.

Henüz zikre değer bir şey değilken rahmetinle beni anıp topraktan yarattın. Sonra beni bir sulbe yerleştirip oradan da bir rahme naklettin. Lütfettin de beni kocasız bir kadının içinden çıkarmadın. Yaratılışımı bir meniden başlattın. Sonra beni kan ve etten oluşan bulanık ve karanlık üç tabaka içinde bıraktın. Beni erkek suretinde kıldıktan sonra tam ve sağlam bir bedenle dünyaya çıkardın. Beşikte küçük bir bebekken beni koruyup kolladın, rızık olarak afiyetle içeceğim süt verdin. Sonrasında annelerin güvenli kucağına bıraktın. Kalplerini bana karşı şefkatli ve yumuşak kıldın. En güzel şekilde terbiye edip en güzel şekilde yetiştirdin. Cinlerden ve insan şeytanlardan gelecek her türlü tehlikeye karşı beni himâye ettin. Bedenimde fazlalıktan doğacak her türlü ayıba ve kusurlu gösterecek her türlü eksikliğe karşı korudun. Ey rahmet sahibi Rabbim! Ne yüce ve ne ulusun!

Konuşmaya başladığımda bana olan nimetini tamamlamaya koyuldun. Her yıl beni biraz daha arttırıp büyüttün. Ne yücesin ey celâl ve ikrâm sahibi! Buluğa erdirip tüm uzuvlarıma güçlerini tam bir şekilde verdikten sonra aklımı tam kıldın. Kalbimden gaflet perdesini kaldırıp attın. Benzersiz ve eşsiz işlerine bakıp hayretler içinde kalmamı ilham ettin. Hüccetini bana gösterip açıkladın. Beni kendine yönelttin ve elçilerinle gönderdiklerini öğrettin. Büyük lütfun ve kadim ihsanınla yaşamam için gerekli her türlü rızkı ve eşyayı verdin.

Beni dengeli biri kıldın. Benim için tek bir nimete razı olmayıp her türlü nimeti tamamlayıp gönderdin. Her türlü belayı başımdan defettin. Uzak durmam için günahları, tutunmam için takvayı öğrettin. Beni sana daha fazla yaklaştıracak olan şeylere yönelttin. Dua ettiğimde icabet ettin. Senden bir şey istediğimde geri çevirmedin. Sana hamd ettiğimde bunun mükâfatını, şükrettiğimde de daha fazlasını verdin.

Allahım! Bana verdiğin hangi nimeti sayayım? Hangi ihsanına şükredeyim? Bana ne çok nimet verip ne çok belayı başımdan defettin. Allahım! İçimle, dışımla ve tüm uzuvlarımla şahadet ederim ki nimetlerini saymaya gücüm yetmez. O halde bunlara şükretmeye nasıl gücüm yetsin? Sen ki **"Allah'ın nimetini saymaya kalksanız onu sayamazsınız"**[1] buyurdun. Şükür bile bana verilen en büyük nimet iken yapacağım şükür senin nimetlerini nasıl karşılasın? **"Size ulaşan her nimet Allah'tandır"**[2] buyurduğun gibi bu nimeti de bana sen bahşettin. Bana verdiğin sözü ifa ettin.

Allahım! Efendim! Elçilerin katından onlara indirdiklerini tebliğ etti. Ben de bütün gücümle, bütün bilgimle, elimden geldiği ve gücümün yettiği kadarıyla: «Bütün ihsanlarından dolayı mukarreb melekler ile gönderilen peygamberlerin hamdine eşit olacak şekilde Allah'a hamdolsun» diyorum."

---

[1] Nahl Sur. 18

[2] Nahl Sur. 53

(١٤٦١٩)- [٣٣٣/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، حدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ هَاشِمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ الْمِصْرِيَّ، يَقُولُ فِي دُعَائِهِ: " اللَّهُمَّ إِلَيْكَ تَقْصِدُ رَغْبَتِي، وَإِيَّاكَ أَسْأَلُ حَاجَتِي، وَمِنْكَ أَرْجُو نَجَاحَ طَلِبَتِي، وَبِيَدِكَ مَفَاتِيحُ مَسْأَلَتِي، لا أَسْأَلُ الْخَيْرَ إِلا مِنْكَ، وَلا أَرْجُوهُ مِنْ غَيْرِكَ، وَلا أَيْأَسُ مِنْ رَوْحِكَ بَعْدَ مَعْرِفَتِي بِفَضْلِكَ، يَا مَنْ جَمَعَ كُلَّ شَيْءٍ حِكْمَتُهُ، وَيَا مَنْ نَفَذَ فِي كُلِّ شَيْءٍ حُكْمُهُ، يَا مَنِ الْكَرِيمُ اسْمُهُ، لا أَحَدٌ لِي غَيْرُكَ فَأَسْأَلُهُ، وَلا أَثِقُ بِسِوَاكَ فَآمُلُهُ، وَلا أَجْعَلُ لِغَيْرِكَ مَشِيئَةً مِنْ دُونِكِ أَعْتَصِمُ بِهَا وَأَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ، فَمَنْ أَسْأَلُ إِنْ جَهِلْتُكَ، وَبِمَنْ أَثِقُ بَعْدَ إِذْ عَرَفْتُكَ، اللَّهُمَّ إِنَّ ثِقَتِي بِكَ وَإِنْ أَلْهَتْنِي الْغَفَلاتُ عَنْكَ، وَأَبْعَدَتْنِي الْعَثَرَاتُ مِنْكَ بِالاغْتِرَارِ، يَا مُقِيلَ الْعَثَرَاتِ إِنْ لَمْ تَتَلافَنِي بِعِصْمَةٍ مِنَ الْعَثَرَاتِ فَإِنِّي لا أَحُولُ بِعَزِيمَةٍ مِنْ نَفْسِي، وَلا أَرُومُ عَلَى خَلِيفَةٍ بِمَكَانِ أَمْرِي، أَنَا نِعْمَةٌ مِنْكَ وَأَنَا أَقْدَرُ مِنْ قَدَرِكَ، أَجْرِي فِي نِعَمِكَ وَأَسْرَحُ فِي قَدَرِكَ، أَزْدَادُ عَلَى سَابِقَةِ عِلْمِكَ، وَلا أَنْتَقِصُ مِنْ عَزِيمَةِ أَمْرِكَ، فَأَسْأَلُكَ يَا مُنْتَهَى السُّؤَالاتِ، وَأَرْغَبُ إِلَيْكَ يَا مَوْضِعَ الْحَاجَاتِ سِوَاكَ، مَنْ قَدْ كَذَبَ كُلُّ رَجَاءٍ إِلا مِنْكَ، وَرَغْبَةِ مَنْ رَغِبَ عَنْ كُلِّ ثِقَةٍ إِلا عَنْكَ أَنْ تَهَبَ لِي إِيمَانًا أَقْدَمُ بِهِ عَلَيْكَ، وَأُوصِلُ بِهِ عِظَمَ الْوَسِيلَةِ إِلَيْكَ وَأَنْ تَهَبَ لِي يَقِينًا لا تُوهِنُهُ بِشُبْهَةٍ إِفْكٍ، وَلا تَهِنُهُ خَطْرَةُ شَكٍّ تُرَحِّبُ بِهِ صَدْرِي، وَتُيَسِّرُ بِهِ أَمْرِي وَيَأْوِي إِلَى مَحَبَّتِكَ قَلْبِي حَتَّى لا أَلْهُوَ عَنْ شُكْرِكَ، وَلا أَنْعَمُ إِلا بِذِكْرِكَ، يَا مَنْ لا تَمَلُّ حَلاوَةَ ذِكْرِهِ أَلْسُنُ الْخَائِفِينَ، وَلا تَكِلُّ مِنَ الرَّغَبَاتِ إِلَيْهِ مَدَامِعُ الْخَاشِعِينَ، أَنْتَ مُنْتَهَى سَرَائِرِ قَلْبِي فِي خَفَايَا الْكَتْمِ، وَأَنْتَ مَوْضِعُ رَجَائِي بَيْنَ إِسْرَافِ الظُّلْمِ، مَنْ ذَا الَّذِي ذَاقَ حَلاوَةَ مُنَاجَاتِكَ فَلَهَا بِمَرْضَاةِ بَشَرٍ عَنْ طَاعَتِكَ وَمَرْضَاتِكَ، رَبِّ أَفْنَيْتُ عُمْرِي فِي شِدَّةِ السَّهْوِ عَنْكَ، وَأَبْلَيْتُ شَبَابِي فِي سَكْرَةِ التَّبَاعُدِ مِنْكَ، ثُمَّ لَمْ أَسْتَبْطِئْ لَكَ كَلاءَةً وَمَنَعَةً فِي أَيَّامِ اغْتِرَارِي بِكَ وَرُكُونِي إِلَى سَبِيلِ سَخَطِكَ وَعَنْ جَهْلٍ، يَا رَبِّ قَرَّبَتْنِي الْغِرَّةُ إِلَى غَضَبِكَ، أَنَا عَبْدُكَ ابْنُ عَبْدِكَ، قَائِمٌ بَيْنَ يَدَيْكَ مُتَوَسِّلٌ بِكَرَمِكَ إِلَيْكَ، فَلا يُزِلْنِي عَنْ مُقَامِ أَقَمْتَنِي فِيهِ غَيْرُكَ، وَلا يَنْقِلُنِي مِنْ مَوْقِفِ السَّلامَةِ مِنْ نِعَمِكَ إِلا أَنْتَ، أَتَّصِلُ إِلَيْكَ بِمَا كُنْتُ أُوَاجِهُكَ بِهِ مِنْ قِلَّةِ اسْتِحْيَائِي مِنْ نَظَرِكَ، وَأَطْلُبُ الْعَفْوَ مِنْكَ يَا رَبِّ إِذِ الْعَفْوُ نِعْمَةٌ لِكَرَمِكَ، يَا مَنْ يُعْصَى وَيُتَابُ إِلَيْهِ فَيَرْضَى كَأَنَّهُ لَمْ يُعْصَ بِكَرَمٍ لا يُوصَفُ وَتَحَنُّنٍ لا يُنْعَتُ، يَا حَنَّانُ بِشَفَقَتِهِ يَا مُتَجَاوِزًا بِعَظَمَتِهِ لَمْ يَكُنْ لِي حَوْلٌ فَأَنْتَقِلُ عَنْ مَعْصِيَتِكَ إِلا فِي وَقْتِ أَيْقَظْتَنِي فِيهِ لِمَحَبَّتِكَ، وَكَمَا أَرَدْتَ أَنْ أَكُونَ كُنْتُ، وَكَمَا رَضِيتَ

أَنْ أَقُولَ قُلْتُ، خَضَعْتُ لَكَ وَخَشَعْتُ لَكَ إِلَهِي لِتُعِزَّنِي بِإِدْخَالِي فِي طَاعَتِكَ، وَلْتَنْظُرْ إِلَيَّ نَظَرَ مَنْ نَادَيْتَهُ فَأَجَابَكَ وَاسْتَعْمَلْتَهُ بِمَعُونَتِكَ فَأَطَاعَكَ، يَا قَرِيبُ لا تَبْعُدُ عَنِ الْمُعْتَزِّينَ، وَيَا وَدُودُ لا تَعْجَلُ عَلَى الْمُذْنِبِينَ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ "

Muhammed b. Abdilmelik b. Hâşim der ki: Zünnûn el-Mısrî'nin duasında şöyle dediğini işittim: "Allahım! Rağbetim sanadır. İsteklerimin karşılanmasını senden beklerim. Dileklerimin anahtarı senin elindedir. Hayrı ancak senden ve sadece senin rızan için dilerim. Lütfunu öğrendikten sonra rahmetinden asla ümit kesmem. Ey hikmeti her şeyi içine alan! Ey hükmün yer yerde geçerli olan! Ey ismi Kerîm olan! Senden başka el açacak kimsem yok! Senden başka güveneceğim kimse yok! Senden başka da kimsenin iradesine itibar etmem ve ona umut bağlayıp tevekkül etmem! Seni tammasam kime el açayım! Seni tanıdıktan sonra kime güveneyim!

Allahım! Senden yana bazen gaflete düşsem de, kusurlarım beni senden uzaklaştırsa da bu yönde mazeretlerimi sunar ve sadece sana güvenirim. Ey kusurları görmezden gelen! Şâyet düştüğümde sen beni kaldırmazsan kalkma gücünü ben kendimde bulamam. Durumumu senden başkasına arz edemem. Ben ki senin bir nimetin ve takdirinim. Verdiğin nimetler içinde yaşar, takdirine göre hareket ederim. Her şeye nüfuz eden bilginden faydalanır, buyruklarını yerine getirmekten geri durmam.

Ey her şeyin kendisinden istendiği ve tüm ihtiyaçların sadece kendisi tarafından karşılandığı Allahım! Senden istenmeyen her türlü şey, sana dayanmayan her türlü arzu, yalandan başka bir şey değildir. Bana, beni sana ulaştıracak ve her işimde seni gözetecek bir iman ihsan et. Beni her türlü şüpheden uzak tutacak, kalbimi bir an bile tereddütte bırakmayacak, işlerimi kolaylaştıracak, şükründen geri durmamam için kalbimi senin sevginle yoğuracak bir yakîn lütfet. Senden korkanların dili, seni zikretmenin verdiği tattan asla usanmaz. Benim için asıl nimet senin zikrindir. Haşyet içinde olanlar, gözyaşları içinde daima sana yönelirler. İçimde herkesten gizlediğim şeyi sen bilirsin. Kendime yaptığım zulümlere rağmen yine de ümit bağladığım sensin. Sana yakarmanın tadına varan kişi tüm insanları bırakıp senin rızana ve itaatine yönelir.

Rabbim! Ömrünü sana karşı gaflet içinde geçirdim. Gençliğimi de senden uzak durmanın sarhoşluğu içinde tükettim. Cehaletimden dolayı aldanmışlık içinde seni öfkelendirecek yollara girmeme rağmen sen himayeni benden eksik etmedin. Rabbim! Gururum beni senin öfkene yaklaştırdı. Ben senin kulunum ve yine kulun olanın oğluyum. Huzurunda durmaktayım ve keremine tevessül ediyorum. Durdurduğun makamdan beni senden başka kimse uzaklaştıramaz. Nimetlerinden yana selametimi senden başkası sağlayamaz. Rabbim! Beni görmene rağmen utanmazlığımdan dolayı yaptıklarımı bağışlamanı diliyorum. Zira bağışlama, kereminden bir nimettir.

Sana isyan da edilir tövbe de! Ancak sen anlatılamayacak keremin ve şefkatinle, isyan edilmemiş gibi tövbeleri kabul edip razı olursun. Ey şefkatiyle merhamet eden! Ey yüceliğiyle kusurları bağışlayan! Sen beni sevgine yöneltmeseydin sana olan isyanımla kendi kendime baş edemezdim. Şimdi nasıl istiyorsan öyle olmaya çalışıyor ve razı olduğun şeyleri dile getiriyorum. Allahım! Huşû içinde sana boyun eğiyorum! Beni sana itaatle şereflendir. Çağrına icabet edenlere, verdiğin görevleri yerine getirenlere nazar ettiği gibi bana da nazar et. Ey her şeye yakın olan Allahım! Gurura kapılanlardan uzaklaşma! Ey her şeyi seven Allahım! Günahkarları cezalandırmada acele davranma. Ey merhamet edenlerin en merhametlisi! Beni bağışla ve merhamet et!"

(١٤٦٢٠)- [٣٣٥/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، حدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ عِيسَى الْوَشَّاءُ، حدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْحَكَمِ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " خَرَجْتُ فِي طَلَبِ الْمُنَاجَاةِ، فَإِذَا أَنَا بِصَوْتٍ فَعَدَلْتُ إِلَيْهِ، فَإِذَا أَنَا بِرَجُلٍ قَدْ غَاصَ فِي بَحْرِ الْوَلَهِ وَخَرَجَ عَلَى سَاحِلِ الْكَمَهِ، وَهُوَ يَقُولُ فِي دُعَائِهِ: أَنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي لا أَعْلَمُ أَنَّ الاسْتِغْفَارَ مَعَ الإِصْرَارِ لُؤْمٌ وَأَنَّ تَرْكِي الاسْتِغْفَارَ مَعَ مَعْرِفَتِي بِسِعَةِ رَحْمَتِكَ لَعَجْزٌ، إِلَهِي أَنْتَ الَّذِي خَصَّصْتَ خَصَائِصَكَ بِخَالِصِ الإِخْلاصِ، وَأَنْتَ الَّذِي سَلَّمْتَ قُلُوبَ الْعَارِفِينَ مِنِ اعْتِرَاضَ

الْوَسْوَاسِ، وَأَنْتَ آنَسْتَ الآنِسِينَ مِنْ أَوْلِيَائِكَ وَأَعْطَيْتَهُمْ كِفَايَةَ رِعَايَةِ الْمُتَوَكِّلِينَ عَلَيْكَ تَكْلَؤُهُمْ فِي مَضَاجِعِهِمْ وَتَطَّلِعُ عَلَى سَرَائِرِهِمْ، وَسِرِّي عِنْدَكَ مَكْشُوفٌ وَأَنَا إِلَيْكَ مَلْهُوفٌ، قَالَ: ثُمَّ سَكَنَتْ صَرْخَتُهُ فَلَمْ أَسْمَعْ لَهُ صَوْتًا "

Zünnûn der ki: Allah'a yalvarıp yakarmak için çıktığım sırada bir ses işittim. Sese doğru yöneldiğimde hüzün denizine dalıp kederin sahiline çıkan bir adamla karşılaştım. Adam şöyle dua ediyordu: "(Allahım!) Bağışlanma dileyip günahlarda da ısrar etmenin alçaklık olduğunu, mağfiretinin sınırlarını bilmeme rağmen bağışlanma dilemeyi bırakmanın da acziyet olduğunu bilmediğimi biliyorsun. Allahım! Sen ki halis kullarına ihlası verdin. Âriflerin kalplerini vesveselerden temizledin. Dostlarına yakın durdun ve tevekkül edenlere verilen karşılığı ziyadesiyle verip uyurken bile onları himaye ettin. Hepsinin sırlarını bilensin. Benim de sırrım katında malumdur. Sana sığınıyorum." Sonra yakarışları dindi ve bir daha sesini duyamadım.

(١٤٦٢١)- [٩/٣٣٥] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَصْقَلَةَ، حدَّثَنَا أَبُو عُثْمَانَ سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ أَبَا الْفَيْضِ، يَقُولُ: " اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ تَفَكَّرُوا فَاعْتَبَرُوا، وَنَظَرُوا فَأَبْصَرُوا، وَسَمِعُوا فَتَعَلَّقَتْ قُلُوبُهُمْ بِالْمُنَازَعَةِ إِلَى طَلَبِ الآخِرَةِ حَتَّى أَنَاخَتْ وَانْكَسَرَتْ عَنِ النَّظَرِ إِلَى الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا، فَفَتَقُوا بِنُورِ الْحِكَمِ مَا رَتَقَهُ ظُلْمُ الْغَفَلاتِ وَفَتَحُوا أَبْوَابَ مَغَالِيقِ الْعَمَى بِأَنْوَارِ مَفَاتِيحِ الضِّيَاءِ، وَعَمَّرُوا مَجَالِسَ الذَّاكِرِينَ بِحُسْنِ مُوَاظَبَةِ اسْتِيدَامِ الثَّنَاءِ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ تَرَاسَلَتْ عَلَيْهِمْ سُتُورُ عِصْمَةِ الأَوْلِيَاءِ وَحُصِّنَتْ قُلُوبُهُمْ بِطَهَارَةِ الصَّفَاءِ، وَزَيَّنْتَهَا بِالْفَهْمِ وَالْحَيَاءِ، وَطَيَّرْتَ هُمُومَهُمْ فِي مَلَكُوتِ سَمَاوَاتِكَ حِجَابًا حَتَّى تَنْتَهِيَ إِلَيْكَ فَرَدَدْتَهَا بِطَرَائِفِ الْفَوَائِدِ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ سَهُلَ عَلَيْهِمْ طَرِيقُ الطَّاعَةِ، وَتَمَكَّنُوا فِي أَزِمَّةِ التَّقْوَى، وَمُنِحُوا بِالتَّوْفِيقِ مَنَازِلَ الأَبْرَارِ فَزُيِّنُوا وَقُرِّبُوا وَكُرِّمُوا بِخِدْمَتِكَ "

Ebû Osmân b. Saîd b. Osmân der ki: Ebu'l-Feyd Zünnûn'un şöyle dediğini işittim: "Allahım! Bizleri tefekkür edip ibret alanlardan, basiretle bakan ve buyruklarım dinleyenlerden, kalpleri âhiret talebiyle yarışan, bundan dolayı önünde çöküp dünya ile içindekilerden yüz çevirenlerden, gafletin karanlıklarının kendilerine ördüğünü hikmetin nuruyla parçalayanlardan, körlüğün kilitlerini aydınlığın anahtarlarıyla açanlardan, zikir meclislerini ihya edip sana devamlı övgüde bulunanlardan kıl.

Allahım! Bizleri, üzerleri evliyaların günahlarını gizleyen örtülerle örtülen, kalpleri duru ve saf kalacak şekilde korunup idrak ve hayâ ile süslenen, sıkıntıları katından yaptığın ihsanla giderilip yerine türlü lütuflar verilen kullarından kıl. Allahım! İtaat yolu kendilerine kolaylaştırılan, takvaya tutunan, inâyetinle iyilerin makamına çıkarılan, itaatleriyle güzelleştirilen, sana yakın tutulan ve keremine nail olanlardan kıl."

(١٤٦٢٢)- [٩/٣٣٥] وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: " لَكَ الْحَمْدُ يَا ذَا الْمَنِّ وَالطَّوْلِ وَالآلاءِ وَالسَّعَةِ، إِلَيْكَ تَوَجَّهْنَا وَبِفِنَائِكَ أَنَخْنَا، وَلِمَعْرُوفِكَ تَعَرَّضْنَا، وَبِقُرْبِكَ نَزَلْنَا، يَا حَبِيبَ التَّائِبِينَ، وَيَا سُرُورَ الْعَابِدِينَ، وَيَا أَنِيسَ الْمُنْفَرِّدِينَ، وَيَا حِرْزَ اللاجِئِينَ، وَيَا ظَهْرَ الْمُنْقَطِعِينَ، وَيَا مَنْ حَبَّبَ إِلَيْهِ قُلُوبَ الْعَارِفِينَ وَبِهِ آنَسَتْ أَفْئِدَةُ الصِّدِّيقِينَ، وَعَلَيْهِ عَطَفَتْ رَهْبَةُ الْخَائِفِينَ، يَا مَنْ أَذَاقَ قُلُوبَ الْعَابِدِينَ لَذِيذَ الْحَمْدِ وَحَلاوَةَ الانْقِطَاعِ إِلَيْهِ، يَا مَنْ يَقْبَلُ مَنْ تَابَ، وَيَعْفُو عَمَّنْ أَنَابَ، وَيَدْعُو الْمُوَلِّينَ كَرَمًا، وَيَرْفَعُ الْمُقْبِلِينَ إِلَيْهِ تَفَضُّلا، يَا مَنْ يَتَأَنَّى عَلَى الْخَاطِئِينَ، وَيَحْلُمُ عَنِ الْجَاهِلِينَ، وَيَا مَنْ حَلَّ عُقْدَةَ الرَّغْبَةِ مِنْ قُلُوبِ أَوْلِيَائِهِ، وَمَحَا شَهْوَةَ الدُّنْيَا عَنْ فِكْرِ قُلُوبِ خَاصَّتِهِ وَأَهْلِ مَحَبَّتِهِ، وَمَنَحَهُمْ مَنَازِلَ الْقُرْبِ وَالْوِلايَةِ، وَيَا مَنْ لا يُضَيِّعُ مُطِيعًا، وَلا يَنْسَى صَبِيًّا، يَا مَنْ مَنَحَ بِالنَّوَالِ، وَيَا مَنْ جَادَ بِالاتِّصَالِ، يَا ذَا الَّذِي اسْتَدْرَكَ بِالتَّوْبَةِ ذُنُوبَنَا، وَكَشَفَ بِالرَّحْمَةِ غُمُومَنَا وَصَفَحَ عَنْ جُرْمِنَا، بَعْدَ جَهْلِنَا وَأَحْسَنَ إِلَيْنَا بَعْدَ إِسَاءَتِنَا، يَا أُنْسَ وَحْشَتِنَا، وَيَا طَبِيبَ سَقَمِنَا، يَا غِيَاثَ مَنْ أُسْقِطَ بِيَدِهِ، وَتَمَكَّنَ حَبْلُ الْمَعَاصِي، وَأَسْفَرَ خِدْرُ الْحَيَا عَنْ وَجْهِهِ، هَبْ خُدُودَنَا لِلتُّرَابِ بَيْنَ يَدَيْكَ، يَا خَيْرَ مَنْ قَدَرَ وَأَرْأَفَ مَنْ رَحِمَ وَعَفَا "

Ebû Osmân b. Saîd b. Osmân der ki: Ebu'l-Feyd Zünnûn'un yine şöyle dediğini işittim: "Ey iyilik, inâyet, nimet ve bolluğun sahibi! Hamd ancak sanadır! Sana yöneliyoruz! Sana yaklaşıp, huzurunda diz çökerek ihsanına talip oluyoruz! Ey tövbe edenlerin sevgilisi! Ey âbidlerin neşesi! Ey yalnızlığı tercih edenlerin tesellisi! Ey kendisine sığınanların hamisi! Ey kimsesizlerin destekçisi! Ey âriflerin kalbindeki sevgiyi kendine yönelten! Ey sıddîk olanların gönlüne teselli veren! Ey korkanların bu korkusunu kendinde dindiren! Ey âbidlerin kalplerine hamdin lezzetlerini tattıran ve kendisine yönelenlere uzletin tadını bahçeden! Ey tövbe edenin tövbesini kabul eden ve huzurundan duranları bağışlayan! Ey kendisine yüz çevirenlere dahi keremini gösteren ve kendisine yönelenlere makamını yükselten!

Ey günahkarlara karşı sabırlı, cahillere karşı yumuşak davranan! Ey dostlarının kalbindeki rağbet düğümünü çözen! Ey sevdikleri ile has kullarının kalbinden dünya şehvetlerini silen ve dostluğunu ve yakınlığını onlara bahşeden! Ey itaat edenleri heba etmeyen ve çocukları da unutmayan! Ey arzuları bahşeden! Ey lutfedip kullarını terk etmeyen! Ey tövbemizle günahlarımızı silen! Ey rahmetiyle sıkıntılarımızı gideren! Ey cehaletimizle işlediğimiz suçlarımızı affeden ve kötülüğümüze rağmen bize iyilikle muamele eden! Ey yalnızlığımızın dostu! Ey hastalığımızın tabibi! Ey isyan ipine tutunarak yüzündeki hayâ perdesini atıp yere düşenin yardımcısı! Huzurunda yüzlerimizi tekrar toprağa düşür! Ey takdirlerinde şefkatli olan! Ey merhamet edip bağışlayan!"

(١٤٦٢٣)- [٣٣٦/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَصْقَلَةَ، حدَّثَنَا أَبُو عُثْمَانَ سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي ابْتَدَعْتَ بِهِ عَجَائِبَ الْخَلْقِ فِي غَوَامِضِ الْعِلْمِ، يَجُودُ جَلالُ جَمَالِ وَجْهِكَ فِي عَظِيمِ عَجِيبِ تَرْكِيبِ أَصْنَافِ جَوَاهِرِ لُغَاتِهَا، فَخَرَّتِ الْمَلائِكَةُ سُجَّدًا لِهَيْبَتِكَ مِنْ مَخَافَتِكَ، أَنْ تَجْعَلَنَا مِنَ الَّذِينَ سَرَحَتْ أَرْوَاحُهُمْ فِي الْعُلَى، وَحَطَّتْ هِمَمُ قُلُوبِهِمْ فِي مُغَلِّبَاتِ الْهَوَى حَتَّى أَنَاخُوا فِي رِيَاضِ النَّعِيمِ، وَجَنَوْا مِنْ ثِمَارِ التَّسْنِيمِ، وَشَرِبُوا بِكَأْسِ الْعِشْقِ، وَخَاضُوا لُجَجَ السُّرُورِ، وَاسْتَظَلُّوا تَحْتَ فِنَاءِ الْكَرَامَةِ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ شَرِبُوا بِكَأْسِ الصَّفَا، فَأَوْرَثَهُمُ الصَّبْرَ عَلَى طُولِ الْبَلاءِ حَتَّى تَوَلَّيَتَ قُلُوبَهُمْ فِي الْمَلَكُوتِ، وَجَالَتْ بَيْنَ سَرَائِرِ حُجُبِ الْجَبَرُوتِ، وَمَالَتْ أَرْوَاحُهُمْ فِي ظِلِّ بَرْدِ نَسِيمِ الْمُشْتَاقِينَ الَّذِينَ أَنَاخُوا فِي رِيَاضِ الرَّاحَةِ وَمَعْدِنِ الْعِزِّ وَعَرَصَاتِ الْمُخَلَّدِينَ "

Ebû Osmân b. Saîd b. Osmân der ki: Zünnûn'un şöyle dediğini işittim: "Gizemli ilminle hayretlerde bırakan mahlûkatını yarattığın isminle diliyorum! Keremin ve yüceliğin tüm çeşitleri ve sınıflarıyla, bedenleri ve ruhlarıyla onları bir araya getirmede daha da çok kendini göstermiştir. Bundandır melekler saygı ve korku içinde sana secdeye kapanmışlardır. Bizleri, ruhları yücelerde uçanlardan, kalplerindeki sıkıntıları hevalarına üstün gelerek aşıp nimet bahçelerinde konaklayan, bu bahçelerin en yüksek meyvelerinden toplayan, aşk kadehinden içen, huzur deryasına dalıp keramet arşının altında gölgelenenlerden eyle! Allahım! Bizi berraklık kadehinden içip kalpleri melekût alemine ulaşana kadar musibetlere sabredenlerden, berzah aleminin yataklarından geçenden, ruhları rahatlığın, izzetin ve ebedi olanların bahçelerinde ikamet edenlerin tatlı ve serin esintisinin özlemini çekip ona yönelenlerden eyle."

(١٤٦٢٤)- [٣٣٦/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثنَا سَعِيدُ بْنُ أَحْمَدَ، حدَّثنَا عُثْمَانُ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " اعْتَلَّ رَجُلٌ مِنْ إِخْوَانِي فكَتَبَ إِلَيَّ أَنِ ادْعُ اللَّهَ لِي فَكَتَبْتُ إِلَيْهِ: سَأَلْتَنِي أَنْ أَدْعُوَ اللَّهَ لَكَ أَنْ يُزِيلَ عَنْكَ الْغَمَّ وَاعْلَمْ يا أَخِي أَنَّ الْعِلَّةَ مَجْزَلَةٌ يَأْنَسُ بِهَا أَهْلُ الصَّفَا وَالْهِمَمِ وَالضِّيَاءِ فِي الْحَيَاةِ، ذِكْرُكَ لِلشِّفَاءِ، وَمَنْ لَمْ يَعُدَّ الْبَلاءَ نِعْمَةً فَلَيْسَ مِنَ الْحُكَمَاءِ، وَمَنْ لَمْ يَأْمَنِ التَّشْفِيقَ عَلَى نَفْسِهِ فقَدْ أَمِنَ أَهْلَ التُّهْمَةِ عَلَى أَمْرِهِ، فَلْيَكُنْ مَعَكَ يَا أَخِي حَيَاءٌ يَمْنَعُكَ عَنِ الشَّكْوَى، وَالسَّلامُ "

Zünnûn der ki: Kardeşlerimden bir adam hasta düşünce iyileşmesi için Allah'a dua etmem konusunda bana bir mektup gönderdi. Ben de cevaben adama şunu yazdım: "Sıkıntını senden gidermesi için Allah'a dua etmemi istemişsin. Ey kardeşim! Bil ki hastalık samimi, himmet sahibi ve kalbi aydınlık olanlara hayatta bir nimettir. Şifaya yönelik zikretmene vesiledir. Musibetleri nimetten saymayan kişi bilge biri olamaz. Kendini başkalarına acındıran kişi onların ithamlarına da açık olacaktır. Ey kardeşim! Bundan dolayı seni yakınmaktan alıkoyacak bir utanma duygun olsun. Baki selam."

(١٤٦٢٥)- [٣٣٧/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثنَا أَحْمَدُ، حدَّثنَا سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ، حدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ يَحْيَى الزُّبَيْدِيُّ، قَالَ: لَمَّا حُمِلَ ذُو النُّونِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ إِلَى جَعْفَرٍ الْمُتَوَكِّلِ أَنْزَلَهُ فِي بَعْضِ الدُّورِ وَأَوْصَى بِهِ زُرَافَةَ، وَقَالَ: أَنَا إِذَا رَجَعْتُ غَدًا مِنْ رُكُوبِي فَأَخْرِجْ إِلَيَّ هَذَا الرَّجُلَ، فَقَالَ لَهُ زُرَافَةُ: إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ أَوْصَانِي بِكَ، فَلَمَّا رَجَعَ مِنَ الْغَدِ مِنَ

الرُّكُوبِ، قَالَ لَهُ: انْظُرْ بِأَنْ تَسْتَقْبِلَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ بِالسَّلامِ، فَلَمَّا أَخْرَجَهُ إِلَيْهِ، قَالَ لَهُ: سَلِّمْ عَلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، فَقَالَ ذُو النُّونِ: " لَيْسَ هَكَذَا جَاءَنَا الْخَبَرُ، إِنَّمَا جَاءَنَا فِي الْخَبَرِ أَنَّ الرَّاكِبَ يُسَلِّمُ عَلَى الرَّاجِلِ "، قَالَ: فَتَبَسَّمَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ وَبَدَأَهُ بِالسَّلامِ، فَنَزَلَ إِلَيْهِ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ، فَقَالَ لَهُ: أَنْتَ زَاهِدُ أَهْلِ مِصْرَ؟ قَالَ: " كَذَا يَقُولُونَ "، فَقَالَ لَهُ زُرَافَةُ: فَإِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ يُحِبُّ أَنْ يَسْمَعَ مِنْ كَلامِ الزُّهَّادِ، قَالَ: فَأَطْرَقَ مَلِيًّا، ثُمَّ قَالَ: " يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ الْجَهْلَ عُلِّقَ بِنُكْتَةِ أَهْلِ الْفَهْمِ، يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ عِبَادًا عَبَدُوهُ بِخَالِصٍ مِنَ السِّرِّ فَشَرَّفَهُمْ بِخَالِصٍ مِنْ شُكْرِهِ فَهُمُ الَّذِينَ تَمُرُّ صُحُفُهُمْ مَعَ الْمَلائِكَةِ فُرَّغًا حَتَّى إِذَا صَارَتْ إِلَيْهِ مَلأَهَا مِنْ سِرِّ مَا أَسَرُّوا إِلَيْهِ، أَبْدَانُهُمْ دُنْيَوِيَّةٌ وَقُلُوبُهُمْ سَمَاوِيَّةٌ قَدِ احْتَوَتْ قُلُوبُهُمْ مِنَ الْمَعْرِفَةِ كَأَنَّهُمْ يَعْبُدُونَهُ مَعَ الْمَلائِكَةِ بَيْنَ تِلْكَ الْفُرَجِ وَأَطْبَاقِ السَّمَاوَاتِ لَمْ يُخْبِتُوا فِي رَبِيعِ الْبَاطِلِ وَلَمْ يَرْتَعُوا فِي مَصِيفِ الآثَامِ، وَنَزَّهُوا اللَّهَ أَنْ يَرَاهُمْ يَثِبُونَ عَلَى حَبَائِلِ مَكْرِهِ هَيْبَةً مِنْهُمْ لَهُ وَإِجْلالا أَنْ يَرَاهُمْ يَبِيعُونَ أَخْلاقَهُمْ بِشَيْءٍ لا يَدُومُ وَبِلَذَّةٍ مِنَ الْعَيْشِ مَزْهُودَةٍ، فَأُولَئِكَ الَّذِينَ أَجْلَسَهُمْ عَلَى كَرَاسِيِّ أَطْبَاقِ أَهْلِ الْمَعْرِفَةِ بِالأَدْوَاءِ وَالنَّظَرِ فِي مَنَابِتِ الدَّوَاءِ، فَجَعَلَ تَلامِذَتَهُمْ أَهْلَ الْوَرَعِ وَالْبَصَرِ، فَقَالَ لَهُمْ: إِنْ أَتَاكُمْ عَلِيلٌ مِنْ فَقْدِي فَدَاوُوهُ أَوْ مَرِيضٌ مِنْ تَذَكُّرِي فَأَدْنُوهُ، أَوْ نَاسٍ لِنِعْمَتِي فَذَكِّرُوهُ، أَوْ مُبَارِزٌ لِي بِالْمَعَاصِي فَنَابِذُوهُ، أَوْ مُحِبٌّ لِي فَوَاصِلُوهُ، يَا أَوْلِيَائِي فَلَكُمْ عَاتَبْتُ وَلَكُمْ خَاطَبْتُ وَمِنْكُمُ الْوَفَاءَ طَلَبْتُ، لا أُحِبُّ اسْتِخْدَامَ الْجَبَّارِينَ وَلا تَوَلِّي الْمُتَكَبِّرِينَ وَلا مُصَافَاتِ الْمُتْرَفِينَ، يَا أَوْلِيَائِي وَأَحْبَابِي جَزَائِي لَكُمْ أَفْضَلُ الْجَزَاءِ وَإِعْطَائِي لَكُمْ أَفْضَلُ الْعَطَاءِ وَبَذْلِي لَكُمْ أَفْضَلُ الْبَذْلِ، وَفَضْلِي عَلَيْكُمْ أَوْفَرُ الْفَضْلِ، وَمُعَامَلَتِي لَكُمْ أَوْفَى الْمُعَامَلَةِ وَمُطَالَبَتِي لَكُمْ أَشَدُّ مُطَالَبَةً، وَأَنَا مُقَدِّسُ الْقُلُوبِ، وَأَنَا عَلامُ الْغُيُوبِ، وَأَنَا عَالِمٌ بِمَجَالِ الْفِكْرِ، وَوَسْوَاسِ الصُّدُورِ، مَنْ أَرَادَكُمْ قَصَمْتُهُ وَمَنْ عَادَاكُمْ أَهْلَكْتُهُ "، ثُمَّ قَالَ ذُو النُّونِ: " بِحُبِّكَ وَرَدَتْ قُلُوبُهُمْ عَلَى بَحْرِ مَحَبَّتِهِ فَاغْتَرَفَتْ مِنْهُ رِيًّا مِنَ الشَّرَابِ فَشَرِبَتْ مِنْهُ بِمَخَاطِرِ الْقُلُوبِ فَسَهُلَ عَلَيْهَا كُلُّ عَارِضٍ عَرَضَ لَهَا عِنْدَ لِقَاءِ الْمَحْبُوبِ، فَوَاصَلَتِ الأَعْضَاءُ الْمُبَادَرَةَ وَأَلِفَتِ الْجَوَارِحُ تِلْكَ الرَّاحَةَ، فَهُمْ رَهَائِنُ أَشْغَالِ الأَعْمَالِ، قَدِ اقْتَلَعَتْهُمُ الرَّاحَةُ بِمَا كُلِّفُوا أَخْذَهُ عَنِ الانْبِسَاطِ بِمَا لا يَضُرُّهُمْ تَرْكُهُ، قَدْ سَكَنَتْ لَهُمُ النُّفُوسُ وَرَضُوا بِالْفَقْرِ وَالْبُؤْسِ وَاطْمَأَنَّتْ جَوَارِحُهُمْ عَلَى الدُّؤُوبِ عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ ﷾ بِالْحَرَكَاتِ، وَظَعَنَتْ أَنْفُسُهُمْ عَنِ الْمَطَاعِمِ وَالشَّهَوَاتِ، فَتَوَالَهُوا بِالْفِكْرَةِ، وَاعْتَقَدُوا بِالصَّبْرِ، وَأَخَذُوا بِالرِّضَا وَلَهَوْا عَنِ الدُّنْيَا، وَأَقَرُّوا بِالْعُبُودِيَّةِ لِلْمَلِكِ

الدَّيَّانِ وَرَضُوا بِهِ دُونَ كُلِّ رَقِيبٍ وَحَمِيمٍ فَخَشَعُوا لِهَيْبَتِهِ، وَأَقَرُّوا لَهُ بِالتَّقْصِيرِ وَأَذْعَنُوا لَهُ بِالطَّاعَةِ، وَلَمْ يُبَالُوا بِالْقِلَّةِ إِذَا خَلَّوْا بِأَقَلِّ بُكَاءٍ، وَإِذَا عُومِلُوا فَإِخْوانُ حَيَاءٍ، وَإِذَا كُلِّمُوا فَحُكَمَاءُ، وَإِذَا سُئِلُوا فَعُلَمَاءُ، وَإِذَا جُهِلَ عَلَيْهِمْ فَحُلَمَاءُ، فَلَوْ قَدْ رَأَيْتَهُمْ لَقُلْتَ عَذَارَى فِي الْخُدُورِ، وَقَدْ تَحَرَّكَتْ لَهُمُ الْمَحَبَّةُ فِي الصُّدُورِ بِحُسْنِ تِلْكَ الصُّوَرِ الَّتِي قَدْ عَلاها النُّورُ، إِذَا كَشَفْتَ عَنِ الْقُلُوبِ رَأَيْتَ قُلُوبًا لَيِّنَةً مُنْكَسِرَةً، وَبِالذِّكْرِ نَائِرَةً وَبِمُحَادَثَةِ الْمَحْبُوبِ عَامِرَةً، لا يَشْغَلُونَ قُلُوبَهُمْ بِغَيْرِهِ، وَلا يَمِيلُونَ إِلَى مَا دُونَهُ، قَدْ مَلأَتْ مَحَبَّةُ اللَّهِ صُدُورَهُمْ فَلَيْسَ يَجِدُونَ لِكَلامِ الْمَخْلُوقِينَ شَهْوَةً وَلا بِغَيْرِ الأَنِيسِ وَمُحَادَثَةِ اللَّهِ لَذَّةً، إِخْوَانُ صِدْقٍ وَأَصْحَابُ حَيَاءٍ وَوَفَاءٍ وَتُقًى وَوَرَعٍ وَإِيمَانٍ وَمَعْرِفَةٍ وَدِينٍ، قَطَعُوا الأَوْدِيَةَ بِغَيْرِ مَفَاوِزَ، وَاسْتَقَلُّوا الْوَفَاءَ بِالصَّبْرِ عَلَى لُزُومِ الْحَقِّ، وَاسْتَعَانُوا بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَأَوْضَحَ لَهُمُ الْحُجَّةَ، وَدَلَّهُمْ عَلَى الْمَحَجَّةِ فَرَفَضُوا طَرِيقَ الْمَهَالِكِ وَسَلَكُوا خَيْرَ الْمَسَالِكِ وَدَلَّهُمْ، أُولَئِكَ هُمُ الأَوْتَادُ الَّذِينَ بِهِمْ تُوهَبُ الْمَوَاهِبُ، وَبِهِمْ تُفْتَحُ الأَبْوَابُ، وَبِهِمْ يُنْشَأُ السَّحَابُ، وَبِهِمْ يَسْتَقِي الْعِبَادُ وَالْبِلادُ فَرَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَيْهِمْ "

İbrâhim b. Yahyâ ez-Zübeydî anlatıyor: Zünnûn b. İbrâhim, Câfer el-Mütevekkil'e getirildiği zaman, Câfer onu evlerinden birinde misafir etti. Kendisiyle ilgilenmesi için Zurâfe'yi görevlendirdi ve ona: "Yarın yolculuğumdan dönünce karşılamaya bu adamı da çıkar" dedi. Zurâfe de Zünnûn'a: "Müminlerin emiri seninle ilgilenmek üzere beni görevlendirdi" dedi. İkinci gün Câfer yolculuğundan dönünce, Zurâfe de Zünnûn'u: "Müminlerin emirini selamlayarak karşılamaya dikkat et!" diye uyardı ve Zünnûn'u karşılama heyeti içinde çıkardı. Câfer gelince, Zurâfe: "Müminlerin emirine selam olsun!" diyerek karşıladı. Bunun üzerine Zünnûn: "Bize gelen hadislerde selam bu şekilde değildir. Hadislerde binekli olan kişinin yaya olana selam vereceği belirtilir" dedi. Bunu duyan müminlerin emiri tebessüm etti ve selamı ilk kendisi verdi. Sonra yanına inip: "Sen Mısır ahalisinin zahidi misin?" diye sordu. Zünnûn: "Öyle olduğunu söylerler" karşılığını verdi. Zurâfe, Zünnûn'a: "Müminlerin emiri zahidlerin sözlerinden bir şeyler duymak ister" deyince, Zünnûn bir süre başını eğip sustuktan sonra da şöyle konuşmaya başladı:

"Ey müminlerin emiri! Cehalet, anlayış sahibi kişilerin nüktelerinde saklıdır. Ey müminlerin emiri! Allah'ın öyle kulları vardır ki bunlar, çok gizli bir şekilde ibadet ettikleri için Allah da en halis ve saf şekliyle onların bu şükürlerine karşılık verir. Onların amel defterlerini melekler huzura götürürken boş bir şekilde götürürler; ancak Allah'a çok gizli bir şekilde ibadet ettikleri için melekler huzura ulaşana dek Allah bu defterleri doldurur. Bunların bedenleri dünyevi, kalpleri ise semavidir. Marifet onların kalplerinin tümünü kuşatmış olduğu için Allah'a yer ile semanın katları arasında meleklerle beraber ibadet ediyor gibidirler. Batılın baharına aldanmaz, günahların yazına bulaşmazlar. Kendisinden olan çekincelerinden dolayı Allah'ın kendilerini mekruh olan yolları tutarken; ona olan saygılarından dolayı da ahlâklarını geçici şeyler veya yaşamdan basit lezzetler karşılığında satarken görmesinden uzak dururlar. Allah bunları, ellerinde her türlü hastalığa ilaçlarla birlikte, marifet ehlinin makamlarında oturtmuş, maddi-manevi her hastalığın kaynağına inebilme yetisini vermiştir. Allah onların öğrencilerini takva ve feraset sahibi kişilerden kılmış ve onlara şöyle buyurmuştur: «İçinde benim yokluğumdan dolayı rahatsızlanmış biri size geldiğinde onu tedavi edin. Beni zikretmekten dolayı hasta olan biri geldiği zaman onu kendinize yakın tutun. Kendisine verdiğim nimetlere şükretmeyi unutmuş biri geldiği zaman da ona beni hatırlatın! Bana isyan ederek kafa tutan biri geldiği zaman onu bundan vazgeçirin. Beni seven biri geldiği zaman onunla birlikte olun. Ey dostlarım! Sizlere serzenişte bulundum ve sizlerle muhatap oldum. Sizden vefâ bekliyorum. Zorba insanların hizmetini, mütekebbir olanların dostluğunu ve refah içinde yaşayanların samimiyetini beklemiyorum. Ey dostlarım! Ey sevdiklerim! Size mükâfatım mükâfatların en güzeli, lütuflarım lütufların en güzeli, ihsanlarım da ihsanların en güzelidir. Verdiğim nimetler herkese yetecek kadar boldur. Size karşı muamelem, muamelelerin en uygunu, hesabım da en çetin hesaptır. Kalpleri kutsayan benim! Gaybı bilen benim! Düşüncelerde dolaşanlar ile kalpteki vesveseleri bilen benim! Size kastedeni kırıp geçer, size düşmanlık edeni de helak ederim!»"

Zünnûn sonrasında şöyle dedi: "Senin sevginle kulların kalpleri Allah'ın sevgi denizine yönelmiştir. Kalpler, titreyerek en güzel kokulu şaraptan kanarcasına içmiştir. Yüce sevgiliye giden yolda çıkan tüm engeller bununla kolaylaşmıştır. Beden bu yola hemen girince diğer uzuvlar da bunun rahatlığını hissetmeye başlamıştır. Bu manevi rahatlık içinde dünyalık olarak elde etmelerinde bir sakınca olmayan şeylere bile yüz vermemişlerdir. Diğer insanlar onlarda sükûn bulurken kendileri yokluk ve yoksulluğa razı olmuşlardır. Uzuvları Allah'a itaatte azimle hareket etmekle güvene kavuşmuştur. Nefisleri yiyecek ve lezzetlerden uzak durmuştur. Tefekkürle meşgul olmuş, sabra inanmış, rızaya tutunmuş, dünyadan yüz çevirmiş, kendilerini her şeyin yargılamasını elinde tutan Allah'a ibadete vermişlerdir. Diğer tüm akraba ve yakınları bırakıp kendisini dost edinmişler, heybeti karşısında boyun eğmişler, kulluğu hakkıyla yerine getirmediklerini itiraf etmişler, buyruklarına gönül vermişler ve yokluğa aldırmamışlardır. Terk edilmelerine fazla hayıflanmazlar. İnsanlarla ilişkilerinde hayânın kardeşleri gibidirler. Kendileriyle konuşulduğunda birer bilgedirler. Soru sorulduğunda birer âlimdirler. Kendilerine kaba davranıldığında hilim sahibidirler. Onlar görsen: «Çadırından çıkmamış bakire kızlar gibiler» dersin. Nurla kaplı olan yüzlerinin güzelliğinden onları görenlerin kalpleri onlara karşı sevgiyle dolar. İçlerini açıp baksan, yumuşak ama kırık, zikirle titreşen, sevgiliyle muhabbetten mamur olan kalpler görürsün. Kalpleri Allah'tan başkasıyla meşgul olmaz ve Allah'tan başkasına meyletmez. Gönülleri Allah'ın sevgisiyle dolu olduğu için diğer insanların sözlerinden zevk almazlar, hiçbir şeyde Allah'la baş başa kalmanın ve onunla muhabbet etmenin tadına varamazlar. Doğruluk kardeşleridirler, hayâ ve vefâ sahibidirler. Takva, iman, marifet ve din onlarda bir araya gelmiştir. Çıkışı görünmeyen vadileri aşmışlar, hakkı ifa etmek için vefayı sabırla karmışlar, batıla karşı da hakka dayanmışlardır. Allah da varılacak yeri (hücceti) açıkça önlerine sermiş ve yollarını göstermiştir. Kişiyi helak edecek yollardan uzak durmuş ve en hayırlı yollara koyulmuşlardır. Kendileri dolayısıyla nimetlerin ihsan edildiği seçkin kişiler işte bunlardır. Kapılar onlarla açılıp, bulutlar onlarla oluşur, (bulutlarla gelecek) azab onlarla defedilir, insanlar ve beldeler de onlar dolayısıyla yağmuru görür. Allah'ın rahmeti üzerimize ve üzerlerine olsun."

(١٤٦٢٦)- [٩/٣٣٩] سَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الرَّازِيَّ، الْمَذْكُورَ بِنَيْسَابُورَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ الْمِصْرِيَّ، يَقُولُ: " تُنَالُ الْمَعْرِفَةُ بِثَلاثٍ: بِالنَّظَرِ فِي الأُمُورِ كَيْفَ دَبَّرَهَا، وَفِي الْمَقَادِيرِ كَيْفَ قَدَّرَهَا، وَفِي الْخَلائِقِ كَيْفَ خَلَقَهَا؟ "

Zünnûn der ki: "İşlerin nasıl düzenlendiğini, kaderlerin nasıl takdir edildiğini ve mahlûkatın da nasıl yaratıldığını düşünerek üç şekilde marifete ulaşılabilir."

(١٤٦٢٧)- [٩/٣٣٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، ثنا عَبْدُ الْحَكَمِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ سَلامٍ الصَّدَفِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ الْمِصْرِيَّ، يَقُولُ: " قَرَأْتُ فِي بَابِ مِصْرَ بِالسِّرْيَانِيَةِ فَتَدَبَّرْتُهُ، فَإِذَا فِيهِ يُقَدِّرُ الْمُقَدِّرُونَ، وَالْقَضَاءُ يَضْحَكُ "

Zünnûn der ki: Mısır kapısında Süryanice bir şeylerin yazılı olduğunu gördüm. Düşününce bizim dilimizle "İnsanlar planlarını yaparlarken kaza (takdir) buna güler" diyordu.

(١٤٦٢٨)- [٩/٣٣٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ مِنْ أَصْلِهِ، ثنا أَبُو بَكْرٍ الدَّيْنُورِيُّ الْمُفَسِّرُ سَنَةَ ثَمَانٍ وَثَمَانِينَ وَمِائَتَيْنِ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الشِّمْشَاطِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ الْمِصْرِيَّ، يَقُولُ: " إِنَّ لِلَّهِ عِبَادًا مَلأَ قُلُوبَهُمْ مِنْ صَفَاءِ مَحْضِ مَحَبَّتِهِ، وَهَيَّجَ أَرْوَاحَهُمْ بِالشَّوْقِ إِلَى رُؤْيَتِهِ فَسُبْحَانَ مَنْ شَوَّقَ إِلَيْهِ أَنْفُسَهُمْ، وَأَدْنَى مِنْهُ هِمَمَهُمْ، وَصَفَتْ لَهُ صُدُورُهُمْ، سُبْحَانَ مُوَفِّقِهِمْ وَمُؤْنِسَ وَحْشَتِهِمْ وَطَبِيبَ أَسْقَامِهِمْ، إِلَهِي لَكَ تَوَاضَعَتْ أَبْدَانُهُمْ مِنْكَ إِلَى الزِّيَادَةِ، انْبَسَطَتْ أَيْدِيهِمْ مَا طَيَّبْتَ بِهِ عَيْشَهُمْ، وَأَدَمْتَ بِهِ نَعِيمَهُمْ، فَأَذَقْتَهُمْ مِنْ حَلاوَةِ الْفَهْمِ عَنْكَ، فَفَتَحْتَ لَهُمْ أَبْوَابَ سَمَوَاتِكَ، وَأَتَحْتَ لَهُمُ الْجَوَازَ فِي مَلَكُوتِكَ، بِكَ أَنِسَتْ مَحَبَّةُ الْمُحِبِّينَ، وَعَلَيْكَ مُعَوِّلٌ وَشَوْقُ الْمُشْتَاقِينَ وَإِلَيْكَ حَنَّتْ قُلُوبُ الْعَارِفِينَ، وَبِكَ أَنِسَتْ قُلُوبُ الصَّادِقِينَ، وَعَلَيْكَ عَكَفَتْ رَهْبَةُ الْخَائِفِينَ، وَبِكَ اسْتَجَارَتْ أَفْئِدَةُ الْمُقَصِّرِينَ، قَدْ بَسَطَتِ الرَّاحَةُ مِنْ فُتُورِهِمْ، وَقَلَّ طَمَعُ الْغَفْلَةِ فِيهِمْ لا

يَسْكُنونُ إِلَى مُحَادَثَةِ الْفِكْرَةِ فِيمَا لا يَعْنِيهِمْ، وَلا يَفِرُّونَ عَنِ التَّعَبِ وَالسَّهَرِ يُنَاجُونَهُ بِأَلْسِنَتِهِمْ وَيَتَضَرَّعُونَ إِلَيْهِ بِمَسْكَنَتِهِمْ يَسْأَلُونَهُ الْعَفْوَ عَنْ زَلاتِهِمْ وَالصَّفْحَ عَمَّا وَقَعَ الْخَطَأُ بِهِ فِي أَعْمَالِهِمْ، فَهُمُ الَّذِينَ ذَابَتْ قُلُوبُهُمْ بِفِكْرِ الأَحْزَانِ، وَخَدَمُوهُ خِدْمَةَ الأَبْرَارِ الَّذِينَ تَدَفَّقَتْ قُلُوبُهُمْ بِبِرِّهِ، وَعَامَلُوهُ بِخَالِصٍ مِنْ سِرِّهِ حَتَّى خُفِيَتْ أَعْمَالُهُمْ عَنِ الْحَفَظَةِ فَوَقَعَ بِهِمْ مَا أَمْلُوا مِنْ عَفْوِهِ، وَوَصَلُوا بِهَا إِلَى مَا أَرَادُوا مِنْ مَحَبَّتِهِ فَهُمْ وَاللَّهِ الزُّهَّادُ وَالسَّادَةُ مِنَ الْعِبَادِ الَّذِينَ حَمَلُوا أَثْقَالَ الزَّمَانِ فَلَمْ يَأْلَمُوا بِحَمْلِهَا، وَقَفُوا فِي مَوَاطِنِ الامْتِحَانِ فَلَمْ تَزِلْ أَقْدَامُهُمْ عَنْ مَوَاضِعِهَا حَتَّى مَالَ بِهِمُ الدَّهْرُ وَهَانَتْ عَلَيْهِمُ الْمَصَائِبُ، وَذَهَبُوا بِالصِّدْقِ وَالإِخْلاصِ عَنِ الدُّنْيَا، إِلَهِي فِيكَ نَالُوا مَا أَمِلُوا كُنْتَ لَهُمْ سَيِّدِي مُؤَيِّدًا وَلِعُقُولِهِمْ مُؤَدِيًا حَتَّى أَوْصَلْتَهُمْ أَنْتَ إِلَى مَقَامِ الصَّادِقِينَ فِي عَمَلِكَ وَإِلَى مَنَازِلِ الْمُخْلِصِينَ فِي مَعْرِفَتِكَ فَهُمْ إِلَى مَا عِنْدَ سَيِّدِهِمْ مُتَطَلِّعُونَ وَإِلَى مَا عِنْدَهُ مِنْ وَعِيدِهِ نَاظِرُونَ ذَهَبَتِ الآلامُ عَنْ أَبْدَانِهِمْ لَمَّا أَذَاقَهُمْ مِنْ حَلاوَةِ مُنَاجَاتِهِ وَلَمَّا أَفَادَهُمْ مِنْ ظَرَائِفِ الْفَوَائِدِ مِنْ عِنْدِهِ فَيَا حُسْنَهُمْ وَاللَّيْلُ قَدْ أَقْبَلَ بِحَنَادِسِ ظُلْمَتِهِ وَهَدَأَتْ عَنْهُمْ أَصْوَاتُ خَلِيقَتِهِ وَقَدِمُوا إِلَى سَيِّدِهِمُ الَّذِينَ لَهُ يَأْمَلُونَ، فَلَوْ رَأَيْنَ أَيُّهَا الْبِطَالُ أَحَدَهُمْ وَقَدْ قَامَ إِلَى صَلاتِهِ وَقِرَاءَتِهِ فَلَمَّا وَقَفَ فِي مِحْرَابِهِ وَاسْتَفْتَحَ كَلامَ سَيِّدِهِ خَطَرَ عَلَى قَلْبِهِ إِنَّ ذَلِكَ الْمَقَامَ عَنِ الْمَقَامِ الَّذِي يَقُومُ فِيهِ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ فَانْخَلَعَ قَلْبُهُ وَذُهِلَ عَقْلُهُ فَقُلُوبُهُمْ فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ مُعَلَّقَةٌ وَأَبْدَانُهُمْ بَيْنَ أَيْدِي الْخَلائِقِ عَارِيَةٌ وَهُمُومُهُمْ بِالْفِكْرِ دَائِمَةٌ فَمَا ظَنُّكَ بِأَقْوَامٍ أَخْيَارٍ أَبْرَارٍ وَقَدْ خَرَجُوا مِنْ رِقِّ الْغَفْلَةِ، وَاسْتَرَاحُوا مِنْ وَثَائِقِ الْفَتْرَةِ وَأَنِسُوا بِيَقِينِ الْمَعْرِفَةِ وَسَكَنُوا إِلَى رَوْحِ الْجِهَادِ وَالْمُرَاقَبَةِ بَلَّغَنَا اللَّهُ وَإِيَّاكُمْ هَذِهِ الدَّرَجَةَ "

Muhammed b. Ahmed eş-Şamşâtî, Zünnûn'un şöyle dediğini nakleder: Allah'ın kalplerini sevgiyle doldurduğu, ruhlarını, Kendisine kavuşma arzusuyla harekete geçirdiği kulları vardır. Nefislerini Kendisine kavuşma arzusuyla dolduran, onları kendine yönelten ve kulların kalpleri sadece kendisine bağlanan Allah, her noksanlıktan münezzehtir. Onları bekleteni yalnızlıklarını gideren, hastalıklarının şifasını veren Allah her noksanlıktan münezzehtir. Allahım! Bunların bedeni sana boyun eğdi, senin lütfunla, hayatlarını idame ettirmek için verdiğin nimetlerden ellerindeki fazlalıkları infak ettiler. Onlara senin katından anlayışın tatlılığını tattırıp sema kapılarını açtın ve melekût âleminde dolaşmalarına izin verdin. Sevenlerin sevgisi yalnızlıktan seninle kurtuldu. Özleyenlerin özlemi sanadır. Âriflerin kalbi sana yönelmiştir. Sâdıkların kalbi Seninle yalnızlıktan kurtulmuştur. Korkanların korkusu sendendir. Günahkârlar Sana sığınmışlardır. Onları gevşeklikten Sen kurtardın. Böylece artık gafil olup açgözlülük yapmazlar, kendilerini ilgilendirmeyen şeylerle meşgul olmaz, Allah'a itaat ederken yorgunluk ve uykusuzluktan bezgin düşmezler. Dilleriyle Ona yakarırlar, güçsüzlükleriyle de Ona boyun eğerler ve yaptıkları yanlışlardan dolayı af dilerler. Amellerindeki hataları bağışlamasını isterler. Bu kişilerin kalbi hüzünden erir ve Allah'a, kalpleri iyilikle dolup taşan, Allah'a Hafaza meleklerinin bile bilemeyeceği kadar gizli bir şekilde amel eden, bununla Allah'ın affına mazhar olan, Allah sevgisinde istediklerini elde eden iyi kulların itaat ettiği şekilde itaat ederler. Vallahi! Bu kişiler zahid ve âbidlerin efendileridir. Bunlar zamanın yükünü taşırlar ve bunu taşırken hiç sızlanmazlar. Bunlar imtihanda başarıya eriştirilmiştir. Zaman onları yıkmadan ayakları daima sağlam basmış, musibetlere aldırmamışlar ve dünyadan sıdk ve ihlâsla ayrılmışlardır. Allahım! Onlar Seninle dilediklerine kavuştular. Onları teyit eden, esaretten kurtaran ve Sana amel ederek sadıklar, marifetinle muhlisler makamına eriştiren Sensin.

Onlar efendilerinin (Allah'ın) katında olana vakıf olup vaad ettiklerini görüyorlar. Ona yakarmanın lezzetini kendilerine tattırınca, katındaki kazançların ne olduğunu bildirince artık bedenlerindeki acı gitmiştir. Gece olunca karanlığıyla çöküp, geceyle birlikte tüm mahlûkatın seslerinin kesildiği demlerde, tüm beklentilerini kendisine bağladıkları efendilerinin huzurunda durduklarında ne güzeldirler. Bir görsen ey gafil, bunlardan birinin namaz ve kırâat için nasıl kalkıp durduğunu! Namaz için mihraba durup da efendisinin (Allah'ın) kelamıyla başladığında durduğu makamın, âlemlerin Rabbi için insanların durduğu bir yer olduğu hemen kalbine düşer. Ve bununla da kalbi yerinden çıkar, aklı gider. Kalpleri melekût âleminin semalarında asılıdır, bedenleri de tüm çıplaklığıyla mahlûkatın gözleri önündedir ve daimi olarak bir tefekkürün içindedirler. İnsanların en hayırlı ve en iyilerinin başka nasıl olmalarını beklersin ki? Bunlar ki gafletin esaretinden kurtulmuş, ihmalkârlığın zincirlerini kırmış ve yakînî bir marifet ile ünsiyet kurmuşlardır. Cihadın ve her dem kendi kendini gözetleyip hesaba çekmenin kazandırdığı bir ruhla da sükûnete ermişlerdir. Allah bizleri de. sizleri de öylesi derece ve makamlara ulaştırsın."

(١٤٦٢٩)- [٩/٣٤٠] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا أَبُو بَكْرٍ الدَّيْنُورِيُّ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ الشِّمْشَاطِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " بَيَّنَا أَنَا أَسِيرُ فِي جِبَالِ أَنْطَاكِيَةَ، وَإِذَا أَنَا بِجَارِيَةٍ كَأَنَّهَا مَجْنُونَةٌ وَعَلَيْهَا جُبَّةٌ مِنْ صُوفٍ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهَا فَرَدَّتِ السَّلامَ، ثُمَّ قَالَتْ: أَلَسْتَ ذَا النُّونِ الْمِصْرِيَّ، قُلْتُ عَافَاكِ اللَّهُ كَيْفَ عَرَفْتِنِي؟ قَالَتْ: فَتَقَ الْحَبِيبُ بَيْنِي وَبَيْنَ قَلْبِكَ فَعَرَفْتُكَ بِاتِّصَالِ مَعْرِفَةِ حُبِّ الْحَبِيبِ، ثُمَّ قَالَتْ: أَسْأَلُكَ مَسْأَلَةً؟ قُلْتُ: سَلِينِي، قَالَتْ: أَيُّ شَيْءٍ السَّخَاءُ؟ قُلْتُ: الْبَذْلُ وَالْعَطَاءُ، قَالَتْ: هَذَا السَّخَاءُ فِي الدُّنْيَا، فَمَا السَّخَاءُ فِي الدِّينِ؟ قُلْتُ: الْمُسَارَعَةُ إِلَى طَاعَةِ الْمَوْلَى، قَالَتْ: فَإِذَا سَارَعْتَ إِلَى طَاعَةِ الْمَوْلَى تُحِبُّ مِنْهُ خَبَرًا قُلْتُ نَعَمْ لِلْوَاحِدِ عَشْرَةٌ، قَالَتْ: مُرْ يَا بَطَّالُ هَذَا فِي الدِّينِ قَبِيحٌ، وَلَكِنِ الْمُسَارَعَةُ إِلَى طَاعَةِ الْمَوْلَى أَنْ يَطَّلِعَ إِلَى قَلْبِكَ وَأَنْتَ لا تُرِيدُ مِنْهُ شَيْئًا بِشَيْءٍ، وَيْحَكَ يَا ذَا النُّونِ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُقْسِمَ عَلَيْهِ فِي طَلَبِ شَهْوَةٍ مُنْذُ عِشْرِينَ سَنَةً، فَاسْتَحِي مِنْهُ مَخَافَةَ أَنْ أَكُونَ كَأَجِيرِ السُّوءِ إِذَا عَمِلَ طَلَبَ الأَجْرَ وَلَكِنْ أَعْمَلُ تَعْظِيمًا لَهَيْبَتِهِ وَعِزِّ جَلالِهِ قَالَ: ثُمَّ مَرَرَتْ وَتَرَكَتْنِي "

Zünnûn der ki: Antakya dağlarında gezerken bir kızla karşılaştım. Kız deli gibiydi ve üzerinde yün bir giysi vardı. Selam verdiğimde selamımı aldı ve: "Sen Zünnûn el-Mısrî değil misin?" dedi. Ona: "Allah sana afiyet versin! Nereden bildin?" diye sorduğumda: "Sevdiğim, kalbinle kalbimin arasını açtı ve sevdiğimin bu sevgisiyle senin kim olduğunu bildim" dedi. Sonra: "Sana bir şey sorabilir miyim?" dedi. Ona: "Sor" karşılığını verdiğimde: "Cömertlik nedir?" diye sordu. Ona: "Bolca ihsanda bulunmaktır" karşılığını verdim. Kız: "Senin dediğin dünya konusundaki cömertliktir. Dinde cömertlik nedir?" dediğinde: "Mevla'nın itaatine koşmaktır" karşılığını verdim. Kız: "Mevla'nın itaatine koştuğun zaman ondan bir beklentin olur mu?" diye sorunca: "Bire karşı on verir" karşılığını verdim.

Bunun üzerine kız şöyle dedi: "Sen böyle başıboş gezmeye devam et! Ama bu dediğin dinde çirkin bir şeydir. Oysa Mevla'nın itaatine koşma demek, kalbine baktığı zaman karşılıksız bir şey yaptığını görmesi demektir. Yazık sana ey Zünnûn! Yirmi yıldır bir arzumun gerçekleşmesi yönünde Mevla'dan istekte bulunmayı istiyorum. Ama kötü işçi durumuna düşmekten utanıyorum. Zira kötü işçi çalıştığı zaman ücretini hemen ister. Sen azametini ve kudretini yüceltip teyit etmek için amelde bulun." Sonra beni orada bırakıp yoluna devam etti.

(١٤٦٣٠)- [٣٤١/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَصْقَلَةَ، وَأَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَبَانَ، قَالا: ثنا سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ، حَدَّثَنِي ذُو النُّونِ، قَالَ: " بَيْنَّا أَنَا فِي بَعْضِ مَسِيرِي إِذْ لَقِيَتْنِي امْرَأَةٌ، فَقَالَتْ لِي: مِنْ أَيْنَ أَنتَ؟ قُلْتُ: رَجُلٌ غَرِيبٌ، فَقَالَتْ لِي: وَيْحَكَ، وَهَلْ يُوجَدُ مَعَ اللَّهِ أَحْزَانُ الْغُرْبَةِ؟ وَهُوَ مُؤْنِسُ الْغُرَبَاءِ وَمُعِينُ الضُّعَفَّاءِ؟ قَالَ: فَبَكَيْتُ، فَقَالَتْ لِي: مَا يُبْكِيكَ؟ قُلْتُ: وَقَعَ الدَّوَاءُ عَلَى دَاءٍ قَدْ قُرِحَ فَأَسْرَعَ لِي نَجَاحُهُ، قَالَتْ: فَإِنْ كُنْتَ صَادِقًا فَلِمَ بَكَيْتَ؟ قُلْتُ: وَالصَّادِقُ لا يَبْكِي؟ قَالَتْ: لا ! قُلْتُ: وَلِمَ؟ قَالَتْ: لأَنَّ الْبُكَاءَ رَاحَةً لِلْقَلْبِ، مَلْجَأً يُلْجَأُ إِلَيْهِ وَمَا كَتَمَ الْقَلْبُ شَيْئًا أَحَقُّ مِنَ الشَّهِيقِ وَالزَّفِيرِ، فَإِذَا أَسْبَلَتِ الدَّمْعَةُ اسْتَرَاحَ الْقَلْبُ، وَهَذَا ضَعْفُ الأَطِبَّاءِ بِإِبْطَالِ الدَّاءِ، قَالَ: فَبَقِيتُ مُتَعَجِبًا مِنْ كَلامِهَا، فَقَالَتْ لِي: مَالَكَ؟ قُلْتُ: تَعَجَّبْتُ مِنْ هَذَا الْكَلامِ، قَالَتْ: وَقَدْ نَسِيتَ الْقَرْحَةَ الَّتِي سَأَلْتَ عَنْهَا؟ قُلْتُ: لا مَا أَنَا بِالْمُسْتَغْنِي عَنْ طَلَبِ الزَّوَائِدِ، قَالَتْ: صَدَقْتَ حُبَّ رَبِّكَ سُبْحَانَهُ، وَاشْتَقِ إِلَيْهِ فَإِنَّ لَهُ يَوْمًا يَتَجَلَّى فِيهِ عَلَى كُرسِيِّ كَرَامَتِهِ لأَوْلِيَائِهِ وَأَحِبَائِهِ فَيُذِيقَهُمْ مِنْ مَحَبَّتِهِ كَأْسًا لا يَظْمَئُونَ بَعْدَهُ أَبَدًا، قَالَ: ثُمَّ أَخَذَتْ فِي الْبُكَاءِ وَالزَّفِيرِ وَالشَّهِيقِ، وَهِيَ تَقُولُ: سَيِّدِي إِلَى كَمْ تَخْلُفُنِي فِي دَارٍ لا أَجِدُ فِيهَا أَحَدًا يُسْعِفُنِي عَلَى الْبُكَاءِ أَيَّامَ حَيَاتِي، ثُمَّ تَرَكَتْنِي وَمَضَتْ "

Saîd b. Osmân, Zünnûn'un şöyle dediğini nakleder: Yaptığım yolculuklardan birinde bir kadınla karşılaştım. Kadın, bana: "Sen kimsin?" diye sorunca, ben: "Garip biriyim" dedim. Kadın: "Yazıklar olsun sana! Allah ile bir olduktan sonra, insan gurbet ve yalnızlığın kederini taşır mı? O, gariplerin dostu, zayıfların yardımcısıdır" dedi. Bu sözler üzerine ben ağlayınca, kadın: "Neden ağlıyorsun?" diye sordu. Ben: "İyileşmesi yakın olan bir yaraya sen bir merhem sürdün" deyince, kadın: "Eğer doğru söylüyorsan neden ağlıyorsun?" diye sordu. Ben: "Doğru söyleyen de ağlayamaz mı?" deyince kadın: "Hayır" karşılığını verdi. "Neden?" diye sorunca ise: "Çünkü ağlamak kalbi rahatlatır. Ağlamak kalbin sığındığı bir sığınaktır. Kalp için gizlenmeye en layık şey ondan kopan feryattır. Gözyaşlarını saldığın zaman kalbin rahatlar. Bu da doktorların hastalığı gidermede yetersiz kalması demektir" dedi. Ben kadının söylediklerine hayran kalmıştım. Kadın: "Neyin var?" deyince, "Senin sözlerine hayret ettim" dedim. Kadın: "Az önce söylediğin yarayı unuttun mu?" deyince, "Hayır. Ben daha fazlasını istemeye ihtiyacı olmayan biri değilim" karşılığını verdim. Kadın: "Rabbine olan sevginde samimi isen Ona hep özlem duy. Allah'ın öyle bir günü vardır ki, ikram kürsüsünde velilerine, sevdiklerine tecelli edecek ve onlara sevgi iksiriyle dolu kadehinden bir daha susamayacakları bir şekilde içirecektir" dedi ve şöyle deyip hıçkırarak ağlamaya başladı: "Efendim! Beni ağlamaktan alıkoyacak meleği bulamadığım şu dünyada daha ne kadar bırakacaksın." Sonra beni bırakıp gitti.

(١٤٦٣١)- [٣٤١/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَصْقَلَةَ، ثنا سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: كَمْ مِنْ مُطِيعٍ مُسْتَأْنِسٍ، وَكَمْ عَاصٍ مُسْتَوْحِشٍ، وَكَمْ مُحِبٍّ ذَلِيلٍ، وَكُلٌّ رَاجٍ طَالِبٍ، قَالَ: وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: " اعْلَمُوا أَنَّ الْعَاقِلَ يَعْتَرِفُ بِذَنْبِهِ، وَيَحُسُّ بِذَنْبِ غَيْرِهِ، وَيَجُودُ بِمَا لَدَيْهِ وَيَزْهَدُ فِيمَا عِنْدَ غَيْرِهِ، وَيَكُفُّ عَنْ أَذَاهُ، وَيَحْتَمِلُ الأَذَى عَنْ غَيْرِهِ وَالْكَرِيمُ يُعْطِي قَبْلَ السُّؤَالِ، فَكَيْفَ يَبْخَلُ بَعْدَ السُّؤَالِ؟ وَيَعْذُرُ قَبْلَ الاعْتِذَارِ، فَكَيْفَ يَحْقِدُ بَعْدَ الاعْتِذَارِ؟ وَيَعْفُ قَبْلَ الامْتِنَاعِ، فَكَيْفَ يَطْمَعُ فِي الازْدِيَادِ؟ قَالَ: وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: ثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الْمَحَبَّةِ: الرِّضَا فِي الْمَكْرُوهِ، وَحُسْنُ الظَّنِ فِي الْمَجْهُولِ، التَّحْسِينُ فِي الاخْتِيَارِ فِي الْمَحْذُورِ، ثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الصَّوَابِ الأُنْسُ بِهِ فِي جَمِيعِ الأَحْوَالِ، وَالسُّكُونُ إِلَيْهِ فِي جَمِيعِ الأَعْمَالِ، وَحُبُّ الْمَوْتِ بِغَلَبَةِ الشَّوْقِ فِي جَمِيعِ الأَشْغَالِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْمَالِ الْيَقِينِ: النَّظَرُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فِي كُلِّ شَيْءٍ، وَالرُّجُوعُ إِلَيْهِ فِي كُلِّ أَمْرٍ، وَالاسْتِعَانَةُ بِهِ فِي كُلِّ حَالٍ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْمَالِ الثِّقَةِ بِاللَّهِ: السَّخَاءُ بِالْمَوْجُودِ، وَتَرْكُ الطَّلَبِ لِلْمَفْقُودِ، وَالاسْتِنَابَةُ إِلَى فَضْلِ الْمَوْجُودِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْمَالِ الشُّكْرِ: الْمُقَارَبَةُ

مِنَ الإِخْوَانِ فِي النِّعْمَةِ، وَاسْتِغْنَامُ قَضَاءِ الْحَوَائِجِ قَبْلَ الْعَطِيَّةِ، وَاسْتِقْلالُ الشُّكْرِ لِمُلاحَظَةِ الْمِنَّةِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الرِّضَى، تَرْكُ الاخْتِيَارِ قَبْلَ الْقَضَا، وَفُقْدَانُ الْمَرَارَةِ بَعْدَ الْقَضَا، وَهَيَجَانُ الْحُبِّ فِي حَشْوِ الْبَلا، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْمَالِ الأُنْسِ بِاللَّهِ: اسْتِلْذَاذُ الْخَلْوَةِ وَالاسْتِيحَاشُ مِنَ الصُّحْبَةِ، وَاسْتِحْلاءُ الْوَحْدَةِ وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْمَالِ حُسْنِ الظَّنِّ بِاللَّهِ: قُوَّةُ الْقَلْبِ، وَفُسْحَةُ الرَّجَا فِي الزِّلَّةِ، وَنَفْيُ الإِيَّاسِ بِحُسْنِ الإِنَابَةِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الشَّوْقِ: حُبُّ الْمَوْتِ مَعَ الرَّاحَةِ، وَبُغْضُ الْحَيَاةِ مَعَ الدِّعَةِ، وَدَوَامُ الْحُزْنِ مَعَ الْكِفَايَةِ "

Saîd b. Osmân der ki: Zünnûn'un: "Kendini yalnız hissetmeyen nice itaatkar, hep yalnız olan nice isyankar, zillet içinde olan nice seven vardır. Beklentisi olan her bir kişinin de talebi olacaktır" dediğini işittim.

Yine şöyle dediğini işittim: "Bilin ki akıllı olan kişi günahını bilir, başkasının da günahını hisseder. Elinde olanlarda cömert davranıp, başkalarının elindekilerde gözü olmaz. Kimseye eziyet etmez, başkalarından gelen eziyete tahammül eder. Cömert olan kişi, istenmeden verirken istedikten sonra neden vermesin? Özür dilemeden mazereti kabul eden kişi özürden sonra nasıl özür sahibine kin tutar? Dünya malından verilmeden yüz çevirmişken nasıl mal biriktirme hırsı taşıyabilir."

Yine şöyle dediğini işittim: "Üç şey muhabbetin göstergelerindendir. Biri hoşlanılmayan şeylere karşı rızadır. Diğeri bilinmeyen şey konusunda hüsnü zanda bulunmaktır. Diğeri de sakıncalı şeyler arasından en iyisini seçmektir. Üç şey doğruluğun göstergelerindendir. Biri kişinin her halükarda Allah'la ünsiyet içinde olmasıdır. Diğeri her amelinde O'nda sükûn bulmasıdır. Bir diğeri de kişinin her durumunda ölümü sevip onun özlemi içinde olmasıdır.

Üç şey yakînin amellerindendir. Biri her şeyde Allah'a bakmaktır. Diğeri her işte Allah'a müracaat etmektir. Bir diğeri de durumda Allah'tan yardım istemektir. Üç şey Allah'a güvenmenin amellerindendir. Biri elde bulunan mallar konusunda cömertliktir. Diğeri elde bulunmayan malları talep etmemektir. Bir diğeri de kişinin elinde bulunan fazla mala kendini sadece vekil saymasıdır.

Üç şey şükrün amellerindendir. Biri nimetler konusunda kişinin diğer kardeşleriyle aynı düzeyde olmayı istemesidir. Diğeri ihsan gelmeden önce insanların ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bir diğeri de minnettarlık göstergesi olarak şükretmektir. Üç şey rızanın göstergelerindendir. Biri takdirden önce seçmeyi terk etmektir. Kazadan sonra takdir edilenden acı duymamaktır. Bir diğeri de musibetlerin ard arda geldiği zamanlarda sevginin heyecanını duymaktır.

Üç şey Allah'la ünsiyet kurmanın amellerindendir. Biri uzletten zevk almaktır. Diğeri kalabalıktan hoşlanmamaktır. Bir diğeri de yalnızlığı sevmektir. Üç şey Allah hakkında hüsnü zanda bulunmanın amellerindendir. Biri cesur bir yüreğe sahip olmaktır. Diğeri günah içinde de olsa Allah'tan dileklerde bulunabilmektir. Bir diğeri de Allah'a en güzel şekilde yönelip asla ümit kesmemektir. Üç şey de özlemin göstergelerindendir. Biri rahatlıkta ölümü sevmektir. Diğeri bollukta yaşamaktan nefret etmektir. Bir diğeri de kişinin iyiyken de devamlı üzgün olmasıdır."

(١٤٦٣٢)- [٣٤٢/٩] حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الأَصْبَهَانِيُّ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْدَانَ النَّيْسَابُورِيُّ، ثنا عَبْدُ الْقُدُوسِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الشَّاشِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ الْمِصْرِيُّ، يَقُولُ: " إِلَهِي مَا أُصْغِي إِلَى صَوْتِ حَيَوَانٍ، وَلا حَفِيفِ شَجَرٍ، وَلا خَرِيرِ مَاءٍ، وَلا تَرَنُّمِ طَائِرٍ، وَلا دَوِيِّ رِيحٍ، وَلا قَعْقَعَةِ رَعْدٍ، إِلا وَجَدْتُهَا شَاهِدَةً بِوَحْدَانِيَّتِكَ دَالَّةً عَلَى أَنَّهُ لَيْسَ كَمِثْلِكَ شَيْءٌ وَأَنَّكَ غَالِبٌ لا تُغْلَبُ، وَعَالِمٌ لا تُجْهَلُ، وَحَلِيمٌ لا تُسْفَهُ، وَعَدْلٌ لا تَجُوزُ، وَصَادِقٌ لا تُكْذَبُ إِلَهِي فَإِنِّي اعْتَرِفُ لَكَ اللَّهُمَّ بِمَا دَلَّ عَلَيْهِ صُنْعُكَ، وَشَهِدَ لَكَ فِعْلُكَ، فَهَبْ لِي اللَّهُمَّ طَلَبَ رِضَاكَ بِرِضَايَ وَمَسَرَّةَ الْوَالِدِ لِوَلَدِهِ يَذْكُرُكَ لِمَحَبَّتِي لَكَ، وَوَقَارُ الطُّمَأْنِينَةِ وَتَطَلُّبُ الْعَزِيمَةِ إِلَيْكَ لأَنَّ مَنْ لَمْ يُشْبِعْهُ الْوُلُوعُ بِاسْمِكَ، وَلَمْ يَرْوِهِ مِنْ ظِمَائِهِ وُرُودُ غُدْرَانِ ذِكْرِكَ، وَلَمْ يُنْسِهِ جَمِيعَ الْهُمُومِ رِضَاهُ عَنْكَ، وَلَمْ يُلْهِهِ عَنْ جَمِيعِ الْمَلاهِي تِعْدَادُ آلائِكَ، وَلَمْ يَقْطَعْهُ عِنِ الأُنْسِ بِغَيْرِكَ مُكْنُهُ مِنْكَ كَانَتْ حَيَاتُهُ مَيْتَةً وَمِيتَتُهُ حَسْرَةً، وَسُرُورُهُ غُصَّةً، وَأُنْسُهُ وَحْشَةً إِلَهِي عَرِّفْنِي عُيُوبَ نَفْسِي وَافْضَحْهَا عِنْدِي لأَتَضَرَّعَ إِلَيْكَ فِي التَّوْفِيقِ لِلتَّنَزُّهِ عَنْهَا، وَأَبْتَهِلُ إِلَيْكَ بَيْنَ يَدَيْكَ خَاضِعًا

ذَلِيلا فِي أَنْ تَغْسِلَنِي مِنْهَا، وَاجْعَلْنِي مِنْ عِبَادِكِ الَّذِينَ شَهِدَتْ أَبْدَانُهُمْ وَغَابَتْ قُلُوبُهُمْ تَجُولُ فِي مَلَكُوتِكَ وَتَتَفَكَّرُ فِي عَجَائِبِ صُنْعِكَ تَرْجِعُ بِفَوَائِدِ مَعْرِفَتِكَ وَعَوَائِدِ إِحْسَانِكَ قَدْ أَلْبَسْتَهُمْ خِلَعَ مَحَبَّتِكَ وَخَلَعْتَ عَنْهُمْ لِبَاسَ التَّزَيُّنِ لِغَيْرِكَ إِلَهِي لا تَتْرُكْ بَيْنِي وَبَيْنَ أَقْصَى مُرَادِكَ حِجَابًا إِلا هَتَكْتَهُ، وَلا حَاجِزًا إِلا رَفَعْتَهُ، وَلا وَعْرًا إِلا سَهَّلْتَهُ، وَلا بَابًا إِلا فَتَحْتَهُ، حَتَّى تُقِيمَ قَلْبِي بَيْنَ ضِيَاءِ مَعْرِفَتِكَ، وَتُذِيقَنِي طَعْمَ مَحَبَّتِكَ، وَتُبَرِّدَ بِالرِّضَى مِنْكَ فُؤَادِي، وَجَمِيعَ أَحْوَالِي حَتَّى لا أَخْتَارُ غَيْرَ مَا تَخْتَارُهُ وَتَجْعَلُ لِي مَقَامًا بَيْنَ مَقَامَاتِ أَهْلِ وِلايَتِكَ وَمُضْطَرَبًا فَسِيحًا فِي مَيْدَانِ طَاعَتِكَ، إِلَهِي كَيْفَ اسْتَرْزِقُ مِنْ لا يَرْزُقُنِي إِلا مِنْ فَضْلِكَ أَمْ كَيْفَ أَسْخَطُكَ فِي رِضَى مِنْ لا يَقْدِرُ عَلَى ضَرِّي إِلا بِتَمْكِينِكَ فَيَا مَنْ أَسْأَلُهُ إِينَاسًا بِهِ وَإِيحَاشًا مِنْ خَلْقِهِ، وَيَا مَنْ إِلَيْهِ الْتِجَائِي فِي شِدَّتِي وَرَجَائِي ارْحَمْ غُرْبَتِي وَهَبْ لِي مِنَ الْمَعْرِفَةِ مَا أَزْدَادُ بِهِ يَقِينًا، وَلا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي الأَمَّارَةِ بِالسُّوءِ طَرْفَةَ عَيْنٍ "

Abdulkuddûs b. Abdirrahman eş-Şâşî der ki: Zünnûn'un şöyle dediğini işittim: "Allahım! Ne zaman bir hayvan sesi veya ağaç hışırtısı veya su şırıltısı veya kuş ötüşü veya rüzgar sesi veya gök gürültüsü işitsem bunların senin vahdaniyetine şahadet ettiğini, bir benzerinin bulunmadığına, mağlup olmayan bir galip olduğuna, bilmediği bir şey bulunmayan bir âlim olduğuna, taşkınlık yapmayan hilm sahibi olduğuna, zulmetmeyen bir adil olduğuna, yalan söylemeyen doğru sözlü olduğuna işaret ettiklerini gördüm.

Allahım! Yarattıklarının sana delalet ettiğini, yaptıklarının sana şahadet ettiğini itiraf ediyorum. Allahım! Kendi rızamla senin rızanı talep etmeyi, babanın seni zikreden oğluna sevinci gibi bir sevinci, memnuniyetin vakarını ve senin yolunda azmi bana ihsan et. Zira kişiyi senin ismine olan aşkı doyurmuyorsa, senin zikrin susuzluğunu gidermiyorsa, senin rızan tüm dertlerini unutturmuyorsa, verdiğin nimetleri düşünüp onu senden meşgul edecek şeylerden uzak durmuyorsa, yalnızlığını seninle gideremiyorsa yaşamı ölüm, ölümü de pişmanlık, sevinci buruk, ünsiyeti yalnızlık olacaktır.

Allahım! Kusurlarımı bana göster ve onları açığa çıkar ki inâyetinle bunlardan temizlenmek için sana yalvarıp yakarayım. Huzurunda zelil bir şekilde boyun büküp yalvarıp yakarayım, niyaz edeyim. Beni, bedenleri burada ruhları ise melekût aleminde dolaşan, hayrete düşüren işlerin hakkında tefekkür eden, marifetinden ve ihsanından faydalanan kullarından eyle. Sen ki başkaları için giydikleri giysileri çıkarıp kendi sevginden olan giysileri giydirdin.

Allahım! Benimle en uzak hedeflerin arasında bulunan tüm perdeleri kaldır, yokuşları düz et, kapıları aç ki kalbim marifetinin aydınlığında huzurda dursun. Sevginin tadına varayım. Gönlümü senin rızanla serinleteyim. Sadece senin bana seçtiğin şeyleri tercih edeyim. Dostlarından olanların makamları arasında bana da bir makam, itaatin geniş alanında bana da bir yer bahşet.

Allahım! Senin ihsanın olmadan bana bir şey veremeyecek olana nasıl el açayım? Senin iznin olmadan bana zararı dokunamayacak olan birinin rızası için seni nasıl kızdırayım? Ey yalnızlığımı insanlarla değil sadece kendisiyle giderdiğim! Ey iyi günde de, kötü günde de kendisine sığındığım! Garipliğime acı! Yakînimi arttırarak bir marifet ihsan et! Beni, her dem kötülüğü emreden nefsimle baş başa bırakma!"

(١٤٦٣٣)- [٣٤٣/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَصْقَلَةَ، ثنا سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ الْخَلِيطُ، عَنْ أَبِي الْفَيْضِ ذِي النُّونِ الْمِصْرِيِّ، قَالَ: إِنَّ لِلَّهِ لَصَفْوَةٌ مِنْ خَلْقِهِ، وَإِنَّ لِلَّهِ لَخِيرَةٌ مِنْ خَلْقِهِ، قِيلَ لَهُ: يَا أَبَا الْفَيْضِ، فَمَا عَلامَتُهُمْ؟ قَالَ: " إِذَا خَلَعَ الْعَبْدُ الرَّاحَةَ وَأَعْطَى الْمَجْهُودَ فِي الطَّاعَةِ وَأَحَبَّ سَقُوطَ الْمَنْزِلَةِ، قِيلَ لَهُ: يَا أَبَا الْفَيْضِ، فَمَا عَلامَةُ إِقْبَالِ اللَّهِ ﷻ عَلَى الْعَبْدِ؟ قَالَ: إِذَا رَأَيْتَهُ صَابِرًا شَاكِرًا ذَاكِرًا فَذَلِكَ عَلامَةُ إِقْبَالِ اللَّهِ عَلَى الْعَبْدِ، قِيلَ: فَمَا عَلامَةُ إِعْرَاضِ اللَّهِ عَنِ الْعَبْدِ ! قَالَ إِذَا رَأَيْتَهُ سَاهِيًا رَاهِبًا مُعْرِضًا عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ فَذَاكَ حِينَ يُعْرِضُ اللَّهُ عَنْهُ، ثُمَّ قَالَ: وَيْحَكَ كَفَى بِالْمُعْرِضِ عَنِ اللَّهِ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ مُقْبِلٌ عَلَيْهِ وَهُوَ مُعْرِضٌ عَنْ ذِكْرِهِ، قِيلَ لَهُ: يَا أَبَا الْفَيْضِ، فَمَا عَلامَةُ الأُنْسِ بِاللَّهِ؟ قَالَ: إِذَا رَأَيْتَهُ يُؤْنِسُكَ بِخَلْقِهِ فَإِنَّهُ يُوحِشُكَ مِنْ نَفْسِهِ، وَإِذَا رَأَيْتَهُ يُوحِشُكَ مِنْ خَلْقِهِ فَإِنَّهُ يُؤْنِسُكَ بِنَفْسِهِ، ثُمَّ قَالَ أَبُو الْفَيْضِ: الدُّنْيَا وَالْخَلْقُ لِلَّهِ عَبِيدٌ، خَلَقَهُمْ لِلطَّاعَةِ وَضَمِنَ لَهُمْ أَرْزَاقَهُمْ وَنَهَاهُمْ وَحَذَّرَهُمْ وَأَنْذَرَهُمْ، فَحَرِصُوا عَلَى مَا نَهَاهُمُ اللَّهُ عَنْهُ، وَطَلَبُوا الأَرْزَاقَ وَقَدْ ضَمِنَهَا اللَّهُ لَهُمْ، فَلاهُمْ فِي أَرْزَاقِهِمِ اسْتَزَادُوا، ثُمَّ قَالَ: عَجَبًا لِقُلُوبِكُمْ كَيْفَ لا تَصْدَعُ ! ! وَلأَجْسَامِكُمْ كَيْفَ لا تَتَضَعْضَعُ، إِذَا كُنْتُمْ تَسْمَعُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَتَعْقِلُونَ "

Ebu'l-Feyd Zünnûn şöyle demiştir: "Allah'ın, kulları arasında seçkin ve mümtâz kulları bulunmaktadır." Kendisine: "Ey Ebu'l-Feyd! Bunların vasıfları nelerdir?" diye sorulunca şöyle demiştir: "Kişinin rahat bir yaşamdan uzak durup, itaatte elinden gelen çabayı göstermesi ve insanların nazarında değersiz bir konumda olmayı sevmesidir." Kendisine: "Allah'ın kuluna yöneldiğinin göstergeleri nelerdir?" diye sorulduğunda şöyle demiştir: "Onu sabırlı, hep şükreden ve Allah'ı zikreden biri olarak gördüğün zaman bil ki Allah ona yönelmiş, teveccüh göstermiştir."

Kendisine: "Allah'ın, kulundan yüz çevirdiğinin göstergeleri nelerdir?" diye sorulduğunda şöyle karşılık vermiştir: "Kulun kendini dünya işlerine verdiğini, Allah'tan yüz çevirmiş, zikirden uzak durmuş olduğunu gördüğün zaman bil ki Allah ondan yüz çevirmiştir!" Sonrasında şöyle demiştir: "Yazıklar olsun sana! Allah'ın kendisine yönelmiş olduğunu bildiği halde O'nu zikretmekten uzak durması, Allah'tan yüz çevirmesi olarak kula yeter!" Kendisine: "Ey Ebu'l-Feyd! Kulun, Allah'la ünsiyet kurmuş olduğunun göstergeleri nelerdir?" diye sorulunca şöyle demiştir: "Böylesi bir kulu gördüğün zaman bedenen senden uzak dursa da ahlâken onu kendine yakın bulursun. Ahlâken senden uzak durduğu zamanlarda da bedeniyle sana yakın olduğunu görürsün."

Ebu'l-Feyd sonrasında şöyle demiştir: "Dünya ve tüm insanlar, Allah'ın kullarıdır. Allah onları itaat için yaratmış ve rızıklarını garanti etmiştir. Allah onların bazı şeylerden uzak durmalarını istemiş, bazı şeylere karşı da onları uyarıp sakındırmıştır. Oysa kullar, Allah'ın yasakladığı şeyleri işlemiş ve bu konuda onlara garanti verdiği halde rızık peşinde koşmuşlardır. Ama böylesine bir koşuşturmanın içinde olsalar da Allah'ın takdir ettiği dışında rızıklarını arttıracak değillerdir." Sonra oradakilere şöyle demiştir: "Bu söylediklerimi işitiyor ve anlayabiliyorsanız kalpleriniz nasıl yerinden çıkmaz, bedenleriniz nasıl parçalanmaz hayret ediyorum!"

(١٤٦٣٤)- [٣٤٣/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا أَبُو بَكْرٍ الدَّيْنُورِيُّ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الشِّمْشَاطِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ الْمِصْرِيَّ، يَقُولُ: " بَيْنَا أَنَا سَائِرٌ عَلَى شَاطِئِ

نِيلِ مِصْرَ إِذْ أَنَا بِجَارِيَةٍ تَدْعُو، وَهِيَ تَقُولُ فِي دُعَائِهَا: يَا مَنْ هُوَ عِنْدَ أَلْسُنِ النَّاطِقِينَ، يَا مَنْ هُوَ عِنْدَ قُلُوبِ الذَّاكِرِينَ، يَا مَنْ هُوَ عِنْدَ فِكْرَةِ الْحَامِدِينَ، يَا مَنْ هُوَ عَلَى نُفُوسِ الْجَبَّارِينَ وَالْمُتَكَبِّرِينَ قَدْ عَلِمْتَ مَا كَانَ مِنِّي يَا أَمَلَ الْمُؤْمِلِينَ، قَالَ: ثُمَّ صَرَخَتْ صَرْخَةً خَرَّتْ مَغْشِيًّا عَلَيْهَا

Zünnûn'un el-Mısrî der ki: Mısır'daki Nil nehrinin kenarında giderken dua eden bir kızla karşılaştım. Duasında şöyle diyordu: "Ey konuşanların dillerinde, zikredenlerin kalplerinde, hamd edenlerin fikrinde bulunan (Allahım)! Ey zorbaların ve mütekebbirlerin canını elinde bulunduran (Allahım)! Ey umutlananların umudu! Neler yaptığımı sen biliyorsun!" Ardından bir çığlık attı ve düşüp bayıldı.

(١٤٦٣٥)- [٣٤٤/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: دَخَلْتُ إِلَى سَوَادِ نِيلِ مِصْرَ فَجَاءَنِي اللَّيْلُ فَقُمْتُ بَيْنَ زُرُوعِهَا فَإِذَا أَنَا بِامْرَأَةٍ سَوْدَاءَ قَدْ أَقْبَلَتْ إِلَى سُنْبُلَةٍ فَفَرَكَتْهَا ثُمَّ امْتَنَعَتْ عَلَيْهَا، فَتَرَكَتْهَا، وَبَكَتْ وَهِيَ تَقُولُ: يَا مَنْ بَذَرَهُ حَبًّا يَابِسًا فِي أَرْضِهِ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا، أَنْتَ الَّذِي صَيَّرْتَهُ حَشِيشًا ثُمَّ أَنْبَتَّهُ عُودًا قَائِمًا، بِتَكْوِينِكَ وَجَعَلْتَ فِيهِ حَبًّا مُتَرَاكِبًا، وَدَوَّرْتَهُ فَكَوَنْتَهُ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٍ، وَقَالَتْ: عَجِبْتُ لِمَنْ هَذِهِ مَشِيئَتُهُ كَيْفَ لا يُطَاعُ، وَعَجِبْتُ لِمَنْ هَذَا صُنْعُهُ كَيْفَ يَشْتَكِي، فَدَنَوْتُ مِنْهَا، فَقُلْتُ: مَنْ يَشْكُو أَمَلَ الْمُؤْمِلِينَ؟ فَقَالَتْ لِي: أَنْتَ يَا ذَا النُّونِ، إِذَا اعْتَلَلْتَ فَلا تَجْعَلْ عِلَّتَكَ إِلَى مَخْلُوقٍ مِثْلِكَ، وَاطْلُبْ دَوَاءَكَ مِمَّنِ ابْتَلاكَ وَعَلَيْكَ السَّلامُ، لا حَاجَةَ لِي فِي مُنَاظَرَةِ الْبَاطِلِينَ، ثُمَّ أَنْشَأَتْ تَقُولُ:

وَكَيْفَ تَنَامُ الْعَيْنُ وَهِيَ قَرِيرَةٌ وَلَمْ تَدْرِ فِي أَيِّ الْمَحِلِّينِ تَنْزِلُ

Zünnûn'un der ki: Mısır'da Nil nehri mıntıkasında geceyi bulunca ekinlerin arasında konakladım. Gece vakti siyahi bir kadının bir buğday başağını eline aldığını gördüm. Kadın bu başağı avucunda ezdikten sonra bıraktı ve ağlayarak şöyle demeye başladı: "Sen ki hiçbir şey yokken bu toprağa kuru tohumu bıraktın. Sonra onu ota çevirdin, sonra gövde verip ayakta tuttun. Şekillendirip başağına tanelerini dizdin. Sonra başa döndürüp bunu tekrarladın. Sen ki her şeye kadirsin. Böylesi bir iradeye sahip olana nasıl itaat edilmez şaşıyorum! Kişi itaat etmediği halde nasıl şikâyette bulunur şaşıyorum!"

Yanına yaklaştım ve: "Ümit edenlerin ümidine kim şikâyette bulunuyor?" diye sordum. Kadın: "Sen ey Zünnûn! Bir sıkıntın olduğu zaman sakın acele edip de bu sıkıntını yaratılmış olan birine şikâyet etme! Sıkıntını sana onu verene şikâyet et! Sana da selam olsun! Yanlış yolda olanlarla tartışmama gerek yok!" dedi ve şu beyti okudu:

"Sonunun nerede olacağını bilmeyen bir göz
Nasıl olur da rahat bir şekilde uyuyabilir?"

(١٤٦٣٦)- [٣٤٤/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ الصُّبَاحِ، ثنا وَكَانَ مِنْ خِيَارِ عِبَادِ اللَّهِ، قَالَ أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ خَلَفٍ الْمُؤَدَّبُ " رَأَيْتُ ذَا النُّونُ الْمِصْرِيَّ عَلَى سَاحِلِ الْبَحْرِ عِنْدَ صَخْرَةِ مُوسَى، فَلَمَّا جَنَّ اللَّيْلُ خَرَجَ فَنَظَرَ إِلَى السَّمَاءِ وَالْمَاءِ، فَقَالَ: سُبْحَانَ اللَّهُ مَا أَعْظَمَ شَأْنَكُمَا، بَلْ شَأْنَ خَالِقَكُمَا أَعْظَمُ مِنْكُمَا وَمِنْ شَأْنِكُمَا، فَلَمَّا تَهَوَّرَ اللَّيْلُ لَمْ يَزَلْ يَنْشُدُ هَذَيْنِ الْبَيْتَيْنِ إِلَى أَنْ طَلَعَ عَمُودُ الصُّبْحِ:

اطْلُبُوا لأُنْسِكُمْ مِثْلَ مَا وَجَدْتُ أَنَا قَدْ وَجَدْتُ لِي سَكَنًا لَيْسَ هُوَ فِي هَوَاهُ عَنَّا
إِنْ بَعُدَ قَرَّبَنِي أَوْ قَرَّبْتُ مِنْهُ دَنَا "

Ebû Bekr Muhammed b. Halef el-Müeddeb der ki: Zünnûn el-Mısrî'yi deniz sahilinde Mûsa Kayası'nın yanında gördüm. Gece olunca semayı ve suyu seyretmek için çıktı ve: "Sübhanallah! Ne büyük bir şanınız var! Ama sizi yaratanın şanı sizden ve şanınızdan daha büyüktür" dedi. Gece iyice bastırdıktan sonra da şafak sökene kadar şu beyitleri tekrarlayıp durdu:

"Ünsiyetiniz için benim bulduğumu isteyin
Bize hevasına göre davranmayan sığınak buldum
Uzaklaşınca yakınlaştırır, yaklaştığımda daha da yanaşır."

(١٤٦٣٧)- [٣٤٤/٩] أَنْشَدَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، قَالَ: أَنْشَدَنِي الْعَبَّاسُ بْنُ أَحْمَدَ لِذِي النُّونِ الْمِصْرِيّ: "

إِذَا ارْتَحَلَ الْكِرَامُ إِلَيْكَ يَوْمًا   لِيَلْتَمِسُوكَ حَالا بَعْدَ حَالِ
فَإِنَّ رِحَالَنَا حَطَّتْ لِتَرْضَى   بِحِلْمِكَ عَنْ حُلُولٍ وَارْتِحَالِ
أَنَخْنَا فِي فَنَاتِكَ يَا إِلَهِي   إِلَيْكَ مُعْرِضِينَ بِلا اعْتِلالِ
فَسِسْنَا كَيْفَ شِئْتَ وَلا تَكِلْنَا   إِلَى تَدْبِيرِنَا يَا ذَا الْمَعَالِي

Osmân b. Muhammed el-Osmânî der ki: Abbâs b. Ahmed bana Zünnûn el-Mısrî'ye ait şu beyitleri okudu:

"Gün gelir kerem sahipleri göçerlerse sana
Daha da yaklaşmak ve ulaşmak için rızana
Bil ki bu göçüşleri rızan içindir senin
Hilmine nail olmak ve elde etmek için
Ey Allahım! Toplanıp huzurunda diz çöküyoruz
Mazeretsiz şekilde kendimizi sana sunuyoruz
Bizi sür ve yönlendir dilediğin şekilde
Ey yücelik sahibi! Bırakma bizi bize."

(١٤٦٣٨)- [٣٤٥/٩] حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، ثنا أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ عِيسَى الْوَشَّاءُ، ثنا أَبُو عُثْمَانَ سَعِيدُ بْنُ الْحَكَمِ تِلْمِيذُ ذِي النُّونِ، قَالَ: سُئِلَ ذُو النُّونِ: مَا سَبَبُ الذَّنْبِ؟ قَالَ: " اعْقِلْ وَيْحَكَ مَا تَقُولُ فَإِنَّهَا مِنْ مَسَائِلِ الصِّدِّيقِينَ سَبَبُ الذَّنْبِ النَّظْرَةُ وَمِنَ النَّظْرَةِ الْخَطِرَةِ، فَإِنْ تَدَارَكْتَ الْخَطِرَةَ بِالرُّجُوعِ إِلَى اللَّهِ ذَهَبْتَ، وَإِنْ لَمْ تَذْكُرْهَا امْتَزَجْتَ بِالْوَسَاوِسِ فَتَتَوَلَّدُ مِنْهَا الشَّهْوَةُ وَكُلُّ ذَلِكَ بَعْدَ بَاطِنٍ لَمْ يَظْهَرْ عَلَى الْجَوَارِحِ، فَإِنْ تَذَكَّرْتَ الشَّهْوَةَ وَإِلا تَوَلَّدَ مِنْهَا الطَّلَبُ، فَإِنْ تَدَارَكْتَ الطَّلَبَ وَإِلا تَوَلَّدَ مِنْهُ الْعَقْلُ "

Zünnûn'un öğrencilerinden biri olan Ebû Osmân Saîd b. el-Hakem bildiriyor: Adamın biri Zünnûn'a: "Günah işlemenin sebebi nedir?" diye sorunca şöyle demiştir: "Akıllı ol! Yazıklar olsun sana! Sen ne diyorsun öyle! Bu, sıddîk olanların meselelerindendir. Ancak bil ki günahın sebebi bakış, yani tehlikeli bir bakıştır. Şâyet bu tehlikeyi gördüğün anda Allah'a sığınırsan gider. Ancak böylesi bir tehlike anında Allah'ı hatırlamazsan bu tehlike, içindeki vesveseyle bir olur. Vesveseyle de bir olunca şehveti ortaya çıkarırlar. Buraya kadar her şey kişinin içindedir ve henüz bedene yansımamıştır. Bu anda Allah'ı hatırlarsan bunu bastırırsın, ancak hatırlamazsan bu şehvet içinde bir istek doğurur. Burada da Allah'a sığınmaz isen içinde bu isteği gerçekleştirme düşüncesi oluşur."

(١٤٦٣٩)- [٩/٣٤٥] حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ عِيسَى الْوَشَّاءُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عُثْمَانَ سَعِيدَ بْنَ الْحَكَمِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا الْفَيْضِ ذَا النُّونِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، يَقُولُ: " بَيْنَمَا أَنَا أَسِيرُ ذَاتَ لَيْلَةٍ ظَلْمَاءَ فِي جِبَالِ بَيْتِ الْمَقْدِسِ إِذْ سَمِعْتُ صَوْتًا حَزِينًا وَبُكَاءً جَهِيرًا، وَهُوَ يَقُولُ: يَا وَحْشَتَاهُ بَعْدَ أُنْسِنَا، يَا غُرْبَتَاهُ عَنْ وَطَنِنَا، وَافْقَرَاهُ بَعْدَ غِنَانَا، وَاذُلاهُ بَعْدَ عِزِّنَا فَتَبِعْتُ الصَّوْتَ حَتَّى قَرَّبْتُ مِنْهُ فَلَمْ أَزَلْ أَبْكِي لِبُكَائِهِ حَتَّى أَصْبَحْنَا نَظَرْتُ إِلَيْهِ، فَإِذَا رَجُلٌ نَاحِلٌ كَالشَّنِّ الْمُحْتَرِقِ، فَقُلْتُ يَرْحَمُكَ اللَّهُ تَقُولُ مِثْلَ الْكَلامِ، فَقَالَ: دَعْنِي فَقَدْ كَانَ لِي قَلْبٌ فَقَدْتُهُ ثُمَّ أَنْشَأَ يَقُولُ:

قَدْ كَانَ لِي قَلْبٌ أَعِيشُ بِهِ   بَيْنَ الْهَوَى فَرَمَاهُ الْحُبُّ فَاحْتَرَقَا

فَقُلْتُ لَهُ:

لِمَ تَشْتَكِي أَلَمُ الْبَلا   وَأَنْتَ تَنْتَحِلُ الْمَحَبَّةْ
إِنَّ الْمُحِبَّ هُوَ الصَّبُورُ   عَلَى الْبَلاءِ لِمَنْ أَحَبَّهْ
حُبُّ الإِلَهِ هُوَ السُّرُورُ   مَعَ الشِّفَاءِ لِكُلِّ كُرْبَهْ

Ebû Osmân Saîd b. el-Hakim, Ebu'l-Feyd Zünnûn b. İbrâhîm'in şöyle dediğini nakleder: Karanlık bir gecede Beytu'l-Makdis civarındaki tepelerde dolaşırken, yakın bir ağlama sesi duydum. Ağlayan kişi şöyle diyordu: "Ünsiyetten sonra gelen yalnızlıktan dolayı vay halime! Vatanımızdan olan uzaklığımızdan dolayı vay halime! Zenginlikten sonraki fakirlikten dolayı vay halime! Şereften sonra gelen zilletten dolayı vay halime!" Sesin nereden geldiğini aradım ve yanına yaklaştığımda sabaha kadar ben de onun ağlamasına ağladım. Sabah vakti adama baktığımda yanmış bir odun parçası gibi zayıf ve kuru biri olduğunu gördüm. Adama: "Allah sana merhamet etsin. O sözleri sen mi söylemiştin?" deyince, adam: "Beni bırak! Bir kalbim vardı, onu da kaybettim" deyip şu beyti okudu:

"Onunla yaşadığım bir kalbim vardı
Sevgi onu vurunca yandı tutuştu."

Ben de adama şu beyitleri okudum:

"Elem ve beladan neden şikâyetçisin
Sen göze aldıysan eğer sevgiyi
Seven kişi sabredendir
Sevdiğinden gelen belaya
Allah'ı sevmek mutluluktur
Ve her zorluğun ilacıdır."

(١٤٦٤٠)- [٩/٣٤٥] حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ أَحْمَدُ بْنُ مِقْسَمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ خَلَفٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ إِسْرَافِيلَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " إِنْ سَكَتَّ عُلِمَ مَا تُرِيدُ، وَإِنْ نَطَقْتَ لَمْ تَنَلْ بِنُطْقِكَ مَا لا يُرِيدُ، وَعِلْمُهُ بِمُرَادِكَ يَنْبَغِي أَنْ يُغْنِيَكَ عَنْ مَسْأَلَتِهِ أَوْ يُنْجِيَكَ عَنْ مُطَالَبَتِهِ "

İsrâfil der ki: Zünnûn'un şöyle dediğini işittim: "Sussan da istediğin bilinir. Konuşsan da konuşmanla istemediğin şey başına gelmeyecek değildir. Muradını bilmesinin de seni ondan bir şey istemenden alıkoyması veya seni cezalandırmasından kurtarması gerekir."

(١٤٦٤١)- [٩/٣٤٦] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ إِسْرَافِيلَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ بَعْضَ الْمُتَعَبِّدِينَ بِسَاحِلِ بَحْرِ الشَّامِ، يَقُولُ: " إِنَّ لِلَّهِ عِبَادًا عَرَفُوهُ بِيَقِينٍ مِنْ مَعْرِفَتِهِ فَشَمَّرُوا قَصْدًا إِلَيْهِ، احْتَمَلُوا فِيهِ الْمَصَائِبَ لِمَا يَرْجُونَ عِنْدَهُ مِنَ الرَّغَائِبِ، صَحِبُوا الدُّنْيَا بِالأَشْجَانِ، وَتَنَعَّمُوا فِيهَا بِطُولِ الأَحْزَانِ، فَمَا نَظَرُوا إِلَيْهَا بِعَيْنِ رَاغِبٍ، وَلا تَزَوَّدُوا مِنْهَا إِلا كَزَادِ الرَّاكِبِ، خَافُوا الْبَيَاتَ فَأَسْرَعُوا، وَرَجُوا النَّجَاةَ فَأَزْمَعُوا، بِذِكْرِهِ لَهَجَتْ أَلْسِنَتُهُمْ فِي رِضَى سَيِّدِهِمْ، نَصَبُوا الآخِرَةَ نُصْبَ أَعْيُنِهِمْ، وَأَصْغُوا إِلَيْهَا بِآذَانِ قُلُوبِهِمْ، فَلَوْ رَأَيْتَهُمْ رَأَيْتَ قَوْمًا ذُبُلا شِفَاهُهُمْ خُمُصًا بُطُونُهُمْ، حَزِينَةٌ قُلُوبُهُمْ، نَاحِلَةٌ أَجْسَامُهُمْ بَاكِيَةٌ أَعْيُنُهُمْ لَمْ يَصْحَبُوا الْعِلَلَ وَالتَّسْوِيفَ،

وَقَنَعُوا مِنَ الدُّنْيَا بِقُوتٍ طَفِيفٍ لَبِسُوا مِنَ اللِّبَاسِ أَنْمَارًا بَالِيَةً، وَسَكَنُوا مِنَ الْبِلادِ قِفَارًا خَالِيَةً، هَرَبُوا مِنَ الأَوْطَانِ وَاسْتَبْدَلُوا الْوَحْدَةَ مِنَ الإِخْوَانِ، فَلَوْ رَأَيْتَهُمْ لَرَأَيْتَ قَوْمًا قَدْ ذَبَحَهُمُ اللَّيْلُ بِسَكَاكِينِ السَّهَرِ، وَفَصْلِ الأَعْضَاءِ مِنْهُمْ بِخَنَاجِرَ التَّعَبِ، خُمْصٌ لِطُولِ السَّرَى شَعَثٌ لِفَقْدِ الْكَرَا، قَدْ وَصَلُوا الْكِلالَ بِالْكِلالِ لِلنَّقْلَةِ وَالارْتِحَالِ "

Zünnûn der ki: Şam denizinin sahilinde âbidlerden birinin şöyle dediğini işittim: "Allah'ın öyle kulları vardır ki O'nu yakîni bir marifetle tanımışlar ve her şeyleriyle O'na yönelmişlerdir. Katındakileri umarak bu yolda başlarına gelen bütün musibetlere sabretmişlerdir. Dünyada endişe içinde bir hayat yaşamışlar ve nimetlerinden üzüntü içinde faydalanmışlardır. Dünyaya rağbet eden bir gözle bakmamışlar ve yolcu azığı kadarı dışında ondan bir şey almamışlardır. Yerleşip kalmaktan korkup aceleyle yola çıkmış, kurtuluşu umup telaşa kapılmışlardır. Dilleri Allah'ın adıyla ve rızası için konuşmuştur. Âhireti gözlerinin önünden ayırmamış, kalpleriyle sesine kulak kesilmişlerdir.

Bakarsan dudakları kurumuş, karınları içine göçmüş, bedenleri cılız, gözleri ağlak bir topluluk görürsün. Mazeretlere asla sarılmamış hiçbir zaman da "Sonra yaparım" dememişlerdir. Dünyadan çok az bir azıkla yetinmiş, eksi püskü giysilerden giyinmişlerdir. Tenha yerlerde ikamet etmiş, kalabalıklardan kaçmışlardır. Yalnızlığı kalabalığa tercih etmişlerdir. Bakarsan gece boyu ayakta kalmanın bıçaklarıyla kesilen, yorgunluk hançerleriyle bedenleri parçalanan topluluklar görürsün. Gece boyu ibadetten karınları hep aç, çalışmaktan da üst başları hep dağınıktır. Göçüp gidene kadar da yorgunluğa yorgunluk eklemişlerdir."

(١٤٦٤٢)- [٣٤٦/٩] أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ إِسْرَافِيلَ، يَقُولُ: " حَضَرْتُ ذَا النُّونِ فِي الْحَبْسِ وَقَدْ دَخَلَ الْجَلْوَاذُ بِطَعَامٍ لَهُ فَقَامَ ذُو النُّونِ فَنَفَضَ يَدَهُ، فَقِيلَ لَهُ: إِنَّ أَخَاكَ جَاءَ بِهِ، فَقَالَ: إِنَّهُ مَرَّ عَلَى يَدَيِّ ظَالِمٍ، قَالَ: وَسَمِعْتُ رَجُلا سَأَلَ ذَا النُّونِ، فَقَالَ: رَحِمَكَ اللَّهُ ! مَا الَّذِي أَنْصَبَ الْعِبَادَ وَأَضْنَاهُمْ؟ فَقَالَ: ذِكْرُ الْمَقَامِ، وَقِلَّةُ الزَّادِ وَخَوْفُ الْحِسَابِ، ثُمَّ سَمِعْتُهُ يَقُولُ بَعْدَ فَرَاغِهِ مِنْ كَلامِهِ: وَلِمَ لا تَذُوبُ أَبْدَانُ الْعُمَّالِ وَتَذْهَلُ عُقُولُهُمْ، وَالْعَرْضُ عَلَى اللَّهِ أَمَامَهُمْ، وَقِرَاءَةُ كُتُبِهِمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ،

وَالْمَلائِكَةُ وُقُوفٌ بَيْنَ يَدَيِّ الْجَبَّارِ يَنْظُرُونَ أَمْرَهُ فِي الأَخْيَارِ وَالأَشْرَارِ، ثُمَّ قَالَ: مَثِّلُوا هَذَا فِي نُفُوسِهِمْ وَجَعَلُوهُ نُصْبَ أَعْيُنِهِمْ، قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: قَالَ الْحَسَنُ: مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ مَنْعَ الإِجَابَةِ، إِنَّمَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ مَنْعَ الدُّعَاءِ "

İsrâfil der ki: Zünnûn hapiste iken yanına gittim. Sarayın hizmetçilerinden biri kendisine yemek getirmişti. Yemeği önüne koydu, ama Zünnûn yemeği reddetti. Kendisine: "Bunu sana bir kardeşin getirdi!" denildiğinde, Zünnûn: "Öyle ama bana gelmeden önce bir zalimin elinden geçti" karşılığını verdi.

Adamın biri Zünnûn'a: "Allah rahmetini senden esirgemesin, kulları amele yönelten ve dünya nimetlerinden yüz çevirmelerini sağlayan şey nedir?" diye sorulunca şöyle dedi: "Her dem Allah'ı hatırlamaları, dünyalıklarını az tutmaları ve hesap gününden korkmalarıdır." Ravi der ki: Bu sözlerini bitirdikten sonra da şöyle dediğini işittim: "Hesap için Allah'ın önüne çıkacakları halde, amel defterleri tümüyle okunacağı halde, melekler, iyiler ve kötüler hakkındaki hükmü uygulamak üzere Cebbâr olan Allah'ın emrini beklerken nasıl olur da kulların bundan vücutları eriyip akılları yerinden gitmez!" Ardından da şöyle dedi: "Bu söylediğimi içinizde canlı tutun ve her zaman göz önünde bulundurun!"

(١٤٦٤٣)- [٣٤٧/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مِقْسَمٍ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سَهْلٍ الصَّيْرَفِيُّ، ثنا أَبُو عُثْمَانَ سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: إِنَّ الطَّبِيعَةَ النَّقِيَّةَ هِيَ الَّتِي يَكْفِيهَا مِنَ الْعَظَمَةِ رَائِحَتُهَا، وَمِنَ الْحِكْمَةِ إِشَارَةٌ إِلَيْهَا

Zünnûn der ki: "Temiz olan tabiata değer olarak kendi kokusu, hikmet olarak da ona işaret edilmesi yeterlidir."

(١٤٦٤٤)- [٣٤٧/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا الْحَسَنُ عَلِيُّ بْنُ خَلَفٍ، قَالَ: سَمِعْتُ إِسْرَافِيلَ، يَقُولُ: أَنْشَدَنَا ذُو النُّونِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْمِصْرِيُّ، فَقَالَ: "

تَوَجُّعُ بِأَمْرَاضٍ وَخَوْفِ مُطَالِبٍ   وَإِشْفَاقِ مَحْزُونٍ وَحُزْنِ كَئِيبِ
وَلَوْعَةِ مُشْتَاقٍ وَزَفْرَةِ وَالِهٍ   وَسَقْطَةِ مِسْقَامٍ بِغَيْرِ طَبِيبِ

وَفِطْنَةِ جَوَّالٍ وَبُطْأَةِ غَائِصٍ   لِيَأْخُذَ مِنَ طِيبِ الصَّفَا بِنَصِيبِ
أَلَمَّتْ بِقَلْبٍ حَيَّرْتُهُ طَوَارِقُ   مِنَ الشَّوْقِ حَتَّى ذُلَّ ذُلَّ غَرِيبِ
يُكَاتِمُ لِي وَجْدًا وَيُخْفِي حَمِيَّةَ   ثَوْبٍ فَاسْتَكَنْتُ فِي قَرَارِ لَبِيبِ
خَلا فَهْمُهُ عَنْ فَهْمِهِ لِحُضُورِهِ   فَمِنْ فَهْمِهِ فَهْمٌ عَلَيْهِ رَقِيبُ
يَقُولُ إِذَا مَا شَفَّهَ الشَّوْقُ وَأَجْدَى   بِكَ الْعَيْشُ يَا أُنْسَ الْمُحِبِّ يَطِيبُ
فَهَذَا لَعَمْرِي عَبْدُ صِدْقٍ مُهَذَّبٍ   صَفَى فَاصْطَفَى فَالرَّبُ مِنْهُ قَرِيبُ

İsrâfil der ki: Zünnûn b. İbrâhim el-Mısrî bize şu şiiri okudu:

"Hastalığın aranan kişinin korkusu gibi olsun
Mahzun olanın hüznü, karamsar olanın üzüntüsü
Özleyenin kederi, ayrılığı yaşayanın iç çekmesi
Yatağa düşmüş hasta gibi, yok ise tabibi
Gurbette olanın efkârı, dalgın olanın yavaşlığı
Şaşkın kalp gibi özlem nöbetlerine tutulmuş
Garip biri gibi hor görülüp aşağılanmış
Giysisi içinde sevgisini de hevesini gizler
Bunları büyük bir azim ve kararlılıkla yapar
Yaşadıklarına karşılık idrakini anlayışından ayırmıştır
Her dem onu gözeten birinin olduğunun farkına varmıştır
Özlemi ve sevgisi onu yiyip bitirdiği zaman
Ey sevdiğim hayat ancak seninle güzel olur, der
Ömrüme yemin olsun ki dürüst, temiz kul budur
Rab ona yakındır ve arınıp durulmuştur."

(١٤٦٤٥)- [٣٤٧/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ إِسْرَافِيلَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى عَالِمٍ: مَا الَّذِي أَكْسَبَكَ عِلْمَكَ مِنْ رَبِّكَ، وَمَا أَفَادَكَ فِي نَفْسِكَ؟ فَكَتَبَ إِلَيْهِ الْعَالِمُ: أَثْبَتَ الْعِلْمُ الْحُجَّةَ، وَقَطَعَ عَمُودَ الشَّكِّ وَالشُّبْهَةِ، وَشَغَلْتُ أَيَّامَ عُمْرِي بِطَلَبِهِ، وَلَمْ أَدْرِكْ مِنْهُ مَا فَاتَنِي فَكَتَبَ إِلَيْهِ

الْعَالِمُ: أَبْلَيْتُ إِلَيْهِ فِي طَلَبِهِ جِدَّةَ الشَّبَابِ، وَأَدْرَكَنِي حِينَ عَلِمْتُ الضَّعْفَ عَنِ الْعَمَلِ بِهِ، وَلَوِ اقْتَصَرْتُ مِنْهُ عَلَى الْقَلِيلِ كَانَ لِي فِيهِ مُرْشِدٌ إِلَى السَّبِيلِ "

Zünnûn anlatıyor: Bir adam bir âlime: "İlmin, Rabbinden sana ne kazandırdı ve sana ne faydası oldu?" diye soran bir mektup yazınca, âlim şöyle cevap yazdı: "İlim şek ve şüpheye mahal (yer) bırakmayacak kadar (bende kuvvetli) bir delil oluşturdu. Ancak ben ömrümü ona sahip olma yolunda tükettim. Bununla birlikte ilmin pek azına sahip olabildim" Adam, âlime: "İlim sahibi için ışıktır, mutluluğunun delili ve mutlu olanların derecelerinin yükselmesine vesiledir" diye yazınca, âlim şöyle karşılık yazdı: "Gençliğimin büyük bölümünü onu elde etmek için harcadım ve onunla amel edemeyecek kadar zayıf düştüğüm zaman ona sahip olabildim. Eğer onun azıyla yetinseydim, bu öğrendiğim beni doğru yola iletirdi."

(١٤٦٤٦)- [٣٤٧/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ إِسْرَافِيلَ، يَقُولُ: سَأَلَ رَجُلٌ ذَا النُّونِ الْمِصْرِيَّ عَنْ سُؤَالٍ، فَقَالَ لَهُ ذُو النُّونِ: " قَلْبِي بِكَ مُقْفَلٌ، فَإِنْ فَتَحَ لَكَ أَجَبْتُكَ، وَإِنْ لَمْ يَفْتَحْ لَكَ فَاعْذُرْنِي وَاتَّهِمْ نَفْسَكَ "

İsrâfil der ki: Adamın biri Zünnûn el-Mısrî'ye bir konuda bir soru sorunca, Zünnûn adama: "Kalbim sana karşı kapalıdır. Şâyet açılırsa cevabını veririm. Açılmaması halinde de bu konuda kendinden başkasını suçlama" dedi.

(١٤٦٤٧)- [٣٤٨/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الْوَاعِظَ، ثنا الْعَبَّاسُ بْنُ يُوسُفَ الشِّكْلِيُّ، ثنا سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: " كُنْتُ مَعَ ذِي النُّونِ فِي تِيهِ بَنِي إِسْرَافِيلَ، فَبَيَّنَا نَحْنُ نَسِيرُ إِذَا بِشَخْصٍ قَدْ أَقْبَلَ، فَقُلْتُ: أُسْتَاذُ شَخْصٌ، فَقَالَ لِي: انْظُرْ فَإِنَّهُ لا يَضَعُ قَدَمَهُ فِي هَذَا الْمَكَانِ إِلا صِّدِّيقٌ: فَنَظَرْتُ فَإِذَا امْرَأَةٌ، فَقُلْتُ: إِنَّهَا امْرَأَةٌ، فَقَالَ: صِّدِّيقَةٌ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ، فَابْتَدَرَ إِلَيْهَا وَسَلَّمَ عَلَيْهَا فَرَدَّتِ السَّلامَ، ثُمَّ قَالَتْ: مَا لِلرَّجُلِ وَمُخَاطَبَةِ النِّسَاءِ؟ فَقَالَ لَهَا: إِنِّي أَخُوكِ ذَا النُّونِ وَلَسْتُ مِنْ أَهْلِ التُّهَمِ، فَقَالَتْ: مَرْحَبًا حَيَّاكَ اللَّهُ بِالسَّلامِ، فَقَالَ لَهَا: مَا حَمَلَكِ عَلَى الدُّخُولِ إِلَى هَذَا الْمَوْضِعِ؟ فَقَالَتْ: آيَةٌ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى:﴿أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا﴾ ، فَكُلَّمَا دَخَلْتُ إِلَى

مَوْضِعٍ يُعْصَى فِيهِ لَمْ يُهَنِّنِي الْقَرَارُ فِيهِ بِقَلْبٍ قَدْ أَبْهَلْتُهُ شِدَّةَ مَحَبَّتِهِ، وَهَامَ بِالشَّوْقِ إِلَى رُؤْيَتِهِ، فَقَالَ لَهَا: صِفِي لِي، فَقَالَتْ: يَا سُبْحَانَ اللَّهَ ! أَنْتَ عَارِفٌ تَكَلَّمُ بِلِسَانِ الْمَعْرِفَةِ تَسْأَلُنِي؟ فَقَالَ: يَحِقُّ لِلْسَائِلِ الْجَوَابِ، فَقَالَتْ: نَعَمْ، الْمَحَبَّةُ عِنْدِي لَهَا أَوَّلٌ وَآخِرٌ، فَأَوَّلُهَا لَهَجُ الْقَلْبِ بِذْكِرِ الْمَحْبُوبِ، وَالْحُزْنِ الدَّائِمِ، وَالتَّشَوُقِ اللَّازِمِ، فَإِذَا صَارُوا إِلَى أَعْلاهَا شَغَلَهُمْ وِجْدَانُ الْخَلَوَاتِ عَنْ كَثِيرٍ مِنْ أَعْمَالِ الطَّاعَاتِ، ثُمَّ أَخَذَتْ فِي الزَّفِيرِ وَالشَّهِيقِ، وَأَنْشَأَتْ تَقُولُ:

أُحُبُّكَ حُبَيْنِ حُبَّ الْهَوَى وَحُبًّا لأَنَّكَ أَهْلٌ لِذَاكَا
فَأَمَّا الَّذِي هُوَ حُبُّ الْهَوَى فَذِكْرٌ شُغِلْتُ بِهِ عَنْ سِوَاكَا
وَأَمَّا الَّذِي أَنْتَ أَهْلٌ لَهُ فَكَشْفُكَ لِلْحُجْبِ حَتَّى أَرَاكَا
فَمَا الْحَمْدُ فِي ذَا وَلا ذَاكَ لِي وَلَكِنْ لَكَ الْحَمْدُ فِي ذَا وَذَاكَا

ثُمَّ شَهِقَتْ شَهْقَةً فَإِذَا هِيَ قَدْ فَارَقَتِ الدُّنْيَا

Saîd b. Osmân anlatıyor: İsrâil oğullarının kaybolduğu çölde Zünnûn ile birlikte yol alırken karşıdan biri göründü. Zünnûn'a: "Üstad! Biri geliyor" dediğimde: "Kim olduğuna dikkat et! Zira böylesi bir yere sıddîk olanlardan başkası ayak basmaz" karşılığını verdi. Dikkat ettiğimde bir kadın olduğunu gördüm. Ona: "Bu bir kadın!" dediğimde: "Kâbe'nin Rabbine andolsun ki bu sıddîk olan bir kadın!" karşılığını verdi ve hızlıca yanına doğru gitti. Selam verince kadın selamını aldı ve: "Bir erkek nasıl bir kadınla muhatap oluyor?" dedi. Zünnûn: "Ben kardeşin Zünnûn'um ve kötü niyetli olanlardan biri değilim" karşılığını verince, kadın: "O zaman merhaba! Allah seni selamet içinde yaşatsın!" dedi.

Zünnûn kadına: "Neden böylesi bir yerdesin?" diye sorunca, kadın şu karşılığı verdi: "Allah'ın Kitab'ında bulunan **«Allah'ın arzı geniş değil miydi, orada hicret etseydiniz ya!»**[1] âyetinden dolayı buradayım. Ne zaman Allah'a isyan edilen bir gölgeye girsem Allah'ın sevgisiyle yanıp tutuşan ve O'nu görmenin özlemi içinde olan kalbim orada kalmaya razı olmadı." Zünnûn: "Bana bu sevginin nasıl bir şey olduğunu anlat" deyince, kadın: "Sübhânallah! Marifetin diliyle konuşan bir ârif olmana rağmen bunu bana soruyor musun?" karşılığını verdi. Zünnûn: "Soru soranın cevap alma hakkı var" deyince, kadın şu cevabı verdi: "Doğrudur! Benim yanımda sevginin başı da sonu da vardır. Başı kalbin sevgilinin adını her an zikretmesi, ona karşı daimi bir hüzün ve özlem içinde olmasıdır. Bunlar en üst seviyeye çıktığı zaman yalnızlık isteği onları itaate yönelik birçok amelden alıkoyar." Sonrasında kadın iç çekerek ve ağlayarak şu beyitleri okudu:

---

[1] Nisâ Sur. 97

"Seni iki tür sevgiyle seviyorum
Biri arzumdan, biri de bunu hak ettiğinden
Arzumdan dolayı sana olan sevgimle
Her şeyi bırakır sadece seni anarım
Bunu hak etmenden dolayı olan sevgimde ise
Perdeyi kaldırırsın seni görmeye başlarım
Her iki sevgim için de övgüyü hak etmem
Asıl övgü bana bu iki sevgiyi de bahşedenedir."

Sonrasında kadın derin bir iç çekti ve ruhunu teslim etti.

(١٤٦٤٨)- [٣٤٨/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا الْعَبَّاسُ بْنُ يُوسُفَ، قَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ عُثْمَانَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: وُصِفَ لِي رَجُلٌ بِشَاهِرْتَ فَقَصَدْتُهُ فَأَقَمْتُ عَلَى بَابِهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ رَأَيْتُهُ، فَلَمَّا رَآنِي هَرَبَ مِنِّي، فَقُلْتُ لَهُ: " سَأَلْتُكَ بِمَعْبُودِكِ إِلا وَقَفْتَ عَلَيَّ وِقْفَةً، فَقُلْتُ: سَأَلْتُكَ بِاللَّهِ بِمَ عَرَفْتَ اللَّهَ، وَبِأَيِّ شَيْءٍ تَعَرَّفَ إِلَيْكَ اللَّهُ حَتَّى عَرَفْتَهُ؟ فَقَالَ لِي: نَعَمْ، رَأَيْتُ لِي حَبِيبًا إِذَا قَرَّبْتُ مِنْهُ قَرَّبَنِي وَأَدْنَانِي، وَإِذَا بَعُدْتُ صَوَّتَ بِي وَنَادَانِي، وَإِذَا قُمْتُ بِالْفَتْرَةِ رَغَّبَنِي وَمَنَّانِي، وَإِذَا عَمِلْتُ بِالطَّاعَةِ زَادَنِي وَأَعْطَانِي، وَإِذَا عَمِلْتُ بِالْمَعْصِيَةِ صَبَرَ عَلَيَّ وَتَأَنَّانِي، فَهَلْ رَأَيْتَ حَبِيبًا مِثْلَ هَذَا؟ انْصَرِفْ عَنِّي وَلا تُشْغِلْنِي، ثُمَّ وَلَّى وَهُوَ يَقُولُ:

حَسْبُ الْمُحِبِّينَ فِي الدُّنْيَا بِأَنَّ لَهُمْ   مِنْ رَبِّهِمْ سَبَبًا يُدْنِي إِلَى سَبَبِ

قَوْمٌ جُسُومُهُمْ فِي الأَرْضِ سَارِيَةٌ نَعَمْ وَأَرْوَاحُهُمْ تَخْتَالُ فِي الْحُجُبِ
لَهَفِي عَلَى خَلْوَةٍ مِنْهُ تُسَدِّدُنِي إِذَا تَضَرَّعْتُ بِالإِشْفَاقِ وَالرُّغَبِ
يَا رَبِّ يَا رَبِّ أَنْتَ اللَّهُ مُعْتَمِدِي مَتَى أَرَاكَ جِهَارًا غَيْرَ مُحْتَجِبِ "

Zünnûn anlatıyor: Bana Şâhard'da bir adamdan bahsettiler. Onu görmek için gittim ve kapısında kırk gün bekledim. Kırk gün sonra onu gördüm. Adam beni görünce benden kaçtı. Ben: "Mâbudun için biraz durmanı istiyorum" dedim. Adam durunca: "Allah için söylemeni istiyorum. Allah'ı neyle tanıdın? Allah'ı sana nasıl tanıttılar ki Onu bildin?" diye sordum. Adam şöyle dedi: "Bir sevdiğimi gördüm. Ben ona yaklaştığımda, onun da beni kendine yaklaştırdığını gördüm. Ben ondan uzaklaşınca bana seslenip yanına çağırdı. Kalkmak istediğim zaman oturmam için beni teşvik edip bana iyilik etti. İtaat ettiğim zaman bana verdiklerini arttırdı. İsyan ettiğim zaman, isyanıma sabretti ve cezalandırmada acele etmedi. Sen böyle bir sevgili gördün mü? Yanımdan git ve beni meşgul etme." Sonra adam sırtını dönüp gitti. Giderken de şöyle söyleniyordu:

"Dünyada sevgiyi arayanlara Rableri birçok sebep ve yol ihsan etmiştir
Ancak bazı topluluklar var ki bedenleri dünyada nimetler peşindedir
Ruhları da kıyamette Allah'ın huzurunda hüsrana uğrayacaktır
Endişelendiğim ve arzularıma boyun eğdiğim zamanlarda
Beni bundan alıkoyacak uzleti ne çok özlerim
Rabbim! Rabbim! Tek dayanağım sensin
Aramızda perde olmadan seni ne zaman göreceğim!"

(١٤٦٤٩)- [٣٤٩/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مَصْقَلَةَ، ثنا أَبُو عُثْمَانَ سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " مَدَحَ اللَّهُ تَعَالَى الشَّوْقَ لِنُورِهِ السَّمَوَاتِ، وَأَنَّى لِوَجْهِهِ الظُّلُمَاتِ، وَحَجَبَهُ بِجَلالَتِهِ عَنِ الْعُيُونِ، وَوَصَلَ بِهَا مَغَارِفَ الْعُقُولِ، وَأَنْفَذَ إِلَيْهِ أَبْصَارَ الْقُلُوبِ، وَنَاجَاهُ عَلَى عَرْشِهِ أَلْسِنَةُ الصُّدُورِ؟ إِلَهِي لَكَ تُسَبِّحُ كُلُّ شَجْرَةٍ، وَلَكَ تُقَدِّسُ كُلُّ مُدْرَةٍ بِأَصْوَاتٍ خَفِيَّةٍ، وَنَغَمَاتٍ زَكِيَّةٍ، إِلَهِي قَدْ وَقَفْتُ بَيْنَ يَدَيْكَ قَدَمِي،

وَرَفَعْتُ إِلَيْكَ بَصَرِي، وَبَسَطْتُ إِلَى مَوَاهِبِكَ يَدِي، وَصَرَخَ إِلَيْكَ صَوْتِي وَأَنْتَ الَّذِي لا يَضْجُرُهُ النَّدَا وَلا تُخَيِّبُ مَنْ دَعَاكَ، إِلَهِي هَبْ لِي بَصَرًا يَرْفَعُهُ إِلَيْكَ صِدْقُهُ، فَإِنَّ مَنْ تَعَرَّفَ إِلَيْكَ غَيْرُ مَجْهُولٍ، وَمَنْ يَلُوذُ بِكَ غَيْرُ مَخْذُولٍ، وَمَنْ يَبْتَهِجُ بِكَ مَسْرُورٌ، وَمَنْ يَعْتَصِمُ بِكَ مَنْصُورٌ "

Zünnûn der ki: “Allah nuruna özlem için gökleri genişletti. Yüceliğiyle yüzüne karanlıkları çekip gözlerin onu görmesine engel oldu. Ancak aklın bu perdeyi aşmasına, kalp gözünün onu görebilmesine ve gönül dilinin Arş’ın üzerinden onunla muhatap olmasına olanak sağladı. Allahım! Gizli bir ses ve tertemiz bir nağmeyle her bir bitki seni tesbih, her bir kum tanesi takdis eder. Allahım! Ayaklarım huzurunda durdu. Bakışlarımı sana çevirdim. Ellerimi ihsanların için açıp sana seslendim. Sen ki sana yükselen seslerden rahatsız olmaz, sana dua edeni geri çevirmezsin. Allahım! Bana doğruluğuyla katına yükselecek bir basiret ver! Zira seni tanıyanlar hiçbir zaman meçhûl, seni sevenler hiçbir zaman çaresiz olamaz. Sana yakaran mesrûr, sana sığınan da mansûr olur.”

(١٤٦٥٠)- [٣٤٩/٩] قَالَ الشَّيْخُ أَبُو نُعَيْمٍ رَحِمَهُ اللَّهِ تَعَالَى: حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ، ثنا سَعِيدُ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " إِنَّ لِلَّهِ خَالِصَةً مِنْ عِبَادِهِ، وَنُجَبَاءَ مِنْ خَلْقِهِ، وَصَفْوَةً مِنْ بَرِيَّتِهِ صَحِبُوا الدُّنْيَا بِأَبْدَانٍ، أَرْوَاحُهَا فِي الْمَلَكُوتِ مُعَلَّقَةٌ، أُولَئِكَ نُجَبَاءُ اللَّهِ مِنْ عِبَادِهِ، وَأُمَنَاءُ اللَّهِ فِي بِلادِهِ، وَالدُّعَاةُ إِلَى مَعْرِفَتِهِ، وَالْوَسِيلَةُ إِلَى دِينِهِ، هَيْهَاتَ بَعُدُوا وَفَاتُوا، وَوَارَتْهُمْ بُطُونُ الأَرْضِ وَفِجَاجُهَا، عَلَى أَنَّهُ لا تَخْلُو الأَرْضُ مِنْ قَائِمٍ فِيهَا بِحُجَّتِهِ عَلَى خَلْقِهِ لِئَلا تَبْطُلَ حِجَجُ اللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: وَأَيْنَ؟ أُولَئِكَ قَوْمٌ حَجَبَهُمُ اللَّهُ عَنْ عُيُونِ خَلْقِهِ، وَأَخْفَاهُمْ عَنْ آفَاتِ الدُّنْيَا وَفِتَنِهَا، أَلا وَهُمُ الَّذِينَ قَطَعُوا أَوْدِيَةَ الشُّكُوكِ بِالْيَقِينِ، وَاسْتَعَانُوا عَلَى أَعْمَالِ الْفَرَائِضِ بِالْعِلْمِ، وَاسْتَدَلُّوا عَلَى فَسَادِ أَعْمَالِهِمْ بِالْمَعْرِفَةِ، وَهَرَبُوا مِنْ وَحْشَةِ الْغَفْلَةِ وَتَسَرْبَلُوا بِالْعِلْمِ لاتِّقَاءِ الْجَهَالَةِ، وَاحْتَجَزُوا عَنِ الْغَفْلَةِ بِخَوْفِ الْوَعِيدِ، وَجَدُّوا فِي صِدْقِ الأَعْمَالِ لإِدْرَاكِ الْفَوْتِ، وَخَلُوا عَنْ مَطَامِعِ الْكَذِبِ وَمُعَانَقَةِ الْهَوَى، وَقَطَّعُوا عُرَى الارْتِيَابِ بِرَوْحِ الْيَقِينِ وَجَاوَزُوا ظُلْمَ الدُّجَا وَدَحَضُوا حَجِيجَ الْمُبْتَدِعِينَ بِاتِّبَاعِ السُّنَنِ، وَبَادَرُوا إِلَى الانْتِقَالِ عَنِ الْمَكْرُوهِ قَبْلَ فَوْتِ الإِمْكَانِ، وَسَارَعُوا فِي الإِحْسَانِ تَعْرِيضًا لِلْقُعُودِ عَنِ الإِسَاءَةِ وَلاقُوا

النِّعَمَ بِالشُّكْرِ اسْتِجْلالا لِمَزِيدِهِ، وَجَعَلُوهُ نُصْبَ أَعْيُنِهِمْ عِنْدَ خَوَاطِرِ الْهِمَمِ وَحَرَكَاتِ الْجَوَارِحِ مِنْ زِينَةِ الدُّنْيَا وَغُرُورِهَا، فَزَهَدُوا فِيهَا عِيَانًا، وَأَكَلُوا مِنْهَا قَصْدًا وَقَدَّمُوا فَضْلا، وَأَحْرَزُوا ذُخْرًا، وَتَزَوَّدُوا مِنْهَا التَّقْوَى، وَشَمَّرُوا فِي طَلَبِ النَّعِيمِ بِالسَّيْرِ الْحَثِيثِ وَالأَعْمَالِ الزَّكِيَّةِ، وَهُمْ يَظُنُّونَ بَلْ لا يَشُكُّونَ أَنَّهُمْ مُقَصِّرُونَ، وَذَلِكَ أَنَّهُمْ عَقَلُوا فَعَرَفُوا ثُمَّ اتَّقُوا وَتَفَكَّرُوا فَاعْتَبَرُوا حَتَّى أَبْصَرُوا، فَلَمَّا أَبْصَرُوا اسْتَوْلَتْ عَلَيْهِمْ طُرُقَاتُ أَحْزَانِ الآخِرَةِ، فَقَطَعَ بِهِمِ الْحُزْنُ حَرَكَاتِ أَلْسِنَتِهِمْ عَنِ الْكَلامِ مِنْ غَيْرِ خَوْفًا مِنَ التَّزَيُّنِ فَيَسْقُطُوا مِنْ عَيْنِ اللَّهِ، فَأَمْسَكُوا وَأَصْبَحُوا فِي الدُّنْيَا مَغْمُومِينَ، وَأَمْسُوا فِيهَا مَكْرُوبِينَ، مَعَ عُقُولٍ صَحِيحَةٍ، وَيَقِينٍ ثَابِتٍ، وَقُلُوبٍ شَاكِرَةٍ، وَأَلْسُنٍ ذَاكِرَةٍ وَأَبْدَانٍ صَابِرَةٍ وَجَوَارِحٍ مُطِيعَةٍ، أَهْلُ صِدْقٍ وَنُصْحٍ وَسَلامَةٍ وَصَبْرٍ وَتَوَكُّلٍ وَرِضَى وَإِيمَانٍ، عَقِلُوا عَنِ اللَّهِ أَمْرَهُ فَشَغَلُوا الْجَوَارِحَ فِيمَا أُمِرُوا بِهِ وَذِكْرٍ وَحَيَاءٍ وَقَطَعُوا الدُّنْيَا بِالصَّبْرِ عَلَى لُزُومِ الْحَقِّ وَهَجَرُوا الْهَوَي بدلالاتِ الْعُقُولِ وَتَمَسَّكُوا بِحُكْمِ التَّنْزِيلِ وَشَرَائِعِ السُّنَنِ وَلَهُمْ فِي كُلِّ تَارَةٍ مِنْهَا دَمْعَةٌ وَلَذَّةٌ وَفِكْرٌ وَعِبْرَةٌ وَلَهُمْ مَقَامٌ عَلَى الْمَزِيدِ لِلزِّيَادَةِ فَرَحْمَةُ اللَّهُ عَلَيْنَا وَعَلَيْهِمْ وَعَلَى جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَالصَّالِحِينَ "

Zünnûn der ki: “Allah’ın, yarattıkları arasından has, değerli ve seçkin kulları vardır. Bunlar dünyada bedenleriyle yaşarlar, ama ruhları melekût alemine bağlıdır. Bunlar, Allah’ın kulları arasında en seçkin kullarıdır. Yeryüzünde O’nun emînleridir. İnsanları marifetullaha davet edenlerdir. Allah’ın dinine yönelmeye vesiledirler. Ama heyhat! Bunlar da yeryüzünün bağrı ve derinliklerinde kaybolup gittiler. Ancak yeryüzü hiçbir zaman üzerinde insanlara karşı Allah’ın hüccetini ayakta tutanlardan boş olmaz. Ama bunlar da nerede?

Allah bu topluluğu insanların gözlerinden, dünyanın musibetleri ile fitnelerinden uzak tutmuştur. Bunlar şüphe vadilerini yakîn ile aşmış, farz ibadetleri ilimlerinin yardımıyla eda etmişlerdir. Marifetleriyle kötü amellerinin farkına varmış, gafletin ıssızlığından kaçmışlardır. Cehaletten korunmak için ilim zırhım kuşanmış, ilahi tehditlerle gaflete düşmekten kurtulmuşlardır. Ölüm gelmeden ihlas içinde amellere sarılmış, yalancı hırsları ve hevayı içlerinden söküp atmışlardır. Yakînin ruhuyla tereddüt zincirlerini kırmış, sünnete tâbi olarak fitnelerin ve bidatçilerin şerrinden kurtulmuşlardır.

İmkan varken ve fırsat kaçmadan hoş olmayan şeyleri terk etmeye çalışmış, kötülüklerin karşısında susup oturmak yerine iyilik yapmaya koyulmuşlardır. Artması ve değerinin bilinmesi için artması için ihsan edilen nimetlere şükürle karşılık vermişlerdir. Dertlere, sıkıntılara, dünyanın güzellikleri ve aldatmalarına karşı bu şükrü hep göz önünde bulundurmuş, aşikar bir şekilde dünyada zahid olmuşlardır. Dünyadan kendilerine yetecek kadarını yemiş, fazlasını başkalarına vermişlerdir. Bu şekilde asıl zahirelerini elde etmiş, takvayı azıkları yapmışlardır.

Halis amel ve sebatla nimetleri talep etmişlerdir. Yine de az yaptıklarını ve bu yönde kusurlu olduklarını düşünmüşlerdir. Zira akledip öğrenmiş, günahlardan sakınıp tefekkür etmiş, ibretle bakıp sonunda basiret sahibi olmuşlardır. Basiret sahibi olunca da âhirete yönelik endişe ve üzüntüleri onları kuşatmış, kendilerini Allah'ın gözünden düşürecek süslü ve cüretkar konuşmalardan uzak durmuşlardır. Gereksiz konuşmalardan uzak durup dünyada kederli bir hayat yaşamışlardır. Kederli ama sağlam bir akılla, sabit bir yakînle, şükreden bir kalple, zikreden bir dille, sabreden bir bedenle ve itaat eden uzuvlarla günlerini geçirmişlerdir.

Bunlar sadakat, samimiyet, sabır, tevekkül, rıza, iman, zikir ve hayâ ehli olan kişilerdir. Allah'ın buyruklarını akletmiş ve uzuvlarını bu buyruklara göre hareket ettirmişlerdir. Haktan ayrılmadan dünyadan sabırla geçmiş, akıllarının yönlendirmesiyle hevalarından uzak durmuş, nazil olan hükümler ile sünnetlere tutunmuşlardır. Bu yolun her bir adımında onlar için gözyaşı, lezzet, tefekkür, ibret ve daha fazlasını taşımaya da takatleri vardır. Allah onlara, bizlere, müminlere ve tüm salihlere rahmet etsin."

(١٤٦٥١)- [٣٥٠/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: إِيَّاكَ أَنْ تَكُونَ فِي الْمَعْرِفَةِ مُدَّعِيًا وَتَكُونَ بِالزُّهْدِ مُحْتَرِفًا وَتَكُونَ بِالْعِبَادَةِ مُتَعَلِّقًا فَقِيلَ لَهُ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ ! فَسِرْ لَنَا ذَلِكَ، فَقَالَ: أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ إِذَا أَشَرْتَ فِي الْمَعْرِفَةِ إِلَى نَفْسِكَ بِأَشْيَاءَ وَأَنْتَ مُعَرَّى مِنْ حَقَائِقِهَا كُنْتَ مُدَّعِيًا؟ وَإِذَا كُنْتَ فِي الزُّهْدِ مَوْصُوفًا بِحَالَةٍ وَبِكَ دُونَ الأَحْوَالِ كُنْتَ مُحْتَرِفًا، وَإِذَا

عَلَّقْتَ بِالْعِبَادَةِ قَلْبَكَ وَظَنَنْتَ أَنَّكَ تَنْجُو مِنَ اللَّهِ بِالْعِبَادَةِ لا بِاللَّهِ كُنْتَ بِالْعِبَادَةِ مُتَعَلِّقًا لا بِوَلِيِّهَا وَالْمَنَّانِ عَلَيْكَ "

Saîd der ki: Zünnûn'un: "Sakın marifette iddialı, zühdde mahir, ibadete de bağlı kalma" dediğini işittim. Ona: "Allah sana merhamet etsin! Bunu bize açıkla" denilince de şöyle açıkladı: "Marifetin hakikatinden habersiz bir şekilde ilminle kendi nefsin için bir şeyler elde ettiğin zaman marifet sahibi olduğunu sadece iddia etmiş olursun. Şâyet zühdde insanlar tarafından bir hal üzere biliniyorsan ve içinde görünenden farklı haller varsa zühdde mahir biri olursun. Yine kalbini ibadete bağlayıp Allah'ın inâyetiyle değil de bu yaptığın ibadetle kurtulacağını düşünürsen ibadete bağlı olursun, onun sahibine ve sana ihsan edene değil."

(١٤٦٥٢)- [٣٥٠/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " مُعَاشَرَةُ الْعَارِفِ كَمُعَاشَرَةِ اللَّهِ يَحْتَمِلُ عَنْكَ وَيَحْلُمُ عَنْكَ تَخَلُّقًا بِأَخْلاقِ اللَّهِ الْجَمِيلَةِ "

Zünnûn der ki: "Ârifle dost olmak Allah'la dost olmak gibidir. Allah'ın güzel ahlakı gibi ârif de yaptıklarına tahammül edip sana yumuşak davranır."

(١٤٦٥٣)- [٣٥١/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " أَهْلُ الذِّمَّةِ يَحْمِلُونَ عَلَى الْحَالِ الْمَحْمُودَةِ وَالْمُبَاحِ مِنَ الْفِعْلِ فَمَا الْفَرْقُ بَيْنَ الذِّمِّيِّ وَالْحَنِيفِيِّ الْحَنِيفِيِّ أَوْلَى بِالْحِلْمِ وَالصَّفْحِ وَالاحْتِمَالِ "

Zünnûn der ki: "Zimmîler övülecek güzel huylara ve işlere sahiptirler. Zimmîler ile müminler arasındaki fark nedir? Mümin biri zimmî olan birinden daha yumuşak huylu, daha güler yüzlü ve daha tahammülkârdır."

(١٤٦٥٤)- [٣٥١/٩] حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، ثنا أَبُو حَامِدٍ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ النَّيْسَابُورِيُّ، ثنا عَبْدُ الْقُدُوسِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: قِيلَ لأَبِي الْفَيْضِ ذِي النُّونِ: كَيْفَ أَصْبَحْتَ؟ قَالَ: " أَصْبَحْتُ تَعِبًا إِنْ نَفَعَنِي تَعَبِي وَالْمَوْتُ يَجِدُّ فِي طَلَبِي، وَقِيلَ لَهُ: كَيْفَ أَصْبَحْتَ؟ فَقَالَ: أَصْبَحْتُ مُقِيمًا عَلَى ذَنْبٍ وَنِعْمَةٍ، فَلا أَدْرِي مِنَ الذَّنْبِ اسْتَغْفِرُ أَمْ عَلَى النِّعْمَةِ أَشْكُرُ، وَقِيلَ لَهُ: كَيْفَ أَصْبَحْتَ؟ قَالَ: أَصْبَحْتُ بَطَّالا عَنِ الْعِبَادَةِ

مُتَلَوِّثًا بِالْمَعَاصِي، أَتَمَنَّى مَنَازِلَ الأَبْرَارِ وَأَعْمَلُ عَمَلَ الأَشْرَارِ، وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: إِلَهِي لَوْ أَصَبْتُ مَوْئِلا فِي الشِّدَائِدِ غَيْرَكَ أَوْ مَلْجَأً فِي الْمَنَازِلِ سِوَاكَ لَحَقَّ لِي أَنْ لا أَعْرِضَ إِلَيْهِ بِوَجْهِي عَنْكَ، وَلا أَخْتَارُهُ عَلَيْكَ، لِقَدِيمِ إِحْسَانِكَ إِلَيَّ وَحَدِيثِهِ، وَظَاهِرِ مِنَّتِكَ عَلَيَّ وَبَاطِنِهَا، وَلَوْ تَقَطَّعْتُ فِي الْبَلاءِ إِرْبًا، وَانْصَبَّتْ عَلَيَّ الشَّدَائِدُ صَبًّا صَبًّا، وَلا أَجِدُ مُشْتَكًى غَيْرَكَ، وَلا مُفَرِّجًا لِمَا بِي عَنِّي سِوَاكَ، فَيَا وَارِثَ الأَرْضِ وَمَنْ عَلَيْهَا، وَيَا بَاعِثَ جَمِيعَ مَنْ فِيهَا، وَرِثَ أَمَلِي فِيكَ مِنِّي أَمَلِي، وَبَلَغَ هَمِّي فِيكَ مُنْتَهَى وَسَائِلِي "

Abdulkuddûs b. Abdirrahman der ki: Ebu'l-Feyd Zünnûn'a: "Nasıl sabahladın?" diye sorulunca, "Yorgun sabahladım. Umarım ölüm beni yakaladığında bu yorgunluğumun faydası olur" dedi.

Yine: "Nasıl sabahladın?" diye sorulunca, şu karşılığı verdi: "Bir günah ve nimete devam ederek sabahladım. Günaha mı istiğfar edeyim, yoksa nimete mi şükredeyim bilmiyorum."

Başka bir defa: "Nasıl sabahladın?" diye sorulunda ise şöyle cevap verdi: "İbadeti terk etmiş, günahlarla kirlenmiş, kötülerin yaptığı amelleri yaparken iyilerin eriştiği makama ermeyi dileyerek sabahladım."

Yine şöyle dediğini işittim: "Allahım! Sıkıntı ve musibetlerde senden başka sığınak ve barınak bulsam da, belalarda parça parça kesilip, sıkıntılar yağmur gibi üzerime inse de eski veya yeni, gizli veya açık bana yaptığın tüm ihsanlar ve nimetler yüzünden seni bırakıp onlara yönelemem! Bendeki sıkıntıları senden başka kimselere şikâyet edemem ve bunları senden başka hiç kimse gideremez! Ey yeryüzü ve üzerindekilerin varisi! Ey yeryüzünün içindekilerin tümünü yeniden diriltecek olan! Senden olan umudum kendi umutlarımı aldı! Seninle olan meşguliyetim beni diğer tüm şeylerden alıkoydu."

(١٤٦٥٥)- [٣٥١/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، ثنا أَبُو الْحَسَنِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى الرَّازِيُّ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ سَلَمَةَ النَّيْسَابُورِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " يَا خُرَسَانِي احْذَرْ أَنْ تَنْقَطِعَ عَنْهُ فَتَكُونَ مَخْدُوعًا، قُلْتُ: وَكَيْفَ ذَلِكَ؟ قَالَ: لأَنَّ الْمَخْدُوعَ مَنْ يَنْظُرُ إِلَى عَطَايَاهُ فَيَنْقَطِعَ عَنِ النَّظَرِ إِلَيْهِ بِالنَّظَرِ إِلَى عَطَايَاهُ، ثُمَّ

قَالَ: تَعَلَّقَ النَّاسُ بِالأَسْبَابِ، وَتَعَلَّقَ الصِّدِّيقُونَ بِوَلِيِّ الأَسْبَابِ، ثُمَّ قَالَ: عَلامَةُ تَعَلُّقِ قُلُوبِهِمْ بِالْعَطَايَا عَلَيْهِ وَشُغْلِهِ عَنْهَا بِهِ، ثُمَّ قَالَ: لِيَكُنِ اعْتِمَادُكَ عَلَى اللَّهِ فِي الْحَالِ لا عَلَى الْحَالِ مَعَ اللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: اعْقِلْ فَإِنَّ هَذَا مِنْ صَفْوَةِ التَّوْحِيدِ "

Muhammed b. Ahmed b. Seleme en-Nisâbûrî der ki: Zünnûn'un: "Ey Horasanlı! Allah'la bağlantının kesilmesinden sakın! Yoksa aldanmış olursun!" dediğini işittim. Ona: "Bu nasıl olur?" diye sorduğumda: "Çünkü aldanmış olan kişi Allah'ın ihsanlarına bakar! Sadece ihsanlara bakması bu ihsanları yapanla arasındaki bağlantıyı keser" dedi ve şöyle devam etti: "İnsanlar sebeplere bakarken, sıddîk olanlar bu sebeplerin sahibine bakar. Kalplerinin ihsanlara bağlı olmasının göstergesi de, Allah'tan ziyade bu ihsanlarla ilgilenmeleridir. Bundan dolayı içinde bulunduğun hal için değil, her halinde Allah'a güvenmen gerekir. Bunları iyice anla! Zira tevhidin özü budur."

(١٤٦٥٦)- [٣٥١/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا الْحَسَنُ بْنُ أَبِي الْحَسَنِ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَي بْنِ آدَمَ، ثنا أَبُو يَعْقُوبُ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْخَوَّاصُ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " مَنْ أَدْرَكَ طَرِيقَ الآخِرَةِ فَلْيُكْثِرْ مَسْأَلَةَ الْحُكَمَاءِ وَمُشَاوَرَتِهِمْ، وَلْيَكُنْ أَوَّلُ شَيْءٍ يَسْأَلُ عَنْهُ الْعَقْلُ لأَنَّ جَمِيعَ الأَشْيَاءِ لا تُدْرَكُ إِلا بِالْعَقْلِ، وَمَتَى أَرَدْتَ الْخِدْمَةَ لِلَّهِ فَاعْقِلْ لِمَ تَخْدِمْ ثُمَّ أَخْدِمْ "

Zünnûn der ki: "Âhiret yoluna giren kişi bilgelere çokça sorup danışsın. Onlara ilk soracağı şey de akıl olsun. Zira çoğu şey ancak akılla idrak edilebilir. Allah için bir şey yapacak olan kişi, önce neden öyle bir şey yapacağını düşünsün, sonra yapsın."

(١٤٦٥٧)- [٣٥٢/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا أَحْمَدُ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى، قَالَ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ الْحَسَنِ، يَقُولُ: أَتَى رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ ذَا النُّونِ فَسَأَلَهُ: " مَتَى تَصِحُّ لِي عُزْلَةُ الْخَلْقِ؟ قَالَ: إِذَا قَوِيتَ عَلَى عُزْلَةِ نَفْسِكَ، قَالَ: فَمَتَى يَصِحُّ طَلَبِي لِلزُّهْدِ، قَالَ: إِذَا كُنْتَ زَاهِدًا فِي نَفْسِكَ هَارِبًا مِنْ جَمِيعِ مَا يُشْغِلُكَ عَنِ اللَّهِ لأَنَّ جَمِيعَ مَا شَغَلَكَ

عَنِ اللَّهِ هِيَ دُنْيَا "، قَالَ يُوسُفُ: فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِطَاهِرٍ الْقُدْسِيِّ، فَقَالَ: هَذَا نُزُلُ أَخْبَارِ الْمُرْسَلِينَ

Yûsuf b. el-Hasan der ki: Basra ahalisinden bir adam Zünnûn'a gelip: "Ne zaman insanlardan ayrılıp uzlete çekilebilirim?" diye sordu. Zünnûn: "Kendi içinde uzlete çekildiğin zaman" karşılığını verdi. Adam: "Ne zaman zahid biri olmayı talep edebilirim?" diye sorunca da şöyle demiştir: "Kendi içinde zahid olduğun zaman, seni Allah'a yönelmekten alıkoyacak her türlü şeyden uzak durduğun zaman. Zira seni Allah'a yönelmekten alıkoyacak her türlü şey, dünya anlamına gelmektedir." Yûsuf ekledi: "Tâhir el-Kudsî'ye bu sözleri aktardığımda: "Bu şekilde en hayırlı resullerin katına gelinebilir" dedi.

(١٤٦٥٨)- [٣٥٢/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَصْقَلَةَ، ثنا أَبُو عُثْمَانَ سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ الْمِصْرِيَّ وَسُئِلَ " أَيُّ الْحِجَابِ أَخْفَى الَّذِي يَحْتَجِبُ بِهِ الْمُرِيدُ عَنِ اللَّهِ؟ فَقَالَ: وَيْحَكَ: مُلاحَظَةِ النَّفْسِ وَتَدْبِيرِهَا، وَقَالَ ذُو النُّونِ: وَقَالَ بَعْضُهُمْ: عَلِمَ الْقَوْمُ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَاهُمْ عَلَى كُلِّ حَالٍ فَاحْتَرَزُوا بِهِ عَمَّنْ سِوَاهُ، فَقَالَ لَهُ غَيْرُهُ مِنْ أَصْحَابِهِ مِنَ الزُّهَادِ، وَكَانَ حَاضِرًا بِمَجْلِسِهِ، يُقَالُ لَهُ طَاهِرٌ: يَا أَبَا الْفَيْضِ رَحِمَكَ اللَّهُ أَبَلْ نَظَرُوا بِعَيْنِ الْيَقِينِ إِلَى مَحْبُوبِ الْقُلُوبِ فَرَأَوْهُ فِي كُلِّ حَالَةٍ مَوْجُودًا، وَفِي كُلِّ لَمْحَةٍ وَلَحْظَةٍ قَرِيبًا، وَبِكُلِّ رَطْبٍ وَيَابِسٍ عَلِيمًا، وَعَلَى كُلِّ ظَاهِرٍ وَبَاطِنٍ شَهِيدًا، وَعَلَى مَكْرُوهٍ وَمَحْبُوبٍ قَائِمًا، وَعَلَى تَقْرِيبِ الْبَعِيدِ وَتَبْعِيدِ الْقَرِيبِ مُقْتَدِرًا وَلَهُمْ فِي كُلِّ الأَحْوَالِ وَالأَعْمَالِ سَائِسًا، وَلَمَّا يُرِيدُهُمْ بِهِ مُوَفِّقًا، فَاسْتَغْنُوا بِسِيَاسَتِهِ وَتَدْبِيرِهِ تَقْوِيَتَهُ عَنْ تَدْبِيرِ أَنْفُسِهِمْ، وَخَاضُوا الْبِحَارَ وَقَطَّعُوا الْقِفَارَ بِرَوْحِ النَّظَرِ إِلَى نَظَرِهِ الْبَهِيجِ، وَخَرَقُوا الظُّلُمَاتِ بِنُورِ مُشَاهَدَتِهِ، وَتَجَرَّعُوا الْمَرَارَاتِ بِحَلاوَةِ وُجُودِهِ، وَكَابَدُوا الشَّدَائِدَ وَاحْتَمَلُوا الأَذَى فِي جَنْبِ قُرْبِهِ وَإِقْبَالِهِ عَلَيْهِمْ، وَخَاطَرُوا بِالنُّفُوسِ فِيمَا يَعْلَمُونَ وَيَحْمِلُونَ ثِقَةً مِنْهُمْ بِاجْتِيَازِهِ، وَرَضُوا بِمَا يَضَعُهُمْ فِيهِ مِنَ الأَحْوَالِ مَحَبَّةً مِنْهُمْ لإِرَادَتِهِ وَمُوَافَقَةً لِرِضَاهِ سَاخِطِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ مَعْرِفَةً مِنْهُمْ بِحَقِّهِ، وَاسْتِعْدَادًا لِلْعُقُوبَةِ بِعَدْلِهِ عَلَيْهِمْ، فَأَدَّاهُمْ ذَلِكَ إِلَى الابْتِلاءِ مِنْهُ فَلَمْ تَسَعْ عُقُولُهُمْ وَمَفَاصِلُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ مَحَبَّةً لِغَيْرِهِ، وَلَمْ تَبْقَ زِنَةَ خَرْدَلَةٍ مِنْهُمْ خَالِيَةً مِنْهُ وَلا بَاقِيًا فِيهِمْ سِوَاهُ، فَهُمْ لَهُ بِكُلِّيَتِهِمْ، وَهُوَ لَهُمْ حَظٌّ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ، وَقَدْ رَضِيَ عَنْهُمْ

وَرَضُوا عَنْهُ وَأَحَبَّهُمْ فَأَحَبُّوهُ، وَكَانُوا لَهُ وَكَانَ لَهُمْ، آثَرُوهُ وَآثَرَهُمْ، وَذَكَرُوهُ فَذَكَرَهُمْ ﴿أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ ، فَصَاحَ عِنْدَ ذَلِكَ ذُو النُّونِ، وَقَالَ: أَيْنَ هَؤُلَاءِ؟ وَكَيْفَ الطَّرِيقُ إِلَيْهِمْ؟ وَكَيْفَ الْمَسْلَكُ؟ فَصَاحَ بِهِ: يَا أَبَا الْفَيْضِ ! الطَّرِيقُ مُسْتَقِيمٌ، وَالْحُجَّةُ وَاضِحَةٌ، فَقَالَ لَهُ: صَدَقْتَ وَاللَّهِ يَا أَخِي، فَالْهَرَبُ إِلَيْهِ وَلا تَعْرُجْ إِلَى غَيْرِهِ "

Zünnûn'a: "Mürid için Allah'ın azabından kendisini koruyacak ne iyi örtü hangisidir?" diye sorulunca: "Yazıklar olsun sana! Tabi ki kişinin nefsini kontrol altına alıp her dem onu hesaba çekmesidir" karşılığını verdi.

Yine şöyle dedi: Sâlih kimseler hakkında bazıları da şöyle demiştir: "Bunlar her hallerinde Allah'ın kendilerini gördüğünü bildikleri için ondan başka her şeyden uzak durmuşlardır." Bunun üzerine o mecliste bulunan ve Zünnûn'un zahid arkadaşlarından Tâhir adında biri sözü alıp şöyle demiştir: "Ey Ebu'l-Feyd! Allah merhametini senden esirgemesin! Aksine bunlar yakînî bir bakışla kalplerindeki sevgiliye bakmışlar ve her şeyde var olduğunu, her anda, her göz kırpmasında kendilerine yakın durduğunu, kuru olsun yaş olsun her şeyi bildiğini, gizli açık herşeyi gördüğünü, sevilen ve sevilmeyen her şeyde kaim bulunduğunu, uzağı yakın, yakını da uzak kılmaya muktedir olduğunu görmüşlerdir. Her işlerinde kendilerini yönlendiren ve muvaffakiyete ancak kendisinin erdiren olduğunun farkına varmışlardır. Bunun içindir ki kendi kendilerine güvenmek yerine Allah'ın bu yönlendirmesi, tedbiri ve takviyesinden yardım alarak, yolları aydınlatan gözetimi altında denizler ve çöller aşmışlardır. Gözetiminin ışığı altında karanlıkları yırtıp atmışlar, varlığının tatlılığı ile acıları geçmişlerdir. Onun yakınlığını ve kendilerine yönelmesini içlerinde hissederek her türlü sıkıntıya ve eziyete katlanmışlardır. Allah'tan aldıkları güvenle tehlikeli durumlara atılmışlardır. Allah'ın takdirine sevgilerinden dolayı karşılaştıkları her türlü duruma rıza göstermişlerdir. Allah'ın hakları konusunda kendilerini kusurlu bulup nefislerini hakir görmüşler, hesap gününde adaletle hükmedeceği inancıyla vereceği cezaya da kendilerini hazır etmişlerdir. Bundan dolayıdır ki Allah onları türlü şeylerle sınamıştır. Ancak akıllarında, bedenlerinde ve kalplerinde Allah dışında hiçbir şeye yer vermemişler, hardal tanesi kadarlık da olsa içlerinde Allah'ın bulunmadığı ve hükmetmediği bir yer bırakmamışlardır. İçlerine Allah dışında bir şeyin girmesine de müsaade etmemişlerdir. Tüm benlikleriyle kendilerini Allah'a vakfetmişlerdir. Dünya ve âhirette de tek nasipleri Allah olmuştur. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onları sevmiş, onlar da Allah'ı sevmişlerdir. Onlar Allah'ın, Allah da onların olmuştur. Onlar Allah'ı her şeye tercih etmişler, Allah da onları tercih edip katında seçkin kimselerden kılmıştır. Onlar Allah'ı zikretmişler, Allah da onları katında anmıştır. "**İşte onlar, Allah'ın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, kurtuluşa erecekler de sadece Allah'ın tarafında olanlardır.**"[1]

Bunları duyan Zünnûn bağırarak: "Bu dediğin kimseler kimlerdir? Böylesi kimselerden nasıl olunur? Bunun yolu var mıdır ki?" diye sordu. Adam da aynı şekilde bağırarak: "Ey Ebu'l-Feyd! Yol dosdoğru bir yoldur ve bu yolun işaretleri de apaçıktır!" karşılığını verdi. Bunun üzerine Zünnûn: "Vallahi doğru söyledin ey kardeşim! Ancak Allah'a sığınmalı ve ondan başkasına yönelmemeli!" dedi.

(١٤٦٥٩)- [٣٥٣/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ، ثنا سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " وَيْحَكَ مَنْ ذَكَرَ اللَّهَ عَلَى حَقِيقَةٍ نَسِيَ فِي حُبِّهِ كُلِّ شَيْءٍ، وَمَنْ نَسِيَ فِي حُبِّهِ كُلِّ شَيْءٍ حَفِظَ اللَّهُ عَلَيْهِ كُلَّ شَيْءٍ وَكَانَ لَهُ عِوَضًا فِي كُلِّ شَيْءٍ،

قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ وَأَتَاهُ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَا أَبَا الْفَيْضِ، دُلَّنِي عَلَى طَرِيقِ الصِّدْقِ وَالْمَعْرِفَةِ، فَقَالَ: يَا أَخِي، أَدِّ إِلَى اللَّهِ صِدْقَ حَالَتِكَ الَّتِي أَنْتَ عَلَيْهَا عَلَى مُوَافَقَةِ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ، وَلا تَرْقَ حَيْثُ لَمْ نَرْقَ فَتزِلَ قَدَمُكَ فَإِنَّهُ إِذَا زَلَّ بِكَ لَمْ تَسْقُطْ، وَإِذَا ارْتَقَيْتَ أَنْتَ تَسْقُطُ، وَإِيَّاكَ أَنْ تَتْرُكَ مَا تَرَاهُ يَقِينًا لَمَّا تَرْجُوهُ شَكًا،

قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ وَسُئِلَ: مَتَى يَجُوزُ لِلرَّجُلِ، أَنْ يَقُولَ: أَرَانِي اللَّهُ كَذَا وَكَذَا؟ فَقَالَ: إِذَا لَمْ يَطِقْ ذَلِكَ، ثُمَّ قَالَ ذُو النُّونِ: أَكْثَرُ النَّاسِ إِشَارَةً إِلَى اللَّهِ فِي الظَّاهِرِ أَبْعَدُهُمْ مِنَ اللَّهِ، وَأَرْغَبُ النَّاسِ فِي الدُّنْيَا وَأَخْفَاهُمْ لَهَا طَلَبًا أَكْثَرُهُمْ لَهَا ذَمًّا عِنْدَ طُلابِهَا،

---

[1] Mücâdele Sur. 22

قَالَ: وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: كُلَّتْ أَلْسِنَةُ الْمُحَقِّقِينَ لَكَ عَنِ الدَّعَاوَى وَنَطَقَتْ أَلْسِنَةُ الْمُدَّعِينَ لَكَ بِالدَّعَاوَى،

قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: لا يَزَالُ الْعَارِفُ مَا دَامَ فِي دَارِ الدُّنْيَا مُتَرَدِّدًا بَيْنَ الْفَقْرِ وَالْفَخْرِ، فَإِذَا ذَكَرَ اللَّهَ افْتَخَرَ وَإِذَا ذَكَرَ نَفْسَهُ افْتَقَرَ، قَالَ وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ وَسُئِلَ: بِمَ عُرِفَ الْعَارِفُونَ رَبَّهُمْ؟ فَقَالَ: إِنْ كَانَ بِشَيْءٍ فَبِقَطْعِ الطَّمَعِ وَالإِشْرَافِ مِنْهُمْ عَلَى الْيَأْسِ مَعَ التَّمَسُّكِ مِنْهُمْ بِالأَحْوَالِ الَّتِي أَقَامَهُمْ عَلَيْهَا، وَبَذْلِ الْمَجْهُودَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ، ثُمَّ إِنَّ " هُمْ وَصَلُوا بَعْدَ إِلَى اللَّهِ بِاللَّهِ

Saîd b. Osmân der ki: Zünnûn'un şöyle dediğini işittim: "Dikkat et! Hakiki manada Allah'ı zikreden kişi, O'nun sevgisiyle her şeyi unutur. O'nun sevgisiyle her şeyi unutan kişiye de Allah her şeyi muhafaza eder ve her şeyin telafisini verir."

Zünnûn'a bir adam gelip: "Ey Ebu'l-Feyd! Bana doğruluk ve marifet yolunu anlat" deyince, Zünnûn adama şöyle dedi: "Ey kardeşim! Halini olduğu gibi doğru, Kitab ve sünnete uygun bir şekilde Allah'a arz et. Sana verilmeyen şeyi elde etmeye kalkma, yoksa ayağın kayar. Ayağın kaydırıldığı zaman düşmezsin, ama sen sıçramak istersen düşersin. Yakin olarak gördüğün şeyi, şüpheli bir şey olmasını dileyerek sakın terk etme."

Yine Zünnûn'a: "Kişi ne zaman "Allah bana şunu şunu gösterdi" diyecek hale gelir?" diye sorulunca: "Bunlara güç yetiremeyecek hale geldiği zaman" dedi ve şöyle devam etti: "Görünüşte Allah'a yakınlığıyla bilinen çok kişi, Allah'a en uzak olan kişilerdir. Dünyayı en çok isten kişiler de, gizlice herkesten daha fazla onun peşinden koşan ve dünya peşinde olanların yanında onu en çok kınayan kişilerdir."

Yine Zünnûn'un: "(Allahım!) Gönülden sana dua edenlerin dilleri tutukken, dua ettiğini sanan kişilerin dilleri ise şakımaktadır" dediğini işittim.

Yine Zünnûn'un şöyle dediğini işittim: "Ârif olan kişi dünyada yaşadığı müddetçe iftikar (yoksulluk) ile iftihar arasında gidip gelir. Allah'ı zikrettiği zaman bununla iftihar eder. Kendini düşündüğü zaman da ne kadar muhtaç olduğunu görür."

Zünnûn'a: "Ârifler Rablerini ne ile bildiler?" diye sorulunca: "Şâyet illa bir şeyle olacaksa bu, tamahtan uzak durup bu yönde olan her şeyi gözden çıkarma, Rablerinin emrettiği şeyleri yerine getirip onlarda sebat edip ellerinden gelen gayreti göstermeyle olmuştur. Bu şekilde Allah sayesinde Allah'a ulaşmış olurlar" dedi.

(١٤٦٦٠)- [٣٥٣/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عِيسَى الرَّازِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ الْمِصْرِيَّ، وَذُكِرَ يَوْمًا عُلُوُّ الْمَرَاتِبِ وَقُرْبُ الأَوْلِيَاءِ وَفَوَائِدُ الأَصْفِيَاءِ وَأُنْسُ الْمُحِبِّينَ فَأَنْشَأَ، يَقُولُ: "

وَمُحِبُّ الإِلَهِ فِي غَيْبِ أُنْسِ   مَلِكُ الْقَدَرِ خَادِمُ الزِّيِّ عَبْدُ
هُوَ عَبْدٌ وَرَبُّهُ خَيْرُ رَبٍّ   مَا لِقَلْبِ الْفَتَى عَنِ اللَّهِ ضِدُّ

Yûsuf b. el-Hüseyn der ki: Bir gün Zünnûn'un yanında yüksek manevi mertebeler, evliyaların Allah'a yakınlığı, asfiyâ olanların faydaları ve Allah'ı sevenlerle ünsiyet kurma konusu açılınca şu beyti okudu:

"Görmeden kaderin sahibi ilahı seven
Ve ıssız yerlerde Rabbine ibadet eden
Kul gerçek kul, Rabbi de en hayırlı Rabdir
Yiğidin gönlünde Allah'tan baskın bir şey yoktur."

(١٤٦٦١)- [٣٥٤/٩] وَقَالَ يُوسُفُ: وَسَأَلْتُ ذَا النُّونِ: " مَا عِلاقَةُ الآخِرَةِ فِي اللَّهِ؟ فَقَالَ ثَلاثٌ: الصَّفَاءُ، وَالتَّعَاوُنُ، وَالْوَفَاءُ، فَالصَّفَاءُ فِي الدِّينِ، وَالتَّعَاوُنُ فِي الْمُوَاسَاةِ، وَالْوَفَاءُ فِي الْبَلاءِ "

Yûsuf b. el-Hüseyn der ki: Zünnûn'a: "Âhiretin Allah'la ilişkisi nedir?" diye sorduğumda şöyle dedi: "İhlas, yardımlaşma ve vefa olmak üzere üçtür. Dinde ihlas, eşitlik için yardımlaşma, zor durumlarda da vefadır."

(١٤٦٦٢)- [٣٥٤/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْقُرَشِيُّ، حدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ خَلَفٍ، قَالَ: سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الصُّوفِيَّ، يَقُولُ: سُئِلَ ذُو

النُّونِ عَنْ سَمَاعِ الْعِظَةِ الْحَسَنَةِ، وَالنَّغمَةِ الطَّيِّبَةِ؟ فَقَالَ: " مَزَامِيرُ أُنْسٍ فِي مَقَاصِيرِ قُدْسٍ بِأَلْحَانِ تَوْحِيدٍ فِي رِيَاضِ تَمْجِيدٍ بِمُطْرِبَاتِ الْغَوَانِي فِي تِلْكَ الْمَعَانِي الْمُؤَدِّيَةِ بِأَهْلِهَا إِلَى النَّعِيمِ الدَّائِمِ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ، ثُمَّ قَالَ: هَذَا لَهُمُ الْخَبَر، فَكَيْفَ طَعْمُ النَّظَرِ "

İbrâhim b. Abdillah es-Sûfî der ki: Zünnûn'a faydalı öğütler ile güzel nağmeler dinleme konusu sorulunca şöyle dedi: "Dostluk aletiyle, temiz sözlerle, tevhidi bir nağmeyle, nezih ortamlarda, dinleyenleri muktedir bir hükümdarın katında, doğruluk meclisine götürecek kişinin sesiyle olmalıdır." Sonra: "Bunun bilgisi bu şekildedir, ya bunu görmenin tadı nasıldır?" dedi.

(١٤٦٦٣)- [٩/٣٥٤] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَبُو الْحَسَنِ الأَنْصَارِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ الْحَسَنِ، يَقُولُ: قَالَ ذُو النُّونِ الْمِصْرِيُّ يَوْمًا وَأَتَاهُ رَجُلٌ، فَقَالَ لَهُ: أَوْصِنِي، فَقَالَ: " بِمَ أُوصِيكَ؟ إِنْ كُنْتَ مِمَّنْ قَدْ أُيِّدَ مِنْهُ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ بِصِدْقِ التَّوْحِيدِ، فَقَدْ سَبَقَ لَكَ قَبْلَ أَنْ تُخْلَقَ إِلَى يَوْمِنَا هَذَا دُعَاءُ النَّبِيِّينَ، وَالْمُرْسَلِينَ، وَالصِّدِّيقِينَ، وَذَلِكَ خَيْرٌ لَكَ مِنْ وَصِيَّتِي لَكَ، وَإِنْ يَكُنْ غَيْرُ ذَلِكَ فَلَنْ يَنْفَعَكَ النِّدَاءُ "

Yûsuf b. el-Hasan anlatıyor: Bir gün Zünnûn el-Mısrî, kendisine bir adam gelip: "Bana öğüt ver" deyince şöyle dedi: "Sana ne öğüt vereyim? Eğer gayb ilminde gerçek mümin olduğun teyit edilmişse, yaratılmadan önceden şimdiye kadar sana vaad edilen yerine gelmiştir. Bu, peygamberlerin, resullerin ve sıddîklerin duasıdır. Bu benim sana vereceğim öğütten daha hayırlıdır. Eğer senin durumun dediğim gibi değilse seslenmenin sana bir faydası olmaz."

(١٤٦٦٤)- [٩/٣٥٤] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، حدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الدِّينَوَرِيُّ، حدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الشِّمْشَاطِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " بَيْنَمَا أَنَا سَائِرٌ عَلَى شَاطِئِ نِيلِ مِصْرَ إِذَا أَنَا بِجَارِيَةٍ، عَلَيْهَا دُبَّاءُ شَعْثِ الْكَلالِ، وَإِذَا الْقَلْبُ مِنْهَا مُتَعَلِّقٌ بِحُبِّ الْجَبَّارِ، وَهِيَ مُنْقَطِعَةٌ فِي نِيلِ مِصْرَ وَهُوَ يَضْطَرِبُ بِأَمْوَاجِهِ، فَبَيْنَمَا هِيَ كَذَلِكَ إِذْ نَظَرَتْ

إِلَى حُوتٍ يَنْسَابُ بَيْنَ الْوَجْبَتَيْنِ فَرَمَتْ بِطَرَفِهَا إِلَى السَّمَاءِ وَبَكَتْ، وَأَنْشَأَتْ تَقُولُ: لَكَ تَفَرَّدَ الْمُتَفَرِّدُونَ فِي الْخَلَوَاتِ، وَلِعَظِيمِ رَجَاءِ مَا عِنْدَكَ سَبَّحَ الْحِيتَانُ فِي الْبُحُورِ الزَّاخِرَاتِ، وَلِجَلالِ هَيْبَتِكَ تَصَافَيَتِ الأَمْوَاجُ فِي الْبُحُورِ الْمُسْتَفْحِلاتِ، وَلِمُؤَانَسَتِكَ اسْتَأْنَسَتْ بِكَ الْوُحُوشُ فِي الْفَلَوَاتِ، وَبِجُودِكَ وَكَرَمِكَ قُصِدَ إِلَيْكَ يَا صَاحِبَ الْبِرِّ وَالْمُسَامَحَاتِ، ثُمَّ وَلَّتْ عَنِّي، وَهِيَ تَقُولُ:

يَا مُؤْنِسَ الأَبْرَارِ فِي خَلَوَاتِهِمْ   يَا خَيْرَ مَنْ حَطَّتْ بِهِ النُّزَّالُ
مَنْ نَالَ حُبَّكَ لا يَنَالُ تَفَجُّعًا   الْقَلْبُ يَعْلَمُ أَنَّ مَا يفْنَى مُحَالُ

ثُمَّ غَابَتْ عَنِّي فَلَمْ أَرَهَا، فَانْصَرَفْتُ وَأَنَا حَزِينُ الْقَلْبِ، ضَعِيفُ الرَّأْيِ "

Zünnûn anlatıyor: Mısır'da Nil nehrinin kenarında yürürken bir kız gördüm. Üzerinde eski püskü giysiler vardı. Kalbi Cebbâr olan Allah'ın sevgisiyle doluydu ve Mısır'daki Nil'in kenarında insanlardan uzak yaşıyordu. Nil'in de suyu coşmuş dalgalanmıştı. O esnada Nil'in iki kenarı arasından bir balık geçti. Kız göz ucuyla semaya baktı. Ağlayarak da şöyle demeye başladı: "İnsanlardan kaçanlar senin için uzlete çekildiler. Katındakileri elde etme umuduyla balıklar taşkın sularda seni tesbih ediyor, heybetine saygıdan denizin dalgaları duruluyor. Vahşi hayvanlar çöllerde seninle yalnızlıklarını gidermekteler. Keremin ve cömertliğinden dolayı herkes sana yönelmekte; ey iyi şeylerin ve müsamahanın sahibi!" Dönüp giderken de şöyle dedi:

"Ey yalnız olan iyilerin yalnızlığını gideren
Ey yolcunun konakladığı en güzel yerin sahibi
Senin sevgine eren artık hiç acı çekmez
Akıl bilir ki yok ol ancak her şey fanidir."

Daha sonra gözden kayboldu ve onu göremez oldum. Ben de üzgün ve kendimi değersiz biri görerek oradan ayrıldım.

(١٤٦٦٥)- [٣٥٥/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ، حدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: بَيْنَمَا أَنَا سَائِرٌ، بَيْنَ جِبَالِ الشَّامِ، إِذَا أَنَا بِشَيْخٍ عَلَى

تَلْعَةٍ مِنَ الأَرْضِ قَدْ تَسَاقَطَتْ حَاجِبَاهُ عَلَى عَيْنَيْهِ كِبَرًا، فَتَقَدَّمْتُ إِلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ عَلَيَّ السَّلامَ ثُمَّ أَنْشَأَ، وَهُوَ يَقُولُ بِصَوْتٍ عَلِيلٍ: " يَا مَنْ دَعَاهُ الْمُذْنِبُونَ فَوَجَدُوهُ قَرِيبًا، وَيَا مَنْ قَصَدَ إِلَيْهِ الزَّاهِدُونَ فَوَجَدُوهُ حَبِيبًا، وَيَا مَنِ اسْتَأْنَسَ بِهِ الْمُجْتَهِدُونَ فَوَجَدُوهُ سَرِيعًا مُجِيبًا، ثُمَّ أَنْشَأَ يَقُولُ:

وَلَهُ خَصَائِصُ مُصْطَفَيْنَ لِحُبِّهِ اخْتَارَهُمْ فِي سَالِفِ الأَزْمَانِ
اخْتَارَهُمْ مِنْ قَبْلِ فِطْرَةِ خَلْقِهِ فَهُمْ وَدَائِعُ حِكْمَةٍ وَبَيَانِ
ثُمَّ صَرَخَ صَرْخَةً فَإِذَا هُوَ مَيِّتٌ "

Zünnûn der ki: Şam dağlarında gezinirken tümsek bir yerde yaşlı bir adamla karşılaştım. Yaşlılığından kaşları gözlerini kapatacak kadar uzamıştı. Yaklaşıp selam verdim. Selamımı aldıktan sonra hasta bir sesle şöyle demeye başladı: "Ey kendisine el açan günahkarlara yakın duran! Ey kendisine yönelen zahitlere sevgili olan! Ey ünsiyetiyle gayret gösterenlere hemen icabet eden!" Sonra da şu beyitleri okudu:

"Sevgisiyle karılıp dizilmiştir vasıfları
Kadim zamanlardan kendi için seçmiştir bunları
Mahlukatı yaratmadan kendine seçmiştir
Bunlar hikmet ve beyanda emanetleridir."

Sonra da bir çığlık attı ve ruhunu teslim etti.

(١٤٦٦٦)- [٣٥٥/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " إِنَّ لِلَّهِ عِبَادًا فَتَقُوا الْحُجُبَ، وَعَلَّوُا النُّجُبَ، حَتَّى كُشِفَ لَهُمُ الْحُجُبُ فَسَمِعُوا كَلامَ الرب "

Zünnûn der ki: "Allah'ın öyle kulları vardır ki bunlar perdeleri aralamış ve yüksek mertebelere ulaşmışlardır. Bunların önündeki perdeler kaldırılmış, Rabbin konuşmasını duyacak hale gelmişlerdir."

(١٤٦٦٧)- [٣٥٥/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " إِنَّ لِلَّهِ عِبَادًا عَلَى الأَرَائِكِ يَسْمَعُونَ كَلامَ اللَّهِ إِذَا كَلَّمَ الْمُحِبِّينَ فِي الْمَشْهَدِ الأَعْلَى، لأَنَّهُمْ عَبَدُوهُ سِرًّا فَأَوْصَلَ إِلَى

قُلُوبِهِمْ طَرَائِفَ الْبِرِّ، عَمِلُوا بِبَعْضِ مَا عَلِمُوا فَلَمَّا وَقَفُوا فِي الظَّلامِ بَيْنَ يَدَيْهِ هَدَى قُلُوبَهُمْ
إِلَى مَا يَعْلَمُونَ فَحَسِرَتْ أَلْبَابُهُمْ لِمَعْرِفَةِ الْوُقُوفِ بَيْنَ يَدَيْهِ "

Zünnûn der ki: "Allah'ın öyle kulları vardır ki bunlar oturdukları tahtların üzerinden en yüksek makamda sevdikleriyle konuşan Allah'ın sözlerini duyarlar. Çünkü bunlar Allah'a gizlice ibadet etmişlerdir. Allah da onların kalplerini bazı güzelliklere ulaştırmıştır. Öğrendikleri bazı şeylerle amel etmişlerdir. Gece karanlıklarında Allah'ın huzurunda durdukları zaman kalplerini bildikleri şeylere yönlendirmiştir. Kalbin bu durumunu gören akılları Allah'ın huzurunda durmanın ulaştırdığı marifetin özlemini çeker."

(١٤٦٦٨)- [٣٥٥/٩] حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ
بْنُ عِيسَى الْوَشَّاءُ، قَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدُ بْنُ الْحَكَمِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: "
لِكُلِّ قَوْمٍ عُقُوبَةٌ، وَعُقُوبَةُ الْعَارِفِ انْقِطَاعُهُ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ "

Zünnûn der ki: "Her topluluğun bir cezası vardır. Ârifin cezası da Allah'ı zikirden alıkonulmasıdır."

(١٤٦٦٩)- [٣٥٥/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ عِيسَى،
يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا عُثْمَانَ سَعِيدَ بْنَ الْحَكَمِ، يَقُولُ: سُئِلَ ذُو النُّونِ: " مَنْ أَدْوَمُ النَّاسِ عَنَاءً؟
قَالَ: أَسْوَؤُهُمْ خُلُقًا، قِيلَ: وَمَا عَلامَةُ سُوءِ الْخُلُقِ، قَالَ: كَثْرَةُ الْخِلافِ "

Ebû Osmân Saîd b. el-Hakem der ki: Zünnûn'a: "İnsanlar içinde devamlı olarak sıkıntıyı en çok kimler çeker?" diye sorulunca: "Ahlakı en kötü olanlar çeker" dedi. Ona: "Kötü ahlakın alameti nedir?" diye sorulunca: "Çokça muhalefet etmektir" dedi.

(١٤٦٧٠)- [٣٥٦/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: سُئِلَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ
السَّفَلَةِ، فَقَالَ: " مَنْ لا يُبَالِي مَا قَالَ وَلا مَا قِيلَ فِيهِ "

Zünnûn der ki: Câfer b. Muhammed'e sefil kişilerin kimler olduğu sorulunca: "Söylediklerine ve kendisine söylenenlere aldırmayan kişilerdir" dedi.

(١٤٦٧١)- [٣٥٦/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عِيسَى، حدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ الْحَكَمِ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: دَخَلْتُ عَلَى مُتَعَبِّدَةٍ، فَقُلْتُ لَهَا: كَيْفَ أَصْبَحْتِ؟ قَالَتْ: " أَصْبَحْتُ مِنَ الدُّنْيَا عَلَى فَنَاءٍ، مُبَادَرَةً لِلْجِهَازِ، مُتَأَهِّبَةً لِهَوْلِ يَوْمِ الْجَوَازِ، أَعْتَرِفُ لِلَّهِ عَلَى مَا أَنْعَمَ بِتَقْصِيرِي عَنْ شُكْرِهَا، وَأُقِرُّ بِضَعْفِي عَنْ إِحْصَائِهَا وَشُكْرِهَا، قَدْ غَفَلَتِ الْقُلُوبُ عَنْهُ وَهُوَ مُنْشِئُهَا، وَأَدْبَرَتْ عَنْهُ النُّفُوسُ وَهُوَ يُنَادِيهَا، فَسُبْحَانَهُ مَا أَمْهَلَهُ لِلأَنَامِ مَعَ تَوَاتُرِ الأَيَادِي وَالإِنْعَامِ ! "

Zünnûn der ki: Bir âbidin yanına girdiğimde: "Nasıl sabahladın?" diye sordum. Âbid bana şöyle dedi: "Dünyada bir yok oluşa doğru sabahladım. Kıyamet gününün korkularından ürküyor, ama bedenimiz için çalışıyoruz. Allah'ın bana ihsan ettiği nimetlere karşı şükürde kusurlu olduğumu itiraf ediyorum. Bu nimetleri tek tek belirleyip bunlara şükretmekten aciz olduğumu da kabul ediyorum. Kalpler kendisini yaratan Allah'tan gafil, nefisler de kendisini çağıran Allah'tan yüz çevirmektedir. Eller nimetler için uzanıp dururken insanlara bu kadar sabırlı davranan Allah'ı her türlü eksiklikten tenzih ederim."

(١٤٦٧٢)- [٣٥٦/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " بَيْنَمَا أَنَا أَسِيرُ فِي بِلادِ الشَّامِ إِذَا أَنَا بِعَابِدٍ خَرَجَ مِنْ بَعْضِ الْكُهُوفِ، فَلَمَّا نَظَرَ إِلَيَّ اسْتَتَرَ بَيْنَ تِلْكَ الأَشْجَارِ، ثُمَّ قَالَ: أَعُوذُ بِكَ سَيِّدِي مِمَّنْ يَشْغَلُنِي عَنْكَ يَا مَأْوَى الْعَارِفِينَ، وَيَا حَبِيبَ التَّوَّابِينَ، وَمُعِينَ الصَّادِقِينَ، وَغَايَةَ أَمَلِ الْمُحِبِّينَ، ثُمَّ صَاحَ: وَاغَمَّاهُ مِنْ طُولِ الْبُكَاءِ، وَاكَرْبَاهُ مِنْ طُولِ الْمُكْثِ فِي الدُّنْيَا، ثُمَّ قَالَ: سُبْحَانَ مَنْ أَذَاقَ قُلُوبَ الْعَارِفِينَ بِهِ حَلاوَةَ الانْقِطَاعِ إِلَيْهِ، فَلا شَيْءَ أَلَذُّ عِنْدَهُمْ مِنْ ذِكْرِهِ وَالْخَلْوَةِ بِمُنَاجَاتِهِ، ثُمَّ مَضَى وَهُوَ يَقُولُ: قُدُّوسٌ قُدُّوسٌ قُدُّوسٌ، فَنَادَيْتُهُ: أَيُّهَا الْعَابِدُ قِفْ لِي، فَوَقَفَ لِي، وَهُوَ يَقُولُ: اقْطَعْ عَنْ قَلْبِي كُلَّ عِلاقَةٍ، وَاجْعَلْ شُغْلَهُ بِكَ دُونَ خَلْقِكَ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ ثُمَّ سَأَلْتُهُ أَنْ يَدْعُوَ اللَّهَ لِي، فَقَالَ: خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكَ مُؤَنَ نَصَبِ السَّيْرِ إِلَيْهِ، وَدَلَّكَ عَلَى رِضَاهُ حَتَّى لا يَكُونَ بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عِلاقَةٌ، ثُمَّ سَعَى مِنْ بَيْنِ يَدَيَّ كَالْهَارِبِ مِنَ السَّبْعِ "

Zünnûn der ki: Şam bölgelerinden birinde gezinirken mağaralardan birinden çıkan bir âbidle karşılaştım. Âbid beni görünce ağaçların arasına girip saklandı ve: "Efendim! Ey âriflerin sığınağı! Ey tövbe edenlerin sevdiği! Ey sadık olanların yardımcısı! Beni senden meşgul edecek kişilerden sana sığınıyorum efendim!" demeye başladı. Sonra çığlık atarak: "Ah ne kadar çok ağladım! Ah dünyada ne çok kaldım!" dedi. Sonra: "Âriflerin kalplerine kendisiyle baş başa kalmanın lezzetini tattıranı her türlü eksiklikten tenzih ederim! Bu âriflerin yanında O'nu zikretmekten ve baş başa kalıp ona yakarmaktan daha lezzetli bir şey yoktur" dedi. Ardından: "Kuddûs! Kuddûs! Kuddûs!" diyerek oradan gitmeye başladı.

Arkasından: "Ey âbid! Benim için biraz dur!" diye seslendiğimde durdu, ama: "(Allahım!) Kalbimden bütün ilişkileri kes! Mahlukatını bırakıp sadece seninle ilgilensin" diyordu. Adama selam verdim ve benim için dua etmesini istedim. "Allah ona giden yolunu kolaylaştırsın! Kendisiyle arandan başka hiçbir araç kalmayacak şekilde sana rızasını göstersin" diye dua etti. Sonra vahşi hayvandan kaçar gibi önümden kaçıp gitti.

(١٤٦٧٣)- [٣٥٦/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، حدَّثنا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الْمُذَكِّرِ، عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ، قَالَ: قَالَ ذُو النُّونِ لِفَتًى مِنَ النُّسَّاكِ: يَا فَتًى " خُذْ لِنَفْسِكَ بِسِلاحِ الْمَلامَةِ، وَاقْمَعْهَا بَرَدِّ الْظَلامَةِ، تَلْبَسْ غَدًا سَرَابِيلَ السَّلامَةِ، وَاقْصُرْهَا فِي رَوْضَةِ الأَمَانِ، وَذَوِّقْهَا مَضَضَ فَرَائِضِ الإِيمَانِ تَظْفَرْ بِنَعِيمِ الْجِنَّانِ، وَجَرِّعْهَا كَأْسَ الصَّبْرِ، وَوَطِّنْهَا عَلَى الْفَقْرِ حَتَّى تَكُونَ تَامَّ الأَمْرِ، فَقَالَ لَهُ الْفَتَى: وَأَيُّ نَفْسٍ تَقْوَى عَلَى هَذَا؟ فَقَالَ: نَفْسٌ عَلَى الْجُوعِ صَبَرَتْ، وَفِي سِرْبَالِ الظَّلامِ خَطَرَتْ، نَفْسٌ ابْتَاعَتِ الآخِرَةَ بِالدُّنْيَا بِلا شَرْطٍ وَلا ثُنْيَا، نَفْسٌ تَدَرَّعَتْ رَهْبَانِيَّةَ الْقَلَقِ، وَرَعَتِ الدُّجَى إِلَى وَاضِحِ الْفَلَقِ، فَمَا ظَنُّكَ بِنَفْسٍ فِي وَادِي الْحَنَادِسِ سَلَكَتْ وَهَجَرَتِ اللَّذَّاتِ فَمَلَكَتْ، وَإِلَى الآخِرَةِ نَظَرَتْ، وَإِلَى الْعَنَاءِ أَبْصَرَتْ، وَعَنِ الذُّنُوبِ أَقْصَرَتْ، وَعَلَى الذَّرِّ مِنَ الْقُوتِ اقْتَصَرَتْ، وَلِجُيُوشِ الْهَوَى قَهَرَتْ، وَفِي ظُلَمِ الدَّيَاجِي سَهِرَتْ، فَهِيَ بِقِنَاعِ الشَّوْقِ مُخْتَمِرَةٌ، وَإِلَى عَزِيزِهَا فِي ظُلَمِ الدُّجَا مُشْتَمِرَةٌ، قَدْ نَبَذَتِ الْمَعَايِشَ، وَرَعَتِ الْحَشَايِشَ، هَذِهِ نَفْسٌ خَدُومٌ عَمِلَتْ لِيَوْمِ الْقُدُومِ، وَكُلُّ ذَلِكَ بِتَوْفِيقِ الْحَيِّ الْقَيُّومِ "

Muhammed b. Ahmed el-Müzekkir, arkadaşlarından birinden, Zünnûn'un, kendini ibadete vermiş bir gence şöyle dediğini nakleder: "Ey genç! Nefsini kınama silahıyla vur. Zulmü defetmekle ona boyun eğdir ki yarın selamet gömleğini giyebilesin. Onu iman saraylarında yerleştir, imanın emirlerinin acısını tattır ki cennet nimetlerini hak edebilesin. Ona sabır kadehinden içir ve fakirliğe alıştır ki, bütün durumun tamam olsun."

Genç: "Bunu yapmaya hangi nefsin gücü yeter?" diye sorunca, Zünnûn şöyle karşılık verdi: "Açlığa sabreden, karanlık gömleğinde (gece, ibadet etmek için) yarışan, âhiretine karşılık dünyasını, şartsız ve övgü beklemeden satan, korku uyanıklığını kendine zırh edinen gece karanlığından sabah aydınlığına kadar olan zamanı (ibadetle geçirmek için) gözeten nefsin gücü yeter."

Sen gece karanlığının yolunu tutan, kendine hâkim olup lezzetleri terk eden, âhirete bakan, güzelliklere bakıp günahlardan el çeken, ihtiyaçlarından asgarisiyle yetinen, heva ordularını kahreden, gece karanlıklarında uykusuz kalan, özlem örtüsüyle örtünen, gece karanlığında Rabbini razı etmek için çalışan ve yaşamı için gerekli şeyleri terk edip otları yiyerek yaşayan nefis hakkında ne dersin? Bu gideceği gün için amel eden hizmetçi nefistir ve bütün bunları daima diri (=Hay), bütün varlığın idaresini yürüten (=Kayyûm) Allah'ın yardımıyla yapmıştır."

(١٤٦٧٤)- [٣٥٧/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الْبَغْدَادِيُّ، حدَّثنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ هَاشِمٍ، قَالَ: قُلْتُ لِذِي النُّونِ: صِفْ لَنَا مِنْ خِيَارِ مَنْ رَأَيْتَ، فَذَرَفَتْ عَيْنَاهُ وَقَالَ: " رَكِبْنَا مَرَّةً فِي الْبَحْرِ نُرِيدُ جُدَّةَ وَمَعَنَا فَتًى مِنْ أَبْنَاءِ نَيِّفٍ وَعِشْرِينَ سَنَةً، قَدْ أُلْبِسَ ثَوْبًا مِنَ الْهَيْبَةِ، فَكُنْتُ أُحِبُّ أَنْ أُكَلِّمَهُ فَلَمْ أَسْتَطِعْ، بَيْنَمَا نَرَاهُ قَارِئًا، وَبَيْنَمَا نَرَاهُ صَائِمًا، وَبَيْنَمَا نَرَاهُ مُسَبِّحًا، إِلَى أَنْ رَقَدَ ذَاتَ يَوْمٍ، وَوَقَعَتْ فِي الْمَرْكَبِ تُهْمَةٌ فَجَعَلَ النَّاسُ يُفَتِّشْ بَعْضُهُمْ بَعْضًا إِلَى أَنْ بَلَغُوا إِلَى الْفَتَى النَّائِمِ، فَقَالَ صَاحِبُ الصُّرَّةِ: لَمْ يَكُنْ أَحَدٌ أَقْرَبَ إِلَيَّ مِنْ هَذَا الْفَتَى النَّائِمِ، فَلَمَّا سَمِعْتُ ذَلِكَ قُمْتُ فَأَيْقَظْتُهُ فَمَا كَانَ حَتَّى تَوَضَّأَ لِلصَّلاةِ، وَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ، ثُمَّ قَالَ: يَا فَتًى مَا تَشَاءُ، فَقُلْتُ: إِنَّ تُهْمَةً وَقَعَتْ فِي الْمَرْكَبِ وَإِنَّ النَّاسَ قَدْ فَتَّشَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا حَتَّى بَلَغُوا إِلَيْكَ، فَالْتَفَتَ إِلَى صَاحِبِ الصُّرَّةِ وَقَالَ: أَكَمَا يَقُولُ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، لَمْ يَكُنْ أَحَدٌ أَقْرَبَ إِلَيَّ مِنْكَ، فَرَفَعَ الْفَتَى يَدَيْهِ يَدْعُو وَخِفْتُ عَلَى أَهْلِ الْمَرْكَبِ مِنْ دُعَائِهِ، وَخُيِّلَ إِلَيْنَا أَنَّ كُلَّ

حُوتٍ فِي الْبَحْرِ قَدْ خَرَجَ، فِي فَمِ كُلِّ حُوتٍ دُرَّةٌ، فَقَامَ الْفَتَى إِلَى جَوْهَرَةٍ فِي حُوتٍ فَأَخَذَهَا فَأَلْقَاهَا إِلَى صَاحِبِ الصُّرَّةِ، وَقَالَ: فِي هَذِهِ عِوَضٌ مِمَّا ذَهَبَ مِنْكَ وَأَنْتَ فِي حِلٍّ

Ebû Câfer Muhammed b. Abdilmelik b. Hâşim der ki: Zünnûn'a: "Bize gördüğün en hayırlı şeyleri anlat" dediğimde gözleri buğulandı ve şunu anlattı: Cidde'ye gitmek üzere gemiye binip denizde açıldık. Yanımızda yirmi küsur yaşlarında bir genç de vardı. Bu genç Allah'tan çok korkan biriydi. Onunla konuşmak istiyor, ama bunu başaramıyordum. Bazen Kur'ân okurken, bazen oruç tutarken, bazen tesbih ederken görüyorduk. Bir gün uykuya dalınca gemide bir hırsızlık vakası oldu. Herkesin üzeri aranmaya başladı. Sıra uyuyan bu gence gelince para kesesi kaybolan adam: "Bana en yakın olan kişi şu uyuyan gençti" dedi. Bunu duyduğumda kalkıp genci uyandırdım. Genç kalkınca abdest alıp dört rekat namaz kıldı.

Namazdan sonra bana: "Ey genç! Ne istiyorsun?" diye sordu. Ona: "Gemide hırsızlık olayı oldu. Herkesin üzeri arandı ve sıra sana geldi" dedim. Genç kesenin sahibine döndü ve: "Dediği doğru mu?" diye sordu. Adam: "Evet, zira bana en yakın duran kişi sendin" dedi. Bunun üzerine genç dua etmek için ellerini kaldırdı. Ben edeceği duadan dolayı yolcuların başına bir şeyler gelmesinden korktum. Dua edince denizdeki bütün balıkların su yüzüne çıktığı bize gösterildi. Her bir balığın da ağzında bir inci tanesi vardı. Genç kalkıp balıklardan birinin ağzından incilerden birini aldı. Parası kaybolan adamın önüne attı ve: "Bunu kaybolan paranın yerine al. İstediğini yapabilirsin" dedi.

(١٤٦٧٥)- [٣٥٧/٩] حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْدَانَ، حدَّثَنَا عَبْدُ الْقُدُّوسِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الشَّاشِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْفَيْضِ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " إِلَهِي مَنْ ذَا الَّذِي ذَاقَ طَعْمَ حلاوَةِ مُنَاجَاتِكَ فَأَلْهَاهُ شَيْءٌ عَنْ طَاعَتِكَ وَمَرْضَاتِكَ؟ أَمْ مَنْ ذَا الَّذِي ضَمِنْتَ لَهُ النَّصْرَ فِي دُنْيَاهُ وَآخِرَتِهِ، فَاسْتَنْصَرَ بِمَنْ هُوَ مِثْلُهُ فِي عَجْزِهِ وَفَاقَتِهِ؟ أَمْ مَنْ ذَا الَّذِي تَكَفَّلْتَ لَهُ بِالرِّزْقِ فِي سَقَمِهِ وَصِحَّتِهِ، فَاسْتَرْزَقَ غَيْرَكَ بِمَعْصِيَتِكَ فِي طَاعَتِهِ؟ أَمْ مَنْ ذَا الَّذِي عَرَّفْتَهُ آثَامَهُ فَلَمْ يَحْتَمِلْ خَوْفًا مِنْكَ مُئُونَةَ فِطَامِهِ؟ أَمْ مَنْ ذَا الَّذِي أَطْلَعْتَهُ عَلَى مَا لَدَيْكَ ثُمَّ انْقَطَعَ إِلَيْكَ مِنْ كَرَامَتِهِ، فَأَعْرَضَ عَنْكَ

صَفْحًا إِخْلادًا إِلَى الدَّعَةِ فِي طَلَبِ رَاحَتِهِ؟ مَنْ ذَا الَّذِي عَرَفَ دُنْيَاهُ وَآخِرَتَهُ فَآثَرَ الْفَانِيَ عَلَى الْبَاقِي لِحُمْقِهِ وَجَهَالَتِهِ؟ أَمْ مَنْ ذَا الَّذِي شَرِبَ الصَّافِيَ مِنْ كَأْسِ مَحَبَّتِكَ فَلَمْ يَسْتَبْشِرْ بِقَوَارِعِ مِحْنَتِكَ؟ أَمْ مَنْ ذَا الَّذِي عَرَفَ حُسْنَ اخْتِبَارِكَ لِخَلْقِكَ فِي قُدْرَتِكَ فَلَمْ يَرْضَ بِذَلِكَ؟ أَمْ مَنْ ذَا الَّذِي عَرَفَ عِلْمَكَ بِسِرِّهِ وَعَلانِيَتِهِ وَقُدْرَتَكَ عَلَى نَفْعِهِ وَضَرِّهِ، فَلَمْ يَكْتَفِ بِكَ عَنْ عِلْمِ غَيْرِكَ بِهِ وَلَمْ يَسْتَغْنِ بِكَ عَنْ قُدْرَةِ عاجِزٍ، مِثْلِهِ "

Abdulkuddûs b. Abdirrahman eş-Şâşî der ki: Ebu'l-Feyd Zünnûn'un şöyle dediğini işittim: "Allahım! Sana yalvarıp yakarmanın tadına varan hangi kişi sana itaat ve rızan dışında bir şeyle meşgul olabilir? Dünyasında ve âhiretinde yardımını üzerine aldığın hangi kişi acizliği ve yoksunluğunda seni bırakıp kendisi gibi birinden yardım isteyebilir? Hastalığında ve sağlığında rızkına kefil olduğun hangi kişi sana isyan edip başkasının rızası için birinden rızık isteyebilir? Günahlarını kendisine gösterdiğin hangi kişi senden korkup bu günahlardan uzaklaşmayabilir?

Katında ona hazırladığın mükâfatları gösterdikten sonra hangi kişi biraz daha fazla yaşamak için bunlardan yüz çevirip rahatının peşinden koşar? Dünyası ve âhiretini tanıyan hangi kişi ahmaklığı ve cehaletiyle fani olanı bâki olana tercih edebilir? Senin sevginin kadehinden temiz olanı içen hangi kişi verdiğin sıkıntıları güler yüzle karşılamaz? Kudretinle mahlûkatına en iyi şeyi seçtiğini bilen hangi kişi buna razı olmaz? İçinde ve dışında olan ilmini, faydasına ve zararına olan kudretini bilen hangi kişi senin ilminle yetinmeyip başkasının ilmine, senini kudretinle yetinmeyip kendisi gibi aciz birinin gücüne başvurabilir?"

(١٤٦٧٦)- [٣٥٨/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَصْقَلَةَ، حدَّثنَا أَبُو عُثْمَانَ سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَدْعُو: " اللَّهُمَّ مَتِّعْ أَبْصَارَنَا بِالْجَوَلانِ فِي جَلالِكَ، وَسَهِّرْنَا عَمَّا نَامَتْ عَنْهُ عُيونُ الْغَافِلِينَ، وَاجْعَلْ قُلُوبَنَا مَعْقُودَةٌ بِسَلاسِلِ النُّورِ وَعَلِّقْهَا بِأَطْنَابِ التَّفَكُّرِ، وَنَزِّهْ أَبْصَارَنَا عَنْ سِرِّ مَوَاقِفِ الْمُتَحَيِّرِينَ، وَأَطْلِقْنَا مِنَ الأَسْرِ لِنَجُولَ فِي خِدْمَتِكَ مَعَ الْجَوَّالِينَ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَعْمَلُوا ذِكْرَ قَطْعِ اللَّذَّاتِ، وَخَالِفُوا مَتَاعَ الْغِرَّةِ بِوَاضِحَاتِ الْمَعْرِفَةِ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ لِخِدْمَتِكَ فِي أَقْطَارِ الأَرْضِ لَهُمْ

طُلابًا، وَلِخَصَائِصِ أَصْفِيَائِكَ أَصْحَابًا، وَلِلْمُرِيدِينَ الْمُعْتَكِفِينَ بِبَابِكَ أَحْبَابًا، اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ غَسَلُوا أَوْعِيَةَ الْجَهْلِ بِصَفْوِ مَاءِ الْحَيَاةِ فِي مَسَالِكِ النَّعِيمِ، حتَّى جَالَتْ فِي مَجَالِسِ الذِّكْرِ مَعَ رُطُوبَةِ أَلْسِنَةِ الذَّاكِرِينَ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ رَتَعُوا فِي زَهْرَةِ رَبِيعِ الْفَهْمِ، حَتَّى تَسَامَتْ أَسِنَّةُ الْفِكْرَةِ فَوْقَ سُمُوِّ السُّمُوِّ، حَتَّى تَسَامَى بِهِمْ نحو مَسْامَّ الْعُلْوِيِّينَ بِرَاحَاتِ الْقُلُوبِ، وَمُسْتَنْبَطَاتِ عُيونِ الْغُيوبِ بِطُولِ اسْتِغْفَارِ الْوجُوهِ فِي مَحَارِيبِ قُدْسِ رَهْبَانِيَّةِ الْخَاشِعِينَ، حتَّى لاذَتْ أَبْصَارُ الْقُلُوبِ بِجَوَاهِرِ السَّمَاءِ، وَعَبَرَتْ أَفْنِيَةَ النَّوَّاحِينَ مِنْ مَصَافِّ الْكُرُوبِيِّينَ وَمُجَالَسَةِ الرُّوحَانِيِّينَ فتَوَهَّمُوا أَنْ قَدْ قَرُبَ احْتِرَاقٌ بِالْقُلُوبِ عِنْدَ إِرْسَالِ الْفِكْرَةِ فِي مَوَاقِعِ الأَحْزَانِ بَيْنَ يَدَيْكَ، فَأَحْرَقَتْ نَارُ الْخَشْيَةِ بَصَائِرَ مَنَاقِبِ الشَّهَوَاتِ مِنْ قُلُوبِهِمْ، وَسَكَنَتْ خَوَافِي ضُلُوعِ مَضَايِقِ الْغَفَلاتِ مِنْ صُدُورِهِمْ، فَأَنْبَتَ ذِكْرُ الصَّلَوَاتِ رُقَادَ قُلُوبِهِمْ "

Ebû Osmân Saîd b. Osmân der ki: Zünnûn'un şöyle dua ettiğini işittim: "Allahım! Gözlerimize ihtişamını görmeyi bahşet. Uyuyan gözlerin gafil kaldığı şeylerle gecelerimizi ihya et. Kalplerimizi nurdan zincirlerle tefekküre bağla. Gözlerimizi hayret makamının sırrıyla süsle. Diğerleri gibi sana itaat yolunda gezinmemiz için bizleri esaretten kurtar. Allahım! Bizleri zikrinle dünya lezzetlerinden uzak duran, bizi aldatabilecek şeylere marifet ışığında yüz vermeyenlerden kıl. Allahım! Bizi, yeryüzünün değişik bölgelerinde yoluna hizmet edenlerin öğrencisi, has dostlarının arkadaşı, kapına varıp itikaf edenlerin seveni kıl. Allahım! İhsanlarına karşı olan cehaleti dupduru olan hayat suyuyla yıkayan, seni zikredenlerle birlikte tertemiz bir şekilde dilleri senin adını anıp duranlardan eyle.

Allahım! Bizleri idrakin baharında açan çiçekler içinde yetişen, düşüncelerinin keskinliğiyle olabilecek en yüksek mertebeye çıkan, kalp huzuruyla ulvi varlıkların bulunduğu makama yaklaşanlardan eyle. Ulvi mekanlarda haşyet içinde olanlar gibi devamlı olarak istiğfar ederek kimselerin göremediği şeyleri görebilenlerden eyle. Bu şekilde kalplerin gözü semadaki cevherleri görmenin lezzetini tatsın, sana yakın meleklerin toplandığı alana çıksın, ruhanilerin arasında bulunsun. Zira bunlar huzurunda hüzün makamını düşündüklerinde kalplerinin yanacağını hisseder, ancak haşyetlerinin ateşi kalplerindeki şehevi duyguları yakar, içlerinin en ücra köşelerine dahi sızan gafleti yok eder, kendinden geçen kalplerine namazı hatırlatır."

(١٤٦٧٧)- [٣٥٩/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، قَالَ: قَرَأَ عَلَيَّ أَبُو الْحَسَنِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى الرَّازِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " بِالْعُقُولِ يُجْتَنَى ثَمَرُ الْقُلُوبِ، وَبِحُسْنِ الصَّوْتِ تُسْتَمَالُ أَعِنَّةُ الأَبْصَارِ، وَبِالتَّوْفِيقِ تُنَالُ الْحَظْوَةُ، وَبِصُحْبَةِ الصَّالِحِينَ تَطِيبُ الْحَيَاةِ، وَالْخَيْرُ مَجْمُوعٌ فِي الْقَرِينِ الصَّالِحِ إِنْ نَسِيتَ ذَكَّرَكَ وَإِنْ ذَكَرْتَ أَعَانَكَ "

Zünnûn der ki: "Akılla kalplerin meyveleri toplanır. Güzel bir sesle bakışlar celbedilir. Allah'ın tevfîki ile yol alınır. Sâlih kişileri dost edinmekle hayat güzelleşir. Sâlih bir dostla da hayırlar elde edilir. Zira Allah'ı unuttuğun zaman bu dostun sana hatırlatır, zikrettiğin zaman da bunda sana yardımcı olur."

(١٤٦٧٨)- [٣٥٩/٩] حَدَّثنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " حَرَّمَ اللَّهُ الزِّيَادَةَ فِي الدِّينِ، وَالإِلْهَامُ فِي الْقَلْبِ، وَالْفِرَاسَةُ فِي الْخَلْقِ عَلَى ثَلاثَةِ نَفَرٍ: عَلَى بَخِيلٍ بِدُنْيَاهُ، وَسَخِيٍّ بِدِينِهِ وَسَيِّئِ الْخُلُقِ مَعَ اللَّهِ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: بِخَيْلٌ بِالدُّنْيَا عَرَفْنَاهُ، وَسَخِيٌّ بِدِينِهِ عَرَفْنَاهُ صِفْ لَنَا سَيِّئَ الْخُلُقِ مَعَ اللَّهِ، قَالَ: يَقْضِي اللَّهُ قَضَاءً، وَيُمْضِي قَدَرًا وَيُنْفِذُ عِلْمًا وَيَخْتَارُ لِخَلْقِهِ أَمْرًا، فَتَرَى صَاحِبَ سُوءِ الْخُلُقِ مَعَ اللَّهِ مُضْطَرِبًا فِي ذَلِكَ كُلِّهِ غَيْرَ رَاضٍ بِهِ دَائِمًا شَكْوَاهُ مِنَ اللَّهِ إِلَى خَلْقِهِ فَمَا ظَنُّكَ "

Yûsuf b. el-Hüseyn der ki: Zünnûn'un şöyle dediğini işittim: "Allah üç kişinin dininin arttırılmasını, kalbine ilham edilmesini ve ahlâkta feraset sahibi olmasını haram kılmıştır. Bunlar dünyalıklarda cimri, dininde cömert, Allah'a karşı da kötü bir ahlâk içinde olanlardır." Adamın biri ona: "Dünyalıklarda cimri, dininde cömert olan kişileri anladık da kişi Allah'a karşı nasıl kötü bir ahlâk içinde olabilir, bunu bize açıkla" dedi. Zünnûn şöyle karşılık verdi: "Allah bir konuda hükmünü bildirdiği, bir şeyi takdir ettiği, bir ilmi uygulamaya geçirdiği veya herhangi bir şeyde kullarına bir şeyi seçtiği zaman kötü ahlâka sahip olan kişinin bu konularda sıkıntılı olduğunu ve buna razı olmadığını görürsün. Allah'tan yana kullara daima bir şikâyet içindedir. Böylesi bir kişi sence nasıldır?"

(١٤٦٧٩)- [٩/٣٥٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: قُلْتُ لِذِي النُّونِ: " دُلَّنِي عَلَى الطَّرِيقِ الَّذِي يُؤَدِّينِي إِلَيْهِ مِنْ ذِكْرِهِ، فَقَالَ: مَنْ أَنِسَ بِالْخَلْوَةِ، فَقَدِ اسْتَمْكَنَ مِنْ بِسَاطِ الْفَرَاغِ، وَمَنْ غُيِّبَ عَنْ مُلاحَظَةِ نَفْسِهِ، فَقَدِ اسْتَمْكَنَ مِنْ مَقَاعِدِ الإِخْلاصِ، وَمَنْ كَانَ حَظُّهُ مِنَ الأَشْيَاءِ هَوَاهُ لَمْ يُبَالِ مَا فَاتَهُ مِمَّنْ هُوَ دُونَهُ، ثُمَّ قَالَ: الْمُتَّضِحُ يُبْدِي غَيْرَ الَّذِي هُوَ بِهِ، وَالصَّادِقُ لا يُبَالِي عَلَى أَيِّ جَنْبٍ وَقَعَ "

Yûsuf b. el-Hüseyn der ki: Zünnûn'a: "Beni Allah'ı zikretmeye götürecek yolu göster?" dediğimde şu karşılığı verdi: "Yalnızlığı seven kişi yeteri kadar zamanı, nefsinin isteklerini görmezden gelen kişi de ihlasın araçlarını elde eder. Ancak olaylar karşısındaki tavrı sadece hevası olan kişi kendisini geçenlere veya arkasında kalanlara aldırmaz." Sonra şöyle dedi: "Nasıl göründüğünü önemseyen kişi, kendini olduğundan farklı bir şekilde gösterir. Sadık olan kişi ise (insanların gözünde) hangi yöne düştüğüne bakmaz."

(١٤٦٨٠)- [٩/٣٥٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " الْعَارِفُ مُتَلَوِّثُ الظَّاهِرِ صَافِي الْبَاطِنِ، وَالزَّاهِدُ صَافِي الظَّاهِرِ مُتَلَوِّثُ الْبَاطِنِ "

Zünnûn der ki: "Ârif olan kişi dışarıdan kirli, içerden ise temizdir. Zahid ise dışarıdan temiz, içeriden kirlidir."

(١٤٦٨١)- [٩/٣٥٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا آمَنَ بِاللَّهِ وَاسْتَحْكَمَ إِيمَانُهُ خَافَ اللَّهَ، فَإِذَا خَافَ اللَّهَ تَوَلَّدَتْ مِنَ الْخَوْفِ هَيْبَةُ اللَّهِ، فَإِذَا سَكَنَ دَرَجَةَ الْهَيْبَةِ دَامَتْ طَاعَتُهُ لِرَبِّهِ، فَإِذَا أَطَاعَ تَوَلَّدَتْ مِنَ الطَّاعَةِ الرَّجَاءُ فَإِذَا سَكَنَ دَرَجَةَ الرَّجَاءِ تَوَلَّدَتْ مِنَ الرَّجَاءِ الْمَحَبَّةُ، فَإِذَا اسْتَحْكَمَتْ مَعَانِي الْحُبِّ سَكَنَ بَعْدَهَا دَرَجَةُ الشَّوْقِ، فَإِذَا اشْتَاقَ أَدَّاهُ الشَّوْقُ إِلَى الأُنْسِ بِاللَّهِ، فَإِذَا أَنِسَ بِاللَّهِ، اطْمَأَنَّ إِلَى اللَّهِ، فَإِذَا اطْمَأَنَّ إِلَى اللَّهِ كَانَ لَيْلُهُ فِي نَعِيمٍ وَنَهَارُهُ فِي نَعِيمٍ، وَسِرُّهُ فِي نَعِيمٍ، وَعَلانِيَتُهُ فِي نَعِيمٍ "

Zünnûn der ki: "Mümin kişi, Allah'a iman edip bu imanı da kalbinde yerleşirse Allah'tan korkar. Allah'tan korktuğu zaman bu korku içinde Allah'a karşı huşûyu doğurur. Böylesi bir huşû kalbinde yer ettiği zaman itaate devam eder. İtaate devam etmesiyle bu sefer içinde recâ duygusu oluşur. Bu recâ duygusu da kalbinde yerleştiği zaman bundan sevgi doğar. Sevginin anlamları kalbinde yer ettiği zaman da bu kez Allah'a karşı içinde bir özlem olur. Bu özlem de kalbinde tam anlamıyla yer ettiği zaman artık Allah'la ünsiyet kurmanın özlemi içinde olur. Allah'la ünsiyet kurduğu zaman O'na karşı içinde güven oluşur. Bu güven de oluştuğu zaman artık gecesinde, gündüzünde, gizlisinde ve saklısında hep rahatlık ve mutluluk içinde olur."

(١٤٦٨٢)- [٩/٣٦٠] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، حدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الدِّينَوَرِيُّ، حدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الشِّمْشَاطِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ الْمِصْرِيَّ، يَقُولُ: " إِنَّ لِلَّهِ عِبَادًا أَسْكَنَهُمْ دَارَ السَّلامَ، فَأَخْمَصُوا الْبُطُونَ عَنْ مَطَاعِمِ الْحَرَامِ، وَأَغْمَضُوا الْجُفُونَ عَنْ مَنَاظِرِ الآثَامِ، وَقَيَّدُوا الْجَوَارِحَ عَنْ فُضُولِ الْكَلامِ، وَطَوَوُا الْفُرُشَ وَقَامُوا فِي جَوْفَ الظَّلامِ، وَطَلَبُوا الْحُورَ الْحِسَانَ مِنَ الْحَيِّ الَّذِي لا يَنَامُ، فَلَمْ يَزَالُوا فِي نَهَارِهِمْ صُيَّامًا وَفِي لَيْلِهِمْ قِيَامًا حَتَّى أَتَاهُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ عَلَيْهِ السَّلامُ "

Muhammed b. Ahmed eş-Şamşâtî bildiriyor: Zünnûn'un şöyle dediğini işittim: "Allah'ın öyle kulları vardır ki, onları selamet diyarında yerleştirmiştir. Onlar midelerini haram yiyeceklerden, gözlerini çirkin görüntülerden, azalarım da sözün fazlasından uzak tutmuşlardır. Yataklarını katlayıp gecenin karanlıklarında ibadete kalkmışlardır. Uykusuz kalarak uyku görmeyen mekânın (Cennetin) hurilerini istemişlerdir. Bundan dolayıdır ki ölüm meleği, kendilerine gelene dek gündüzlerini oruçla, gecelerini de ibadetle geçirirler."

(١٤٦٨٣)- [٩/٣٦٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عِيسَى الْوَشَّاءُ، حدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ الْحَكَمِ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " بَيْنَمَا أَنَا أَسِيرُ فِي بَعْضِ سِيَاحَتِي فَإِذَا أَنَا بِصَوْتٍ حزِينٍ كَئِيبٍ مُوجِعِ الْقَلْبِ، أَسْمَعُ الصَّوْتَ وَلا أَرَى الشَّخْصَ، وَهُوَ يَقُولُ: سُبْحَانَ مُفْنِي الدُّهُورِ، سُبْحَانَ مُخَرِّبِ الدُّنْيَا، سُبْحَانَ مُمِيتِ الْقُلُوبِ، سُبْحَانَ

بَاعِثِ مَنْ فِي الْقُبُورِ، فَاتَّبَعْتُ الصَّوْتَ فَإِذَا أَنَا بِنَقْبٍ، وَإِذَا الصَّوْتُ خَارِجٌ مِنَ النَّقْبِ، وَهُوَ يَقُولُ: سُبْحَانَ مَنْ لا يَسَعُ الْخَلْقَ إِلا سَرُّهُ، سُبْحَانَكَ مَا أَلْطَفَكَ بِمَنْ خَالَفَكَ، وَأَوْفَاكَ بِعَهْدِكَ، سُبْحَانَكَ مَا أَحْلَمَكَ عَمَّنْ عَصَاكَ وَخَالَفَ أَمْرَكَ، ثُمَّ قَالَ: سَيِّدِي بِحِلْمِكَ نَطَقْتُ، وَبِفَضْلِكَ تَكَلَّمْتُ، وَمَا أَنَا وَالْكَلامُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِمَا لا يَسْتَأْهِلُهُ قَدْرِي فَيَا إِلَهَ مَنْ مَضَى قَبْلِي وَيَا إِلَهَ مَنْ يَكُونُ بَعْدِي، بِالصَّالِحِينَ فَأَلْحِقْنِي وَلأَعْمَالِهِمْ فَوَفِّقْنِي، ثُمَّ قَالَ: أَيْنَ الزُّهَّادُ وَالْعُبَّادُ؟ أَيْنَ الَّذِينَ شُدُّوا مَطَايَاهُمْ إِلَى مَنَازِلَ مَعْرُوفَةٍ، وَأَعْمَالٍ مَوْصُوفَةٍ، نَزَلَ بِهِمُ الزَّمَانَ فَأَبْلاهُمْ، وَحَلَّ بِهِمُ الْبَلاءُ فَأَفْنَاهُمْ، فَهَلْ أَنْتَظِرُ إِلا مِثْلِ الَّذِي حَلَّ بِهِمْ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى مَا كَانَ فِيهِ، فَقُلْتُ: رَجُلٌ غَرِقَتْ نَفْسُهُ عَنْ كَلامِ النَّاسِ، فَانْصَرَفْتُ وَتَرَكْتُهُ بَاكِيًا "

Zünnûn der ki: Seyahatlerimden birinde dertli, karamsar, hüzünlü, kalbi titreten bir ses işittim. Sesi duyuyor, ama sahibini göremiyordum. Sesin sahibi: "Zamanları yok edeni tesbih ederim! Dünyayı harap edeni tesbih ederim. Kalpleri öldüreni tesbih ederim. Kabirlerinde olanları tekrar dirilteni tesbih ederim" diyordu. Sesi takip ettiğimde bir oyukla karşılaştım. Ses de oyuğun içinde geliyordu ve şöyle diyordu: "Mahlukatın sadece emirlerine uyması gereken Allah'ı tesbih ederim! Sana karşı gelene de emirlerini yerine getirene de ne kadar hoşsun, seni tesbih ederim! Sana asi olana ve buyruklarını dinlemeye ne kadar yumuşaksın, seni tesbih ederim!"

Sonra şöyle dedi: "Efendim! Hilminle ses çıkarabiliyor, lütfunla konuşabiliyorum. Senin huzurunda ne benim ne de sözlerimin bir değeri vardır. Ey benden öncekilerin ve benden sonra geleceklerin ilahı! Beni salihlerin arasına kat, onların amellerini yapmaya muvaffak kıl."

Sonra şöyle demeye başladı: "Zahidler ve âbidler nerede? Bilinen yerler için bilinen hedeflerle bineklerine binip gidenler nerede? Zaman onları eskitti, belalar onları yok etti. Onların başına gelenlerin başıma gelmesini mi bekleyeyim?" Böylesi bir durumdayken bana doğru dönünce: "İnsanların sözlerinden boğulmuş bir adam!" dedim ve ağlaması içinde bırakıp yanında ayrıldım.

(١٤٦٨٤)- [٩/٣٦٠] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَصْقَلَةَ، حدَّثَنَا أَبُو عُثْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " أَشَدُّ الْمُرِيدِينَ نِفَاقًا مَنْ لَحَظَ لَحْظَةً، أَوْ نَطَقَ بِكَلِمَةٍ بِلا حُجَّةٍ اسْتَبَانَهَا فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ رَبِّهِ، ثُمَّ سُئِلَ عَنِ الْحُجَّةِ، فَعَبَّرَ عَنْ نَفْسِهِ بِحُجَّةٍ كَانَ قَبْلَ الْفِعْلِ فِي الْوَقْتِ غَافِلا "

Zünnûn der ki: "Müritler arasında en büyük münafıklar kendisiyle Rabbi arasında elinde bir hüccet yokken bir fikir belirten veya bir söz söyleyen kişidir. Buna dair bahanesi sorulduğu zaman da kendi yanından bahane öne sürer. Oysa sorulmadan önce kendisi bile böylesi bir bahaneden/mazeretten gafildir."

(١٤٦٨٥)- [٩/٣٦١] قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، وَسَأَلَهُ رَجُلٌ: أَيُّ الأَحْوَالِ أَغْلَبُ عَلَى قَلْبِ الْعَارِفِ السُّرُورُ وَالْفَرَحُ أَمِ الْحُزْنُ وَالْهُمُومُ؟ فَقَالَ: " أَوْصَلَنَا اللَّهُ وَإِيَّاكُمْ إِلَى جَمِيلِ مَا نَأْمَلُهُ مِنْهُ، وَالْعِلْمُ فِي هَذَا عِنْدِي وَاللَّهُ أَعْلَمُ أَنَّهُ لَيْسَ هُنَاكَ حَالٌ يُشَارُ إِلَيْهِ دُونَ حَالٍ، وَلا سَبَبٌ دُونَ سَبَبٍ، وَأَنَا أَضْرِبُ لَكَ مَثَلا: اعْلَمْ رَحِمَكَ اللَّهُ أَنَّ مَثَلَ الْعَارِفِ فِي هَذِهِ الدَّارِ مَثَلُ رَجُلٍ قَدْ تُوِّجَ بِتَاجِ الْكَرَامَةِ، وَأُجْلِسَ عَلَى سَرِيرٍ فِي بَيْتٍ ثُمَّ عُلِّقَ مِنْ فَوْقِ رَأْسِهِ سَيْفٌ بِشَعْرِهِ وَأُرْسِلَ عَلَى بَابِ الْبَيْتِ أَسَدَانِ ضَارِيَانِ فَالْمَلِكُ يُشْرِفُ كُلَّ سَاعَةٍ بَعْدَ سَاعَةٍ عَلَى الْهَلاكِ وَالْعَطَبِ فَأَنَّى لَهُ بِالسُّرُورِ وَالْفَرَحِ عَلَى التَّمَامِ؟ وَبِاللَّهِ التَّوْفِيقُ "

Adamın biri Zünnûn'a: "Ârifin kalbi daha çok hangi halde olur? Sevinç ve mutluluk içinde mi, yoksa üzüntü ve tasa içinde mi?" diye sorunca Zünnûn şöyle dedi: "Allah bizi, arzuladığımız güzel şeylere kavuşturson. Bu sorduğun sorunun cevabı bendedir. Doğrusunu Allah bilir, ama kişinin kalbi için sadece bir halin, tek bir durumun varlığını düşünmek mümkün değildir. Sana şöyle bir örnek de vereyim, Allah sana rahmet eylesin kardeşim, başına onur tacı giydirilen ve bir evde divan üzerine oturtulan birini düşün. Bu kişinin başının üzerinde saçlarına bağlı bir kılıç asılmış, evinin kapısına da iki aslan salınmıştır. Şimdi bu adam aslanlardan dolayı ikide bir ölümün ve yok olmanın nefesini üzerinde hissederken başına giydirilen taçtan dolayı nasıl tam anlamıyla sevinç ve mutluluk duyabilir. Allah bizleri muvaffak kılsın ki, muvaffakiyet Allah'tandır."

(١٤٦٨٦)- [٣٦١/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، حدَّثنَا سَعِيدٌ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: وَسُئِلَ عَنِ الآفَةِ الَّتِي يُخْدَعُ بِهَا الْمُرِيدُ عَنِ اللَّهِ، فَقَالَ: " يُرِيهِ الأَلْطَافَ، وَالْكَرَامَاتِ، وَالآيَاتِ، قِيلَ لَهُ: يَا أَبَا الْفَيْضِ: فِيمَ يُخْدَعُ قَبْلَ وُصُولِهِ إِلَى هَذِهِ الدَّرَجَةِ؟ قَالَ: بِوَطْءِ الأَعْقَابِ، وَتَعْظِيمِ النَّاسِ لَهُ، وَالتَّوَسُّعِ فِي الْمَجَالِسِ، وَكَثْرَةِ الأَتْبَاعِ فَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ مَكْرِهِ وَخِدَعِهِ "

Saîd der ki: Zünnûn'a müridi Allah'a karşı aldatabilecek felaketin ne olduğu sorulunca: "Allah'ın ona nurani cevherleri (letâif), kerametleri ve mucizeleri göstermesidir" dedi. Ona: "Ey Ebu'l-Feyd! Bu makama ulaşmadan önce ne ile aldanabilir?" diye sorulunca da şöyle dedi: "İnsanları arkasından yürütmekle, insanların onu yüceltmeleriyle, meclislerde ona yer vermeleriyle aldanabilir. Tabilerinin çok olması da kişi için tuzak ve aldatmadır ki böylesi bir şeyden Allah'a sığınırız."

(١٤٦٨٧)- [٣٦١/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، وَسُئِلَ: مَا أَسَاسُ قَسْوَةِ الْقَلْبِ لِلْمُرِيدِ؟ فَقَالَ: " بَحْثُهُ عَنْ عُلُومِ رِضَى نَفْسِهِ بِتَعْلِيمِهَا دُونَ اسْتِعْمَالِهَا وَالْوُصُولِ إِلَى حَقَائِقِهَا "

Saîd der ki: Zünnûn'a müridin kalbinin katılığının kaynağının ne olduğu sorulunca: "Bazı ilimleri, kullanmak veya hakikatlerine ulaşmak için değil de kendini razı etmek için öğrenmek istemesidir" dedi.

(١٤٦٨٨)- [٣٦١/٩] وَقَالَ: " لَوْ أَنَّ الْخَلْقَ عَرَفُوا ذُلَّ أَهْلِ الْمَعْرِفَةِ فِي أَنْفُسِهِمْ لَحَثَوُا التُّرَابَ عَلَى رُءُوسِهِمْ وَفِي وُجُوهِهِمْ، فَقَالَ رَجُلٌ كَانَ حَاضِرًا فِي الْمَجْلِسِ: رَجُلٌ مُؤَيَّدٌ، فَذَكَرْتُ لِطَاهِرٍ الْمَقْدِسِيِّ، فَقَالَ: سَقَى اللَّهُ أَبَا الْفَيْضِ، حقًّا مَا قَالَ، وَلَكِنِّي أَقُولُ: لَوْ أَبْدَى اللَّهُ نُورَ الْمَعْرِفَةِ لِلزَّاهِدِينَ، وَالْعَابِدِينَ، وَالْمُحْتَجِبِينَ عَنْهُ بِالأَحْوَالِ، لاحْتَرَقُوا، وَاضْمَحَلُّوا وَتَلاشَوْا حَتَّى كَأَنْ لَمْ يَكُونُوا، قَالَ الرَّجُلُ: فَذَكَرْتُ لأَحْمَدَ بْنِ أَبِي الْحَوَارِيِّ، فَقَالَ: أَمَّا أَبُو الْفَيْضِ عَافَاهُ اللَّهُ فَقَالَ ذَلِكَ فِي وَقْتِ ذِكْرِهِ لِنَفْسِهِ، وَأَمَّا طَاهِرٌ فَقَالَ ذَلِكَ فِي وَقْتِ ذِكْرِهِ لِرَبِّهِ، وَكُلٌّ مُصِيبٌ، وَاللَّهُ أَعْلَمُ "

Sâid der ki: Zünnûn: "İnsanlar marifet ehlinin nefislerini ne kadar değersiz gördüklerini bilselerdi kendi başlarına ve yüzlerine toprak saçarlardı" demişti. Bunu onaylayanlardan bir adam bize şöyle dedi:

"Zünnûn'un bu sözünü Tâhir el-Makdisî'ye aktardığımda dedi ki: "Allah, Ebu'l-Feyd'e hayırlar ihsan etsin! Dediği doğrudur. Ancak ben de bir ekleme yapmak isterim. Şâyet Allah marifet nurunu zahidlere, âbidlere ve manevi makamları insanlara gizli olan kişilere gösterecek olsaydı yanar, yok olur ve hiç olmamış gibi dağılıp giderlerdi." Aynı sözü Ahmed b. Ebi'l-Havârî'ye aktardığımda da şöyle dedi: "Ebu'l-Feyd o sözü kendi nefsini düşünerek söylemiştir. Allah ona afiyet versin. Tâhir ise kendi sözünü Rabbini düşünerek söylemiştir. Her ikisi de isabet etmiştir. Doğrusunu da Allah bilir."

(١٤٦٨٩)- [٣٦١/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، حدَّثنَا سَعِيدٌ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " ثَلاثَةٌ عَلامَاتُ الْخَوْفِ: الْوَرَعُ عَنِ الشُّبُهَاتِ بِمُلاحَظَةِ الْوَعِيدِ، وَحِفْظُ اللِّسَانِ مُرَاقَبَةً لِلتَّعْظِيمِ، وَدَوَاءُ الْكَمَدِ إِشْفَاقًا مِنْ غَضِبِ الْحَلِيمِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْمَالِ الإِخْلاصِ: اسْتِوَاءُ الْمَدْحِ وَالذَّمِّ مِنَ الْعَامَّةِ، وَنِسْيَانُ رُؤْيَتِهِمْ فِي الأَعْمَالِ نَظَرًا إِلَى اللَّهِ، وَاقْتِضَاءَ ثَوَابِ الْعَمَلِ فِي الآخِرَةِ بِحُسْنِ عَفْوِ اللَّهِ فِي الدُّنْيَا بِحُسْنِ الْمِدْحَةِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْمَالِ الْكَمَالِ: تَرْكُ الْجَوَلانِ فِي الْبُلْدَانِ، وَقِلَّةُ الاغْتِبَاطِ لِنُعْمَاهُ عِنْدَ الامْتِحَانِ، وَصَفْوُ النَّفْسِ فِي السِّرِّ وَالإِعْلانِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْمَالِ الْيَقِينِ: قِلَّةُ الْمُخَالَفَةِ لِلنَّاسِ فِي الْعِشْرَةِ، وَتَرْكُ الْمَدْحِ لَهُمْ فِي الْعَطِيَّةِ، وَالتَّنَزُّهُ عَنْ ذَمِهِمْ فِي الْمَنْعِ وَالرَّزِيَّةِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ التَّوَكُّلِ: نَقْصُ الْعَلائِقِ، وَتَرْكُ التَّمَلُّقِ فِي السَّلائِقِ، وَاسْتِعْمَالُ الصِّدْقِ فِي الْخَلائِقِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الصَّبْرِ: التَّبَاعُدُ عَنِ الْخُلَطَاءِ فِي الشِّدَّةِ، وَالسُّكُونُ إِلَيْهِ مَعَ تَجَرُّعِ غُصَصِ الْبَلِيَّةِ، وَإِظْهَارُ الْغِنَى مَعَ حُلُولِ الْفَقْرِ بِسَاحَةِ الْمَعِيشَةِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الْحِكْمَةِ: إِنْزَالُ النَّفْسِ مِنَ النَّاسِ كَبَاطِنِهِمْ، وَوَعْظُهُمْ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ لِيَقُومُوا بِنَفْعٍ حَاضِرٍ وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الزُّهْدِ: قِصَرُ الأَمَلِ، وَحُبُّ الْفَقْرِ، وَاسْتِغْنَاءٌ مَعَ صَبْرٍ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الْعِبَادَةِ: حُبُّ اللَّيْلِ لِلسَّهَرِ بِالتَّهَجُّدِ وَالْخَلْوَةِ، وَكَرَاهَةُ الصُّبْحِ لِرُؤْيَةِ النَّاسِ وَالْغَفْلَةِ، وَالْبِدَارُ بِالصَّالِحَاتِ مَخَافَةَ الْفِتْنَةِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ التَّوَاضِعِ: تَصْغِيرُ النَّفْسِ مَعْرِفَةً بِالْعَيْبِ، وَتَعْظِيمُ النَّاسِ حُرْمَةً لِلتَّوْحِيدِ، وَقَبُولُ الْحَقِّ وَالنَّصِيحَةِ مِنْ كُلِّ أَحَدٍ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْمَالِ السَّخَاءِ: الْبَذْلُ لِلشَّيْءِ مَعَ الْحَاجَةِ إِلَيْهِ، وَخَوْفُ الْمُكَافَأَةِ اسْتِقْلالا لِلْعَطِيَّةِ، وَالْخَوْفُ عَلَى النَّفْسِ اسْتِغْنَاءً لإِدْخَالِ السُّرُورِ عَلَى النَّاسِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ حُسْنِ الْخُلُقِ: قِلَّةُ الْخِلافِ عَلَى الْمُعَاشِرِينَ، وَتَحْسِينُ مَا يَرِدُ

عَلَيْهِ مِنْ أَخْلاقِهِمْ، وَإِلْزَامِ النَّفْسِ اللائِمَةِ فِيمَا يَخْتَلِفُونَ فِيهِ كَفًّا عَنْ مَعْرِفَةِ عُيُوبِهِمْ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الرَّحْمَةِ لِلْخَلْقِ: انْزِوَاءُ الْعَقْلِ لِلْمَلْهُوفِينَ، وَبُكَاءُ الْقَلْبِ لِلْيَتِيمِ وَالْمِسْكِينِ، وَفِقْدَانُ الشَّمَاتَةِ بِمَصَائِبِ الْمُسْلِمِينَ، وَبَذْلُ النَّصِيحَةِ لَهُمْ مُتَجَرِّعًا لِمَرَارَةِ ظُنُونِهِمْ، وَإِرْشَادِهِمْ إِلَى مَصَالِحِهِمْ وَإِنْ جَهِلُوهُ وَكَرِهُوهُ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْظَمِ الاسْتِغْنَاءِ بِاللَّهِ: التَّوَاضُعُ لِلْفُقَرَاءِ الْمُتَذَلِّلِينَ، وَالتَّعَظُّمُ عَلَى الأَغْنِيَاءِ الْمُتَكَبِّرِينَ، وَتَرْكُ الْمُعَاشَرَةِ لأَبْنَاءِ الدُّنْيَا الْمُسْتَكْبِرِينَ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الْحَيَاءِ: وِجْدَانُ الأُنْسِ بِفِقْدَانِ الْوَحْشَةِ، وَالامْتِلاءُ مِنَ الْخَلْوَةِ بِإِدْمَانِ التَّفَكُّرِ، وَاسْتِشْعَارُ الْهَيْبَةِ بِخَالِصِ الْمُرَاقَبَةِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الْمَعْرِفَةِ: الإِقْبَالُ عَلَى اللَّهِ، وَالانْقِطَاعُ إِلَى اللَّهِ، وَالافْتِخَارُ بِاللَّهِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ التَّسْلِيمِ: مُقَابَلَةُ الْقَضَاءِ بِالرِّضَا، وَالصَّبْرُ عِنْدَ الْبَلاءِ، وَالشُّكْرُ عِنْدَ الرَّخَاءِ "

Zünnûn der ki: "Korkunun üç alâmeti vardır. Biri, ölümü göz önünde bulundurarak şüpheli şeylerden kaçınmaktır. Diğeri Allah'ın her dem gözettiğinin bilgisi içinde dile sahip olmaktır. Bir diğeri ise Halîm olan Allah'ın öfkesine maruz kalmamak için devamlı bir üzüntü içinde olmaktır.

Üç şey amelin ihlâslı olduğunu gösterir. Toplumdan gelen yergi ve övgülerin kişi için aynı değerde olması; amelini Allah'ın huzurunda yaptığı için bunu yaparken insanların kendisine baktıklarını unutup buna aldırmaması; Allah'ı hakkıyla överek dünyada iken yaptıkları amellerin karşılığını sadece Allah'ın lütfundan beklemesidir.

Üç şey kemâlin amellerindendir. Biri bölge bölge gezmeyi bırakmaktır. Sınanırken elde bulunmayan nimetlere gıpta etmemektir. Bir diğeri de nefsin hem içerden, hem de dışarıdan temiz tutulması ve arındırılmasıdır. Üç şey yakînin amellerindendir. Biri, insanlarla geçinirken fazla muhalefet edilmemesidir. Diğeri yaptıkları iyiliğe karşılık onların övülmemesidir. Bir diğeri de bir şeyleri esirgeyen veya kusur işleyen kişileri yermekten uzak durmaktır. Üç şey de tevekkülün amellerindendir. Biri dünyalıkları az tutmaktır. Diğeri bir şeyler elde etmek için birilerine yaranmaktan uzak durmaktır. Bir diğeri de herkese karşı dürüst olmaktır.

Üç şey sabrın göstergelerindendir. Biri zorluk anlarında ahmaklardan uzak durmaktır. Diğeri musibetlerden gelecek sıkıntılara katlanıp Allah'a sığınmaktır. Bir diğeri de darlığa düşüldüğü anlarda varlık içindeymiş gibi davranıp yokluktan şikâyet etmemektir.

Üç şey hikmetin göstergelerindendir. Bunlar kişinin nefisi insanların en aşağısına kadar indirilebilmek, insanlara kendilerine faydası dokunacak bir şekilde akıllarının alacağı kadar nasihatte bulunmaktır. Üç şey zühdün göstergelerindendir. Bunlar kısa emelli olmak, fakirliği sevmek ve sabır içinde başkalarından yardım beklememektir.

Üç şey kişinin dindarlığın göstergesidir. Biri, yalnız kalmak ve teheccüd için geceleri sevmektir. İkincisi insanlarla muhatap olup gaflete götürdüğü için gündüzlerden hoşlanmamaktır. Üçüncüsü ise fitneye maruz kalma korkusuyla salih amellerle uğraşmaktır.

Üç şey tevazunun göstergelerindendir. Biri kusurunu bilip nefsini küçük görmendir. Diğeri birliği sağlamak için insanlara saygı göstermektir. Bir diğeri de kimden gelirse gelsin hakkı ve öğüdü kabul etmektir. Üç şey cömertliğin amellerindendir. Biri, bir şeyi kendisine ihtiyaç varken de vermektir. Diğeri yapılan iyiliğe karşılık beklememektir. Bir diğeri de insanları sevindirmeyi bırakma korkusunu taşımaktır.

Üç şey güzel ahlâkın göstergelerindendir. Biri, kişinin kendi çevresiyle çekişmelere girmemesi, onların ahlâklarını güzelleştirmeye çalışmasıdır. Diğeri çekiştikleri konulardan kendini uzak tutmasıdır. Üçüncüsü ise onların ayıp ve kusurlarını öğrenmeye çalışmamasıdır.

Üç şey merhametin göstergelerindendir. Biri çaresiz insanları düşünmek, yetim ve miskinler için kalpten üzülmektir. Diğeri müslümanların musibetlerine sevinmemektir. Bir diğeri de kötü zanda bulunacak olsalar dahi onlara nasihatte bulunmak, bilmeseler de, istemeseler de onları faydalarına olacak şeye yöneltmektir.

Üç şey sadece Allah'a dayanmanın en büyük göstergelerindendir. Biri değersiz görülen fakirlere karşı tevazu göstermektir. Diğeri mütekebbir zenginlere karşı başı dik durmaktır. Bir diğeri de dünya peşinde koşan müstekbirlerle birlikte olmamaktır. Üç şey hayânın göstergelerindendir. Biri yalnız olunmayan zamanlarda da insanlarla ünsiyet kurmaktır. Diğeri yalnızlığı tefekkürle geçirmektir. Bir diğeri de kişinin kendi kendini endişe içinde hesaba çekmesidir.

Üç şey marifetin göstergelerindendir. Biri Allah'a yönelmektir. Diğeri her şeyde sadece Allah'ı gözetmektir. Bir diğeri de Allah ile iftihar etmektir. Üç şey de teslimiyetin göstergelerindendir. Biri takdiri rıza ile karşılamaktır. Diğer musibetlere sabretmektir. Bir diğeri de rahatlıkta şükretmektir."

(١٤٦٩٠)- [٣٦٣/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَحْمَدَ الْبَغْدَادِيُّ، حدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَهْلٍ، قَالَ: سَأَلْتُ ذَا النُّونِ، فَقُلْتُ: مَتَى أَعْرِفُ رَبِّي؟ قَالَ: " إِذَا كَانَ لَكَ جَلِيسًا وَلَمْ تَرَ لِنَفْسِكَ سِوَاهُ أَنِيسًا، قُلْتُ: فَمَتَى أُحِبُّ رَبِّي؟ قَالَ: إِذَا كَانَ مَا أَسْخَطَهُ عِنْدَكَ أَمَرُّ مِنَ الصَّبْرِ، قُلْتُ: فَمَتَى أَشْتَاقُ إِلَى رَبِّي؟ قَالَ: إِذَا جَعَلْتَ الآخِرَةَ لَكَ قَرَارًا وَلَمْ تُسَمِّ الدُّنْيَا لَكَ مَسْكَنًا وَدَارًا "

Abdullah b. Sehl der ki: Zünnûn'a: "Ne zaman Rabbimi tanırım?" diye sorduğumda: "Arkadaşın olduğu ve ondan başka da yârin bulunmadığı zaman" dedi. Ona: "Ne zaman Rabbimi severim?" diye sorduğumda: "Onu kızdıran kişi senin yanında sabır otundan daha acı olduğu zaman" dedi. Ona: "Ne zaman Rabbimi özlerim?" diye sorduğumda: "Âhirette karar kıldığın, dünyada da yerin yurdun kalmadığı zaman" dedi.

(١٤٦٩١)- [٣٦٣/٩] سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدِ بْنَ حَيَّانَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ يَحْيَى، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " مَكْتُوبٌ فِي التَّوْرَاةِ: مَلْعُونٌ مَنْ ثِقَتُهُ إِنْسَانٌ مِثْلُهُ "

Zünnûn der ki: Tevrat'ta: "Tek güvencesi kendisi gibi bir insan olan kişi lanetlenmiştir" yazılıdır.

(١٤٦٩٢)- [٣٦٣/٩] سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ رَيَّانَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ وَجَاءَهُ أَصْحَابُ الْحَدِيثِ لِيَسْأَلُوهُ عَنِ الْخَطَرَاتِ وَالْوَسْوَاسِ، فقال: " أَنَا أَتَكَلَّمُ فِي شَيْءٍ مِنْ هَذَا ! فَإِنَّ هَذَا يُحْدِثُ سُلْوَانِي عَنْ شَيْءٍ مِنَ الصَّلاةِ وَالْحَدِيثِ "

Muhammed b. Reyyân der ki: Hadisçiler vesvese ve insanın aklına düşen bazı düşünceler konusunu sormak üzere Zünnûn'a geldiklerinde: "Ben öylesi bir şey hakkında mı konuşayım? Bu herkeste olan bir şeydir. Siz bana namaz ve hadis hakkında bir şeyler sorun" dedi.

(١٤٦٩٣)- [٣٦٣/٩] قَالَ: وَرَأَى ذُو النُّونِ عَلَيَّ خُفًّا أَحْمَرَ، فَقَالَ: " انْزِعْ هَذَا يَا بُنَيَّ فَإِنَّهُ شَهْوَةٌ، مَا لَبِسَهُ النَّبِيُّ ﷺ إِنَّمَا لَبِسَ النَّبِيُّ ﷺ خُفَّيْنِ أَسْوَدَيْنِ سَاذَجَيْنِ "

Muhammed b. Reyyân bildiriyor: Zünnûn ayağımda kırmızı bir çarık görünce şöyle dedi: "Evladım! Şunları çıkar; zira böylesi çarıklar ihtirası simgeler. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi vesellem) bunlardan hiç giymemiş, yerine sade siyah renkte çarıklar kullanmıştır."

(١٤٦٩٤)- [٣٦٣/٩] سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ حَاتِمٍ الْعُثْمَانِيَّ بِمِصْرَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، وَأَوْمَأَ إِلَى مَوْضِعٍ بِمِصْرَ، يَقُولُ: " كَأَنَّكَ عَنْ قَلِيلٍ تَرَى هَذِهِ الْمَدِينَةَ عَامِرَةً، وَتَخْرُجُ مِنْهَا الْخَيْلُ الْمُحَذَّفَةُ، وَقَوْمٌ عُجْمٌ، وَعَنْ قَلِيلٍ تَرَاهَا خَرَابًا، قَالَ عَلِيُّ بْنُ حَاتِمٍ: وَرَأَيْنَاهَا عَامِرَةً وَرَأَيْنَاهَا خَرَابًا "

Ali b. Hâtim el-Osmânî der ki: Zünnûn, Mısır'ın bir bölgesine işaret etti ve şöyle dedi: "Yakın zamanda bu bölgenin Acemler tarafından imar edildiğini, oradan dörtnala atların çıktığını, çok geçmeden de harap olduğunu göreceksin" dedi. O bölgenin sonradan imar edildiğini de harap olduğunu gördük.

(١٤٦٩٥)- [٣٦٣/٩] وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " الْقُرْآنُ كَلامُ اللَّهِ "

Zünnûn der ki: "Kur'ân, Allah kelamıdır."

(١٤٦٩٦)- [٣٦٣/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ حَمْدَانَ، حدَّثنَا أَبُو الْحَسَنِ، صَاحِبُ الشَّافِعِيِّ، قَالَ: " حَضَرْتُ جَنَازَةَ ذِي النُّونِ فَرَأَيْتُ الْخَفَافِيشَ تَقَعُ عَلَى نَعْشِهِ وَبَدَنِهِ وَتَطِيرُ "

Şâfiî'nin öğrencilerinden Ebu'l-Hasan der ki: "Zünnûn'un cenazesinde bulundum. Yarasaların, naşının ve bedeninin üzerine konup geri uçtuğunu gördüm."

(١٤٦٩٧)- [٣٦٣/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ زِيَادٍ، يَقُولُ: " لَمَّا مَاتَ ذُو النُّونِ رَأَيْتُ عَلَى جَنَازَتِهِ طُيُورًا خَضْرَاءَ فَلا أَدْرِي أَيَّ شَيْءٍ كَانَ، وَمَاتَ عِنْدَنَا بِمِصْرَ فَأَمَرَ أَنْ يَجْعَلَ قَبْرَهُ مَعَ الأَرْضِ "

Muhammed b. Ziyâd der ki: "Zünnûn öldüğü zaman cenazesinde ne olduğunu bilemediğim yeşil kuşlar gördüm. Yanımızda Mısır'dayken vefat etti. Kabrinin de yer seviyesinde yapılmasını söyledi."

(١٤٦٩٨)- [٣٦٤/٩] حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ أَحْمَدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمْدَانَ بِالْكُوفَةِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ السِّمْنَانِيُّ، حدَّثَنَا أَبُو يَعْقُوبَ يُوسُفُ بْنُ أَحْمَدَ الْبَغْدَادِيُّ الْمَكْفُوفُ، حدَّثَنَا أَبُو الْفَيْضِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْمِصْرِيُّ ذُو النُّونِ، سَنَةَ خَمْسٍ وَأَرْبَعِينَ وَمِائَتَيْنِ بِسُرَّ مَنْ رَأَى، قَالَ: " رَأَيْتُ رَجُلا فِي بَرِيَّةٍ يَمْشِي حَافِيًا، وَهُوَ يَقُولُ: الْمُحِبُّ مَجْرُوحُ الْفُؤَادِ لا رَاحَةَ لَهُ قَدْ زَحْزَحَتِ الْجَرْحَةُ الدَّوَاءَ، وَأَزْعَجَ الدَّوَاءُ الدَّاءَ، فَاجْتَمَعَا وَالْقَلْبُ بَيْنَهُمَا بِحَوْلٍ يَرْتَكِضُ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَقَالَ لِي: وَعَلَيْكَ السَّلامُ يَا ذَا النُّونِ، قُلْتُ: عَرَفْتَنِي قَبْلَ هَذَا؟ قَالَ: لا، قُلْتُ: فَمِنْ أَيْنَ لَكِ هَذِهِ الْفِرَاسَةُ؟ فَقَالَ: مِمَّنْ يَمْلِكُهَا لَيْسَتْ مِنِّي هُوَ الَّذِي نَوَّرَ قَلْبِي بِالْفِرَاسَةِ حَتَّى عَرَفَنِي إِيَّاكَ مِنْ غَيْرِ مَعْرِفَةٍ سَبَقَتْ لِي، يَا ذَا النُّونِ: قَلْبِي عَلِيلٌ، وَجِسْمِي مَشْغُولٌ، وَأَنَا سَائِحٌ فِي الْبَرِيَّةِ أَسِيرُ فِيهَا مُنْذُ عِشْرِينَ سَنَةً مَا أَعْرِفُ بَيْتًا وَلا يُكِنُّنِي سَقْفِي يَسْتُرُنِي مِنَ الشَّمْسِ إِذَا لَظَتْ وَيَحْفَظُنِي مِنَ الرِّيَاحِ إِذَا هَبَّتْ وَيَكْلَؤُنِي مِنَ الْحَرِّ وَالْبَرْدِ جَمِيعًا، فَصِفْ لِي بَعْضَ مَا أَنَا فِيهِ إِنْ كُنْتَ وَصَّافًا، ثُمَّ جَلَسَ وَجَلَسْتُ، فَقُلْتُ: الْقَلْبُ إِذَا كَانَ عَلِيلا جَالَتِ الأَحْزَانُ وَالأَسْقَامُ فِيهِ، لَيْسَ لِلْقَلْبِ مَعَ مَا يَجُولُ مِنْ أَصْلِ الأَسْقَامِ دَوَاءٌ، وَإِنْ يَسْتَجْلِبِ الأَحْزَانَ مَنِ اسْتَجْلَبَهَا يَطُولُ سَقَمُهُ لِيَشْكُوهُ وَيَشْكُو إِلَيْهِ، فَصَرَخَ صَرْخَةً، ثُمَّ قَالَ: مَا لِي وَلِلشَّكْوَى، أَمَا لَوْ طَالَتِ الْبَلْوَى حَتَّى أَصِيرَ رَمِيمًا مَا تَحَرَّكَتْ لِي جَارِحَةٌ بِالشَّكْوَى "

Kör biri olan Ebû Yâkûb Yûsuf b. Ahmed el-Bağdâdî der ki: Ebu'l-Feyd Zünnûn b. İbrâhim el-Mısrî (hicri) 245 yılında Samarra'da bize şunu anlattı: Kırda yalın ayakla yürüyen bir adam gördüm. Yürürken de: "Sevenin kalbi yaralıdır ve kendisine rahat yoktur. Yara devanın yerine geçmiş, deva da hastalığı sıkıştırmış ve ikisi bir araya gelmiştir. Kalp ikisi arasında koşup durmaktadır" diyordu. Adama selam verdiğimde: "Vealeyke's-Selâm ey Zünnûn!" dedi. Ona: "Daha önce beni tanır mıydın?" diye sorduğumda: "Hayır!" karşılığını verdi. Ona: "O zaman bu ferasetin nereden geliyor?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Bu feraset benden değil ona malik olandandır. Zira ferasetle kalbimi aydınlatmış, bunun sonuncunda seni daha önce tanımıyor olsam da seni bana tanıtmıştır. Ey Zünnûn! Kalbim hasta, bedenim meşguldür. Ben taşrada yirmi yıldır böyle gezip duruyorum. Ne güneşin yakıcı sıcağından, ne de esen şiddetli rüzgarlardan, yani ne sıcaktan ne de soğuktan koruyacak bir barınağım yok. Şâyet elinden geliyorsa içinde bulunduğum durumu sen bana anlat."

Adam oturunca ben de oturdum ve şu karşılığı verdim: "Kalp hasta olduğu zaman sıkıntılar ve üzüntüler içinde dolaşıp durur. Kalpte dolaşan bu tür hastalıkların da ilacı yoktur. Bu üzüntüleri kalbine koyan, kendisine şikâyette bulunması hastalığını daha da uzatır." Adam bunu duyunca bir çığlık attı ve: "Şikâyetle ne işim olur! Çürüyüp gidinceye kadar musibetler beni bırakmasa dahi hiçbir uzvum şikâyet için kıpırdayacak değildir" dedi.

(١٤٦٩٩)- [٣٦٤/٩] قَالَ ذُو النُّونِ: " قُلْتُ: طَرَقَتِ الْفِكْرَةُ فِي قُلُوبِ أَهْلِ الرِّضَا فَمَالَتْ بِهِمْ مَيْلَةً، فَزَعْزَعَتِ الْجَوَى، وَدَكْدَكَتِ الضَّمِيرَ، فَاخْتَلَفَا جَمِيعًا، فَالْتَوَيَا فَعَرَفَتَا طَرِيقَ الرِّضَا مِنْهُمْ بِالأُلْفَةِ إِلَيْهِ، فَوَهَبَ لَهُمْ هِبَةً ثُمَّ أَتْحَفَهُمْ بِتُحَفِ الرِّضَا، فَمَاجَتْ فِي بِحَارِ قُلُوبِهِمْ مَوْجَةٌ فَهَيَّجَتْ مِنْهَا اللَّذَّةَ لا بَلْ هَيَّجَتْ مِنْهَا هَيَجَانَ اللَّذَّاتِ، فَشَخَصَتْ بِالْحَلاوَةِ الَّتِي أُتْحِفَتْ إِلَى مَنْ أَتْحَفَهَا، فَمَرَّتْ تَطِيرُ مِنْ جَوْفِ الْجَوَى، فَأَيُّ طَيَرَانٍ يَكُونُ أَبْهَى مِنْ قُلُوبٍ تَطِيرُ إِلَى سَيِّدِهَا؟ لَقَدْ هَبَّتْ إِلَيْهِ بِلا أَجْنِحَةٍ تَطِيرُ، لَقَدْ مَرَّتْ فِي الْمَلَكُوتِ أَسْرَعَ مِنْ هُبُوبِ الرِّيَاحِ وَمَنْ يَرُدُّهَا وَهُوَ يَدْعُوهَا إِلَيْهِ، لَقَدْ فَتَحَ الْبَابَ حِينَ هَبَّتْ إِلَيْهِ طَائِرَةً فَدَخَلَتْ قَبْلَ أَنْ تَقْرَعَ الْبَابَ لَقَدْ مَهَّدَ لَهَا مِهَادًا، فَتَنَزَّهَتْ فِي رَوْحِ رِيَاضِ قُدْسِهِ فَهِيَ لَهُ وَمَعَهُ، فَقَالَ: يَا ذَا النُّونِ، زِدْتَ الْجُرْحَ قَرْحًا، وَقَتَلْتَ فَأَوْجَعْتَ، يَا هَذَا مَا صَحِبْتُ صَاحِبًا مُنْذُ صَحِبْتُهُ أَصْحَبُكَ الْيَوْمَ، قُلْتُ: فَقُمْ بِنَا، فَقُمْنَا جَمِيعًا نَسِيرُ بِلا زَادٍ فَلَمَّا وَغَلْنَا فِي الْبَرِيَّةِ وَطَوَيْنَا ثَلاثًا، فَقَالَ لِي: قَدْ جُعْتَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: فَأَقْسِمْ عَلَيْهِ حَتَّى يُطْعِمَكَ؟ قُلْتُ: لا وَالَّذِي فَلَقَ الْحَبَّةَ وَبَرَأَ النَّسَمَةَ لا تَسْأَلْهُ شَيْئًا إِنْ شَاءَ أَطْعَمَكَ وَإِنْ شَاءَ تَرَكَ، قَالَ: فَتَبَسَّمَ وَقَالَ: امْضِ الآنَ فَلَقَدْ أُفِيضَ عَلَيْنَا مِنْ أَطَايِبِ الأَطْعِمَةِ وَلَذِيذِ الأَشْرِبَةِ حَتَّى دَخَلْنَا مَكَّةَ

سَالِمَيْنِ، ثُمَّ فَارَقَنِي وَفَارَقْتُهُ، قَالَ يُوسُفُ: فَلَقَدْ رَأَيْتُ ذَا النُّونِ كُلَّمَا ذَكَرَهُ بَكَى وَتَأَسَّفَ عَلَى صُحْبَتِهِ "

Zünnûn der ki: (Kırda gördüğüm) bu adama şöyle dedim: "Rıza ehlinin kalbine tefekkür düştüğü zaman onları öyle bir savurur ki kişinin içini alt üst eder, vicdanını sarsar. Bunların ikisi tamamen başka bir şekle bürünüp büzülür ve rıza yolunun Allah'ın onlara ülfeti olduğunu bilirler. Sonrasında Allah bunlara ihsanda bulunup rızayı hediye eder. Kalplerinin denizinde öyle bir dalgalanma olur ki bundan ilahi lezzet depreşir. Hatta bütün lezzetleri depreştiren dalgalanmalar olur ve Allah tarafından kendisine ihsan edilen hediyenin (rızanın) tadını almaya başlar. Bu şekilde kişinin kalbi bir kuş gibi uçmaya başlar. Efendisine doğru uçan bir kuştan daha güzeli var mı? Kalp kanatları olmadan uçmaya başlar. Melekût aleminden rüzgardan daha hızlı bir şekilde geçer. Onu geri çevirecek olan da onu kendine çağırandır. Allah böylesi bir kuşun kendisine doğru havalandığını görünce kapıyı çalmadan ona kapıları açar ve kendi katında yerini hazırlar. Bu şekilde kalp kudsi bahçelerin içinde dolaşır. Artık Allah'la beraberdir ve O'nundur."

Adam: "Ey Zünnûn! Yaramı daha da derinleştirdin. Vurdun ve acıttın. Şu ana kadar senin gibi biriyle hiç arkadaşlık etmedim" dedi. Ona: "Kalk gidelim" dediğimde kalkıp birlikte oradan ayrıldık. Yanımızda azık da yoktu. Kırları aşıp üç gün gittikten sonra bana: "Acıktın mı?" diye sordu. "Evet!" karşılığını verdiğimde: "Yeminler edeyim de Allah sana yemek göndersin" dedi. Ona: "Daneyi yaran, rüzgarı yaratan Allah aşkına ondan bir şey isteme! Şâyet dilerse kendisi sana yemek gönderir, dilerse de göndermez" karşılığını verdiğimde tebessüm etti ve: "Yolumuza devam edelim! Zira sözünle bize en güzel yemekler, en leziz içecekler verilmiş oldu" dedi. Sağ salim bir şekilde Mekke'ye girdik. Mekke'ye girdiğimizde birbirimizden ayrıldık.

Yûsuf der ki: "Zünnûn ne zaman bu adamı hatırlasa ağlar ve yoldaşlığına devam etmediğine hayıflanırdı."

(١٤٧٠٠)- [٣٦٥/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، حدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ شَافِعٍ الْمَقْدِسِيُّ الزَّاهِدُ، حدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عَلِيٍّ الإِخْمِيمِيُّ، قَالَ: قَالَ ذُو النُّونِ: " وُصِفَ لِي رَجُلٌ بِالْيَمَنِ قَدْ بَرَزَ عَلَى الْمُخَالِفِينَ وَسَمَا عَلَى الْمُجْتَهِدِينَ، وَذُكِرَ لِي بِاللُّبِّ وَالْحِكْمَةِ وَوُصِفَ لِي بِالتَّوَاضُعِ وَالرَّحْمَةِ، قَالَ: فَخَرَجْتُ حَاجًّا فَلَمَّا قَضَيْتُ نُسُكِي مَضَيْتُ إِلَيْهِ لأَسْمَعَ مِنْ كَلامِهِ وَأَنْتَفِعَ بِمَوْعِظَتِهِ أَنَا وَنَاسٌ كَانُوا مَعِي يَطْلُبُونَ مِنْهُ مِثْلَ مَا أَطْلُبُ، وَكَانَ مَعَنَا شَابٌّ عَلَيْهِ سِيمَا الصَّالِحِينَ، وَمَنْظَرُ الْخَائِفِينَ، وَكَانَ مُصْفَرَّ الْوَجْهِ مِنْ غَيْرِ مَرَضٍ، أَعْمَشَ الْعَيْنَيْنِ مِنْ غَيْرِ عَمَشٍ، نَاحِلَ الْجِسْمِ مِنْ غَيْرِ سَقَمٍ، يُحِبُّ الْخَلْوَةَ وَيأْنَسُ بِالْوَحْدَةِ، تَرَاهُ أَبَدًا كَأَنَّهُ قَرِيبُ عَهْدٍ بِالْمُصِيبَةِ أَوْ قَدْ فَدَحَتْهُ نَائِبَةٌ، فَخَرَجَ إِلَيْنَا فَجَلَسْنَا إِلَيْهِ، فَبَدَأَ الشَّابُّ بِالسَّلامِ عَلَيْهِ، وَصَافِحْهُ، فَأَبْدَى لَهُ الشَّيْخُ الْبِشْرَ، وَالتَّرْحِيبَ فَسَلَّمْنَا عَلَيْهِ جَمِيعًا، ثُمَّ بَدَأَ الشَّابُّ بِالْكَلامِ، فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى بِمَنِّهِ وَفَضْلِهِ قَدْ جَعَلَكَ طَبِيبًا لِسَقَامِ الْقُلُوبِ، وَمُعَالِجًا لأَوْجَاعِ الذُّنُوبِ، وَبِي جُرْحٌ قَدْ فَعَلَ، وَدَاءٌ قَدِ اسْتَكْمَلَ، فَإِنْ رَأَيْتَ أَنْ تَتَلَطَّفَ لِي بِبَعْضِ مَرَاحِمِكَ، وَتُعَالِجُنِي بِرِفْقِكَ، فَقَالَ لَهُ الشَّيْخُ: سَلْ مَا بَدَا لَكَ يَا فَتًى، فَقَالَ لَهُ الشَّابُّ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ مَا عَلامَةُ الْخَوْفِ مِنَ اللَّهِ؟ فَقَالَ: أَنْ يُؤَمِّنَهُ خَوْفُهُ مِنْ كُلِّ خَوْفٍ غَيْرِ خَوْفِهِ، ثُمَّ قَالَ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ مَتَى يَتَبَيَّنُ لِلْعَبْدِ خَوْفُهُ مِنْ رَبِّهِ؟ قَالَ: إِذَا أَنْزَلَ نَفْسَهُ مِنَ اللَّهِ بِمَنْزِلَةِ السَّقِيمِ، فَهُوَ يَحْتَمِي مِنْ كُلِّ الطَّعَامِ مَخَافَةَ السَّقَامِ، وَيَصْبِرُ عَلَى مَضَضِ كُلِّ دَوَاءٍ مَخَافَةَ طُولِ الضَّنَا، فَصَاحَ الْفَتَى صَيْحَةً، وَقَالَ: عَافَيْتَ فَأَبْلَغْتَ وَعَالَجْتَ فَشَفَيْتَ، ثُمَّ بَقِيَ بَاهِتًا سَاعَةً لا يُحِيرُ جَوَابًا حَتَّى ظَنَنْتُ رُوحَهُ قَدْ خَرَجَتْ مِنْ بَدَنِهِ، ثُمَّ قَالَ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ، مَا عَلامَةُ الْمُحِبِّ لِلَّهِ؟ قَالَ لَهُ: حَبِيبِي إِنَّ دَرَجَةَ الْحُبِّ رَفِيعَةٌ، قَالَ: فَأَنَا أُحِبُّ أَنْ تَصِفَهَا لِي، قَالَ: إِنَّ الْمُحِبِّينَ لِلَّهِ شَقَّ لَهُمْ مِنْ قُلُوبِهِمْ فَأَبْصَرُوا بِنُورِ الْقُلُوبِ إِلَى عِزِّ جَلالِ اللَّهِ، فَصَارَتْ أَبْدَانُهُمْ دُنْيَوِيَّةً، وَأَرْوَاحُهُمْ حُجُبِيَّةً، وَعُقُولُهُمْ سَمَاوِيَّةً، تَسْرَحُ بَيْنَ صُفُوفِ الْمَلائِكَةِ كَالْعِيَانِ وَتُشَاهِدُ مَلِكَ الأُمُورِ بِالْيَقِينِ، فَعَبَدُوهُ بِمَبْلَغِ اسْتِطَاعَتِهِمْ بِحُبِّهِمْ لَهُ لا طَمَعًا فِي جَنَّةٍ وَلا خَوْفًا مِنْ نَارٍ، قَالَ: فَشَهِقَ الْفَتَى شَهْقَةً وَصَاحَ صَيْحَةً كَانَتْ فِيهَا نَفْسُهُ، قَالَ: فَانْكَبَّ الشَّيْخُ عَلَيْهِ يلْثُمُهُ وَهُوَ يَقُولُ هَذَا مَصْرَعُ الْخَائِفِينَ، هَذِهِ دَرَجَةُ الْمُجْتَهِدِينَ، هَذَا أَمَانُ الْمُتَّقِينَ "

Zünnûn anlatıyor: Bana Yemen'de, muhaliflerle mücadele eden ve Allah için çalışanlara değer veren bir adamdan bahsettiler. Adamın akıllı, hikmet sahibi, mütevazı ve merhametli biri olduğunu söylediler. Hac için yola çıktım ve hac vazifesini yerine getirdikten sonra, sözlerini dinlemek ve nasihatlerinden faydalanmak üzere, yanımda aynı şeyi isteyen bazı kişilerle birlikte adamın yanına gittim. Bizimle beraber salih, Allah'tan korkan birine benzeyen bir genç de vardı. Bu genç hasta olmamasına rağmen yüzü sararmıştı. Rahatsız olmamasına rağmen gözleri çapaklıydı. Bedenen zayıf, yalnızlıktan ve halvetten hoşlanan, bakıldığında sanki başına bir musibet gelmiş veya gelecekmiş gibi duran bir gençti. Adam yanımıza çıkınca etrafında oturduk. Kendisine ilk önce bu genç selam verip onunla musafaha etti. Yanına gittiğimiz ihtiyar bu gence güler yüz gösterip güzel sözler söyledi. Biz de selam verdikten sonra genç söze başlayıp şöyle dedi: "Allah, lütfu ve keremiyle seni kalplerimizdeki rahatsızlığının tabibi, günahlarımızın verdiği sıkıntıları da tedavi edecek biri kıldı. Benim de derin bir yaram, büyük bir hastalığım var. Şefkatin ve merhametinle lütfedip beni tedavi eder misin?" İhtiyar ona: "Ey genç! Buyur dilediğini sorabilirsin!" karşılığını verince de genç: "Allah merhametini senden esirgemesin! Allah'tan korkmanın alâmeti nedir?" diye sordu. İhtiyar: "Allah'ın bu kişiyi, kendi korkusu dışındaki tüm korkulardan emin kılmasıdır" dedi. Genç: "Allah merhametini senden esirgemesin! Kulun, Allah'tan korktuğu ne zaman belli olur?" diye sorunca, ihtiyar: "Allah karşısında kendisini hasta biri gibi saydığı zaman belli olur. Hasta nasıl verdiği rahatsızlıktan dolayı yemekten uzak duruyor, hastalığının uzun sürmemesi için aldığı ilacın acısına katlanıyorsa aynı şekilde Allah korkusuyla lezzetlerden uzak duracak ve bu yolda her türlü acıya katlanacaktır. Bunu yapabildiği oranda da Allah'tan korkuyor demektir!" karşılığını verdi.

Bunun üzerine genç bir çığlık atıp: "En güzel şekilde tedavi ettin ve ilacı verip iyileştirdin" dedi. Genç bir süre hiç konuşmadan şaşkın bir şekilde öylece durdu. Böyle durunca da ben ruhunun bedeninden ayrıldığını zannettim. Sonrasında genç, ihtiyara: "Allah merhametini senden esirgemesin! Allah'ı seven kişinin özellikleri nelerdir?" diye sordu. İhtiyar: "Sevdiğim! Allah'ı seven kişinin saygın ve yüksek bir konumu olur" karşılığını verince, genç: "Bana bunun nasıl bir şey olduğunu anlatmanı istiyorum" dedi. Bunun üzerine ihtiyar şöyle dedi: "Allah'ı sevenlerin kalbi, yarılıp temizlenir. Artık Allah'a kalplerinin nuruyla bakarlar. Onların bedenleri dünyada olur, ama ruhları Allah'ın katındadır. Akılları semavidir ve meleklerin safları arasında dolaşır, işleri çekip çeviren meleğe de yakinen şahit olurlar. Onlar güçleri yettiğince Allah'a ibadet ederler. Bunu da Cennete girme isteği veya Cehennemden kurtulmak için değil, sadece Allah'ı sevdikleri için yaparlar." İhtiyarın bu sözü üzerine genç bir iç çekip bir çığlık attı ve oracıkta can verdi. İhtiyar da gencin üzerine kapandı. Ona dokunuyor ve şöyle diyordu: "Allah'tan korkanların ölümü bu şekildedir. Allah rızası için çabalayanların derecesi böyledir. Takva sahiplerinin güvencesi de budur."

(١٤٧٠١)- [٣٦٦/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْمُعَلَّى الصَّفَدِيُّ الْوَرَّاقُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى الرَّازِيُّ، حدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ الْحُسَيْنِ، وَمُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ، قَالا: سَمِعْنَا ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " دَارَتْ رَحَى الإِدَارَةِ عَلَى ثَلاثٍ: عَلَى الثِّقَةِ بِوَعْدِ اللَّهِ، وَالرِّضَا، وَدَوَامِ قَرْعِ بَابِ اللَّهِ "

Zünnûn der ki: "Kişinin kendi hayatının değirmeni üç şeyin üzerinde dönmelidir. Bunlar Allah'ın vaaadlerine güven, rıza ve devamlı olarak Allah'ın kapısını çalmaktır."

(١٤٧٠٢)- [٣٦٦/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، حدَّثَنَا يُوسُفُ، وَمُحَمَّدٌ، قَالا: سَمِعْنَا ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " طُوبَى لِمَنْ أَنْصَفَ رَبَّهُ ﷾ قِيلَ: وَكَيْفَ يُنْصِفُ رَبَّهُ؟ قَالَ: يُقِرُّ لَهُ بِالآفَاتِ فِي طَاعَاتِهِ، وَبِالْجَهْلِ فِي مَعْصِيَتِهِ، وَإِنْ أَخَذَهُ بِذُنُوبِهِ رَأَى عَدْلَهُ، وَإِنْ غَفَرَ لَهُ رَأَى فَضْلَهُ، وَإِنْ لَمْ يَتَقَبَّلْ مِنْهُ حَسَنَاتِهِ لَمْ يَرَهُ ظَالِمًا لِمَا مَعَهُ مِنَ الآفَاتِ، وَإِنْ قَبِلَهَا رَأَى إِحْسَانَهُ لِمَا جَاءَ بِهِ مِنَ الْكَرَامَاتِ "

Yûsuf ve Muhammed bildiriyorlar: Zünnûn "Rabbine karşı insaflı davranana ne mutlu!" deyince, kendisine: "Kişi nasıl Rabbine karşı insaflı olur?" diye sorduk. Zünnûn şöyle karşılık verdi: "Musibetlerin geldiği anda itaate devam eder, masiyetten uzak durur. Eğer günahlarından dolayı onu cezalandıracak olursa: bunun Allah'ın adaletinden dolayı, affedecek olursa bunun fazlından olduğunu bilir. Sevapları kabul edilmeyecek olursa, Allah'ı uğradığı belalar sebebiyle zulümle itham etmez, sevapları kabul edilecek olursa bunu Allah'ın cömertliğinden dolayı yaptığı ihsanı olarak görür."

(١٤٧٠٣)- [٣٦٦/٩] سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ الْمَلَطِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ الْجَلاءَ، يَقُولُ: " خَرَجْتُ إِلَى شَطِّ نِيلِ مِصْرَ فَرَأَيْتُ امْرَأَةً تَبْكِي وَتَصْرُخُ فَأَدْرَكَهَا ذُو النُّونِ، فَقَالَ لَهَا: مَا لَكِ تَبْكِينَ؟ فَقَالَتْ: كَانَ وَلَدِي وَقُرَّةَ عَيْنِي عَلَى صَدْرِي فَخَرَجَ تِمْسَاحٌ فَاسْتَلَبَ مِنِّي وَلَدِي، قَالَ: فَأَقْبَلَ ذُو النُّونِ عَلَى صَلاتِهِ وَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَدَعَا بِدَعَوَاتٍ، فَإِذَا التِّمْسَاحُ خَرَجَ مِنَ النِّيلِ وَالْوَلَدُ مَعَهُ وَدَفَعَهُ إِلَى أُمِّهِ، قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: فَأَخَذَتْهُ، وَأَنَا كُنْتُ أَرَى "

Ebû Abdullah el-Celâ anlatıyor: Mısır'daki Nil nehrinin kenarına gittiğimde ağlayıp feryat eden bir kadın gördüm. Zünnûn ona yetişip: "Neden ağlıyorsun?" diye sordu. Kadın: "Gözümün nuru oğlum kucağımdayken bir timsah çıkıp onu benden çaldı" deyince Zünnûn iki rekât namaz kılıp bazı dualar yaptı. Bunun üzerine timsah Nil nehrinden çocukla çıkıp onu annesine verdi. Ebû Abdullah der ki: "Gözlerimin önünde kadın çocuğunu aldı."

(١٤٧٠٤)- [٣٦٦/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثنَا أَبُو الْحَسَنِ بْنُ أَبَانَ، حدَّثنَا أَبُو عُثْمَانَ سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: قَالَ بَعْضُ الْحُكَمَاءِ: " مَا خَلَصَ الْعَبْدُ لِلَّهِ إِلا أَحَبَّ أَنْ يَكُونَ فِي حُبٍّ لا يُعْرَفُ "

Zünnûn bildiriyor: Bilge kişilerden biri: "Kul, Allah'a karşı ihlâslı olduğu zaman (ibadetleri görülmesin diye) yeri bilinmeyen bir kuyuda olmayı da ister" dedi.

(١٤٧٠٥)- [٣٦٧/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الْحَكَمِ بْنَ أَحْمَدَ بْنِ سَلامٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ النَّبَطِيِّ إِذَا اسْتَعْرَبَ "

Zünnûn der ki: "Araplaşan (Müslüman olduktan sonra küfür diyarında ikamet eden) Nabatî(ler)den Allah'a sığınırız."

(١٤٧٠٦)- [٣٦٧/٩] سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عَبْدَ الْحَكَمِ بْنَ أَحْمَدَ بْنِ سَلامٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " رَأَيْتُ فِي بَرِيَّةٍ مَوْضِعًا لَهُ دَنْدَرَةٌ فَإِذَا كِتَابٌ فِيهِ مَكْتُوبٌ: احْذَرُوا الْعَبِيدَ الْمُعْتَقِينَ، وَالأَحْدَاثَ الْمُتَقَرِّبِينَ، وَالْجُنْدَ الْمُتَعَبِّدِينَ، وَالنَّبَطَ الْمُسْتَعْرِبِينَ "

Zünnûn der ki: Dendera kasabasında çorak arazide iken bir kağıt parçası buldum. Kağıtta: "Azat edilmiş kölelerden, genç yöneticilerden, âbid askerlerden ve Araplaşan Nabâtîlerden uzak durun!" yazıyordu.

(١٤٧٠٧)- [٣٦٧/٩] قَالَ: " وَكَانَ ذُو النُّونِ رَجُلا نَحِيفًا يَعْلُوهُ حُمْرَةٌ لَيْسَ بِأَبْيَضِ اللِّحْيَةِ "

Abdulhakem b. Ahmed b. Selâm der ki: "Zünnûn'un bedeni zayıf, buğday tenli ve siyah sakallı biriydi."

(١٤٧٠٨)- [٣٦٧/٩] حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَمْدَانَ النَّيْسَابُورِيُّ، حدَّثَنَا عَبْدُ الْقُدُّوسِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الشَّامِيُّ، سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " إِلَهِي إِنَّ أَهْلَ مَعْرِفَتِكَ لَمَّا أَبْصَرُوا الْعَافِيَةَ، وَلَمَحُوا بِأَبْصَارِهِمْ إِلَى مُنْتَهَى الْعَاقِبَةِ، وَأَيْقَنُوا بِجُودِكَ وَكَرَمِكَ وَابْتِدَائِكَ إِيَّاهُمْ بِنِعَمِكَ وَدَلَلْتَهُمْ عَلَى مَا فِيهِ نَفْعُهُمْ دُونَكَ إِذْ كُنْتَ مُتَعَالِيًا عَنِ الْمَضَارِّ وَالْمَنَافِعِ، اسْتَقَلُّوا كَثِيرَ مَا قَدَّمُوا مِنْ طَاعَاتِكَ وَاسْتَصْغَرُوا عَظِيمَ مَا اقْتَرَفُوا مِنْ عِبَادَتِكَ، وَاسْتَلانُوا مَا اسْتَوْعَرَهُ غَيْرُهُمْ، بَذَلُوا الْمَجْهُودَ فِي طَلَبِ مَرْضَاتِكَ، وَاسْتَعْظَمُوا صِغَرَ التَّقْصِيرِ فِي أَدَاءِ شُكْرِكَ، وَإِنْ كَانَ لَيْسَ شَيْءٌ مِنَ التَّقْصِيرِ فِي طَاعَتِكَ بَذْلُ الْمَجْهُودِ صَغِيرًا كَانَ عِنْدَهُمْ، فَنَحَلَتْ لِذَلِكَ أَبْدَانُهُمْ، وَتَغَيَّرَتْ لِذَلِكَ أَلْوَانُهُمْ، وَخَلَتْ مِنْ غَيْرِكَ قُلُوبُهُمْ، وَاشْتَغَلَتْ بِذِكْرِكَ عُقُولُهُمْ وَأَلْسِنَتُهُمْ، وَانْصَرَفَتْ عَنْ خَلْقِكَ إِلَيْكَ هُمُومُهُمْ، وَآنَسَتْ وَطَابَتْ بِالْخَلْوَةِ فِيكَ نُفُوسُهُمْ، وَلا يَمْشُونَ بَيْنَ الْعِبَادِ إِلا هَوْنًا، وَهُمْ لا يَسْعَوْنَ فِي طَاعَتِكَ إِلا رَكْضًا، إِلَهِي فَكَمَا أَكْرَمْتَهُمْ بِشَرَفِ هَذِهِ الْمَنَازِلِ وَأَبَحْتَهُمْ رِفْعَةَ هَذِهِ الْفَضَائِلِ، اعْقِدْ قُلُوبَنَا بِحَبْلِ مَحَبَّتِكَ ثُمَّ حَوِّلْنَا فِي مَلَكُوتِ سَمَاوَاتِكَ وَأَرْضِكَ، وَاسْتَدْرِجْنَا إِلَى أَقْصَى مُرَادِكَ دَرَجَةً دَرَجَةً، وَاسْلُكْ بِنَا مَسْلَكَ أَصْفِيَائِكَ مَنْزِلَةً مَنْزِلَةً، وَاكْشِفْ لَنَا عَنْ مَكْنُونِ عِلْمِكَ حِجَابًا حِجَابًا، حَتَّى تَنْتَهِيَ إِلَى رِيَاضِ الأُنْسِ، وَتَجْتَنِيَ مِنْ ثِمَارِ الشَّوْقِ إِلَيْكَ، وَتَشْرَبَ مِنْ حِيَاضِ مَعْرِفَتِكَ، وَتَتَنَزَّهُ فِي بَسَاتِينِ نَشْرِ آلائِكَ، وَتَسْتَنْقِعُ

فِي غُدْرَانِ ذِكْرِ نَعْمَائِكَ، ثُمَّ ارْدُدْهَا إِلَيْنَا بِطَرَفِ الْفَوَائِدِ، وَامْدُدْهَا بِتُحَفِ الزَّوَائِدِ، وَاجْعَلِ الْعُيونَ مِنَّا فَوَّارَةً بِالْعَبَرَاتِ، وَالصُّدُورَ مِنَّا مَحْشُوَّةً بِالْحُرُقَاتِ، وَاجْعَلْ قُلُوبَنَا مِنَ الْقُلُوبِ الَّتِي سَافَرَتْ إِلَيْكَ بِالْجُوعِ وَالْعَطَشِ، وَاجْعَلْ أَنْفُسَنَا مِنَ الأَنْفُسِ الَّتِي زَالَتْ عَنِ اخْتِيَارِهَا لِهَيْبَتِكَ، أَحْيِنَا مَا أَحْيَيْتَنَا عَلَى طَاعَتِكَ، وَتَوَفَّنَا إِذَا تَوَفَّيْتَنَا عَلَى مِلَّتِكَ، رَاضِينَ مَرْضِيِّينَ، هُدَاةً مَهْدِيِّينَ مُهْتَدِينَ، غَيْرَ مَغْضُوبٍ عَلَيْنَا، وَلا ضَالِّينَ "

Abdulkuddûs b. Abdirrahman eş-Şâmî der ki: Zünnûn'un şöyle dediğini işittim: "Allahım! Marifet ehli afiyeti gördüklerinde, basiretleriyle akıbetin ne olduğunu fark ettiklerinde, verdiğin nimetlerle ne kadar cömert ve eli açık olduğuna kanaat getirdiklerinde, senden başka onlara faydalı olan şeyleri -her ne kadar sen zarar ve faydalardan çok daha yüce olsan da- kendilerine gösterdiğinde itaatine yönelik yaptıklarını az görüp, kullarına karşı işledikleri suçları da çok büyük görmeye başladılar. Diğer insanların zor gördüklerini kendilerine kolay gördüler ve rızan için ellerinden gelen gayreti gösterdiler. Her ne kadar senin yanında az olan gayretin de değeri olsa şükrünü eda ederken küçük kusurları büyük gördüler. Bundan dolayı bedenleri zayıfladı, renkleri soldu. Kalplerini senden gayrısına kapalı tuttular. Akılları ve dilleri sadece senin zikrinle meşgul oldu. Her şeyi bırakıp tek dertleri sen oldun. Nefisleri yalnızlıkta ve senle baş başa kalmada huzur buldu. İnsanların işini görmede yavaş giderlerken, sana itaat etmeye koşarlar.

Allahım! Onları bu makamlara getirdiği ve bu faziletleri verdiğin gibi bizim de kalplerimizi senin sevginin ipiyle bağla. Sonra bizi semanın ve yerin melekûtuna eriştir. Bizi muradına basamak basamak yaklaştır. Dostlarının makamlarına derece derece yükselt. Örtülü olan ilminin perdelerini bize teker teker kaldır. Bunları yap ki seninle olan ünsiyetin bahçelerine varabilelim, özleminin meyvelerinden derebilelim, marifetinin pınarlarından içebilelim, nimetlerinin bahçelerinde gezinebilelim ve nimetlerinin gölleri içine iyice dalabilelim. Sonra da bu kalplerimiz bize faydalarla, katından hediyelerle geri döndür. İçimizden ibret pınarları fışkırsın, gönüllerimiz mucizelerle dolsun. Kalplerimizi aç ve susuz bir şekilde sana giden kalplerden eyle. Nefislerimizi heybetinden senin tercihlerine boyun eğen nefislerden kıl. Bizi yaşattığın sürece sana itaat içinde yaşat. Öldüreceğin zaman da dininin bir ferdi olarak, razı olmuş ve razı edilmiş olarak, hidâyeti bulan, hidâyete davet eden fertler olarak canımızı al. Bizi gazaba uğrayanlardan ve sapkınlardan kılma."

(١٤٧٠٩)- [٣٦٨/٩] سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ أَحْمَدَ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ مِقْسَمٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيِّ بْنِ خَلَفٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ إِسْرَافِيلَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ:

أَمُوتُ وَمَا مَاتَتْ إِلَيْكَ صَبَابَتِي   وَلا رَوَيْتُ مِنْ صَرْفِ حُبِّكَ أَوْطَارِي

İsrâfil der ki: Zünnûn'un şöyle dediğini işittim:

"Ben ölsem de sana olan arzum ölmez
Ölmem sevgine olan ihtiyacımı gidermez."

(١٤٧١٠)- [٣٦٨/٩] سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ مُحَمَّدٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ إِسْرَافِيلَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَجُلا، يَسْأَلُ ذَا النُّونِ: مَتَى تَصِحُّ عُزْلَةُ الْخَلْقِ؟ فَقَالَ: " إِذَا قَوِيتَ عَلَى عُزْلَةِ النَّفْسِ "

İsrâfil der ki: Adamın birinin Zünnûn'a: "Kişinin ne zaman insanlardan ayrılıp uzlete çekilmesi doğru olur?" diye sorduğunu işittim. Zünnûn: "Nefsinden de uzlete çekilmeye gücün yettiği zaman" karşılığını verdi.

(١٤٧١١)- [٣٦٨/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ الْمَكِّيُّ الصُّوفِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ لَنَا ذُو النُّونِ الْمِصْرِيُّ: " رَأَيْتُ فِيَ التِّيهِ أَسْوَدَ كُلَّمَا ذُكِرَ اللَّهُ ابْيَضَّ لَوْنُهُ، فَقُلْتُ لَهُ: يَا هَذَا إِنَّهُ لَيَبْدُو عَلَيْكَ حَالٌ يُغَيِّرُكَ، فَقَالَ: إِلَيْكَ عَنِّي يَا ذَا النُّونِ، فَإِنَّهُ لَوْ بَدَا عَلَيْكَ مَا يَبْدُو عَلَيَّ لَجُلْتَ كَمَا أَجُولُ، ثُمَّ أَنْشَأَ يَقُولُ: "

ذَكَرْنَا وَمَا كُنَّا نَسِينَا فَنَذْكُرُ   وَلَكِنْ نَسِيمُ الْقُرْبِ يَبْدُو فَيُبْهِرُ
فَأَحْبَابُهُ طَوْرًا وَأَغْدَى بِهِ لَهُ   إِذَا الْحَقُّ عَنْهُ مُخْبِرٌ وَمُغْبِرُ

Zünnûn der ki: Tih çölünde siyahî bir adam gördüm. Adam ne zaman Allah'ı zikretse rengi beyaza dönüyordu. Ona: "Sana öyle bir hal oluyor ki seni değiştiriyor" dediğimde: "Beni rahat bırak ey Zünnûn! Şâyet benim gördüklerimi sen de görebilseydin benim gibi gezip dururdun" karşılığını verdi ve şu şiiri okudu:

"Andık oysa hiç unutmadık ki anmış olalım
Ama yaklaşmanın esintisi bizi büyülüyor
Hak kendinden haber veriyor ve yol gösteriyorsa
Sevenleri hâlden hâle girip ona koşacaklardır."

(١٤٧١٢)- [٣٦٨/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ إِسْرَافِيلَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " نَظَرْتُ إِلَى رَجُلٍ فِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ قَدِ اسْتَفْرَغَهُ الْوَلَهُ، فَقُلْتُ لَهُ: مَا الَّذِي أَثَارَ مِنْكَ مَا أَرَى؟ " قَالَ: ذَهَبَ الزُّهَّادُ وَالْعُبَّادُ بِصَفْوِ الإِخْلاصِ، وَبَقِيتُ فِي كَدَرِ الانْتِقَاصِ، فَهَلْ مِنْ دَلِيلٍ مُرْشِدٍ أَوْ حَكِيمٍ مُوقِظٍ؟ قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " وَقَدْ مَرَّ بِهِ قَوْمٌ عَلَى الدَّوَابِّ وَأَنَا جَالِسٌ مَعَهُ، فَقَالَ: هَلْ تَرَى كَنِيفًا عَلَى كَنِيفٍ "

Zünnûn der ki: Beytu'l-Makdis'te üzüntü içinde boğulmuş bir adam gördüm. Ona: "Seni bu hale getiren nedir?" diye sorduğumda: "Zahidler ve âbidler ihlasın özü ile gittiler, ben ise bulanık bir eksiklik içinde kaldım. Beni doğruya yönlendirecek bir mürşid veya beni uyandıracak bir bilge var mı?" karşılığını verdi. Yanında oturmuşken binekleri üzerinde bir topluluk oradan geçince adam bana: "Helâ üzerindeki helayı görüyor musun?" dedi.

(١٤٧١٣)- [٣٦٨/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ يَزِيدَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ عُثْمَانَ الْخَيَّاطَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ وَسَأَلَهُ رَجُلٌ: يَا أَبَا الْفَيْضِ رَحِمَكَ اللَّهُ، مَنْ أَرَادَ التَّوَاضُعَ كَيْفَ السَّبِيلُ إِلَيْهِ؟ فَقَالَ لَهُ: " افْهَمْ مَا أُلْقِيَ إِلَيْكَ مَنْ أَرَادَ إِلَى سُلْطَانِ اللَّهِ، ذَهَبَ سُلْطَانُ نَفْسِهِ، لأَنَّ النُّفُوسَ كُلَّهَا حَقِيرَةٌ عِنْدَ هَيْبَتِهِ، وَمِنْ أَشْرَفِ التَّوَاضُعِ أَنْ لا يَنْظُرَ إِلَى نَفْسِهِ دُونَ اللَّهِ، وَمَعْنَى قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ: " مَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ رَفَعَهُ اللَّهُ " يَقُولُ: مَنْ تَذَلَّلَ بِالْمَسْكَنَةِ وَالْفَقْرِ إِلَى اللَّهِ، رَفَعَهُ اللَّهُ بِعِزِّ الانْقِطَاعِ إِلَيْهِ "

Saîd b. Osmân el-Hayyât bildiriyor: Adamın biri Zünnûn'a: "Ey Ebu'l-Feyd! Allah rahmetini senden esirgemesin, tevazu sahibi olmak isteyen kişi ne yapmalıdır?" diye sorunca, Zünnûn'un şöyle dediğini işittim: "Sana söyleyeceklerimi iyice dinle! Allah'ın hâkimiyetini isteyen kişi, önce kendi nefsinin hâkimiyetini yok saymalıdır. Zira tüm nefisler, Allah'ın heybeti karşısında değersizdir. En üstün tevazu, Allah dururken kişinin kendi nefsine bakmamasıdır. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem): «*Allah, kendisine karşı tevazu gösteren kişiyi yüceltir*» buyruğunun anlamı da şudur: "Her kim, kendini değersiz görerek Allah'a muhtaç olduğunu ifade ederse, Allah onu, kendisine yönelmesinin hatırına yüceltir."

(١٤٧١٤)- [٣٦٩/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مِقْسَمٍ، حدَّثنَا أَبُو الْعَبَّاسِ بْنُ يُوسُفَ الشِّكْلِيُّ، حدَّثنَا سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: "

مَنَعَ الْقُرَانُ بِوَعْدِهِ وَوَعِيدِهِ مُقَلَ الْعُيونِ بِلَيْلِهَا أَنْ تَهْجَعَ
فَهِمُوا عَنِ الْمَلِكِ الْكَرِيمِ كَلامَهُ فَهْمًا تَذِلُّ لَهُ الرِّقَابُ وَتَخْضَعُ

Saîd b. Osmân, Zünnûn'un şöyle dediğini nakleder:

"Kur'ân, vaad ettiğiyle ve tehdidiyle
Gözlerin geceleri uyuyup dinlenmesini engelledi.
Onun sözü yüce olan Melik'ten gelmektedir
Onu anlayınca boyunlar itaat edip boyun eğer."

(١٤٧١٥)- [٣٦٩/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مِقْسَمٍ، حدَّثنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ خَلَفٍ، قَالَ: سَمِعْتُ إِسْرَافِيلَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " يَا رَبِّ أَنْتَ الَّذِي دَخَلَ فِي رَحْمَتِكَ كُلُّ شَيْءٍ، فَلَمْ تَضِقْ إِلا عَمَّنِ ارْتَجَلَهُ الشَّكُّ إِلَى جَحْدِكَ "

Zünnûn der ki: "Rabbim! Senin rahmetin her şeye işlemiştir. Şüpheleri kendisini inkara götüren kişiler dışında da kimseye sıkıntı vermezsin."

(١٤٧١٦)- [٣٦٩/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: وَقَدْ وَقَفَ عَلَيْهِ رَجُلٌ فَسَأَلَهُ شَيْئًا، فَقَالَ لَهُ ذُو النُّونِ: " إِنَّ الْمُتَكَفِّلَ بِرِزْقِكَ غَيْرُ مُتَّهَمٍ عَلَيْكَ "

İsrâfil der ki: Adamın biri Zünnûn'un yanında durup bir şey sordu. Zünnûn'un adama: "Senin rızkına kefil olan zat seni töhmet altında bırakacak değildir" dediğini işittim.

(١٤٧١٧)- [٣٦٩/٩] قَالَ: " وَكُنْتُ مَعَ ذِي النُّونِ فِي سَفِينَةٍ وَأَجِدُ فِي فَمِي بِلَّةً فَبَزَقْتُهَا فِي الْمَاءِ، فَقَالَ: " تَعِسْتَ يَا بَغِيضُ، تَبْزُقُ عَلَى نِعْمَةِ اللَّهِ "

İsrâfil der ki: Zünnûn ile birlikte bir gemide yolculuk yapıyordum. Ağzımda bir ıslaklık hissedince denize tükürdüm. Zünnûn: "Sefil olasın sevimsiz! Allah'ın nimetine mi tükürüyorsun!" diye çıkıştı.

(١٤٧١٨)- [٣٦٩/٩] قَالَ: وَأَنْشَدَنِي ذُو النُّونِ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى:

مَجَالُ قُلُوبِ الْعَارِفِينَ بِرَوْضَةٍ   سَمَاوِيَّةٍ مِنْ دُونِهَا حُجُبُ الرَّبِّ
تَكَنَّفَهَا مِنْ عَالِمِ السِّرِّ قُرْبُهُ   فَلَوْ قَدَّرَ الآجَالَ ذَابَتْ مِنَ الْحَبِّ
وَأَرْوَى صَدَاهَا كَأْسَ صَرْفٍ بِحُبِّهِ   وَبَرْدَ نَسِيمٍ جَلَّ عَنْ مُنْتَهَى الْخَطْبِ
فَيَا لِقُلُوبٍ قُرِّبَتْ فَتَقَرَّبَتْ لِذِي الْعَرْشِ   مِمَّا زَيَّنَ الْمُلْكَ بِالْقُرْبِ
رَضِيَهَا فَأَرْضَاهَا فَحَازَتْ مَدَى الرِّضَى   وَحَلَّتْ مِنَ الْمَحْبُوبِ بِالْمَنْزِلِ الرَّحْبِ
لَهَا مِنْ لَطِيفِ الْعَزْمِ عَزْمٌ سَرَتْ بِهِ   وَتَهَتَّكَ بِالأَفْكَارِ مَا دَاخِلَ الْحُجُبِ
سَرَى سِرُّهَا بَيْنَ الْحَبِيبِ وَبَيْنَهَا   فَأَضْحَى مَصُونًا عَنْ سِوَى الْقُرْبِ فِي الْقُرْبِ

İsrâfil der ki: Rahmetli Zünnûn bana şu şiiri okudu:

"Âriflerin kalplerinin yeri semavi bir bahçedir
Hemen önlerinde Rabbin perdeleri vardır
Yakınlığı sırlar âleminden onları kuşatmıştır
Kalplerin bir eceli olsaydı sevgisiyle eriyip giderdi
Kalplerin pasını sevgisiyle dolu olan kâseyle giderir
Serin bir esinti de en güzel sözlerin yerini tutacaktır
Arş'ın sahibine yaklaştırılan ve yaklaşan kalplere ne mutlu
Zira bu yakınlıkla serpilip güzelleşmiştir
Onlardan razı olmuş ve razı etmiştir
Sevgilinin katında en güzel yeri elde etmiştir
Öyle keskin bir azimleri vardır ki bu azimle
Perdelerin ardında olanları düşünebilmiştir

Sevgilileri ile aralarında olan bu sırlarıyla
Yakınken onları daha da bir yakına getirmiştir."

(١٤٧١٩)- [٣٦٩/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " اجْلِسْ إِلَى مَنْ تُكَلِّمُكَ صِفَتُهُ، وَلا تَجْلِسْ إِلَى مَنْ يُكَلِّمُكَ لِسَانُهُ "

İsrâfil der ki: Zünnûn'un: "Dili seninle konuşan kişiyle değil, vasıfları seninle konuşan kişiyle otur" dediğini işittim.

(١٤٧٢٠)- [٣٦٩/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الدِّينَوَرِيُّ، حدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الشِّمْشَاطِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " إِنَّ لِلَّهِ عِبَادًا عَامَلُوهُ بِالتَّصْدِيقِ فَقَدْ يَسْلَمُونَ مِنْ طَرِيقٍ دَقِيقٍ، وَيُفْتَحُ لَهُمْ حِجَابُ الْمَضِيقِ، وَيُسَامِحُهُمُ الشَّفِيقُ الرَّفِيقُ، جَعَلُوا الصِّيَامَ غِذَاءً، لَمَّا سَمِعُوهُ يَقُولُ فِيهِمَا: ﴿مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ﴾ فَهُمْ غَدًا يَسْكُنُونَ مَعَ الْحُورِ فِي الشُّرُفَاتِ، وَيَأْكُلُونَ مِمَّا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ مِنَ الشَّهَوَاتِ فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ مَعَ الْقَاصِرَاتِ، وَقَدْ أَتَاهُمْ جِبْرِيلُ بِالزِّيَادَةِ مِنْ صَاحِبِ السَّمَاوَاتِ، فَمَنْ مِثْلُ هَؤُلاءِ الْقَوْمِ وَقَدْ كَشَفَ لَهُمُ الْحِجَابَ عَالِمُ السِّرِّ وَالْخَفِيَّاتِ، وَنَظَرَ إِلَيْهِمْ صَاحِبُ الْبِرِّ وَالْكَرَامَاتِ

Zünnûn der ki: "Allah'ın öyle kulları vardır ki tasdik ederek kulluğu ifa etmişlerdir. Bunlar ince yolu selametle geçer, sıkıntıya sokan engelleri kolayca aşarlar. Şefkatli yoldaşları olan (Allah) onlara hoşgörülü davranmıştır. **"Her meyveden çift çift vardır"**[1] buyurduğunu duyduktan sonra orucu gıdaları saymışlardır. Yarın onlar yüksek binalarda huriler ile birlikte oturacaklardır. Adn cennetlerinden hurilerle birlikte canlarının istediği şeyleri yiyeceklerdir. Cebrâil de onlara göklerin sahibinden daha fazlasını getirmiştir. Böylesi insanlar gibisi var mı? İyiliğin ve cömertliğin sahibi onlar için gayba ve bilinmeyenlere yönelik perdeyi kaldırmış ve onlara nazar etmiştir."

(١٤٧٢١)- [٣٧٠/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَحْمَدَ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " إِنَّ لِلَّهِ عِبَادًا عَلِمُوا الطَّرِيقَ إِلَيْهِ وَالْوُقُوفَ غَدًا بَيْنَ يَدَيْهِ، فَثَارَتِ

---

[1] Rahmân Sur. 52

الْقُلُوبُ إِلَى مَحْجُوبِ الْغُيُوبِ فَجُرِّعُوا مَرَارَةَ مَذَاقِ خَوْفٍ، وَاسْتَعْمَلُوا الظَّلَامَ فِي رِضَى صَاحِبِ السَّمَاوَاتِ، فَسَقَاهُمْ مِنْ أَعْيُنِ الْعِلْمِ، وَالزِّيَادَاتِ، وَغَوَّصَهُمْ فِي بِحَارِ السَّلَامَاتِ، فَهُمْ غَدًا يَسْلَمُونَ مِنْ هَؤُلَاءِ الزَّلَازِلِ وَالسَّطَوَاتِ وَيَسْكُنُونَ الْغُرُفَاتِ "

Zünnûn der ki: “Allah’ın öyle kulları vardır ki Allah’a götüren yolu ve yarın huzurunda duracaklarını bilmişlerdir. Bundan dolayı kalpleri gaybi ve perde arkasında olana doğru yönelmiştir. Korkuyu yudumlamış, karanlıkları göklerin sahibinin rızası için kullanmışlardır. Allah da onlara ilmin, nimetlerin pınarlarından içirmiş, onları selamet denizine daldırmıştır. Bunlar kıyamet günündeki sarsıntılardan ve sıkıntılarından selamette olacaklar, cennetteki evlerde ikamet edeceklerdir.”

(١٤٧٢٢)- [٣٧٠/٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثنا عُمَرُ بْنُ بَحْرٍ الأَسَدِيُّ، حدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي الدُّنْيَا، قَالَ: قَالَ بَعْضُ الْمُتَعَبِّدِينَ: كُنْتُ مَعَ ذِي النُّونِ الْمِصْرِيِّ بِمَكَّةَ، فَقُلْتُ لَهُ: رَحِمَكَ اللَّهُ لِمَ صَارَ الْوقُوفُ بِالْجَبَلِ وَلَمْ يَصِرْ بِالْكَعْبَةِ، قَالَ: " لأَنَّ الْكَعْبَةَ بَيْتُ اللَّهِ وَالْجَبَلُ بَابُ اللَّهِ، فَلَمَّا قَصَدُوهُ وَافِدِينَ أَوْقَفَهُمْ بِالْبَابِ يَتَضَرَّعُونَ "، فَقِيلَ لَهُ يَرْحَمُكَ اللَّهُ فَالْوُقُوفُ بِالْمَشْعَرِ الْحَرَامِ كَيْفَ صَارَ بِالْحَرَمِ؟ قَالَ: " لَمَّا أَذِنَ لَهُمْ بِالدُّخُولِ إِلَيْهِ أَوْقَفَهُمْ بِالْحِجَابِ الثَّانِي، وَهِيَ الْمُزْدَلِفَةُ، فَلَمَّا طَالَ تَضَرُّعُهُمْ أَمَرَهُمْ بِتَقْرِيبِ قُرْبَانِهِمْ، فَتَطَهَّرُوا بِهَا مِنَ الذُّنُوبِ الَّتِي كَانَتْ لَهُمْ حِجَابًا دُونَهُ، وَأَذِنَ بِالزِّيَارَةِ إِلَيْهِ عَلَى طَهَارَةٍ "، قِيلَ لَهُ: فَلِمَ كُرِهَ الصَّوْمُ أَيَّامَ التَّشْرِيقِ؟ قَالَ: " لأَنَّ الْقَوْمَ زَارُوا اللَّهَ وَهُمْ فِي ضِيَافَتِهِ وَلا يَنْبَغِي لِلضَّيْفِ أَنْ يَصُومَ عِنْدَ مَنْ أَضَافَهُ "، قِيلَ لَهُ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ، فَتَعَلُّقُ الرَّجُلِ بِأَسْتَارِ الْكَعْبَةِ لأَيِّ مَعْنًى؟ قَالَ: " هُوَ مِثْلُ الرَّجُلِ تَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَخِيهِ جِنَايَةٌ فَيَتَعَلَّقُ بِثَوْبِهِ وَيَسْتَجْدِي لَهُ وَيَتَضَرَّعُ إِلَيْهِ لِيَهَبَ لَهُ جُرْمَهُ وَجِنَايَتَهُ "

Ebû Bekr b. Ebi’d-Dünyâ bildiriyor: Âbid zatlardan biri şöyle anlatıyor: Mekke’de Zünnûn el-Mısrî ile beraberdim. Kendisine: “Allah rahmetini senden esirgemesin! Vakfe neden Kâbe’de değil de dağda yapılmakta?” diye sorduğumda şöyle dedi: “Çünkü Kâbe Allah’ın evidir. Dağ ise Allah’ın (bu eve açılan) kapısıdır. Allah, kendisine akınlar halinde gelen insanları, yalvarıp yakarmaları için kapıda durdurur.” Kendisine: “Allah rahmetini senden esirgemesin! Peki, neden Müzdelife’de bir daha durulmakta?” diye sorduklarında, şöyle dedi: "Allah onların girmelerine izin verdikten sonra ikinci engel yerinde yani Müzdelife'de bir daha durdurur. Orada da Allah'a yakarmaları üzerine, kurban kesmelerini emreder ve bu şekilde girmelerine engel teşkil eden günahlarından bu kurban sayesinde temizlenmiş olurlar. Temiz bir şekilde de kendisini ziyaret etmelerine izin vermiş olur." Kendisine: "Teşrîk günlerinde oruç neden kerih görülmüştür?" diye sorulunca: "Çünkü Müslümanlar Allah'ı ziyarete gelmişlerdir ve Allah'ın misafirleridir. Misafirin de kendisini ağırlayan zatın yanında oruç tutması uygun değildir" karşılığını vermiştir. Kendisine: "Allah rahmetini senden esirgemesin! İnsanların Kâbe'nin örtüsüne tutunmalarının anlamı nedir?" diye sorulunca da şöyle karşılık vermiştir: "Bu olay, kardeşiyle aralarında kan davası bulunan kişinin, işlediği cinâyeti affedip bağışlaması için giysilerine tutunup ricada bulunması ve yakarması gibidir."

(١٤٧٢٣)- [٣٧٠/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، قَالَ: قَرَأَ عَلَيَّ أَبُو الْحَسَنِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى الرَّازِيُّ، حدَّثَ يُوسُفُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ بَعْضُ الصُّوفِيَّةِ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: رَأَيْتُ سَعْدُونَ فِي مَقْبَرَةِ الْبَصْرَةِ فِي يَوْمٍ حَارٍّ وَهُوَ يناجِي رَبَّهُ، وَيَقُولُ بِصَوْتٍ عَالٍ: " أَحَدٌ أَحَدٌ "، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ عَلَيَّ السَّلامَ، فَقُلْتُ: بِحَقِّ مَنْ نَاجَيْتَهُ إِلا وَقَفْتَ، فوَقَفَ، ثُمَّ قَالَ لِي: " قُلْ وَأَوْجِزْ "، قُلْتُ: تُوصِينِي بِوَصِيَّةٍ أَحْفَظُهَا مِنْكَ وَتَدْعُو لِي بِدَعْوَةٍ، فَأَنْشَأَ يَقُولُ: "

يَا طَالِبَ الْعِلْمِ هَاهُنَا وَهُنَا   وَمَعْدِنُ الْعِلْمِ مِنْ جَنْبَيْكَا
إِنْ كُنْتَ تَبْغِي الْجِنَانَ تَسْكُنُهَا   فَاذْرِفِ الدَّمْعَ فَوْقَ خَدَّيْكَا
وَقُمْ إِذَا قَامَ كُلُّ مُجْتَهِدٍ   تَدْعُوهُ كَيْمَا يَقُولَ لَبَّيْكَا

" ثُمَّ مَضَى، وَقَالَ: " يَا غِيَاثَ الْمُسْتَغِيثِينَ أَغِثْنِي "، فَقُلْتُ لَهُ: ارْفُقْ بِنَفْسِكَ فَلَعَلَّهُ يَلْحَظُكَ لَحْظَةً فَيَغْفِرُ لَكَ، فَصَرَفَ يَدَهُ مِنْ يَدِي وَعَدَا، وَهُوَ يَقُولُ: "

آنَسْتُ بِهِ فَلا أَبْغِي سِوَاهُ   مَخَافَةَ أَنْ أَضِلَّ فَلا أَرَاهُ
فَحَسْبُكَ حَسْرَةً وَضَنًا وَسَقَمًا   يَطْرُدُكَ مِنْ مَجَالِسِ أَوْلَيَاهُ

Zünnûn der ki: Sıcak bir günde Sa'dûn'u Basra mezarlığında Rabbine yakarırken gördüm. Yüksek bir sesle de: "Ahad! Ahad!" diyordu. Ona selam verdiğimde selamımı aldı. Ona: "Yakardığın zat aşkına biraz durmanı istiyorum" dediğimde durdu ve: "Kısa kes!" dedi. Ona: "Bana bir öğütte bulun ve bana dua et" dediğimde şöyle bir şiir okudu:

"İlmi orada burada arayanlar
İlim yanı başınızdadır
Cennetlerde oturmak istiyorsan
Gözyaşların yanaklarından insin
Dua için kalkıldığında sen de kalk
Dua edin ki O da size «Lebbeyk!» desin."

Sonra: "Ey yardım isteyenlerin yardımcısı! Bana yardım et!" diyerek oradan ayrıldı. Giderken kolundan tutup: "Kendine acı! Belki Allah an gelir sana bakıp bağışlar" dediğimde kolunu çekti ve şöyle diyerek yoluna devam etti:

"Ona yöneldim ve başkasını istemedim
Sapıtmaktan ve O'nu görememekten korktum
Seni dostlarının meclisinden kovması
Pişmanlık, üzüntü ve dert olarak sana yeter."

(١٤٧٢٤)- [٣٧١/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، قَالَ: قُرِئَ عَلَى أَبِي الْحَسَنِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى وَأَنَا حَاضِرٌ، قَالَ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: قَالَ الْفَتْحُ بْنُ شُخْرُفٍ: " كَانَ سَعْدُونُ صَاحِبَ مَحَبَّةٍ لِلَّهِ لَهِجَ بِالْقَوْلِ، صَامَ سِتِّينَ سَنَةً حَتَّى خَفَّ دِمَاغُهُ فَسَمَّاهُ النَّاسُ مَجْنُونًا لِتَرَدُّدِ قَوْلِهِ فِي الْمَحَبَّةِ، قَالَ الْفَتْحُ: فَغَابَ عَنَّا زَمَانًا وَكُنْتُ إِلَى لِقَائِهِ مُشْتَاقًا لِمَا كَانَ وُصِفَ لِي مِنْ حِكْمَةِ قَوْلِهِ، فَبَيْنَمَا أَنَا بِفُسْطَاطِ مِصْرَ قَائِمًا عَلَى حَلْقَةِ ذِي النُّونِ، فَرَأَيْتُهُ عَلَيْهِ جُبَّةُ صُوفٍ عَلَى ظَهْرِهِ مَكْتُوبُ: لا تُبَاعُ وَلا تُوهَبُ، وَذُو النُّونِ يُكَلِّمُ فِي عِلْمِ الْبَاطِنِ، فَنَادَاهُ سَعْدُونُ: مَتَى يَكُونُ الْقَلْبُ أَمِيرًا بَعْدَ مَا كَانَ أَسِيرًا؟ فَقَالَ ذُو النُّونِ: إِذَا اطَّلَعَ الْخَبِيرُ عَلَى الضَّمِيرِ فَلَمْ يَرَ فِي الضَّمِيرِ إِلا حُبَّهُ لأَنَّهُ الْجَلِيلُ الْعَزِيزُ، قَالَ: فَصَرَخَ صَرْخَةً خَرَّ مَغْشِيًّا عَلَيْهِ، ثُمَّ أَفَاقَ مِنْ غَشْيَتِهِ وَهُوَ يَقُولُ:

وَلا خَيْرَ فِي شَكْوَى إِلَى غَيْرِ مُشْتَكًى وَلا بُدَّ مِنْ شَكْوَى إِذَا لَمْ يَكُنْ صَبْرُ

، ثُمَّ قَالَ: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ غَلَبَ عَلَيَّ حَبِيبِي، وَلا حَوْلَ وَلا قُوَّةَ إِلا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ، ثُمَّ قَالَ: يَا أَبَا الْفَيْضِ: إِنَّ مِنَ الْقُلُوبِ قُلُوبًا تَسْتَغْفِرُ قَبْلَ أَنْ تُذْنِبَ؟ قَالَ: نَعَمْ تِلْكَ قُلُوبٌ تُثَابُ قَبْلَ أَنْ تُطِيعَ، قَالَ، يَا أَيَا الْفَيْضِ، اشْرَحْ لِي ذَلِكَ، قَالَ: يَا سَعْدُونُ، أُولَئِكَ أَقْوَامٌ أَشْرَقَتْ قُلُوبُهُمْ بِضِيَاءِ رُوحِ الْيَقِينِ، فَهُمْ قَدْ فَطَمُوا النُّفُوسَ مِنْ رُوحِ الشَّهَوَاتِ، فَهُمْ رُهْبَانٌ مِنَ الرَّهَّابِينَ، وَمُلُوكٌ فِي الْعُبَّادِ، وَأُمَرَاءُ فِي الزُّهَّادِ لِلْغَيْثِ الَّذِي مُطِرَ فِي قُلُوبِهِمِ الْمُولَهَةُ بِالْقُدُومِ إِلَى اللَّهِ شَوْقًا، فَلَيْسَ فِيهِمْ مَنْ أَنِسَ بِمَخْلُوقٍ، وَلا مُسْتَرْزِقٌ مِنْ مَرْزُوقٍ، فَهُوَ بَيْنَ الْمَلأِ حَقِيرٌ ذَلِيلٌ وَعِنْدَ اللَّهِ خَطِيرٌ جَلِيلٌ، قَالَ: يَا ذَا النُّونِ، فَمَتَى نَصِلُ إِلَيْهِ؟ فَقَالَ: يَا سَعْدُونُ، صَحِّحِ الْعَزْمَ بِطَرْحِ الأَذَى وَسَلِ الَّذِي بِسِيَاسَتِهِ تَوَلَّى، قَالَ الْفَتْحُ: فَأَدْخَلَ سَعْدُونُ رَأْسَهُ فِيمَا بَيْنَ الْحَلْقَةِ فَمَا رَأَيْتُهُ بَعْدُ "

Feth b. Şuhruf anlatıyor: Sa'dûn, Allah'ı çokça seven ve bunu sözleriyle de dile getiren biriydi. Altmış yıl boyunca oruç tutmuş, bundan dolayı da hafızası zayıflamıştı. Allah'a olan sevgisini çokça tekrarlayıp durduğundan insanlar ona deli derdi. Bir ara bir süre onu göremedik. Bana anlatılan hikmetli sözlerinden dolayı da onu özlemiştim ve görmek istiyordum. Mısır'da Fustat'ta (Kahire'de) Zünnûn'un ders halkasındayken onu gördüm. Üzerinde yün bir cübbe vardı. Sırtında: "Satılmaz ve hibe edilmez" yazıyordu.

O sırada Zünnûn batıni ilimlerden bahsediyordu. Sa'dûn: "Esir olan bir kalp ne zaman emir olur?" diye seslenince, Zünnûn: "Celîl ve Azîz olan Habîr olan gönlüne bakıp da orada onun sevgisinden başka bir şey göremediği zaman" karşılığını verdi. Sa'dûn bunu duyunca bir çığlık attı ve düşüp bayıldı. Sonra kendine geldiğinde şöyle diyordu:

Ehil olmayan zata şikâyette yoktur hayır
Şikâyet de kaçınılmazdır eğer yoksa sabır."

Daha sonra: "Estağfirullah! Sevdiğim ağır bastı. Ulu ve yüce olan Allah'a dayanmayan güç de kuvvet de yoktur" dedi ve: "Ey Ebu'l-Feyd! Kalpler içinde henüz günah işlemeden bağışlanma dileyenleri var mı?" diye sordu.

Zünnûn: "Evet, bunlar henüz itaat etmeden mükâfatlandırılan kalplerdir" dedi. Sa'dûn: "Ey Ebu'l-Feyd! Bunu bana açıkla" deyince, Zünnûn şöyle açıkladı: "Ey Sa'dûn! Bunlar yakîn ruhunun ışığıyla kalpleri aydınlanan kişilerdir. Bunlar nefislerini her türlü şehevi arzudan ayırmışlardır. Kendilerini Allah'a adamış dindarlardır. Allah'a kavuşmanın özlemi içinde çırpınan kalplerine yağdırılan yağmurdan dolayı köleler içinde krallar, zahidler içinde sultanlar gibidirler. İçlerinden insanlarda ünsiyet bulanlar, kendisine rızık verilen birinden rızık bekleyenler yoktur. İnsanların ileri gelenleri arasında değersiz biri, ama Allah katında çok önemli ve değerli biridir."

Sa'dûn: "Ey Zünnûn! Böylesi bir dereceye ne zaman ulaşırız?" diye sorunca, Zünnûn: "Ey Sa'dûn! Seni zayıf bırakacak şeylerden uzak durarak azmini diri tut ve ne isteyeceksen dost olmak istediğin zattan iste" dedi. Sonrasında Sa'dûn başını ders halkasında bulunanların arasına gömdü ve bir daha onu görmedim.

(١٤٧٢٥)- [٣٧٢/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: قُرِئَ عَلَى أَبِي الْحَسَنِ الرَّازِيِّ، قَالَ: قُرِئَ عَلَى أَبِي الْحُسَيْنِ، قَالَ ذُو النُّونِ: "

يَجُولُ الْغِنَى وَالْعِزُّ فِي كُلِّ مَوْطِنٍ لِيَسْتَوْطِنَا قَبْلَ امْرِئٍ إِنْ تَوَكَّلا
وَمَنْ يَتَوَكَّلْ كَانَ مَوْلاهُ حَسْبَهُ وَكَانَ لَهُ فِيمَا يُحَاوِلُ مَعْقِلا "

Zünnûn şöyle der:

"Varlık ile izzet her yerde dolaşıp dururlar
Tevekkül eden bir müminin kalbinde yerleşmek için
Tevekkül edene, her şeyde mevlası kâfi gelir
Boşa gidecek çabalardan da onu uzak tutar."

(١٤٧٢٦)- [٣٧٢/٩] قَالَ: وَقَالَ ذُو النُّونِ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى:

لَبِسْتُ بِالْعِفَّةِ ثَوْبَ الْغِنَيِّ فَصِرْتُ أَمْشِي شَامِخَ الرَّاسِ
أَنْطَقَ لِي الصَّبْرُ لِسَانِي فَمَا أَخْضَعُ بِالْقَوْلِ لِجُلاسِي

إِذَا رَأَيْتُ التِّيهَ مِنْ ذِي الْغِنَا   تُهْتُ عَلَى التَّائِهِ بِالْيَاسِ

Zünnûn der ki:

“İffetle zenginlik giysisini giydim
Bu şekilde başım dik yürüyorum
Hep sabrım dile geldiği için
Sözümü kimseden esirgemiyorum
Zenginin büyüklendiğini gördüğümde
Onu şaşırtıp karamsarlığa sokuyorum.”

(١٤٧٢٧)- [٣٧٢/٩] سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَحْمَدَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا الْفَضْلِ الصَّيْرَفِيَّ بِبَغْدَادَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا عُثْمَانَ سَعِيدَ بْنَ عُثْمَانَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " مَا طَابَتِ الدُّنْيَا إِلا بِذِكْرِهِ، وَلا طَابَتِ الآخِرَةُ إِلا بِعَفْوِهِ، وَلا طَابَتِ الْجِنَانُ إِلا بِرُؤْيَتِهِ "

Zünnûn el-Mısrî der ki: “Dünya, ancak Allah’ı zikirle güzelleşir. Âhiret ancak Allah’ın bağışlamasıyla güzelleşir. Cennet de ancak Allah’ı görmekle güzelleşir.”

(١٤٧٢٨)- [٣٧٢/٩] سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا الْفَضْلِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا عُثْمَانَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمْ يَمْنَعِ الْجَنَّةَ أَعْدَاءَهُ بُخْلا، وَلَكِنْ صَانَ أَوْلِيَاءَهُ الَّذِينَ أَطَاعُوهُ، أَنْ يَجْمَعَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ أَعْدَائِهِ الَّذِينَ عَصَوْهُ "

Zünnûn der ki: “Allah cimriliğinden dolayı düşmanlarına cenneti haram kılmış değildir. Fakat kendisine itaat eden dostlarıyla kendisine isyan eden düşmanlarını bir araya getirmemek ve evliyalarını korumak için haram kılmıştır.”

(١٤٧٢٩)- [٣٧٢/٩] حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْبَغْدَادِيُّ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَيْمُونٍ، قَالَ: سُئِلَ ذُو النُّونِ عَنِ السَّفَلَةِ مَنْ هُوَ؟ ثذ قَالَ: " مَنْ لا يَعْرِفُ الطَّرِيقَ إِلَى اللَّهِ وَلَمْ يَتَعَرَّفْهُ "

Ahmed b. Abdillah b. Meymûn der ki: Zünnûn'a sefil kişilerin kimler olduğu sorulunca: "Allah'a giden yolu bilmeyen ve öğrenmeye de çalışmayan kişidir" dedi.

(١٤٧٣٠)- [٩/٣٧٢] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ، حدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ هَاشِمٍ، قَالَ: سُئِلَ ذُو النُّونِ مَا لَنَا لا نَقْوَى عَلَى النَّوَافِلِ؟ قَالَ: " لأَنَّكُمْ لا تُصِحُّونَ الْفَرَائِضَ "

Zünnûn'a: "Neden nafileleri yerine getirmeye güç yetiremiyoruz?" diye sorulunca, "Çünkü farzları hakkını vererek eda etmiyorsunuz" cevabını verdi.

(١٤٧٣١)- [٩/٣٧٢] وَقِيلَ: مَنْ أَدْوَمُ النَّاسِ ذَنْبًا لَهُ؟ قَالَ: " مَنْ أَحَبَّ دُنْيَا فَانِيَةٍ "

Muhammed b. Abdilmelik b. Hâşim der ki: Zünnûn'a: "Allah'a karşı günahları daimi olanlar kimlerdir?" diye sorulunca: "Fani olan dünyalıkları sevenlerdir" dedi.

(١٤٧٣٢)- [٩/٣٧٣] ثنا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَيْمُونٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " قُلْ لِمَنْ أَظْهَرَ حُبَّ اللَّهِ احْذَرْ أَنْ تَذِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ، وَمِنْ عَلامَةِ الْمُحِبِّ لِلَّهِ، أَنْ لا يَكُونَ لَهُ حَاجَةٌ إِلَى غَيْرِ اللَّهِ "

Zünnûn der ki: "Allah'ı sevdiğini söyleyene de ki: Allah'tan başkasının önünde eğilmekten sakın. Allah'ı sevmenin alametlerinden birisi de, kişinin Allah'tan başkasına ihtiyaç duymamasıdır."

(١٤٧٣٣)- [٩/٣٧٣] وَبِإِسْنَادِهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَيْمُونٍ، قَالَ: سَأَلْتُ ذَا النُّونِ عَنْ كَمَالِ الْعَقْلِ، وَكَمَالِ الْمَعْرِفَةِ؟ فَقَالَ: " إِذَا كُنْتَ قَائِمًا بِمَا أُمِرْتَ بِهِ تَارِكًا لِتَكَلُّفِ مَا كُفِيتَ، فَأَنْتَ كَامِلُ الْعَقْلِ، وَإِذَا كُنْتَ مُتَعَلِّقًا بِاللَّهِ فِي أَحْوَالِكَ لا بِأَعْمَالِكَ غَيْرُ نَاظِرٍ إِلَى سِوَاهُ، فَأَنْتَ كَامِلُ الْمَعْرِفَةِ

Abdullah b. Meymûn bildiriyor: Zünnûn'a aklın ve marifetin kemale ermesi konusunu sorduğumda bana: "Şâyet Allah'ın emrettiklerini yerine getiriyor, yasakladığı şeylerden de uzak duruyorsan aklın kemale ermiş demektir. Şâyet amellerinle değil de her şeyinle Allah'a bağlıysan ve ondan başkasıyla ilgilenmiyorsan marifetin kemale ermiş demektir" dedi.

(١٤٧٣٤)- [٣٧٣/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " طُوبَى لِمَنْ كَانَ شِعَارُ قَلْبِهِ الْوَرَعُ، وَلَمْ يُعْمِ بَصَرَ قَلْبِهِ الطَّمَعُ، وَكَانَ مُحَاسِبًا لِنَفْسِهِ فِيمَا صَنَعَ "

Zünnûn der ki: "Kalbinin şiarı vera olan, kalbini tamah ile köreltmeyen ve kendi kendini hesaba çeken kişiye ne mutlu!"

(١٤٧٣٥)- [٣٧٣/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، حدَّثنَا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " إِنَّمَا يُخْتَبَرُ ذُو الْبَأْسِ عِنْدَ اللِّقَاءِ، وَذُو الأَمَانَةِ عِنْدَ الأَخْذِ وَالْعَطَاءِ، وَذُو الأَهْلِ وَالْوَلَدِ عِنْدَ الْفَاقَةِ وَالْبَلاءِ، وَالإِخْوَانُ عِنْدَ نَوَائِبِ الْقَضَاءِ "

Zünnûn der ki: "Güçlü kişiler savaş alanında, emin kişiler bir şey alıp verirken, çoluk çocuk sahipleri yoksulluk ve musibet anlarında, kardeşler de bir davada birbirlerine hasım olduklarında sınanırlar."

(١٤٧٣٦)- [٣٧٣/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ، حدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " الَّذِي اجْتَمَعَ عَلَيْهِ أَهْلُ الْحَقَائِقِ فِي حَقَائِقِهِمْ أَنَّ اللَّهَ غَيْرُ مَفْقُودٍ فَيُطْلَبُ، وَلا ذُو غَايَةٍ فَيُدْرَكُ، فَمَنْ أَدْرَكَ مَوْجُودًا فَهُوَ بِالْمَوْجُودِ مَغْرُورٌ، وَإِنَّمَا الْمَوْجُودُ عِنْدَنَا مَعْرِفَةٌ، وَكَشْفُ عِلْمٍ بِالأَعْمَالِ "

Zünnûn der ki: "Hakikat ehli olanlar Allah'ın aranılacak bir yitik, ulaşılması gereken bir hedef olmadığı konusunda hemfikirdirler. Mevcut olana ulaşan kişi mevcut olan bu şeyle aldanır. Bize göre ise asıl mevcut marifettir ve ilim amellerle elde edilir."

(١٤٧٣٧)- [٣٧٣/٩] حَدَّثَنَا أَبُو نَصْرٍ ظُفُرُ بْنُ الْحُسَيْنِ الصُّوفِيُّ، حدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ الثَّعْلَبِيُّ، حدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ فَارِسٍ الْفَرْغَانِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيدِ الْحَمِيدِ الْحَلَبِيُّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ابْنَ الْفَرَضِيِّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " الْبَلاءُ مِلْحُ الْمُؤْمِنِ إِذَا عُدِمَ الْبَلاءَ فَسَدَ حَالُهُ "

Zünnûn der ki: "Belalar, müminin tuzudur. Mümin, belalara maruz kalmazsa sahip olduğu her şey bozulur."

(١٤٧٣٨)- [٣٧٣/٩] حَدَّثَنَا ظُفُرُ بْنُ الْحُسَيْنِ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَضْلِ، حدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ الرَّازِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " لا يَرَى اللَّهَ شَيْءٌ فَيَمُوتُ، كَمَا لَمْ يَرَهُ شَيْءٌ فَيَعِيشُ، لأَنَّ حَيَاتَهُ بَاقِيَةٌ يَبْقَى بِهَا مَنْ يَرَاهَا "

Zünnûn der ki: "Allah'ı gören hiçbir şey ölmez. Aynı şekilde O'nu görmeyen hiçbir şey de yaşamaz. Çünkü Allah'ın hayatı bâkidir ve O'nu gören de bu hayatta bâki kalır."

(١٤٧٣٩)- [٣٧٣/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " تَكَلَّمَ النَّاسُ مِنْ عَيْنِ الأَعْمَالِ، وَتَكَلَّمْتُ مِنْ عَيْنِ الْمِنَّةِ "

Zünnûn der ki: "İnsanların konuşmaları amelde bulunma isteğinden, benim ise minnetten kaynaklanmaktadır."

(١٤٧٤٠)- [٣٧٤/٩] حَدَّثَنَا ظُفُرٌ، حدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ، حدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عَابِدًا، يَقُولُ: " إِنَّ لِلَّهِ عِبَادًا أَبْصَرُوا فَنَظَرُوا، فَلَمَّا نَظَرُوا عَقَلُوا، فَلَمَّا عَقَلُوا عَلِمُوا، فَلَمَّا عَلِمُوا عَمِلُوا، فَلَمَّا عَمِلُوا انْتَفَعُوا، رُفِعَ الْحِجَابُ فِيمَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَهُ، فَنَظَرُوا بِأَبْصَارِ قُلُوبِهِمْ إِلَى مَا ذُخِرَ لَهُمْ مِنْ خَفِيِّ مَحْجُوبِ الْغُيُوبِ، فَقَطَعُوا كُلَّ مَحْجُوبٍ، وَكَانَ هُوَ الْمُنَى وَالْمَطْلُوبَ "

Zünnûn der ki: Bir âbidin şöyle dediğini işittim: "Allah'ın öyle kulları vardır ki gördükleri şeye bakarlar. Baktıkları zaman aklederler. Aklettikleri zaman bilirler. Bildikleri zaman amel ederler. Amelde bulundukları zaman bunun faydasını görürler. Zira Allah ile aralarındaki perde kalkar ve gaybda kendileri için hazırlanıp saklanan şeyleri kalp gözüyle görürler. Bu şekilde Allah'la aralarında bulunan bütün engelleri (perdeleri) aşarlar ki tek dertleri ve gayeleri Allah olur."

(١٤٧٤١)- [٣٧٤/٩] حَدَّثَنَا ظُفُرٌ، حدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَيْمُونٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ، وَقَدْ سُئِلَ عَنْ أَوَّلِ دَرَجَةٍ يَلْقَاهَا الْعَارِفُ ؟ قَالَ: " التَّحَيُّرُ ثُمَّ الافْتِقَارُ، ثُمَّ الاتِّصَالُ، ثُمَّ انْتَهَى عَقْلُ الْعُقَلاءِ إِلَى الْحِيرَةِ "،

قَالَ: وَسُئِلَ ذُو النُّونِ: مَا أَغْلَبُ الأَحْوَالِ عَلَى الْعَارِفِ؟ قَالَ: " حُبُّهُ، وَالْحُبُّ فِيهِ، وَنَشْرُ الآلاءِ وَهِيَ الأَحْوَالُ الَّتِي لا تُفَارِقُهُ "

Abdullah b. Meymûn der ki: Zünnûn'a: "Ârifin karşılaşacağı ilk derecenin nasıl olduğu sorulunca: "Önce hayret, sonra da acizliği fark ediştir. Sonra ulaşma çabasıdır. Sonra da akıl sahibi olan herkesin varacağı son aşama, yine hayret olacaktır" dedi. Ona: "Ârifin içinde bulunduğu baskın hal nedir?" diye sorulunca da: "Allah sevgisi, Allah için sevme ve nimetlerini göstermedir. Bu haller ârif olan kişiyi hiçbir zaman bırakmaz" dedi.

(١٤٧٤٢)- [٩/٣٧٤] حَدَّثَنَا ظُفُرٌ، حدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ الْمَلِكِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " مَا أَعَزَّ اللَّهُ عَبْدًا بِعِزٍّ هُوَ أَعَزُّ لَهُ مِنْ أَنْ يُذِلَّهُ عَلَى ذُلِّ نَفْسِهِ، وَمَا أَذَلَّ اللَّهُ عَبْدًا بِذُلٍّ هُوَ أَذَلُّ لَهُ مِنْ أَنْ يَحْجُبَهُ عَنْ ذُلِّ نَفْسِهِ "

Zünnûn el-Mısrî der ki: "Allah'ın kula bahşedebileceği en büyük saygınlık nefsinin zelil olması karşısında kendisini de zelil hissedebilmesidir. Kula verebileceği en büyük zillet ise nefsinin zelil bir duruma düştüğü durumlarda kendisini zelil hissedememesidir."

(١٤٧٤٣)- [٩/٣٧٤] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، قَالَ: قُرِئَ عَلَى أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى الرَّازِيِّ، حدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ الْحُسَيْنِ، عَنِ الْفَتْحِ بْنِ شُخْرُفٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " خَرَجْتُ فِي طَلَبِ الْمُبَاحِ فَإِذَا أَنَا بِصَوْتٍ فَعَدَلْتُ إِلَيْهِ فَإِذَا أَنَا بِرَجُلٍ قَدْ غَاصَ فِي بَحْرِ الْوَلَهِ، وَخَرَجَ عَلَى سَاحِلِ الْكَمَدِ، وَيَقُولُ فِي دُعَائِهِ: أَنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي أَعْلَمُ أَنَّكَ تَعْلَمُ أَنَّ الإِصْرَارَ مَعَ الاسْتِغْفَارِ لُؤْمٌ، وَتَرْكِي الاسْتِغْفَارَ مَعَ مَعْرِفَتِي بِسِعَةِ عَفْوِكَ عَجْزٌ، يَا إِلَهِي أَنْتَ خَصَّصْتَ خَصَائِصَكَ بِخَالِصِ الإِخْلاصِ، وَأَنْتَ الَّذِي تَضِنَّ بِضَنَائِنِكَ عَنْ شَوَائِبِ الانْتِقَاصِ، وَأَنْتَ الَّذِي سَلَّمْتَ قُلُوبَ الْعَارِفِينَ عَنِ اعْتِرَاضِ الْوَسْوَاسِ، وَأَنْتَ الَّذِي آنَسْتَ الآنِسِينَ مِنْ أَوْلِيَائِكَ فَأَعْطَيْتَهُمْ كِفَايَةَ رِعَايَةِ وِلايَةِ الْمُتَوَكِّلِينَ عَلَيْكَ، تَكْلَؤُهُمْ فِي مَضَاجِعِهِمْ، وَتَطَّلِعُ عَلَى سَرَائِرِهِمْ، وَسِرِّي عِنْدَكَ مَكْشُوفٌ، وَأَنَا إِلَيْكَ مَلْهُوفٌ، وَأَنْتَ بِالإِحْسَانِ مَعْرُوفٌ، ثُمَّ سَكَتَ فَلَمْ أَسْمَعْ لَهُ صَوْتًا "

Zünnûn der ki: Allah'a yalvarıp yakarmak için çıktığım sırada bir ses işittim. Sese doğru yöneldiğimde hüzün denizine dalıp karanlıklar sahiline çıkan bir adamla karşılaştım. Adam şöyle dua ediyordu: "(Allahım!) Bağışlanma dileyip günahlarda da ısrar etmenin alçaklık olduğunu, rahmetinin sınırlarını bilmeme rağmen bağışlanma dilemeyi bırakmanın da acziyet olduğunu bilmediğimi biliyorsun. Allahım! Sen ki halis kullarına ihlası verdin. Has kullarını eksikliklerden korudun. Âriflerin kalplerini vesveselerden temizledin. Dostlarına yakın durdun ve tevekkül edenlere verilen karşılığı ziyadesiyle verip uyurken bile onları himaye ettin. Hepsinin sırlarını bilensin. Benim de sırrım katında malumdur. Sana sığınıyorum ki sen ihsanlarında bilinirsin" Sonra yakarışları dindi ve bir daha sesini duyamadım.

(١٤٧٤٤)- [٣٧٤/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، حدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْمُذَكِّرُ، حدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ يُوسُفَ الشِّكْلِيُّ، حدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " خَرَجْتُ حَاجًّا إِلَى بَيْتِ اللَّهِ الْحَرَامِ، فَبَيْنَا أَنَا بِالطَّوَافِ إِذَا بِشَخْصٍ مُتَعَلِّقٍ بِأَسْتَارِ الْكَعْبَةِ، وَإِذَا هُوَ يَبْكِي، وَهُوَ يَقُولُ فِي بُكَائِهِ: كتَمْتُ بَلائِي مِنْ غَيْرِكَ وَبُحْتُ بِسِرِّي إِلَيْكَ، وَاشْتَغَلْتُ بِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ، عَجِبْتُ لِمَنْ عَرَفَكَ كَيْفَ يَسْلُو عَنْكَ !، وَلِمَنْ ذَاقَ حُبَّكَ فَكَيْفَ يَصْبِرُ عَنْكَ؟ ثُمَّ أَنْشَأَ يَقُولُ:

ذَوَّقْتَنِي طِيبَ الْوِصَالِ فَزِدْتَنِي شَوْقًا إِلَيْكَ مُخَامِرَ الْحَسَرَاتِ

ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى نَفْسِهِ، فَقَالَ: أَمْهَلَكِ فَمَا ارْعَوَيْتِ، وَسَتَرَ عَلَيْكِ فَمَا اسْتَحَيَيْتِ، وَسَلَبَكِ حَلاوَةَ الْمُنَاجَاةِ فَمَا بَالَيْتِ، ثُمَّ قَالَ: عَزِيزِي مَا لِي إِذَا قُمْتُ بَيْنَ يَدَيْكَ أَلْقَيْتَ عَلَيَّ النُّعَاسَ، وَمَنَعْتَنِي حَلاوَةَ قُرَّةِ عَيْنِي لَهُ، ثُمَّ أَنْشَأَ يَقُولُ:

رَوَّعْتَ قَلْبِي بِالْفِرَاقِ فَلَمْ أَجِدْ شَيْئًا أَمَرَّ مِنَ الْفِرَاقِ وَأَوْجَعَا
حَسْبُ الْفِرَاقِ بِأَنْ يُفَرِّقَ بَيْنَنَا وَأَطَالَ مَا قَدْ كُنْتُ مِنْهُ مُوَدَّعَا

قَالَ: فَلَمْ أَتَمَالَكْ أَنْ أَتَيْتُ الْكَعْبَةَ مُسْتَخْفِيًا، فَلَمَّا أَحَسَّ تَحَلَّلَ بِخِمَارٍ كَانَ عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: يَا ذَا النُّونِ غُضَّ بَصَرَكَ مِنْ مَوَاقِعِ النَّظَرِ فَإِنِّي حَرَامٌ، فَعَلِمْتُ أَنَّهَا امْرَأَةٌ، فَقُلْتُ: يَا أَمَةَ اللَّهِ مِمَّ يَحْوِي الْهُمُومَ قَلْبُ الْمُحِبِّ؟ فَقَالَتْ: إِذَا كَانَتِ لِلتَّذْكَارِ مُحَاوَرَةً، وَلِلشَّوْقِ

مُحَاضِرَةً، يَا ذَا النُّونِ، أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ الشَّوْقَ يُورِثُ السَّقَامَ، وَتَجْدِيدَ التَّذْكَارِ يُورِثُ الأَحْزَانَ، ثُمَّ أَنْشَأَتْ تَقُولُ:

لَمْ أَذُقْ طَعْمَ بَعْضِ وَصْلِكَ حَتَّى زَالَ عَنِّي مَحَبَّتِي لِلأَنَامِ

ثُمَّ أَنْشَأَتْ تَقُولُ:

نِعْمَ الْمُحِبُّ إِذَا تَزَايَدَ وَصْلُهُ وَعَلَتْ مَحَبَّتُهُ بِعُقْبِ وِصَالِ

فَقَالَتْ: أَوْجَعْتَنِي، أَمَا عَلِمْتَ أَنَّهُ لا يُبْلَغُ إِلَيْهِ إِلا بِتَرْكِ مَنْ دُونَهُ "

Zünnûn anlatıyor: Allah'ın evini haccetmek için gitmiştim. Tavaf yaptığım sırada Kâbe'nin örtülerine tutunmuş birini gördüm. Bu şahıs ağlayarak şöyle diyordu: "Musibetlerimi senden başkasına karşı gizli tuttum, sırrımı da sana anlattım. Her şeyi bırakıp kendimi sana verdim. Senin tanıyanların seni ihmal etmelerine, senin sevgini tadanların senden ayrı durmaya nasıl dayandıklarına hayret ediyorum!" Ardından şu beyti okudu:

"Sana vuslatın lezzetini bana tattırdın
İçimde sana kavuşmanın özlemini daha da arttırdın."

Sonra kendi nefsine: "Sana mühlet vermesine rağmen cehaletinden geri durmadın! Günahlarını örtmesine rağmen utanmadın! Senden duanın lezzetini aldı, ama aldırmadın!" dedi ve şöyle devam etti: "Azizim! Neden huzurunda ibadete durduğum zaman üzerime uykuyu salıyor, ibadetten alacağım huzura engel oluyorsun?" Ardından şu beyitleri okudu:

"Kalbimi firakınla korkuttun
Firakından daha acı ve ağır bir şey bilmiyorum
Birbirimizden ayrı kalmamız artık yetsin
Terk ettiğim şeylerin devam etmesi artık bitsin."

Kendimi tutamadım ve fark ettirmeden Kâbe'nin yanına yaklaştım. Beni fark edince tuttuğu örtüyü üzerine sardı ve: "Ey Zünnûn! Bakışlarını benden çek! Zira bana bakman haramdır" dedi. O zaman kadın olduğunu anladım. "Ey Allah'ın kulu! Sevenin kalbinde neden öylesi üzüntüler bulunur?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Zikrinle söyleşiyor, özlemin önünde çöküyorsa öylesi hüzünler olur. Ey Zünnûn! Özlemin dertlere, zikri tazelemenin üzüntülere sebep olduğunu bilmiyor musun?" Sonra şu beyti okudu:

"Vuslatın lezzetini henüz tatmışken
Tüm mahlukata olan sevgim yok oldu."

Ardından şu beyti okudu:

"Sevene ne mutludur vuslatı yaklaşıyorsa
Vuslata yaklaştıkça da sevgisi daha da artıyorsa."

Sonra: "Bana acı verdin! Allah'a ancak ondan gayri ne varsa terk edildiği zaman ulaşılabileceğini bilmiyor musun?" dedi.

(١٤٧٤٥)- [٣٧٥/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، حدَّثنا أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ الأَنْصَارِيُّ، حدَّثَنَا أَبُو عِصْمَةَ، قَالَ: " كُنْتُ عِنْدَ ذِي النُّونِ وَبَيْنَ يَدَيْهِ فَتًى حَسَنٌ يُمْلِي عَلَيْهِ شَيْئًا، قَالَ: فَمَرَّتِ امْرَأَةٌ ذَاتُ جَمَالٍ وَخُلُقٍ، قَالَ: فَجَعَلَ الْفَتَى يُسَارِقُ النَّظَرَ إِلَيْهَا، قَالَ: فَفَطِنَ ذُو النُّونِ فَلَوى عُنُقَ الْفَتَى وَأَنْشَأَ يَقُولُ:

دَعِ الْمَصُوغَاتِ مِنْ مَاءٍ وَطِينٍ وَاشْغَلْ هَوَاكَ بِحُورٍ عَيْنِ

Ebû Isme bildiriyor: "Zünnûn'un yanındaydım. Önünde güzel yüzlü bir genç onun söylediği bir şeyleri yazıyordu. Oradan güzel ve genç bir kadın geçince genç gizlice kadına bakmaya başladı. Zünnûn onun bu durumunu fark edince, gencin boynunu önüne eğdi ve şu şiiri okudu:

"Sudan ve çamurdan oluşanları bırak da
Cennetteki hurilerle meşgul olmaya bak."

(١٤٧٤٦)- [٣٧٦/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمُقْرِئُ، قَالَ: سَمِعْتُ هِلالَ بْنَ الْعَلاءِ، يَقُولُ: قَالَ ذُو النُّونِ: " مَنْ تَطَأْطَأَ لَقَطَ رُطَبًا، وَمَنْ تَعَالَى لَقِيَ عَطَبًا "

Zünnûn der ki: "Kişi aşağı indikçe taze olgun meyveleri toplar, yukarı çıktıkça da (dalında) bozulmuş olanlarla karşılaşır."

(١٤٧٤٧)- [٣٧٦/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى الرَّازِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " حُرْمَةُ

الْجَلِيسِ أَنْ تَسُرَّهُ فَإِنْ لَمْ تَسُرَّهُ فَلا تَسُؤْهُ، لَمْ يَكْسِبْ مَحَبَّةَ النَّاسِ فِي هَذَا الزَّمَانِ إِلا رَجُلٌ خَفِيفُ الْمُرُونَةِ عَلَيْهِمْ، وَأَحْسَنُ الْقَوْلِ فِيهِمْ، وَأَطَابَ الْعِشْرَةَ مِعْهُمْ "

Zünnûn der ki: "Senin yanında oturan kişinin sendeki hakkı onu mutlu etmendir. Mutlu edemiyorsan da üzmemen gerekir. Bu zamanda insanların sevgisini ancak onlara en az yük olan, güzel sözler söyleyen ve onlarla güzelce geçinen kişi elde edebilir."

(١٤٧٤٨)- [٣٧٦/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سَهْلٍ النَّيْسَابُورِيُّ أَبُو الْفَضْلِ، حدَّثَنَا أَبُو عُثْمَانَ سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ الْخَيَّاطُ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " مُعَاشَرَةُ الْعَارِفِ كَمُعَاشَرَةِ اللَّهِ، يَحْتَمِلُكَ وَيَحْلُمُ عَنْكَ تَخَلُّقًا بِأَخْلاقِ اللَّهِ الْجَمِيلَةِ

Zünnûn der ki: "Ârif olan kişiyle birlikte olmak Allah'la birlikte olmak gibidir. Zira o da Allah'ın güzel ahlakını örnek alıp sana tahammül edip yumuşak davranır."

(١٤٧٤٩)- [٣٧٦/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " لا تُتْقِنْ بِمَوَدَّةِ مَنْ لا يُحِبُّكَ إِلا مَعْصُومًا، وَوَالِ مَنْ صَحِبَكَ وَوَافَقَكَ عَلَى مَا تُحِبُّ وَخَالَفَكَ فِيمَا تَكْرَهُ، فَإِنَّمَا يَصْحَبُ هَوَاهُ، وَمَنْ صَحِبَ هَوَاهُ، فَإِنَّمَا هُوَ طَالِبُ رَاحَةِ الدُّنْيَا "

Zünnûn der ki: "Sadece kendisine bir zarar gelmemesi için seni seven kişiyi fazla sevmeye çalışma. Senin sevdiğini seven, ama hoşlanmadığın şeylere yönelik senin gibi düşünmeyen kişileri de dost edinme. Zira bu kişiler kendi hevalarının dostudurlar. Kendi hevasının dostu olan kişi de, dünya rahatlığını istiyor demektir."

(١٤٧٥٠)- [٣٧٦/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " كُلُّ مُطِيعٍ مُسْتَأْنِسٌ، وَكُلُّ عَاصٍ مُسْتَوْحِشٌ، وَكُلُّ مُحِبٍّ ذَلِيلٌ، وَكُلُّ خَائِفٍ هَارِبٌ، وَكُلُّ رَاجٍ طَالِبٌ "

Zünnûn der ki: "Allah'a itaat eden kişi, hep Allah'la beraberdir. Allah'a isyan eden kişi, daima yalnızdır. Dünyalık bir şeye sevdalı olan kişi, her dem zelil olur. Korku taşıyan kişi, korktuğu şeyden uzak durur. Dileği olan kişi de bu dileğini bir şekilde elde etmek için çalışıp bunu ister."

(١٤٧٥١)- [٣٧٦/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثنا أَبُو بَكْرٍ الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: قَالَ لِي أَبُو الْحَسَنِ: كَتَبَ الْوَلِيدُ بْنُ عُتْبَةَ الدِّمَشْقِيُّ إِلَى ذِي النُّونِ بِكِتَابٍ يَسْأَلُهُ فِيهِ عَنْ حَالِهِ فَكَتَبَ إِلَيْهِ " كَتَبْتَ إِلَيَّ تَسْأَلُنِي عَنْ حَالِي، فَمَا عَسَيْتُ أَنْ أُخْبِرَكَ بِهِ مِنْ حَالِي وَأَنَا بَيْنَ خِلالٍ مُوجِعَاتٍ أَبْكَانِي مِنْهُنَّ أَرْبَعٌ: حُبُّ عَيْنِي لِلنَّظَرِ، وَلِسَانِي لِلْفُضُولِ، وَقَلْبِي لِلرِّيَاسَةِ، وَإِجَابَتِي إِبْلِيسَ لَعَنَهُ اللَّهُ فِيمَا يَكْرَهُهُ اللَّهُ، وَأَقْلَقَنِي مِنْهَا عَيْنٌ لا تَبْكِي مِنَ الذُّنُوبِ الْمُنْتِنَةِ، قَلْبٌ لا يَخْشَعُ عِنْدَ نُزُولِ الْعِظَةِ، وَعَقْلٌ وَهَنَ، فَهْمُهُ فِي مَحَبَّةِ الدُّنْيَا، وَمَعْرِفَةٍ كُلَّمَا قَلَّبْتُهَا وَجَدْتُنِي بِاللَّهِ أَجْهَلُ، وَأَضْنَانِي مِنْهَا أَنِّي عَدِمْتُ خَيْرَ خِصَالِ الإِيمَانِ: الْحَيَاءَ، وَعَدِمْتُ خَيْرَ زَادِ الآخِرَةِ: التَّقْوَى، وَفَنِيَتْ أَيَامَى بِمَحَبَّتِي لِلدُّنْيَا، وَتَضْيِيعِي قَلْبًا لا أَقْتَنِي مِثْلَهُ أَبَدًا "

Ebu'l-Hasan der ki: Velîd b. Utbe ed-Dimaşkî, Zünnûn'a halini soran bir mektup gönderdi. Zünnûn ona şöyle bir cevap yazdı: "Bana bir mektup gönderip halimi sormuşsun. Sana hangi halimden bahsedeyim? Bana acı veren kusurlarım var ve bunlar içinde dört tanesi beni ağlatıyor. Bunlar da gözümün bakmayı, dilimin fazla konuşmayı, kalbimin başı çekmeyi sevmesi ve Allah'ın sevmediği konularda lanetli İblis'in davetlerine icabet etmemdir. Çirkin günahlara ağlamayan bir göz, öğüdü duyduğunda korkamayan bir kalp, hatalara bulaşan ve tek anladığı dünya olan bir akıl ve her deştiğimde Allah'ı hakkıyla bilemediğimi bana gösteren bir marifet beni endişeye düşürmektedir. Bunlarla da imanın en hayırlı hasleti olan hayâyı, âhiret için en hayırlı azığı olan takvayı kaybettim. Günlerimi dünya sevgisiyle tükettim ve bir daha asla elde edemeyeceğim bir kalbi heba ettim."

(١٤٧٥٢)- [٣٧٦/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ أَبِي الْحَسَنِ الْمِصْرِيُّ، حدَّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ آدَمَ، حدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْخَوَّاصُ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " لَمْ أَرَ شَيْئًا أَبْعَثَ لِلإِخْلاصِ مِنَ الْوَحْدَةِ، لأَنَّهُ إِذَا خَلا لَمْ يَرَ غَيْرَ اللَّهِ فَإِذَا لَمْ يَرَ غَيْرَ اللَّهِ لَمْ تُحَرِّكْهُ إِلا خَشْيَةُ اللَّهِ، وَمَنْ أَحَبَّ الْخَلْوَةَ فَقَدْ تَعَلَّقَ بِعَمُودِ الإِخْلاصِ وَاسْتَمْسَكَ بِرُكْنٍ كَبِيرٍ مِنْ أَرْكَانِ الصِّدْقِ "

Zünnûn der ki: "İhlâs için yalnızlıktan daha uygun bir şey göremiyorum. Zira kişi yalnız kaldığı zaman Allah'tan başkasını göremez. Allah'tan başkasını göremediği zaman Allah'a karşı haşyetten başka bir şeye bulaşmaz.

Onun için yalnızlığı seven kişi ihlâsa dayanmış ve samimiyetin temellerinden en büyüğüne tutunmuş olur."

(١٤٧٥٣)- [٣٧٧/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى، حدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " الْحَبُّ لِلَّهِ عَامٌّ، وَالْوُدُّ لَهُ خَاصٌّ، لأَنَّ كُلَّ الْمُؤْمِنِينَ يَذُوقُونَ حُبَّهُ وَيَنَالُونَهُ، وَلَيْسَ كُلُّ مُؤْمِنٍ يَنَالُ وُدَّهُ، ثُمَّ أَنْشَأَ يَقُولُ:

مَنْ ذَاقَ طَعْمَ الْوِدَادِ حَمَى جَمِيعَ الْعِبَادِ
مَنْ ذَاقَ طَعْمَ الْوِدَادِ قَلَى جَمِيعَ الْعِبَادِ
مَنْ ذَاقَ طَعْمَ الْوِدَادِ سَلَى طَرِيقَ الْعِبَادِ
مَنْ ذَاقَ طَعْمَ الْوِدَادِ أَنِسَ بِرَبِّ الْعِبَادِ

Yûsuf b. el-Hüseyn der ki: Zünnûn: "Allah sevgisi genel, dostluğu ise özeldir. Zira bütün müminler Allah sevgisini tadar ve ona ulaşır. Ancak Allah'ın dostluğuna her mümin nail olamaz" dedi ve şu beyitleri okudu:

"Dostluğunu tadına varan kişi
Bütün kullardan korunur
Dostluğun tadına varan kişi
Bütün kullara dargın olur
Dostluğun tadına varan kişi
Kulların gittiği yolu bilmez
Dostluğun tadına varan kişi
Kulların Rabbiyle ünsiyet bulur."

(١٤٧٥٤)- [٣٧٧/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْمِصْرِيُّ، حدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَرْقَعِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " الأُنْسُ بِاللَّهِ نُورٌ سَاطِعٌ، وَالأُنْسُ بِالنَّاسِ غَمٌّ وَاقِعٌ "

Zünnûn der ki: "Allah'la ünsiyet parıldayan bir nur, insanlarla ünsiyet ise bitmeyen bir kederdir."

(١٤٧٥٥)- [٣٧٧/٩] قِيلَ لِذِي النُّونِ: مَا الأُنْسُ بِاللَّهِ؟ قَالَ: " الْعِلْمُ وَالْقُرْآنُ "

Zünnûn'a: “Allah ile nasıl ünsiyet kurulur?” diye sorulunca: “İlim ve Kur'ân ile” karşılığını verdi.

(١٤٧٥٦)- [٣٧٧/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ، حدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى، حدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ سَلَمَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، وَقِيلَ لَهُ: مَا عَلامَةُ الأُنْسِ بِاللَّهِ؟ قَالَ: " إِذَا رَأَيْتَ أَنَّهُ يُوحِشُكَ مِنْ خَلْقِهِ، فَإِنَّهُ يُؤْنِسُكَ بِنَفْسِهِ، وَإِذَا رَأَيْتَ أَنَّهُ يُؤْنِسُكَ بِخَلْقِهِ، فَاعْلَمْ أَنَّهُ يُوحِشُكَ مِنْ خَلْقِهِ، ثُمَّ قَالَ: الدُّنْيَا لِلَّهِ أَمَةٌ، وَالْخَلْقُ لِلَّهِ عَبِيدٌ خَلَقَهُمْ لِلطَّاعَةِ وَضَمِنَ لَهُمْ أَرْزَاقَهُمْ، فَحَرَصُوا عَلَى أَمَتِهِ وَقَدْ نَهَاهُمْ عَنْهَا، وَطَلَبُوا الأَرْزَاقَ وَقَدْ ضَمِنَهَا لَهُمْ، فَلا هُمْ عَلَى أَمَتِهِ قَدَرُوا وَلا هُمْ فِي أَرْزَاقِهِمُ اسْتَزَادُوا، ثُمَّ قَالَ:

عَجَبًا لِقَلْبِكَ كَيْفَ لا يَتَصَدَّعُ وَلِرُكْنِ جِسْمِكَ كَيْفَ لا يَتَضَعْضَعُ
فَاكْحَلْ بِمَلْمُولِ السُّهَادِ لَدَى الدُّجَى   إِنْ كُنْتَ تَفْهَمُ مَا أَقُولُ وَتَسْمَعُ
مَنَعَ الْقُرَانُ بِوَعْدِهِ وَعِيدِهِ   فِعْلَ الْعُيونِ بِلَيْلِهَا أَنْ تَهْجَعُ
فَهِمُوا عَنِ الْمَلِكِ الْكَرِيمِ كَلامَهُ   فَهْمًا تَذِلُّ لَهُ الرِّقَابُ وَتَخْضَعُ

Muhammed b. Ahmed b. Seleme der ki: Zünnûn'a: “Allah'la ünsiyetin göstergesi nedir?” diye sorulunca: “Yalnız kalmayı istediğini gördüğün zaman kendisiyle ünsiyet kurmanı istiyor demektir. Ancak kullardan ayrı durup yalnız kalmanı sağladığını da bilmelisin” dedi ve şöyle devam etti: “Dünya da, insanlar da Allah'ın kullarıdır. Allah onları itaat için yaratmış ve rızıklarını üzerine almıştır. Ancak insanlar, Allah'ın yasaklamış olmasına rağmen diğer kulu olan dünyaya karşı hırslanmış, rızıklarını üzerine almasına rağmen dünyadan rızık istemişlerdir. Sonuçta da ne dünyayı elde etmeyi başarabiliş, ne de rızıklarını arttırabilmişlerdir.” Sonra da şu beyitleri okudu:

“Hayret kalbin nasıl parçalanmaz
Bedenin nasıl yere yığılmaz
Gecelerine ayakta kalarak çek sürmeni
Şâyet anlıyor ve dinliyorsan dediklerimi

Kur'ân gözleri uyarıp menetmiştir
Geceyi uykuyla geçirme demiştir
Kerîm olan hükümdarın anlamışlardır buyruklarını
İtaat etmişlerdir ve bükmüşlerdir boyunlarını."

(١٤٧٥٧)- [٣٧٧/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، حدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ الرَّازِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: قَالَ ذُو النُّونِ: " صُدُورُ الأَحْرَارِ قُبُورُ الأَسْرَارِ "

Zünnûn der ki: "Yiğit adamların içi, sırların mezarlığıdır."

(١٤٧٥٨)- [٣٧٧/٩] قَالَ: وَسُئِلَ ذُو النُّونِ، لَمْ أَحَبَّ النَّاسُ الدُّنْيَا؟ قَالَ: " لأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى جَعَلَهَا خِزَانَةَ أَرْزَاقِهِمْ، فَمَدُّوا أَعْيُنَهُمْ إِلَيْهَا "

Yûsuf b. el-Hüseyn der ki: Zünnûn'a: "İnsanlar neden dünyayı seviyorlar?" diye sorulduğu zaman şöyle cevap vermiştir: "Allah, dünyayı rızıklarımn ambarı kıldığı içindir ki gözlerini ona dikmişlerdir."

(١٤٧٥٩)- [٣٧٨/٩] وَقِيلَ لَهُ: مَا إِسْنَادُ الْحِكْمَةِ؟ قَالَ: " وُجُودُهَا "

Yûsuf b. el-Hüseyn der ki: Zünnûn'a: "Hikmetin dayanağı nedir?" diye sorulunca: "Kendi varlığıdır" dedi.

(١٤٧٦٠)- [٣٧٨/٩] وَسُئِلَ يَوْمًا: فِيمَ يَجِدُ الْعَبْدُ الْخَلاصَ؟ فَقَالَ: " الْخَلاصُ فِي الإِخْلاصِ، فَإِذَا أَخْلَصَ تَخَلَّصَ "، فَقِيلَ: فَمَا عَلامَةُ الإِخْلاصِ؟ قَالَ: " إِذَا لَمْ يَكُنْ فِي عَمَلِكَ صُحْبَةُ الْمَخْلُوقِينَ، وَلا مَخَافَةُ ذَمِّهِمْ، فَأَنْتَ مُخْلِصٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى "

Bir gün Zünnûn'a: "Kul halâsa (kurtuluşa) nasıl erebilir?" diye sorulunca: "Halâs, ihlâstadır. Kişi ihlâslı olunca halâsa erer" karşılığını verdi. Kendisine: "Peki ihlâsın göstergesi nedir?" diye sorulunca: "Şâyet amelinde diğer insanlardan övgü beklentisi veya yerilme korkusu yoksa inşallah sen ihlâslı birisindir" karşılığını verdi.

(١٤٧٦١)- [٣٧٨/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُلَيْمَانَ الدِّمَشْقِيُّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ خَلَفِ بْنِ ضَوْءٍ الرَّقِّيُّ، يَقُولُ:

سَمِعْتُ أَبَا إِسْحَاقَ إِبْرَاهِيمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الصُّوفِيَّ، يَقُولُ: سُئِلَ ذُو النُّونِ الْمِصْرِيُّ، عَنِ الْمَحَبَّةِ؟ فَقَالَ: " هِيَ الَّتِي لا تَزِيدُهَا مَنْفَعَةٌ، وَلا تَنْقُصُهَا مَضَرَّةٌ، ثُمَّ أَنْشَأَ يَقُولُ:

شَوَاهِدُ أَهْلِ الْحَبِّ بَادٍ دَلِيلُهَا   بِأَعْلامِ صِدْقٍ مَا يَضِلُّ سَبِيلُهَا
جُسُومُ أُولِي صِدْقِ الْمَحَبَّةِ وَالرِّضَى   تَبِينُ عَنْ صِدْقِ الْوِدَادِ نُحُولُهَا
إِذَا نَاجَتِ الأَفْهَامُ أُنْسَ نُفُوسِهِمْ   بِأَلْسِنَةٍ تَخْفَى عَلَى النَّاسِ قَبْلَهَا
وَضَجَّتْ نُفُوسُ الْمُسْتَهَامِينَ وَاشْتَكَتْ   جَوًى كَانَ عَنْ أَجْسَامِهَا سربيلُهَا
يَحِنُّونَ حُزْنًا ضَاعَفَ الْخَوْفَ شَجْوُهُ   وَنِيرَانُ شَوْقٍ كَالسَّعِيرِ عَلِيُّلهَا
وَسَارُوا عَلَى حُبِّ الرَّشَادِ إِلَى الْعُلَى   قَوْمٌ بِهِمْ تَقْوَاهُ وَهُوَ دَلِيلُهَا
فَحَطُّوا بِدَارِ الْقُدُسِ فِي خَيْرِ مَنْزِلٍ   وَفَازَ بِزُلْفَى ذِي الْجَلالِ حُلُولُهَا

Zünnûn el-Mısrî'ye sevgi konusu sorulunca: "Menfaatte artmayan, zararda da azalmayandır" dedi ve şu şiiri okudu:

"Sevgi erbabının açıktır delilleri
Şaşırtmayacak şekilde doğrudur işaretleri
Samimi bir sevgi ve rızayla dolmuştur bedenleri
İçten bir sevgiyi yansıtır hareketleri
Akıl idrak etmede yetersiz kaldığında
Sevgileriyle insanlara kolaylaştırırlar sünnetleri
Derde düşüp de üzüntüden şikâyette bulunduklarında
Bedenlerinde sıkıntılı durumla karşılaştıklarında
Korkuyu da aşan bir endişe ile şefkate sarılırlar
Cehennem ateşinden de öte bir özlem ateşi içinde yanarlar
Doğru yola olan aşkları ile yürüyüp yükselirler
Kendilerine yolu gösteren Rablerine takvayla ancak sakinleşirler
Bundandır ki mukaddes mekânda en hayırlı yerlere yerleşirler
Kurtuluşu da Yüceler yücesine yakınlaşmakta görürler."

(١٤٧٦٢)- [٣٧٨/٩] أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ يَعْقُوبَ الْبَغْدَادِيُّ، حدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ هَاشِمٍ، قَالَ: قُلْتُ لِذِي النُّونِ: كَمِ الأَبْوَابُ إِلَى الْفِطْنَةِ؟ قَالَ: " أَرْبَعَةُ أَبْوَابٍ: أَوَّلُهَا الْخَوْفُ، ثُمَّ الرَّجَا ثُمَّ الْمَحَبَّةُ، ثُمَّ الشَّوْقُ، وَلَهَا أَرْبَعَةُ مَفَاتِيحَ: فَالْفَرْضُ مِفْتَاحُ بَابِ الْخَوْفِ، وَالنَّافِلَةُ مِفْتَاحُ بَابِ الرَّجَاءِ، وَحُبُّ الْعِبَادَةِ وَالشَّوْقُ مِفْتَاحُ بَابِ الْمَحَبَّةِ، وَذِكْرُ اللَّهِ الدَّائِمُ بِالْقَلْبِ وَاللِّسَانِ مِفْتَاحُ بَابِ الشَّوْقِ، وَهِيَ دَرَجَةُ الْوَلايَةِ، فَإِذَا هَمَمْتَ بِالارْتِقَاءِ فِي هَذِهِ الدَّرَجَةِ فَتَنَاوَلْ مِفْتَاحَ بَابِ الْخَوْفِ، فَإِذَا فَتَحْتَهُ اتَّصَلْتَ إِلَى بَابِ الْفِطْنَةِ مَفْتُوحًا لا غُلُقَ عَلَيْهِ، فَإِذَا دَخَلْتَهُ فَمَا أَظُنُّكَ تُطِيقُ مَا تَرَى فِيهِ حِينَئِذٍ يَجُوزُ شَرَفُكَ بِالإِشْرَافِ، وَيَعْلُو مُلْكُكَ، مُلْكَ الْمُلُوكِ، وَاعْلَمْ أَيْ أَخِي أَنَّهُ لَيْسَ بِالْخَوْفِ يُنَالُ الْفَرْضُ، وَلَكِنْ بِالْفَرْضُ يُنَالُ الْخَوْفُ، وَلا بِالرَّجَاءِ تُنَالُ النَّافِلَةُ وَلَكِنْ بِالنَّافِلَةِ يُنَالُ الرَّجَاءُ، أَنَّهُ لَيْسَ بِالأَبْوَابِ تُنَالُ الْمَفَاتِيحُ وَلَكِنْ بِالْمَفَاتِيحِ تُنَالُ الأَبْوَابُ، وَاعْلَمْ أَنَّهُ مَنْ تَكَامَلَ فِيهِ الْفَرْضُ فَقَدْ تَكَامَلَ فِيهِ الْخَوْفُ، وَمَنْ جَاءَ بِالنَّافِلَةِ فَقَدْ جَاءَ بِالرَّجَاءِ، وَمَنْ جَاءَ بِمَحَبَّةِ الْعِبَادَةِ، فَقَدْ وَصَلَ إِلَى اللَّهِ، وَمَنْ شَغَلَ قَلْبَهُ وَلِسَانَهُ بِالذِّكْرِ، قَذَفَ اللَّهُ فِي قَلْبِهِ نُورُ الاشْتِيَاقِ إِلَيْهِ، وَهَذَا سِرُّ الْمَلَكُوتِ، فَاعْلَمْهُ وَاحْفَظْهُ، حَتَّى يَكُونَ اللَّهُ ﷾ هُوَ الَّذِي يُنَاوِلُهُ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ "

Ebû Câfer Muhammed b. Abdilmelik b. Hâşim bildiriyor: Zünnûn'a: "Anlayışın (zihin açıklığının) kaç kapısı vardır?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Dört kapısı vardır. Birincisi korku (havf), ikincisi umut (recâ), üçüncüsü muhabbet, sonuncusu da özlem kapısıdır. Bunların da dört anahtarı vardır. Farz, korku (havf) kapısının anahtarıdır. Nafile, umut (recâ) kapısının anahtarıdır. İbadet sevgisi ile arzusu, muhabbet kapısının anahtarıdır. Allah'ı devamlı kalp ve dille zikretmek de, özlem kapısının anahtarıdır ki, bu da kişiyi velâyet derecesine yükseltir. Eğer bu dereceden daha yukarı çıkmak istersen, korku kapısının anahtarına yönel. Korku kapısını açtığında, açık durumda olan anlayış kapısına varırsın. Eğer bu kapıdan girecek olursan orada göreceğin şeylere dayanabileceğini zannetmiyorum. Ancak o zaman Allah'ın katına varma şerefini elde eder, hükümdarlar hükümranının katında yüksek bir merteben olabilir. Nasıl kapıda olmak anahtarı elde etmeni sağlamıyorsa ve ancak anahtarla kapıyı açabiliyorsan aynı şekilde korku duyarak farzı elde edemezsin, ama farzları yerine getirerek korkuyu elde edebilirsin. Yine umut içinde olarak nafileyi elde edemezsin, ama nafile namazı kılarak umut sahibi olabilirsin. Bil ki farzları tamamıyla ifa edenin korkusu da kâmil olur. Nafileleri tam olarak yerine getiren, umduğuna kavuşur. İbadet etmeyi tam anlamıyla seven kişi, Allah'a ulaşır. Kalbini ve dilini zikirle meşgul eden kişinin kalbine Allah, kendine özlemi yerleştirir. Melekût denilen şeyin sırrı da işte budur. Bunu iyice bil ve sakın unutma. Allah'ın da bunu kulları içinde dilediğine vereceğini aklından çıkarma."

(١٤٧٦٣)- [٣٧٩/٩] حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ عَاصِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الإِيلِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ الْفَضْلَ بْنَ صَدَقَةَ الْوَاسِطِيُّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ الْمِصْرِيَّ، يَقُولُ: " إِذَا اطَّلَعَ الْخَبِيرُ عَلَى الضَّمِيرِ فَلَمْ يَجِدْ فِي الضَّمِيرِ غَيْرَ الْخَبِيرِ جَعَلَ فِيهِ سِرَاجًا مُنِيرًا "

Zünnûn el-Mısrî der ki: "Her şeyden haberdar olan (Allah) yüreğe bakacak olsa, yürekte her şeyden haberdar olandan başkasının olmadığını ve Onun da yürekte ışık saçan bir kandil koyduğunu görür."

(١٤٧٦٤)- [٣٧٩/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَحْمَدَ، حدَّثَنِي سَالِمُ بْنُ جَمِيلٍ الْوَاسِطِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ الشِّمْشَاطِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " أَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلامُ: يَا مُوسَى كُنْ كَالطَّيْرِ الْوَحْدَانِيِّ يَأْكُلُ مِنْ رُءُوسِ الأَشْجَارِ، وَيَشْرَبُ مِنْ مَاءِ الْقَرَاحِ، إِذَا جَنَّهُ اللَّيْلُ آوَى إِلَى كَهْفٍ مِنَ الْكُهُوفِ اسْتِئْنَاسًا بِي، وَاسْتِيحَاشًا مِمَّنْ عَصَانِي، يَا مُوسَى، إِنِّي آلَيْتُ عَلَى نَفْسِي أَنْ لا أُتِمَّ لَمَّةَ أَيِّ بِرٍّ مِنْ دُونِي عَمَلا، يَا مُوسَى، لأَقْطَعَنَّ أَمَلَ كُلِّ مُؤَمِّلٍ يُؤَمِّلُ غَيْرِي، وَلأَقْصِمَنَّ ظَهْرَ مَنِ اسْتَنَدَ إِلَى سِوَايَ، وَلأُطِيلَنَّ وَحْشَةَ مَنِ اسْتَأْنَسَ بِغَيْرِي، وَلأُعْرِضَنَّ عَنْ مَنْ أَحَبَّ حَبِيبًا سِوَايَ، يَا مُوسَى، إِنَّ لِي عِبَادًا إِنْ نَاجَوْنِي أَصْغَيْتُ إِلَيْهِمْ، وَإِنْ نَادَوْنِي أَقْبَلْتُ عَلَيْهِمْ، وَإِنْ أَقْبَلُوا عَلَيَّ أَدْنَيْتُهُمْ، وَإِنْ دَنَوْا مِنِّي قَرَّبْتُهُمْ، وَإِنْ تَقَرَّبُوا مِنِّي اكْتَنَفْتُهُمْ، وَإِنَّ وَالُونِي وَالَيْتُهُمْ، وَإِنْ صَافُونِي صَافَيْتُهُمْ، وَإِنْ عَمِلُوا لِي جَازَيْتُهُمْ، هُمْ حِمَايَ وَبِي يَفْتَخِرُونَ، وَأَنَا مُدَبِّرُ أُمُورِهِمْ وَأَنَا سَائِسُ قُلُوبِهِمْ، وَأَنَا مُتَوَلِّي أَحْوَالِهِمْ، لَمْ أَجْعَلْ لِقُلُوبِهِمْ رَاحَةً فِي شَيْءٍ إِلا فِي ذِكْرِي فَذِكْرِي لأَسْقَامِهِمْ شِفَاءٌ، وَعَلَى قُلُوبِهِمْ ضِيَاءٌ، وَلا يَسْتَأْنِسُونَ إِلا بِي، وَلا يَحُطُّونَ رِحَالَ قُلُوبِهِمْ إِلا عِنْدِي، وَلا يَسْتَقِرُّ قَرَارُهُمْ فِي الإِيوَاءِ إِلا إِلَيَّ، ثُمَّ قَالَ ذُو النُّونِ: هُمْ يَا أَخِي قَوْمٌ

قَدْ ذَوَّبَ الْحُزْنُ أَكْبَادَهُمْ، وَأَنْحَلَ الْخَوْفُ أَجْسَامَهُمْ، وَغَيَّرَ السَّهَرُ أَلْوَانَهُمْ، وَأَقْلَقَ خَوْفُ الْبَعْثِ قُلُوبَهُمْ، قَدْ سَكَنَتْ أَسْرَارُهُمْ إِلَيْهِ، وَتَذَلَّلَتْ قُلُوبُهُمْ عَلَيْهِ، فَنُفُوسُهُمْ عَنِ الطَّاعَةِ لا تَسْلُو، وَقُلُوبُهُمْ عَنْ ذِكْرِهِ لا تَخْلُو، وَأَسْرَارُهُمْ فِي الْمَلَكُوتِ تَعْلُو، الْخُشُوعُ يَخْشَعُ لَهُمْ إِذَا سَكَتُوا، وَالدُّمُوعُ تُخْبِرُ عَنْ خَفِيِّ حُرْقَتِهِمْ إِذَا كَمَدُوا، قَدَّسُوا فَرَجَ الشَّهَوَاتِ بِحَلاوَةِ الْمُنَاجَاةِ، فَلَيْسَ لِلْغَفْلَةِ عَلَيْهِمْ مَدْخَلٌ، وَلا لِلَّهْوِ فِيهِمْ مَطْمَعٌ، قَدْ حَجَبَ التَّوْفِيقُ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الآفَاتِ، وَحَالَتِ الْعِصْمَةُ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ اللَّذَّاتِ، فَهُمْ عَلَى بَابِهِ يَبْكُونَ، وَإِلَيْهِ يَبْكُونَ، وَمِنْهُ يَبْكُونَ، فَيَا طُوبَى لِلْعَارِفِينَ، مَا أَغْنَى عَيْشِهِمْ، وَمَا أَلَذَّ شُرْبِهِمْ، وَمَا أَجَلَّ حَبِيبِهِمْ "

Şimşâtî der ki: Zünnûn'un şöyle dediğini işittim: Allah, Hz. Mûsa'ya şöyle vahyetti: "Ey Mûsa! Yalnız gezen, ağaçların başlarından yiyen, saf suyundan içen, gece olduğu zaman benimle baş başa kalmak ve bana isyan edenlerden uzak durmak için mağaralardan birine sığınan bir kuş gibi ol! Ey Mûsa! Benden başka hiçbir iyinin amelini tamamına erdirmeyeceğime dair kendime yemin ettim. Ey Mûsa! Benden başkasına umut bağlayan her bir kişinin bu umudunu keseceğim! Benden başkasına dayanan her bir kişinin sırtını kıracağım! Benden başkasıyla ünsiyet arayan her bir kişinin yalnızlığını arttıracağım! Beni bırakıp başkasını seven her bir kişiden yüz çevireceğim! Ey Mûsa! Öyle kullarım var ki bana yakardıkları zaman onlara yönelirim. Bana seslendikleri zaman onlara dönerim. Bana yöneldikleri zaman onları kendime yanaştırırım. Bana yanaştıkları zaman onları yaklaştırırım. Bana yaklaştıkları zaman onları himaye ederim. Beni dost edindikleri zaman onlara dost olurum. Bana samimi davrandıkları zaman onlarla samimi olurum. Bana amelde bulundukları zaman onları mükâfatlandırırım. Onlar benim özel kullarımdır, benimle iftihar ederler. Onların işlerini idare eder, kalplerini yönlendiririm. Her bir işlerini üzerime alırım. Kalplerini sadece benim zikrimle rahat ettiririm. Benim zikrim hastalıklarına şifadır, kalplerine bir nurdur. Sadece benimle ünsiyet bulur, kalplerindeki yükleri sadece benim yanımda indirirler. Bana sığınmadıkça da yerlerinden duramaz, rahat edemezler."

Sonra Zünnûn şöyle dedi: "Kardeşim! Bunlar, hüznün ciğerlerini yaktığı, korkunun bedenlerini erittiği, tekrar dirilme korkusunun kalplerini endişeye düşürdüğü kişilerdir. Bunların içleri sadece Allah'la sükûnet bulur. Kalpleri Allah için tevazu gösterir. Nefisleri Allah'a itaatten asla geri durmaz, kalpleri de Allah'ı zikretmeyi hiç bırakmaz. Ruhları melekût aleminde yükselip durur. Sustukları zaman huşu bile onlardan haşyet duyar. Dertlendikleri zaman gözyaşları onların içinde olan yangını haber verir. Yakarmanın lezzetini şehvetlerle hemhal olmaya tercih etmişlerdir. Gaflet onlara bulaşamaz, boş işlerin onlarda gözü olmaz. Allah'ın ihsan ettiği tevfîk, felaketlerle aralarına set çekmiştir. İsmet onlarla lezzetlerin arasını ayırmıştır. Onlar Allah'ın kapısında ağlar, Allah için ağlar, Allah'tan dolayı ağlar. Âriflere ne mutlu! Ne güzel bir yaşamları, ne lezzetli içecekleri ve ne değerli sevdikleri vardır."

(١٤٧٦٥)- [٣٨٠/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَصْقَلَةَ، ثنا أَبُو عُثْمَانَ سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " مَنْ ذَبَحَ خِنْجَرَ الطَّمَعِ بِسَيْفِ الإِيَاسِ، وَرَدَمَ خِنْدَقِ الْحِرْصِ ظَفَرَ بِكِيمِيَاءِ الْحِرْمَةِ، وَمَنِ اسْتَقَى بِحَبْلِ الزُّهْدِ عَلَى دَلْو الْغُرُوفِ اسْتَقَى مِنْ حُبِّ الْحِكْمَةِ، وَمَنْ سَلَكَ أَوْدِيَةَ الْكَمَدِ بِحَيَاءِ جَنَى حَيَاةِ الأَبَدِ، وَمَنْ حَصَدَ عُشْبَ الذُّنُوبِ بِمِنْجَلِ الْوَرَعِ أَضَاءَتْ لَهُ رَوْضَةُ الاسْتِقَامَةِ، وَمَنْ قَطَعَ لِسَانَهُ بِشَفْرَةِ الصَّمْتِ، وَجَدَ طَعْمَ عُذُوبَةِ الرَّاحَةِ، وَمَنْ تَدَرَّعَ بِدِرْعِ الصِّدْقِ قَوِيَ عَلَى مُجَاهَدَةِ عَسْكَرِ الْبَاطِلِ، وَاعْتَدَلَ خَوْفُهُ وَرَجَاؤُهُ، وَحَسُنَ فِي الآخِرَةِ مَثْوَاهُ، وَمَنْ فَرِحَ بِمَدْحَةِ الْجَاهِلِ الشَّيْطَانُ ثَوَّبَهُ الْحَمَاقَةَ "

Zünnûn der ki: "Tamah devesini ümitsizlik kılıcıyla kesen, hırs hendeğini gömen kişi kudsiyetin kimyasını elde eder. Zühd ipini boş şeylerin kovasına bağlayan kişi hikmet sevgisini içer. Hüzün vadisini hayâ ile aşan kişi ebedi hayatı kazanır. Günah ekinlerini vera orağıyla biçen kişiye istikamet bahçesi ışık saçar. Dilini suskunluğun bıçağıyla kesen kişi rahatlığın saf tadını alır. Doğruluk zırhım giyen kişi batılın askerlerine karşı daha güçlü, korkusu da umudu da dengeli, âhirette de yeri daha güzel olur. Cahilin övmesine sevinen kişiye Şeytan ahmaklık giysisini giydirir."

(١٤٧٦٦)- [٣٨٠/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ، ثنا سَعِيدٌ، قَالَ وَسَأَلَهُ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَا أَبَا الْفَيْضِ، مَا التَّوَكُّلُ؟ فَقَالَ ذُو النُّونِ: " خَلْعُ الأَرْبَابِ وَقَطْعُ الأَسْبَابِ "، فَقَالَ لَهُ: زِدْنِي فِيهِ حَالَةً أُخْرَى، فَقَالَ: " إِلْقَاءُ النَّفْسِ فِي الْعُبُودِيَّةِ، وَإِخْرَاجُهَا مِنَ الرُّبُوبِيَّةِ "

Adamın biri Zünnûn'a: "Ey Ebu'l-Feyd! Tevekkül nedir?" diye sorunca, Zünnûn: "Kişinin, içindeki tüm efendilerden ve yakınlıklardan kurtulmasıdır" karşılığım verdi. Adam: "Bana bir boyutunu daha söyle" deyince, Zünnûn: "Kişinin, nefsini efendilikten alıp kulluğa atmasıdır" karşılığını verdi.

(١٤٧٦٧)- [٣٨٠/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " طُوبَى لِمَنْ تَطَهَّرَ وَلَزِمَ الْبَابَ، طُوبَى لِمَنْ تَضَمَّرَ لِلسِّبَاقِ، طُوبَى لِمَنْ أَطَاعَ اللَّهَ أَيَّامَ حَيَاتِهِ "

Zünnûn der ki: "Temizlenip (ölüm için) kapıda bekleyene ne mutlu! Yarış için hazırlık yapana ne mutlu! Hayatı boyunca Allah'a itaat edene ne mutlu!"

(١٤٧٦٨)- [٣٨٠/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُهُ، يَقُولُ: " مَنْ وَثِقَ بِالْمَقَادِيرِ اسْتَرَاحَ، وَمَنْ صَحَّحَ اسْتَرَاحَ، وَمَنْ تَقَرَّبَ قُرِّبَ، وَمَنْ صَفَى صُفِيَ لَهُ، وَمَنْ تَوَكَّلَ وُفِّقَ، وَمَنْ تَكَلَّفَ مَا لا يَعْنِيهِ ضَيَّعَ مَا يَعْنِيهِ "

Zünnûn der ki: "Takdire güvenen kişi rahat eder. Kendini ıslah eden rahat eder. Allah'a yaklaşmaya çalışan yaklaştırılır. Samimi olana samimi olunur. Tevekkül eden muvaffak olur. Kendisini ilgilendirmeyen şeylere bulaşan kişi kendisini ilgilendiren şeyleri elinden kaybeder."

(١٤٧٦٩)- [٣٨٠/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " بَيْنَمَا أَنَا سَائِرٌ فِي بِلادِ الْعَرَبِ إِذَا بِرَجُلٍ عَلَى عَرِيشٍ مِنَ الْبَلُّوطِ، وَعِنْدَهُ عَيْنُ مَاءٍ تَجْرِي فَأَقَمْتُ عَلَيْهِ يَوْمًا وَلَيْلَةً أُرِيدُ أَنْ أَسْمَعَ كَلامَهُ، فَأَشْرَفَ عَلَيَّ بِوَجْهِهِ، فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: شَهِدَ قَلْبِي لِلَّهِ بِالنَّوَازِلِ، وَكَيْفَ لا يَشْهَدُ قَلْبِي بِذَلِكَ، وَكُلُّ أُمُورِهِمْ إِلَيْكَ، فَحَسْبُ مَنِ اغْتَرَّ بِكَ أَنْ يَأْلَفَ قَلْبُهُ غَيْرَكَ، هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ، لَقَدْ خَابَ لَدَيْكَ الْمُقَصِّرُونَ، سَيِّدِي مَا أَحْلَى ذِكْرَكَ، أَلَيْسَ قَصَدَكَ مُؤَمِّلُوكَ فَنَالُوا مَا أَمَّلُوا، وَجُدْتَ لَهُمْ مِنْكَ بِالزِّيَادَةِ عَلَى مَا طَلَبُوا، فَقُلْتُ لَهُ: يَا حَبِيبِي، إِنِّي مُقِيمٌ عَلَيْكَ مُنْذُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ أُرِيدُ

أَنْ أَسْمَعَ مِنْ كَلامِكَ، فَقَالَ لِي: قَدْ رَأَيْتُكَ بِأَبْطَالٍ حِينَ أَقْبَلْتَ، وَلَكِنْ مَا ذَهَبَ رَوْعُكَ مِنْ قَلْبِي إِلَى الآنَ، فَقُلْتُ لَهُ: وَلِمَ ذَلِكَ؟ وَمَا الَّذِي أَفْزَعَكَ مِنِّي؟ فَقَالَ: بِطَالَتُكَ فِي يَوْمِ عَمَلِكَ، وَشُغْلُكَ فِي يَوْمِ فَرَاغِكَ، وَتَرْكُكَ الزَّادَ لِيَوْمِ مَعَادِكَ، وَمُقَامُكَ عَلَى الْمَظْنُونِ، فَقُلْتُ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى كَرِيمٌ مَا ظَنَّ بِهِ أَحَدٌ شَيْئًا إِلا أَعْطَاهُ، فَقَالَ: إِنَّهُ كَذَلِكَ إِذَا وَافَقَهُ الْعَمَلُ الصَّالِحُ وَالتَّوْفِيقُ، فَقُلْتُ لَهُ: رَحِمَكَ اللَّهُ يَا حَبِيبِي، مَا هَا هُنَا فِتْيَةٌ تَسْتَأْنِسُ بِهِمْ؟ فَقَالَ: بَلَى، هَاهُنَا فِتْيَةٌ مُتَفَرِّقُونَ فِي رُءُوسِ الْجِبَالِ، قُلْتُ: فَمَا طَعَامُهُمْ فِي هَذَا الْمَكَانِ؟ قَالَ: أَكْلُهُمُ الْفِلَقُ مِنْ خُبْزِ الْبَلُّوطِ، وَلِبَاسُهُمُ الْخِرَقُ مِنَ الثِّيَابِ، قَدْ يَئِسُوا مِنَ الدُّنْيَا وَيَئِسَتِ الدُّنْيَا مِنْهُمْ، قَدْ لَصِقُوا بِمَقَامِ الأَرْضِ، وَتَلَفَّقُوا بِالْخِرَقِ، فَلَوْ رَأَيْتَهُمْ رِجَالا إِذَا جَنَّهُمُ اللَّيْلُ بِسَكَاكِينِ السَّهَرِ، فَقُلْتُ لَهُ: يَا حَبِيبِي، فَمَا مَعَ الْقَوْمِ دَوَاءٌ يَتَعَالَجُونَ بِهِ مِنَ الأَلَمِ؟ قَالَ: بَلَى، قُلْتُ: وَمَا ذَاكَ الدَّوَاءُ؟ قَالَ: إِذَا أَكَلُوا أَضَافُوا مِنَ الْكَلالِ بِالْكَلالِ، وَجَدُّوا بِالارْتِحَالِ، فَتَسْكُنُ الْعُرُوقُ وَيَهْدَأُ الأَلَمُ، فَقُلْتُ لَهُ: يَا حَبِيبِي، فَلا يَسِيرُونَ بِجِدٍّ، فَقَالَ: هَذَا تَقَوُّلٌ بِأَبْطَالٍ، إِنَّ الْقَوْمَ أَعْطَوُا الْمَجْهُودَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ، فَلَمَّا دَبَرَتِ الْمَفَاصِلُ مِنَ الرُّكُوعِ، وَقَرَحَتِ الْجِبَاهُ مِنَ السُّجُودِ، وَتَغَيَّرَتِ الأَلْوَانُ مِنَ السَّهَرِ ضَجُّوا إِلَى اللَّهِ بِالاسْتِعَانَةِ، فَهُمْ أَحْلافُ اجْتِهَادٍ يَهِيمُونَ فَلا تُقَرِّبُهُمُ الأَوْطَانُ، وَلا يَسْكُنُونَ إِلَى غَيْرِ الرَّحْمَنِ، فَقُلْتُ لَهُ: حَبِيبِي أَوْصِنِي، فَقَالَ لِي: عَلَيْكَ بِمَعَاقَبَةِ نَفْسِكَ إِذَا دَعَتْكَ إِلَى بَلِيَّةٍ، وَمُنَابَذَتِهَا إِذَا دَعَتْكَ إِلَى الْفَتْرَةِ، فَإِنَّ لَهَا مَكْرًا وَخِدَاعًا، فَإِذَا فَعَلْتَ هَذَا الْفِعْلَ أَغْنَاكَ عَنِ الْمَخْلُوقِينَ، وَسَلاكَ عَنْ مُجَالَسَةِ الْفَاسِقِينَ "

Zünnûn der ki: Arap beldelerinden birinde giderken palamut ağacı dallarından yapılmış çardağın içinde bir adam gördüm. Yanında da akan bir su vardı. Adamın sözlerini duymak için yanında gecesi ve gündüzüyle bir gün kaldım. Yüzünü bana doğru dönünce şöyle dediğini işittim: “Belalar karşısında kalbin Allah’a şahadet etti ki nasıl etmesin? Zira bütün işlerin dönüşü yine sanadır. Kişiye kalbinde senden başkasına yer vermesi aldanma olarak yeterlidir. Heyhat ki heyhat! Taksiratı olanlar huzurunda hüsrana uğrayacaklardır! Efendim! Zikrin ne tatlıdır! Umut bağlayıp sana yönelenler umduklarını elde etmediler mi? Sen cömert davranıp istediklerinin daha fazlasını da verdin.”

Adama: "Sevdiğim! Söylediklerini dinlemek için gecesi ve gündüzüyle bir gün boyunca burada kaldım" dediğimde: "Geldiğinde başıboşluğunu da gördüm. Senden dolayı olan endişem de kalbimden henüz yine gitti" karşılığını verdi. Ona: "Benden yana neden endişeye kapıldın ki?" diye sorduğumda: "Amel etmen gerektiği zamanlarda başıboş durman, boş zamanlarında da çalışmandan! Dönüş günü için azık hazırlamaman ve zanlar üzerinde durmandır" dedi.

Adama: "Allah kerimdir ve kendisi hakkında zanda bulunan kişiye zannının karşılığını verir" dediğimde: "Öyle, ama zannın yanında salih amel ve muvaffakiyet varsa" karşılığını verdi. Ona: "Sevdiğim! Allah sana merhamet etsin! Burada yalnızlığını giderecek gençler yok mu?" diye sorduğumda: "Tabi ki, dağ başlarında dağınık halde bulunan gençler var" dedi. Ona: "Böylesi bir mekanda ne yiyorlar?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Palamuttan çıkarılan unla yaptıkları ekmeği yiyorlar. Paçavra gibi olan bezleri de giyecek olarak kullanıyorlar. Onlar dünyadan, dünya da onlardan umut kesmiştir. Toprağın üzerinde oturur, paçavralar giyinirler. Onları görsen cehennemi karanlıkları gece ibadeti bıçağıyla paramparça etmiş gibilerdir."

Ona: "Sevdiğim! Acılarına karşı kullanacakları ilaçları yok mu?" diye sorduğumda: "Tabi ki var" dedi. Ona: "Bu ilaç nedir?" diye sorduğumda: "Yedikleri zaman yorgunlukları daha da artar ve hemen bulundukları yerden başka bir yere giderler. Bu şekilde sinirleri yatışıp acıları diner" dedi. Ona: "Sevdiğim! O zaman yorulacak kadar yürümüyorlardır" dediğimde şu karşılığı verdi: "Bu, başıboşların sözlerinden biridir. Bunlar nefislerini ellerinden geldiği kadar yoran kişilerdir. Rükûdan dizleri şişip, secdeden alınları yara olunca, gece boyu uykusuz kalmaktan dolayı da yüzlerinin rengi değişince bu konuda yardım almak için Allah'a yalvarıp yakarmışlardır. Bunlar aşırı gayretin müttefiki gibidirler. Başlarını alıp giderler, ama yerleşim bölgelerine uğramazlar ve Rahmân'ın huzurundan başka bir yerde ikamet etmezler."

Ona: "Sevdiğim! Bana nasihatte bulun" dediğimde şu nasihati verdi: "Seni bir felakete sürüklemek istediği zaman nefsini cezalandırmayı, dinlenmeni istediği zaman ona direnmeyi bilmelisin. Zira nefsin sana karşı tuzakları ve hileleri olur. Bu dediğimi yaparsan Allah seni mahlukattan hiç kimseye muhtaç bırakmaz ve fasıklarla oturmaktan uzak tutar."

(١٤٧٧٠)- [٣٨١/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ، ثنا سَعِيدٌ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " أَسْفَرَتْ مَنَازِلُ الدُّجَى وَثَبَتَتْ حِجَجُ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ، فَآخِذٌ بِحَظِّهِ، وَمُضَيِّعٌ لِنَفْسِهِ، فَمَنَارَهُ حِكْمَتُهُ وَحُجَّتُهُ كِتَابُهُ، فَقَامَتِ الدُّنْيَا بِبَهْجَتِهَا فَأَقْعَدَتِ الْمُرِيدَ وَأَلْهَتِ الْغَافِلَ، فَلا الْمُرِيدُ طَلَبَ دَوَاءَهُ، وَلا الْغَافِلُ عَرَفَ دَاءَهُ، ثُمَّ خَصَّ اللَّهُ خَصَائِصَ مِنْ خَلْقِهِ فَعَرَّفَهُمْ حِكْمَتَهُ فَنَظَرُوا مِنْ أَعْيُنِ الْقُلُوبِ إِلَى مَحْجُوبٍ فَسَاحَتْ أَرْوَاحُهُمْ فِي مَلَكُوتِ السَّمَاءِ ثُمَّ عَادَتْ إِلَيْهِمْ بِأَطْيَبِ جَنَى ثِمَارِ السُّرُورِ فَعِنْدَ ذَلِكَ صَيَّرُوا الدُّنْيَا مَعْبَرًا وَالآخِرَةَ مَنْزِلا هِمَّتُهُمْ، وَقُلُوبُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ، فَأَوَّلُ ابْتِدَاءِ نِعْمَةِ اللَّهِ عَلَى مَنِ اخْتَصَّ اللَّهَ مِنْ خَلْقِهِ، إِهَاجَةُ النُّفُوسِ عَلَى مَنَاظِرِ الْعُقُولِ، فَعِنْدَ ذَلِكَ قَامَ لَهَا شَوَاهِدُ مِنَ الْمَعْرِفَةِ تَقِفُ بِهِ عِنْدَ الْعَجْزِ وَالتَّقْصِيرِ، وَهُمَا حَالانِ يُوَرِّثَانِ الْهَمَّ، وَيَحُثَّانِ عَلَى الطَّلَبِ وَلَنْ تَغْنَى النَّفْسُ إِلا بِالْعِلْمِ بِاللَّهِ "

Zünnûn der ki: Gecedeki makamlar gelip çattı ve Allah'ın kulları üzerindeki huccetleri sabit oldu. Artık kimi bunlardan payını alır, kimi de kendini heba eder. Allah'ın feneri hikmetidir, hucceti de Kitab'ıdır. Dünya tüm güzelliğiyle ortaya çıkınca mürid olanı hasta düşürmüş, gafil olanı ise oyalamıştır. Ne mürid devasını aramış, ne de gafil hastalığını bilmiştir. Sonra Allah kullarından bazılarını seçmiş ve hikmetini onlara öğretmiştir. Bunlar perde arkasında olana kalp gözüyle bakmış, ruhları melekût aleminin semalarında dolaşmıştır. Sonra huzurun en lezzetli meyvelerini toplayıp geri dönmüştür. İşte o anda dünyayı geçiş yeri, âhireti de himmetlerinin meskeni görmüşlerdir. Kalpleri Rablerinin yanındadır. Allah'ın bu has kullarına ilk nimeti de akıllarıyla bakabilmeleri konusunda kendilerini kışkırtmadır. Bunun sonucunda marifete bağlı olarak bazı şeyleri gösterir ki acizlik ve taksirat anında bundan mahrum olurlar. Bu iki durum da kişide hüzne yol açarken daha fazlasını talebe yönelik de teşvikte bulunur. Allah'ın ilmi olmadan da bu konuda tek başına nefsin faydası olmayacaktır."

(١٤٧٧١)- [٣٨٢/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنِي أَبُو بَكْرٍ الصَّيْدَلانِيُّ، حدَّثَنِي جَدِّي أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى ذِي النُّونِ يَسْأَلُهُ عَنْ حَالِهِ، فَكَتَبَ إِلَيْهِ ذُو النُّونِ: " مَا لِي حَالٌ أَرْضَاهَا، وَلا لِي حَالٌ لا أَرْضَاهَا، كَيْفَ أَرْضَى حَالِي لِنَفْسِي، إِذْ لا يَكُونُ مِنِّي إِلا مَا أَرَادَ مِنَ الأَحْوَالِ، وَلَسْتُ أَدْرِي أَيًّا أَحْسَنُ؟ حَالِي فِي حُسْنِ إِحْسَانِهِ إِلَيَّ، أَمْ حُسْنُ حَالِي فِي سُوءِ حَالِي إِذْ كَانَ هُوَ الْمُخْتَارُ لِي، غَيْرَ أَنِّي فِي عَافِيَةٍ مَا دُمْتُ فِي الْعَافِيَةِ الَّتِي أَظُنُّ أَنَّهَا عَافِيَةٌ، إِلا أَنِّي أَجِدُ طَعْمَ مَا عِنْدَهُ لِلَّذِي تَقَدَّمَ مِنْ مَرَارَةِ الْقَدِيمِ، وَمَا حَاجَتِي إِلَى أَنْ أَعْلَمَ مَا هُوَ، إِذْ كَانَ هُوَ قَدْ عَلِمَ مَا هُوَ كَانَ، وَهُوَ الْمُكَوِّنُ لِلأَشْيَاءِ، وَهُوَ الَّذِي اخْتَارَهُ لِي "

Ahmed b. İbrâhim der ki: Adamın biri Zünnûn'a bir mektup gönderip halini sordu. Zünnûn şöyle bir cevap yazdı: "Razı olabileceğim bir halim yok, aym şekilde razı olmadığım bir halim de yok. Nefsim konusunda halimden nasıl razı olayım? Zira bende sadece Allah'ın dilediği haller bulunmakta. Hangi halimin daha iyi olduğunu bilemiyorum. Bana ihsan ettiği iyi halim mi? Yoksa kötü bir hale sahip olmam konusundaki iyi halim mi? Zira bu halimi de Allah dilemiştir. Afiyet olarak düşündüğüm şey gerçekten de afiyet ise afiyetteyim diyebilirim. Önceden yaşadığın acı durumlar konusunda Allah katındaki tatlı şeylerin lezzetini alabiliyorum. Tek ihtiyacım tatlı olan bu şeylerin ne olduğunu bilmektir. Allah bunların ne olduğunu biliyor. Zira her şeyi tekvin eden de, bu şeyi benim için seçen de O'dur."

(١٤٧٧٢)- [٣٨٢/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى، قَالَ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " مَنْ وُجِدَ فِيهِ خَمْسُ خِصَالٍ رَجَوْتُ لَهُ السَّعَادَةَ وَلَوْ قَبْلَ مَوْتِهِ بِسَاعَةٍ قِيلَ: مَا هِيَ؟ قَالَ: سُوءُ الْخُلُقِ عَنْهُ وَخِفَّةُ الرُّوحِ، وَغَزَارَةُ الْعَقْلِ، وَصَفَاءُ التَّوْحِيدِ، وَطِيبُ الْمَوْلِدِ "

Yûsuf b. el-Hüseyn der ki: Zünnûn'un: "Kendisine beş haslet bulunan kişinin ölümünden az bir zaman önce dahi olsa mutluluğu elde edeceğini düşünüyorum" dediğini işittim. Ona: "Bunlar nedir?" diye sorulunca: "Kötü bir ahlaka sahip olmamak, tez canlılık, keskin zeka, halis bir tevhîd ve temiz bir anne babadan gelmektir" dedi.

(١٤٧٧٣)- [٣٨٢/٩] حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ الرَّازِيُّ بِنَيْسَابُورَ، قَالَ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: قُلْتُ لِذِي النُّونِ لَمَّا أَرَدْتُ تَوْدِيعَهُ: أَوْصِنِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْكَ بِوَصِيَّةٍ أَحْفَظُهَا عَنْكَ، فَقَالَ: " لا تَكُنْ خَصْمًا لِنَفْسِكَ عَلَى رَبِّكَ مُسْتَزِيدَهُ فِي رِزْقِكَ وَجَاهِكَ، وَلَكِنْ خَصْمًا لِرَبِّكَ عَلَى نَفْسِكَ فَإِنَّهُ لا يَجْتَمِعُ مَعَكَ عَلَيْكَ، وَلا تَلْقَيَنَّ أَحَدًا بِعَيْنِ الازْدِرَاءِ وَالتَّصْغِيرِ، وَإِنْ كَانَ مُشْرِكًا خَوْفًا مِنْ عَاقِبَتِكَ وَعَاقِبَتِهِ، فَلَعَلَّكَ تُسْلَبُ الْمَعْرِفَةَ وَيُرْزَقُهَا "

Yûsuf b. el-Hüseyn anlatıyor: Zünnûn ile vedalaşacağım zaman: "Allah senden razı olsun, bana senden öğreneceğim bir tavsiyede bulun" dedim. Bana şöyle öğüt verdi: "Nefsinin yanında olup, rızkını ve şanını arttırması için Rabbine hasım olma. Ama Rabbin için, nefsinin hasmı ol. Allah seninle birlikte aleyhine olmaz. Hiç kimseyi ayıplayıp küçük görme. Çünkü bu kişi müşrikse onun akıbeti kötü olduğu gibi senin de akıbetin kötü olabilir. Kim bilir, belki de marifet senden alınıp ona verilir."

(١٤٧٧٤)- [٣٨٣/٩] سَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " لا يَتَفَكَّرُ الْقَلْبُ لِغَيْرِ اللَّهِ إِلا إذا كَانَ عَلَيْهِ عُقُوبَةٌ "

Zünnûn der ki: "Kalp, Allah tarafından cezalı olmadıktan sonra Allah dışında hiçbir şeyi tefekkür etmez."

(١٤٧٧٥)- [٣٨٣/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَظَلُّوا تَحْتَ رِوَاقِ الْحُزْنِ، وَقَرَءُوا صُحُفَ الْخَطَايَا، وَنَشَرُوا دَوَاوِينَ الذُّنُوبِ، فَأَوْرَثَهُمُ الْفِكَرُ الصَّالِحَةَ فِي الْقَلْبِ، اللَّهُمَّ وَاجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ أَدَّبُوا أَنْفُسَهُمْ بِلَذَّةِ الْجُوعِ وَتَزَيَّنُوا بِالْعِلْمِ، وَسَكَنُوا حَظِيرَةَ الْوَرَعِ، وَغَلَّقُوا أَبْوَابَ الشَّهَوَاتِ، وَعَرَفُوا مَسِيرَ الدُّنْيَا بِمُوقِنَاتِ الْمَعْرِفَةِ حَتَّى نَالُوا عُلُوَّ الزُّهْدِ فَاسْتَعْذَبُوا مَذَلَّةَ النُّفُوسِ فَظَفَرُوا بِدَارِ الْجَلالِ، وَتَوَاسَوْا بَيْنَهُمْ بِالسَّلامِ، وَاجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ فَتَقْتَ لَهُمْ رَتْقَ غَوَاشِي جُفُونِ الْقُلُوبِ، حَتَّى نَظَرُوا إِلَى تَدْبِيرِ حِكْمَتِكَ وَشَاهَدُوا حِجَجَ تِبْيَانِكَ، فَعَرَفُوكَ

بِمَوْصُولِ فِطَنِ الْقُلُوبِ، فَرَقِيَتْ أَرْوَاحُهُمْ عَنْ أَطْرَافِ أَجْنِحَةِ الْمَلائِكَةِ، فَسَمَّاهُمْ أَهْلُ الْمَلَكُوتِ زُوَّارًا وَأَهْلُ الْجَبَرُوتِ عُمَّارًا، وَتَرَدَّوْا فِي مَصَافِّ الْمُسَبِّحِينَ وَلاذُوا بِأَفْنِيَةِ الْمُقَدَّسِينَ، فَتَعَلَّقُوا بِحِجَابِ الْعِزَّةِ وَنَاجَوْا رَبَّهُمْ عِنْدَ مُطَارَفَةِ كُلِّ شَهْوَةٍ، حَتَّى نَظَرُوا بِأَبْصَارِ الْقُلُوبِ إِلَى عِزِّ الْجَلالِ إِلَى عَظِيمِ الْمَلَكُوتِ، فَرَجَعَتِ الْقُلُوبُ إِلَى الصُّدُورِ عَلَى الثَّبَاتِ بِمَعْرِفَةِ تَوْحِيدِكَ، فَلا إِلَهَ إِلا أَنْتَ "

Zünnûn der ki: “Allahım! Bizleri hüznün revakları altında gölgelenenlerden, hatalarının defterlerini okuyup günah divanlarını açanlardan, bunlarla da kalplerinde salih düşünceler oluşan kişilerden kıl. Allahım! Bizleri açlığın lezzetiyle nefislerini doyuranlardan, ilimle süslenenlerden, vera bahçelerine yerleşip şehvetlerin kapılarını kapatanlardan, marifetleriyle dünyanın seyrini bilip zühdün en üst makamına ulaşanlardan, nefislerini küçümsetip hakkın yurdunda zaferi elde edenlerden ve selamla birbirlerini denk görenlerden eyle. Bizleri kalp gözlerini açtığın, hikmetinin tedbirine bakan, şüphe barındırmayan hüccetlerini gören, kalplerdeki idrakle seni bilip tanıyan, kalpleri meleklerin kanatlarının seviyesine çıkan, melekût alemi katında «Ziyaretçiler», ceberût alemi katında ise «Sakinler» diye adlandırılan, tesbih eden meleklerle aynı saflarda duran, mukaddes varlıklarla aynı yerde olma lezzetini tadan, izzet perdesine asılıp her şehvet anında Rablerine yalvarıp yakaran, kalplerinin gözüyle melekût aleminin ulusu ve yücesini bakan, kalpleri eski yerine tevhidinin marifetiyle geri dönen kullarından eyle. Senden başka ilah yoktur.”

(١٤٧٧٦)- [٣٨٣/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا أَبُو الْحَسَنِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى، قَالَ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: بَيْنَمَا أَنَا نَائِمٌ، فِي صَحْنِ مَسْجِدِ ذِي النُّونِ فِي جَوْفِ الْكَعْبَةِ، فَسَمِعْتُهُ وَهُوَ يَقُولُ: "

حُبُّكَ قَدْ أَرَّقَنِي   وَزَادَ قَلْبِي سَقَمَا
كَتَمْتُهُ فِي الْقَلْبِ   وَالأَحْشَا حَتَّى انْكَتَمَا
لا تَهْتِكْ سِتْرِيَ الَّذِي   أَلْبَسْتَنِي تَكَرُّمَا

ضَيَّعْتُ نَفْسِي سَيِّدِي   فَرُدَّهَا مُسَلِّمَا

"، ثُمَّ قَالَ: " سَقَى اللَّهُ أَرْوَاحَ قَوْمٍ مُنَاهَا إِنْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَنَسُوا النُّفُوسَ لَمْ يَذْكُرُوا مَعَ اللَّهِ غَيْرَ اللَّهِ "، ثُمَّ قَالَ: " هُمْ وَاللَّهِ مُرَادُونَ قَدْ خُصُّوا وَصُفُّوا وَطُيِّبُوا فَعَاشُوا بِرَوْحِ اللَّهِ فِي أَعْظَمِ الْقَدْرِ "

Yûsuf b. el-Hüseyn der ki: Zünnûn'un mescidinin avlusunun orta yerinde uyurken şöyle dediğini işittim:

"Sevgin kalbimi yumuşatıp hasta etti
Bunu kalbimde gizledim, neredeyse yok olup gitti
İkram edip giydirdiğin bu örtüyü yırtıp atma
Efendim! Kaybolan benliğimi selametle geri getir."

Sonra: "Allah kendisini zikredip kendilerinden geçen ruhlara istediklerini içirdi. Zira Allah'ın katında başka hiç kimseyi zikretmemişlerdi" dedi. Sonra: "Bunlar Allah tarafından seçilip özel kılınan, temizlenen ve en büyük değere sahip olup Allah'ın rahmetiyle yaşayan kişilerdir" dedi.

(١٤٧٧٧)- [٣٨٤/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا أَبُو الْحَسَنِ، قَالَ: قَالَ يُوسُفُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ ذُو النُّونِ:

لَذَّ قَوْمٌ فَأَسْرَفُوا   وَرِجَالٌ تَقَشَّفُوا
جَعَلُوا إِلَهَهُمْ وَاحِدًا   وَمَضَوْا مَا تَخَلَّفُوا
طَالِبِينَ جَنَّةً   آثَرُوهَا فَأُسْعِفُوا

Zünnûn der ki:

"Bazıları istediği lezzetlerde
Bazıları ise sıkıntılar içinde
İlahlarını tek bir ilah sayıp
Geri adım atmadan gitmekteler
Cenneti istediler
Her şeye tercih ettikleri, ve elde ettiler."

(١٤٧٧٨)- [٩/٣٨٤] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ يُوسُفَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " إِلَهِي الشَّيْطَانُ لَكَ عَدُوٌّ وَلَنَا عَدُوٌّ، وَلَنْ تَغِيظَهُ بِشَيْءٍ أَنْكَأَ لَهُ مِنْ عَفْوِكَ عَنَّا فَاعْفُ عَنَّا "

Zünnûn der ki: "Allahım! Şeytan sana da bize de düşman! Onu en çok öfkelendirecek şey de bizi affetmendir. Bizi affet!"

(١٤٧٧٩)- [٩/٣٨٤] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى، ثنا يُوسُفُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: قَالَ ذُو النُّونِ: " مَا هَلَكَ مَنْ هَلَكَ إِلا بِطَلَبِ أَمْرٍ قَدْ أَخْفَاهُ، أَوْ إِنْكَارِ أَمْرٍ قَدْ أَبْدَاهُ "

Zünnûn der ki: "Helak olan kişi ya çok istediği, ama gizlediği veya görünürde istemediği, ama peşinden gittiği bir şeyden dolayı helak olmuştur."

(١٤٧٨٠)- [٩/٣٨٤] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى، ثنا يُوسُفُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: قَالَ ذُو النُّونِ: " دَخَلْتُ عَلَى بَعْضِ مُتَعَبِّدِي الْعَرَبِ، فَقُلْتُ لَهُ: كَيْفَ أَصْبَحْتَ؟ قَالَ: أَصْبَحْتُ فِي بَحَابِحَ نِعَمِهِ أَجُولُ، وَبِلِسَانِ فَضْلِهِ وَإِحْسَانِهِ أَقُولُ، نَعْمَاؤُهُ عَلَيَّ بَاطِنَةٌ وَظَاهِرَةٌ، وَغُصُونُ رِيَاضِ مَوَاهِبِهِ عَلَيَّ مُشْرِقَةٌ زَاهِرَةٌ "

Zünnûn der ki: Arap âbidlerinden birinin yanına girdim ve: "Nasıl sabahladın?" diye sordum. Âbid bana: "Allah'ın nimetleri içinde gezinen, lütfunun ve ihsanının diliyle konuşan biri olarak sabahladım. İhsan ettiği nimetlerinin bazıları batıni, bazıları zahiridir. Lütfunun bahçelerinin dalları da üzerime uzanıp çiçek açmıştır" dedi.

(١٤٧٨١)- [٩/٣٨٤] قَالَ: وَقَالَ ذُو النُّونِ: " دَخَلْتُ عَلَى مُتَعَبِّدَةٍ، فَقُلْتُ لَهَا: كَيْفَ أَصْبَحْتِ؟ فَقَالَتْ: أَصْبَحْتُ مِنَ الدُّنْيَا عَلَى وَقَارٍ، مُبَادَرَةً فِي أَخْذِ الْجِهَازِ، مُتَأَهِّبَةً لِهَوْلِ يَوْمِ الْجَوَازِ، لَهُ عَلَيَّ نِعَمٌ أَعْتَرِفُ بِتَقْصِيرِي عَنْ شُكْرِهَا، وَأَتَّصِلُ عَنْ ضَعْفِي عَنْ إِحْصَائِهَا وَذِكْرِهَا، فَقَدْ غَفَلَتِ الْقُلُوبُ عَنْهُ، وَهُوَ مُنْشِيهَا، وَأَدْبَرَتِ النُّفُوسُ عَنْهُ وَهُوَ يُنَادِيهَا، فَسُبْحَانَهُ مَا أَمْهَلَهُ فَلا نَامَ مَعَ تَوَاتُرِ الأَيَادِي وَالإِنْعَامِ "

Zünnûn der ki: Âbidlerden birinin yanına girdim ve: "Nasıl sabahladın?" diye sordum. Âbid bana şöyle dedi: "Dünyaya karşı vakar sahibi biri olarak sabahladım. Bedenimiz için çalışıyor, ama kıyamet gününün korkularından ürküyoruz. Allah'ın bana ihsan ettiği nimetlere karşı şükürde kusurlu olduğumu itiraf ediyorum. Bu nimetleri tek tek belirleyip bunlara şükretmekten aciz olduğumu da kabul ediyorum. Kalpler kendisini yaratan Allah'tan gafil, nefisler de kendisini çağıran Allah'tan yüz çevirmektedir. Eller nimetler için uzanıp dururken insanlara bu kadar sabırlı davranan Allah'ı her türlü eksiklikten tenzih ederim."

(١٤٧٨٢)- [٣٨٤/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُهُ، يَقُولُ: " أَنْتَ مَلِكٌ مُقْتَدِرٌ، وَأَنَا عَبْدٌ مُفْتَقِرٌ، أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ تَذَلُّلا، فَأَعْطِينِيهِ تَفَضُّلا "

Zünnûn der ki: "(Allahım!) Sen ki muktedir bir hükümransın, ben ise aciz bir kulum! Boyun eğerek senden affını istiyorum! Sen ihsan edip bunu bana lutfet."

(١٤٧٨٣)- [٣٨٤/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " مِنَ الْمُحَالِ أَنْ يَحْسُنَ مِنْكَ الظَّنُّ، وَلا يَحْسُنَ مِنْهُ الْمَنُّ "

Yûsuf b. el-Hüseyn der ki: Zünnûn'un: "Senin hakkında hüsnü zan edilip de Allah'ın nimet vermeyeceğini düşünmek abestir" dediğini işittim.

(١٤٧٨٤)- [٣٨٤/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " كَيْفَ أَفْرَحُ بِعَمَلِي وَذُنُوبِي مُزْدَحِمَةٌ؟ كَيْفَ أَفْرَحُ بِأَمَلِي وَعَاقِبَتِي مُبْهَمَةٌ؟ "

Zünnûn der ki: "Günahlarım üst üste birikmişken amellerime nasıl sevineyim? Akıbetim belirsizken emellerime nasıl sevineyim?"

(١٤٧٨٥)- [٣٨٤/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُهُ، يَقُولُ: " الْكَيِّسُ مَنْ بَادَرَ بِعَمَلِهِ، وَسَوَّفَ بِأَمَلِهِ، وَاسْتَعَدَّ لأَجَلِهِ "

Zünnûn der ki: "Güzel, amel yapmak için uğraşan, emellerini ise erteleyen ve eceli için hazırlık yapan kişidir."

(١٤٧٨٦)- [٣٨٥/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَصْقَلَةَ، ثنا أَبُو عُثْمَانَ سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " إِلَهِي إِنْ كَانَ صَغُرَ فِي جَنْبِ طَاعَتِكَ عَمَلِي فَقَدْ كَبُرَ فِي جَنْبِ رَجَائِكَ أَمَلِي، إِلَهِي كَيْفَ أَنْقَلِبُ مِنْ عِنْدَكَ مَحْرُومًا وَقَدْ كَانَ

حُسْنُ ظَنِّي بِكَ مَنُوطًا، إِلَهِي فَلا تُبْطِلْ صِدْقَ رَجَائِي لَكَ بَيْنَ الآدَمِيِّينَ، إِلَهِي سَمِعَ الْعَابِدُونَ بِذِكْرِكَ فَخَضَعُوا، وَسَمِعَ الْمُذْنِبُونَ بِحُسْنِ عَفْوِكَ فَطَمِعُوا، إِلَهِي إِنْ كَانَتْ أَسْقَطَتْنِي الْخَطَايَا مِنْ مَكَارِمِ لُطْفِكَ فَقَدْ آنَسَنِي الْيَقِينُ إِلَى مَكَارِمِ عَطْفِكَ، إِلَهِي إِنْ أَمَّتَتْنِي الْغَفْلَةُ مِنَ الاسْتِعْدَادِ لِلِقَائِكَ، فَقَدْ نَبَّهَتْنِي الْمَعْرِفَةُ لِكَرَمِ آلائِكَ، إِلَهِي إِنْ دَعَانِي إِلَى النَّارِ أَلِيمُ عِقَابِكَ، فَقَدْ دَعَانِي إِلَى الْجَنَّةِ جَزِيلُ ثَوَابِكَ "

Zünnûn der ki: “Allahım! İtaatinin karşısında şâyet amelim küçük kalıyorsa recân karşısında emelim çok büyük duruyor. Allahım! Senin hakkında hüsnü zanda bulunuyorken katından nasıl eli boş dönebilirim? Allahım! İnsanlar içinde senden olan recâmın doğruluğunu boşa çıkarma! Allahım! Âbidler senini zikrini işitip boyun eğdiler. Günahkarlar mağfiretinin ne kadar güzel olduğunu işitip buna tamah ettiler. Allahım! Hatalarım beni lütfunun ihsanından mahrum bırakacaksa, yakînim şefkatinin ihsanına beni yakın tutuyor. Allahım! Şâyet gaflet beni sana kavuşmaya hazırlanmaktan alıkoyuyorsa, marifet nimetlerine karşı beni uyanık tutuyor. Allahım! Şâyet çetin olan cezan beni cehenneme çağırıyorsa, bolca olan mükâfatın beni cennete çekiyor.”

(١٤٧٨٧)- [٣٨٥/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ، ثنا سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ ح وَثنا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَحْمَدَ، قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى أَبِي الْفَضْلِ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ سَهْلٍ، حدَّثَنَا أَبُو عُثْمَانَ سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ الْخَيَّاطُ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ وَسَأَلَهُ الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ صِفَةِ الْمُهْمُومِينَ؟ فَقَالَ لَهُ ذُو النُّونِ: " لَوْ رَأَيْتَهُمْ لَرَأَيْتَ قَوْمًا لَهُمْ هُمُومٌ مَكْنُونَةٌ خُلِقَتْ مِنْ لُبَابِ الْمَعْرِفَةِ، فَإِذَا وَصَلَتِ الْمَعْرِفَةُ إِلَى قُلُوبِهِمْ سَقَاهُمْ بِكَأْسِ سِرِّ السِّرِّ مِنْ مُؤَانَسَةِ سِرِّ مَحَبَّتِهِ، فَهَامُوا بِالشَّوْقِ عَلَى وُجوهِهِمْ فَعِنْدَهَا لا يَحُطُّونَ رِحَالَ الْهَمِّ إِلا بِفَنَاءِ مَحْبُوبِهِمْ، فَلَوْ رَأَيْتَهُمْ قَوْمًا أَزْعَجَهُمُ الْهَمُّ عَنْ أَوْطَانِهِمْ، وَثَبَتَتِ الأَحْزَانُ فِي أَسْرَارِهِمْ فَهِمَمُهُمْ إِلَيْهِ سَائِرَةٌ، وَقُلُوبُهُمْ إِلَيْهِ مِنَ الشَّوْقِ طَائِرَةٌ، فَقَدْ أَضْجَعَهُمُ الْخَوْفُ عَلَى فُرُشِ الأَسْقَامِ، وَذَبَحَهُمُ الرَّجَاءُ بِسَيْفِ الانْتِقَامِ، وَقَطَعَ نِيَاطَ قُلُوبِهِمْ كَثْرَةُ بُكَائِهِمْ عَلَيْهِ، وَزَهَقَتْ أَرْوَاحُهُمْ مِنْ شِدَّةِ الْوَلَهِ إِلَيْهِ، قَدْ هَدَّ أَجْسَامَهُمُ الْوَعِيدُ، وَغَيَّرَ أَلْوَانَهُمُ السَّهَرُ الشَّدِيدُ إِلَى الْهَرَبِ مِنَ الْمَوَاطِنِ وَالْمَسَاكِنِ وَالأَعْلاقِ إِلَى أَنْ تَفَرَّقُوا فِي الشَّوَاهِقِ وَالْمَغَائِصِ وَالآكَامِ، أَكَلْتُهُمُ

الْحَشِيشُ، وَشُرْبُهُمُ الْمَاءُ الْقَرَاحُ، يَتَلَذَّذُونَ بِكَلامِ الرَّحْمَنِ يَنُوحُونَ بِهِ عَلَى أَنْفُسِهِمْ نَوْاحَ الْحَمَّامِ، فَرِحِينَ فِي خَلَوَاتِهِمْ لا يَفْتُرُ لَهُمْ جَارِحَةٌ فِي الْخَلَوَاتِ، وَلا تَسْتَرِيحُ لَهُمْ قَدَمٌ تَحْتَ سُتُورِ الظُّلُمَاتِ، فَيَا لَهَا نُفُوسٌ طَاشَتْ بِهِمَمِهَا وَالْمُسَارَعَةِ إِلَى مَحَبَّتِهَا لِمَا أَمَّلَتْ مِنِ اتِّصَالِ النَّظَرِ إِلَى رَبِّهَا، فَنَظَرَتْ فَآنَسَتْ، وَوَصَلَتْ فَأَوْصَلَتْ، وَعَرَفَتْ مَا أَرَادَ بِهَا فَرَكِبَتِ النُّجُبَ وَفَتَقَتِ الْحُجُبَ حَتَّى كَشَفَتْ عَنْ هَمِّهَا الْكُرَبُ، فَنَظَرَتْ بِهِمَمِ مَحَبَّتِهَا إِلَى وَجْهِ اللَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ، ثُمَّ أَنْشَأَ ذُو النُّونِ يَقُولُ:

رِجَالٌ أَطَاعُوا اللَّهَ فِي السِّرِّ وَالْجَهْرِ   فَمَا بَاشَرُوا اللَّذَّاتِ حِينًا مِنَ الدَّهْرِ
أُنَاسٌ عَلَيْهِمْ رَحْمَةُ اللَّهِ أُنْزِلَتْ   فَظَلُّوا سُكُونًا فِي الْكُهُوفِ وَفِي الْقَفْرِ
يُرَاعُونَ نَجْمَ اللَّيْلِ مَا يَرْقُدُونَهُ   فَبَاتُوا بِإِدْمَانِ التَّهَجُّدِ وَالصَّبْرِ
فَدَاخَلَ هُمُومَ الْقَوْمِ لِلْخَلْقِ وَحْشَةٌ   فَصَاحَ بِهِمْ أُنْسُ الْجَلِيلِ إِلَى الذِّكْرِ
فَأَجْسَادُهُمْ فِي الأَرْضِ هَوْنًا مُقِيمَةٌ   وَأَرْوَاحِهِمْ تَسْرِي إِلَى مَعْدِنِ الْفَخْرِ
فَهَذَا نَعِيمُ الْقَوْمِ إِنْ كُنْتَ تَبْتَغِي   وَتَعْقِلُ عَنْ مَوْلاكَ آدَابَ ذَوِي الْقَدْرِ

Saîd b. Osmân el-Hayyât anlatıyor: Hasan b. Muhammed, Zünnûn'a, hüzünlü olanların özelliklerini sorunca, ona şöyle cevap verdiğini duydum: "Onları gördüğün zaman marifetten kaynaklanan gizli dertlerinin bulunduğunu da görürdün. Marifet kalplerine ulaştığı zaman Allah onları sırların sırrı olan bir kâse ile O'na duyulan sevginin sırrının ünsiyetini içirir. Bunu içince de Allah'a karşı iştiyakları yüzlerine vurur. Mahbuplarında nefislerini eritmedikten sonra da kalplerindeki bu derdin yükünü asla indirmezler. Onları görsen, içlerindeki derdin kendilerini vatanlarında bile garip kılan, ama bu dertlerini de hep içlerinde saklayan bir topluluk görürsün. Tek dertleri Allah'a yönelmektir ve kalpleri Allah'a olan özleminden dolayı uçacak gibidir. Allah'tan olan korkularından dolayı bir ömür hastaların yatağında gibidirler. Allah'ın azabına maruz kalma endişesi içinde bulundukları recâ halini kılıçla kesip parçalar gibidir. Bu yüzden kalpleri her dem parça parçadır. Allah'a olan aşklarından dolayı ruhları yok olur. Cehennem korkusu bedenlerini eritir. Gecelerini hep ibadetle geçirmeleri tenlerinin bile rengini değiştirir. Bundandır ki vatanlarından, evlerinden ve kendilerini dünyaya bağlayan her şeyden kopmuşlar, dağlara, tepelere ve ıssız yerlere dağılmışlardır. Yiyecekleri otlar, içecekleri de bulanık sular olmuştur. Rahmân'ın kelamından büyük bir keyif alır, güvercinin ötüşü gibi bu kelamı içlerinde tekrar edip dururlar. Halvetleri içinde mutludurlar. Issız yerlerdeki hiçbir yabani hayvan onları ürkütmez, gecelerin karanlık örtüsü altında başka bir yerde kendilerini rahat hissetmezler. Nefisleri böylesi bir derdin içinde kendini kaybetmiş, hedeflerine ulaştırdığı için de böylesi bir derdin sevgisiyle dolmuştur. Bu şekilde asil bir ruha sahip olmuş, önlerindeki perdeler yırtılmış, derdin sıkıntılarını da aşıp sevgi içinde Tek ve Kahhâr olan Allah'ın cemalini doyasıya seyretmişlerdir." Sonrasında Zünnûn şu şiiri okumuştur:

"Gizli açık her durumda Allah'a itaat etmişlerdir
Hayatları boyunca lezzetin peşine düşmemişlerdir
Allah'ın rahmeti üzerlerine inmiştir de
Yine mağaraları ve yoksullukları içinde kalmışlardır
Gecelerini uykuyla değil de yıldızları seyrederek geçirmişlerdir
Teheccüd ve sabırla nefislerini eğitmişlerdir
İnsanlara yönelik içlerinde az bir sıkıntı olduğu zaman
Celîl olan Allah onları hemen zikre çağırmıştır
Bedenleri dünyadadır ve değersizdir
Ama ruhları övüncün kaynağına doğru yükselmektedir
Eğer sen de istiyorsan işte onların tek varlıkları budur
Anlayabiliyorsan asıl değerin ve ahlakın sultanları onlardır."

(١٤٧٨٨)- [٣٨٦/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، حدَّثَنَا أَحْمَدُ، حدَّثنَا سَعِيدٌ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، وَقِيلَ لَهُ: مَتَى يَأْنَسُ الْعَبْدُ بِرَبِّهِ؟ قَالَ: " إِذَا خَافَهُ أَنِسَ بِهِ، إِنَّمَا عَلِمْتُمْ أَنَّهُ مَنْ وَاصَلَ الذُّنُوبَ نُحِّيَ عَنْ بَابِ الْمَحْبُوبِ "

Zünnûn'a: "Kul ne zaman Rabbiyle ünsiyet kurar?" diye sorulunca şöyle karşılık vermiştir: "Ondan korktuğu zaman ünsiyet kurar. Bilmez misiniz ki kişi, günah işledikçe sevgilinin kapısından uzaklaştırılır!"

(١٤٧٨٩)- [٣٨٦/٩] حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرٍو عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الرَّازِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: " بَلَغَنِي أَنَّ ذَا النُّونِ، يَعْلَمُ اسْمَ اللَّهِ الأَعْظَمَ، فَخَرَجْتُ مِنْ مَكَّةَ قَاصِدًا إِلَيْهِ حَتَّى وَافَيْتُهُ فِي جِيزَةِ مِصْرَ، فَأَوَّلُ مَا بَصُرَ بِي وَرَآنِي وَأَنَا طَوِيلُ اللِّحْيَةِ وَفِي يَدِي رَكْوَةٌ طَوِيلَةٌ مُتَّزِرٌ بِمِئْزَرٍ عَلَى كَتِفَيَّ، وَفِي رِجْلِي نَاسُومَةٌ فَاسْتَشْنَعَ مَنْظَرِي، فَلَمَّا سَلَّمْتُ عَلَيْهِ كَأَنَّهُ ازْدَرَانِي وَلَمْ أَرَ مِنْهُ تِلْكَ الْبَشَاشَةَ، فَقُلْتُ فِي نَفْسِي: مَا تَدْرِي مَعَ مَنْ وَقَعْتَ؟ فَقَالَ: فَجَلَسْتُ وَلَمْ أَبْرَحْ مِنْ عِنْدِهِ، فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ يَوْمَيْنِ أَوْ ثَلاثَةٍ جَاءَهُ رَجُلٌ مِنَ الْمُتَكَلِّمِينَ، فَنَاظَرَهُ فِي شَيْءٍ مِنَ الْكَلامِ فَاسْتَظْهَرَ عَلَى ذِي النُّونِ وَعَلَيْهِ، فَاغْتَنَمْتُ ذَلِكَ وَبَرَكْتُ بَيْنَ يَدَيْهِمَا وَاسْتَلَبْتُ الْمُتَكَلِّمَ إِلَيَّ وَنَاظَرْتُهُ حَتَّى قَطَعْتُهُ، ثُمَّ نَاظَرْتُهُ بِشَيْءٍ لَمْ يَفْهَمْ كَلامِي، قَالَ: فَتَعَجَّبَ ذُو النُّونِ وَكَانَ شَيْخًا وَأَنَا شَابٌّ، قَالَ: فَقَامَ مِنْ مَكَانِهِ وَجَلَسَ بَيْنَ يَدَيَّ، وَقَالَ: اعْذُرْنِي فَإِنِّي لَمْ أَعْرِفْ مَحَلَّكَ مِنَ الْعِلْمِ وَأَنْتَ آثَرُ النَّاسِ عِنْدِي، قَالَ: فَمَا زَالَ بَعْدَ ذَلِكَ يُجِلُّنِي وَيُكْرِمُنِي وَيَرْفَعُنِي عَنْ جَمِيعِ أَصْحَابِهِ حَتَّى بَقِيتُ عَلَى ذَلِكَ سَنَةً، فَقُلْتُ لَهُ بَعْدَ ذَلِكَ: يَا أَسْتَاذُ، أَنَا رَجُلٌ غَرِيبٌ، وَقَدِ اشْتَقْتُ إِلَى أَهْلِي وَقَدْ خَدَمْتُكَ سَنَةً، وَقَدْ وَجَبَ حَقِّي عَلَيْكَ، وَقِيلَ لِي إِنَّكَ تَعْرِفُ اسْمَ اللَّهِ الأَعْظَمَ وَقَدْ جَرَّبْتَنِي وَعَرَفْتَ أَنِّي أَهْلٌ لِذَلِكَ فَإِنْ كُنْتَ تَعْرِفُهُ فَعَلِّمْنِي إِيَّاهُ، قَالَ: فَسَكَتَ ذُو النُّونِ عَنِّي وَلَمْ يُجِبْنِي بِشَيْءٍ، وَأَوْهَمَنِي أَنَّهُ لَعَلَّهُ يَقُولُ لِي وَيُعَلِّمُنِي ثُمَّ سَكَتَ عَنِّي سِتَّةَ أَشْهُرٍ، فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ سِتَّةِ أَشْهُرٍ مِنْ يَوْمِ مَسْأَلَتِي إِيَّاهُ، قَالَ لِي: يَا أَبَا يَعْقُوبَ، أَلَيْسَ تَعْرِفُ فُلانًا صَدِيقَنَا بِالْفُسْطَاطِ الَّذِي يَجِيئُنَا، وَسَمَّى رَجُلا؟ فَقُلْتُ: بَلَى ! قَالَ: فَأَخْرَجَ إِلَيَّ مِنْ بَيْتِهِ طَبَقًا فَوْقَهُ مِكَبَّةٌ مَشْدُودٌ بِمِنْدِيلٍ، فَقَالَ لِي: أَوْصِلْ هَذَا إِلَى مَنْ سَمَّيْتُ لَكَ بِالْفُسْطَاطِ، قَالَ فَأَخَذْتُ الطَّبَقَ لأُودِّيَهُ فَإِذَا طَبَقٌ خَفِيفٌ يَدُلُّ عَلَى أَنْ لَيْسَ فِي جَوْفِهِ شَيْءٌ، فَلَمَّا بَلَغْتُ الْجِسْرَ الَّذِي بَيْنَ الْفُسْطَاطِ وَالْجِيزَةِ، قُلْتُ فِي نَفْسِي: ذُو النُّونِ يُوَجِّهُ إِلَى رَجُلٍ بِهَدِيَّةٍ وَهَذَا أَرَى طَبَقًا خَفِيفًا لأُبْصِرَنَّ أَيَّ شَيْءٍ فِيهِ، قَالَ: فَحَلَلْتُ الْمِنْدِيلَ وَرَفَعْتُ الْمَكَبَّةَ فَإِذَا فَأْرَةٌ قَدْ قَفَزَتْ مِنَ الطَّبَقِ فَمَرَّتْ، قَالَ: فَاغْتَظْتُ وَقُلْتُ إِنَّمَا سَخِرَ بِي ذُو النُّونِ، وَلَمْ يَذْهَبْ وَهْمِي إِلَى مَا أَرَادَ فِي الْوَقْتِ، قَالَ: فَجِئْتُ إِلَيْهِ وَأَنَا مُغْضَبٌ فَلَمَّا

رَآنِي تَبَسَّمَ، وَعَرَفَ الْقِصَّةَ، وَقَالَ: يَا مَجْنُونُ ائْتَمَنْتُكَ فِي فَأْرَةٍ فَخُنْتَنِي، أَأَئْتَمِنُكَ عَلَى اسْمِ اللَّهِ الأَعْظَمِ، قُمْ عَنِّي فَارْتَحِلْ وَلا أَرَاكَ بَعْدَ هَذَا "

Yûsuf b. el-Hüseyn anlatıyor ki: Zünnûn'un Allah'ın İsm-i A'zam'ını bildiğini duyduğumda yanına gitmek üzere Mekke'den çıktım. Onu Mısır'da Gize kasabasında buldum. Uzun sakallarım, elimde büyükçe bir torba vardı. İzarım omuzlarıma kadar uzanıyordu. Ayağımda da eskimiş bir nalın vardı. Zünnûn beni bu şekilde görünce pek çirkin buldu. Ona selam verdiğimde çok da sevinmedi, yüzünde de bir gülümseme göremedim. Kendi kendime: "Ben böyle kimin yanına geldim?" demeye başladım. Ama oturdum ve yanından ayrılmadım.

İki veya üç gün geçtikten sonra kelamcılardan bir adam yanına geldi. Kelam konusunda bir şeyi münazara ettiler. Adam münazarada Zünnûn'u yendi. Ben bunu fırsat bilip geldim ve ikisinin önünde oturdum. Kelamcı adamı bana doğru çekip aynı konuyu konuştum ve dediklerini çürüttüm. Adamla başka bir konuda da münazara ettim, ama sözlerimi bile anlayamadı. Zünnûn bu durum karşısında çok şaşırdı. O zamanlar ben henüz genç biriydim, Zünnûn da yaşlı biriydi. Oturduğu yerden kalkıp önümde oturdu ve: "Beni mazur gör! Bu kadar âlim biri olduğunu bilmiyordum. Oysa seni diğer tüm insanlara tercim ederim" dedi.

O günden sonra bana saygı gösterdi, ikramlarda bulundu, diğer tüm arkadaşlarından önde tuttu. Bu şekilde yanında bir yıl boyunca kaldım. Daha sonra ona: "Üstad! Bölgenin yabancısı olduğum için ailemi özledim. Sana bir yıl boyunca hizmet ettiğim için de artık hakkım olanı verme zamanın da geldi. Allah'ın İsm-i A'zam'ını bildiğin bana söylendi. Beni denedin ve bunu bilmeye ehil biri olduğumu gördün. Şâyet bu ismi biliyorsan bana da öğret" dedim. Zünnûn sustu ve bu konuda bana herhangi bir şey demedi. Ancak tavrından bana bunu söyleyip öğreteceğini de anladım.

Aradan altı ay daha geçti ve Zünnûn bana bu konuda herhangi bir şey söylemedi. Altı ay geçtikten sonra bir gün bana: "Ey Ebû Yâkûb! Fustat'taki filan arkadaşımızı tanıyor musun?" diye sordu ve adamın adını da söyledi. "Tabi ki tanıyorum" karşılığını verdiğimde eve girip bir tabak çıkardı. Üzerinde de ters çevrilmiş başka bir kap daha vardı ve tümü bir mendille bağlanmıştı. Bana: "Bunu Fustat'ta sana ismini verdiğim adama götürüp ver" dedi. Tabağı alıp yola çıktım. Tabak bana, sanki içinde bir şey yokmuş gibi hafif geldi. Fustat ile Gize arasındaki köprüye ulaştığımda kendi kendime: "Zünnûn bir adama hediye gönderiyor, ama bunun içi boş görünüyor. Açıp bakacağım" dedim. Mendili çözüp ters çevrilmiş tabağı kaldırdım. Tabağın altından bir fare çıktı ve kaçıp gitti.

Bu duruma çok kızdım ve: "Zünnûn benimle alay ediyor!" dedim. Ama aynı zamanda bununla ne yapmak istediğini de merak ettim. Öfkeli bir şekilde yanına geldim. Beni görünce tebessüm etti, zira neler olduğunu anlamıştı. Bana: "Deli adam! Sana emanet ettiğim bir farede hıyanet ederken, Allah'ın İsm-i A'zam'ım mı emanet edeceğim! Buradan git, bir daha da seni buralarda görmeyeyim!" dedi.

(١٤٧٩٠)- [٣٨٧/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى، حدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الْحَذَّاءُ، قَالَ: سَمِعْتُ هَارُونَ بْنَ عِيسَى الْبَغْدَادِيَّ، يَقُولُ حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ زرافةَ صَاحِبِ الْمُتَوَكِّلِ، قَالَ: لَمَّا انْصَرَفَ ذُو النُّونِ مِنْ عِنْدِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، دَخَلَ عَلَيَّ لِيُوَدِّعَنِي، فَقُلْتُ لَهُ: اكْتُبْ لِي دَعْوَةً، فَفَعَلَ فَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ جَامَ لَوْزَيَنْجَ، فَقُلْتُ لَهُ: كُلْ مِنْ هَذَا فَإِنَّهُ يَرْزِنُ الدِّمَاغَ، وَيَنْفَعُ الْعَقْلَ، فَقَالَ: " يَنفَعُهُ غَيْرُ هَذَا "، قُلْتُ: وَمَا يَنْفَعُهُ، قَالَ: " اتِّبَاعُ أَمْرِ اللَّهِ وَالانْتِهَاءُ عَنْ نَهْيِهِ، أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: " إِنَّمَا الْعَاقِلُ مَنْ عَقَلَ عَنِ اللَّهِ أَمْرَهُ وَنَهْيَهُ " فَقُلْتُ: أَكْرِمْنِي بِأَكْلِهِ، فَقَالَ: " أُرِيدُ غَيْرَ هَذَا "، قُلْتُ: وَأَيَّ شَيْءٍ تُرِيدُ؟ فَقَالَ: " هَذَا لِمَنْ لا يَعْرِفُ الْحُلْوَ وَلا يَعْرِفُ أَكْلَهُ، وَإِنَّ أَهْلَ مَعْرِفَةِ اللَّهِ يَتَحَذَّرُونَ خِلافَ هَذَا اللَّوْزَيَنْجِ "، قُلْتُ: لا أَظُنُّ أَحَدًا فِي الدُّنْيَا يُحْسِنُ أَنْ يَتَّخِذَ أَجْوَدَ مِنْ هَذَا، وَإِنَّ هَذَا مِنْ مَطْبَخِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ الْمُتَوَكِّلِ عَلَى اللَّهِ، فَقَالَ: " أَنَا أَصِفُ لَكَ لَوْزَيَنْجَ الْمُتَوَكِّلِ عَلَى اللَّهِ "، قُلْتُ: هَاتِ لِلَّهِ أَبُوكَ، قَالَ: " خُذْ لُبَابَ مَكْنُونٍ مَحْضِ طَعَامِ الْمَعْرِفَةِ، وَاعْجِنْهُ بِمَاءِ الاجْتِهَادِ وَانْصُبْ أَثْفِيَةَ الانْكِمَادِ، وَطَابِقْ صَفْوَ الْوِدَادِ، ثُمَّ اخْبِزْ خُبْزَ لَوْزَيَنْجَ الْعُبَّادِ بِحَرِّ نِيرَانِ نَفْسِ الزُّهَّادِ، وَأَوْقِدْهُ بِحَطَبِ الأَسَى حَتَّى تَرْمِيَ نِيرَانَ وُفُودِهَا بِشَرَرِ

الضَّنَا ثُمَّ احْشُ ذَلِكَ بِقَيْدِ الرِّضَا وَلَوْزِ الشَّجَى مِنْ ضَوْضَانَ بِمِهْرَاسِ الْوَفَا، مُطَيَّبًا بِطِينَةِ رِقَّةِ عِشْقِ الْهَوَى، ثُمَّ اطْوِهِ طَيَّ الأَكْيَاسِ لَلأَيَّامِ بِالْعَرَا، وَقَطِّعْهُ بِسَكَاكِينِ السَّهَرِ فِي جَوْفِ الدُّجَى، وَارْفُضْ لَذِيذَ الْكَرَى وَنَضِّدْهُ عَلَى جَامَاتِ الْقَلَقِ وَالسَّهَرِ، وَانْثُرْ عَلَيْهِ سُكَّرًا بِعَسَلٍ مِنْ زَفَرَاتِ الْحُرَقِ ثُمَّ كُلْهُ بِأَنَامِلِ التَّفْوِيضِ فِي وَلائِمِ الْمُنَاجَاةِ بِوِجْدَانِ خَوَاطِرِ الْقُلُوبِ، فَعِنْدَهُ لَكَ تَفْرِيجُ كُرَبِ الْقُلُوبِ، وَمَحَلُّ سُرُورِ الْمُحِبِّ بِالْمَلَكِ الْمَحْبُوبِ ثُمَّ وَدَّعَنِي "

Mütevekkil'in arkadaşı Zurâfe der ki: Zünnûn, müminlerin emirinin yanından çıkınca vedalaşmak için yanıma geldi. Ona: "Bana bir dua" yaz dediğimde benim için bir dua yazdı. Cam bir kâsede ona badem tatlısı getirdim ve: "Bundan ye, zira beyni sağlamlaştırır ve akla da faydası olur" dedim. Zünnûn: "Akla fayda verecek olan şey bu değildir" karşılığını verdi. Ona: "Ona fayda verecek şey nedir?" diye sorduğumda da şöyle dedi: "Allah'ın emirlerini ifa etmek, yasaklarından da uzak durmaktır. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem): «*Akıllı kişi Allah'ın emir ve yasaklarını bilen kişidir*» buyurduğunu işitmedin mi?"

Ona: "Lutfedip bundan ye!" dediğimde: "Bundan başka bir şey istiyorum" karşılığını verdi. Ona: "Ne istiyorsun?" diye sorduğumda: "Bu dediğin, tatlıyı ve yemesini bilmeyenler içindir. Allah'ın marifet sahibi kulları bu badem tatlısından daha iyisini yerler" karşılığını verdi. Ben de: "Dünyadan hiç kimsenin bundan daha güzel bir tatlıyı elde edebileceğini düşünmüyorum! Zira müminlerin emiri Mütevekkil Alallah'ın mutfağından çıkmadır" dedim.

Zünnûn: "Ben sana Allah'a tevekkül edenlerin tatlısının tarifini vereyim" deyince: "Allah sana hayırlar ihsan etsin! Ver!" karşılığını verdim. Zünnûn şöyle dedi: "Marifetin kullanılmamış halis ve saf ununu al, gayret suyuyla yoğur. Sonra keder sacını kur, yanma saf muhabbet tabağını da al. Ardından âbidlerin badem tatlısı ekmeğini zahidlerin nefislerinin sıcaklığının ateşiyle pişir. Ateşi için hüzün odunları kullan ki onu yiyenlerin içindeki ateş küllenebilsin. Sonra pişirdiğin ekmeğin içini vefa havanıyla dövülmüş rıza ve endişe bademleriyle doldur. Aşk ve hevâ kokusundan da katıp biraz yumuşat. Sonra zarif adamların soğuk günlerde giysilerini katlaması gibi onları katla. Katladıktan sonra karanlık geceleri ibadetle geçirmenin bıçağıyla kes. Ancak uyku lezzetini içine katmaktan sakın. Onu gece ibadeti ve endişeleri üzerinde soğumaya bırak. En son üzerine iç çekişlerin balı ve şekerinden serp. Bittikten sonra kalpten yapılan yakarışlarda Allah'a güvenmenin parmak uçlarıyla ye. Yedikten sonra kalbindeki sıkıntıların gittiğini, sevilen hükümranın verdiği huzuru göreceksin." Sonrasında benimle vedalaşıp gitti.

(١٤٧٩١)- [٣٨٨/٩] أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَحْمَدَ الْبَغْدَادِيُّ فِي كِتَابِهِ وَقَدْ رَأَيْتُهُ، وَحَدَّثَنِي عَنْهُ عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، قَالَ: أَنْشِدْنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ هَاشِمٍ لِذِي النُّونِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْمِصْرِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى "

الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا لا نَفَادَ لَهُ   حَمْدًا يَفُوتُ مَدَى الإِحْصَاءِ وَالْعَدَدِ
وَيُعْجِزُ اللَّفْظَ وَالأَوْهَامَ مَبْلَغُهُ   حَمْدًا كَثِيرًا كَإِحْصَاءِ الْوَاحِدِ الصَّمَدِ
مِلْءَ السَّمَوَاتِ وَالأَرَضِينَ مُذْ خُلِقَتْ   وَوَزْنَهُنَّ وَضِعْفُ الضِّعْفِ فِي الْعَدَدِ
وَضِعْفُ مَا كَانَ وَمَا قَدْ يَكُونُ إِلَى   بَعْدَ الْقِيَامَةِ أَوْ يَفْنَى مَدَى الأَبَدِ
وَضِعْفُ مَا دَارَّتِ الشَّمْسُ الشُّرُوقَ بِهِ   وَمَا اخْتَفَى فِي سَمَاءٍ أَوْ ثَرًى جُرُدِ
وَضِعْفُ أَنْعُمِهِ فِي كُلِّ جَارِحَةٍ   وَكُلِّ نَفْسَةِ نَفْسٍ وَاكْتِسَابِ يَدِ
شُكْرًا لِمَا خَصَّنَا مِنْ فَضْلِ نِعْمَتِهِ   مِنَ الْهُدَى وَلَطِيفِ الصُّنْعِ وَالرَّفْدِ
رَبٌّ تَعَالَى فَلا شَيْءَ يُحِيطُ بِهِ   وَهُوَ الْمُحِيطُ بِنَا فِي كُلِّ مُرْتَصَدِ
لا الأَيْنَ وَالْحَيْثُ وَالْكَيْفُ يُدْرِكُهُ   وَلا يُحَدُّ بِمِقْدَارٍ وَلا أَمَدِ
وَكَيْفَ يُدْرِكُهُ حَدٌّ وَلَمْ تَرَهُ   عَيْنٌ وَلَيْسَ لَهُ فِي الْمِثْلِ مِنْ أَحَدِ
أَمْ كَيْفَ يَبْلُغُهُ وَهْمٌ بِلا شَبَهٍ   وَقَدْ تَعَالَى عَنِ الأَشْبَاهِ وَالْوَلَدِ
مَنْ أَنْشَأَ قَبْلَ الْكَوْنِ مُبْتَدِعًا   مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ قَدِيمٍ كَانَ فِي الأَبَدِ
وَدَهَرَ الدَّهْرَ وَالأَوْقَاتَ وَاخْتَلَفَتْ   بِمَا يَشَاءُ فَلَمْ يَنْقُصْ وَلَمْ يَزِدِ
إِذْ لا سَمَاءٌ وَلا أَرْضٌ وَلا شَبَحٌ   فِي الْكَوْنِ سُبْحَانَهُ مِنْ قَاهِرٍ صَمَدِ

مَا ازْدَادَ بِالْخَلْقِ مُلْكًا حِينَ أَنْشَأَهُمْ   وَلا يُرِيدُ بِهِمْ دَفْعًا لِمُضْطَهِدِ
وَكَيْفَ وَهْوَ غَنِيٌّ لا افْتِقَارَ بِهِ   وَالْخَلْقُ تُضْطَرُّ بِالتَّصْرِيفِ وَالأَوَدِ
وَلَمْ يَدَّعِ خَلْقَ مَا لَمْ يُبْدِ خَلَقْتَهُ   عَجْزًا عَلَى سُرْعَةٍ مِنْهُ وَلا تُؤَدِ
إِحَاطَةً بِجَمِيعِ الْغَيْبِ عَنْ قَدَرٍ أَحْصَى بِهَا كُلَّ مَوْجُودٍ وَمُفْتَقَدِ
وَكُلُّهُمْ بِافْتِقَارِ الْفَقْرِ مُعْتَرِفٌ   إِلَى فَوَاضِلِهِ فِي كُلِّ مُعْتَمَدِ
الْعَالِمُ الشَّيْءَ فِي تَصْرِيفِ حَالَتِهِ   مَا عَادَ مِنْهُ وَمَا يَمْضِي فلَمْ يَعُدِ
وَيَعْلَمُ السِّرَ مِنْ نَجْوى الْقُلُوبِ وَمَا   يَخْفَى عَلَيْهِ خَفِيٌّ جَالَ فِي خَلَدِ
وَيَسْمَعُ الْحِسَّ مِنْ كُلِّ الْوَرَى وَيَرَى   مَدَارِجَ الذَّرِّ فِي صَفْوَانِهِ الْجَلْدِ
وَمَا تَوَارَى عَنِ الأَبْصَارِ فِي ظُلَمٍ   تَحْتَ الثَّرَى وَقَرَارِ اليَمِّ وَالثَّمَدِ
الأَوَّلُ الآخَرُ الْفَرْدُ الْمُهَيْمِنُ لَمْ   يَعْزُبْ وَلَمْ يَدَّكِرْ قُرْبٌ وَلا بُعْدِ
عَالٍ عَلِيٌّ عَلِيمٌ لا زَوَالَ لَهُ   وَلَمْ يَزَلْ أَزَلِيًّا غَيْرَ ذِي فَقَدِ
وَجَلَّ فِي الْوَصْفِ عَنْ كُنْهِ الصِّفَاتِ وَعَنْ مَقَالِ ذِي الشَّكِّ وَالإِلْحَادِ وَالْعَنَدِ
مَنْ لا يُجَازَى بِنُعْمًى مِنْ فَوَاضِلِهِ   وَلَمْ يَنَلْهُ بِمَدْحٍ وَصْفُ مُجْتَهِدِ
وَكُلُّ فِكْرَةِ مَخْلُوقٍ إِذَا اجْتَهَدَتْ   بِمَدْحِهِ لَمْ تَنَلْ إِلا إِلَى الأَبَدِ
مُسَبَّحٌ بِلُغَاتِ الْعَارِفَاتِ بِهِ   لَمْ تَدْرِ مَا غَيْرُهُ رَبًّا وَلَمْ تَجِدِ
الْفَالِقُ النُّورَ وَالظَّلْمَاءَ وَهْيَ عَلَى   مَا تَقَاذَفَ بِالأَمْوَاجِ وَالزَّبَدِ
إِذَا مَدَّهَا فَوْقَ الرِّيحِ مُنْشِئُهَا   فَسَبَّحَتْ وَهْيَ فَوْقَ الْمَاءِ فِي مَيَدِ
وَشَدَّهَا بِالْجِبَالِ الصُّمِّ فَاضْطَأَدَتْ   أَرْكَانُهَا بِشِدَادِ الصَّخْرِ وَالْجَلَدِ
بَرَا السَّمَوَاتِ سَقْفًا ثُمَّ أَنْشَأَهَا سَبْعًا طِبَاقًا بِلا عَوْنٍ وَلا عُمُدِ
تُقُلُّهُنَّ مَعَ الأَرَضِينَ قُدْرَتُهُ   وَكُلُّ ذَلِكَ لَمْ يَثْقُلْ وَلَمْ يَؤُدِ
وَبَثَّ فِيهَا صُنُوفًا مِنْ بَدَائِعِهِ   مِنَ الْخَلائِقِ مِنْ مَثْنًى وَمِنْ وَهَدِ
مِنْ كُلِّ جِنْسٍ بَرَا أَصْنَافَهُ وَذَرَا   أَشْبَاحَهُ بَيْنَ مَكْسُورٍ وَمُنْجَرِدِ

فِيهَا الْمَلائِكُ بِالتَّسْبِيحِ خَاضِعَةٌ   لا يَسْأَمُونَ لِطُولِ الدَّهْرِ وَالأَمَدِ
فَمِنْهُمْ تَحْتَ سُوقِ الْعَرْشِ أَرْبَعَةٌ   كَالثَّوْرِ وَالنَّسْرِ وَالإِنْسَانِ وَالأَسَدِ
فَكُلُّ ذِي خِلْقَةٍ يَدْعُو لِمُشْبِهِهِ فِي الْخَلْقِ بِالْعِيشَةِ الْمُرْضِيَّةِ الرَّغَدِ
بَرَا السَّمَاءَ بُرُوجًا مِنْ كَوَاكِبِهَا تَجْرِينَ مِنْ فَلَكِ الأَفْلاكِ فِي كَبَدِ
مِنْهَا جِوَارٍ وَمِنْهَا رَاكِدٌ أَبَدًا   وَالْقُطْبُ فِي مَرْكَزٍ مِنْهُنَّ كَالْوَتَدِ
وَالشُّهْبُ تُحْرِقُ فِيهَا يَبْنِينَ إِلَى   قَذْفِ الشَّيَاطِينِ مِنْ جِنَّاتِهَا الْمُرُدِ
وَكُلُّ مُسْتَرِقٍ لِلسَّمْعِ يَتْبَعُهُ   مِنْهَا شِهَابُ نُجُومٍ دَائِمُ الرَّصَدِ
وَيَرْفَعُ الْغَيْمَ إِعْصَارُهَا فَتَرَى   فِيهَا الصَّوَاعِقَ بَيْنَ الْمَاءِ وَالْبَرَدِ
عَلَى هَوَاءٍ رَقِيقٍ فِي لَطَافَتِهِ   يُحْيِي بِهِ كُلَّ ذِي رُوحٍ وَذِي جَسَدِ
وَصَيَّرَ الْمَوْتَ فَوْقَ الْخَلْقِ لا لَجَأٌ   مِنْهُ وَلا هَرَبٌ إِلَى سَنَدِ
فَالْمَوْتُ مَيْتٌ وَكُلٌّ هَالِكُونَ خَلا   وَجْهَ الإِلَهِ الْكَرِيمِ الدَّائِمِ الصَّمَدِ
أَفْنَى الْقُرُونَ وَأَفْنَى كُلَّ ذِي عُمُرٍ   كَعُمْرِ نُوحٍ وَلُقْمَانَ أَخِي لَبَدِ
يَا رَبِّ إِنَّكَ ذُو عَفْوٍ وَمَغْفِرَةٍ   فَنَجِّنَا مِنْ عَذَابِ الْمَوْقِفِ النَّكِدِ
وَاجْعَلْ إِلَى جَنَّةِ الْفِرْدَوْسِ مَوْئِلَنَا   مَعَ النَّبِيِّينَ وَالأَبْرَارِ فِي الْخُلْدِ
سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزِّ مِنْ مَلِكٍ   مَنِ اهْتَدَى بِهُدَى رَبِّ الْعَالَمِينَ هُدِي

Osmân b. Muhammed el-Osmânî der ki: Muhammed b. Abdilmelik b. Hâşim bana Zünnûn el-Mısrî'ye ait olan şu şiiri okudu:

"Allah'a hamdolsun, şükrüm bitmesin
Sayıları aşsın rakam tükensin
Lafızlar yetmesin ifadesine,
Vâhid ve Samed'i hamd etmesine
Var olalı beri yerler, semalar
Kadar ağır olsun, geçsin sayılar
Var olanlar ile mahşere kadar

Var olacakları aşıp geçsinler
Güneşin vurduğu varlıklar kadar
Göklerde ve yerde gizli kalanlar
Her hücreye düşen nimetler kadar
Nefes ve fiiller kadar olsunlar
Şükür, nimetiyle lütuf verene
Hidâyet, inâyet nimet verene
İdrak edilemez Yüce Rabbimiz
Her yerde her zaman avucundayız
"Nerede" ve "nasıl" O'nu bilemez
Zaman ve mekana hapsedilemez
Nasıl idrak etsin gözler görmeden
Misli ve benzeri hiç bilinmeden
Zihin O'nu nasıl tasavvur etsin
Emsalden evlattan münezzeh bilsin
Kevni var ederek kim inşa etti?
Hiçbir şey yok iken onu yarattı?
Zamanı var edip vakti var etti
Ne az, ne ziyade ayar vaz'etti
Ne sema, ne de yer, ne boşluk vardı
Kainatta sade o Samed vardı
Yaratınca gücü artmış değildir
Eza etmek, arzu etmiş değildir
Zaten O, Ganî'dir muhtaç değildir
Zorluk ve ihtiyaç insan işidir
Yaratılan hiçbir mahluk şaşırmaz
Hızına acziyet izafe etmez
Gaybın kaderini ihata eder

Var ile yokları idare eder
Her biri fakrini itiraf eder
Her zaman lütfuna istinad eder
Her şeyi ilmiyle alır yönetir
Tekrar edileni, geçeni bilir
Kalplerde parlayan sırları bilir
O'ndan saklananı, fikri de bilir
Duyguyu uzaktan işitir, görür
Karıncalar nasıl yolunda yürür
Görür karanlıkta gizli kalanı
Toprağa denize düşmüş olanı
Evvel'dir, Âhir'dir, Ferd ve Müheymin
Fark etmez ki O'na uzak ve yakın
Yüksektir, yücedir, zevali olmaz
Ezelden Ezel'dir, asla kaybolmaz
O'nu vasf etmeye sıfatlar yetmez
Mülhid ve inatçı sözler erişmez
Kim O'nun lütfundan mükâfat almaz
O'nu methetmeye uğraşıp durmaz
Kim tefekkür edip, isterse eğer
O'nu methederek ebede gider
Onu tanıyan diller tesbih ederler
Başka ilah bilmez ve bulamazlar
Nuru karanlıktan ayırıp çeken
Dalga ve köpükle çalkalanırken
Rüzgarın üstüne serip var etti
Su üstünde yüzdü ve tesbih etti
Dağlar ile gerip sağlamlaştırdı

Sert kayalar ile konup oturdu
Semayı bir tavan olarak yaptı
Yedi kat direksiz, desteksiz kıldı
Yerlerle birlikte tutar onları
Kudreti rahatça taşır bunları
Sanatından serpti üstüne türler
Mahlukattan nice tekler ve çiftler
Her sınıftan türler var edip serpti
Kırık ve münferid vücutlar etti
Melekler rükûda tesbih ederler
Zamandan ve işten hiç çekinmezler
Arş'ın eteğinde dördü onların
Boğa ile aslan insan ve şahin
Her mahluk yakarır cinsi uğruna
Makbul bir hayata ve geçimine
Gökte yıldızları böldü burçlara
Seyredip giderler itina ile
Kimi akıp gider, kimi yerinde
Kutup, direk gibi merkezlerinde
Şihâb yıldızları atılır birden
Şeytanlar üstüne gizli yerinden
Gizlice dinleyip bilgi çalana
Bir göktaşı atılır hemen ardına
Bulutlar yükselir kendini sıkar
Yağmur ve soğukla yıldırım çakar
Sakin ve hoş olan hava üstüne
Ruh verir canlının cesetlerine
Mahlukat üstüne ölümü yazdı

Saklanmak ve kaçmak hiç imkansızdı
Ölüm de ölecek, herkes ölecek
O Dâim Samed'in vechi kalacak
Tüketti ömürler ve asırları
Nuh'ları Lebed'li o Lokman'ları
Rabbim! Merhametle sensin af eden
Muhafaza eyle o kara günden
Yolumuz Firdevs'e çıksın ne olur
Ebrâr ve nebiler yanına çağır
O Aziz Sübhân'ı tesbih edelim
O'nun hidâyeti sağlam ve selim."

(١٤٧٩٢)- [٩/٣٩٠] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مِقْسَمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيِّ بْنِ خَلَفٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ إِسْرَافِيلَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ الْمِصْرِيَّ، يَقُولُ:

أَمُوتُ وَمَا مَاتَتْ إِلَيْكَ صَبَابَتِي　　وَلا رَوَيْتُ مِنْ صِدْقِ حُبِّكَ أَوْطَارِي
مُنَادِي الْمُنَا كُلَّ الْمُنَا أَنْتَ لِي مُنًى　　وَأَنْتَ الْغَنِيُّ كُلَّ الْغِنَى عِنْدَ إِقْصَارِي
وَأَنْتَ مَدَى سُؤْلِي وَغَايَةُ رَغْبَتِي　　وَمَوْضُوعُ شَكْوَايَ وَمَكْنُونُ إِضْمَارِي
تَحَمَّلَ قَلْبِي فِيكَ مَا لا أَبُثُّهُ　　وَإِنْ طَالَ سَقَمِي فِيكَ أَوْ طَالَ إِضْرَارِي
وَبَيْنَ ضُلُوعِي مِنْكَ مَا لَوْلاكَ قَدْ بَدَا　　وَلَمْ يَبْدُ بَادِيَةٌ لأَهْلِي وَلا جَارِي
وَبِي مِنْكَ فِي الأَحْشَاءِ دَاءٌ مُخَامِرٌ　　فَقَدْ هَدَّ مِنِّي الرُّكْنَ وَأَثْبَتُّ أَسْرَارِي
أَلَسْتَ دَلِيلَ الرَّكْبِ إِنْ هُمْ تَحَيَّرُوا　　وَمُنْقِذَ مَنْ أَشْفَى عَلَى جُرُفٍ هَارِي
أَنَرْتَ الْهُدَى لِلْمُهْتَدِينَ وَلَمْ يَكُنْ　　مِنَ النُّورِ فِي أَيْدِيهِمْ عُشْرُ مِعْشَارِي
فَنَلْنِي بِعَفْوٍ مِنْكَ أَحْيَى بِقُرْبِهِ　　وَاغْشَ بِيُسْرٍ مِنْكَ فَقْرِي وَإِعْسَارِي

İsrâfil der ki: Zünnûn el-Mısrî'nin şöyle dediğini işittim:

"Ben ölsem de sana olan arzum ölmez
Ölmem sevgine olan ihtiyacımı gidermez

Tüm umutların sahibisin, ama benim umudum sensin
Suçlu halimde bile ihtiyaçlarımı giderecek tek mercisin
Dualarımda ve isteklerimde gayem ve hedefimsin
Şikâyetlerimi ve içimdekileri iletecek tek makam sensin
Senin yolunda kalbim nelere tahammül etmedi ki
Senin için sıkıntı ve üzüntülerim sürse ne çıkar ki
Sen olmasaydın içindekiler görünürdü kaburgalarımın
Ancak bundan ne ailemin haber vardı, ne de komşularımın
Senden dolayı içimde bir acı, sızlayıp duruyorum
Bedenimi yerle bir etse de bunu herkesten gizliyorum
Sen değil misin delili yolcuların yollarda
Düşecek olanları kurtaran uçurumun kenarında
Doğru yolda olanların aydınlattın önlerini
Ellerinde bendeki nurun yokken bile onda biri
Yakınlığıyla bana hayat verecek affına ulaştır
Darlığımı ve yoksulluğumu ihsanınla kolaylaştır."

(١٤٧٩٣)- [٣٩٠/٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مِقْسَمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيِّ بْنِ خَلَفٍ، يَقُولُ: قَالَ لِي إِسْرَافِيلُ: أَنْشَدَنَا ذُو النُّونِ الْمِصْرِيُّ:

مَجَالُ قُلُوبِ الْعَارِفِينَ بِرَوْضَةٍ   سَمَاوِيَةٍ مِنْ دُونِهَا حُجُبِ الرَّبِ
مُعَسْكَرُهَا فِيهَا مَجْنَى ثِمَارِهَا   تَنَسَّمُ رُوحُ الأُنْسِ لِلَّهِ مِنْ قُرْبِ
يَكْنِفُهَا مِنْ عَالِمِ السِّرِّ قُرْبُهُ   فَلَوْ قَدَّرَ الآجَالَ ذَابَتْ مِنَ الْحَبِّ
وَأَرْوَى صَدَاهَا صَرْفُ كَاسَاتِ حُبِّهِ   وَبَرْدُ نَسِيمٍ جَلَّ عَنْ مُنْتَهَى الْخَطْبِ
فَيَا لِقُلُوبٍ قُرِّبَتْ فَتَقَرَّبَتْ   لِذِي الْعَرْشِ مِمَّنْ زَيَّنَ الْمُلْكَ بِالْقُرْبِ
رَضَاهَا فَأَرْضَاهَا فَحَازَتْ مَدَى الرِّضَى   وَحَلَّتْ مِنَ الْمَحْبُوبِ بِالْمَنْزِلِ الرَّحْبِ
لَهَا مِنْ لَطِيفِ الْحُبِّ عَزْمٌ سَرَتْ بِهِ   وَيُهْتَكُ بِالأَفْكَارِ مَا دَاخِلَ الْحُجُبِ

فَإِنْ فَقَدَتْ خَوْفَ الْفِرَاقِ لِإِلْفِهَا   أَدَامَتْ حَنِينًا تَطْلُبُ الأُنْسَ بِالْقُرْبِ
سَرَى سِرُّهَا بَيْنَ الْحَبِيبِ وَبَيْنَهَا   فَأَضْحَى مَصُونًا مِنْ سِوَى الرَّبِّ فِي الْقَلْبِ

İsrâfil der ki: Zünnûn el-Mısrî bize şöyle bir şiir okudu:

"Âriflerin kalplerinin yeri semavi bir bahçedir
Hemen önlerinde Rabbin perdeleri vardır
Oradan meyveleri dermek için toplanırlar
Ruhlarıyla Allah'a olan yakınlığın esintisini duyarlar
Yakınlığı sırlar âleminden onları kuşatmıştır
Kalplerin bir eceli olsaydı sevgisiyle eriyip giderdi
Kalplerin pasını sevgisiyle dolu olan kâseyle giderir
Serin bir esinti de en güzel sözlerin yerini tutacaktır
Arş'ın sahibine yaklaştırılan ve yaklaşan kalplere ne mutlu
Zira bu yakınlıkla serpilip güzelleşmiştir
Onlardan razı olmuş ve razı etmiştir
Sevgilinin katında en güzel yeri elde etmiştir
Öyle keskin bir azimleri vardır ki bu azimle
Perdelerin ardında olanları düşünebilmiştir
Sevdiğiyle ayrı kalmanın korkusunu taşıdığında
İnleyerek ona yakınlığın ünsiyetini istemiştir
Sevgilileri ile aralarında olan bu sırlarıyla
Yakınken Rableri onları daha yakına getirmiştir."

(١٤٧٩٤)- [٣٩١/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا أَبُو بَكْرٍ الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَهْلٍ الرَّازِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ مُعَاذٍ، يَقُولُ: قَالَ ذُو النُّونِ: " حَقِيقَةُ السَّخَاءِ أَنْ تَلْزَمَ الْبَخِيلَ فِي مَنْعِهِ إِيَّاكَ لَوْمًا، لأَنَّكَ إِنَّمَا لُمْتَهُ وَاشْتَغَلْتَ بِهِ لِوُقُوعِ مَا مَنَعَكَ فِي قَلْبِكَ، وَلَوْ هانَ ذَلِكَ عَلَيْكَ لَمْ تَشْتَغِلْ بِلَوْمِهِ، ثُمَّ أَنْشَأَ يَقُولُ:

كَرِيمٌ كَصَفْوِ الْمَاءِ لَيْسَ بِبَاخِلٍ بِشَيْءٍ وَلا مُهْدٍ مَلامًا لِبَاخِلِ

Yahya b. Muâz der ki: Zünnûn: "Senden bir şey esirgeyen cimriyi kınayıp durman hakiki cömertliğin ne olduğunu ortaya çıkarır. Çünkü senden esirgediği o şey kalbine işlediği için onu kınamışsındır. İstediği o şey yanında bir değer taşımasaydı bu yönde onu kınamazdın" dedi ve şu beyti okudu:

"Suyun duruluğu gibi cömert biridir
Cimri olan kişiyi de hiç yermeyendir."

(١٤٧٩٥)- [٣٩١/٩] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ الْمُذَكِّرَ، يَذْكُرُ عَنْ بَعْضِ أَشْيَاخِهِ، عَنْ ذِي النُّونِ، قَالَ: " صَحِبْتُ زِنْجِيًّا فِي التِّيهِ وَكَانَ مُفْلَفَلَ الشَّعْرِ، فَإِذَا ذَكَرَ اللَّهَ ابْيَضَّ فَوَرَدَ عَلَيَّ أَمْرٌ عَظِيمٌ، فَقُلْتُ: لِمَ يَا هَذَا إِنَّكَ إِذَا ذَكَرْتَ اللَّهَ تَحَوَّلَ لَوْنُكَ وَانْقَلَبَتْ عَيْنَاكَ؟ قَالَ: فَجَعَلَ يَخْطِرُ فِي التِّيهِ، وَيَقُولُ:

ذَكَرْنَا وَمَا كُنَّا لِنَنْسَى فَنَذْكُرُ وَلَكِنْ نَسِيمَ الْقُرْبِ يَبْدُو فَيَظْهَرُ
فَأُحْيِي بِهِ عَنِّي وَأَحْيِي بِهِ لَهُ إِذِ الْحَقُّ عَنْهُ مُخْبِرٌ وَمُعَبِّرٌ

قَالَ ذُو النُّونِ: فَمَا طَرَقَ سَمْعِي مِثْلُ حِكْمَةِ ذَلِكَ الزَّنْجِيِّ، فَعَلِمْتُ أَنَّ لِلَّهِ تَعَالَى عِبَادًا تَعْلُو قُلُوبُهُمْ بِالأَذْكَارِ كَمَا تَعْلُو الأَطْيَارُ فِي الأَوْكَارِ، لَوْ فَتَّشْتَ مِنْهُمُ الْقُلُوبَ لَمَا وَجَدْتَ فِيهَا غَيْرَ حُبِّ الْمَحْبُوبِ، قَالَ ثُمَّ بَكَى ذُو النُّونِ وَأَنْشَأَ يَقُولُ:

وَأَذْكُرُ أَصْنَافًا مِنَ الذِّكْرِ حَشْوُهَا وِدَادٌ وَشَوْقٌ يَبْعَثَانِ عَلَى الذِّكْرِ
فَذِكْرُ أَلِيفِ الْحَبِّ مُمْتَزِجٌ بِهَا يَحِلُّ مَحَلَّ الرُّوحِ فِي طَرَفِهَا يَسْرِي
وَذِكْرٌ يُعِزُّ النَّفْسَ مِنْهَا لأَنَّهُ لَهَا مُتْلِفٌ مِنْ حَيْثُ يَدْرِي وَلا تَدْرِي
وَذِكْرٌ عَلا مِنِّي الْمَفَاوِزَ وَالذُّرَى يَجِلُّ عَنِ الأَوْصَافِ بِالْوَهْمِ وَالْفِكْرِ

Zünnûn der ki: Tih çölünde kıvırcık saçlı zenci bir adama arkadaşlık ettim. Bu zenci Allah'ı zikrettiği zaman rengi beyaza dönerdi. Bu hali bana çok büyük bir şey gibi geldi ve: "Arkadaşım! Neden Allah'ı zikrettiğin zaman rengin değişip gözlerin kayıyor?" dedim. Adam çölde yürümeye başladı ve şöyle dedi:

"Andık oysa hiç unutmadık ki anmış olalım

Ama yaklaşmanın esintisi bize yansıyor
Hak kendinden haber veriyor ve yol gösteriyorsa
Tabi ki beni değiştirecek ve halden hale gireceğim."

Daha önce bu zencinin hikmetli sözleri gibi sözler duymuş değildim. Anladım ki Allah'ın, kendisini zikrettiklerinde kuşların havalanması gibi kalpleri havalanıp yükselen kulları vardır. Onların bu kalplerinin içine baksan Allah sevgisi dışında bir şeyin bulunmadığını görürsün."

Ravi der ki: Zünnûn bunu söyledikten sonra ağlayarak şu beyitleri okudu:

"Bazı zikirler vardır ki bunların içi
Yine zikre götüren sevgi ile özlemle doludur
Dost olanın zikri sevgi ile karılıdır
Ruhun yerini tutar, bedenin içinde dolaşır
Öyle bir zikir ki kişiyi aziz kılandır
Nefsini sadece kendisinin bildiği telef edeni vardır
Bir zikir ki sahradan beni alıp zirvelere çıkarır
Tereddütlerden vehimlerden türlü vasıflardan arındırır."

(١٤٧٩٦)- [٣٩٢/٩] أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الْبَغْدَادِيُّ فِي كِتَابِهِ، وَحَدَّثَنِي عَنْهُ عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حدَّثَنِي أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَهْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ الْمِصْرِيَّ أَبَا الْفَيْضِ، وَسَأَلْتُهُ قُلْتُ: مَتَى تَخْلُصُ لِلَّهِ صَلاتِي؟ قَالَ: " إِذَا سَكَّنْتَ مَعَادِنَ الأَنْوَارِ مِنْ قَلْبِكَ، وَنَفَذْتَهُ فِي مَلَكُوتِ هَمِّكَ "، قُلْتُ: مَتَى يَتِمُّ زُهْدِي بَعْدَ وَرَعِي؟ قَالَ: " إِذَا جَعَلْتَ الْفَرْضَ لَكَ مُعَلِّمًا، وَأَقَمْتَ الطَّاعَةَ لَكَ مُفَهِّمًا "، قُلْتُ: فَمَتَى أَوْ مِنْ؟ قَالَ: " إِذَا اشْتَمَلَ الْفَرْضُ عَلَى أَمْرِكَ وَمَلَكْتَ الطَّاعَةَ عَلَى نَفْسِكَ "، قُلْتُ: فَمَتَى أَتَوَكَّلُ؟ قَالَ: " الْيَقِينُ إِذَا تَمَّ سُمِّيَ تَوَكُّلا "، قُلْتُ: مَتَى يُتِمُّ حُبِّي لِرَبِّي؟ قَالَ: " إِذَا سَمَجَتِ الدُّنْيَا فِي عَيْنِكَ، وَقَذَفْتَ أَمَلَكَ فِيهَا بَيْنَ يَدَيْكَ "، قُلْتُ: فَمَتَى أَخَافُ رَبِّي؟ قَالَ: " إِذَا سَرَّحْتَ بَصَرَكَ فِي عَظَمَتِهِ، وَمَثَّلْتَ لِنَفْسِكَ أَمْثَالَ نِقْمَتِهِ "، قُلْتُ: فَمَتَى يَتِمُّ صَوْمِي؟ قَالَ: " إِذَا جَوَّعْتَ نَفْسَكَ مِنَ الْبَغْضَاءِ، وَأَمَتَّ لِسَانَكَ مِنَ الْفَحْشَاءِ "، قُلْتُ: فَمَتَى أَعْرِفُ رَبِّي؟

قَالَ: " إِذَا كَانَ لَكَ جَلِيسًا، وَلَمْ تَرَ لِنَفْسِكَ سِوَاهُ أَنِيسًا "، قُلْتُ: فَمَتَى أُحِبُّ رَبِّي؟ قَالَ: " إِذَا كَانَ مَا أَسْخَطَهُ عِنْدَكَ أَمَرَّ مِنَ الصَّبْرِ "، قُلْتُ: فَمَتَى أَشْتَاقُ إِلَى رَبِّي؟ قَالَ: " إِذَا جَعَلْتَ الآخِرَةَ لَكَ قَرَارًا وَلَمْ تُسَمِّ الدُّنْيَا لَكَ مَسْكَنًا وَدَارًا "، قُلْتُ: فَمَتَى أَشْتَدُّ فِي بُغْضِ الدُّنْيَا؟ قَالَ: " إِذَا جَعَلْتَ الدُّنْيَا طَرِيقَ مَخَافَةٍ لا تَلْتَفِتُ إِلَى مَا قَطَعْتَ مِنْهَا، وَجَعَلْتَ الآخِرَةَ سَاحَةً مَأْمُونَةً لا تَأْمَنُ إِلا بِالنُّزُولِ فِيهَا "، قُلْتُ: فَمَتَى أُحِبُّ لِقَاءَ رَبِّي؟ قَالَ: " إِذَا كُنْتَ تُقْدِمُ عَلَى حَبِيبٍ وَتَصِيرُ عَنْ أَمْرٍ قَرِيبٍ "، قُلْتُ: فَمَتَى أَسْتَلِذُّ الْمَوْتَ؟ قَالَ: " إِذَا جَعَلْتَ الدُّنْيَا خَلْفَ ظَهْرِكَ وَجَعَلْتَ الآخِرَةَ نُصْبَ عَيْنَيْكَ "، قُلْتُ: فَمَتَى أَتَّقِي شَهَوَاتِ مَطَاعِمِ الأَرْضِ؟ قَالَ: " إِذَا خَالَطَ قَلْبَكَ الْمَلَكُوتُ وَمُزِجَ فِي سَرَائِرِ الْجَبَرُوتِ "، قُلْتُ: فَمَتَى تَطِيبُ مَعْرِفَتِي، قَالَ: " إِذَا اسْتَوْحَشْتَ مِنَ الدُّنْيَا وَاشْتَدَّ فَرَحُكَ بِنُزُولِ الْبَلاءِ "، قُلْتُ: فَمَتَى أَسْتَقْبِحُ الدُّنْيَا؟ قَالَ: " إِذَا عَلِمْتَ أَنَّ زِينَتَهَا فَسَادُ كُلِّ مَعْنًى، وَأَنَّ مَحَاسِنَهَا تُفْضِي إِلَى كُلِّ حَسْرَةٍ "، قُلْتُ: فَمَتَى أَكْتَفِي بِأَهْوَنِ الأَغْذِيَةِ؟ قَالَ: " إِذَا عَرَفْتَ هَلاكَ الشَّهَوَاتِ وَسُرْعَةَ انْقِطَاعِ عُذُوبَةِ اللَّذَّاتِ "، قُلْتُ: فَمَتَى قُنُوعُ التَّمَامِ؟ قَالَ: " إِذَا كَانَ زُخْرُفُ الدُّنْيَا عِنْدَكَ صَغِيرًا، وَكَانَ خَوْفُ الآخِرَةِ لَكَ ذِكْرًا "، قُلْتُ: فَمَتَى أَسْتَحِقُّ تَرْكَ الْجَمْعِ؟ قَالَ: " إِذَا عَرَفْتَ أَنَّكَ مَنْقُولٌ إِلَى مَعَادٍ، وَأَنَّكَ مَأْخُوذٌ بِتَبِعَاتِ الْعِبَادِ "، قُلْتُ: مَتَى آمُرُ بِالْمَعْرُوفِ؟ قَالَ: " إِذَا كَانَتْ شَفَقَتُكَ عَلَى غَيْرِكَ، وَخَالَفْتَ الْعِبَادَ لِمَحَبَّةِ رَبِّكَ "، قُلْتُ: فَمَتَى أُوثِرُ اللَّهَ وَلا أُوثِرُ عَلَيْهِ سِوَاهُ؟ قَالَ: " إِذَا أَبْغَضْتَ فِيهِ الْحَبِيبَ وَجَنَّبْتَ فِيهِ الْقَرِيبَ "، قُلْتُ: فَمَتَى أَفْزَعُ إِلَى ذِكْرِهِ وَآنَسُ بِشُكْرِهِ؟ قَالَ: " إِذَا سُرِرْتَ بِبَلائِهِ، وَفَرِحْتَ بِنُزُولِ قَضَائِهِ "

Ebû Muhammed Abdullah b. Sehl der ki: Ebu'l-Feyd Zünnûn el-Mısrî'ye: "Namazlarım ne zaman Allah'a halis olur?" diye sorduğumda: "Nurların kaynağını kalbine yerleştirip, tek derdin o olduğu zaman" dedi. "Veradan sonra zühdüm ne zaman tamamlanır?" diye sorduğumda: "Öğrenmek için farzları, anlamak için de itaati araç kıldığın zaman" dedi. "Ne zaman ve nasıl?" diye sorduğumda: "Her işin farzlara uygun olduğu, nefsini de itaatin emrine verdiğin zaman" dedi.

"Ne zaman mütevekkil biri olurum?" diye sorduğumda: "Yakîn, tamamlandığı zaman tevekkül adını alır" dedi. "Rabbime olan sevgim ne zaman tam olur?" diye sorduğumda: "Dünya gözünde çirkinleşip, ona yönelik ümitlerini de söküp attığın zaman" dedi. "Ne zaman Rabbimden tam anlamıyla korkarım?" diye sorduğumda: "Azametini düşünüp sana neler yapabileceğini gözünün önüne getirdiğin zaman" dedi. "Orucum ne zaman tam olur?" diye sorduğumda: "Nefisini kötülüklere karşı aç bırakıp, dilini çirkinliklere karşı öldürdüğün zaman" dedi.

"Ne zaman Rabbimi tanırım?" diye sorduğumda: "Arkadaşın olduğu ve ondan başka da yârin bulunmadığı zaman" dedi. "Ne zaman Rabbimi severim?" diye sorduğumda: "Onu kızdıran kişi senin yanında sabır otundan daha acı olduğu zaman" dedi. "Ne zaman Rabbimi özlerim?" diye sorduğumda: "Âhirette karar kıldığın, dünyada da yerin yurdun kalmadığı zaman" dedi. "Dünyaya karşı olan öfkem ne zaman keskinleşir?" diye sorduğumda: "Dünyayı korku yeri yolu sayıp ne kadar yol aldığına bakmadığın, âhireti de güvenilir bölge sayıp oraya varmadan kendini güvende hissetmediğin zaman" dedi.

"Ne zaman Rabbime kavuşmayı sevebilirim?" diye sorduğumda: "Sevdiğinin yanına gitmeyi istediğin ve onu yakınında hissettiğin zaman" dedi. "Ne zaman ölümden zevk alırım?" diye sorduğumda: "Dünyayı arkana alıp âhireti gözünün önünde tuttuğun zaman" dedi. "Yeryüzünün şehvetlerinden ne zaman sakınabilirim?" diye sorduğumda: "Kalbin melekût alemine karışıp ceberût âleminin de havasını soluduğu zaman" dedi. "Marifetim ne zaman güzelleşir?" diye sorduğumda: "Dünyada kendini yalnız hissedip başına gelen belalara sevindiğin zaman" dedi.

"Dünyayı ne zaman çirkin görürüm?" diye sorduğumda: "Her türlü süsünün fesada, güzelliklerinin de pişmanlığa sebep olacağını bildiğin zaman" dedi. "Ne zaman az yiyecekle yetinebilirim?" diye sorduğumda: "Şehvetlerin helaka götürdüğünü, lezzetlerini güzelliğini çabucak yok olup gittiğini bildiğin zaman" dedi. "Ne zaman kanaatkâr biri olurum?" diye sorduğumda: "Dünyanın güzelliklerini değersiz bulduğun, âhiret korkusu da zikrin olduğu zaman" dedi. "Mal biriktirmeyi ne zaman terk ederim?" diye sorduğumda: "Âhiret yurduna döneceğini ve en küçük şeylerden bile hesaba çekileceğini bildiğin zaman" dedi.

"Ne zaman marufu (iyiliği) emrederim?" diye sorduğumda: "Senden başkalarına şefkat ettiğin, Rabbine olan sevginden dolayı diğer insanlara muhalif olduğun zaman" dedi. "Ne zaman Allah'ı her şeye tercih ederim?" diye sorduğumda: "Onun için sevdiklerini kızdırıp, yakın dostlarını uzaklaştırdığın zaman" dedi. "Ne zaman O'nun zikrine sığınıp şükrüne yönelebilirim?" diye sorduğumda: "Gönderdiği belalara ve takdirine sevindiğin zaman" dedi.

(١٤٧٩٧)- [٣٩٣/٩] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَصْقَلَةَ، ثنا أَبُو عُثْمَانَ سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " الْمُسْتَأْنِسُ بِاللَّهِ فِي وَقْتِ اسْتِئْنَاسِهِ، يَسْتَأْنِسُ بِجَمِيعِ مَا يَرَى، وَيَسْمَعُ وَيُحِسُّ بِهِ فِي مَلَكُوتِ رَبِّهِ، وَالْمُهِيبُ لَهُ يَهَابُ جَمِيعَ مَا يَرَى، وَيَسْمَعُ وَيُحِسُّ بِهِ فِي مُلْكِ رَبِّهِ، وَيَسْتَأْنِسُ بِالذَّرِّ فَمَا دُونَهُ وَيَهَابُهُ "

Zünnûn der ki: "Allah'la ünsiyet kuran kişi bunun sırasında gördüğü her bir şeyle bu ünsiyeti bulur. Bu ünsiyetle Rabbinin melekûtunda olanları işitip hisseder. Allah'a saygı duyan kişi de bu sırada gördüğü her bir şeyde bu saygıyı görür. Rabbinin mülkünde de bu saygıyı işitip hisseder. Toz parçacıkları ve daha küçük olan şeylerde bile bu saygıyı görür."

(١٤٧٩٨)- [٣٩٣/٩] وَقَالَ ذُو النُّونِ: " ثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الإِسْلامِ: النَّظَرُ لأَهْلِ الْمِلَّةِ، وَكَفُّ الأَذَى عَنْهُمْ، وَالْعَفْوُ عِنْدَ الْقُدْرَةِ لِمُسِيئِهِمْ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الإِيمَانِ: إِسْبَاغُ الطَّهَارَاتِ فِي الْمَكَارِهِ، وَارْتِعَاشُ الْقَلْبِ عِنْدَ الْفَرَائِضِ حَتَّى يُؤَدِّيَهَا، وَالتَّوْبَةُ عِنْدَ كُلِّ ذَنْبٍ خَوْفًا مِنَ الإِصْرَارِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ التَّوْفِيقِ: الْوُقُوعُ فِي الأَعْمَالِ بِلا اسْتِعْدَادٍ لَهُ، وَالسَّلامَةُ مِنَ الذَّنْبِ مَعَ الْمَيْلِ وَقِلَّةِ الْهَرَبِ مِنْهُ، وَاسْتِخْرَاجُ الدُّعَاءِ وَالابْتِهَالِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الْخُمُولِ: تَرْكُ الْكَلامِ لِمَنْ يَكْفِيهِ الْكَلامُ، وَتَرْكُ الْحِرْصِ فِي إِظْهَارِ الْعِلْمِ عِنْدَ الْقُرَنَاءِ، وَوِجْدَانُ الأَلَمِ لِكَرَاهَةِ الْكَلامِ عِنْدَ الْمُحَاوَرَةِ وَالْمَوْعِظَةِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الْحِلْمِ: قِلَّةُ الْغَضَبِ عِنْدَ مُخَالَفَةِ الرَّأْيِ، وَالاحْتِمَالُ عَنِ الْوَرَى إِخْبَاتًا لِلرَّبِّ، وَنِسْيَانُ إِسَاءَةِ الْمُسِيءِ عَفْوًا عَنْهُ وَاتِّسَاعًا عَلَيْهِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ التَّقْوَى: تَرْكُ الشَّهْوَةِ الْمَذْمُومَةِ مَعَ الاسْتِمْكَانِ

مِنْهَا، وَالْوَفَاءُ بِالصَّالِحَاتِ مَعَ نُفُورِ النَّفْسِ مِنْهَا، وَرَدُّ الأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا مَعَ الْحَاجَةِ إِلَيْهَا، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الاتِّعَاظِ بِاللَّهِ: الْهَرَبُ إِلَيْهِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ، وَسُؤَالُ كُلِّ شَيْءٍ مِنْهُ، وَالدَّلالُ فِي كُلِّ وَقْتٍ عَلَيْهِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الرَّجَاءِ: الْعِبَادَةُ بِحَلاوَةِ الْقَلْبِ، وَالإِنْفَاقُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِرُوِيَّةِ الثَّوَابِ، وَالْمُثَابَرَةُ عَلَى فَضَائِلِ الأَعْمَالِ بِخَالِصِ التَّنَافُسِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الْحُبِّ فِي اللَّهِ: بَذْلُ الشَّيْءِ لِصَفَاءِ الْوُدِّ، وَتَعْطِيلُ الإِرَادَةِ لإِرَادَةِ اللَّهِ، وَالسَّخَاءُ بِالنَّفْسِ وَالْمُشَارَكَةُ فِي مَحْبُوبِهِ وَمَكْرُوهِهِ بِصِفَةٍ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الْحَيَاءِ: وَزْنُ الْكَلامِ قَبْلَ التَّفَوُّهِ، وَمُجَانَبَةُ مَا يَحْتَاجُ إِلَى الاعْتِذَارِ مِنْهُ، وَتَرْكُ إِجَابَةِ السَّفِيهِ حِلْمًا عَنْهُ، فَأَمَّا الْحَيَاءُ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى فَهُوَ مَا قَالَ الرَّسُولُ عَلَيْهِ الصَّلاةُ وَالسَّلامُ: " أَنْ لا تَنْسَى الْمَقَابِرَ وَالْبِلا، وَأَنْ تَحْفَظَ الرَّأْسَ وَمَا حَوَى، وَأَنْ تَتْرُكَ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا "، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الأَفْضَالِ: صِلَةُ الْقَاطِعِ، وَإِعْطَاءُ الْمَانِعِ، وَالْعَفْوُ عَنِ الظَّالِمِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الصِّدْقِ: مُلازَمَةُ الصَّادِقِينَ، وَالسُّكُونُ عِنْدَ نَظَرِ الْمَنْفُوسِينَ، وَوِجْدَانُ الْكَرَاهَةِ لاطِّلاعِ الْخَلْقِ عَلَى السَّرَائِرِ، اسْتِقَامَةً عَلَى الْحَقِّ سِرًّا وَجَهْرًا، لإِيثَارِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الانْقِطَاعِ إِلَى اللَّهِ: تَقْدِيمُ الْعِلْمِ، وَتَلْقِينُ الْحِكَمِ، وَتَأْلِيلُ الْفَهْمِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ الْمُرُوءَةِ: إِطْعَامُ الطَّعَامِ، وَإِفْشَاءُ السَّلامِ، وَنَشْرُ الْحُسْنِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ التَّوَدُّدِ: التَّأَنِّي فِي الأَحْدَاثِ، وَالتَّوَقُّرُ فِي الزَّلالِ، وَالتَّرَفُّقُ فِي الْمَقَالِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْمَالِ الرُّشْدِ: حُسْنُ الْمُجَاوَرَةِ، وَالنُّصْحُ عِنْدَ الْمُشَاوَرَةِ، وَالْبِرُّ فِي الْمُجَاوَرَةِ، وَثَلاثَةٌ مِنْ أَعْلامِ السَّعَادَةِ: الْفِقْهُ فِي الدِّينِ، وَالتَّيْسِيرُ لِلْعَمَلِ، وَالإِخْلاصُ فِي السَّعْيِ "

Zünnûn der ki: “Üç şey İslam’ın göstergelerindendir. Biri diğer müslümanları gözetmektir. Diğeri onlara eziyet vermemektir. Bir diğeri de karşılık verme imkanı olduğunda kötülerini affetmektir. Üç şey imanın göstergelerindendir. Biri zor durumlarda bile abdesti en güzel şekilde almaktır. Diğeri farzları eda ederken gereği gibi yerine getirilmesi için kalbin ürpermesidir. Bir diğeri de işlenen her günahın ardından günahta ısrara düşmemek için tövbe etmektir. Üç şey tevfîkin (başarının) göstergelerindendir. Biri kişinin hazırlıklı olmadan kendini bir amelin içinde bulmasıdır. Diğeri kişinin, bir günaha meyli olup ondan sakınma azmi olmamasına rağmen böylesi bir günahtan uzaklaşabilmesidir. Bir diğeri de kişinin her zaman dua edip yalvarabilmesidir.

Üç şey değersizliğin göstergelerindendir. Biri, kişinin kendi adına da konuşmayı başkalarına bırakmasıdır. Diğeri, kişinin arkadaşları arasında ilmini ortaya koyma şevkinden yoksun olmasıdır. Bir diğeri de tartışma ve vaazlarda konuşmamaktan dolayı vicdan azabı duymaktır. Üç şey hilmin göstergelerindendir. Biri muhalif bir görüş karşısında öfkelenmenin az olmasıdır. Diğeri Rabbin rızası için kızdıracak şeylere tahammül edilmesidir. Bir diğeri de birinin yaptığı kötülüğü, sahibi affetmek ve onunla ilişkiyi devam ettirebilmek için unutmaktır.

Üç şey takvanın göstergelerindendir. Biri, yerine getirme imkanı varken kötü görülen bir şehveti terk etmektir. Diğeri hoşa gitmese de salih olan konularda vefa göstermektir. Bir diğeri de onlara ihtiyaç varken emanetleri sahiplerine iade etmektir. Üç şey Allah'ın öğütlerini tutmanın göstergelerindendir. Bunlar da her şeyde O'na sığınmak, her şeyi O'ndan istemek ve her zaman O'na yönelmektir. Üç şey recânın göstergelerindendir. Biri zevkini kalpten hissederek ibadet etmektir. Diğeri mükafâtını bekleyerek Allah yolunda infakta bulunmaktır. Bir diğeri de halis bir niyetle devamlı olarak faziletli amellerde bulunmaktır.

Üç şey Allah için sevmenin göstergelerindendir. Biri, sırf Allah sevgisi için bir şeyi infak etmektir. Diğeri, Allah'ın iradesi karşısında şahsi iradenin devre dışı bırakılmasıdır. Bir diğeri de, Allah'ın sevdiği ve sevmediği şeyleri dikkate alıp bu yönde kişinin elinden gelen gayreti göstermesidir. Üç şey hayânın göstergelerindendir. Biri, söylemeden önce sözlerin tartılmasıdır. Diğeri, sonunda özrü gerektirecek şeylerden uzak durmaktır. Bir diğeri, sefih olana cevap vermeyip ağır başlı davranmaktır. Allah'tan hayâ etme konusunda gelince ise bu Resûlullah'ın da (sallallahu aleyhi vesellem) ifade ettiği gibi kabrin ve çürümenin unutulmaması, kafanın ve içindekilerin haram olan şeylerden korunması ve dünya süsünün de bırakılmasıdır.

Üç şey faziletin göstergelerindendir. Bunlar da ilişkiyi kesenle ilişkiyi devam ettirmek, bir şeyi esirgeyen kişiden bir şeyi esirgememek, haksızlık yapanı affetmektir. Üç şey doğruluğun göstergelerindir. Biri, doğrularla birlikte olup insanların dikkatini çekecek hareketlerde bulunmamaktır.

Diğeri, insanların özeli olan şeyleri öğrenmeyi sevmemektir. Bir diğeri de her şeyde âlemlerin Rabbini gözetip gizliden de, açıktan da daima hak üzere olmaktır. Üç şey Allah'a yönelmenin göstergelerindendir. Bunlar ilmi önceleme, hikmetleri telkin etme ve anlayışı keskinleştirmektir.

Üç şey mertliğin göstergelerindendir. Bunlar; yemek ikramında bulunma, selamı yayma ve iyi olan şeyleri yaygınlaştırmaktır. Üç şey sevginin göstergelerindendir. Bunlar; olaylar karşısında ağır davranmak, küçük hatalara düşmemek için ağır başlı olmak ve sert konuşmamaktır. Üç şey rüşdün amellerindendir. Bunlar; birlikte olunanlarla güzel geçinme, istişare anında nasihatte bulunma ve komşulara iyi davranmaktır. Üç şey saadetin göstergelerindendir. Bunlar da; dinde fakih olma, amel yolunun kolaylığı ve amelde ihlastır."

(١٤٧٩٩)- [٣٩٤/٩] أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ مُوسَى النَّيْسَابُورِيُّ، أَنْبَأَنَا الْحَسَنُ بْنُ رَشِيقٍ، حدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ يَعْقُوبَ، عَنْ سُوَيْدٍ الْوَرَّاقِ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْبَغْدَادِيُّ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ الْخُوَارِزْمِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، وَسُئِلَ عَنِ الْمَحَبَّةِ؟ فَقَالَ: " أَنْ تُحِبَّ مَا أَحَبَّ اللَّهُ، وَتُبْغِضَ مَا أَبْغَضَ اللَّهُ، وَتَفْعَلَ الْخَيْرَ كُلَّهُ، وَتَرْفُضَ كُلَّ مَا يَشْغَلُ عَنِ اللَّهِ، وَأَنْ لا تَخَافَ فِي اللَّهِ لَوْمَةَ لائِمٍ مَعَ الْعَطْفِ لِلْمُؤْمِنِينَ، وَالْغِلْظَةِ لِلْكَافِرِينَ، وَاتِّبَاعِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الدِّينِ "

Zünnûn el-Mısrî'ye sevgi sorulunca şöyle karşılık verdi: "Allah'ın sevdiğini sevmen, sevmediğini sevmemendir. Hayırların hepsini yapman ve seni Allah'a itaatten alıkoyacak her şeyi reddetmendir. Allah için, kınayanın kınamasından çekinmemen, müminlere iyi davranman, kâfirlere karşı ise şiddetli olman, dinde Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) tâbi olmandır."

(١٤٨٠٠)- [٣٩٤/٩] أَخْبَرَنَا مُحَمَّدٌ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا بَكْرِ بْنَ شَاذَانَ الرَّازِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: " مَنْ كَانَ لِي مُطِيعًا كُنْتُ لَهُ وَلِيًّا، فَلْيَثِقْ بِي، وَلْيَحْكُمْ عَلَيَّ، فَوَعِزَّتِي لَوْ سَأَلَنِي زَوَالَ الدُّنْيَا لأَزَلْتُهَا لَهُ"

Zünnûn der ki: Allah şöyle buyurur: “Bana itaat eden kişinin dostu olurum. Bundan dolayı kişi bana güvenip beni gözetsin. İzzetime yemin olsun ki şâyet benden dünyayı yok etmemi istese onun için dünyayı yok ederim.”

(١٤٨٠١)- [٣٩٤/٩] أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الْبَغْدَادِيُّ فِي كِتَابِهِ وَقَدْ رَأَيْتُهُ، وَحَدَّثَنِي عَنْهُ عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ مَيْمُونٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " الأُنْسُ بِاللَّهِ مِنْ صَفَاءِ الْقَلْبِ مَعَ اللَّهِ، وَالتَّفَرُّدُ بِاللَّهِ الانْقِطَاعُ إِلَيْهِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سِوَى اللَّهِ "

Zünnûn der ki: “Allah’la ünsiyet kurmak O’na karşı kalbi temiz tutmak, her şeyi bırakıp sadece O’na yönelmek ve O’nunla baş başa kalmaktır.”

(١٤٨٠٢)- [٣٩٥/٩] أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: سَمِعْتُ مَنْصُورَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ الْعَبَّاسَ بْنَ يُوسُفَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ عُثْمَانَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " لَئِنْ مَدَدْتُ إِلَيْكَ دَاعِيًا لَطَالَ مَا كَفَيْتَنِي سَاهِيًا، فَلا أَقْطَعُ مِنْكَ رَجَائِي بِمَا عَمِلَتْ يَدَايَ، حسْبِي مِنْ سُؤَالِي عِلْمُكَ بِي "

Zünnûn der ki: “Dua için ellerimi sana uzatsam beni türlü gafletten kurtarırsın. İşlediğim günahlardan dolayı senden ümidimi kesecek değilim. Beni bilmen istek olarak bana yeterlidir.”

(١٤٨٠٣)- [٣٩٥/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " مَنْ أَنَسِ بِالْخَلْقِ فَقَدِ اسْتَمْكَنَ مِنْ بِسَاطِ الْفَرَاعِنَةِ، وَمَنْ غُيِّبَ عَنْ مُلاحَظَةِ نَفْسِهِ فَقَدِ اسْتَمْكَنَ مِنْ مُجَانَبَةِ الإِخْلاصِ، وَمَنْ كَانَ حَظُّهُ مِنَ الأَشْيَاءِ هَوَاهُ لا يُبَالِي مَا فَاتَهُ مِمَّا هُوَ دُونَهُ "

Zünnûn der ki: “İnsanlarla ünsiyet kuran kişi, firavunlarla aynı mertebede sayılır. Kendini hesaba çekme nimetinden mahrum olan kişi ihlası elden kaybeder. Yaşadığı şeylerdeki payı hevası olan kişi kendisini geçenlere veya geride kalanlara aldırmaz.”

(١٤٨٠٤)- [٣٩٥/٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ، قَالَ: قَالَ يُوسُفُ بْنُ الْحُسَيْنِ سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " مَنْ تَزَيَّنَ بِعَمَلِهِ كَانَتْ حَسَنَاتُهُ سَيِّئَاتٍ "

Zünnûn der ki: “Amelleriyle süslenen kişinin iyilikleri kötülüklere dönüşür.”

(١٤٨٠٥)- [٣٩٥/٩] وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " الصِّدْقُ سَيْفُ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ مَا وَضَعَهُ عَلَى شَيْءٍ إِلا قَطَعَهُ "

Zünnûn der ki: “Doğruluk, Allah’ın yeryüzündeki kılıcıdır. Onu hangi şeyin üzerine koysa keser.”

(١٤٨٠٦)- [٣٩٥/٩] قَالَ: وَسَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " أَدْنَى مَنَازِلِ الأُنْسِ أَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ فَلا يَغِيبُ هَمُّهُ عَنْ مَأْمُولِهِ "

Zünnûn der ki: “Allah’la ünsiyetin en aşağı derecesi, kişinin ateşe atılmasına rağmen umudunu kaybetmemesidir.”

(١٤٨٠٧)- [٣٩٥/٩] وَسَمِعْتُ نَصْرَ بْنَ أَبِي نَصْرٍ، يَقُولُ: قَالَ ذُو النُّونِ: " الْخَوْفُ رَقِيبُ الْعَمَلِ، وَالرَّجَاءُ شَفِيعُ الْمِحَنِ "

Zünnûn der ki: “Korku amellerin gözetleyicisi, ümit ise sıkıntıların gidericisidir.”

(١٤٨٠٨)- [٣٩٥/٩] أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ سَهْلٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " مِفْتَاحُ الْعِبَادَةِ الْفِكْرَةُ، وَعَلامَةُ الْهَوَى مُتَابَعَةُ الشَّهَوَاتِ، وَعَلامَةُ التَّوَكُّلِ انْقِطَاعُ الْمَطَامِعِ "

Zünnûn der ki: “İbadetin anahtarı tefekkürdür. Hevânın alameti şehvetlerin peşinden gitmektir. Tevekkülün göstergesi de her türlü tamahtan ümit kesmektir.”

(١٤٨٠٩)- [٣٩٥/٩] أَخْبَرَنَا مُحَمَّدٌ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ الرَّازِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ الْعَبَّاسَ بْنَ حَمْزَةَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " إِنَّ الْعَارِفَ لا يَلْزَمُ حَالَةً وَاحِدَةً إِنَّمَا يَلْزَمُ رَبَّهُ فِي الْحَالاتِ كُلِّهَا "

Zünnûn der ki: “Ârif, sadece bir halinde değil, her halinde Rabbini gözetir.”

(١٤٨١٠)- [٣/١٠] أَخْبَرَنَا مُحَمَّدٌ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ الْفَارِسِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ فَارِسًا، يَقُولُ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ذَا النُّونِ، يَقُولُ: " يَا مَعْشَرَ الْمُرِيدِينَ، مَنْ أَرَادَ مِنْكُمُ الطَّرِيقَ فَلْيَلْقَ الْعُلَمَاءَ بِالْجَهْلِ، وَالزُّهَّادَ بِالرَّغْبَةِ، وَأَهْلَ الْمَعْرِفَةِ بِالصَّمْتِ "

Zünnûn der ki: “Ey müridler topluluğu! İçinizden tarikata girmek isteyen olursa; âlimler kendini cahilliğe, zâhidler rağbete ve marifet ehli suskunluğa versin.”

(١٤٨١١)- [٣/١٠] سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ جَعْفَرِ بْنِ هَانِئٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ يُوسُفَ، يَقُولُ: كَانَ ذُو النُّونِ، يَقُولُ فِي مُنَاجَاتِهِ: " يَا وَاهِبَ الْمَوَاهِبِ وَمُجْزِلَ الرَّغَائِبِ أَعُوذُ بِكَ مِنَ النُّزُولِ بَعْدَ الْوُصُولِ وَمِنَ الْكَدْرِ بَعْدَ الصَّفَا، وَمِنَ الشَّوْقِ بَعْدَ الأُنْسِ، وَمِنَ طَائِفِ الْحَسْرَةِ لِعَارِضِ الْفَتْرَةِ، وَمِنْ تَغَيُّرِ الرِّضَا، وَمِنَ التَّخَلُّفِ عَنِ الْحَادِي لَحْظَةً أَوِ الإِيمَانِ دُونَ الْعِلْمِ، وَمِنْ مَوْقِعِ حَذِرٍ يُوجِبُ لِلْعَقْلِ بطوايارِ حَتَّى كَمُلَ النَّعِمُ عِنْدِي وَرَقَّ فِي ذُرَى الْكَرَامَةِ مُهْجَتِي وَنُضِّرَ، اللَّهُمَّ بِالْكَمَالِ لَدَيْكَ بَهْجَتِي عَزِّفْنِي عَنِ الدُّونِ وَوَارِ عِلْمِي عَنِ الْخَاطِرِ، يَا مَنْ مَنَحَ الأَصْفِيَاءَ مَنَازِلَ الْحَقِّ، وَمَدَى الْغَايَاتِ أَصْفِ هَدَايَتِي مِنْ دَنِسِ الْعَارِضِ وَاحْسِمْ عَدُوِي مِنْ مُلاحَظَتِي وَأَخْلِصْنِي بِكَمَالِ رَغْبَتِي وَبِمَا لا يَبْلُغُهُ سُؤَالِي إِنَّكَ رَحِيمٌ وَدُودٌ "

Yûsuf b. Hüseyin'in naklettiğine göre Zünnûn dua ederken şöyle derdi: “Ey mevhibeleri hibe eden ve rağbetleri bol bol veren Allahım! Yolculuktan sonra oturmaktan, huzurdan sonra kederden, alıştıktan sonra özlemekten sana sığınırım. Sükûnete alıştıktan sonra hasretle karşılaşmaktan, memnuniyetin değişmesinden, bir an bile vahdete aykırı düşmekten, ilimsiz imandan sana sığınırım. Elimdeki malların çokluğunun, kanımın cömertlik rüzgârını zayıflatması ve coşturması sonucu, aklımı başımdan alacak bir anın gelmesinden sana sığınırım.

Allahım! Mutluluğumun hepsi senin elindedir. Beni mâsivadan uzak tut. İlmimi unutkanlıktan sakla. Ey evliyaya hakikat mertebelerini, gayelerin sonucunu bahşeden Allahım! Yolumu karşılaşacağım çirkinliklerden temizle. Düşmanımın beni kıskanmasını engelle. Bütün rağbetlerimde ve istemeyi akıl etmediğim dileklerimde halis olmamı nasip et. Şüphesiz sen merhamet sahibi ve sevgi dolusun."

Zünnûn, imamlardan birçok hadis nakletmiştir. Mâlik, Leys b. Sa'd, Süfyân b. Uyeyne, Fadl b. Iyâd, İbn Lehîa bunlardan bazılarıdır.

Takrîb 2578, Takrîb 4023, Takrîb 1392-c, Takrîb 2203

Ahmed b. Ebî'l-Havâri

Onlardan biri de; inzivaya yönelmiş, her şeyden vazgeçmiş, dağlarda ve ovalarda ibadet etmiş, Ahmed b. Ebî'l-Havâri. Dünya nimetlerini terk etmiş, lezzetleri unutmuş, zor hallerde olgun davranmış ve sahih hadislere hâkim olmuş birisiydi.

(١٤٨١٦)- [٥/١٠] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ، ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: قُلْتُ لأَبِي صَفْوَانَ الرُّعَيْنِيِّ: أَيُّ شَيْءٍ الدُّنْيَا الَّتِي ذَمَّهَا اللَّهُ تَعَالَى فِي الْقُرْآنِ الَّذِي يَنْبَغِي لِلْعَاقِلِ أَنْ يَجْتَنِبَهَا؟ قَالَ: " كُلَّمَا أَصَبْتَ فِيهَا تُرِيدُ بِهِ الدُّنْيَا فَهُوَ مَذْمُومٌ، وَكُلَّمَا أَصَبْتَ فِيهَا تُرِيدُ بِهِ الآخِرَةَ فَلَيْسَ مِنْهَا "، قَالَ أَحْمَدُ: فَحَدَّثْتُ بِهِ مَرْوَانَ، فَقَالَ: الْفِقْهُ عَلَى مَا قَالَ أَبُو صَفْوَانَ

Ahmed b. Ebî'l-Havâri der ki: Ebû Safvân er-Ruaynî'ye, "Allah'ın Kur'ân'da kötülediği, akıllı insanın uzak durması gerek dünya hangisidir?" diye sordum. Şöyle cevap verdi; "Dünya hayatını elde etmek için sahip olduğun her şey kötüdür. Âhiret hayatını elde etmek için sahip olduğun her şey bunun dışındadır."

Bu olayı Mervân'a anlatınca, Mervân; "Fıkıh, Safvân'ın dediğiyle aynı şeyi söylemektedir" dedi.

(١٤٨١٧)- [٥/١٠] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا إِبْرَاهِيمُ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: " قُلْتُ لِرَاهِبٍ فِي دَيْرِ حَرْمَلَةَ وَأَشْرَفَ عَلَيَّ مِنْ صَوْمَعَتِهِ، فَقُلْتُ: يَا رَاهِبُ، مَا اسْمُكَ؟ قَالَ: جُرَيْجٌ: قُلْتُ: مَا يَحْبِسُكَ فِي هَذِهِ الصَّوْمَعَةِ؟ قَالَ: حَبَسْتُ فِيهَا شَهَوَاتِ الدُّنْيَا، قُلْتُ: أَمَا كَانَ يَسْتَقِيمُ أَنْ تَذْهَبَ مَعَنَا هَاهُنَا فِي الأَرْضِ وَتَجِيءَ وَتَمْنَعَ

نَفْسَكَ الشَّهَوَاتِ؟ قَالَ: هَيْهَاتَ هَذَا الَّذِي تَصِفُ أَنْتَ فِي قُوَّةٍ، وَأَنَا فِي ضَعْفٍ فَحُلْتُ بَيْنَ نَفْسِي وَبَيْنَهَا، قُلْتُ: وَلِمَ تَفْعَلُ ذَلِكَ؟ قَالَ: نَجِدُ فِي كُتُبِنَا أَنَّ بَدَنَ ابْنِ آدَمَ خُلِقَ مِنَ الأَرْضِ وَرُوحَهُ خُلِقَ مِنْ مَلَكُوتِ السَّمَاءِ فَإِذَا أَجَاعَ بَدَنَهُ وَأَعْرَاهُ وَأَسْهَرَهُ نَازَعَ الرُّوحَ إِلَى الْمَوْضِعِ الَّذِي خَرَجَ مِنْهُ، وَإِذَا أَطْعَمَهُ وَسَقَاهُ وَنَوَّمَهُ وَأَرَاحَهُ، أَخْلَدَ الْبَدَنُ إِلَى الْمَوْضِعِ الَّذِي خَرَجَ مِنْهُ، فَلَمْ يَكُنْ شَيْءٌ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا، قُلْتُ لَهُ: فَإِذَا فَعَلَ هَذَا تَعَجَّلَ لَهُ فِي الدُّنْيَا الثَّوَابُ؟ قَالَ: نَعَمْ نُورًا يُوَارِيهِ بِهِ، قَالَ أَحْمَدُ: فَحَدَّثْتُ بِهِ أَبَا سُلَيْمَانَ، فَقَالَ: قَاتَلَهُ اللَّهُ مَا أَعْجَبَهُ إِنَّهُمْ لَيَصِفُونَ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî anlatıyor: Deyr Harmele'de, manastırından yanıma gelen bir rahibe, "Ey rahip! Adın ne?" dedim, "Cüreyc" dedi. "Bu manastırda hapsolmanın sebebi nedir?" diye sorunca, "Dünya arzularını içine hapsettim" dedi. "Bizimle birlikte yeryüzünde dolaşıp nefsini arzulardan uzak tutman daha doğru olmaz mıydı?" dediğimde, "Heyhât! Senin yüksek sesle ifade ettiğin, benim de cılız bir edayla dillendirdiğim bu konuyla nefsim arasında kaldım" diyerek cevap verdi.

Ben "Neden öyle yapıyorsun ki?" deyince şöyle dedi: "Bizim kitaplarımızda ki bilgilere göre Âdemoğlunun bedeni yeryüzünden yaratılmış, ruhu ise göklerin melekûtundan yaratılmıştır. Bedenini aç ve açıkta bırakırsa, uykusuz bırakırsa, ruhunu geldiği yere göndermiş olur. Bedenini yedirir, giydirir ve uyutup dinlendirirse, bedenini geldiği yerde ihya etmiş olur. Onun için dünyadan daha tatlı bir şey olmaz."

Ona "Böyle yaparsa dünyadayken sevap mı alır?" diye sorunca, "Evet, onun yolunu aydınlatan bir nur verilir" dedi.

Bu olayı Ebû Süleymân'a anlatınca: "Allah onu kahretsin! Ne kadar ilginç! Yalan söylüyorlar" dedi.

(١٤٨١٨)- [١٠/٥] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، ثنا إِبْرَاهِيمُ، ثنا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: " يَا بُنَيَّ مَنْ كَانَتْ نِيَّتُهُ فِي الْعَافِيَةِ مَلأَ اللَّهُ حِضْنَهُ الْعَافِيَةَ "

Ahmed der ki: Babamın; "Oğlum! Niyeti iyilik olana, Allah kucak dolusu iyilik verir" dediğini işittim.

(١٤٨١٩)- [٦/١٠] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، ثنا إِبْرَاهِيمُ، ثنا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " السَّالِي عَنِ الشَّهَوَاتِ، هُوَ رَاضٍ وَالرِّضَا عَنِ اللَّهِ، سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى وَالرَّحْمَةُ لِلْخَلْقِ دَرَجَةُ الْمُرْسَلِينَ "

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'ın; "Şehevi arzulardan uzak duran hoşnud olur. Allah'tan hoşnud olmak ve diğer varlıklara merhametli olmak Peygamberler mertebesindedir" dediğini işittim.

(١٤٨٢٠)- [٦/١٠] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، ثنا إِبْرَاهِيمُ، ثنا أَحْمَدُ، قَالَ: كُنْتُ إِذَا شَكَوْتُ إِلَى أَبِي سُلَيْمَانَ قَسَاوَةَ قَلْبِي أَوْ شَيْئًا قَدْ نِمْتُ عَنْهُ مِنْ حِزْبِي أَوْ غَيْرَ ذَلِكَ، قَالَ: بِمَا كَسَبَتْ يَدَاكَ وَمَا اللَّهُ بِظَلامٍ لِلْعَبِيدِ، شَهْوَةٌ أَصَبْتَهَا، وَقَالَ لِي أَبُو سُلَيْمَانَ: " يَكُونُ فَوْقَ الصَّبْرِ مَنْزِلَةٌ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: فَانْتَفَضَ، ثُمَّ قَالَ لِي: إِذَا كَانَ الصَّابِرُونَ يُعْطَوْنَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ فَكَيْفَ يُعْطَى الآخَرُونَ؟ "

Ahmed anlatıyor: Ebû Süleymân'a gidip kalbimin kasavetinden, dalgınlığıma gelen bir şeyden veya başka bir şeyden dolayı şikâyet ettiğimde şöyle derdi: "Kendi elinle kazandığın şeylerden dolayı, Allah kullara zulmedecek değildir. Bu senin yaşadığın bir arzudur."

Ebû Süleymân bana; "Sabrın üzerinde bir derece var mıdır?" diye sordu. "Evet" dedim. Üstünü başını düzeltip bana şöyle dedi: "Sabredenler bunun karşılığını sınırsız ecir olarak alıyorlarken, diğerlerine nasıl ecir verilsin?"

(١٤٨٢١)- [٦/١٠] حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ الْحَافِظُ، ثنا سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْحَلَبِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ أَبِي الْحَوَارِيِّ، يَقُولُ: " مَنْ نَظَرَ إِلَى الدُّنْيَا نَظَرَ إِرَادَةٍ وَحُبٍّ لَهَا، أَخْرَجَ اللَّهُ نُورَ الْيَقِينِ وَالزُّهْدَ مِنْ قَلْبِهِ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî: "Kim dünyaya, isteyerek ve arzuyla bakarsa, Allah yakîn ve zühd nurunu onun kalbinden çıkarır" dedi.

(١٤٨٢٢)- [٦/١٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ مُوسَى، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ جَعْفَرِ بْنِ مَطَرٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ بْنَ يُوسُفَ، يَقُولُ: " رَمَى أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ بِكُتُبِهِ، فَقَالَ: نِعْمَ الدَّلِيلُ كُنْتِ، وَالاشْتِغَالُ بِالدَّلِيلِ بَعْدَ الْوُصُولِ مُحَالٌ "

İbrâhîm b. Yûsuf bildiriyor: Ahmed b. Ebi'l-Havârî, kitaplarını atıp şöyle dedi: "En güzel yol gösterici sizdiniz. Vuslattan sonra yol göstericilerle uğraşmak yersizdir."

(١٤٨٢٣)- [١٠/٦] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الطَّبَرِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: " طَلَبَ أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ الْعِلْمَ ثَلاثِينَ سَنَةً، فَلَمَّا بَلَغَ الْغَايَةَ حَمَلَ كُتُبَهُ إِلَى الْبَحْرِ فَغَرَّقَهَا، وَقَالَ: يَا عِلْمُ، لَمْ أَفْعَلْ هَذَا بِكَ تَهَاوُنًا بِكَ، وَلا اسْتِخْفَافًا بِحَقِّكَ، وَلَكِنْ كُنْتُ أَطْلُبُكَ لأَهْتَدِيَ بِكَ إِلَى رَبِّي، فَلَمَّا اهْتَدَيْتُ بِكَ إِلَى رَبِّي اسْتَغْنَيْتُ عَنْكَ "

Yûsuf b. el-Hüseyin bildiriyor: Ahmed b. Ebi'l-Havârî, otuz sene boyunca ilim öğrendi. Sonunda bütün kitaplarını yüklenip denize attı. Ardından: "Ey ilim! Bunu seni önemsemediğim için veya küçümsediğim için yapmıyorum. Seni, Rabbime ulaştırasın diye istiyordum. Sayende Rabbime ulaşınca senden vazgeçtim" dedi.

(١٤٨٢٤)- [١٠/٦] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: قَالَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ شَيْبَانَ: يَحْكِي عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: " لا دَلِيلَ عَلَى اللَّهِ سِوَاهُ، وَإِنَّمَا يُطْلَبُ الْعِلْمُ لآدَابِ الْخِدْمَةِ "

İbrâhîm b. Sînân, Ahmed b. Ebi'l-Havârî'den bahsederken: "Onun kadar Allaha delâlet eden kimse yoktur. Sırf hizmet âdabı için ilim öğrenmektedir" dedi.

(١٤٨٢٥)- [١٠/٦] سَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ الرَّازِيَّ الْمُذَكِّرَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا عَمْرٍو الْبِيكَنْدِيَّ، يَقُولُ: " لَمَّا فَرَغَ أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ مِنَ التَّعْلِيمِ جَلَسَ لِلنَّاسِ فَخَطَرَ بِقَلْبِهِ ذَاتَ يَوْمٍ خَاطِرٌ مِنْ قِبَلِ الْحَقِّ فَحَمَلَ كُتُبَهُ إِلَى شَطِّ الْفُرَاتِ، فَجَلَسَ يَبْكِي سَاعَةً طَوِيلَةً، ثُمَّ قَالَ: نِعْمَ الدَّلِيلُ كُنْتِ لِي عَلَى رَبِّي، وَلَكِنْ لَمَّا ظَفِرْتُ بِالْمَدْلُولِ كَانَ الاشْتِغَالُ بِالدَّلِيلِ مُحَالا فَغَسَلَ كُتُبَهُ بِالْفُرَاتِ "

Ebû Amr el-Bîkendî bildiriyor: Ahmed b. Ebi'l-Havârî, öğrenimini bitirince, oturup insanlara vaaz edip nasihat etmeye başladı. Bir gün, Hak Teâlâ tarafından kalbine bir ilham geldi. Kitaplarını yükleyip Fırat kenarına geldi. Oturup bir süre ağladı. Sonra kitaplarına: "Siz beni Rabbime götüren en iyi delildiniz. Fakat gitmek istediğime kavuşunca, rehberle iştigal etmek çekilmez bir hâl aldı" dedi.

Sonra kitaplarını Fırat Nehrinde yıkadı.

(١٤٨٢٦)- [٧/١٠] حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَمْدَانَ الرَّازِيُّ النَّيْسَابُورِيُّ، ثنا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ النَّيْسَابُورِيُّ حَفِيدُ الْعَبَّاسِ بْنِ حَمْزَةَ، ثنا جَدِّي الْعَبَّاسُ بْنُ حَمْزَةَ، قَالَ: قَالَ أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ سَمِعْتُ عُتْبَةَ بْنَ أَبِي السَّائِبِ، يَقُولُ: " ثَلاثٌ هُنَّ أَخْذَةٌ لِلْمُتَعَبِّدِ: الْمَرَضُ، وَالْحَجُّ، وَالتَّزْوِيجُ، فَمَنْ ثَبَتَ بَعْدَهُنَّ فَقَدْ ثَبَتَ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Utbe b. Ebi's-Sâib'in: "Üç şey âbidin geçtiği merhalelerdendir: Hastalık, hac ve evlilik. Bunlardan sonra sebat edebilen artık sapmaz" dediğini işittim.

(١٤٨٢٧)- [٧/١٠] حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ، ثنا مُحَمَّدٌ، ثنا جَدِّي الْعَبَّاسُ، قَالَ: قَالَ أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، سَمِعْتُ بِشْرَ بْنَ السَّرِيِّ، يَقُولُ: " لَيْسَ مِنْ أَعْلامِ الْحُبِّ أَنْ تُحِبَّ مَا يَبْغَضُهُ حَبِيبُكَ "، قَالَ أَحْمَدُ: وَعَلامَةُ حُبِّ اللَّهِ حُبُّ طَاعَةِ اللَّهِ، وَقِيلَ: حُبُّ ذِكْرِ اللَّهِ، فَإِذَا أَحَبَّ اللَّهُ الْعَبْدَ أَحَبَّهُ وَلا يَسْتَطِيعُ الْعَبْدُ أَنْ يُحِبَّ اللَّهَ حَتَّى يَكُونَ الابْتِدَاءُ مِنْهُ بِالْحُبِّ لَهُ وَذَلِكَ حِينَ عَرَفَ مِنْهُ الاجْتِهَادَ فِي مَرْضَاتِهِ، قَالَ أَحْمَدُ: وَمَنْ عَرَفَ الدُّنْيَا زَهِدَ فِيهَا، وَمَنْ عَرَفَ الآخِرَةَ رَغِبَ فِيهَا، وَمَنْ عَرَفَ اللَّهَ آثَرَ رِضَاهُ، وَمَنْ لَمْ يَعْرِفْ نَفْسَهُ فَهُوَ فِي دِينِهِ فِي غُرُورٍ، وَقَالَ أَحْمَدُ: إِذَا حَدَّثَتْكَ نَفْسُكَ بِتَرْكِ الدُّنْيَا عِنْدَ إِدْبَارِهَا فَهُوَ خُدْعَةٌ، وَإِذَا حَدَّثَتْكَ نَفْسُكَ بِتَرْكِهَا عِنْدَ إِقْبَالِهَا فَذَاكَ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Bişr b. es-Seriyy'in şöyle dediğini duydum: "Sevdiğinin sevmediğini sevmek sevgi göstergesi değildir." Ahmed der ki: "Allah'ı sevmenin alâmeti; Allah'a itaat etmeyi sevmektir. Denir ki: "Allah'ı zikretmeyi sev. Allah kulu severse kul da Allah'ı sever. Allah ilk önce o kulu sevmedikçe, kul kendiliğinden Allah'ı sevemez. Bu şöyle belli olur: Allah, kulun onu razı etmek için çabaladığını görünce onun kalbine sevgisini verir. Dünyayı tanıyan ona değer vermez, âhireti bilen ona rağbet eder. Allah'ı bilen Onun rızasını her şeyden üstün tutar. Kendini bilmeyen dini hususunda aldanmıştır. Eğer dünya sana sırtını çevirdiği zaman nefsin dünyayı terk etmeni istiyorsa seni aldatıyor demektir. Yok, eğer dünya sana yönelince nefsin onu terk etmeni söylüyorsa doğru olan budur."

(١٤٨٢٨)- [٧/١٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ يُوسُفَ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ، ثنا أَبُو حَاتِمٍ،، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا زَكَرِيَّا يَحْيَى بْنَ أَبِي الْعَلاءِ، يَقُولُ: " إِذَا قَرَأَ ابْنُ آدَمَ الْقُرْآنَ، ثُمَّ خَلَطَ، ثُمَّ عَادَ يَقْرَأُ، يَقُولُ اللَّهُ: مَا لَكَ وَلِكَلامِي؟ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Ebû Zekeriya Yahyâ b. Ebî'l-Alâ'nın: “Âdemoğlu Kur'ân okurken karıştırırsa, sonra okumaya devam ederse, Allah ona; «Sen benim kelamımdan ne istiyorsun?» buyurur” dediğini işittim.

(١٤٨٢٩)- [٧/١٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ، ثنا أَبُو حَاتِمٍ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، ثنا يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا، قَالَ: كُنَّا عِنْدَ عَلِيِّ بْنِ بَكَّارٍ فَمَرَّتْ بِهِ سَحَابَةٌ فَسَأَلْتُهُ عَنْ شَيْءٍ، فَقَالَ: " اسْكُتْ أَمَا تَخْشَى أَنْ يَكُونَ فِيهَا حِجَارَةٌ؟ "

Yahyâ b. Zekeriyâ der ki: Ali b. Bekkâr’ın yanındaydık. Üzerimizden bir bulut geçerken kendisine bir şey sordum. O da: “Sus! Şu bulutun içinde taş olmasından (ve üzerimize yağmasından) korkmuyor musun!” diye çıkıştı.

(١٤٨٣٠)- [٧/١٠] ثنا مُحَمَّدٌ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ، ثنا أَبُو حَاتِمٍ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ خَلَفٍ، قَالَ: " مَرَّ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلامُ بِثَلاثَةٍ مِنَ النَّاسِ قَدْ نَحِلَتْ أَبْدَانُهُمْ وَتَغَيَّرَتْ أَلْوَانُهُمْ، فَقَالَ: مَا الَّذِي بَلَّغَكُمْ مَا أَرَى؟، قَالُوا: الْخَوْفُ مِنَ النِّيرَانِ، قَالَ: مَخْلُوقًا خِفْتُمْ وَحَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُؤَمِّنَ الْخَائِفَ، قَالَ: ثُمَّ جَاوَزَهُمْ إِلَى ثَلاثَةٍ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ أَشَدُّ تَغَيُّرِ أَلْوَانٍ وَأَشَدُّ نُحُولِ أَبْدَانٍ، فَقَالَ: مَا الَّذِي بَلَّغَكُمْ مَا أَرَى؟ قَالُوا: الشَّوْقُ إِلَى الْجِنَانِ، فَقَالَ: مَخْلُوقًا اشْتَقْتُمْ وَحَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُعْطِيَكُمْ مَا رَجَوْتُمْ، ثُمَّ جَاوَزَهُمْ إِلَى ثَلاثَةٍ أُخْرَى، فَإِذَا هُمْ أَشَدُّ نَحُولِ أَبْدَانٍ، وَأَشَدُّ تَغَيُّرِ أَلْوَانٍ، كَأَنَّ عَلَى وُجُوهِهِمُ الْمِرْآةَ مِنَ النُّورِ، فَقَالَ: مَا الَّذِي بَلَّغَكُمْ مَا أَرَى؟ قَالُوا: الْحُبُّ لِلَّهِ، قَالَ: أَنْتُمُ الْمُقَرَّبُونَ، أَنْتُمُ الْمُقَرَّبُونَ "

İshâk b. Halef anlatıyor: Hz. İsa bedenleri zayıflamış, renkleri solmuş üç kişiye rastladı ve: “Nasıl bu duruma geldiniz?” diye sordu. Onlar: “Cehennemden olan korkumuzdan dolayı” karşılığını verince, Hz. İsa: “Yaratılmış olandan mı korktunuz? Korkanı korkusundan emin kılması Allah üzerinde bir haktır” dedikten sonra yoluna devam edip başka üç kişiyle karşılaştı. Bunları önce gördüklerinden daha fazla solgun ve zayıf gördü ve: “Nasıl bu duruma geldiniz?” diye sordu. Onlar: “Cennete olan özlemimiz sebebiyle” cevabını verince, Hz. İsa: “Yaratılmış olanı mı özlediniz? İstediğinizi vermek Allah üzerine bir haktır” dedi ve başka üç kişiyle karşılaştı. Onların daha önce gördüklerinden daha zayıf, renkleri solmuş yüzlerinin ise ayna gibi parladığını gördü ve: “Nasıl bu duruma geldiniz?” diye sordu. Onlar: “Allah'a olan sevgimiz sebebiyle bu durumdayız” cevabını verince, Hz. İsa: “Siz Mukarrebûn olan (Allah'ın kendine yakın tuttuğu) kişilersiniz” dedi.

(١٤٨٣١)- [٨/١٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ، ثنا أَبُو حَاتِمٍ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، ثنا الْوَلِيدُ بْنُ عُتْبَةَ، قَالَ: قُلْتُ لأَبِي صَفْوَانَ بْنِ عَوَانَةَ: لأَيِّ شَيْءٍ يُحِبُّ الرَّجُلُ أَخَاهُ؟، قَالَ: " لأَنَّهُ رَآهُ يُحْسِنُ خِدْمَةَ رَبِّهِ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî, Velîd b. Utbe der ki: Ebû Safvân'a; “İnsan kardeşini ne için sever?” diye sordum: “Rabbine güzel hizmet ettiğini gördüğü için” dedi.

(١٤٨٣٢)- [٨/١٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ، ثنا أَبُو حَاتِمٍ،، ثنا أَحْمَدُ، قَالَ: قُلْتُ لِرَاهِبٍ: " أَيُّ شَيْءٍ أَقْوَى مَا تَجِدُونَهُ فِي كُتُبِكُمْ؟ قَالَ: مَا نَجِدُ شَيْئًا أَقْوَى مِنْ أَنْ تَجْعَلَ حَيْلَكَ وَقُوَّتَكَ كُلَّهَا فِي مَحَبَّةِ الْخَالِقِ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Bir rahibe; “Kitaplarınızda en önemli bulduğunuz şey nedir?” diye sordum. Bana: “Bütün gücünü ve kuvvetini Yaradan'ın sevgisi uğruna harcaman gerektiğinden daha önemli bir şey görmedik” dedi.

(١٤٨٣٣)- [٨/١٠] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا عُمَرُ، ثنا الْحُسَيْنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَاكِرٍ السَّمَرْقَنْدِيُّ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ وَسَمِعْتُهُ، يَقُولُ: " تَقَطَّعْ إِلَى اللَّهِ وَكُنْ عَابِدًا، زَاهِدًا، صَادِقًا، مُتَوَكِلا، مُسْتَقِيمًا، عَارِفًا، ذَاكِرًا، مُؤْنِسًا، مُسْتَحِيًا، خَائِفًا، رَاجِيًا، رَاضِيًا، وَعَلامَةُ الرِّضَا أَلا يَخْتَارَ شَيْئًا إِلا مَا يَخْتَارُهُ لَهُ مَوْلاهُ، فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ كَذَلِكَ كَانَ لَهُ مِنَ اللَّهِ عَوْنٌ حَتَّى يَرُدَّهُ إِلَى طَاعَتِهِ، ظَاهِرًا، وَبَاطِنًا، وَلا يَكُونُ الْعَبْدُ تَائِبًا حَتَّى يَنْدَمَ بِالْقَلْبِ، وَيَسْتَغْفِرَ بِاللِّسَانِ، وَيَرُدَّ الْمَظَالِمَ، فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّاسِ، وَيَجْتَهِدُ فِي الْعِبَادَةِ، ثُمَّ

يَتَشَعَّبُ لَهُ مِنَ التَّوْبَةَ وَالاجْتِهَادِ الزُّهْدُ، ثُمَّ يَتَشَعَّبُ لَهُ مِنَ الزُّهْدِ الصِّدْقُ، ثُمَّ يَتَشَعَّبُ لَهُ مِنَ الصِّدْقِ التَّوَكُّلُ، ثُمَّ يَتَشَعَّبُ لَهُ مِنَ التَّوَكُّلِ الاسْتِقَامَةُ، ثُمَّ يَتَشَعَّبُ لَهُ مِنَ الاسْتِقَامَةِ الْمَعْرِفَةُ، ثُمَّ يَتَشَعَّبُ لَهُ مِنَ الْمَعْرِفَةِ الذِّكْرُ، ثُمَّ يَتَشَعَّبُ لَهُ مِنَ الذِّكْرِ الْحَلاوَةُ وَالتَّلَذُّذُ، ثُمَّ بَعْدَ التَّلَذُّذِ الأُنْسُ، ثُمَّ بَعْدَ الأُنْسِ بِاللَّهِ الْحَيَاءُ، ثُمَّ بَعْدَ الْحَيَاءِ الْخَوْفُ وَعَلامَةُ الْخَوْفِ الاسْتِعْدَادُ وَالتَّحْوِيلُ مِنْ هَذِهِ الأَحْوَالِ لا يُفَارِقُ خَوْفَ تَحْوِيلِ هَذِهِ الأَحْوَالِ مِنْ قَلْبِهِ دُونَ لِقَائِهِ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: "Kendini Allah'a ayır. Sonra âbid, zâhid, sâdık, mütevekkil, dosdoğru, Rabbini bilen, zikreden, sakin, utangaç, çekingen, alçak gönüllü ve kanaatkâr ol.

Kanaatin alâmeti, kişinin efendisinin onun için takdir ettiğini, tercih etmesidir. Böyle olursa, ruhen ve bedenen istikâmete gelinceye kadar Allah'tan yardım görür. Kul yürekten pişman olmadıkça, lisan ile istiğfar etmedikçe, insanlarla ilişkilerinde zulme karşı koymadıkça, ibadet etmek için çabalamadıkça tövbe etmiş sayılmaz. Sonra tövbe ve çabadan zühdü gelişir, zühdünden sadakati gelişir, sıdkından tevekkül doğar, tevekkülünden istikâmet doğar, istikâmetinden marifet doğar, marifetinden zikri gelişir, zikrettikçe lezzetini ve tadın alır, lezzetten sonra ünsiyet, ünsiyetten sonra Allah'tan hayâ etme duygusu, hayâdan sonra da takva. Takvanın alâmeti de hazırlanmak ve tavırlarını değiştirmektir. Hal ve hareketlerini değiştirme alışkanlığı, Allah'a kavuşuncaya kadar kalbinden ayrılmaz."

(١٤٨٣٤)- [٨/١٠] حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَاكِرٍ السَّمَرْقَنْدِيُّ، ثنا أَبُو الْحَسَنِ أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الْعَزِيزِ، يَقُولُ: " إِنَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِنْ لَمْ يَكُنْ رَزَقَ أَهْلَ طَاعَتِهِ أَصْوَاتًا حِسَانًا فَقَدْ فَتَحَ لَهُمْ مِنْ لَذَّةِ طَاعَتِهِ مَا يَتَنَعَّمُونَ بِأَصْوَاتِهِمْ، قَالَ: وَسَمِعْتُ عَبْدَ الْعَزِيزِ، يَقُولُ: الْمَوْتُ حَسَنٌ يُوَصَّلُ مِنْهُ الْحَبِيبُ إِلَى الْمَحْبُوبِ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Abdülazîz'in; "Allah, kendisine itaat edenlere güzel sesler vermiş olmasa da, kendisine ibadet ederken seslerinden zevk alma kapılarını açmıştır" dediğini işittim.

Yine Abdülazîz diyor ki: "Ölüm güzeldir; seven onunla sevdiğine kavuşturulur."

(١٤٨٣٥)- [٩/١٠] قَالَ: وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ، ثنا شُعَيْبُ بْنُ أَحْمَدَ الْقُرَشِيُّ، عَنْ دُكَيْنٍ الْفَزَارِيِّ، قَالَ: " لَمَّا أَرَادَ اللَّهُ تَعَالَى قَبْضَ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلامُ هَبَطَ إِلَيْهِ مَلَكُ الْمَوْتِ، فَقَالَ لَهُ إِبْرَاهِيمُ: هَلْ رَأَيْتَ خَلِيلا يَقْبِضُ رُوحَ خَلِيلِهِ؟ فَعَرَجَ مَلَكُ الْمَوْتِ إِلَى رَبِّهِ ثُمَّ عَادَ إِلَيْهِ، فَقَالَ لَهُ: يَا إِبْرَاهِيمُ، وَرَأَيْتَ خَلِيلا يَكْرَهُ لِقَاءَ خَلِيلِهِ؟ قَالَ: فَاقْبِضْ رُوحِي السَّاعَةَ "

Ahmed'in, Şuayb b. Ahmed el-Kurazî'den bildirdiğine göre Dukeyn el-Fezârî, der ki: Allah, İbrâhîm'in ruhunu kabzetme emrini verdiğinde, ölüm meleği gelip; "Ey İbrâhîm! Sen hiç bir dostun, dostunu görmekten hoşlanmadığını şahit oldun mu?" diye sordu. İbrâhîm; "Hemen ruhumu al!" dedi.

(١٤٨٣٦)- [٩/١٠] حدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ، ثنا الْحُسَيْنُ، ثنا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ الْحَذَّاءَ، يَقُولُ: " قَالَ يُوسُفُ عَلَيْهِ السَّلامُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِصَلاحِ آبَائِي: إِبْرَاهِيمَ خَلِيلِكَ، وَإِسْحَاقَ ذَبِيحِكَ، وَيَعْقُوبَ إِسْرَائِيلِكَ، فَأَوْحَى اللَّهُ تعالى إِلَيْهِ: يَا يُوسُفُ، تَتَوَجَّهُ بِنِعْمَةٍ أَنَا أَنْعَمْتُهَا عَلَيْهِمْ "؟، قَالَ أَحْمَدُ: فَقُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: كُنْتُ لِبَعْضِ الأَوْلِيَاءِ قَبْلَ الْيَوْمِ أَشَدَّ حُبًّا، فَقَالَ لِي: إِنَّمَا يُتَقَرَّبُ إِلَيْهِ بِحُبِّ أَوْلِيَائِهِ أَوَّلا، ثُمَّ يَأْتِي بَعْدُ مَنْزِلَةٌ تَشْغَلُ الْقَلْبَ

Abdullah el-Hazzâ nakleder: Hz. Yûsuf dedi ki: "Allahım! Sana atalarım, Halilin İbrâhîm, Sana kurban olan İshâk ve Sana kulluk eden Yâkub'un güzel halleri hürmetine sana yöneliyorum" deyince, Allah ona: "Ey Yûsuf! Sen bana onlara nimet olarak Benim verdiğim şeylerle yöneldin" diye vahyetti.

Ahmed der ki: Ebû Süleymân'a: "Bundan önce evliyalara aşırı sevgim vardı" deyince, bana: "Kul, ilk önce Allah'a onun velileri vasıtasıyla yaklaşır, sonra kalbinin artık sadece Allah ile meşgul olması devresi gelir" karşılığını verdi.

قَالَ أَحْمَدُ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: خَرَجَ عِيسَى وَيَحْيَى عَلَيْهِمَا السَّلامُ يَمْشِيَانِ فَصَدَمَ يَحْيَى امْرَأَةً، فَقَالَ لَهُ عِيسَى: يَا ابْنَ خَالَةٍ لَقَدْ أَصَبْتَ الْيَوْمَ خَطِيئَةً مَا أَرَى اللَّهَ يَغْفِرُهَا لَكَ أَبَدًا، قَالَ: وَمَا هِيَ يَا ابْنَ خَالَةٍ؟ قَالَ: امْرَأَةٌ صَدَمْتَهَا، قَالَ: وَاللَّهِ مَا شَعَرْتُ

بِهَا، قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ بَدَنُكَ مَعِي فَأَيْنَ رُوحُكَ؟ قَالَ: مُعَلَّقٌ بِالْعَرْشِ وَلَوْ أَنَّ قَلْبِي اطْمَأَنَّ إِلَى جِبْرِيلَ لَظَنَنْتُ أَنِّي مَا عَرَفْتُ اللَّهَ طَرْفَةَ عَيْنٍ "

Ahmed'in bildirdiğine göre Ebû Süleymân der ki: Hz. İsa ile Yahyâ yürümeye çıktılar. Yahyâ bir kadına çarptı. İsa kendisine; "Ey teyzem oğlu, bu gün sen öyle bir hata işledin ki, Allah'ın bunu asla affetmeyeceğini düşünüyorum" dedi. Yahyâ, "Ne yaptım ki?" deyince İsa, "Kadına çarptın" dedi. Yahyâ, "Vallahi onu fark etmedim" dedi. İsa, "Allah Allah! Vücudun yanımda, ruhun nerede?" deyince, Yahyâ: "Arş'a asılmış durumda. Kalbim Cibril'e güvenseydi, bir an Allah'ı tanıyabileceğimi sanmıyorum" dedi.

(١٤٨٣٧)- [٩/١٠] ثنا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ، ثنا الْحُسَيْنُ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَخِيَ مُحَمَّدًا، قَالَ: " تَعَبَّدَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي غَيْضَةٍ مِنْ جَزِيرَةِ الْبَحْرِ أَرْبَعِمِائَةِ سَنَةٍ حَتَّى طَالَ شَعْرُهُ، حَتَّى إِذَا مَرَّ بِالْغَيْضَةِ تَعَلَّقَ بَعْضُ أَغْصَانِ الْغَيْضَةِ بِشَعْرِهِ، فَبَيْنَمَا هُوَ ذَاتَ يَوْمٍ يَدُورُ إِذَا هُوَ بِشَجَرَةٍ مِنْهَا فِيهَا وَكْرُ طَيْرٍ فَحَوَّلَ مَوْضِعَ مُصَلاهُ إِلَى قَرِيبٍ مِنْهَا، قَالَ: فَقِيلَ لَهُ: اسْتَأْنَسْتَ بِغَيْرِي وَعِزَّتِي لأُحُطَّنَّكَ مِمَّا كُنْتَ فِيهِ دَرَجَتَيْنِ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî, kardeşi Muhammed'in şöyle dediğini nakleder: "İsrâîl oğullarından bir adam bir adadaki ağaçlıkta dört yüz yıl Allah'a ibadet etti. Bu zamanda adamın saçı o kadar uzadı ki çalıların yanından geçerken çalıların dalları saçına takılıyordu. Bir gün bu adam dolaşırken üzerinde kuş yuvası olan bir ağaç görünce namazgâhını bu ağaca yakın bir yere aldı. Bunun üzerine kendisine: "Benden başkasıyla mı ünsiyet kuruyorsun? İzzetime yemin osun ki seni bulunduğun dereceden iki derece aşağıya indireceğim" denildi.

(١٤٨٣٨)- [٩/١٠] حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدِ بْنُ حَيَّانَ إِمْلاءً، ثنا إِسْحَاقُ بْنُ أَبِي حَسَّانَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، ثنا أَبُو الْمُغَلِّسِ،، ثنا أَبُو عُبَيْدِ اللَّهِ الْجُهَنِيُّ، قَالَ: " نَعِيمُ أَهْلِ الْجَنَّةِ بِرِضْوَانِ اللَّهِ، أَفْضَلُ مِنْ نَعِيمِهِمْ بِالْجِنَانِ "

Ebû Ubeydullah el-Cühenî der ki: "Cennet ehline, Allah'tan hoşnud olma nimetinin verilmesi, onlara cennet bahçelerinin verilmesinden daha değerlidir."

(١٤٨٣٩)- [١٠/١٠] حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ إِمْلاءً، ثنا إِسْحَاقُ، ثنا أَحْمَدُ، قَالَ: نَاظَرْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ فِي الْحَدِيثِ الَّذِي جَاءَ " أَوَّلُ زُمْرَةٍ يُحْشَرُ إِلَى الْجَنَّةِ الْحَمَّادُونَ اللَّهَ عَلَى كُلِّ حَالٍ، فَقَالَ لِي: " وَيْحَكَ لَيْسَ هُوَ أَنْ تَحْمَدَهُ عَلَى الْمُصِيبَةِ وَقَلْبُكَ مُعْتَصِرٌ عَلَيْهَا فَإِذَا كُنْتَ كَذَلِكَ، فَأَرْجُو أَنْ تَكُونَ مِنَ الصَّابِرِينَ وَلَكِنْ أَنْ تَحْمَدَهُ وَقَلْبُكَ مُسَلِّمٌ رَاضٍ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Ebû Süleymân'la "Cennete girecek olan ilk zümre, her halükarda Allah'ı çok hamd edenlerdir" hadisini tartıştım. Bana şöyle dedi: "Sana yazıklar olsun! Bu, bütün kalbinle üzüntü içindeyken musibete şükretmek değildir. Eğer böyle yaparsan, sabredenlerden olacağım umuyorum. Hamd, sen Allah'tan hoşnud olduğun halde, ona teslim olarak şükretmektir."

(١٤٨٤٠)- [١٠/١٠] حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ إِمْلاءً، ثنا إِسْحَاقُ، ثنا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ مَحْمُودًا، يَقُولُ: " سُبْحَانَ مَنْ لا يَمْنَعُهُ عَظِيمُ سُلْطَانِهِ أَنْ يَنْظُرَ فِي صَغِيرِ سُلْطَانِهِ "

Ahmed der ki: Mahmûd'un; "Gücünün azametinin, gücü zayıf olanlara bakmaya mani olmayanı tesbih ederim" dediğini işittim.

(١٤٨٤١)- [١٠/١٠] حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ إِمْلاءً، ثنا إِسْحَاقُ، ثنا أَحْمَدُ، حَدَّثَنِي عَبْدُ الْخَالِقِ بْنُ جُبَيْرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مُوسَى الطَّرْطُوسِيَّ، يَقُولُ: " مَا تَفَرَّغَ عَبْدٌ لِلَّهِ سَاعَةً إِلا نَظَرَ اللَّهُ إِلَيْهِ بِالرَّحْمَةِ "

Ebû Mûsâ et-Tartûsî der ki: Bir kul, bir anını Allah'a ayırdığında, muhakkak Allah kendisine rahmetle bakar."

(١٤٨٤٢)- [١٠/١٠] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَائِلَةَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ مَضَاءَ بْنَ عِيسَى، يَسْأَلُ سَبَّاعًا الْمَوْصِلِيَّ: إِلَى أَيِّ شَيْءٍ انْتَهَى بِهِمُ الزُّهْدُ ؟، قَالَ: " إِلَى الأُنْسِ بِهِ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî'nin bildirdiğine göre Sebbâ' el-Mevsılî, "Zühd konusunda hangi seviyeye vardıklarım" soran Madâ b. İsa'ya "Onunla dost olacak seviyeye" diyerek cevap verdi.

(١٤٨٤٣)- [١٠/١٠] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَائِلَةَ، ثنا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ مَضَاءَ بْنَ عِيسَى، يَقُولُ: " إِذَا وَصَلُّوا إِلَيْهِ، لَمْ يَرْجِعُوا عَنْهُ إِنَّمَا رَجَعَ مَنْ رَجَعَ مِنَ الطَّرِيقِ "

Madâ b. İsa der ki: “Ona kavuştuklarında geri dönmezler. Zira dönecek olanlar, yoldayken dönmüşlerdir.”

(١٤٨٤٤)- [١٠/١٠] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، ثنا إِبْرَاهِيمُ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ ثَابِتٍ الْقَارِيُّ، قَالَ: " مَنْ كَانَتْ هِمَّتُهُ فِي قَضَاءِ الْفَرَائِضِ لَمْ يَكْمُلْ لَهُ فِي الدُّنْيَا لَذَّةٌ "

Muhammed b. Sâbit el-Kârî der ki: “Tek derdi, farzları yerine getirmek olan kişi, dünyadaki hiçbir şeyden tam lezzet alamaz.”

(١٤٨٤٥)- [١٠/١٠] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، ثنا إِبْرَاهِيمُ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، ثنا أَبُو الْمُوَفَّقِ الأَزْدِيُّ، قَالَ: " قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: لَوْ أَنَّ ابْنَ آدَمَ لَمْ يَرْجُ غَيْرِي مَا وَكَّلْتُهُ إِلَى غَيْرِي، وَلَوْ أَنَّ ابْنَ آدَمَ لَمْ يَخَفْ غَيْرِي مَا أَخَفْتُهُ مِنْ غَيْرِي "

Ebû'l-Muvaffak el-Ezdî der ki: Allah buyurur ki: “Âdemoğlu, benden başkasım istemiyorsa, onu benden başka birine havale etmem. Âdemoğlu benden başka hiç kimseden korkmuyorsa, benden başka hiç kimsenin onu korkutmasına izin vermem.”

(١٤٨٤٦)- [١٠/١٠] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، ثنا إِبْرَاهِيمُ، ثنا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الْعَزِيزِ بْنَ عُمَيْرٍ، يَقُولُ: " فِي الْقُلُوبِ قَلْبٌ مَرِيضٌ فَإِذَا وَجَدَ بُغْيَتَهُ طَارَ "

Abdülazîz b. Umeyr der ki: “Kalpler içinde hasta bir kalp (türü) vardır, isyan edecek fırsatı bulduğu anda uçar.”

(١٤٨٤٧)- [١٠/١٠] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، ثنا إِبْرَاهِيمُ، ثنا أَحْمَدُ، ثنا زَيْدَانُ، قَالَ: قَالَ عُتْبَةُ الْغُلامُ: " كَابَدْتُ الصَّلاةَ عِشْرِينَ سَنَةً، وَتَنَعَّمْتُ بِهَا عِشْرِينَ سَنَةً "

Utbetu'l-Ğulâm der ki: “Yirmi sene boyunca namaz kılmak için (nefsimle) mücadele ettim. Yirmi sene boyunca onun nimetlerinden faydalandım.”

(١٤٨٤٨)- [١١/١٠] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ، ثنا الْحُسَيْنُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ تَمَّامٍ، يَقُولُ: " الْكَلامُ جُنْدٌ مِنْ جُنُودِ اللَّهِ، وَمِثْلُهُ مِثْلُ الطِّينِ تَضْرِبُ بِهِ الْحَائِطَ فَإِنِ اسْتَمْسَكَ نَفَعَ وَإِنْ وَقَعَ أَثَّرَ، قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ، يَقُولُ: الْقَلْبُ بِمَنْزِلَةِ الْقُمْعِ يُصَبُّ فِيهِ الزَّيْتُ أَوِ الْعَسَلُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ وَيَبْقَى فِيهِ لِطَاخَتُهُ "

Muhammed b. Temmâm der ki: "Söz, Allah'ın askerlerinden biridir. Tıpkı çamura benzer; duvara atarsın yapışırsa işe yarar, yapışmazsa da izi kalır."

Ebû Câfer ise der ki: "Kalp huni gibidir; Onunla zeytinyağı veya bal doldurulur, alttan akar gider ama bulaşığı kalır."

(١٤٨٤٩)- [١١/١٠] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ، ثنا الْحَسَنُ، ثنا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ مَضَاءَ بْنَ عِيسَى، يَقُولُ: " خَفِ اللَّهَ يُلْهِمْكَ، وَاعْمَلْ لَهُ لا يُلْجِئْكَ إِلَى دَلِيلٍ "

Madâ' b. İsa der ki: "Allah'tan kork, sana ilham verir. Onun için çalış, seni başkasına muhtaç etmez."

(١٤٨٥٠)- [١١/١٠] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ إِمْلاءً وَقِرَاءَةً، ثنا عُمَرُ بْنُ بَحْرٍ الأَسَدِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ أَبِي الْحَوَارِيِّ، يَقُولُ: " بَيْنَمَا أَنَا فِي بِلادِ الشَّامِ فِي قُبَّةٍ مِنْ قِبَابِ الْمَقَابِرِ لَيْسَ عَلَيْهَا بَابٌ إِلا كِسَاءً قَدْ أَسْبَلْتُهُ فَإِذَا أَنَا بِامْرَأَةٍ تَدُقُّ عَلَى الْحَائِطِ، فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالَتِ: امْرَأَةٌ ضَالَّةٌ فَدُلَّنِي عَلَى الطَّرِيقِ رَحِمَكَ اللَّهُ، قُلْتُ: رَحِمَكِ اللَّهُ عَلَى أَيِّ الطَّرِيقِ تَسْأَلِينَ؟ فَبَكَتْ ثُمَّ قَالَتْ: يَا أَحْمَدُ عَلَى طَرِيقِ النَّجَاةِ، قُلْتُ: هَيْهَاتَ إِنَّ بَيْنَنَا وَبَيْنَ طَرِيقِ النَّجَاةِ عِقَابًا وَتِلْكَ الْعِقَابُ لا تُقْطَعُ إِلا بِالسَّيْرِ الْحَثِيثِ وَتَصْحِيحِ الْمُعَامَلَةِ، وَحَذْفِ الْعَلائِقِ الشَّاغِلَةِ عَنْ أَمْرِ الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ، قَالَ: فَبَكَتْ بُكَاءً شَدِيدًا، ثُمَّ قَالَتْ: يَا أَحْمَدُ سُبْحَانَ مَنْ أَمْسَكَ عَلَيْكَ جَوَارِحَكَ فَلَمْ تَتَقَطَّعْ وَحَفِظَ عَلَيْكَ فُؤَادَكَ فَلَمْ يَتَصَدَّعْ، ثُمَّ خَرَّتْ مَغْشِيًّا عَلَيْهَا، فَقُلْتُ لِبَعْضِ النِّسَاءِ: انْظُرِي أَيُّ شَيْءٍ حَالُ هَذِهِ الْجَارِيَةِ؟ قَالَ أَحْمَدُ: فَقُمْنَ إِلَيْهَا فَفَتَّشْنَهَا فَإِذَا وَصِيَّتُهَا فِي جَيْبِهَا كَفِّنُونِي فِي أَثْوَابِي هَذِهِ فَإِنْ كَانَ لِي عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ فَهُوَ أَسْعَدُ لِي، وَإِنْ كَانَ غَيْرُ ذَلِكَ فَبُعْدًا لِنَفْسِي، قُلْتُ: مَا هِيَ؟ فَحَرَّكُوهَا فَإِذَا هِيَ مَيِّتَةٌ، فَقُلْتُ لِلْخَدَمِ: لِمَنْ هَذِهِ الْجَارِيَةُ؟ قَالُوا: جَارِيَةٌ قُرَشِيَّةٌ مُصَابَةٌ وَكَانَ الَّذِي مَعَهَا يَمْنَعُهَا مِنَ الطَّعَامِ، وَكَانَتْ تَشْكُو إِلَيْنَا وَجَعًا بِجَوْفِهَا فَكُنَّا نَصِفُهَا لِمُتَطَبِّبِي الشَّامِ، فَكَانَتْ تَقُولُ: خَلُّوا بَيْنِي وَبَيْنَ الطَّبِيبِ الرَّاهِبِ، تَعْنِي أَحْمَدَ، أَشْكُو إِلَيْهِ بَعْضَ مَا أَجِدُ مِنْ بَلائِي لَعَلَّهُ أَنْ يَكُونَ عِنْدَهُ شِفَائِي "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî anlatıyor: Ben Şâm topraklarında iken, kapısı olmayan bir türbe mezar vardı. Oraya gittiğimde, duvarlara vuran bir kadın gördüm. Ona "Sen kimsin?" diye sorunca, "Yolunu kaybetmiş bir kadın, ne olur bana yol göster, Allah sana merhamet etsin" diye cevap verdi. Ona

"Allah sana merhamet etsin, sen hangi yoldan bahsediyorsun?" dediğimde, ağlamaya başladı ve "Kurtuluş yolu, ey Ahmed!" dedi. Ona dedim ki; "Heyhât! Kurtuluş yoluyla aramızda mesafeler var. Hassas adımlarla yürümeden ve davranışlarımızı değiştirmeden bu mesafeler geçilmez. Dünya ve âhiret işlerini bir birinden ayırmadan aşılmaz."

Kadın çok ağladı. Ardından; "Ey Ahmed! Organlarına can veren ve iş yapmasını sağlayan, kalbini muhafaza edip paslanmamasını sağlayan Allah'ı tesbih ederim" dedi ve düşüp bayıldı. Orada bulunan kadınlardan birine; "Bak bakalım bu kadıncağızın durumu nedir?" dedim. Kadınlar kalkıp baktılar, üstünü aradılar, üzerinde vasiyetini buldular. Vasiyetinde; "Beni bu elbiselerimle kefenleyin. Allah daha güzelini nasip ederse daha mesud olurum. Bunun dışında olursa benden uzak olsun" yazıyordu. Kadınlara; "O nasıl?" dedim, kıpırdattılar, ölmüştü. Oradaki çalışanlara; "Bu kadıncağızın kimsesi yok mu?" diye sordum. Şöyle dediler: Bu, Kureyşli hasta bir kadındır. Yanındaki adam, yemek yemesine mani oluyordu. Çektiği ağrılarından şikâyet ediyordu. Şâm tabiplerine gitmesini söyledik, bize: "Kendini Allah'a veren tabiple (yani Ahmed'le) aramızdan çekilin. Ona çektiğim musibetlerimi anlatayım. Belki ilacım ondadır" dedi.

(١٤٨٥١)- [١١/١٠] حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدِ بْنُ حَيَّانَ، ثنا إِسْحَاقُ بْنُ أَبِي حَسَّانَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، ثنا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْمَيْمُونِيُّ، قَالَ: " أَتَيْتُ أَحْمَدَ الْمَوْصِلِيَّ، فَقُلْتُ لَهُ: إِنِّي قَدْ أَهْدَيْتُ إِلَيْكَ حَدِيثًا، قَالَ: هِيهِ هَاتِ، فَإِمَّا أَنْ يَأْتِينِيَ الْمَزِيدُ مِنَ اللَّهِ فَأَعْمَلَ إِلَيْهِ، وَإِمَّا أَنْ أَشْهَقَ شَهْقَةً فَأَمُوتَ، فَقُلْتُ: بَلَغَنِي عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ الرِّيَاحِيِّ، قَالَ: قَرَأْتُ فِي بَعْضِ الْكُتُبِ، حَدِيثًا طَرَدَ عَنِّي نَوْمِي وَأَذْهَبَ شَهَوَاتِي: يَا مَعْشَرَ الرَّبَّانِيِّينَ مِنْ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ انْتَدِبُوا لِدَارٍ فَلَمَّا، قُلْتُ: انْتَدِبُوا لِدَارٍ اصْفَرَّ ثُمَّ احْمَرَّ ثُمَّ اسْوَدَّ ثُمَّ غُشِيَ عَلَيْهِ، فَقُلْتُ: انْتَدِبُوا لِدَارٍ أَرْضُهَا زَبَرْجَدٌ أَخْضَرُ تَجْرِي عَلَيْهَا أَنْهَارُ الْجَنَّةِ فِيهَا الدَّارُّ، وَالْيَاقُوتُ، وَاللُّؤْلُؤُ، وَسُورُهَا زَبَرْجَدٌ أَصْفَرُ مُتَدَلٍّ عَلَيْهَا أَشْجَارُ الْجَنَّةِ بِثِمَارِهَا، فَلَمَّا غُشِيَ عَلَيْهِ قُمْتُ وَتَرَكْتُهُ "

Muhammed b. Ahmed el-Meymûnî der ki: Ahmed el-Mevsılî'ye varıp, "Sana hediyelik bir hadis getirdim" dedim. "Gerçekten mi? Hemen ver! Ya Allah'tan dahası gelir onunla amel ederim veya bir hıçkırık çekip ölürüm" dedi.

Dedim ki: Ebû'l-Âliye er-Reyâhi bildiriyor: Kitapların birinde öyle bir hadis okudum ki, uykumu kaçırıp huzurumu bozdu; "Ey Rabbâniler topluluğu! Muhammed (sallallahu aleyhi vesellem) ümmetinden bir yurda koşun..." Ben "Bir yurda koşun..." dediğimde, sarardı, kızardı, karardı ve düşüp bayıldı. Ben sözümü şöyle tamamladım: "Öyle bir yurda koşun ki, toprağı yeşil mücevherdir. Cennetin dereleri ona akar. İçi evler, yakut ve incilerle dolu. Surları sarı mücevherlerden yapılmış. Cennetin ağaçları meyveleriyle birlikte üzerine sarkmış onu gölgeler."

Onun bayıldığını anlayınca kalkıp gittim.

(١٤٨٥٢)- [١٢/١٠] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا أَبُو زُرْعَةَ الدِّمَشْقِيُّ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: كُنْتُ أَسْمَع وَكِيعَ بْنَ الْجَرَّاحِ، يَقُولُ: يَبْتَدِئُ قَبْلَ أَنْ يحَدِّثَ، فَيَقُولَ: " مَا هُنَاكَ إِلا عَفْوُهُ، وَلا نَعِيشُ إِلا فِي سَتْرِهِ، وَلَوْ كُشِفَ الْغِطَاءُ انْكَشَفَ عَنْ أَمْرٍ عَظِيمٍ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî bildiriyor: Vekî' b. el-Cerrâh, hadis nakletmeden önce şöyle derdi: "O'nun affından başka bir şey yoktur. O'nun (günahlarımızı) örtmesi olmasa yaşayamazdık. Örtü bir kaldırılırsa, çok önemli şeyler açıkta kalır."

(١٤٨٥٣)- [١٢/١٠] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ، ثنا الْحُسَيْنُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَاكِرٍ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ دَاوُدَ، قَالَ: " اجْتَمَعَ بَنُو إِسْرَائِيلَ، فَأَخْرَجُوا مِنْ كُلِّ عَشَرَةٍ وَاحِدًا، ثُمَّ أَخْرَجُوا مِنْ كُلِّ مِائَةٍ وَاحِدًا، ثُمَّ أَخْرَجُوا مِنْ كُلِّ أَلْفٍ وَاحِدًا حَتَّى أَخْرَجُوا سَبْعَةً خِيَارَ بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَقَالُوا: أَدْخِلُونَا فِي بَيْتٍ، وَطَيِّنُوا عَلَيْنَا، وَلا تُخْرِجُونَا حَتَّى نَعْرِفَ رَبَّنَا، قَالَ: فَفَعَلُوا، قَالَ: فَمَاتَ أَوَّلَ يَوْمٍ وَاحِدٌ، وَفِي الْيَوْمِ الثَّانِي آخَرُ، ثُمَّ مَاتَ فِي الْيَوْمِ الثَّالِثِ آخَرُ فَقَالَ شَابٌّ وَكَانَ أَصْغَرَهُمْ: أَخْرِجُونَا قَدْ عَرَفْتُهُ، قَالَ: فَفَتَحُوا فَأَخْرَجُوهُمْ، فَقَالَ لَهُمْ: قَدْ عَرَفْتُهُ، قَالُوا: وَأَيَّ شَيْءٍ عَرَفْتَ؟ قَالَ: عَرَفْتُ أَنَّهُ لا يُعْرَفُ فَإِنْ شِئْتُمْ فَدَعُونَا حَتَّى نَمُوتَ عَنْ آخِرِنَا، وَإِنْ شِئْتُمْ أَخْرِجُونَا، قَالَ أَحْمَدُ: فَحَدَّثْتُ بِهِ أَبَا سُلَيْمَانَ، فَقَالَ: صَدَقَ لا يُعْرَفُ حَقَّ مَعْرِفَتِهِ وَلَكِنَّ بَعْضَ خَلْقِهِ أَعْرَفُ بِهِ مِنْ بَعْضٍ وَمَثَلُ ذَلِكَ مَثَلُ السَّمَاءِ أَعْرَفُهُمْ بِهَا أَقْرَبُهُمْ مِنْهَا "

Ahmed b. Dâvûd der ki: İsrâil oğulları toplanıp, her on kişiden birini ayırdılar. Sonra her yüz kişiden birini ayırdılar. Sonra her bin kişiden birini ayırdılar. Sonunda İsrâil oğullarının en değerli yedi kişisini seçtiler.

Bunlar, “Bizi bir eve koyun, duvarlarını sıvayın ve Allah'ı hakkıyla bilinceye kadar bizi çıkarmayın” dediler. İnsanlar onların dediklerini yaptılar. Birinci gün biri öldü. İkinci gün diğeri, üçüncü gün üçüncüsü öldü. Onların en küçüğü olan bir genç; “Bizi çıkarın, ben O'nu hakkıyla öğrendim” dedi. Hemen insanlar koşup kapıları açtılar ve onları dışarı çıkardılar. Genç onlara; “Ben O'nu tamdım” dedi. İnsanlar, “Neyi öğrendin?” dediler. Şöyle dedi: “Ben onun hakkıyla öğrenilemeyeceğini öğrendim. İsterseniz bizi tekrar eve kapatın ve hepimiz ölünceye kadar bırakın.”

Bunu Ebû Süleymân'a anlattığımda: “Doğru söylüyor. O hakkıyla bilinemez. Fakat insanlardan bazıları, O'nu diğerlerinden daha iyi bilir. Aynı gök gibi; ona daha yakın olan, onu daha iyi bilir” dedi.

(١٤٨٥٤)- [١٣/١٠] ثنا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ، ثَنَا الْحُسَيْنُ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، ثنا أَيُّوبُ، عَنْ أَبِي عَائِشَةَ وَكَانَ مِنَ الصَّالِحِينَ وَكُنَّا نَتَبَرَّكُ بِدُعَائِهِ،، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زِيَادِ بْنِ أَنْعَمَ، قَالَ: " قِيلَ لِمُوسَى عَلَيْهِ السَّلامُ: يَا مُوسَى إِنَّمَا مَثَلُ كِتَابِ أَحْمَدَ ﷺ فِي الْكُتُبِ بِمَنْزِلَةِ وِعَاءٍ لَبَنٍ كُلَّمَا مَخَضْتَهُ أَخْرَجْتَ زُبْدَتَهُ "

Abdurrahmân b. Ziyâd b. En’um der ki: Hz. Mûsâ'ya dediler ki: Ey Mûsâ! Diğer kitaplar içinde Ahmed'in (sallallahu aleyhi vesellem) kitabı, süt kabı gibidir. Salladıkça tereyağı ortaya çıkarırsın.”

(١٤٨٥٥)- [١٣/١٠] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ، ثنا الْحُسَيْنُ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، ثنا أَبُو السِّمْطِ يُوسُفُ بْنُ مَخْلَدٍ،، حَدَّثَنِي أَبُو عُمَرَ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: " وَجَدْتُ فِي سِفْرِ التَّوْرَاةِ الرَّابِعِ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى، يَقُولُ: " أَنَا اللَّهُ، لا إِلَهَ إِلا أَنَا عَيْنِي عَلَى كُلِّ شَيْءٍ أَرَى النَّمْلَ فِي الصَّفَا، وَأَرَى وَقْعَ الطَّيْرِ فِي الْهَوَى، وَأَعْلَمُ مَا فِي الْقَلْبِ وَالْكُلَى وَأُعْطِي الْعَبْدَ عَلَى مَا نَوَى "

Ebû Ömer el-Müezzin der ki: Tevrat'ın dördüncü bölümünde, Allah'ın şöyle dediğini gördüm: “Allah benını, benden başka ilah yoktur. Gözüm her şeyin üzerindedir. Karıncayı net görürüm. Kuşun havadan düşmesini görürüm. Kalplerde ve insanın içinde olanı bilirim. Kullara niyet ettiklerini veririm.”

(١٤٨٥٦)- [١٣/١٠] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا أَحْمَدُ، ثنا الْحُسَيْنُ، ثنا أَحْمَدُ، ثنا هِشَامُ بْنُ عَمْرٍو، قَالَ: " أَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى مُوسَى وَعِيسَى عَلَيْهِمَا السَّلامُ: يَا مُوسَى، وَيَا عِيسَى، مِنْ أَجْلِ دُنْيَا دَنِيئَةٍ وَشَهْوَةٍ رَدِيئَةٍ تُفَرِّطَانِ فِي طَلَبِ الآخِرَةِ يَا مُوسَى، وَيَا عِيسَى حَتَّى مَتَى أُطِيلُ النَّسِيئَةَ وَأُحْسِنُ الطَّلَبَ؟ قَالَ أَحْمَدُ: فَحَدَّثْتُ بِهِ أَبَا سُلَيْمَانَ، فَقَالَ لِي: إِذَا كَانَ مُوسَى وَعِيسَى مُعَاتَبَيْنِ، فَأَيُّ شَيْءٍ، يُقَالُ لِمِثْلِي وَمِثْلِكَ؟ وَأَيُّ شَيْءٍ أَصَابَا مِنَ الدُّنْيَا؟ جُبَّةُ صُوفٍ وَكِسَرٌ "

Hişâm b. Amr der ki: Allah, İsa ve Mûsâ'ya şöyle vahyetti: Ey Mûsâ ve İsa! Adi bir dünya ve basit bir arzu uğruna âhireti taleb etme konusunda neden aşırıya gidiyorsunuz? Ey Mûsâ ve İsa! Ne zamana kadar ertelemeye devam edip taleplere en güzeliyle cevap vereyim?"

Bunu Ebû Süleymân'a anlatınca şöyle dedi: Mûsâ ve İsa öyle hitaba maruz kalıyorsa, benim senin gibilere neler söylenmez ki? Onlar dünyanın nesinden faydalandılar ki? Bir hırka, bir kırık kap."

(١٤٨٥٧)- [١٣/١٠] حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، ثنا إِسْحَاقُ، ثنا عُمَرُ بْنُ بَحْرٍ الأَسَدِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ أَبِي الْحَوَارِيِّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ وَكَانَتْ مِنَ الْمُتَعَبِّدَاتِ الْمُجْتَهِدَاتِ، أَسْمَاءَ الرَّمْلِيَّةَ، قَالَتْ: سَأَلْتُ الْبَيْضَاءَ بِنْتَ الْمُفَضَّلِ، فَقُلْتُ: " يَا أُخْتِي، هَلْ لِلْمُحِبِّ لِلَّهِ دَلائِلُ يُعْرَفُ بِهَا؟، قَالَتْ: يَا أُخْتَ وَالْمُحِبُّ لِلْسَيِّدِ يُخْفِي؟ لَوْ جَهِدَ الْمُحِبُّ لِلسَّيِّدِ أَنْ يُخْفِيَ مَا خَفِيَ، قُلْتُ: فَصِفِيهِ لِي فِي أَخْلاقِهِ، وَطَعَامِهِ، وَشَرَابِهِ، وَنَوْمِهِ، وَيَقَظَتِهِ، وَحَرَكَاتِهِ، قَالَتْ: بَلَى قَدْ أَكْثَرْتِ عَلَيَّ وَلَكِنْ سَأَصِفُ لَكِ مِنْ ذَلِكَ مَا قَدَرْتُ عَلَيْهِ، لَوْ رَأَيْتِ الْمُحِبَّ لِلَّهِ لَرَأَيْتِ عَجَبًا عَجِيبًا مِنْ وَالِهٍ مَا يَقَرُّ عَلَى الأَرْضِ، طَائِرٌ مُتَوَحِّشٌ أُنْسُهُ فِي الْوَحْدَةِ، قَدْ مُنِعَ الرَّاحَةَ وَلَهًا بِذِكْرِ الْمَحْبُوبِ، وَطَعَامُهُ الْحُبُّ عِنْدَ الْجُوعِ، وَشُرْبُهُ الْحُبُّ عِنْدَ الظَّمَأِ، وَنَوْمُهُ الْفِكْرَةُ فِي الْوَصْلَةِ وَيَقَظَتُهُ الْمُبَادَرَةُ فِي الْغَفْلَةِ لَيْسَ لَهُ هُدُوٌّ وَلا يَمِيلُ إِلَى سُلُوٍّ إِنْ عُزِّيَ لَمْ يَتَعَزَّ وَإِنْ صَبَرَ لَمْ يَتَصَبَّرْ، فَهُوَ الدَّهْرَ مُنَكَّسٌ لا تُغَيِّرُهُ الأَيَّامُ، وَلا يَمَلُّ مِنْ طُولِ الْخِدْمَةِ لِلَّهِ، إِذَا مَلَّ الْخُدَّامُ حَتَّى يَصِيرَ مِنْ مَحَبَّتِهِ وَطُولِ خِدْمَتِهِ فِي دَرَجِ الشَّوْقِ يَقَرُّ قَرَارُهُ وَتَخْمَدُ نَارُهُ وَيُطْفَى شَرَرُهُ، وَيَقِلُّ هَمُّهُ، وَتَوَاصَلُ أَحْزَانُهُ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî, Allah'a çok ibadet edenlerden biri olan Esmâ er-Remliyye'nin şöyle dediğini nakleder: Beydâ binti'l-Mufaddal'a: "Ey kardeşim! Allah'ı sevenin onunla bilineceği alâmetleri var mı?" diye sorunca, "Ey kardeşim! Seven kişi sevdiğinden bunu gizlese de hiç efendi sevdiğini bilmez mi?" karşılığını verdi. Ben: "Bana, ahlâkıyla, yemesiyle, içmesiyle, yatmasıyla, kalkmasıyla ve bütün hareketleriyle seveni tarif et" deyince şöyle karşılık verdi: "Olur. Çok sordun, ama gücümün yettiğince sana tarif edeceğim: Allah'ı seveni görsen, hayret edilecek çok şey görürsün. Onun aşkından dolayı, yeryüzünde onunla ünsiyet kurmak istemeyecek bir kuş bile bulamazsın. Rahatlığı bırakıp sevdiğini anmakla meşgul olur. Acıktığı zaman yemeği sevgi, susadığı zaman içeceği sevgi, yatacağı zaman kavuşmayı tefekkür eder, uyandığı zaman gafletten uyanmaya çalışır ve yerinde duramaz ve sevdiğini unutturacak şeylere meyletmez. Üstün olduğu zaman üstünlük taslamaz, sabrettiği zaman bunu göstermez. Eski zamanlardan gelmiş gibidir. Onu geçen zaman değiştirmez, hizmetçilerin efendilerine hizmetten usanması gibi Allah'a itaatten usanmaz. Sevgisinden ve hizmetinin uzunluğundan dolayı sevdiğine kavuşma arzusu duyanların derecesine erişir ve ateşi söner, derdi azalır ve hüzünleri peş peşe gelmeye başlar."

(١٤٨٥٨)- [١٤/١٠] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَائِلَةَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، ثنا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْحَذَّاءُ، عَنْ حَمْزَةَ النَّيْسَابُورِيِّ، قَالَ: " إِنَّ صَاحِبَ الدِّينِ يُفَكِّرُ فَعَلَتْهُ السَّكِينَةُ وَرَضِيَ فَلَمْ يَهْتَمَّ، وَخَلَّى الدُّنْيَا فَنَجَى مِنَ الشَّرِّ، وَانْفَرَدَ فَكُفِيَ وَتَرَكَ الشَّهَوَاتِ فَصَارَ حُرًّا، وَتَرَكَ الْحَسَدَ فَظَهَرَتْ لَهُ الْمَحَبَّةُ، وَسَلَبَ نَفْسَهُ عَنْ كُلِّ فَانٍ، فَاسْتَكْمَلَ الْعَقْلَ "

Hamza en-Nisâburî der ki: "Dindar kişi tefekkür eder. Huzur içinde, hoşnud olur, önemsemez. Dünyayı boş verir, kötülüklerden kurtulur. Uzlete çekilir, kimseye muhtaç olmadan yaşar. Arzuları terk eder ve özgür olur. Kıskançlığı terk eder ve muhabbet yüzünden okunur. Geçici olan her şeyden sıyrılır, aklı kâmil olur."

(١٤٨٥٩)- [١٤/١٠] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، ثنا إِبْرَاهِيمُ، ثنا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ شُعَيْبَ بْنَ حَرْبٍ، يَقُولُ لِرَجُلٍ: " إِذَا دَخَلْتَ الْقَبْرَ وَمَعَكَ الإِسْلامُ فَأَبْشِرْ "

Ahmed, Şuayb b. Harb'ın bir adama şöyle dediğini bildiriyor: “Kabre girdiğinde İslam seninle ise sana müjdeler olsun.”

(١٤٨٦٠)- [١٤/١٠] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ حَرْبِ بْنِ الْمُفَضَّلِ، عَنْ أَبِي الْمَلِيحِ الرَّقِّيِّ، قَالَ: " إِذَا صَارَ ابْنُ آدَمَ فِي قَبْرِهِ لَمْ يَبْقَ شَيْءٌ كَانَ يَخَافُهُ دُونَ اللَّهِ، إِلا مُثِّلَ لَهُ فِي لَحْدِهِ يُفْزِعُهُ، لأَنَّهُ خَافَهُ فِي الدُّنْيَا دُونَ اللَّهِ ﷾ "

Ebû'l-Melîh er-Rakkî der ki: “Âdemoğlu kabrine konunca, Allah dışında korktuğu hiçbir şey kalmaz. Ancak kendisine mezar içindeki hali gösterilir, bu onu korkutur. Çünkü dünyadayken ondan korkar, Allah'tan korkmazdı.”

(١٤٨٦١)- [١٤/١٠] ثنا أَبِي، ثنا الْحَسَنُ بْنُ أَبَانَ، ثنا الْحُسَيْنُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَاكِرٍ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِي الْحَوَارِيِّ، يَقُولُ: " شَبِعَ يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا مِنْ خُبْزِ شَعِيرٍ شَبْعَةً فَنَامَ عَنْ حِزْبِهِ، فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْهِ: " يَا يَحْيَى، هَلْ وَجَدْتَ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِي أَوْ جِوَارًا خَيْرًا مِنْ جِوَارِي؟ يَا يَحْيَى، لَوِ اطَّلَعْتَ فِي الْفِرْدَوْسِ لَذَابَ جِسْمُكَ وَزَهِقَتْ نَفْسُكَ اشْتِيَاقًا، وَلَوِ اطَّلَعْتَ إِلَى جَهَنَّمَ اطِّلاعَةً لَلَبِسْتَ الْحَدِيدَ بَعْدَ الْمُسُوحِ وَلَبَكَيْتَ الصَّدِيدَ بَعْدَ الدُّمُوعِ "

Ali b. Ebi'l-Havârî der ki: “Yahyâ b. Zekeriyâ, arpa ekmeğine bir defa doydu, halkını ihmal etti. Allah ona, «Ey Yahyâ! Benim topraklarımdan daha hayırlı topraklar mı buldun? Ya da benim yanımdan daha hayırlı bir taraf mı buldun? Ey Yahyâ! Firdevs'i bir görsen, vücudun erir ve özlemden için gider. Cehennemi bir görsen, ipekten sonra demir giyer, gözyaşından sonra kan ağlardın» buyurdu.”

(١٤٨٦٢)- [١٤/١٠] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُلَيْمَانَ الْقُرَشِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِيَّ بْنَ صَالِحِ بْنِ هِلالٍ الْقُرَشِيَّ، يَقُولُ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَصْرَمَ الْمُزَنِيُّ الْعُقَيْلِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ مَعِينٍ، يَقُولُ: " الْتَقَى أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، وَأَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ بِمَكَّةَ، فَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ لأَحْمَدَ بْنِ أَبِي الْحَوَارِيِّ: يَا أَحْمَدُ، حَدِّثْنَا بِحِكَايَةٍ سَمِعْتَهَا مِنْ أُسْتَاذِكَ أَبِي سُلَيْمَانَ الدَّارَانِيِّ، فَقَالَ: يَا أَحْمَدُ، قُلْ: سُبْحَانَ اللَّهِ بِلا عَجَبٍ، فَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَطَوَّلَهَا بِلا عَجَبٍ، فَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: إِذَا اعْتَقَدَتِ النُّفُوسُ عَلَى تَرْكِ الآثَامِ

جَالَتْ فِي الْمَلَكُوتِ وَعَادَتْ إِلَى ذَلِكَ الْعَبْدِ بِطَرَائِفِ الْحِكْمَةِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُؤَدِّيَ إِلَيْهَا عَالِمٌ عِلْمًا، قَالَ: فَقَامَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ ثَلاثًا وَجَلَسَ ثَلاثًا، وَقَالَ: مَا سَمِعْتُ فِيَ الإِسْلامِ حِكَايَةً أَعْجَبَ مِنْ هَذِهِ إِلَيَّ "

Yahyâ b. Maîn bildiriyor: Ahmed b. Hanbel ile Ahmed b. Ebi'l-Havârî Mekke'de karşılaştılar. Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Ebi'l-Havârî'ye "Ey Ahmed! Hocan Ebû Süleymân ed-Dârânî'den dinlediğin bir hikâye anlat" dedi. Ahmed b. Ebi'l-Havârî, "Sübhânallah şaşırmayacağım, de" deyince, Ahmed b. Hanbel, "Sübhânallah" dedi, "Şaşırmayacağım" diye ekledi. Ahmed b. Ebi'l-Havârî, şöyle devam etti: Ebû Süleymân'ı şunu anlatırken duydum: "İnsanlar günahları terk etmeye inanırsa, (bu niyet) melekût âleminde dolaşır, âlimin bilgi vermesine ihtiyaç duymadan, güzel hikmetlerle birlikte buna niyet eden kula geri döner."

Ahmed b. Hanbel üç defa ayağa kalkıp oturdu ve şöyle dedi: "İslam'la ilgili bana anlatılanlar arasında, böyle ilginç hikâye duymadım."

(١٤٨٦٣)- [١٤٨٩٧] ثُمَّ ذَكَرَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ هَارُونَ، عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: " مَنْ عَمِلَ بِمَا يَعْلَمُ وَرَّثَهُ اللَّهُ مَا لَمْ يَعْلَمْ "، ثُمَّ قَالَ لأَحْمَدَ بْنِ أَبِي الْحَوَارِيِّ: صَدَقْتَ يَا أَحْمَدُ، وَصَدَقَ شَيْخُكَ، قَالَ الشَّيْخُ أَبُو نُعَيْمٍ رَحِمَهُ اللَّهُ: ذَكَرَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ هَذَا الْكَلامَ عَنْ بَعْضِ التَّابِعِينَ، عَنْ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلامُ فَوَهِمَ بَعْضُ الرُّوَاةِ أَنَّهُ ذَكَرَهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فَوَضَعَ هَذَا الإِسْنَادَ عَلَيْهِ لِسُهُولَتِهِ وَقُرْبِهِ، وَهَذَا الْحَدِيثُ لا يَتَحَمَّلُ بِهَذَا الإِسْنَادِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ

Ahmed b. Hanbel, Yezîd b. Hârûn kanalıyla Humeyd et-Tavîl'den Enes b. Mâlik'e ait Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem); *"Allah, bilmediğiyle amel edeni, bilmediklerine varis kılar"* hadisini aktarıp Ahmed b. Ebi'l-Havârî'ye; "Ey Ahmed! Doğru söyledin. Şeyhin de doğru söylemiş" dedi.

Şeyh Ebû Nuaym (Allah rahmet etsin) der ki: Ahmed b. Hanbel, bu sözleri (hadisi), tâbiûndan birisinden naklederek Hz. İsa b. Meryem'den bildirmiştir. Bazı raviler, bunu Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğini sanmıştır. Bu senedi de kolay ve yakın olmasından dolayı kullanmıştır. Bu hadis bu ravi zinciri ile Ahmed b. Hanbel'e yüklenemez.

(١٤٨٦٤)- [١٥/١٠] أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ يَعْقُوبَ الدِّمَشْقِيُّ فِي كِتَابِهِ، وَحَدَّثَنِي عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، ثنا جَعْفَرُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَاصِمٍ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، ثنا عَلِيُّ بْنُ أَبِي الْحُرِّ، قَالَ: خَرَجَ الأَوْزَاعِيُّ حَاجًّا، قَالَ: " فَلَمَّا كُنْتُ بِالْمَدِينَةِ أَتَيْتُ مَسْجِدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِلَيْلٍ فَإِذَا شَابٌّ يَتَهَجَّدُ بَيْنَ الْقَبْرِ وَالْمِنْبَرِ فَلَمَّا طَلَعَ الْفَجْرُ اسْتَلْقَى عَلَى ظَهْرِهِ، وَقَالَ: عِنْدَ الصَّبَاحِ يَحْمَدُ الْقَوْمُ السُّرَى، فَقُلْتُ: يَا ابْنَ أَخِي لَكَ وَلأَصْحَابِكَ لا لِلْجَمَّالِينَ "

Ali b. Ebî'l-Hurr der ki: Evzaî hacca gitmek için yola çıktı. Diyor ki: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Mescidi'ne gece vakti vardığımda, Resûlullah'ın Kabri ile minberi arasında teheccüd kılan bir genç gördüm. Tan ağardığında sırt üstü uzanıp; "Sabah olunca yolcu olan insanlar hamd eder" dedi. Ben de "Yeğenim, sen ve arkadaşların evet, ama deveciler değil" dedim.

(١٤٨٦٥)- [١٥/١٠] قَالَ: وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، ثنا عِيسَى بْنُ عُبَيْدٍ الْجُبَيْلِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا كَرِيمَةَ الْكَلْبِيَّ وَكَانَ مِنْ عُبَّادِ أَهْلِ الشَّامِ، يَقُولُ: " ابْنَ آدَمَ، لَيْسَ لِمَا بَقِيَ فِي الدُّنْيَا مِنْ عُمُرِكَ ثَمَنٌ، وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: عِنْدَ الصَّبَاحِ يَحْمَدُ الْقَوْمُ السُّرَى، وَعِنْدَ الْمَمَاتِ يَحْمَدُ الْقَوْمُ التُّقَى "

İsa b. Ubeyd el-Cübeylî'nin bildirdiğine göre Şam halkının âbidlerinden olan Ebû Kerime el-Kelbî der ki: "Ey Âdemoğlu! Dünya hayatından geri kalan zamanın değeri yoktur."

Bir de der ki: "Sabah vakti, yolcu olanlar hamd eder, ölüm anında muttakî olanlar hamd eder."

(١٤٨٦٦)- [١٥/١٠] قَالَ: وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَأَصْحَابِي قَاصِدُونَ إِلَيْهِ، وَأَهْلُ الْبِدَعِ رَاجِعُونَ عَنْهُ، وَأَهْلُ الْمَعَاصِي قَدْ أَخَذُوا يَمِينًا وَشِمَالا فَوَقَعُوا فِي الأَحْوَالِ وَالشُّكُوكِ "

Ebû Süleymân der ki: "Ben ve arkadaşlarım inşallah O'na gidiyoruz. Bidat ehli de O'ndan dönmüşler. Günahkârlar, sağa sola yalpalayıp şüphelere düşmüşlerdir."

(١٤٨٦٧)- [١٠/١٥] قَالَ: وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ النَّضْرِ، عَنِ ابْنِ شَابُورَ، قَالَ: " قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلامُ: طُوبَى لِمَنْ تَرَكَ شَهْوَةً حَاضِرَةً لِمَوْعُودٍ غُيِّبَ لَمْ يَرَهُ "

İbn Şabûr der ki: İsa b. Meryem dedi ki: "Daha önce elinden kaçırmışken, fırsat bulduğu halde, bir arzuyu terk eden kişiye ne mutlu!"

(١٤٨٦٨)- [١٠/١٥] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، ثنا أَبُو الْحَسَنِ الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: ذُكِرَ لِي عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي الْحَوَارِيِّ، أَنَّهُ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي سُلَيْمَانَ وَهُوَ يَبْكِي، فَقُلْتُ: مَا يبْكِيكَ؟، قَالَ: كُنْتُ الْبَارِحَةَ أُصَلَّى فَحَمَلَتْنِي عَيْنَايَ فَنِمْتُ فَإِذَا أَنَا بِحَوْرَاءَ، قَدْ خَرَجَتْ عَلَيَّ مِنْ مِحْرَابِي بِيَدِهَا رُقْعَةٌ، فَقَالَتْ: يَا أَبَا سُلَيْمَانَ تُحْسِنُ تَقْرَأُ، فَقُلْتُ: نَعَمْ، فَقَالَتِ: اقْرَأْ هَذِهِ الرُّقْعَةَ فَفَكَكْتُهَا فَإِذَا فِيهَا:

أَلْهَتْكَ لَذَّةُ نَوْمَةٍ عَنْ خَيْرِ عَيْشٍ مَعَ الْغَنَجَاتِ فِي غُرَفِ الْجِنَانِ
تَعِيشُ مُخَلَّدًا لا مَوْتَ فِيهَا وَتَنْعَمُ فِي الْجِنَانِ مَعَ الْحِسَانِ
تَيَقَّظْ مِنْ مَنَامِكِ إِنَّ خَيْرًا مِنَ النَّوْمِ التَّهَجُّدُ بِالْقُرَانِ

Ahmed b. Ebi'l-Havârî bildiriyor: Ebû Süleymân'ın yanına girmiştim, ağlıyordu. Ona, "Neden ağlıyorsun?" diye sordum, şöyle dedi: Dün gece namaz kılıyordum. Gözlerim daldı, uyumuşum. Rüyamda güzel bir kadın gördüm. Oturduğum yerden yanma çıktım, elinde bir kâğıt vardı. Bana; "Ey Ebû Süleymân! Okuyabilir misin?" dedi. "Evet" deyince, "Şu kâğıdı oku" dedi. Kâğıdı açtım üzerinde şöyle yazıyordu:

Anlık bir uyku seni, alır, dalar gidersin.
Cennet bahçelerinde neşeyi terk edersin.
Kalıcı bir hayat var, ölüm de yok orada.
Güzellerle birlikte bahçelerde yaşarsın.
Rüyayı bırak uyan, uykudan hayırlıdır,
Kur'ân ile teheccüd kılsana ne beklersin!

(١٤٨٦٩)- [١٠/١٦] حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْمِسُوحِيُّ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَجَّاجِ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَشْنَوَيْهِ الأَزْدِيُّ بِفَارِسٍ، ثنا الْعَبَّاسُ بْنُ حَمْزَةَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي

الْحَوَارِيِّ، قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي سُلَيْمَانَ وَهُوَ يَبْكِي، فَقُلْتُ لَهُ: مِمَّ تَبْكِي؟، فَقَالَ لِي: وَيْحَكَ يَا أَحْمَدُ، كَيْفَ لا أَبْكِي وَقَدْ بَلَغَنِي أَنَّهُ إِذَا جَنَّ اللَّيْلُ وَهَدَأَتِ الْعُيونُ وَخَلا كُلُّ خَلِيلٍ بِخَلِيلِهِ وَافْتَرَشَ أَهْلُ الْمَحَبَّةِ أَقْدَامَهُمْ بَيْنَ يَدَيْ مَلِيكِهِمْ فِي مُنَاجَاتِهِ وَرَدَّدُوا كَلامَهُ بِأَصْوَاتٍ مَحْزُونَةٍ جَرَتْ دُمُوعُهُمْ عَلَى خُدُودِهِمْ، وَتَقَطَّرَتْ فِي مَحَارِيبِهِمْ خَوْفًا، وَاشْتِيَاقًا فَأَشْرَفَ عَلَيْهِمُ الجَلِيلُ جَلَّ جَلالُهُ فَنَظَرَ إِلَيْهِمْ فَأَمَدَّهُمْ مَحَبَّةً وَسُرُورًا، فَقَالَ لَهُمْ: أَحْبَابِيَ وَالْعَارِفِينَ بِي اشْتَغِلُوا بِي وَأَلْقُوا عَنْ قُلُوبِكُمْ ذِكْرَ غَيْرِي أَبْشِرُوا فَإِنَّ لَكُمْ عِنْدِي الْكَرَامَةَ وَالْقُرْبَةَ يَوْمَ تَلْقَوْنِي، فَيُنَادِي اللَّهُ جِبْرِيلَ: " يَا جِبْرِيلُ، بِعَيْنَيَّ مَنْ تَلَذَّذَ بِكَلامِي، وَاسْتَرَاحَ إِلَيَّ، وَأَنَاخَ بِفِنَائِي، وَإِنِّي لَمُطَّلِعٌ عَلَيْهِمْ فِي خَلَوَاتِهِمْ أَسْمَعُ أَنِينَهُمْ وَبُكَاءَهُمْ، وَأَرَى تَقَلُّبَهُمْ، وَاجْتِهَادَهُمْ، فَنَادِ فِيهِمْ يَا جِبْرِيلُ: مَا هَذَا الْبُكَاءُ الَّذِي أَسْمَعُ؟ وَمَا هَذَا التَّضَرُّعُ الَّذِي أَرَى مِنْكُمْ؟ هَلْ سَمِعْتُمْ أَوْ أَخْبَرَكُمْ عَنِّي أَحَدٌ أَنَّ حَبِيبًا يُعَذِّبُ أَحِبَّاءَهُ؟ أَوَمَا عَلِمْتُمْ أَنِّي كَرِيمٌ، فَكَيْفَ لا أَرْضَى أَيُشْبِهُ كَرَمِي أَنْ أَرُدَّ قَوْمًا قَصَدُونِي، أَمْ كَيْفَ أُذِلُّ قَوْمًا تَعَزَّزُوا بِي، أَمْ كَيْفَ أَحْجُبُ غَدًا أَقْوَامًا آثَرُونِي مَعَ جَمِيعِ خَلْقِي وَعَلَى أَنْفُسِهِمْ وَتَنَعَّمُوا بِذِكْرِي؟ أَمْ كَيْفَ يُشْبِهُ رَحْمَتِي؟ أَوْ كَيْفَ يُمْكِنُ أَنْ أُبَيِّتَ قَوْمًا تَمَلَّقُوا لِي وُقُوفًا عَلَى أَقْدَامِهِمْ وَعِنْدَ الْبَيَاتِ أَخْزُوهُمْ، أَمْ كَيْفَ يَجْمُلُ بِي أَنْ أُعَذِّبَ قَوْمًا إِذَا جَنَّهُمُ اللَّيْلُ تَمَلَّقُونِي، وَكَيْفَمَا كَانُوا انْقَطَعُوا إِلَيَّ وَاسْتَرَاحُوا إِلَى ذِكَرِي وَخَافُوا عَذَابِي وَطَلَبُوا الْقُرْبَةَ عِنْدِي فَبِي حَلَفْتُ لأَرْفَعَنَّ الْوَحْشَةَ عَنْ قُلُوبِهِمْ، وَلأَكُونَنَّ أَنِيسَهُمْ إِلَى أَنْ يَلْقَوْنِي فَإِذَا قَدِمُوا عَلَيَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَإِنَّ أَوَّلَ هَدِيَّتِي إِلَيْهِمْ أَنْ أَكْشِفَ لَهُمْ عَنْ وَجْهِي حَتَّى يَنْظُرُوا إِلَيَّ وَأَنْظُرُ إِلَيْهِمْ، ثُمَّ لَهُمْ عِنْدِي مَا لا يَعْلَمُهُ غَيْرِي، يَا أَحْمَدُ، إِنْ فَاتَنِي مَا ذَكَرْتُ لَكَ فَيَحِقٌّ لِي أَنْ أَبْكِيَ دَمًا بَعْدَ الدُّمُوعِ، قَالَ أَحْمَدُ: فَأَخَذْتُ مَعَهُ بِالْبُكَاءِ، ثُمَّ خَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهِ وَتَرَكْتُهُ بِالْبَابِ فَكُنْتُ أَرَى أَثَرَ ذَلِكَ عَلَيْهِ حَتَّى الْمَمَاتِ، وَجَعَلَ يَبْكِي، وَيَصِيحُ فَكُنْتُ بَعْدَ ذَلِكَ إِذَا سَأَلْتُهُ عَنْ شَيْءٍ، مِنَ الْحَدِيثِ، يَقُولُ: مَا كَفَاكَ الَّذِي سَمِعْتَ؟ يَعْنِي هَذَا فَأَقُولُ: لَعَلَّ مَنْفَعَتِي فِيمَا لَمْ أَسْمَعْهُ بَعْدُ، فَيَقُولُ: أَجَلْ، ثُمَّ قَالَ لِي أَحْمَدُ: خُذْهَا إِلَيْكَ، فَقَدْ سُقْتُ لَكَ الْحَدِيثَ بِتَمَامِهِ وَإِنِّي رُبَّمَا اخْتَصَرْتُهُ، وَبَكَى أَحْمَدُ لَمَّا حَدَّثَنِي هَذَا الْحَدِيثَ، وَصَرَخَ يَقُولُ: وَاحِرْمَانَاهُ وَاشُؤْمَ خَطِيئَتَاهُ مَضَى الْقَوْمُ وَبَقِينَا بَعْدُ حِينَ قَدْ أَمْضَيْنَاهُ فَالنَّاسُ ظَفِرُوا بِمَا طَلَبُوا وَلا نَدْرِي مَا يَنْزِلُ بِنَا فَوَاخَطَرَاهُ، وَجَعَلَ يَبْكِي وَيَصِيحُ، فَأَخَذْتُ مَعَهُ فِي الْبُكَاءِ وَكُنْتُ أَرَى أَثَرَ ذَلِكَ عَلَيْهِ إِلَى الْمَمَاتِ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî anlatıyor: Ebû Süleymân'ın yanma gitmiştim. Ağlıyordu. Ona "Neden ağlıyordun?" deyince şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana Ahmed! Nasıl ağlamayayım? Bana ulaşan bilgiye göre; karanlık basıp da gözler uyuklamaya başladığında, herkes dostuyla bir araya geldiğinde, muhabbet ehli efendilerinin önüne diz çöküp kelamını hüzünlü bir edayla terennüm ettiklerinde gözyaşları yanaklarına doğru sel olur akar. Korku ve iştiyaktan oturdukları yere damlar. Yüceler Yücesi onlara şeref verir, onlara bakar, muhabbet ve sürûr verir. Onlara şöyle seslenir: "Beni bilen sevgili kullarım! Benimle meşgul olun. Benden başka ne varsa kalbinizden atın. Size müjdeler olsun! Benim huzuruma geldiğinizde mukarrebûndan olup ikram göreceksiniz." Sonra Allah, Cibril'e seslenir, "Ey Cibrîl! Kelamımdan lezzet alan, bende huzur bulan, toprağımda diz çökenleri görüyorum. Yalnız kaldıklarında inlemelerini ve ağlamalarını işitiyorum, kıvranmalarını ve çabalarını görüyorum. Ey Cibril, onlara söyle; bu işittiğim ağlama nedir? Bu gördüğüm yakarma nedir? Size bir sevgilinin sevdiklerine azab edeceğini söyleyen mi oldu? Benim cömert olduğumu bilmiyor musunuz? Sizden neden razı olmayım? Bana gelen insanları red edecek birine benziyor muyum? Benden özür dileyen insanları nasıl aşağılayayım? Yahut bütün varlıklara ve nefislerine beni tercih edip zikrimden lezzet alan insanları yarın nasıl red edeyim? Rahmetim neye benziyor? Bana sevgisini gösteren insanları gece boyunca ayakta tutup sonunda nasıl küçük düşürürüm? Gece bastırdığında bana sevgiyle yaklaşan, her halükarda bana zaman ayıran, benim zikrimde huzur bulan, azabımdan korkan, bana yakın olmayı isteyen insanlara ceza vermeyi nasıl kendime yakıştırırım? Kendi zatıma yemin ettim ki; kalplerinden sıkıntıları kaldıracağım, benim huzuruma gelinceye kadar onların dostu olacağım, kıyamet günü huzuruma geldiklerinde onlara ilk hediyem, bana bakmaları ve onlara bakmak için örtüyü açmak olacaktır. Onlara benden başka hiç kimsenin bilmediği mükâfat vardır."

Ebû Süleymân bana dönüp; "Ey Ahmed! Bu dediklerimi kaçırırsam, gözyaşından sonra kan ağlarım." Bunun üzerine ben de onunla birlikte ağlamaya başladım. Sonra onu kapıda bırakıp yanından çıktım. Ölünceye kadar onun üzerinde bunun etkisini gördüm. Ağlar inlerdi. Bu olaydan sonra ona her hangi bir hadisi sorduğumda; "Duyduğun yetmedi mi sana?"

derdi, ben de ona; "Belki henüz duymadığım ve bana faydalı olacak şeyler vardır" derdim. O da "Tamam" derdi.

(Ravi) Abbâs diyor ki: Sonra Ahmed bana dedi ki: Bu nasihati iyi öğren! Sana hadisin tümünü anlattım. Belki bazı yerlerini atlamış olabilirim." Ahmed bu hadisi bana naklederken ağlıyordu. Sonra inleyerek şöyle dedi: "Onu çok özledim! Vah ona karşı işlediğim kusurlara! İnsanlar çekip gitti, onlar çekip gittikten sonra biz boşa vakit geçirdik. İnsanlar istediklerine kavuştular, bizim başımıza neler geleceğini bilmiyoruz. Eyvahlar olsun. Onun hatıraları aklımda." Bunları söyleyip ağlıyordu. Ben de onunla birlikte ağlamaya başladım. Ölünceye kadar bu olayın etkisini onun üzerinde görürdüm.

(١٤٨٧٠)- [١٧/١٠] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ بْنِ مَيْسَرَةَ، ثنا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: قَالَ لِي أَبُو سُلَيْمَانَ: " جُوعٌ قَلِيلٌ، وَعُرْيٌ قَلِيلٌ، وَذُلٌّ قَلِيلٌ، وَفَقْرٌ قَلِيلٌ، وَصَبْرٌ قَلِيلٌ، فَقَدِ انْقَضَتْ عَنْكَ أَيَّامُ الدُّنْيَا "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Ebû Süleymân bana: "Biraz açlık, biraz giyim, biraz sıkıntı, biraz fakirlik, biraz sabır... Bakarsın dünyada günler geçmiş gitmiş" dedi.

(١٤٨٧١)- [١٧/١٠] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ أَحْمَدَ التِّنِّيسِيُّ، ثنا أَبُو عُثْمَانَ سَعِيدُ بْنُ الْحَكَمِ بْنِ أَوْسٍ الدِّمَشْقِيُّ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، ثنا أَبُو عَلِيٍّ الرَّحَبِيُّ، قَالَ: " فَقَدَ الْحَسَنُ بْنُ يَحْيَى شَابًّا كَانَ يَنْقَطِعُ إِلَيْهِ، قَالَ: فَخَرَجَ الْحَسَنَ حَتَّى أَتَى مَنْزِلَهُ فَدَقَّ عَلَيْهِ الْبَابَ فَخَرَجَ إِلَيْهِ الشَّابُّ، فَقَالَ لَهُ: يَا ابْنَ أَخِي مَا لِي لَمْ أَرَكَ مُنْذُ أَيَّامٍ؟ فَقَالَ لَهُ: يَا أَخِي، إِنَّ هَذِهِ الدَّارَ لَيْسَتْ دَارَ لِقَاءٍ إِنَّمَا هِيَ دَارُ عَمَلٍ وَاللِّقَاءُ ثَمَّ، ثُمَّ أَغْلَقَ الْبَابَ فِي وَجْهِهِ، قَالَ: فَمَا رَآهُ الْحَسَنُ بَعْدَ ذَلِكَ الْيَوْمِ حَتَّى أُخْرِجَتْ جِنَازَتُهُ "

Ebû Ali er-Rahabî der ki: Hasan b. Yahyâ, kendisine gelip giden bir genci bir süre göremeyince çıkıp evine gitti. Kapısını çalınca delikanlı kapıya çıktı. Ona, "Yeğenim, günlerdir seni göremiyorum ne oldu?" dedi. Delikanlı ona; "Kardeşim! Bu dünya birlikte oturup zaman geçirecek bir yer değildir. Burası amel yeridir. Bir araya gelip muhabbet etmek orada" dedi ve kapıyı yüzüne kapattı. Hasan o delikanlıyı cenazesi evden çıkıncaya kadar bir daha görmedi.

(١٤٨٧٢)- [١٧/١٠] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: قَرَأَ عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى، ثنا يُوسُفُ بْنُ الْحَسَنِ، قَالَ: قَالَ أَحْمَدُ يَعْنِي ابْنَ أَبِي الْحَوَارِيِّ يَوْمًا: " لَلَّهُ لِعَبْدِهِ فِي أَوَانِ مَعَاصِيهِ وَإِعْرَاضِهِ عَنْ رَبِّهِ أَشَدُّ نَظَرًا إِلَيْهِ وَحُبًّا مِنَ الْعَبْدِ فِي أَوَانِ تَتَابُعِ نِعَمِهِ وَكَمَالِ كَرَامَتِهِ، وَعَظِيمِ سَتْرِهِ وَإِحْسَانِهِ، ثُمَّ قَالَ: وَهَلْ يَلِيقُ إِلا ذَلِكَ؟ وَقَالَ:

قَنَعْتُ بِعِلْمِ اللَّهِ ذُخْرِي وَوَاجِدِي   بِمَكْتُومِ أَسْرَارٍ تَضَمَّنَهَا صَدْرِي
فَلَوْ جَازَ سَتْرُ السِّتْرِ بَيْنِي وَبَيْنَهُ   إِلَى الْقَلْبِ وَالأَحْشَاءِ لَمْ يَعْلَمَا سِرِّي

Yûsuf b. Hasan, Ahmed b. Ebi'l-Havârî'nin bir gün şöyle dediğini bildiriyor: "Allah kuluna, mâsiyet sırasında ve Rabbinden yüz çevirdiği zamanda; nimet verdiği, bolca ikramda bulunduğu, hatalarını örttüğü ve ihsanda bulunduğu zamandan daha fazla sever ve gözetir. Başka türlüsü yakışır mı?"

Bunu dedikten sonra şunları söyledi:

Anladım; Allah dünya varlığımı biliyor,
İçimde gizli olan sırlarımı biliyor.
O'nunla aramdaki perdeyi bir açarsa
Hislerim sırlarımı bu derece bilmiyor.

(١٤٨٧٣)- [١٧/١٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ حُبَيْشٍ، ثنا ابْنُ مَنِيعٍ، ثنا الْعَبَّاسُ بْنُ حَمْزَةَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " لأَنْ أَتْرُكَ مِنْ عَشَائِي لُقْمَةً أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ آكُلَهَا، وَأَقُومَ مِنْ أَوَّلِ اللَّيْلِ إِلَى آخِرِهِ "

Ebû Süleymân der ki: "Akşam yemeğimden bir lokmayı terk edip gecenin başından sonuna kadar ibadet etmek, benim için o lokmayı yemekten daha iyidir."

(١٤٨٧٤)- [١٨/١٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، ثنا ابْنُ مَنِيعٍ، ثنا الْعَبَّاسُ، ثنا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِنَّ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ لَخَلْقًا مَا يَشْغَلُهُمُ الْجِنَانُ وَمَا فِيهَا مِنَ النَّعِيمِ عَنْهُ، فَكَيْفَ يَشْتَغِلُونَ عَنْهُ بِالدُّنْيَا؟ "

Ebû Süleymân der ki: "Allah'ın öyle kulları var ki; Cennet bahçeleri ve içindeki nimetler, onları Allah'ı anmaktan alıkoymuyor. Dünyada O'nu nasıl unutsunlar!"

(١٤٨٧٥)- [١٨/١٠] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: قُلْتُ لأَبِي بَكْرِ بْنِ عَيَّاشٍ، حَدِّثْنَا، قَالَ: " دَعُونَا مِنَ الْحَدِيثِ فَإِنَّا قَدْ كَبِرْنَا وَنَسِينَا الْحَدِيثَ، جِيئُونَا بِذِكْرِ الْمَعَادِ، جِيئُونَا بِذِكْرِ الْمَقَابِرِ، لَوْ أَنِّي أَعْرِفُ أَهْلَ الْحَدِيثِ لأَتَيْتُهُمْ إِلَى بُيُوتِهِمْ حَتَّى أُحَدِّثَهُمْ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî bildiriyor: Ebû Bekr b. Ayyâş'a, "Bize hadisten bahset" dedim. Dedi ki:; "Hadisi bırakın. Biz yaşlandık ve hadisi unuttuk. Ahiret konularını getirin, kabir konularını getirin. Hadis ehlini tanısam, onlarla hadis konuşmak için evlerine giderdim."

(١٤٨٧٦)- [١٨/١٠] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، ثنا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدًا الْكِنْدِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَشْيَاخُنَا، يَقُولُونَ: " إِذَا عَرَضَ لَكَ أَمْرَانِ لا تَدْرِي فِي أَيِّهِمَا الرَّشَادُ فَانْظُرْ إِلَى أَقْرَبِهِمَا إِلَى هَوَاكَ مُخَالَفَةً فَإِنَّ الْحَقَّ فِي مُخَالَفَةِ الْهَوَى "

Ahmed'in Muhammed el-Kindi der ki: Şeyhlerimizden birisi der ki: "Hangisinin doğru olduğunu bilemediğin iki yolla karşılaşırsan, hoşuna giden tarafın zıddında karar kıl. Zira hak, nefse aykırı olan taraftadır."

(١٤٨٧٧)- [١٨/١٠] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، ثنا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ الْوَاهِبِيَّ، يَقُولُ: مَا أَخْلَصَ عَبْدٌ قَطْ إِلا أَحَبَّ أَنْ يَكُونَ فِي جُبٍّ لا يُعْرَفُ، وَمَنْ أَدْخَلَ فُضُولا مِنَ الطَّعَامِ أَخْرَجَ فُضُولا مِنَ الْكَلامِ

Ebû Abdillah el-Vâhibî der ki: "İhlâslı her kul mutlaka kimsenin kendisini tanımayacağı bir kuyunun içinde olmayı diler. Midesine gereğinden fazla yemek indiren kişi de ağzından gereğinden fazla söz çıkarır."

(١٤٨٧٨)- [١٨/١٠] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، ثنا إِبْرَاهِيمُ، ثنا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الْعَزِيزِ بْنَ عُمَيْرٍ، يَقُولُ: " إِنَّ الرَّجُلَ لَيَنْقَطِعُ إِلَى مُلُوكِ الدُّنْيَا فتَرَى أَثَرَهُمْ عَلَيْهِ بَيِّنًا، فَكَيْفَ بِمَنْ نَنْقَطِعُ إِلَيْهِ لا يُرَى أَثَرُهُ عَلَيْهِ؟ وَأَتْبَعَهَا بِكَلِمَةٍ صَحِّحْهَا، قَالَ: تَرَى أَثَرَ الْخِدْمَةِ عَلَيْنَا بَيِّنًا، وَنُورَ الْجَلالِ "

Abdülazîz b. Umeyr der ki: "Birinin kendini dünyadaki sultanlara adadığında, etkilerini üzerinde gâyet açık görürsün. Kendimizi adadığımız zatın etkisi üzerimizde görülmemeli mi?"

Sözünü şöyle tashih ediyor: "İbadetin ve celalinin nurunu üzerinde açıkça görürsün."

(١٤٨٧٩)- [١٨/١٠] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، ثنا إِبْرَاهِيمُ، ثنا أَحْمَدُ، ثنا أَبُو جَعْفَرٍ الْحَذَّاءُ، قَالَ: سَمِعْتُ فُضَيْلا، يَقُولُ: " مَا اشْتَدَّ عَجَبِي قَطُّ مِنْ عِبَادَةِ مَلَكٍ مُقَرَّبٍ، وَلا نَبِيٍّ مُرْسَلٍ، وَلا وَلِيٍّ مِنْ أَوْلِيَائِهِ أَطَاعَهُ، قَالُوا: وَلِمَ يَا أَبَا عَلِيٍّ؟ قَالَ: لأَنَّهُ أَلْهَمَهُمْ، وَلَوْ أَرَادَ أَنْ يُلْهِمَهُمْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ لَفَعَلَ "

Ebû Câfer el-Hazzâ'nın bildirdiğine göre Fudayl; "Mukarreb bir meleğin, gönderilmiş bir peygamberin veya bir velinin çok ibadet etmesine asla şaşırmadım" deyince, orada bulunanlar, "Neden ey Ebû Ali?" diye sordular, şöyle dedi: "Çünkü onlara ilham etmiştir. İsteseydi daha fazlasını yapmalarım isterdi."

(١٤٨٨٠)- [١٩/١٠] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، ثنا إِبْرَاهِيمُ، ثنا أَحْمَدُ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عُمَيْرٍ، قَالَ: " لَمَّا كَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلامُ، قَالَ: يَا رَبِّ إِنَّ اللَّعِينَ يُوَسْوِسُ إِلَيَّ أَنَّ الَّذِي كَلَّمَنِي غَيْرُكَ، قَالَ: فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ: يَا مُوسَى ارْفَعْ رَأْسَكَ، فَرَفَعَ رَأْسَهُ فَإِذَا بِالسَّمَاءِ قَدْ كُشِطَتْ، وَإِذَا بِالْعَرْشِ بَارِزٌ، وَإِذَا الْمَلائِكَةُ قِيَامٌ فِي الْهَوَاءِ، قَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ: فَلَمَّا سَمِعَ مُوسَى كَلامَ اللَّهِ ﷻ مَقَتَ كَلامَ الآدَمِيِّينَ "

Abdülazîz b. Umeyr der ki: "Allah, Hz. Mûsâ ile konuştuğunda Mûsâ, «Ey Rabbim! Melun bana, benimle konuşan kişinin sen olmadığını fısıldıyor» dedi. Allah kendisine; «Ey Mûsâ! Başını kaldır!» diye vahyetti. Başını kaldırdığında gökyüzünün açıldığını, Arş'ın açıkça görüldüğünü, meleklerin havada durduklarını gördü."

Abdülazîz diyor ki: "Mûsâ, Allah'ın kelamını işitince, diğer varlıkların sesini kesmiştir."

(١٤٨٨١)- [١٩/١٠] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ سَلَمَةَ السَّرَّاجُ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْمِصْرِيِّ، قَالَ: " قَالَ اللَّهُ

تَعَالَى: مَعْشَرَ الْمُتَوَجِّهِينَ إِلَيَّ بِحُبِّي مَا ضَرَّكُمْ مَا فَاتَكُمْ مِنَ الدُّنْيَا إِذَا كُنْتُ لَكُمْ حَظًّا، وَمَا ضَرَّكُمْ مَنْ عَادَاكُمْ إِذَا كُنْتُ لَكُمْ سِلْمًا "

Ebû Câfer el-Mısrî der ki: Allah şöyle buyurur: "Benim sevgime yönelenler, eğer ben sizin nasibiniz isem (Beni seviyorsanız) dünyadan kaçırdıklarınız size ne zarar verebilir ki? Ben sizinle barışıksam size düşmanlık edenin ne zararı olabilir ki?"

(١٤٨٨٢)- [١٠/١٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، ثنا إِبْرَاهِيمُ، ثنا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا يُوسُفَ، يَقُولُ: " يَا أَخِي، وَمَا عَلَيْكَ أَنْ تَنْقَطِعَ إِلَيْهِ فِي آخِرِ عُمُرِكَ فَتَخْدِمُهُ "

Ebû Yûsuf der ki: "Kardeşim! Kendini ömrünün sonunda O'na adayıp hizmet etmenin ne mânâsı var?"

(١٤٨٨٣)- [١٠/١٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، ثنا إِبْرَاهِيمُ، ثنا أَحْمَدُ، حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَيُّوبَ الْحُورَانِيُّ، قَالَ:، سَمِعْتُ الْوَلِيدَ بْنَ مُسْلِمٍ، يَقُولُ: " إِذَا أَفْنَى اللَّهُ الْخَلْقَ، أَقَامَ يُمَجِّدُ نَفْسَهُ قَبْلَ أَنْ يَبْعَثَهُمْ مِثْلَ عُمْرِ الدُّنْيَا أَرْبَعَ مَرَّاتٍ "، قَالَ أَحْمَدُ: وَكَانَ يُقَالُ: عُمْرُ الدُّنْيَا سَبْعَةُ آلافِ سَنَةٍ

Velîd b. Müslim der ki: "Allah canlıların ruhunu aldıktan sonra, dünya hayatının dört katı kadar bir süre kendini temcid eder."

Ahmed diyor ki: "Eskiler, dünya hayatının yedi bin sene olduğunu söylerdi."

(١٤٨٨٤)- [١٠/١٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، ثنا إِبْرَاهِيمُ، ثنا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ الْعَبَّاسَ بْنَ الْوَلِيدِ بْنِ يَزِيدَ وَتَغَرْغَرَتْ عَيْنَاهُ، وَقَالَ: " لَيتَ شِعْرِي إِلَى أَيٍّ تُؤَدِّينَا هَذِهِ الأَيَّامُ وَاللَّيَالِي، فَحَدَّثْتُ بِهِ مُحَمَّدَ بْنَ كَيْسَانَ، قَالَ: تُؤَدِّينَا إِلَى السَّيِّدِ الْكَرِيمِ "

Ahmed'in bildirdiğine göre Abbâs b. el-Velîd b. Yezîd gözleri yaşlı; "Bu günlerin ve gecelerin bizi nereye götürdüğünü bilmek isterdim" demişti. Bunu Muhammed b. Keysan'a anlattığımda; "Bizi Kerîm olan efendiye götürüyor" dedi.

(١٤٨٨٥)- [١٠/١٩] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، ثنا إِبْرَاهِيمُ، ثنا أَحْمَدُ، ثنا أَبُو مَرْيَمَ الصَّلْتُ بْنُ حَكِيمٍ، قَالَ: قَالَ الْحَسَنُ: " إِنَّ أَهْلَ الْعَقْلِ لَمْ يَزَالُوا يَعُودُونَ بِالذِّكْرِ عَلَى الْفِكْرِ، وَبِالْفِكْرِ

عَلَى الذِّكْرِ، حَتَّى اسْتَيْقَظَتْ قُلُوبُهُمْ فَنَطَقَتْ بِالْحِكْمَةِ "، وَزَادَنِي فِيهِ عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عُمَيْرٍ، قَالَ: وَوَرِثُوا السِّرَّ

Hasan(-i Basrî) der ki: "Akıl ehli zikirden tefekküre, tefekkürden zikre gidip gelirler. Sonunda kalpleri uyanır ve hikmeti söylemeye başlarlar."

Abdülazîz b. Umeyr; "Esrara varis olurlar" ibaresini ekler.

(١٤٨٨٦)- [٢٠/١٠] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، ثنا إِبْرَاهِيمُ، ثنا أَحْمَدُ، قَالَ: قُلْتُ لأَبِي طَلْحَةَ: أَيُّ شَيْءٍ الزُّهْدُ فِي الدُّنْيَا ؟ قَالَ: " إِعْطَاءُ الْمَجْهُودِ، وَخَلْعُ الرَّاحَةِ، وَقَطْعُ الأَمَانِ "

Ahmed bildiriyor: Ebû Talha'ya; "Dünyada zühd nasıl olur?" diye sorduğumda: "Elinden geleni feda etmek, rahattan uzaklaşmak ve beklentilerden vaz geçmek" dedi.

(١٤٨٨٧)- [٢٠/١٠] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمُنْعِمِ بْنُ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ، ثنا أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الدَّرْقَيْنِ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، ثنا الرَّحَبِيُّ، عَنْ أَبِي حَبِيبٍ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى الْحَسَنِ، فَقَالَ: يَا أَبَا سَعِيدٍ إِذَا أَكَلْتَ قَلِيلا جُعْتَ، وَإِنْ أَكْثَرْتَ أُتْخِمْتَ، فَقَالَ لَهُ الْحَسَنُ: مَا أَرَى هَذِهِ الدَّارَ تُوَافِقُكَ، فَاطْلُبْ دَارًا غَيْرَهَا "

Ebû Habîb der ki: Bir adam Hasan'a gelip; "Ey Ebû Saîd! Az yersen acıkırsın, çok yersen zarar verir" dedi. Hasan(-i Basrî) ona: "Bu yerlerin senin barmağın olduğunu düşünmüyorum. Kendine başka bir yer ara" dedi.

(١٤٨٨٨)- [٢٠/١٠] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمُنْعِمِ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ، ثنا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ أَبِي يَزِيدَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، ثنا قَاسِمُ بْنُ أَسَدٍ الأَصْبَهَانِيُّ، ثنا عُبَيْدُ بْنُ يَعِيشَ، قَالَ: لَقِيَ هَرِمُ بْنُ حِبَّانَ أُوَيْسًا الْقَرْنِيَّ، فَقَالَ: السَّلامُ عَلَيْكَ يَا أُوَيْسُ بْنُ عَامِرٍ، قَالَ: وَعَلَيْكَ يَا هَرِمُ بْنُ حِبَّانَ أَمَّا أَنَا فَعَرَفْتُكَ بِالصِّفَةِ فَكَيْفَ عَرَفْتَنِي؟ قَالَ: عَرَفَتْ رُوحِي رُوحَكَ، لأَنَّ أَرْوَاحَ الْمُؤْمِنِينَ تَشَامُّ كَمَا تَشَامُّ الْخَيْلُ فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ وَمَا تَنَاكَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ، قَالَ: إِنِّي أُحِبُّكَ فِي اللَّهِ، قَالَ: مَا ظَنَنْتُ أَنَّ أَحَدًا يُحِبُّ فِي غَيْرِ اللَّهِ، قَالَ: إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَسْتَأْنِسَ بِكَ، قَالَ: مَا ظَنَنْتُ أَنَّ أَحَدًا يَسْتَوْحِشُ مَعَ اللَّهِ، قَالَ: أَوْصِنِي، قَالَ: عَلَيْكَ بِالأَسْيَافِ يَعْنِي سَاحِلَ الْبَحْرِ قَالَ: فَمِنْ أَيْنَ الْمَعَاشُ؟ قَالَ: أُفٍّ أُفٍّ، خَالَطَ الشَّكُّ الْمَوْعِظَةَ، تَفِرُّ إِلَى اللَّهِ بِدِينِكَ وَتَتَّهِمُهُ فِي رِزْقِكَ "

Ubeyd b. Yaîş'in bildirdiğine göre Herim b. Hibbân, Uveys el-Karanî'yle karşılaşıp; "Selâmun aleyke, ey Uveys b. Âmir" dedi. Uveys "Ve aleyke, ey Herim b. Hibbân, ben seni yüzünden tanıdım. Sen beni nasıl tanıdın?" dedi. Herim! Ruhum ruhunu tanıdı, çünkü atların birbirinin kokusunu tanıdığı gibi, müminlerin ruhları birbirini kokusundan tanır. Birbirini tanıyanlar anlaşır, tanımayanlar anlaşamaz" dedi. Uveys, "Seni Allah için seviyorum" deyince, Herim; "Allah rızası olmadan kimsenin kimseyi sevebileceğini düşünmüyorum" dedi. Uveys; "Seninle dost olmak istiyorum" deyince, Herim; "Hiç kimsenin Allah'tan uzak olacağını sanmıyorum" dedi. Uveys; "Bana nasihat et" deyince, Herim; "Sahillerden ayrılma" dedi. Uveys; "Nasıl geçineceğim?" deyince, Herim; "Oof! Of! Nasihate şüphe karıştı. Allah'a dininle gidiyorsun, rızık vermiyor diye itham ediyorsun" dedi.

(١٤٨٨٩)- [٢٠/١٠] ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا عُمَرُ بْنُ بَحْرٍ الأَسَدِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: أَوْحَى اللَّهُ إِلَى دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلامُ " إِنِّي إِنَّمَا خَلَقْتُ الشَّهَوَاتِ لِضُعَفَاءِ خَلْقِي، فَإِيَّاكَ أَنْ تُعَلِّقَ قَلْبَكَ مِنْهَا بِشَيْءٍ فَأَيْسَرُ مَا أُعَاقِبُكَ بِهِ أَنْ أَنْسَخَ حَلاوَةَ حِبِّي مِنْ قَلْبِكَ "

Ebû Süleymân der ki: Allah, Hz. Dâvûd'a şöyle vahyetti: "Ben şehevi arzuları kullarımdan zayıf olanlar için yarattım. Sakın kalbini ona ait bir şeye bağlama. Sana vereceğim en hafif ceza; sevgimi kalbinden silmektir."

(١٤٨٩٠)- [٢٠/١٠] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، ثنا عُمَرُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " أَهْلُ الْقِيَامِ بِاللَّيْلِ عَلَى ثَلاثِ طَبَقَاتٍ: مِنْهُمْ مَنْ إِذَا قَرَأَ فَتَفَكَّرَ فَبَكَى، وَمِنْهُمْ مِنْ إِذَا قَرَأَ فَتَفَكَّرَ صَاحَ وَهُوَ يَجِدُّ فِي صِيَاحِهِ رَاحَةٌ فَسُبْحَانَ الَّذِي يُصَيِّحُهُمْ إِذَا شَاءَ، وَمِنْهُمْ مَنْ إِذَا قَرَأَ فَتَفَكَّرَ لَمْ يَبْكِ وَلَمْ يَصِحْ بُهِتَ، فَقُلْتُ لأَبِي سُلَيْمَانَ: مِنْ أَيِّ شَيْءٍ بَكَى هَذَا؟ وَمِنْ أَيِّ شَيْءٍ صَاحَ هَذَا؟ وَمِنْ أَيِّ شَيْءٍ بُهِتَ هَذَا؟ قَالَ: مَا أَقْوَى عَلَى تَفْسِيرِ هَذَا "

Ebû Süleymân der ki: "Gece kıyam edenler üç tabakadır: Kimisi okuyunca tefekkür eder ve ağlar. Kimisi okuyunca tefekkür eder ve çığlık atar. Çığlık atınca rahatlar. İstediği zaman çığlık attıranı tesbih ediyorum. Kimisi de okuyunca ne ağlar ne de çığlık atar; şaşıp kalır."

Ebû Süleymân'a; "Bu neden ağlar, öbürü neden çığlık atar, diğeri neden şaşıp kalır?" diye sordum, şöyle cevap verdi: "Bunu açıklamaya gücüm yetmez."

(١٤٨٩١)- [٢١/١٠] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا عُمَرُ بْنُ بَحْرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " مَرَرْتُ فِي جَبَلِ اللِّكَامِ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ فَسَمِعْتُ رَجُلا يَقُولُ فِي دُعَائِهِ: سَيِّدِي، وَأَمَلِي، وَمُؤَمِّلِي، وَمَنْ بِهِ تَمَّ عَمَلِي أَعُوذُ بِكَ مِنْ بَدَنٍ لا يَنْتَصِبُ بَيْنَ يَدَيْكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ قَلْبٍ لا يَشْتَاقُ إِلَيْكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ دُعَاءٍ لا يَصِلُ إِلَيْكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَيْنٍ لا تَبْكِي إِلَيْكَ عَلِمْتُ أَنَّهُ عَرَفَ، فَقُلْتُ: يَا فَتًى إِنَّ لِلْعَارِفِينَ مَقَامَاتٍ، وَلِلْمُشْتَاقِينَ عَلامَاتٍ، قَالَ: مَا هِيَ؟ قُلْتُ: كِتْمَانُ الْمُصِيبَاتِ وَصِيَانَاتُ الْكَرَامَاتِ، ثُمَّ قَالَ لِي: عِظْنِي، قُلْتُ: فَلا تَرُدْ غَيْرَهُ، وَلا تَرُدْ خَيْرَهُ، وَلا تَبْخَلْ بِشَيْءٍ عَنْهُ، قَالَ: زِدْنِي، قُلْتُ: اذْهَبْ فَلا تَرِدِ الدُّنْيَا، وَاتَّخِذِ الْفَقْرَ غِنًى، وَالْبَلاءَ مِنَ اللَّهِ شِفَاءً، وَالتَّوَكُّلَ مَعَاشًا، وَالْجُوعَ حِرْفَةً، وَاتَّخِذِ اللَّهَ لِكُلِّ شَيْءٍ عِدَّةً فَصَعِقَ صَعْقَةً فَتَرَكْتُهُ فِي صَعْقَتِهِ وَمَضَيْتُ فَإِذَا أَنَا بِرَجُلٍ نَائِمٍ فَرَكَضْتُهُ بِرِجْلِي، فَقُلْتُ لَهُ: قُمْ يَا هَذَا فَإِنَّ الْمَوْتَ لَمْ يَمُتْ، فَرَفَعَ رَأْسَهُ إِلَيَّ، فَقَالَ: إِنَّ مَا بَعْدَ الْمَوْتِ أَشَدُّ مِنَ الْمَوْتِ، فَقُلْتُ لَهُ: مَنْ أَيْقَنَ بِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ شَدَّ مِئْزَرَ الْحَذَرِ، وَلَمْ يَكُنْ لِلدُّنْيَا عِنْدَهُ خَطَرٌ، وَلَمْ يَقْضِ مِنْهَا وَطَرًا "

Ebû Süleymân anlatıyor: Gece yarısı Likâm dağına uğradım ve bir adamın şöyle dua ettiğini duydum: "Ey efendim! İstediğim, istediğimi veren ve amelim kendisiyle kemale eren! Huzurunda durmayan bedenden sana sığınırım. Sana özlem duymayan kalpten Sana sığınırım. Sana ulaşmayan duadan Sana sığınırım. Senin için ağlamayan gözden Sana sığınırım." Adamın ârif biri olduğunu anlayıp, "Ey genç! Âriflerin derecesi, özlem duyanların alâmeti vardır" dedim. Genç: "Onlar nedir?" diye sorunca, "Musibetleri gizlemek, kerametleri muhafaza etmektir" dedim.

Genç daha sonra bana: "Bana nasihat et" deyince, "Git ve Ondan başkasını isteme, Ondan gelen hayrı reddetme ve hiçbir şeyde Ona karşı cimri olma" dedim.

Genç: "Nasihatini arttır" deyince, "Git! Dünyayı isteme, fakirliği zenginlik say, belayı Allah'tan gelen bir şifa, tevekkülü hayat, açlığı kendine şiar edin ve Allah'ı her zorluk için yardımcı kabul et" karşılığını verdim.

Genç bir çığlık atıp bayıldı ve ben onu baygın halde bırakıp yoluma devam ederken uyuyan bir adamla karşılaştım. Adamı ayağımla dürttüm ve: "Be adam! Kalk henüz ölüm ölmedi" dedim.

Adam başını kaldırıp: "Ölümden sonrası ölümden daha zordur" dedi.

Ben: "Ölümden sonrasına iman eden kişi, tedbirini alır ve dünyaya değer vermez ve ona arzu duymaz" dedim.

(١٤٨٩٢)- [٢١/١٠] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، ثنا عُمَرُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ، يَقُولُ: دَخَلَ عَيَّادٌ الْخَوَّاصُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ بْنِ صَالِحٍ وَهُوَ أَمِيرُ فِلَسْطِينَ، فَقَالَ: يَا شَيْخُ عِظْنِي، فَقَالَ: " بِمَ أَعِظُكَ أَصْلَحَكَ اللَّهُ؟ بَلَغَنِي أَنَّ أَعْمَالَ الأَحْيَاءِ تُعْرَضُ عَلَى أَقَارِبِهِمْ مِنَ الْمَوْتَى، فَانْظُرْ مَاذَا يُعْرَضُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ عَمَلِكَ، قَالَ: فَبَكَى حَتَّى سَالَتِ الدُّمُوعُ مِنْ لِحْيَتِهِ "

Ahmed bildiriyor: Ayyâd el-Havvâs, o sırada Filistin valisi olan İbrâhîm b. Sâlih'in yanına girmişti; kendisine, "Ey Şeyh! Bana nasihat et" deyince, şöyle cevap verdi: "Nasıl nasihat edeyim, Allah seni ıslah etsin. Duyduğuma göre, hayatta olanların ameli, ölen yakınlarına gösterilir. Senin yaptıklarından Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) neler gösterileceğine dikkat et."

Bu söz üzerine, gözyaşları sakalından akıncaya kadar ağladı."

(١٤٨٩٣)- [٢١/١٠] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، ثنا عُمَرُ، ثنا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " إِذَا غَلَبَ الرَّجَاءُ عَلَى الْخَوْفِ فَسَدَ الْقَلْبُ، قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: يَكْبُرُ عِنْدَ الْعَالَمِينَ بِاللَّهِ أَنْ يَكُونَ الْعَذَابُ أَيْسَرَ عَلَيْهِمْ مِنَ الْمَعْصِيَةِ "

Ebû Süleymân der ki: "Ümit korkuyu bastırırsa kalp fesada uğrar."

Yine Ebû Süleymân der ki: "Azabın insanlara, günah işlemekten daha kolay görünmesi, Allah'ın gayretine dokunur."

(١٤٨٩٤)- [٢١/١٠] ثنا عَبْدُ اللَّهِ، ثنا عُمَرُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ، يَقُولُ: " بَيْنَ الْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَهُوَ يَرَى أَنَّهُ قَدْ هَلَكَ فَإِذَا هُوَ بِصُحُفٍ مَخْتُومَةٍ، فَيُقَالُ لَهُ: فُضَّ الْخَاتَمَ وَاقْرَأْ مَا فِيهَا فَيَنْظُرُ فِيهَا، فَيَقُولُ: يَا رَبِّ أَعْمَالٌ لَمْ أَعْمَلْهَا وَلا

أَعْرِفُهَا، فَيَقُولُ: هَذِهِ نِيَّتُكَ الَّتِي كُنْتَ تَنْوِي فِي الدُّنْيَا أَحْصَيْتُهَا لَكَ وَكَتَبْتُهَا، ثُمَّ يُؤْمَرُ بِهِ إِلَى الْجَنَّةِ "

Ebû Süleymân der ki: “Kıyamet günü, kul ölmüş olduğunu fark edince, mühürlenmiş sahifeler görür. Kendisine: «Mührü aç ve içinde yazanı oku» derler. Kişi sahifelere bakıp: «Yâ Rab! Bunlar benim yapmadığım ve bilmediğim ameller?» der. Ona: «Bunlar senin yapmayı düşündüğün ama yapmadığın filer, yazıldı ve senin için saklandı» denir ve cennete gönderilir.”

(١٤٨٩٥)- [٢٢/١٠] حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ مُحَمَّدُ بْنَ أَحْمَدَ الْغِطْرِيفِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ سُفْيَانَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عِيَاضَ بْنَ زُهَيْرٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ مَعِينٍ، وَذُكِرَ أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، فَقَالَ: " أَظُنُّ أَهْلَ الشَّامِ يُعْقِبَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى الْغَيْثَ بِهِ "

Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Ebi'l-Havârî'den bahsedilince şöyle dedi: “Sanırım Allah, Şâm halkına onun hatırına yağmuru bol vermektedir.”

(١٤٨٩٦)- [٢٢/١٠] حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدِ بْنُ حَيَّانَ مِنْ أَصْلِهِ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْجَمَّالُ، ثنا أَبُو حَاتِمٍ، ثنا مَحْمُودُ بْنُ خَالِدٍ، وَذُكِرَ أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، فَقَالَ: " مَا أَظُنُّهُ بَقِيَ عَلَى وَجْهِ الأَرْضِ مِثْلُهُ "

Mahmûd b. Hâlid, Ahmed b. Ebi'l-Havârî'den bahsedilince şöyle dedi: “Yeryüzünde onun gibi birinin kaldığını sanmıyorum.”

(١٤٨٩٧)- [٢٢/١٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ مُوسَى، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ سَعِيدٍ الرَّازِيُّ، ثنا الْعَبَّاسُ بْنُ حَمْزَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ أَبِي الْحَوَارِيِّ، يَقُولُ وَالْغَزْوِ فِي الرِّبَاطِ " وَنِعْمَ الْمُسْتَرَاحُ، إِذَا مَلَّ الْعَبْدُ مِنَ الْعِبَادَةِ اسْتَرَاحَ إِلَى غَيْرِ مَعْصِيَةٍ، قَالَ: وَسَمِعْتُ أَحْمَدَ، يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ إِذَا أَحَبَّ قَوْمًا أَفَادَهُمْ فِي الْيَقْظَةِ وَالْمَنَامِ، وَقَالَ أَحْمَدُ: الدُّنْيَا مَزْبَلَةٌ، وَمَجْمَعُ الْكِلابِ، وَأَقَلُّ مِنَ الْكِلابِ مَنْ عَكَفَ عَلَيْهَا، فَإِنَّ الْكَلْبَ يَأْخُذُ مِنْهَا حَاجَتَهُ وَيَنْصَرِفُ وَالْمُحِبُّ لَهَا لا يُزَايِلُهَا بِحَالٍ، وَقَالَ أَحْمَدُ: مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُعْرَفَ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَيْرِ أَوْ يُذْكَرَ بِهِ فَقَدْ أَشْرَكَ فِي عِبَادَتِهِ لأَنَّ مَنْ عَبَدَ عَلَى الْمَحَبَّةِ لا يُحِبُّ أَنْ يَرَى خِدْمَتَهُ سِوَى مَخْدُومِهِ، وَقَالَ أَحْمَدُ: إِنِّي لأَقْرَأُ الْقُرْآنَ فَأَنْظُرُ فِي آيَةٍ آيَةٍ فَيَحَارُ عَقْلِي فِيهَا، وَأَعْجَبُ مِنْ حُفَّاظِ الْقُرْآنِ، كَيْفَ يُهْنِيهِمُ النَّوْمُ وَيُسِيغُهُمْ أَنْ يَشْتَغِلُوا بِشَيْءٍ مِنَ الدُّنْيَا، وَهُمْ

يَتَكَلَّمُونَ كَلامَ الرَّحْمَنِ أَمَا لَوْ فَهِمُوا مَا يَتْلُونَ وَعَرَفُوا حَقَّهُ وَتَلَذَّذُوا بِهِ وَاسْتَحَلُّوا الْمُنَاجَاةَ لَذَهَبَ عَنْهُمُ النَّوْمُ فَرَحًا بِمَا رُزِقُوا وَوُفِّقُوا "

Abbâs b. Hamza'nın bildirdiğine göre Ahmed b. Ebi'l-Havârî nefisle savaş hakkında şöyle dedi: "En güzel dinlenme şeklidir. Kul ibadetten bıkınca, mutluluğu başka bir mâsiyette arar."

Yine Ahmed der ki: "Allah, bir kavmi severse, hem uykuda hem uyanık iken onlara yardım eder."

Ahmed der ki: "Dünya, bir çöplük ve köpeklerin toplandığı yerdir. Dünyaya boyun eğen köpeklerden daha düşüktür. Zira köpek ondan ihtiyacı kadarını alıp gider. Dünyayı seven ise onun peşinden hiçbir şekilde ayrılmaz."

Ahmed diyor ki: "Kim adının yaptığı bir iyilikle anılmasını isterse veya onunla tanınmak isterse, ibadetinde şirk koşmuştur. Çünkü sevgiyle ibadet eden kişi, hizmet ettiği kişi dışında kimsenin onu görmesini istemez."

Ahmed diyor ki: "Kur'ân okurken, âyet âyet inceliyorum ve her birine aklım hayran kalıyor. Kur'ân hafızlarına da şaşıyorum. Nasıl Rahmân'ın kelamını okuyup rahatça uyuyabiliyorlar. Dünya işlerinden biriyle meşgul olabiliyorlar? Eğer okuduklarının mânâsını ve gereğini anlayabilselerdi, ondan lezzet alabilselerdi, ondaki yakarmaların tadını alabilselerdi; kendilerine verilen nimetin farkına varıp mutluluktan uykuları kaçardı."

(١٤٨٩٨)- [١٠/٢٢] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، ثنا سَلامٌ الْمَدِينِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ الْمُخَرِّمِيَّ، يَقُولُ: عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، قَالَ: " مَنْ أَحَبَّ الدُّنْيَا وَسُرَّ بِهَا نُزِعَ خَوْفُ الآخِرَةِ مِنْ قَلْبِهِ "

Süfyân es-Sevrî der ki: "Kim dünyayı sevip onunla mutlu olursa, âhiretin korkusu kalbinden sökülür."

(١٤٨٩٩)- [١٠/٢٢] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ طِلابٍ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، ثنا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ الْفَزَارِيُّ، قَالَ: شَهِدْتُ سُفْيَانَ بْنَ عُيَيْنَةَ

وَسَأَلَهُ رَجُلٌ عَنْ مَسْأَلَةٍ، فَقَالَ لا أَدْرِي، فَقَالَ لَهُ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّهَا قَدْ كَانَتْ، فَقَالَ سُفْيَانُ: " وَإِذَا كَانَتْ وَأَنَا لا أَدْرِي فَإِيشْ تَعْمَلُ "

Mervân b. Muâviye el-Fezârî der ki: Bir adam Süfyân b. Uyeyne'ye bir soru sordu, o da "Bilmiyorum" dedi. Adam: "Ey Ebû Muhammed! Bu olay gerçekten olmuştur" deyince, Süfyân: "Bu olay olmuş da ben bilmiyorsam ne yapacaksın?" dedi.

(١٤٩٠٠)- [٢٣/١٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، ثنا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ بْنَ عُيَيْنَةَ، وَقَالَ لِشَيْخٍ عِنْدَهُ أَوْ إِلَى جَانِبِهِ: يَا شَيْخُ، بَلَغَنِي أَنَّكَ تَغْنَى فِي بِلادِكَ، قَالَ: نَعَمْ، يَا أَبَا مُحَمَّدٍ، قَالَ: " أَحْمَقُ وَاللَّهِ "

Mervân b. Muhammed der ki: Süfyân b. Uyeyne yanındaki bir ihtiyara: "İhtiyar! Senin memleketinde zengin olduğunu duydum?" dedi. Adam: "Evet, ey Ebû Muhammed" deyince, Süfyân "Vallahi ahmaksın" dedi.

(١٤٩٠١)- [٢٣/١٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، ثنا أَحْمَدُ، قَالَ: سَمِعْتُ وَكِيعَ بْنَ الْجَرَّاحِ، يَقُولُ: " وَيْلٌ لِلْمُحَدِّثِ إِذَا اسْتَصْحَبَهُ أَصْحَابُ الْحَدِيثُ "

Vekî' b. el-Cerrâh der ki: "Kendisiyle, çok konuşulan geveze insanların dostluk kurduğu muhaddise yazıklar olsun."

(١٤٩٠٢)- [١٤٩٣٦] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَوْنٍ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: قُلْتُ لِلْوَلِيدِ: يَا أَبَا الْعَبَّاسِ بَلَغَنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ إِنَّمَا قَالَ: " أَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَالْمَحْجُومُ "، قَالَ: لأَنَّهُمَا كَانَا يَغْتَابَانِ، فَقَالَ الْوَلِيدُ: لا نَدَعُ نَحْنُ حَدِيثَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لِتَفْسِيرِ أَهْلِ الْعِرَاقِ، فَحَدَّثْتُ بِهِ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ، فَقَالَ: صَدَقَ الْوَلِيدُ يَكُونُ مِنَ الْحِجَامَةِ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِنْ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْغِيبَةِ، لأَنَّا نَقْدِرُ أَلا نَحْتَجِمَ وَالْغِيبَةُ لا نَضْبِطُهَا[٢٣/١٠]

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Velîd'e dedim ki: "Ey Ebû'l-Abbâs! Bize, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) «Hacamât, yapanın da yaptıranın da orucu bozulur» dediği ulaştı. Çünkü gıybet yapıyorlardı, diye yorumladılar."

Velîd: "Biz hadisin tefsirini Irak ehline bırakmayız" dedi. Bunu Ahmed b. Hanbel'e söyleyince şöyle dedi: "Velîd doğru söylemiş. Bizim için hacamâttan bozulması, gıybetten bozulmasından daha iyidir. Çünkü hacamât yaptırmayabiliriz, ama gıybetten uzak duramayız."

(١٤٩٠٣)- [٢٣/١٠] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، حَدَّثَنِي أَخِي مُحَمَّدٌ، قَالَ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ فُضَيْلٍ لأَبِيهِ: يَا أَبَتِ، مَا أَحْلَى كَلامَ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ ﷺ فَقَالَ: يَا بُنَيَّ، وَتَدْرِي لِمَ حَلا؟ قَالَ: لا يَا أَبَتِ، قَالَ " لأَنَّهُمْ أَرَادُوا اللَّهَ بِهِ "

Muhammed b. Ebi'l-Havârî bildiriyor: Ali b. Fudayl, babasına: "Babacığım! Muhammed'in (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbının konuşmaları ne tatlıymış öyle" dedi. Babası: "Evladım! Sözleri neden öyle tatlı biliyor musun?" diye sorunca, Ali: "Hayır!" karşılığını verdi. Bunun üzerine babası: "Çünkü sırf Allah rızası için konuşuyorlardı" dedi.

(١٤٩٠٤)- [٢٣/١٠] ثنا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، حَدَّثَنِي أَخِي مُحَمَّدٌ، قَالَ: قُلْتُ لِفُضَيْلِ بْنِ عِيَاضٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى:﴿وَلا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا﴾ ، قَالَ: " مِمَّنْ كَانُوا، وَحَيْثُ مَا كَانُوا، وَفِي أَيِّ زَمَانٍ كَانُوا "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî, kardeşi Ahmed'in şöyle dediğini bildiriyor: Fudayl b. İyâd'a, Allah'ın **"Zulmedenlere meyletmeyin..."**[1] âyetini sordum, şöyle dedi: "Kimden olurlarsa olsunlar, nerede olurlarsa olsunlar ve ne zaman olursa olsun fark etmez."

(١٤٩٠٥)- [٢٣/١٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ، ثنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ دَاوُدَ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، قَالَ: " يُهَوَّنُ الْمَوْقِفُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى الْمُؤْمِنِ، كَصَلاةِ فَرِيضَةٍ صَلاهَا فِي رُكُوعِهَا وَسُجُودِهَا "

Süfyân b. Uyeyne der ki: "Kıyamet gününde durumun ağırlığı, mümin için bir farz namazını rükû ve secdesiyle kılıyormuş gibi kolaylaştırılır.

(١٤٩٠٦)- [٢٣/١٠] ثنا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ دَاوُدَ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْخَضِرِ الوَصَّافَ، يَقُولُ فِي قَوْلِهِ

---

[1] Hûd Sur. 113

تَعَالَى: ﴿ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ﴾ ، قَالَ: " تَفْسِيرُهُ أَنْ لَوَ وَلِيَ حِسَابَ الْخَلائِقِ غَيْرُ اللَّهِ لَمْ يَفْصِلْ بَيْنَهُمْ فِي خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ، وَهُوَ تَعَالَى يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ فِي مِقْدَارِ نِصْفِ يَوْمٍ مِنْ أَيَّامِ الآخِرَةِ "

Ahmed b. Ebi'l-Havârî der ki: Ebû'l-Hadir el-Vassâf, Allah'ın **"Süresi elli bin yıl olan bir günde..."**[1] âyetiyle ilgili der ki: "İnsanların hesabını, Allah'ın dışında birisi yapmaya kalkışsaydı, bu hesabı elli bin yılda ancak bitirirdi, demektir. Allah onların hesabını, kıyamet günlerinden yarım gün kadar kısa bir sürede bitirir."

(١٤٩٠٧)- [٢٤/١٠] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي دَاوُدَ، ثنا أَحْمَدُ ابْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَائِذٍ، ثنا ابْنُ شَابُورَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ بَشِيرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: " أَخْيَارُ أُمَرَائِكُمُ الَّذِينَ يُحِبُّونَ قُرَّاءَكُمْ، وَشِرَارُكُمُ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أُمَرَاءَكُمْ "

Katâde der ki: "En hayırlı yöneticileriniz, içinizdeki Kur'ân öğretmenlerini seven yöneticilerdir. Sizin en kötüleriniz de yöneticileri sevenlerdir."

Ahmed b. Ebi'l-Havârî, sayılamayacak sayıda bilinen ve meşhur şahsiyetlerden hadis nakletmiştir.

Takrîb 539, Takrîb 1195, Takrîb 487, Takrîb 346, Takrîb 4420, Takrîb 680, Takrîb 2779, Takrîb 1161, Takrîb 1720, Takrîb 3018, Takrîb 2635, Takrîb 1003, Takrîb 491, Takrîb 984, Takrîb 966, Takrîb 1138, Takrîb 1849, Takrîb 1374, Takrîb 2976, Takrîb 2335, Takrîb 2671, Takrîb 953, Takrîb 965, Takrîb 1033, Takrîb 658, Takrîb 1004, Takrîb 1005, Takrîb 1006, Takrîb 1039, Takrîb 1042, Takrîb 1036,Takrîb 1156, Takrîb 1034, Takrîb 1136, Takrîb 1139, Takrîb 1103, Takrîb 2234, Takrîb 2230, Takrîb 3019-a, Takrîb 69, Takrîb 797, Takrîb 798, Takrîb 2843-a, Takrîb 4215-b

(١٤٩٥١)- [٣٢/١٠] أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ يَعْقُوبَ فِي كِتَابِهِ، وَحَدَّثَنِي عَنْهُ عُثْمَانُ، قَالَ: ثنا جَعْفَرُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، ثنا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْهَمْدَانِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ وَهْبٍ، قَالَ: " إِنَّ فِي الْجَنَّةِ غَرْفَةً، يُقَالُ لَهَا: الْعَالِيَةُ، فِيهَا حَوْرَاءُ، يُقَالُ لَهَا: الْغَنِجَةُ،

---

[1] Meâric Sur. 4

إِذَا أَرَادَ وَلِيُّ اللَّهِ أَنْ يَأْتِيَهَا، أَتَاهَا جِبْرِيلُ فَنَادَاهَا، فَقَامَتْ عَلَى أَطْرَافِ أَصَابِعِهَا مَعَهَا أَرْبَعَةُ آلافِ وَصِيفَةٍ يَحْمِلْنَ ذَيْلَهَا وَذَوَائِبَهَا يُبَخِّرْنَهَا بِمَجَامِرَ بِلا نَارٍ، قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: فَغُشِيَ عَلَى ابْنِ وَهْبٍ، فَحُمِلَ فَأُدْخِلَ مَنْزِلَهُ، فَلَمْ يَزَلْ يَعُودُونَهُ حَتَّى مَاتَ رَحِمَهُ اللَّهُ "

Ebû Abdillah el-Hemdânî'nin bildirdiğine göre Abdullah b. Vehb der ki: "Cennette, Yüksek diye bir oda vardır. Odada İşveli adında güzel bir kadın vardır. Allah'ın veli kullarından birisi onu ziyaret etmek istediğinde Cibril ona haber verir. Kadın ayak parmakları üzerinde yürür. Yanında; elbisesinin eteklerini ve kuyruğunu taşıyan, ateşsiz közlerle tütsü yapan dört bin nedimesi vardır."

İbn Vehb bunu anlatırken bayıldı, taşınıp evine götürdüler. Hasta yatağında ziyaret ettiler. Sonra da vefat etti.

Ebû Yezîd el-Bistâmî

Hafız Şeyh Ebû Nuaym diyor ki: Onlardan biri de, yalnız kaybolmuş, tek başına dertlenmiş, el-Bistâmî Ebû Yezîd. Yolunu şaşırıp kaybolmuş, dertlenip geri dönmüş. Sınırlardan kaçıp, hisleri yaratana, olmayanları var edene sığınmış. Yaratılanlardan sıyrılmış Yaradan'a dost olmuş. Sırları boşaltmayı desteklemiş, iyiliklerin her yeri istila etmesine yardım etmiştir. İşaretleri kolay anlaşılır, ifadeleri kapsamlıdır, sözleri anlayanlara faydalı beğenmeyenlerin kafasını karıştırır.

(١٤٩٥٢)- [٣٤/١٠] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عُثْمَانَ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُوسَى الصَّرْفِيُّ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَابَانَ، ثنا عُمَرُ الْبِسْطَامِيُّ، عَنْ أَبِي مُوسَى،، عَنْ أَبِي يَزِيدَ الْبِسْطَامِيِّ، قَالَ: " لَيْسَ الْعَجَبُ مِنْ حُبِّي لَكَ وَأَنَا عَبْدٌ فَقِيرٌ، إِنَّمَا الْعَجَبُ مِنْ حُبِّكَ لِي وَأَنْتَ مَلِكٌ قَدِيرٌ "

Ebû Yezîd el-Bistâmî der ki: "Ben, Sana muhtaç bir kulken, benim Seni sevmemde hiçbir gariplik yoktur. Sen yüceler yücesi ve her şeye gücün yeterken beni seviyorsun ya, hayret edilecek şey budur."

(١٤٩٥٣)- [٣٤/١٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: سَمِعْتُ مَنْصُورَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ يَعْقُوبَ بْنَ إِسْحَاقَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ الْهَرَوِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا يَزِيدَ الْبِسْطَامِيَّ، يَقُولُ: " غَلَطْتُ فِي ابْتِدَائِي فِي أَرْبَعَةِ أَشْيَاءَ: تَوَهَّمْتُ أَنِّي أَذْكُرُهُ وَأَعْرِفُهُ وَأُحِبُّهُ وَأَطْلُبُهُ فَلَمَّا انْتَهَيْتُ رَأَيْتُ ذِكْرَهُ سَبَقَ ذِكْرِي، وَمَعْرِفَتَهُ سَبَقَتْ مَعْرِفَتِي، وَمَحَبَّتَهُ أَقْدَمَ مِنْ مَحَبَّتِي، وَطَلَبَهُ لِي أَوَّلا حَتَّى طَلَبْتُهُ "

Ebû Yezîd el-Bistâmî der ki: “Ben işin başında dört şeyde yanıldım. Onu zikrettiğimi, Onu bildiğimi, Onu sevdiğimi, Onu istediğimi zannettim. Oysa işin sonuna geldiğimde, onun beni hatırlayışı benim zikrimden daha fazladır. Onun beni tanıması, benim onu tanımamdan daha fazladır. Onun sevgisi benim sevgimden öndedir. Onun beni isteyişi, benim onu isteyişimden daha fazla olduğu içindir ki ben Onu istedim.”

(١٤٩٥٤)- [٣٤/١٠] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ بَكْرٍ، قَالَ: قَالَ الْحَسَنُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّامِغَانِيّ، ثنا مُوسَى بْنُ عِيسَى، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا يَزِيدَ، يَقُولُ: " اللَّهُمَّ إِنَّكَ خَلَقْتَ هَذَا الْخَلْقَ بِغَيْرِ عِلْمِهِمْ وَقَلَّدْتَهُمْ أَمَانَةً مِنْ غَيْرِ إِرَادَتِهِمْ، فَإِنْ لَمْ تُعِنْهُمْ فَمَنْ يُعِينُهُمْ؟ "

Ebû Yezîd el-Bistâmî der ki: “Allahım! Sen ki mahlûkatı bilinçleri dışında yarattın, iradeleri dışında da emaneti kendilerine yükledin! Şâyet sen onlara yardımcı olmayacaksın, kim olabilir!”

(١٤٩٥٥)- [٣٤/١٠] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عُثْمَانَ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُوسَى، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَابَانَ، ثنا عُمَرُ الْبِسْطَامِيُّ، عَنْ أَبِي مُوسَى، عَنْ أَبِي يَزِيدَ، قَالَ: " إِنَّ لِلَّهِ خَوَاصًّا مِنْ عِبَادِهِ لَوْ حَجَبَهُمْ فِي الْجَنَّةِ عَنْ رُؤْيَتِهِ، لاسْتَغَاثُوا بِالْخُرُوجِ مِنَ الْجَنَّةِ، كَمَا يَسْتَغِيثُ أَهْلُ النَّارِ بِالْخُرُوجِ مِنَ النَّارِ "

Ebû Yezîd der ki: “Allah'ın has kulları vardır, onları Cennette rüyetinden mahrum etse, cehennemliklerin Cehennemden çıkmak için yalvardıkları gibi, onlar da Cennetten çıkmak için yalvarırlar.”

(١٤٩٥٦)- [١٠/٣٤] سَمِعْتُ الْفَضْلَ بْنَ جَعْفَرٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ مَنْصُورٍ، يَقُولُ: قَالَ عُبَيْدُ بْنُ عَبْدِ الْقَاهِرِ: جَلَسَ قَوْمٌ إِلَى أَبِي يَزِيدَ فَأَطْرَقَ مَلِيًّا ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَيْهِمْ، فَقَالَ: مُنْذُ أُجْلِسْتُمْ إِلَيَّ هُوَ ذَا أُجِيلُ فِكْرِي أَلْتَمِسُ حَبَّةً عَفِنَةً أُخْرِجُهَا إِلَيْكُمْ تُطِيقُونَ حَمْلَهَا فَلَمْ أَجِدْ، قَالَ: وَقَالَ أَبُو يَزِيدَ: " غِبْتُ عَنِ اللَّهِ ثَلاثِينَ سَنَةً، فَكَانَتْ غَيْبَتِي عَنْهُ ذِكْرِي إِيَّاهُ، فَلَمَّا خَنَسْتُ عَنْهُ وَجَدْتُهُ فِي كُلِّ حَالٍ، فَقَالَ لِي رَجُلٌ: مَا لَكَ لا تُسَافِرُ؟ قَالَ: لأَنَّ صَاحِبِي لا يُسَافِرُ وَأَنَا مَعَهُ مُقِيمٌ، فَعَارَضَهُ السَّائِلُ بِمِثْلٍ، فَقَالَ: إِنَّ الْمَاءَ الْقَائِمَ قَدْ كُرِهَ الْوُضُوءُ مِنْهُ لَمْ يَرَوْا بِمَاءِ الْبَحْرِ بَأْسًا، هُوَ الطَّهُورُ مَاؤُهُ الْحِلُّ مَيْتَتُهُ، ثُمَّ قَالَ: قَدْ تَرَى الأَنْهَارَ تَجْرِي لَهَا رَوِيٌّ وَخَرِيرٌ، حَتَّى إِذَا دَنَتْ مِنَ الْبَحْرِ وَامْتَزَجَتْ بِهِ سَكَنَ خَرِيرُهَا وَحِدَّتُهَا وَلَمْ يُحِسَّ بِهَا مَاءُ الْبَحْرِ وَلا ظَهَرَ فِيهِ زِيَادَةٌ، وَلا إِنْ خَرَجَتْ مِنْهُ اسْتَبَانَ فِيهِ نَقْصٌ

Ubeyd b. Abdilkâhir bildiriyor: Ebû Yezîd'in yanına bir takım insanlar gelmişti. Ebû Yezîd biraz düşündü, sonra başını kaldırıp: “Oturduğunuzdan beri, düşüncelerimi yoklayıp, sizin taşıyabileceğiniz küflü bir şey aradım, bulamadım” dedi.

Yine Ebû Yezîd dedi ki: “Otuz sene Allah'tan uzak durdum. Ondan uzak durmam onu düşünmekle geçti. O'ndan gizlendikçe O'nun her yerde olduğunu fark ettim.”

Bir adam gelip: “Sana ne oluyor, neden yolculuğa çıkmıyorsun?” dedi. Ebû Yezîd dedi ki: “Dostum yolculuk yapmıyor, ben de onunla mukim kalıyorum.” Adam ısrarla tekrar: “Durgun suyla abdest almak mekruhtur” deyince, şöyle cevap verdi: “Deniz suyuyla abdest almakta beis görmüyorlar. Onun suyu temiz ölüsü helaldir. Dereler akar, etrafı sular, şarıl şarıl akar. Denize yaklaşıp ona karışınca şırıltısı kesilir, hırıltısı ve hızı kaybolur. Deniz suyu onunla artmaz, varlığından bile haberdar olmaz. Ondan eksilse bile deniz farkına varmaz.”

(١٤٩٥٧)- [٣٥/١٠] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا عُثْمَانُ، عَنْ أَبِي مُوسَى، قَالَ: قَالَ أَبُو يَزِيدَ: " لَمْ أَزَلْ ثَلاثِينَ سَنَةً كُلَّمَا أَرَدْتُ أَنْ أَذْكَرَ اللَّهَ أَتَمَضْمَضُ وَأَغْسِلُ لِسَانِي إِجْلالا لِلَّهِ أَنْ أَذْكُرَهُ "

Ebû Yezîd der ki: "Otuz senedir, ne zaman Allah'ı zikretmek istesem, Allah'ın adına olan saygımdan ağzımı çalkalar, dilimi yıkarım."

(١٤٩٥٨)- [٣٥/١٠] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُثْمَانِيُّ، ثنا أَبُو الْحَسَنِ الرَّازِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ مُعَاذٍ، يَقُولُ: قَالَ أَبُو يَزِيدَ الْبِسْطَامِيُّ: " لَمْ أَزَلْ أَجُولُ فِي مَيْدَانِ التَّوْحِيدِ حَتَّى خَرَجْتُ إِلَى دَارِ التَّفْرِيدِ، ثُمَّ لَمْ أَزَلْ أَجُولُ فِي دَارِ التَّفْرِيدِ، حَتَّى خَرَجْتُ إِلَى الدَّيْمُومَةِ فَشَرِبْتُ بِكَأْسِهِ شَرْبَةً لا أَظْمَأَنَّ مِنْ ذِكْرِهِ بَعْدَهَا أَبَدًا، قَالَ يُوسُفُ: وَكُنْتُ أَسْمَعُ هَذَا الْكَلامَ عَلَى غَيْرِ هَذَا اللَّفْظِ مِنْ ذِي النُّونِ وَفِيهِ زِيَادَةٌ، كَانَ ذُو النُّونِ لا يُبْدِيهَا إِلا فِي وَقْتِ نَشَاطِهِ وَغَلَبَةِ حَالِهِ عَلَيْهِ، فَيَقُولُ ذَلِكَ، وَيَقُولُ بَعْدَهُ: لَكَ الْجَلالُ وَالْجَمَالُ وَلَكَ الْكَمَالُ سُبْحَانَكَ، سُبْحَانَكَ قَدَّسَتْكَ أَلْسُنُ التَّمَادِيحِ وَأَفْوَاهُ التَّسَابِيحِ أَنْتَ أَنْتَ أَزَلِيٌّ أَزَلِيٌّ، حُبُّهُ لِي أَزَلِيٌّ "

Ebû Yezîd el-Bistâmî der ki: "Tevhid meydanında dolaşıp durduktan sonra uzlet dünyasına çıktım, uzlet dünyasında dolaşıp durduktan sonra, sonsuzluğa çıktım. Ondan bir yudum içtim, ondan sonra O'nun zikrine hiç doyamadım."

Yûsuf diyor ki: Bu ibareyi Zünnûn'dan başka bir şekilde, ziyadeli olarak duymuştum. Zünnûn, sadece nefsine yenik düştüğünde ve meşgul olduğunda söylerdi. Yukarıdakini söyler, ardından şöyle derdi: "Cemal da senin, celâl de senin, kemâl de senin, seni tesbih ediyorum. Hamdeden diller, tesbih eden dudaklar seni tesbih eder. Ezeli olan sensin sen. O'nun bana olan sevgisi de ezeldir."

(١٤٩٥٩)- [٣٥/١٠] حَدَّثَنَا أَبُو الْفَضْلِ أَحْمَدُ بْنُ أَبِي عِمْرَانَ، ثنا مَنْصُورُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عِمْرَانَ مُوسَى بْنَ عِيسَى، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: قَالَ أَبُو يَزِيدَ:

" غِبْتُ عَنِ اللَّهِ ثَلاثِينَ سَنَةً، وَكَانَتْ غَيْبَتِي عَنْهُ ذِكْرِي إِيَّاهُ، فَلَمَّا خَنَسْتُ عَنْهُ وَجَدْتُهُ فِي كُلِّ حَالٍ حَتَّى كَأَنَّهُ أَنَا "

Ebû Yezîd der ki: "Otuz sene boyunca Allah'tan uzak yaşadım. Ondan uzak olduğum süre boyunca onu düşündüm. Ondan gizlendikçe, onu her halde, kendimi görmüş gibi gördüm."

(١٤٩٦٠)- [٣٥/١٠] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي عِمْرَانَ، ثنا مُوسَى، ثنا مَنْصُورٌ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى أَبِي يَزِيدَ، فَقَالَ: أَوْصِنِي، فَقَالَ لَهُ: انْظُرْ إِلَى السَّمَاءِ فَنَظَرَ صَاحِبُهُ إِلَى السَّمَاءِ، فَقَالَ لَهُ أَبُو يَزِيدَ: أَتَدْرِي مَنْ خَلَقَ هَذَا؟ قَالَ: اللَّهُ، قَالَ أَبُو يَزِيدَ: " إِنَّ مَنْ خَلَقَهَا لَمُطَّلِعٌ عَلَيْكَ حَيْثُ كُنْتَ فَاحْذَرْهُ "

Mansûr bildiriyor: Bir adam Ebû Yezîd el-Bistâmî'ye gelip: "Bana nasihatte bulun" deyince, Ebû Yezîd: "Gökyüzüne bak" dedi. Adam gökyüzüne bakınca, Ebû Yezîd: "Bunu kimin yarattığını biliyor musun?" diye sordu. Adam: "Allah" karşılığını verince, Ebû Yezîd: "Bunu yaradan, nerede olursan ol seni görmektedir. Ondan sakın" diye nasihat etti.

(١٤٩٦١)- [٣٥/١٠] ثنا أَحْمَدُ، ثنا مَنْصُورٌ، ثنا مُوسَى، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى أَبِي يَزِيدَ، فَقَالَ: بَلَغَنِي أَنَّكَ تَمُرُّ فِي الْهَوَاءِ، قَالَ: وَأَيُّ أُعْجُوبَةٍ فِي هَذِهِ؟ طَيْرٌ يَأْكُلُ الْمَيْتَةَ يَمُرُّ فِي الْهَوَاءِ، وَالْمُؤْمِنُ أَشْرَفُ مِنَ الطَّيْرِ، قَالَ: وَوَجَّهَ إِلَيْهِ أَحْمَدُ بْنُ خَرِبٍ حَصِيرًا وَكَتَبَ مَعَهُ إِلَيْهِ صَلِّ عَلَيْهِ بِاللَّيْلِ، فَكَتَبَ أَبُو يَزِيدَ إِلَيْهِ " إِنِّي جَمَعْتُ عِبَادَاتِ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرَضِينَ السَّبْعِ، فَجَعَلْتُهَا فِي مِخَدَّةٍ، وَوَضَعْتُهَا تَحْتَ خَدِّي "

Mûsâ'nın bildirdiğine göre bir adam Ebû Yezîd'e gelip: "Senin havada uçtuğunu duydum doğru mu?" dedi. Ebû Yezîd şöyle cevap verdi: "Bunda şaşacak ne var? Leş yiyen kuşlar da hava da uçuyor. Müminler kuştan daha üstündür."

Ahmed b. Harb, Ebû Yezîd'e bir hasır gönderdi. Yanında bir mektup gönderip "Geceleri üzerinde namaz kılarsın" diye yazdı. Ebû Yezîd ona cevaben şöyle yazdı: "Yedi semanın ve yerin ibadetlerini toplayıp bir yastığa doldurdum. Onu da başımın altına koydum."

(١٤٩٦٢)- [٣٦/١٠] سَمِعْتُ الْفَضْلَ بْنَ جَعْفَرٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ مَنْصُورٍ، سَمِعْتُ عَبِيدًا، يَقُولُ: قَالَ أَبُو يَزِيدَ: " طَلَّقْتُ الدُّنْيَا ثَلاثًا بَتَاتًا لا رَجْعَةَ فِيهَا، وَصِرْتُ إِلَى رَبِّي وَحْدِي فَنَادَيْتُهُ بِالاسْتِغَاثَةِ، إِلَهِي أَدْعُوكَ دُعَاءً لَمْ يَبْقَ لَهُ غَيْرُكَ، فَلَمَّا عَرَفَ صِدْقَ الدُّعَاءِ مِنْ قَلْبِي وَالإِيَاسَ مِنْ نَفْسِي، كَانَ أَوَّلُ مَا وَرَدَ عَلَيَّ مِنْ إِجَابَةِ هَذَا الدُّعَاءِ، أَنْ أَنْسَانِي نَفْسِي بِالْكُلِّيَّةِ، وَنَصَبَ الْخَلائِقَ بَيْنَ يَدَيَّ مَعَ إِعْرَاضِي عَنْهُمْ "

Ebû Yezîd el-Bistâmî der ki: "Dünyayı, artık dönüşü mümkün olmayan üç talakla boşadım ve tüm dünyevi arzulardan sıyrılmış olarak saf bir şekilde Allah'a yöneldim. «Allahım! Karşılığı ancak senden gelebilecek bir duayla sana sesleniyorum» diye yakararak Allah'tan yardım diledim. Allah da bu duayı kalbimin derinliklerinden ettiğimi ve nefsi arzularımı bir kenara koyduğumu görünce bu duama icabet etti. Bu icabetin ilk göstergesi de nefsimi tamamen bana unutturması ve kendilerinden yüz çevirdiğim halde tüm mahlûkatı önüme sermesi oldu."

(١٤٩٦٣)- [٣٦/١٠] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عُثْمَانَ، ثنا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَابَانَ، ثنا عُمَرُ الْبِسْطَامِيُّ، عَنْ أَبِي مُوسَى،، عَنْ أَبِي يَزِيدَ، قَالَ: " إِنَّ فِي الطَّاعَاتِ مِنَ الآفَاتِ، مَالا تَحْتَاجُونَ إِلَى أَنْ تَطْلُبُوا الْمَعَاصِي "

Ebû Yezîd der ki: "İbadetler içinde öyle felaketler vardır ki, başka günah istemenize gerek bırakmaz."

(١٤٩٦٤)- [٣٦/١٠] حَدَّثَنَا عُمَرُ، ثنا عُبَيْدٌ، ثنا أَحْمَدُ، ثنا عُمَرُ، عَنْ أَبِي مُوسَى، قَالَ: قَالَ أَبُو يَزِيدَ: " مَا دَامَ الْعَبْدُ يَظُنُّ أَنَّ فِي الْخَلْقِ مَنْ هُوَ شَرٌّ مِنْهُ، فَهُوَ مُتَكَبِّرٌ "

Ebû Yezîd der ki: "Kul, insanlar içinde kendisinden daha kötü kişilerin var olduğuna inandığı müddetçe kibirden kurtulmuş sayılmaz."

(١٤٩٦٥)- [٣٦/١٠] أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: سَمِعْتُ مَنْصُورَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا عِمْرَانَ مُوسَى بْنَ عِيسَى، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: قَالَ أَبُو يَزِيدَ: " عَمِلْتُ فِي الْمُجَاهَدَةِ ثَلاثِينَ سَنَةً فَمَا وَجَدْتُ شَيْئًا أَشَدَّ عَلَيَّ مِنَ الْعِلْمِ وَمُتَابَعَتِهِ، وَلَوْلا اخْتِلافُ الْعُلَمَاءِ لَتَعِبْتُ، وَاخْتِلافُ الْعُلَمَاءِ رَحْمَةٌ، إِلا فِي تَجْرِيدِ التَّوْحِيدِ، وَقَالَ أَبُو يَزِيدَ: لا يَعْرِفُ نَفْسَهُ مَنْ صَحِبَتْهُ شَهْوَتُهُ، وَقَالَ أَبُو يَزِيدَ: الْجَنَّةُ لا خَطَرَ لَهَا عِنْدَ الْمُحِبِّينَ، وَأَهْلُ الْمَحَبَّةِ مَحْجُوبُونَ بِمَحَبَّتِهِمْ "

Ebû Yezîd der ki: "Otuz sene boyunca mücâhedeyle uğraştım. Benim için, ilim ve ilimle uğraşmaktan daha zor bir şey görmedim. Âlimlerin ihtilafı olmasaydı yorulurdum, tevhidi ayıklama haricinde âlimlerin ihtilafı rahmettir."

Yine Ebû Yezîd der ki: "Arzusu arkadaşı olan kişi kendini bilmez, nefsini tanımaz."

Ebû Yezîd der ki: "Âşıklar için Cennet tehlikede değildir. Muhabbet ehli, aşklarına esir olmuşlardır."

(١٤٩٦٦)- [٣٦/١٠] وَسَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ بْنَ مِقْسَمٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ الْمَرْوَزِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ امْرَأَةَ أَبِي يَزِيدَ الْبِسْطَامِيِّ، تَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا يَزِيدَ، يَقُولُ: " عَالَجْتُ كُلَّ شَيْءٍ فَمَا عَالَجْتُ أَصْعَبَ مِنْ مُعَالَجَةِ نَفْسِي، وَمَا شَيْءٌ أَهْوَنَ عَلَيَّ مِنْهَا "

Ebû Yezîd der ki: "Her şeyi tedavi ettim, tedavi ettiklerim içinde en çok zorlandığım nefsimi tedavi etmektir. Bana göre ondan daha kolay bir şey de yoktur."

(١٤٩٦٧)- [٣٦/١٠] سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ الْمَرْوَزِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ امْرَأَةَ أَبِي يَزِيدَ، تَقُولِ سَمِعْتُ أَبَا يَزِيدَ، يَقُولُ: " دَعَوْتُ نَفْسِي إِلَى اللَّهِ، فَأَبَتْ عَلَيَّ وَاسْتَصْعَبَتْ، فَتَرَكْتُهَا وَمَضَيْتُ إِلَى اللَّهِ "

Ebû Yezîd der ki: "Nefsimi Allah'a davet ettim. Bana karşı çıkıp asabileşti. Ben de onu bırakıp Allah'a yöneldim."

(١٤٩٦٨)- [٣٦/١٠] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا عُمَرُ بْنُ أَبِي مُوسَى، عَنْ أَبِي يَزِيدَ، قَالَ: " أَشَدُّ الْمَحْجُوبِينَ عَنِ اللَّهِ، ثَلاثَةٌ بِثَلاثَةٍ: فَأَوَّلُهُمُ الزَّاهِدُ بِزُهْدِهِ، وَالثَّانِي الْعَابِدُ بِعِبَادَتِهِ، وَالثَّالِثُ الْعَالِمُ بِعِلْمِهِ، ثُمَّ قَالَ: مِسْكِينٌ الزَّاهِدُ قَدْ أَلْبَسَ زُهْدَهُ وَجَرى بِهِ فِي مَيْدَانِ الزُّهَّادِ وَلَوْ عَلِمَ الْمِسْكِينُ أَنَّ الدُّنْيَا كُلَّهَا سَمَّاهَا اللَّهُ قَلِيلا، فَكَمْ مَلَكَ مِنَ الْقَلِيلِ وَفِي كَمْ زَهِدَ مِمَّا مَلَكَ؟ ثُمَّ قَالَ: إِنَّ الزَّاهِدَ هُوَ الَّذِي يُلْحَظُ إِلَيْهِ بِلُحْظَةٍ، فَيَبْقَى عِنْدَهُ ثُمَّ لا تَرْجِعُ نَظْرَتُهُ إِلَى غَيْرِهِ وَلا إِلَى نَفْسِهِ، وَأَمَّا الْعَابِدُ فَهُوَ الَّذِي يَرَى مِنَّةَ اللَّهِ عَلَيْهِ فِي الْعِبَادَةِ أَكْثَرَ مِنَ الْعِبَادَةِ، حَتَّى تُعْرَفَ عِبَادَتُهُ فِي الْمِنَّةِ، وَأَمَّا الْعَالِمُ فَلَوْ عَلِمَ أَنَّ جَمِيعَ مَا أَبْدَى اللَّهُ مِنَ الْعِلْمِ سَطْرٌ وَاحِدٌ مِنَ اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ، فَكَمْ عَلِمَ هَذَا الْعَالِمُ مِنْ ذَلِكَ السَّطْرِ، وَكَمْ عَمِلَ فِيمَا عَلِمَ "

Ebû Yezîd der ki: "Allah'a en çok bağlı olanlar, üç özellikleri sayesinde üç kişidir. Birincisi zühdüyle zâhid olan, ikincisi; ibadetiyle âbid olan, üçüncüsü ise; ilmiyle âlim olandır."

Sonra şöyle devam etti: "Zâhid miskindir. Zühdünü takınır ve zâhidler meydanında gezinir. Keşke bu miskin, Allah'ın dünyanın tümünü "az" diye isimlendirdiğini bilseydi, o zaman ne kadar "az" şeye sahip olur, sahip olduğuna ne kadar şükrederdi?"

Ardından şöyle devam etti: "Zâhid, kendisine bir an bakılan kişidir. Ona bakınca gözler ondan ayrılmaz, başkasına bakılmaz, bakan kişi kendine de bakmaz. Âbid ise, Allah'ın ibadet nimetinin üzerinde göründüğü kişidir. O kadar çok ibadet eder ki, ibadet onda nimet olarak görünür. Âlime gelince, Allah'ın gösterdiği ilimlerin tümünün, Levh-i Mahfuz'dan sadece bir satır olduğunu bilse; bu âlim bu bir satırdan ne kadarını öğrenir, öğrendiğiyle ne kadar amel eder?!"

(١٤٩٦٩)- [٣٧/١٠] أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ عَلِيٍّ، سَمِعْتُ يَعْقُوبَ، سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ، يَقُولُ: قَالَ أَبُو يَزِيدَ: " الْمَعْرِفَةُ فِي ذَاتِ الْحَقِّ

جَهْلٌ، وَالْعِلْمُ فِي حَقِيقَةِ الْمَعْرِفَةِ جِنَايَةٌ، وَالإِشَارَةُ مِنَ الْمُشِيرِ شِرْكٌ فِي الإِشَارَةِ، وَقَالَ: الْعَارِفُ هَمُّهُ مَا يَأْمَلُهُ، وَالزَّاهِدُ هَمُّهُ مَا يَأْكُلُهُ، وَقَالَ: طُوبَى لِمَنْ كَانَ هَمُّهُ هَمًّا وَاحِدًا، وَلَمْ يَشْغَلْ قَلْبَهُ بِمَا رَأَتْ عَيْنَاهُ وَسَمِعَتْ أُذُنَاهُ، وَمَنْ عَرَفَ اللَّهَ فَإِنَّهُ يَزْهَدُ فِي كُلِّ شَيْءٍ يَشْغَلُهُ عَنْهُ "

Ebû Yezîd der ki: "Allah'ın zatını öğrenmeye çalışmak cahilliktir, marifetin hakikatini öğrenmek cinâyettir. Müşirden işaret göstermek, işaretle şirk koşmaktır."

Yine der ki: "Ârifin derdi kendisine ümit verir, zahidin derdiyse içini yer."

Yine der ki: "Ne mutlu bütün dertleri bir dert olana, gözlerinin gördüğü ve kulaklarının duyduğuyla kalbini meşgul etmeyene! Allah'ı bilen, kendisini Allah'tan alıp meşgul eden her şeyi bir kenara atar."

(١٤٩٧٠)- [٣٧/١٠] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي عِمْرَانَ، ثنا مَنْصُورُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عِمْرَانَ مُوسَى بْنَ عِيسَى، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: قَالَ أَبُو يَزِيدَ، أَوْ سُئِلَ: مَا عَلامَةُ الْعَارِفِ؟ فَقَالَ: " ﴿إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا﴾ ، وَقَالَ: عَجِبْتُ لِمَنْ عَرَفَ اللَّهَ كَيْفَ لا يَعْبُدُهُ ! وَقِيلَ لَهُ: إِنَّكَ مِنَ الأَبْدَالِ السَّبْعَةِ الَّذِينَ هُمْ أَوْتَارُ الأَرْضِ، فَقَالَ: أَنَا كُلُّ السَّبْعَةِ، وَسُئِلَ: مَتَى يَبْلُغُ الرَّجُلُ حَدَّ الرِّجَالِ فِي هَذَا الأَمْرِ؟ قَالَ: إِذَا عَرَفَ عُيُوبَ نَفْسِهِ فَحِينَئِذٍ يَبْلُغُ مَبْلَغَ الرِّجَالِ، وَقَالَ: إِنَّ لِلَّهِ عِبَادًا لَوْ حُجِبُوا عَنْهُ طَرْفَةَ عَيْنٍ ثُمَّ أُعْطُوا الْجِنَّانَ كُلَّهَا مَا كَانَ لَهُمْ إِلَيْهَا حَاجَةٌ، وَكَيْفَ يَرْكَنُونَ إِلَى الدُّنْيَا وَزِينَتِهَا؟ "

Ebû İmrân Mûsâ b. İsa'nın, babasından bildirdiğine göre Ebû Yezîd'e: "Ârifin alâmeti nedir?" diye sordular. Şöyle dedi: Şunu bilin ki: "**Krallar bir memlekete girdimi orayı harap ederler...**[1]"

"Birisi Allah'ı bildiği halde O'na nasıl ibadet etmez! Buna şaşarım."

---

[1] Neml Sur. 34

Kendisine: "Yeryüzünün direkleri olan yedi abdaldan birisin" dediklerinde: "Yedisi de benim" dedi. Ona "Kişi bu konuda ne zaman olgun kişiler derecesine ulaşır?" dediklerinde: "Nefsinin ayıplarını bildiğinde olgun kişiler derecesine ulaşır" diye cevap verdi. Sonra dedi ki: "Allah'ın öyle kulları vardır ki; bir göz açıp kapayıncaya kadar O'ndan uzak tutulmalarının karşılığında bütün cennetleri verseler, umursamazlar. Böyleyken dünyaya ve dünya ziynetlerine nasıl meyletsinler?"

(١٤٩٧١)- [٣٧/١٠] سَمِعْتُ الْفَضْلَ بْنَ جَعْفَرٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عُبَيْدَ بْنَ عَبْدِ الْقَاهِرِ، يَقُولُ: قَالَ أَبُو يَزِيدَ الْبِسْطَامِيُّ: " إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيَرْزُقُ عَبْدَهُ الْحَلاوَةَ فَمِنْ أَجْلِ فَرْحَةٍ يَمْنَعُهُ مِنْ حَقَائِقِ الْقُرْبِ، وَسُئِلَ عَنْ دَرَجَةِ الْعَارِفِ؟ فَقَالَ: لَيْسَ هُنَاكَ دَرَجَةٌ بَلْ أَعْلَى فَائِدَةَ الْعَارِفِ وُجُودَهُ رَبَّهُ، وَقَالَ: عَرَفْتُ اللَّهَ بِاللَّهِ، وَعَرَفْتُ مَا دُونَ اللَّهِ بِنُورِ اللَّهِ، وَسُئِلَ: بِمَاذَا يُسْتَعَانُ عَلَى الْعِبَادَةِ؟ فَقَالَ: بِاللَّهِ إِنْ كُنْتَ تَعْرِفُهُ، وَقَالَ: أُدَلُّ عَلَيْكَ بِكَ، وَبِكَ أَصِلُ إِلَيْكَ، وَقَالَ: نِسْيَانُ النَّفْسِ ذِكْرُ بَارِئِ النَّسَمِ، وَقَالَ: مَنْ تَكَلَّمَ فِي الأَزَلِ يَحْتَاجُ أَنْ يَكُونَ مَعَهُ سِرَاجُ الأَزَلِ، وَقَالَ: مَا وَجَدَ الْوَاجِدُونَ شَيْئًا مِنَ الْحُضُورِ، إِلا كَانُوا غَائِبِينَ فِي حُضُورِهِمْ، وَكُنْتُ أَنَا الْمُخْبِرُ عَنْهُمْ فِي حُضُورِهِمْ "

Ebû Yezîd der ki: "Allah, kuluna mutluluğu nasib eder ve bir sevinç yüzünden onu kurbiyet hakikatinden mahrum eder."

Ârifin derecesi sorulduğunda şöyle dedi: "Herhangi bir derecesi yoktur. Fakat ârifin en büyük ödülü Rabbini bulmasıdır."

Yine der ki: "Allah'ı Allah ile tanıdım. Mâsivayı Allah'ın nuru sayesinde tanıdım."

Kendisine, "İbadete nasıl sabredilir?" diye sorulduğunda, "Eğer tanıyorsan Allah'tan yardım dilersin" dedi.

Sonra "Seninle sana yöneldim, seninle sana kavuşurum" dedi.

Yine der ki: "Nefsi unutmak, şahsı şekillendireni hatırlamaktır."

Der ki: "Ezelden bahseden kişinin elinde ezel feneri olmalıdır."

Der ki: "Vecd ehli ancak, hazır olmalarına rağmen gaib olunca bir şeyler bulmuştur. Hazır olduklarında onlardan haber veren bendim."

(١٤٩٧٢)- [٣٨/١٠] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا عُمَرُ، عَنْ أَبِي مُوسَى، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا يَزِيدَ، يَقُولُ يَوْمًا: " مَا ذَكَرُوهُ إِلا بِالْغَفْلَةِ، وَلا خَدَمُوهُ إِلا بِالْفَتْرَةِ، قَالَ: وَسَمِعُوهُ يَوْمًا وَهُوَ يَقُولُ: لا تَقْطَعْنِي بِكَ عَنْكَ، وَسَمِعُوهُ يَوْمًا وَهُوَ يَقُولُ: أَكْثَرُ النَّاسِ إِشَارَةً أَبْعَدُهُمْ مِنْهُ، وَسَأَلَهُ رَجُلٌ مَنْ أَصْحَبُ؟ فَقَالَ: مَنْ لا يَحْتَاجُ أَنْ تَكْتُمَهُ شَيْئًا مِمَّا يَعْلَمُهُ اللَّهُ مِنْكَ، وَسَمِعُوهُ يَوْمًا يَقُولُ: أَقْرَبُهُمْ مِنَ اللَّهِ أَوْسَعُهُمْ عَلَى خَلْقِهِ، وَسَمِعُوهُ يَوْمًا وَهُوَ يَقُولُ: لا يَحْمِلُ عَطَايَاهُ إِلا مَطَايَاهُ الْمُذَلَّلَةُ الْمُرَوَّضَةُ، وَسَأَلَهُ رَجُلٌ مَنْ أُصَاحِبُ؟ فَقَالَ: مَنْ إِذَا مَرِضْتَ عَادَكَ وَإِذَا أَذْنَبْتَ تَابَ عَلَيْكَ

Ebû Mûsâ, Ebû Yezîd'in bir gün şöyle dediğini bildiriyor: "O'nu ancak gaflet anında zikrettiler ve rahatta iken hizmet ettiler."

Bir gün onu şöyle derken duydular: "Beni seninle senden ayırma."

Bir gün onu şöyle derken duydular: "İnsanların içinde en çok O'nu işaret edenler, O'ndan en fazla uzak olanlardır."

Bir adam, "Kime arkadaş olayım?" diye sormuştu. "Allah'ın seninle ilgili bildiği şeylerde, bir şey gizlemene ihtiyaç duymayan kişiye" diye cevap verdi.

Bir gün şöyle derken işittiler: "Allah'a en yakın kişi, en geniş ahlâka sahip olan kişidir."

Bir gün şöyle derken işittiler: "Onun ödüllerini, ancak O'nun emrine amade alçak gönüllü çalışkan olanlar taşır."

Bir adam, "Kimle arkadaş olayım?" diye sorunca: "Hastalandığında seni ziyaret eden ve hata yaptığında seni affeden kişiyle" dedi.

(١٤٩٧٣)- [٣٨/١٠] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي عِمْرَانَ،، ثنا مَنْصُورُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: سَمِعْتُ مُوسَى، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: بَيْنَا أَنَا قَاعِدٌ خَلْفَ أَبِي يَزِيدَ يَوْمًا إِذْ شَهِقَ شَهْقَةً فَرَأَيْتُ أَنَّ شَهْقَتَهُ تَخْرِقُ الْحُجُبَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا يَزِيدَ، رَأَيْتُ عَجَبًا،

فَقَالَ: يَا مِسْكِينُ، وَمَا ذَلِكَ الْعَجَبُ؟ فَقُلْتُ: رَأَيْتُ شَهْقَتَكَ تَخْرِقُ الْحُجُبَ حَتَّى وَصَلَتْ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى، فَقَالَ: يَا مِسْكِينُ إِنَّ الشَّهْقَةَ الْجَيِّدَةَ هِيَ الَّتِي إِذَا بَدَتْ لَمْ يَكُنْ لَهَا حِجَابٌ تَخْرِقُهُ، وَسَأَلَهُ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَا أَبَا يَزِيدَ، الْعَارِفُ يَحْجُبُهُ شَيْءٌ عَنْ رَبِّهِ؟ فَقَالَ " يَا مِسْكِينُ، مَنْ كَانَ هُوَ حِجَابَهُ أَيُّ شَيْءٍ يَحْجُبُهُ "

Mûsâ, babasının şöyle dediğini bildiriyor: Bir gün Ebû Yezîd'in arkasında otururken hıçkırmaya başladı. Hıçkırığının Allah ile arasındaki perdeleri yırttığını gördüm. "Ey Ebû Yezîd, ilginç bir şey gördüm" dediğimi duyunca: "Ey miskin, bu ilginç olan şey nedir?" dedi. Ben: "Senin hıçkırığın, perdeleri yırtıp Allah'a ulaştığını fark ettim" deyince, şöyle dedi: "Ey miskin, içten bir hıçkırık, çıktığında yırtacağı bir perdeyle karşılaşmaz."

Bir adam kendisine: "Ey Ebû Yezîd! Ârif ile Rabbi arasında bir engel olur mu?" diye sormuştu, şöyle dedi: "Ey miskin! Kendi kendine engel olanı kim engellesin?"

(١٤٩٧٤)- [٣٨/١٠] أَخْبَرَنَا أَبُو عُمَرَ بْنُ حَمْدَانَ، قَالَ: وَجَدْتُ بِخَطِّ أَبِي سَمِعْتُ أَبَا عُثْمَانَ سَعِيدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ، يَقُولُ: قَالَ أَبُو يَزِيدَ: " مَنْ سَمِعَ الْكَلامَ لِيَتَكَلَّمَ مَعَ النَّاسِ رَزَقَهُ اللَّهُ فَهْمًا يُكَلِّمُ بِهِ النَّاسَ، وَمَنْ سَمِعَهُ لِيُعَامِلَ اللَّهَ رَزَقَهُ اللَّهُ فَهْمًا يُنَاجِي بِهِ رَبَّهُ "

Ebû Yezîd der ki: "Kim sözü insanlara anlatmak için dinlerse, Allah kendisine; insanlara anlatacak kabiliyet ihsan eder. Her kim sözü Allah ile olan ilişkileri için dinlerse, Allah kendisine; Rabbine yakaracak anlayış ihsan eder."

(١٤٩٧٥)- [٣٨/١٠] أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ مُوسَى، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا نَصْرٍ الْهَرَوِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ يَعْقُوبَ بْنَ إِسْحَاقَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ الْهَرَوِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا يَزِيدَ، يَقُولُ: " هَذَا فَرَحِي بِكَ وَأَنَا أَخَافُكَ، فَكَيْفَ فَرَحِي بِكَ إِذَا أَمِنْتُكَ، قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا يَزِيدَ، يَقُولُ: رَبِّ أَفْهِمْنِي عَنْكَ فَإِنِّي لا أَفْهَمُ عَنْكَ إِلا بِكَ، قَالَ أَبُو يَزِيدَ: كُفْرُ أَهْلِ الْهِمَّةِ أَسْلَمُ مِنْ إِيمَانِ أَهْلِ الْمِنَّةِ، وَقَالَ: لَيْتَ الْخَلْقَ عَرَفُونِي فَكَفَاهُمْ مِنْ

ذَلِكَ مَعْرِفَتُهُمْ بِأَنْفُسِهِمْ، قَالَ: وَسُئِلَ أَبُو يَزِيدَ: بِمَ نَالُوا الْمَعْرِفَةَ؟ قَالَ: بِتَضْيِيعِ مَالِهِمْ وَالْوُقُوفِ عَلَى مَالِهِ، وَقَالَ: اطَّلَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ أَوْلِيَائِهِ، فَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ يَكُنْ يَصْلُحُ لِحَمَلِ الْمَعْرِفَةِ صَرْفًا، فَشَغَلَهُمْ بِالْعِبَادَةِ "

Ebû Yezîd der ki: "Senden korkmama rağmen seninle mutluluğum böyleyse, senden emin olduğumda kim bilir mutluluğum nasıl olacak."

Ebû Yezîd der ki: "Rabbim! Seni anlamamı nasip et. Sen olmazsan seni anlayamam."

Ebû Yezîd diyor ki: "Himmet ehlinin küfrü, minnet ehlinin imanından daha güven vericidir."

Yine der ki: "Keşke insanlar beni bilselerdi. Bu kendilerini bilemeleri için yeterlidir."

Ebû Yezîd'e; âriflerin marifeti nasıl elde ettiklerini sorduklarında: "Kendi mallarını kaybedip O'nun malına vakıf olarak" diye cevap verdi.

Ebû Yezîd der ki: "Allah, evliyanın kalplerine baktı. Bazılarının marifeti taşımaya kesinlikle müsait olmadıklarını görünce onları ibadetle meşgul etti."

(١٤٩٧٦)- [٣٩/١٠] أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: سَمِعْتُ مَنْصُورًا، يَقُولُ: سَمِعْتُ يَعْقُوبَ بْنَ إِسْحَاقَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ الْهَرَوِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا يَزِيدَ الْبِسْطَامِيَّ، وَسُئِلَ، مَا عَلامَةُ الْعَارِفُ؟ قَالَ: " أَلا يَفْتُرَ مِنْ ذِكْرِهِ، وَلا يَمَلَّ مِنْ حَقِّهِ، وَلا يَسْتَأْنِسَ بِغَيْرِهِ، وَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَمَرَ الْعِبَادَ وَنَهَاهُمْ فَأَطَاعُوهُ، فَخَلَعَ عَلَيْهِمْ خُلْعَةً مِنْ خُلَعِهِ فَاشْتَغَلُوا بِالْخُلَعِ عَنْهُ، وَإِنِّي لا أُرِيدُ مِنَ اللَّهِ إِلا اللَّهَ "

İbrâhîm el-Herevî'nin bildirdiğine göre Ebû Yezîd el-Bistâmî'ye ârifin alâmetleri sorulduğunda şöyle cevap verdi: "Allah'ın zikrinden asla vaz geçmez, O'nun hakkını eda etmekten hiç bıkmaz ve O'ndan başkasıyla dost olmaz."

Diyor ki: "Allah, kullara emretti ve yasakladı. O'na itaat ettiler. Onlara kıyafetlerinden bir kıyafet giydirdi, O'nu bırakıp kıyafetle meşgul oldular. Ben ise Allah'tan, O'ndan başka bir şey istemem."

(١٤٩٧٧)- [٣٩/١٠] سَمِعْتُ الْفَضْلَ بْنَ جَعْفَرٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ مَنْصُورٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عُبَيْدَ بْنَ عَبْدِ الْقَاهِرِ، يَقُولُ: قَالَ أَبُو يَزِيدَ: " الْعَارِفُ فَوْقَ مَا يَقُولُ وَالْعَالِمُ دُونَ مَا يَقُولُ، وَالْعَارِفُ مَا فَرِحَ بِشَيْءٍ قَطُّ ولا خَافَ مِنْ شَيْءٍ قَطُّ، وَالْعَارِفُ يُلاحِظُ رَبَّهُ، وَالْعَالِمُ يُلاحِظُ نَفْسَهُ بِعِلْمِهِ، وَالْعَابِدُ يَعْبُدَهُ بِالْحَالِ، وَالْعَارِفُ يَعْبُدَهُ فِي الْحَالِ وَثَوَابُ الْعَارِفِ مِنْ رَبِّهِ هُوَ، وَكَمَالُ الْعَارِفِ احْتِرَاقُهُ فِيهِ لَهُ، وَقَالَ رَجُلٌ لأَبِي يَزِيدَ: عَلِّمْنِي اسْمَ اللَّهِ الأَعْظَمَ، قَالَ: لَيْسَ لَهُ حَدٌّ مَحْدُودٌ إِنَّمَا هُوَ فَرَاغُ قَلْبِكَ لِوَحْدَانِيَّتِهِ، فَإِذَا كُنْتَ كَذَلِكَ فَارْفَعْ إِلَيَّ أَيَّ اسْمٍ شِئْتَ، فَإِنَّكَ تَصِيرُ بِهِ إِلَى الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، ثُمَّ تَجِيءُ وَتَصِفُ "

Ebû Yezîd der ki: "Ârif dediğinin üzerinde, âlim ise dediğinin altındadır. Ârif asla bir şeye sevinmemiş ve bir şeyden korkmamıştır. Ârif, Rabbini gözetler, âlim ilmiyle kendini gözetler. Âbid hâl ile ibadet eder, ârif hâl içinde ibadet eder. Ârifin Rabbinden aldığı sevabı, bizzat kendisidir. Ârifin kemali O'nunla O'na yaklaşma ustalığıdır."

Bir adam Ebû Yezîd'e gelip "Bana Allah'ın İsm-i A'zam'ını öğret" deyince, ona şöyle dedi: "Onun belli bir şekli yoktur. Kalbini O'nun vahdaniyetine ayırmandır. Öyle olduğunda O'na istediğin isimle hitap et. Onunla doğuya ve batıya gidebilir, sonra da gelip anlatırsın."

(١٤٩٧٨)- [٣٩/١٠] ثنا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي عِمْرَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ مَنْصُورَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا عِمْرَانَ مُوسَى، يَقُولُ: سَمِعْتُ عُمَرَ الْبِسْطَامِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: قَالَ أَبُو يَزِيدَ: " انْظُرْ أَنْ يَأْتِيَ عَلَيْكَ سَاعَةٌ لا تَرَى مِنَ السَّمَاءِ غَيْرَهُ وَلا فِي الأَرْضِ غَيْرَكَ، وَقَالَ: إِنَّ الصَّادِقَ مِنَ الزَّاهِدِينَ إِذَا رَأَيْتَهُ هِبْتَهُ، وَإِذَا فَارَقْتَهُ هَانَ عَلَيْكَ أَمْرُهُ، وَالْعَارِفُ إِذَا رَأَيْتَهُ هِبْتَهُ، وَإِذَا فَارَقْتَهُ هِبْتَهُ، قَالَ وَسَمِعْتُ أَبَا يَزِيدَ، يَقُولُ: لأَنْ يُقَالَ لِي: لِمَ لا تَفْعَلُ؟ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يُقَالَ لِي: لِمَ فَعَلْتَ؟، وَقَالَ: الَّذِي يَمْشِي عَلَى الْمَاءِ لَيْسَ

بَعَجَبٍ، لِلَّهِ خَلْقٌ كَثِيرٌ يَمْشُونَ عَلَى الْمَاءِ لَيْسَ لَهُمْ عِنْدَ اللَّهِ قِيمَةٌ، وَقَالَ: الْجُوعُ سَحَابٌ، فَإِذَا جَاعَ الْعَبْدُ مَطَرَ الْقَلْبُ الْحِكْمَةَ، وَسُئِلَ عَنْ قَوْلِهِ: ﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ ؟ قَالَ: إِنَّا لِلَّهِ إِقْرَارٌ لِلَّهِ بِالْمُلْكِ، وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ إِقْرَارٌ عَلَى الْيَقِينِ بِالْمُلْكِ "

Ebû Yezîd der ki: “Semada O'ndan başka, yeryüzünde de kendinden başka kimseyi göremediğin bir zamamn gelmesine bak.”

Diyor ki: “Hakiki zahidi gördüğün zaman saygı duyarsın. Ayrıldığında durumu zoruna gider. Âlimi gördüğün zaman saygı duyarsın, ayrılırken de saygı duyarsın.”

Diyor ki: “Bana «Neden yapmıyorsun?» demeleri, «Neden yaptın?» demelerinden daha iyidir.”

Der ki: “Su üstünde yürüyene şaşılmaz. Allah'ın su üstünde yürüyen bir çok kulu vardır, ama Allah katında hiç değerleri yoktur.”

Yine der ki: “Açlık bulut gibidir. Kul acıkınca kalbden hikmet yağar.”

Ona; Allah'ın **“Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz”**[1] âyetini sordular. Şöyle dedi: “Biz Allah'a aidiz” ifadesi mülkün Allah'a ait olduğunu ikrardır. “O'na döneceğiz” ibaresi ise; Allah'ın saltanatına inancın ikrarıdır.”

(١٤٩٧٩)- [١٠/٤٠] سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْحَسَنِ بْنِ مُوسَى، يَقُولُ: سَمِعْتُ مَنْصُورَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا عِمْرَانَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عُمَرَ الْبِسْطَامِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا يَزِيدَ، يَقُولُ: " مَنْ لَمْ يَنْظُرْ إِلَى شَاهِدٍ بِعَيْنِ الاضْطِرَارِ، وَإِلَى أَوْقَاتِي بِعَيْنِ الاغْتِرَارِ، وَإِلَى أَحْوَالِي بِعَيْنِ الاسْتِدْرَاجِ، وَإِلَى كَلامِي بِعَيْنِ الافْتِرَاءِ، وَإِلَى عِبَارَتِي بِعَيْنِ الاجْتِرَاءِ، وَإِلَى نَفْسِي بِعَيْنِ الازْدِرَاءِ، فَقَدْ أَخْطَأَ النَّظَرَ فِيَّ "

Ebû Yezîd der ki: “Kim bir şahide zorunluluk gözüyle bakmazsa, vakitlerime aldanmış gözüyle, hallerime istidrac gözüyle, sözlerime iftira gözüyle, ifadelerime cüretkâr gözüyle, kendime de kovulmuş gözüyle bakmazsa hata eder."

---

[1] Bakara Sur. 156

(١٤٩٨٠)- [١٠/٤٠] سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا مُوسَى بْنَ عِيسَى، يَقُولُ: سَمِعْتُ عُمَرَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا يَزِيدَ، يَقُولُ: " لَوْ صَفَتْ لِي تَهْلِيلَةٌ مَا بَالَيْتُ بَعْدَهَا بِشَيْءٍ "

Ebû Yezîd el-Bistâmî der ki: "Samimi bir şekilde bir tehlîl (Lâ ilâhe illallah) getirmiş olsam, başka şeye aldırmam."

(١٤٩٨١)- [١٠/٤٠] سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ مَنْصُورًا، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا يَعْقُوبَ النَّهْرَجُورِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ عُبَيْدٍ السَّهْمَدَانِيَّ، يَقُولُ: كَتَبَ يَحْيَى بْنُ مُعَاذٍ إِلَى أَبِي يَزِيدَ: " سَكِرْتُ مِنْ كَثْرَةِ مَا شَرِبْتُ مِنْ كَأْسِ مَحَبَّتِهِ، فَكَتَبَ أَبُو يَزِيدَ فِي جَوَابِهِ: سَكِرْتُ وَمَا شَرِبْتُ مِنَ الدُّرَرِ وَغَيْرِي قَدْ شَرِبَ بُحُورَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا رَوِيَ بَعْدُ وَلِسَانُهُ مَطْرُوحٌ مِنَ الْعَطَشِ، وَيَقُولُ: هَلْ مِنْ مَزِيدٍ "

Ali b. Ubeyd es-Sehmedânî'nin bildirdiğine göre Yahyâ b. Muâz, Ebû Yezîd'e mektup gönderip: "O'nun muhabbetinden o kadar içtim ki sarhoş oldum" diye yazdı. Ebû Yezîd cevaben şöyle yazdı: "İçmeden incilerinden sarhoş oldum. Benim dışımdakiler, semaların ve yerin denizlerini içtiler, ama henüz kanmadılar. Dilleri susuzluktan çatlamış: «Daha var mı?» diye inliyor."

(١٤٩٨٢)- [١٠/٤٠] سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْحَسَنِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ تَيْمُورًا الْبِسْطَامِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ مُوسَى بْنَ عِيسَى، يَقُولُ: قَالَ أَبِي، قَالَ أَبُو يَزِيدَ: " لَوْ نَظَرْتُمْ إِلَى رَجُلٍ أُعْطِيَ مِنَ الْكَرَامَاتِ حَتَّى يُرْفَعَ فِي الْهَوَاءِ، فَلا تَغْتَرُّوا بِهِ حَتَّى تَنْظُرُوا كَيْفَ تَجِدُونَهُ عِنْدَ الأَمْرِ، وَالنَّهْيِ، وَحِفْظِ الْحُدُودِ، وَأَدَاءِ الشَّرِيعَةِ؟ وَقَالَ: إِذَا وَقَفْتَ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ فَاجْعَلْ نَفْسَكَ، كَأَنَّكَ مَجُوسِيٌّ تُرِيدُ أَنْ تَقْطَعَ الزِّنَّارَ بَيْنَ يَدَيْهِ، قَالَ:

وَحَكَى عَمِّي عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ اجْتَمَعَ عَلَيْهِ النَّاسُ، فَقَالَ: يَا رَبِّ كُنْتُ سَأَلْتُكَ أَلا تَحْجُبَهُمْ بِكَ عَنْكَ، فَحَجَبْتَهُمْ بِي عَنْكَ، وَحُكِيَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: نُودِيتُ فِي سِرِّيَ، فَقِيلَ لِي: خَزَائِنُنَا مَمْلُوءَةٌ مِنَ الْخِدْمَةِ، فَإِنْ أَرَدْتَنَا فَعَلَيْكَ بِالذِّلَّةِ وَالافْتِقَارِ "

Mûsâ b. İsa, babasından bildiriyor: Ebû Yezîd der ki: "Bir adama keramet verildiğini görseniz, hatta havada uçsa bile; emir ve yasaklar karşısında nasıl davrandığına, sınırlara saygısına ve şer'î kurallara saygısına bakmadan onun hakkında karar verip yanılmayın."

Yine der ki: "Allah'ın huzuruna geçtiğinde, kuşağını koparmaya çalışan Mecusi gibi davran."

Amcam babasından şunları bildiriyor: İnsanlar etrafında toplanınca şöyle dedi: "Yâ Rab! Senden onları kendinden uzak tutmamanı istemiştim. Benim yüzümden onları kendinden uzak tuttun."!

Nakledildiğine göre dedi ki: "Özel bir anımda bana şöyle seslenildi: "Hazinelerimiz hizmetlerle dolu, bizi istiyorsan sefalet ve fakirliğe hazır ol."

(١٤٩٨٣)- [١٠/٤٠] سَمِعْتُ أَبَا إِسْحَاقَ إِبْرَاهِيمَ بْنَ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْحُلْوَانِيَّ بِطَرْتِيبَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ يَعْقُوبَ بْنَ إِسْحَاقَ الْهَرَوِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ وَذَكَرَ، إِبْرَاهِيمَ الْهَرَوِيَّ، عَنْ أَبِي يَزِيدَ، قَالَ: " أَوْلِيَاءُ اللَّهِ مَخْدُرُونَ مَعَهُ فِي حِجَالِ الأُنْسِ لَهُ لا يَرَاهُمْ أَحَدٌ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ، إِلا مَنْ كَانَ مَحَرِّمًا لَهُمْ، وَأَمَّا غَيْرُهُمْ فَلا، إِلا مُنْتَقِبِينَ مِنْ وَرَاءِ حُجُبِهِمْ، قَالَ: وَقُرِئَ عِنْدَ أَبِي يَزِيدَ يَوْمًا: ﴿يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفْدًا﴾ ، قَالَ: فَهَاجَ، ثُمَّ قَالَ: مَنْ كَانَ عِنْدَهُ فَلا يَحْتَاجُ أَنْ يُحْشَرَ لأَنَّهُ جَلِيسُهُ أَبَدًا، وَقِيلَ لأَبِي يَزِيدَ: أَيَصِلُ الْعَبْدُ إِلَيْهِ فِي سَاعَةٍ وَاحِدَةٍ؟ قَالَ: نَعَمْ، وَلَكِنْ يُرَدُّ بِالْفَائِدَةِ وَالرِّبْحِ عَلَى قَدْرِ السَّفَرِ "،

İbrâhîm el-Herevî bildiriyor: Ebû Yezîd der ki: "Allah'ın dostları O'nun yanında, dostluğun gölgelediği, müzeyyen makamlardadır. Dünya ve âhirette, mahrem olanları kimse görmez. Ancak perdelerin arkasından görebilenler olabilir."

Ebû Yezîd'in yanında: **"O gün muttakîler Rahman'ın huzurunda elçiler heyeti şeklinde toplanırlar"**[1] âyeti okununca heyecanlandı ve: "O'nun yanında olanın toplanmaya ihtiyacı yoktur. Çünkü devamlı onun yanındadır" dedi.

Ebû Yezîd'e: "Kul O'na bir anda ulaşabilir mi?" diye sordular. Dedi ki: "Elbette, ama yolculuğunun mesafesine göre ödül ve kârla döner."

* * *

Şeyh (Ebû Nuaym) diyor ki: Onun, deryasına dalıp gönlünün tertemiz dalgalarından içenlerin ve sarhoşluğundan kaynaklanıp yayılan sırrının nefhalarını bilenler dışında kimsenin mânâsını anlayamadığı derin işaretlerle dolu sözlerinin bu kadarıyla yetiniyoruz.

Takrîb 1857

Şeyh Ebû Nuaym diyor ki: "Şarkın güneşleri ve bayraktarlarını, Ebû Abdirrahmân es-Sülemî en-Nisâbûrî, Tabakâtu's-Sûfiyye diye bilinen eserinde itinayla anlatmıştır. Ben ise onların içinden meşhur olanların ismini, özet olarak uzatmadan vermek istedim."

Ahmed b. Hadiraveyh

Onlardan birisi Ahmed b. el-Hadr, İbn Hadiraveyh el-Belhî ve Horasan Şeyhi olarak da bilinir. Fetvaları meşhurdur. Makbul tespitleri vardır. Eşi eşraf kızlarından Ümmü Ali diye anılan bir kadın. Eşi Ahmed'e mehrini helal etme karşılığında Ebû Yezîd el-Bistâmî ile evlendirmesi üzerine anlaştı. Alıp Ebû Yezîd'e götürdü. Girip karşısında oturduğunda yüzü parladı. Ahmed kendisine: "Ebû Yezîd'in karşısında yüzünün parladığını şaşkınlıkla izledim" dedi. Kadın: "Çünkü ona her baktığımda kendimden geçtim, sana her baktığımda kendime geldim" diye cevap verdi. Ebû Yezîd'e: "Bana nasihat et" deyince, Ebû Yezîd kendisine: "Eşinden fütüvvet (alicenaplık/yiğitlik) öğren" dedi.

---

[1] Meryem Sur. 85

(١٤٩٨٥)- [٤٢/١٠] وَحَكَى لِي أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيُّ، عَنْ أَحْمَدَ، قَالَ: " مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَكُونَ اللَّهُ مَعَهُ فِي جَمِيعِ الأَحْوَالِ، فَلْيَلْزَمِ الصِّدْقَ، فَإِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّادِقِينَ "

Ebû Abdirrahmân es-Sülemî, Ahmed'in şöyle dediğini anlattı: "Her hâlükârda Allah'ın kendisiyle olmasını isteyen doğruluktan ayrılmasın, zira Allah doğrularla beraberdir."

(١٤٩٨٦)- [٤٢/١٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ مُوسَى، قَالَ: سَمِعْتُ مَنْصُورَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ حَامِدٍ، يَقُولُ: كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ أَحْمَدَ بْنِ خَضْرَوَيْهِ وَهُوَ فِي النَّزْعِ، وَكَانَ قَدْ أَتَى عَلَيْهِ خَمْسٌ وَتِسْعُونَ سَنَةً، فَسُئِلَ عَنْ مَسْأَلَةٍ، فَدَمَعَتْ عَيْنَاهُ وَقَالَ: يَا بُنَيَّ، بَابٌ كُنْتُ أَدُقُّهُ خَمْسًا وَتِسْعِينَ سَنَةً هُوَ ذَا يُفْتَحُ لِي السَّاعَةَ لا أَدْرِي أَيُفْتَحُ لِي بِالسَّعَادَةِ أَوْ بِالشَّقَاوَةِ أَنَّى لِي أَوَانُ الْجَوَّابِ؟ وَكَانَ رَكِبَهُ مِنَ الدَّيْنِ سَبْعُ مِائَةِ دِينَارٍ، وَحَضَرَهُ غُرَمَاؤُهُ، فَنَظَرَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنَّكَ جَعَلْتَ الرُّهُونَ وَثِيقَةً لأَرْبَابِ الأَمْوَالِ، وَأَنْتَ تَأْخُذُ عَنْهُمْ وَثِيقَتَهُمْ، فَأَدِّعْنِي قَالَ فَدَقَّ دَاقٌّ الْبَابَ، وَقَالَ: هَذِهِ دَارُ أَحْمَدَ بْنِ خَضْرَوَيْهِ؟ فَقَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: أَيْنَ غُرَمَاؤُهُ؟ قَالَ: فَخَرَجُوا فَقَضَى عَنْهُ، ثُمَّ خَرَجَتْ رُوحُهُ "

Muhammed b. Hâmid bildiriyor: Ölüm döşeğindeyken Ahmed b. Hadiraveyh'in yanında oturuyordum. Doksan beş yaşma gelmişti. Kendisine bir şey sordular, gözleri yaşlı şöyle dedi: "Oğlum! Doksan beş yıldır çaldığım bir kapı bana şimdi açılmak üzere, saadetle mi şekavetle mi açılacağını bilmiyorum. Şu anda cevap verecek zamanım mı var?"

O sırada sırtına yedi yüz dinar borç para binmişti. Alacaklıları geldiler. Onlara bakıp şöyle dedi: "Allahım! Rehineleri mal sahiplerine sened kıldın. Senedlerini sen ellerinden alabilirsin. Bana borç ver."

O anda biri kapıyı çalıp: "Burası Ahmed b. Hadiraveyh'in evi mi?" dedi. "Evet" dediler. Adam "Alacaklıları nerede?" dedi. Adamlar çıkıp gittiler, borçlarım ödemişti. Sonra ruhunu teslim etti.

Takrîb 1479-a

İbrâhîm el-Herevî

Onlardan biri de; Ebû İshâk İbrâhîm el-Herevî, Bestenbeh olarak da bilinir. Ebû Yezîd'in akranından İbrâhîm b. Edhem'e arkadaşlık etmiş, tevekkül ve inzivaya teşvik edenlerden biridir. Kazvin'de vefat etmiş, Herât halkı ona saygı gösterirlerdi. Tek başına hacca gitmiştir.

Dediklerine göre bu haccında şöyle dua etmiş: "Allahım! Herât halkından rızkımı kes. Onları benim elimle zühde yönelt."

Bu duadan sonra, günlerce yemek yemeden durduğu olurdu. Herât sokaklarına çıkıp dolaştığında, "İşte o işi yapan bu! Bir gün ve gecede şu kadar dirhem infak eder" derlerdi.

(١٤٩٨٨)- [١٠/٤٣] سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا الْقَاسِمِ النَّصْرَابَاذِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ بْنَ شَيْبَانَ، يَقُولُ: " بَقِيَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ بستنبه فِي الْبَادِيَةِ مَا أَكَلَ، وَمَا شَرِبَ، وَمَا اشْتَهَى شَيْئًا، فقَالَ: عارَضَتْنِي نَفْسِي أَنَّ لِيَ مَعَ اللَّهِ رُتْبَةً فلَمْ أَشْعُرْ أَنْ كَلَّمَنِي رَجُلٌ عَنْ يَمِينِي، فَقَالَ: يَا إِبْرَاهِيمُ، تَرَائِي اللَّهَ فِي سِرِّكَ، فَنَظَرْتُ إِلَيْهِ، فَقُلْتُ: قَدْ كَانَ ذَلِكَ، قَالَ: تَدْرِي كَمْ لِي هَاهُنَا لَمْ آكُلْ، وَلَمْ أَشْرَبْ، وَلَمْ أَشْتَهِ شَيْئًا وَأَنَا زَمِنٌ مَطْرُوحٌ؟ قُلْتُ: اللَّهُ أَعْلَمُ، قَالَ: ثَمَانِينَ يَوْمًا وَأَنَا أَسْتَحِي مِنَ اللَّهِ أَنْ يَقَعَ لِي خَاطِرُكَ، وَلَوْ أَقْسَمْتُ عَلَى اللَّهِ أَنْ يَجْعَلَ هَذَا الشَّجَرَ ذَهَبًا لَجَعَلَهُ، فكَانَتْ بَرَكَةُ رُؤْيَتِهِ تَنْبِيهًا لِي وَرُجُوعًا إِلَى حَالَتِي الأُولَى "

İbrâhîm b. Şeybân bildiriyor: İbrahim b. Bestenbeh çölde kalmış, ne yemiş ne içmiş ne de canı bir şey istemişti. Şöyle anlatıyor: Allah katında bir rütbem oldu diye nefsim bana itiraz etti. Sağımdan bir adam bana: "Ey İbrâhîm! Sırrınla Allah'a gösteriş mi yapıyorsun?" diye seslenmiş, fark etmemişim. Ona bakıp: "Evet öyle oldu" dedim. Bana: "Ne zamandan beri burada, yemeden, içmeden, iştahın kapalı bir şekilde atılmış kalmışım biliyor musun?" dedi. "Allah daha iyi bilir" dedim. Şöyle devam etti: "Seksen gündür. Hakkın kalır diye Allah'tan utanıyorum. Bu ağaçlar altın olsun diye Allah'a yalvarsam, yapar."

Onu görmemin bereketi, eski halime dönem için bir uyarı olmuştu.

(١٤٩٨٩)- [٤٣/١٠] سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ جَعْفَرِ بْنِ هَانِئٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ الْهَرَوِيَّ، يَقُولُ: قَالَ أَبِي: " مَنْ أَرَادَ أَلا يُحْجَبَ دُعَاؤُهُ مِنَ السَّمَاءِ، فَلْيَتَعَاهَدْ مِنْ نَفْسِهِ خَمْسَةَ أَشْيَاءَ: أَوَّلا أَنْ يَكُونَ أَكْلُهُ غَلَبَةً، لا يَأْكُلُ إِلا مَا لا بُدَّ مِنْهُ، وَلِبَاسُهُ غَلَبَةً، لا يَلْبَسُ إِلا مَا لابُدَّ مِنْهُ، وَنَوْمُهُ غَلَبَةً، لا يَنَامُ إِلا مَا لا بُدَّ مِنْهُ، وَكَلامُهُ غَلَبَةً، لا يَتَكَلَّمُ إِلا مَا لا بُدَّ مِنْهُ، وَالْخَامِسُ أَنْ يَكُونَ مُتَضَرِّعًا حَافِظًا لِإِرَادَتِهِ دَائِمًا حَافِظًا لأَعْضَائِهِ كُلِّهَا، قَالَ: وَطَرِيقُ الْجَنَّةِ عَلَى ثَلاثَةِ أَشْيَاءَ: أَوَّلُهَا: أَنْ يَسْكُنَ قَلْبُكَ بِمَوْعُودِ اللَّهِ، وَالثَّانِي: الرِّضَا بِقَضَاءِ اللَّهِ، وَالثَّالِثُ: إِخْلاصُ الْعَمَلِ فِي جَمِيعِ النَّوَافِلِ، قَالَ: وَمَنْ أَرَادَ أَنْ يَبْلُغَ الشُّرَفَ كُلَّ الشُّرَفِ فَلْيَخْتَرْ سَبْعًا عَلَى سَبْعٍ، فَإِنَّ الصَّالِحِينَ اخْتَارُوهَا حَتَّى بَلَغُوا أَسْنَامَ الْخَيْرِ: أَوَّلُهَا أَنْ يَخْتَارَ الْفَقْرَ عَلَى الْغِنَى، وَالْجُوعَ عَلَى الشِّبَعِ، وَالدُّونَ عَلَى الْمُرْتَفِعِ، وَالذُّلَّ عَلَى الْعِزِّ، وَالتَّوَاضُعَ عَلَى الْكِبْرِ، وَالْحُزْنَ عَلَى الْفَرَحِ، وَالْمَوْتَ عَلَى الْحَيَاةِ، وَقَالَ: كُلُّ مَنْ أَصَابَ هَذِهِ الثَّلاثَةَ فَقَدْ أَصَابَ الشَّرَفَ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ: أَوَّلُهَا فَتْحُ الْقَلْبِ، يَعْنِي يَفْتَحُ اللَّهُ قَلْبَهُ فَيَجْعَلُهُ مَأْوَى الذِّكْرِ وَالْمُنَاجَاةِ، وَالثَّانِي: غَنْمُهُ الْبِرَّ، فَكُلُّ بِرٍّ يَرْزُقْهُ اللَّهُ يَرَاهُ أَنَّهُ غَنِيمَةٌ لَهُ فَيَتَقَبَّلُهُ بِالْمِنَّةِ، وَيَحْفَظُهُ بِالْخَوْفِ، وَيُتَمِّمُهُ بِالْخَشْيَةِ، وَيُسْلِمُهُ بِالإِخْلاصِ، وَيَحْفَظُهُ بِالصَّبِرِ، وَالثَّالِثُ: يَجِدُ الظَّفَرَ عَلَى عَدُوِّهِ لِيَسْتَقِيمَ عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ حَتَّى يَرْزُقَهُ اللَّهُ الظَّفَرَ عَلَى عَدُوِّهِ "

Muhammed b. İbrâhîm el-Herevî, babasının şöyle dediğini bildiriyor: "Duasının sema tarafından engellenmesini istemeyen kendi kendine beş konuda söz versin. Birincisi, yemeği abartılı olmamalı; sadece gerektiğinde yemek yesin. Giyimi abartılı olmamalı; sadece mecbur olduğu kadar giyinsin. Uykusu abartılı olmamalı; sadece gerektiği kadar uyusun.

Konuşması abartılı olmamalı; gerektiği kadar konuşsun. Beşincisi ise, devamlı dua etmeli, iradesine sahip olmalı ve devamlı azalarına hâkim olmalıdır."

Diyor ki: "Cennetin yolu üç şeye bağlıdır. Birincisi; kalbinin Allah'ın vaadine bağlı olması, ikincisi; Allah'ın takdirine razı olmak, üçüncüsü; bütün nafilelerde ihlâslı olmaktır."

Yine diyor ki: "Kim şeref sahibi olmak ve en büyük şerefe nail olmak istiyorsa, yedi şeye karşılık yedi şeyi tercih etsin. Çünkü salihler böyle yapıp hayrın en güzeline sahip oldular. Birincisi fakirliği zenginliğe tercih etmeli, açlığı tokluğa, enginliği yüksekliğe, zilleti izzete, tevazuyu kibre, hüznü sevince ve ölümü hayata tercih etmeli."

Yine der ki: "Şu üç şeye sahip olan, dünya ve âhirette şan ve şerefe sahip olur. Birincisi; yüreği açmak, yani Allah onun kalbini açar, zikir ve duanın sığınağı yapar. İkincisi; iyiliği ganimet bilmesi, Allah'ın verdiği her iyiliği ganimet bilir, memnuniyetle kabul eder, endişeyle muhafaza eder, haşyetle tamamlar, ihlâsla terk eder ve sabırla muhafaza eder. Üçüncüsü; düşmanına karşı muzaffer olması; Allah'a itaat istikâmetinde muzaffer olmalı ki, Allah ona düşmanına karşı muzaffer olmayı nasip etsin."

Takrîb 225-a

Dâvûd el-Belhî

Şeyh (Ebû Nuaym) der ki: Doğunun şeyhlerinin ileri gelenlerinden bazıları; Dâvûd el-Belhî, İbrâhîm b. Edhem, Şakîk el-Belhî, Hâtim el-Asamm gibi şahsiyetlerdir. Dâvûd el-Belhî dışındakileri anlatmıştık. Çünkü İbrâhîm, Şakîk, Hatim kadar meşhur değildir. Bize gelen bilgiler içinde; İbrâhîm b. Edhem'in naklettiği bilgiler dışında adını duymadım.

İbrâhîm b. Edhem diyor ki: "Kûfe ile Mekke arasında bir adamla karşılaştım. İki rekât namaz kılsa kısa kılar, kendi duyacağı kadar alçak bir sesle okurdu. Yanında tirid tabağı ve bir testi su vardı. Kendi yedi, bana da yedirdi. Bu olayı keramet ve işaret ehli olan şeyhlerden birine nakledince bana: “Yavrucuğum! O benim kardeşim Dâvûd” dedi. Sonra onunla ilgili öyle şeyler anlattı ki etrafındakileri ağlattı. Şeyh devamla: “Evi Belh nehrinin öbür tarafında, Sâdır diye anılan bir köydedir. Dâvûd'un orada yaşamasıyla övünür. Yavrucuğum! Sana ne öğretti, ne dedi?” diye bana sorunca: “İsm-i A'zam'ı öğretti” dedim. Şeyh “Nedir?” deyince: “Kalbimde büyük bir yer kaplıyor, dilimle söyleyemem. Allah'a bir defa dua ettim” dedim.

Birden beni tutup: “İste, istediğin verilsin” dedi. Bu durum beni korkuttu, adamdan da çok korktum. Adam: “Endişelenme, ben senin kardeşin Hızır'ım” dedi. Sonra devamla: “Kardeşim Dâvûd, sana İsm-i A'zam'ı öğretti, Allah onunla kalbini sağlamlaştırır, zayıflığını güçlendirir, yalnızlığını giderir, korkularını giderir, çalışma isteğini tazeler ve sana yardım eder. Dünya da zühd ehli, Allah'tan rızayı kıyafet olarak kabul ettiler. Sevgisini zenginlik kabul ettiler, başkasını kendine tercih etmeyi de şiar edindiler. Allah da onları faziletli kıldı.

Şeyh (Ebû Nuaym) der ki: Bu hikâyenin, Muhammed b. el-Ferhi ve Osmân b. Ammâr kanalıyla İbrâhîm b. Edhem'den nakledildiğini gördüm, Dâvûd'dan bahsetmeden geçmek istemediğim için burada nakletmeyi uygun gördüm.

Ebû Turâb en-Nahşebî

Onlardan biri de; Ebû Turâb en-Nahşebî. Tevekkül ehlinin liderlerinden ve münzevilerin liderlerinden biriydi. Hâtim el-Asam ve Ali er-Râzi terbiyesiyle yetişmiş. Riyazetleri meşhur, yolculukları dikkate şayandır. Isbehân'a gitmiş Abdullah b. Muhammed b. Zekeriyâ'dan, Muhammed b. Abdillah b. Mus'ab'dan ders almıştır. Dedem Muhammed b. Yûsuf, uzun süre Mekke'de ve Hicâz'da onunla dostluk etmiştir. Aynı şekilde değerli Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Ebî Âsım taşrada ona arkadaşlık etmiştir.

(١٤٩٩١)- [١٠/٤٥] حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدِ بْنُ حَيَّانَ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّزَّاقِ ابْنِي يَحْكِي، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْكِسَائِيِّ الْمُقْرِئِ: " كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ ابْنِ أَبِي

عَاصِمٍ وَعِنْدَهُ قَوْمٌ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: أَيُّهَا الْعَاصِي، بَلَغَنَا أَنَّ ثَلاثَةَ نَفَرٍ كَانُوا بِالْبَادِيَةِ يُقَلِّبُونَ الرَّمَلَ، فَقَالَ أَحَدُهُمُ: اللَّهُمَّ إِنَّكَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ تُطْعِمَنَا خَبِيصًا عَلَى لَوْنِ هَذَا الرَّمَلِ، فَإِذَا هُمْ بِأَعَرَابِيٍّ بِيَدِهِ طَبَقٌ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ وَوَضَعَ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ طَبَقًا عَلَيْهِ خَبِيصٌ حَارٌّ، فَقَالَ ابْنُ أَبِي عَاصِمٍ: قَدْ كَانَ ذَاكَ، قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَكَانَ الثَّلاثَةُ: عُثْمَانُ بْنُ صَخْرٍ الزَّاهِدُ أَسْتَاذُ أَبِي تُرَابٍ، وَأَبُو تُرَابٍ، وَأَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَاصِمٍ وَكَانَ هُوَ الَّذِي دَعَا "

Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed el-Kisâî bildiriyor: İbn Ebî Âsım'ın yanında oturuyordum, yanmda da insanlar vardı, aralarından bir adam kalkıp şöyle dedi: "Ey Ebu'l-Âsî! Bize gelen bilgilere göre; üç kişi çölde kumu karıştırıyorlardı. Birisi «Allahım! Bize bu kumun renginde helva yedirmeye muktedirsin» dedi. Birden bir bedevinin elinde bir tabakla geldiğini gördüler. Selam verdi ve içinde sıcak helva bulunan tabağı önlerine koydu."

Hikâyeyi dinleyen İbn Ebî Âsım, "Evet bu olay olmuştur" dedi.

Ebû Abdillah der ki: "Bu üç kişi; Ebû Turâb'ın hocası zâhid Osmân b. Sahr, Ebû Turâb ve Ahmed b. Amr b. Ebî Âsım idi, dua eden de Ebû Âsım'ın kendisiydi."

(١٤٩٩٢)- [١٠/٤٥] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ زَكَرِيَّا، ثنا أَبُو تُرَابٍ، قَالَ: قَالَ حَاتِمٌ، عَنْ شَقِيقٍ: " لَوْ أَنَّ رَجُلا عَاشَ مِائَتَيْ سَنَةٍ لا يَعْرِفُ هَذِهِ الأَرْبَعَةَ أَشْيَاءَ لَمْ يَنْجُ مِنَ النَّارِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ، أَحَدُهَا مَعْرِفَةُ اللَّهِ، وَالثَّانِي مَعْرِفَةُ نَفْسِهِ، وَالثَّالِثُ مَعْرِفَةُ أَمْرِ اللَّهِ وَنَهْيِهِ، وَالرَّابِعُ مَعْرِفَةُ عَدُوِّ اللَّهِ وَعَدُوِّ نَفْسِهِ، وَتَفْسِيرُ مَعْرِفَةِ اللَّهِ أَنْ تَعْرِفَ بِقَلْبِكَ أَنْ لا مُعْطِيَ غَيْرُهُ، وَلا مَانِعَ غَيْرُهُ، وَلا نَافِعَ غَيْرُهُ، وَلا ضَارَّ غَيْرُهُ وَأَمَّا مَعْرِفَةُ النَّفْسِ فَأَنْ تَعْرِفَ نَفْسُكَ أَنَّكَ لا تَضُرُّ، وَلا تَنْفَعُ، وَلا تَسْتَطِيعُ شَيْئًا مِنَ الأَشْيَاءِ، وِخِلافُ النَّفْسِ أَنْ تَكُونَ مُتَضَرِّعًا إِلَيْهِ، وَأَمَّا مَعْرِفَةُ أَمْرِ اللَّهِ وَنَهْيِهِ فَأَنْ تَعْلَمَ أَمْرَ اللَّهِ عَلَيْكَ، وَأَنَّ رِزْقَكَ عَلَى اللَّهِ، وَأَنْ تَكُونَ وَاثِقًا بِالرِّزْقِ مُخْلِصًا فِي الْعَمَلِ، وَعَلامَةُ الإِخْلاصِ أَلا يَكُونَ فِيكَ خَصْلَتَانِ: الطَّمَعُ وَالثَّنَاءُ، وَأَمَّا مَعْرِفَةُ عَدُوِّ اللَّهِ، فَأَنْ تَعْلَمَ أَنَّ عَدُوًّا لَكَ لا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْكَ شَيْئًا إِلا بِمُحَارَبَتِهِ، وَالْمُحَارَبَةُ فِي الْقَلْبِ، أَنْ يَكُونَ مُحَارِبًا مُجَاهِدًا نَافِيًا لِلْعَدُوِّ "

Şakîk (el-Belhî) der ki: Bir adam iki yüz yıl yaşasa da bu dört şeyi bilmezse, Allah dilemedikçe Cehennemden kurtulamaz: Birincisi Allah'ı bilmek, ikincisi kendini bilmek, üçüncüsü Allah'ın emir ve yasaklarını bilmek, dördüncüsü Allah'ın ve şahsının düşmanlarını bilmek.

Allah'ı bilmek demek; O'ndan başka rızık veren ve alan, fayda ve zarar veren olmadığını kalben bilmek ve buna inanmaktır.

Kendini bilmek; senin zarar da fayda da etmediğini bilmek, hiçbir şeye gücünün yetmediğini bilmek demektir. Nefsine muhalefet etmenin de devamlı O'na yalvarmakla olacağım bilmek.

Allah'ın emir ve yasaklarını bilmek; Allah'ın sana emrettiklerini bilmek, rızkının Allah'a ait olduğunu bilmek, rızka inanıp amelinde ihlâslı olmaktır. İhlâsın belirtisi; iki hasletin sende bulunmamasıdır: tamahkârlık ve kibir.

Allah'ın düşmanını bilmek; Allah'ın düşmanıyla savaşman dışında hiçbir şeyi kabul etmeyeceğini bilmek demektir. Kalple savaşmak; kalbin mücahid, savaşçı olarak düşmana karşı koyması gerekir.

(١٤٩٩٣)- [١٠/٤٦] حدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: قَالَ أَبُو تُرَابٍ، سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ شَقِيقِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، وَحَاتِمًا الأَصَمَّ، يقولان: " كَانَ لِشَقِيقٍ وَصِيَّتَانِ إِذَا جَاءَ رَجُلٌ يُوصِيهِ بِالْعَرَبِيَّةِ، وَيَقُولُ: تُوَحِّدُ اللَّهَ بِقَلْبِكَ وَلِسَانِكَ وَسَعْيِكَ، وَأَنْ تَكُونَ بِاللَّهِ أَوْثَقَ مِمَّا فِي يَدَيْكَ، وَالثَّالِثُ أَنْ تَرْضَى عَنِ اللَّهِ، وَإِذَا جَاءَهُ أَعْجَمِيٌّ، قَالَ لَهُ: بُنَيَّ احْفَظْ مِنِّي خِصَالا، أَوَّلَ خَصْلَةٍ أَنْ تَحْفَظَ الْحَقَّ، وَلا يَكُونُ الْحَقُّ حَقًّا إِلا بِالإِجْمَاعِ فَإِذَا اجْتَمَعَ النَّاسُ، فَقَالُوا: إِنَّ هَذَا الْحَقُّ، تَعْمَلُ ذَلِكَ الْحَقَّ بِرُؤْيَةِ الثَّوَابِ مَعَ الإِيَاسِ مِنَ الْخَلْقِ، وَلا يَكُونُ الْبَاطِلُ بَاطِلا إِلا بِالإِجْمَاعِ فَإِذَا اجْتَمَعُوا، وَقَالُوا: إِنَّ هَذَا بَاطِلٌ تَرَكْتَ هَذَا الْبَاطِلَ خَوْفًا مِنَ اللَّهِ مَعَ الإِيَاسِ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ، فَإِذَا كُنْتَ لا تَعْلَمُ هَذَا الشَّيْءَ، حَقٌّ هُوَ أَوْ بَاطِلٌ، فَيَنْبَغِي لَكَ أَنْ تَقِفَ حَتَّى تَعْلَمَ فَإِنَّهُ حَرَامٌ عَلَيْكَ دُخُولُهُ إِلا أَنْ يَكُونَ مَعَكَ بَيَانُ ذَلِكَ الشَّيْءِ وَعِلْمُهُ "

Muhammed b. Şakîk b. İbrâhîm ve Hâtim el-Asam anlatıyorlar: Şakîk'in iki tane nasihati verdi, biri geldiğinde ona Arapça nasihat edip şöyle derdi: "Allah'ı kalbinle, dilinle ve amelinle tevhid etmelisin. Allah'a, elinde bulunan bir şeyden daha kesin iman etmelisin. Üçüncüsü Allah'tan memnun olmalısın."

Yabancı birisi gelirse ona şöyle nasihat ederdi: "Oğlum! Söyleyeceğim hasletleri iyi belle. Birinci haslet; hakkı gözetmendir. Hakkın hak olması ancak icmayla; insanların bir olup «Bu haktır» demeleriyle olur. Bunu, sevabı görüp insanlardan ümidini keserek yap. Batılın da batıl olabilmesi ancak icmayla; insanların bir olup «Bu batıldır» demeleriyle olur. Bunu da Allah'tan korkup yaratılanlardan ümit keserek yap. Bir şeyin hak mı, batıl mı olduğunu bilmiyorsan, durmalısın. Elinde onunla ilgili kesin bilgi oluncaya kadar onu yapmanın haram olduğunu bilmelisin."

(١٤٩٩٤)- [٤٦/١٠] سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ جَدِّيَ، إِسْمَاعِيلَ بْنَ عُبَيْدٍ، يَقُولُ: كَانَ أَبُو تُرَابٍ إِذَا سَمِعَ مِنْ أَصْحَابِهِ مَا يَكْرَهُ زَادَ فِي اجْتِهَادِهِ وَيُجَدِّدُ تَوْبَةً، وَيَقُولُ " بُشْرَى دُفِعُوا إِلَى مَا دُفِعُوا، لأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى، يَقُولُ: ﴿إِنَّ اللَّهَ لا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ﴾ ، وَكَانَ يَقُولُ لأَصْحَابِهِ: مَنْ لَبِسَ مِنْكُمْ مَرَقَّعَةً فَقَدْ سَأَلَ، وَمَنْ قَعَدَ فِي الِخَانِقَاهِ، أَوْ فِي الْمَسْجِدِ فَقَدْ سَأَلَ، وَمَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي الْمُصْحَفِ أَوْ كَيْمَا يَسْمَعُ النَّاسُ فَقَدْ سَأَلَ "

İsmâil b. Ubeyd bildiriyor: Ebû Turâb, arkadaşlarından hoşlanmadığı bir şey duyduğunda mücahadeyi arttırır, tövbesini tazeler ve şöyle derdi: "Müjde! Gönderilecekleri yere gönderildiler. Çünkü Allah: «**Şüphesiz ki, bir kavim kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez**»[1] buyuruyor."

Dostlarına da şöyle derdi: "Sizden kim yamalı giyinirse dilenmiş olur. Kim sokakta veya mescidde oturursa dilenmiştir. Mushaftan veya insanlar işitsin diye Kur'ân okuyan dilenmiştir."

(١٤٩٩٥)- [٤٧/١٠] حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدِ بْنُ حِبَّانَ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ زَكَرِيَّا، ثنا أَبُو تُرَابٍ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ نَصْرٍ النَّيْسَابُورِيُّ، عَنْ أَبِي غَسَّانَ الْكُوفِيِّ، ثنا مَسْلَمَةُ بْنُ جَعْفَرٍ، قَالَ: قَالَ وَهْبُ بْنُ مُنَبِّهٍ: " ثَلاثٌ مِنَ الْعِلْمِ: وَرَعٌ يَحْجِزُهُ عَنْ مَعَاصِي اللَّهِ، وَخُلُقٌ

---

[1] Ra'd Sur. 11

يدَارِي بِهِ النَّاسَ، وَحِلْمٌ يَرُدُّ بِهِ جَهْلَ الْجَاهِلِ، وَثَلاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ أَصَابَ الْبِرَّ: سَخَاوَةُ النَّفْسِ، وَالصَّبْرُ عَلَى الأَذَى، وَطِيبُ الْكَلامِ، وَثَلاثٌ مِنْ مَنَاقِبِ الإِيمَانِ: الاسْتِعْدَادُ لِلْمَوْتِ، وَالرِّضَي بِالْكَفَافِ، وَالتَّفْوِيضُ إِلَى اللَّهِ فِي حَالاتِ الدُّنْيَا، وَثَلاثٌ مِنْ مَنَاقِبِ الْكُفْرِ: الْغَفْلَةُ عَنِ اللَّهِ، وَالطِّيَرَةُ، وَالْحَسَدُ، وِلِلْحَاسِدِ ثَلاثُ عَلامَاتٍ: يَتَمَلَّقُ إِذَا شَهِدَ، وَيَغْتَابُ إِذَا غَابَ، وَيَشْمَتُ بِالْمُصِيبَةِ "

Vehb b. Münebbih der ki: Üç şey ilimdendir: Allah'a karşı gelmekten engelleyecek verâ, insanları idare eden ahlâk ve cahilin cehaletine karşı koyacak hoşgörü.

Üç şey bir kimsede olursa, ebrârdan sayılır: Cömert bir şahsiyet, ezaya sabretmek ve güzel konuşmak.

Üç haslet imanın göstergesidir: Ölüme hazır olmak, aza kanaat etmek ve dünya işlerini Allah'a havale etmek.

Üç şey de küfrün göstergesidir: Allah'tan gafil olmak, uğursuzluğa inanmak ve hased.

Hased edenin üç göstergesi vardır: Baktığında içine düşecekmiş gibi bakar, insanların arkasından gıybet eder ve musibet olunca sevinir.

(١٤٩٩٦)- [٤٧/١٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَلِيٍّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ الرَّقِّيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ بْنَ الْجَلاءِ، يَقُولُ: لَقِيتُ سِتَّمائَةِ شَيْخٍ مَا رَأَيْتُ فِيهِمْ مِثْلَ أَرْبَعَةٍ: أَوَّلُهُمْ أَبُو تُرَابٍ، وَحَكَى ابْنُ الْجَلاءِ، عَنْ أَبِي تُرَابٍ، أَنَّهُ قَالَ: " لا بُدَّ لِلأُسْتَاذِ مِنْ أَرْبَعَةِ أَشْيَاءَ: تَمْيِيزُ فِعْلِ اللَّهِ عَنْ فِعْلِ الْخَلْقِ، وَمَعْرِفَةُ مَقَامَاتِ الْعُمَّالِ، وَمَعْرِفَةُ الطَّبَائِعِ، وَالنُّفُوسِ، وَتَمْيِيزُ الْخِلافِ مِنَ الاخْتِلافِ "

Ebû Abdillah b. el-Celâ' der ki: "Altı yüz şeyhle görüştüm; dördü gibisini görmedim; birincileri Ebû Turâb..."

Ebû Turâb der ki: "Hocada dört şeyin bulunması şarttır: Allah'ın işini insanların işinden ayırmak, ibadet ehlinin makamlarını bilmek, psikolojileri ve tabiatları bilmek, hilaf ile ihtilafı birbirinden ayırmak."

(١٤٩٩٧)- [٤٧/١٠] سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْحَسَنِ بْنِ مُوسَى، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا الْعَبَّاسِ مُحَمَّدَ بْنَ الْحَسَنِ الْبَغْدَادِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ الْفَارِسِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرَّازِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا تُرَابٍ، يَقُولُ: " مَا تَمَنَّتْ عَلَيَّ نَفْسِي قَطُّ، إلا مَرَّةً تَمَنَّتْ عَلَيَّ خُبْزًا وَبَيْضًا وَأَنَا فِي سَفَرٍ فَعَدَلْتُ مِنَ الطَّرِيقِ إِلَى قَرْيَةٍ فَلَمَّا دَخَلْتُهَا وَثَبَ إِلَيَّ رَجُلٌ، فَتَعَلَّقَ بِي وَقَالَ: إِنَّ هَذَا كَانَ مَعَ اللُّصُوصِ فَبَطَحُونِي وَضَرَبُونِي سَبْعِينَ جَلْدَةً، فَوَقَفَ عَلَيْنَا رَجُلٌ فَصَرَخَ: هَذَا أَبُو تُرَابٍ، فَأَقَامُونِي، وَاعْتَذَرُوا إِلَيَّ وَأَدْخَلَنِي الرَّجُلُ مَنْزِلَهُ وَقَدَّمَ إِلَيَّ خُبْزًا وَبَيْضًا، فَقُلْتُ: كُلْهَا بَعْدَ سَبْعِينَ جَلْدَةً "

Ebû Turâb der ki: "Nefsim kesinlikle benden bir şey istemiş değildir. Sadece bir defa, yolculuk yaparken canım ekmek ve yumurta istemişti. Yoldan sapıp bir köye uğradım. Bir adam bana küfretti. Bana sataşıp: "Bu adam hırsızlarla beraberdi" dedi. Oradakiler beni yere yüz üstü yatırıp yetmiş sopa attılar. Başımda bir adam durup: "Bu adam Ebû Turâb" diye bağırdı. Beni kaldırdılar, benden özür dilediler. Adam beni evine aldı ve ekmekle yumurta takdim etti. Kendi kendime: "Yetmiş sopa yedikten sonra ye bakalım" dedim.

(١٤٩٩٨)- [٤٧/١٠] سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ إِسْحَاقَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا بَكْرِ بْنِ أَبِي عَاصِمٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا تُرَابٍ الزَّاهِدَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ حَاتِمًا الأَصَمَّ، يَقُولُ: عَنْ شَقِيقٍ، قَالَ: " اصْحَبِ النَّاسَ كَمَا تَصْحَبُ النَّارَ، خُذْ مَنْفَعَتَهَا وَاحْذَرْ أَنْ تَحْرِقَكَ "

Şakîk der ki: "İnsanlarla, ateşle birlikteliğin gibi birlikte ol. Bu ateşin sana faydalı olan tarafını al ve seni yakmasından sakın!"

(١٤٩٩٩)- [٤٧/١٠] سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ أَبِي عِمْرَانَ الْهَرَوِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ إِسْمَاعِيلَ بْنَ نُجَيْدٍ، يَقُولُ: كَانَ أَبُو تُرَابٍ، يَقُولُ: " بَيْنِي وَبَيْنَ اللَّهِ عَهْدٌ أَلا أَمُدُّ يَدَيْ إِلَى حَرَامٍ، إلا قَصُرَتْ يَدَيْ عَنْهُ "

Ebû Turâb der ki: "Allah'la aramda, ne zaman harama el uzatacak olsam elimin ondan uzak tutulması şeklinde bir ahit vardır."

(١٥٠٠٠)- [١٠/٤٨] سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْقَلانِسِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ الرَّقِّيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ بْنَ الْجَلاءِ، يَقُولُ: كَانَ أَبُو تُرَابٍ، يَقُولُ: " لا أَعْلَمُ شَيْئًا أَضَرَّ عليَ الْمُرِيدِينَ مِنْ أَسْفَارِهِمْ عَلَى مُتَابَعَةِ قُلُوبِهِمْ وَنُفُوسِهِمْ، وَمَا فَسَدَ مَنْ فَسَدَ مِنَ الْمُرِيدِينَ، إِلا بِالأَسْفَارِ الْبَاطِلَةِ "

Ebû Turâb der ki: “Müridlerin kalplerine ve nefislerine tâbi olma konusunda (batıl) kitaplarından daha zararlı bir şey bilmiyorum. Müridlerin içinden bozulanlar sırf batıl kitaplardan bozulmuştur.”

(١٥٠٠١)- [١٠/٤٨] سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْحُسَيْنِ بْنِ مُوسَى، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا الْحُسَيْنِ الْقَزْوِينِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ عَبْدَكَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا عِمْرَانَ الطَّبَرِسْتَانِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ابْنَ الْفَرَحِيِّ، يَقُولُ: " رَأَيْتُ حَوْلَ أَبِي تُرَابٍ مِنْ أَصْحَابِهِ مِائَةً وَعِشْرِينَ رَكْوَةً قُعُودًا حَوْلَ الأَسَاطِينِ مَا مَاتَ أَحَدٌ مِنْهُمْ عَلَى الْفَقْرِ، إِلا ابْنُ الْجَلاءِ، وَأَبُو عُبَيْدَةَ السَّرِيُّ "

İbnu'l-Ferahî bildiriyor: Ebû Turâb'ın etrafında, arkadaşlarından yüz yirmi kişiyi, sütunların etrafında dizilmiş otururken gördüm. İbnu'l-Celâ ve Ebû Ubeyde es-Serî dışında hiç biri fakir olarak ölmedi.”

(١٥٠٠٢)- [١٠/٤٨] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ زَكَرِيَّا، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا تُرَابٍ، يَقُولُ: قَالَ حَاتِمٌ الأَصَمُّ: " أَنَا أَدْعُو النَّاسَ إِلَى ثَلاثَةِ أَشْيَاءَ: إِلَى الْمَعْرِفَةِ، وَإِلَى الثِّقَةِ، وَإِلَى التَّوَكُّلِ، فَأَمَّا مَعْرِفَةُ الْقَضَاءِ فَأَنْ تَعْلَمَ أَنَّ الْقَضَاءَ عَدْلٌ مِنْهُ فَلا يَنْبَغِي لَكَ أَنْ تَشْكُوَ إِلَى النَّاسِ أَوْ تَتَّهِمَ أَوْ تَسْخَطَ وَلَكِنْ يَنْبَغِي لَكَ أَنْ تَرْضَى وَتَصْبِرَ، وَأَمَّا الثِّقَةُ فَالإِيَاسُ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ، وَعَلامَةُ الإِيَاسِ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ أَنْ تَرْفَعَ الْقَضَاءَ مِنْهُمْ، وَإِذَا رَفَعْتَ الْقَضَاءَ مِنْهُمْ فَقَدِ اسْتَرَحْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَرَاحُوا مِنْكَ وَإِذَا لَمْ تَرْفَعِ الْقَضَاءَ مِنْهُمْ فَإِنَّهُ لا بُدَّ لَكَ أَنْ تَزَيَّنَ لَهُمْ وَتَصَنَّعَ لَهُمْ، فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ فَقَدْ وَقَعْتَ فِي أَمْرٍ عَظِيمٍ وَوَقَعُوا فِي أَمْرٍ عَظِيمٍ وَتَضَعُ عَلَيْهِمُ الْمَوْتَ، فَإِذَا وَضَعْتَ عَلَيْهِمُ الْمَوْتَ فَقَدْ رَحِمْتَهُمْ وَأَيِسْتَ مِنْهُمْ، وَأَمَّا التَّوَكُّلُ فَطُمَأْنِينَةُ الْقَلْبِ لِمَوْعُودِ اللَّهِ فَإِذَا كُنْتَ مُطْمَئِنًّا بِالْمَوْعُودِ اسْتَغْنَيْتَ غِنًى لا تَفْتَقِرُ أَبَدًا "

Ebû Turâb, Hâtim el-Asamm'ın şöyle dediğini naklediyor: Ben insanları üç şeye davet ediyorum: Marifete, imana ve tevekküle. Marifet, kaderin O'nun adaleti olduğunu bilmektir. Senin insanlara şikâyet etmen, ithamda bulunman ve kızman sana yakışmaz. Aksine razı olup sabretmen gerekir.

İman yaratılmışlardan ümidini kesmektir. Yaratılanlardan ümit kesmenin alâmeti de kaderi onlardan ayırmandır. Kaderi onlardan uzak tutarsan sen onlardan kurtulursun, onlar da senden kurtulur. Eğer kazayı onlardan kaldırmazsan mecburen onlara hoş görünüp güzel davranacaksın. Eğer bunu başarabilirsen sen çok önemli bir iş gerçekleştirmiş olursun, onlara da büyük bir iş yaptırmış olur ve ölüme mahkûm edersin. Onları ölüme mahkûm edersen onlardan ümidini keser ve merhamet etmiş olursun.

Tevekküle gelince; Allah'ın verdiği sözlere kalbin inanması ve güvenmesidir. Verilen sözlere inanır ve güvenirsen öyle zengin olursun ki asla fakir olmazsın.

(١٥٠٠٣)- [١٠/٤٨] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا تُرَابٍ، يَقُولُ: قَالَ حَاتِمٌ الأَصَمُّ: " لا أَدْرِي أَيُّهُمَا أَشَدُّ عَلَى النَّاسِ الْعَجَبُ أَوِ الرِّيَاءُ؟، الْعَجَبُ دَاخِلٌ فِيكَ وَالرِّيَاءُ يَدْخُلُ عَلَيْكَ، الْعَجَبُ أَشَدُّ عَلَيْكَ مِنَ الرِّيَاءِ، وَمِثْلُهُمَا أَنْ يَكُونَ كَلْبُكَ فِي الْبَيْتِ كَلْبَ عُقُورٍ، وَكَلْبٌ آخَرُ خَارِجَ الْبَيْتِ، فَأَيُّهُمَا أَشَدُّ عَلَيْكَ الدَّاخِلُ مَعَكَ أَوِ الْخَارِجُ؟ أَمَّا الدَّاخِلُ، فَهُوَ الْعَجَبُ، وَأَمَّا الْخَارِجُ فَهُوَ الرِّيَاءُ، وَقَالَ حَاتِمٌ: الْحُزْنُ عَلَى وَجْهَيْنِ: حُزْنٌ لَكَ، وَحَزَنٌ عَلَيْكَ، فَأَمَّا الْحُزْنُ الَّذِي عَلَيْكَ، فَكُلُّ شَيْءٍ فَاتَكَ مِنَ الدُّنْيَا فَتَحْزَنَ عَلَيْهِ فَهَذَا عَلَيْكَ، وَكُلُّ شَيْءٍ فَاتَكَ مِنَ الآخِرَةِ فَتَحْزَنَ عَلَيْهِ فَهُوَ لَكَ، وَتَفْسِيرُهُ إِذَا كَانَ عِنْدَكَ دِرْهَمَانِ فَسَقَطَ مِنْكَ دِرْهَمٌ حَزِنْتَ عَلَيْهِ فَهَذَا حُزْنُ الدُّنْيَا، وَإِذَا خَرَجَتْ مِنْكَ زَلَّةٌ أَوْ غِيبَةٌ أَوْ حَسَدٌ أَوْ شَيْءٌ فَمَا تَحْزَنُ عَلَيْهِ وَتَنْدَمُ فَهُوَ لَكَ "

Ebû Turâb, Hâtim el-Asamm'ın şöyle dediğini naklediyor: "Hangisi insanlar için daha önemlidir bilmiyorum, hayranlık mı, riyâ mı? Hayranlık seni müspet olarak etkiler, riyâ ise menfi olarak etkiler. Hayranlık senin için riyâdan önemlidir.

Bunlar bir köpeğinin evde, evin içinde bekçi köpeği, diğerinin dışarıda olmasına benzer; hangisi senin için daha önemlidir. Seninle birlikte içeride olan mı dışarıda olan mı? İçerdeki hayranlık, dışarıdaki ise riyadır."

Hâtim der ki: "Hüzün iki çeşittir; lehine olan hüzün ve aleyhine olan hüzün. Aleyhine olan hüzün, dünyada kaçırdığın her şeye üzülmendir. Bu senin aleyhinedir.

Âhiretten kaçırdığın şeylere üzülmen ise lehine olan hüzündür. Mesela; Elinde iki dirhem olsa, birini düşürürsen buna üzülürsün; bu dünya için üzülmektir. Senden bir hata, bir gıybet, kıskançlık veya başka bir fiil sadır olsa buna üzülmez, pişman olursun. Bu da lehinedir."

(١٥٠٠٤)- [٤٩/١٠] سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَاذَانَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا عُثْمَانَ الآدَمِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ الْخَوَّاصَ، يَقُولُ: حَدَّثَنِي أَخٌ لِي، كَانَ يَصْحَبُ أَبَا تُرَابٍ نَظَرَ إِلَى صُوفِيٍّ مَدَّ يَدَهُ إِلَى قُشُورِ الْبِطِّيخِ، فَقَالَ: " إِنَّكَ لا يَصْلُحُ لَكَ التَّصَوُّفُ الْزَمِ السُّوقَ "

İbrâhîm el-Havvâs, Ebû Turâb'ın arkadaşı olan bir kardeşinden bildiriyor: Ebû Turâb bir sûfî gördü, eliyle kavunun kabuğunu yoklayıp şöyle dedi: "Tasavvuf sana yaramaz, sen çarşının yolunu tut."

(١٥٠٠٥)- [٤٩/١٠] سَمِعْتُ أَبَا الْفَضْلِ أَحْمَدَ بْنَ مُوسَى الصَّارِمَ وَمُحَمَّدَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولانِ: سَمِعْنَا مَنْصُورَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا عَلِيٍّ الرُّوزَبَارِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ابْنَ الْجَلاءِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا تُرَابٍ النَّخْشَبِيَّ، يَقُولُ: " إِذَا أَلِفَتِ الْقُلُوبُ الأَعْرَاضَ صَحِبَتْهَا الْوَقِيعَةُ فِي الأَوْلِيَاءِ "

Ebû Turâb en-Nahşebî der ki: "Evliyanın kalpleri a'raza alışınca, ona hakikat eşlik eder."

(١٥٠٠٦)- [٤٩/١٠] سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْحُسَيْنِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ مَنْصُورَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ وَحَكَى، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْجَلاءِ، قَالَ: دَخَلَ أَبُو تُرَابٍ مَكَّةَ فَرَأَيْتُهُ طَيِّبَ النَّفْسِ، فَقُلْتُ لَهُ: أَيْنَ أَكَلْتَ أَيُّهَا الأُسْتَاذُ؟، فَقَالَ: " جِئْتُ بِفُضُولِكَ أَكَلْتُ أَكْلَةً بِالْبَصْرَةِ وَأَكْلَةً بِالنُّبَاجِ وَأَكْلَةً هَاهُنَا "، وَقَالَ أَبُو عَمْرٍو الإِصْطَخْرِيُّ: رَأَيْتُ أَبَا تُرَابٍ مَيِّتًا بِالْبَادِيَةِ قَائِمًا مُنْتَصِبًا لا يُمْسِكُهُ شَيْءٌ

Ebû Abdillah b. Celâ anlatıyor: Ebû Turâb Mekke'ye geldiğinde, kendisini tok gözlü gördüm. Kendisine: "Nerede yemek yedin üstad?"

dediğimde: "Senin davetinle geldim, Basra'da bir öğün yedim, Nubâc'da bir öğün yedim, bir de burada yedim" dedi.

Ebû Amr el-İstahrî diyor ki: "Ebû Turâb'ı çölde ölü olarak gördüm. Ayakta duruyordu ve onu tutan bir şey yoktu."

(١٥٠٠٧)- [٤٩/١٠] سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْحَسَنِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا عُثْمَانَ الآدَمِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ الْخَوَّاصَ، يَقُولُ: " مَاتَ أَبُو تُرَابٍ بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ نَهَشَتْهُ السِّبَاعُ "

İbrâhîm el-Havvâs'ın naklettiğine göre Ebû Turâb, Mekke ve Medine arasında bir yerde öldü ve onu aslanlar parçaladı.

(١٥٠٠٨)- [٤٩/١٠] سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: حُكِيَ لِي عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْجَلاءِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا تُرَابٍ، قَالَ: قَالَ حَاتِمٌ الأَصَمُّ: " مَثَلُ الدُّنْيَا كَمَثَلِ ظِلِّكَ إِنْ طَلَبْتَهُ تَبَاعَدَ وَإِنْ تَرَكْتَهُ تَتَابَعَ، قَالَ: وَقَالَ حَاتِمٌ: مَا مِنْ صَبَاحٍ، إِلا وَيَقُولُ لِيَ الشَّيْطَانُ: مَا تَأْكُلُ؟ مَا تَلْبَسُ؟ أَيْنَ تَسْكُنُ؟ فَأَقُولُ لَهُ: آكُلُ الْمَوْتَ، وَأَلْبَسُ الْكَفَنَ، وَأَسْكُنُ الْقَبْرَ، وَقَالَ حَاتِمٌ: قَالَ شَقِيقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ يَوْمًا لِرَجُلٍ: أَيُّهُمَا أَحَبُّ إِلَيْكَ: أَنْ يَكُونَ لَكَ عَلَى الْمَلِيِّ أَوْ يَكُونُ لِلْمَلِيِّ عَلَيْكَ؟ فَقَالَ: بَلْ، يَكُونُ لِي عَلَى الْمَلِيِّ، قَالَ: إِذَا كُنْتَ فِي الشَّرِّ فَأَجْرُكَ عَلَى اللَّهِ، وَإِذَا كُنْتَ فِي النِّعْمَةِ يَكُونُ الشُّكْرُ لِلَّهِ عَلَيْكَ، وَقَالَ أَبُو تُرَابٍ: إِذَا رَأَيْتَ الْقَارِئَ مُنْبَسِطًا إِلَى الْغِلْمَانِ وَالأَغْنِيَاءِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ مُخَادِعٌ، وَقَالَ أَبُو حَاتِمٍ: اصْرِفْ أَرْبَعَةَ أَشْيَاءَ إِلَى أَرْبَعَةِ مَوَاضِعَ وَخُذِ الْجَنَّةَ: النَّوْمَ إِلَى الْقَبْرِ، وَالرَّاحَةَ إِلَى الصِّرَاطِ، وَالْفَخْرَ إِلَى الْمِيزَانِ، وَالشَّهَوَاتِ إِلَى الْجَنَّةِ "

Ebû Turâb, Hâtim el-Asamm'ın şöyle dediğini naklediyor: "Dünya senin gölgen gibidir. Yakalamaya çalışırsan kaçar, kaçmaya çalışırsan seni takip eder."

Hâtim der ki: "Her sabah şeytan bana: «Ne yiyeceksin? Ne giyeceksin? Nerede kalacaksın?» diye sorar, ben de ona: «Ölüm yiyeceğim. Kefen giyeceğim. Kabirde kalacağım» diye cevap veririm."

Hâtim der ki: Bir gün Şakîk b. İbrâhîm bir adama: "Hangisini tercih edersin; Hayat mı sana borçlu olsun, sen mi hayata borçlu olmak istersin?"

diye sormuştu, adam: “Hayat bana borçlu olsun isterim tabi” dedi. Dedi ki: “Kötü bir durumda olursan ecrini Allah verir. Nimetler içinde olursan, Allah'a şükretmek borcun olur.”

Ebû Turâb der ki: “Âlimin hizmetçiler içinde zenginlere dayandığını görürsen, hilekâr olduğunu bil.”

Ebû Hâtim der ki: “Dört şeyi dört yere sakla Cenneti al. Uyumayı kabre, rahatlığı Sırat’a, övünmeyi Mizan’a ve arzuları Cennete sakla.”

(١٥٠٠٩)- [٥٠/١٠] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَاصِمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا تُرَابٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ حَاتِمًا، يَقُولُ: " لِي أَرْبَعَةُ نِسْوَةٍ وَتِسْعَةٌ مِنَ الأَوْلادِ مَا طَمَعَ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوَسْوِسَ إِلَيَّ فِي شَيْءٍ مِنْ أَرْزَاقِهِمْ "

Hâtim der ki: “Benim dört eşim ve dokuz çocuğum var. Şeytan onların rızkı konusunda bana vesvese vermeyi göze alamadı.”

(١٥٠١٠)- [٥٠/١٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: سَمِعْتُ مَنْصُورَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرِ بْنَ تُرْكَانَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ يَعْقُوبَ بْنَ الْوَلِيدِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا تُرَابٍ، يَقُولُ: " يَا أَيُّهَا النَّاسُ، أَنْتُمْ تُحِبُّونَ ثَلاثَةً وَلَيْسَ هِيَ لَكُمْ: تُحِبُّونَ النَّفْسَ وَهِيَ لِلَّهِ، وَتُحِبُّونَ الرُّوحَ وَالرُّوحُ لِلَّهِ، وَتُحِبُّونَ الْمَالَ وَالْمَالُ لِلْوَرَثَةِ، وَتَطْلُبُونَ اثْنَيْنِ وَلا تَجِدُونَهُمَا: الْفَرَحَ، وَالرَّاحَةَ، وَهُمَا فِي الْجَنَّةِ "

Ebû Turâb der ki: “Ey insanlar! Siz üç şeyi seviyorsunuz ama bunlar size ait değil. Nefsi seviyorsunuz o Allah'ın, ruhu seversiniz o da Allah'ın, serveti seversiniz o mirasçıların. İki şeyi arıyorsunuz ama bulamıyorsunuz: Mutluluk ve rahat, ikisi de Cennettedir.”

(١٥٠١١)- [٥٠/١٠] أَخْبَرَنِي عَبْدُ السَّلامِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمُحَرِّمِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي شَيْخٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ حَسَنٍ التَّمِيمِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا تُرَابٍ، وَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: أَلَكَ حَاجَةٌ؟، فَقَالَ: " يَوْمَ يَكُونُ لِي إِلَيْكَ وَإِلَى أَمْثَالِكَ حَاجَةٌ لا يَكُونُ لِي إِلَى اللَّهِ حَاجَةٌ، وَقَالَ أَبُو تُرَابٍ: حَقِيقَةُ الْغِنَى أَنْ تَسْتَغْنِيَ عَمَّنْ هُوَ مِثْلُكَ، وَحَقِيقَةُ الْفَقْرِ أَنْ تَفْتَقِرَ إِلَى مَنْ هُوَ مِثْلُكَ، وَإِذَا صَدَقَ الْعَبْدُ فِي الْعَمَلِ وَجَدَ حَلاوَتَهُ قَبْلَ أَنْ يَعْمَلَهُ، وَإِذَا أَخْلَصَ

فِيهِ وَجَدَ حَلاوَتَهُ قَبْلَ مُبَاشَرَتِهِ الْعَمَلَ، وَقَالَ: مِنْ شُغِلَ مَشْغُولا بِاللَّهِ عَنِ اللَّهِ أَدْرَكَهُ الْمَقْتُ
مِنْ سَاعَتِهِ "

Ali b. Hasan et-Temîmî'nin naklettiğine göre bir adam Ebû Turâb'a gelip: "Bir ihtiyacın var mı?" diye sordu. Şöyle cevap verdi: "Bir gün sana ve senin gibilere muhtaç olursam, Allah'a muhtaç olmam."

Ebû Turâb der ki: "Zenginliğin gereği, kendin gibilerinden müstağni olmandır, fakirliğin gereği ise kendin gibilerine muhtaç olmandır. Kul amelinde sadık olursa, daha yapmadan onun tadını hisseder. Amelinde samimi olursa, amele başlamadan tadını hisseder. Kim kendisini Allah'tan uzaklaştıracak bir işle uğraşırsa o anda gazab kendisini bulur."

Rivayet ettiği hadislerden:

Takrîb 2330, Takrîb 3966